STEFAN ZWEIG

ȘTEFAN ZWEIG

MARIA STUART

Coperta de : ELENA ZAFIRA ZANFIR

Carte editată cu acordul traducătorilor.

STEFAN ZWEIG

MARIA STUART

ROMAN

Traducere de
Bianca și Nicolae Balotă

Editura „Luceafărul"
1992

ISBN 973-603-006-7

ŞTEFAN ZWEIG
Maria Stuart
Herbert Reichner Verlag, Wien
Leipzig, Zürich, 1935

INTRODUCERE

Lucrurile clare, limpezi ca lumina zilei, n-au suscitat niciodată interesul nimănui. N-a fost nevoie vreodată de explicații, comentarii sau interpretări pentru a înlesni înțelegerea lor. În schimb, oriunde a apărut un grăunte de taină, s-a aprins pe dată și scînteia curiozității; în jurul a tot ce mai păstrează deasupra un văl de mister fîlfîie de-a pururi aripile creatoare ale imaginației. Taina seduce, misterul conține în el o nemaipomenită forță de atracție care acționează ca un magnet asupra spiritului uman. Istoria n-a furnizat nicicînd atîtea subiecte cronicarilor, comentatorilor și romancierilor ca prin acele episoade ale ei rămase în conul de umbră al incertitudinii. Povestea tragică a existenței Mariei Stuart constituie unul din aceste momente culminante care a polarizat secole de-a rîndul interesul, curiozitatea și imaginația, care a iradiat de-a lungul timpului un farmec irezistibil, emanînd din clar-obscurul în care s-a drapat.

Nici o femeie pe lume — și istoria stă mărturie — n-a provocat atîta literatură, n-a iscat, în jurul misterului ei feminin, atîtea drame, atîtea romane, atîtea biografii romanțate, atîtea aprinse și controversate dispute.

Timp de mai bine de trei sute de ani vraja ei a dăinuit proaspătă și mai dăinuie încă și astăzi, acționînd cu aceeași forță magică, ademenindu-i pe poeți, preocupîndu-i pe învățați. Pentru că mintea omenească, iscoditoare, lacomă și nesățioasă a tins din toate timpurile să dezvăluie ceea ce era învăluit, să descopere ceea ce rămăsese nedescoperit, să limpezească ceea ce dăinuia nebulos, să destrame umbra pentru a face lumină.

Pe cît de abundente sînt relatările, interpretările și descrierile legate de figura acestei unice femei, tot pe atît

de diverse, de contradictorii chiar, se prezintă ele. Căci dacă nu e femeie pe lume care să fi iscat în jurul numelui ei atîta literatură, nu e mai puțin adevărat că nu este chip care să fi suferit atîtea metamorfoze, care să se fi înfățișat literaților și istoricilor sub atîtea măști, epuizînd întreaga galerie de structuri sufletești, de tipologii umane. Astfel că dacă am pune cap la cap multele ei portrete am vedea-o cînd ca pe o ucigașă sîngeroasă, dedîndu-se celor mai incredibile cruzimi, cînd ca pe o martiră inocentă jertfindu-și viața imaculată pe altarul sfintei credințe, cînd ca pe o vrăjitoare sinistră țesind în jur plasa funestelor cabale, cînd ca pe o nevinovată sfîșiată de hiene, și tot așa, la infinit, imaginile demonice alternînd cu cele îngerești. Paradoxul este însă faptul că toată această diversitate nu izvorăște în exclusivitate din imaginația prea aprinsă a poeților care a zburdat în voie pe un teren sărac în mărturii și documente, ci dimpotrivă, din abundența materialului faptic transmis din generație în generație, care oferă argumente suficiente pentru fiecare din ipostazele alese. Căci numărul scrisorilor, al rapoartelor, al relatărilor, al documentelor, al actelor oficiale existente este impresionant, este de ordinul miilor și oferă celui care le investighează un asemenea hățiș labirintic în care pașii se rătăcesc cu ușurință, iar reperele mai degrabă dezorientează decît călăuzesc. De patru secole omenirea rejudecă neostenit procesul Mariei Stuart, îl redeschide an de an și problema vinovăției sau nevinovăției ei ațîță și azi, cu aceeași violență, spiritele, aprinde aceleași acerbe controverse, aceleași pătimașe dispute, de parcă nu s-ar fi scurs atîta noian de vreme de la moartea ei, de parcă timpul, cel care împacă și domolește totul, nu are nici o putere asupra acestei nemaipomenite femei. Și cu cît sînt mai temeinic și mai profund cercetate documentele cu atît mai limpede se evidențiază adevărul că pentru oricare variantă există sute de mărturii și depoziții valabile. Căci fiecare dintre aceste documente, mărturii sau relatări contemporane, verificate și superverificate, a căror autenticitate a fost dovedită, cu risipă de argumente, după o istovitoare muncă de cercetare, nu reprezintă altceva decît un punct de vedere, opinia și interpretarea unuia din participanții sau spectatorii acestei drame și nici pe departe adevărul absolut, unic, adevărul Mariei Stuart. Nicăieri în istoric nu aflăm un exemplu mai concludent al felului diferit în

care se reflectă în fiecare individ în parte un anume fapt sau eveniment, al modului diferit în care poate fi relatat, păstrîndu-se în limitele adevărului faptic, de către martori diferiți, una și aceeași întîmplare. Oricare din acuzațiile susținute împotriva Mariei Stuart, în baza unor documente autentice a căror valabilitate a fost unanim recunoscută, poate fi respinsă de asemena pe bază de documente cît se poate de autentice și de valabile, căci pentru fiecare afirmație întemeiată pe mărturii arhiva aceasta prea îmbelșugată are și o negație de asemenea întemeiată pe mărturii. În această istorie atît de confuză, de echivocă adevărul se găsește pretutindeni în doze mici în asemenea măsură amestecat cu falsuri, alterat de ficțiuni, agrementat de interpretări, denaturat în egală măsură de prea bune intenții sau de prea multă rea-credință, veșnic degradat de exces de zel și pasiune încît orice variantă poate fi perfect verosimilă, capabilă să convingă, să atragă adepți. Astfel, cel care vrea să demonstreze lumii complicitatea Mariei Stuart la asasinarea soțului ei nu are decît să recurgă — drept argumente — la zecile de depoziții ale martorilor, la mulțimea scrisorilor și documentelor care o desemnează drept ucigașă, părtașă la crimă; dar nimic mai ușor în același timp pentru cel care dorește să infirme această acuzație: îi stau la dispoziție în număr tot atît de covîrșitor alte depoziții ale martorilor, alte scrisori, rapoarte confidențiale, mărturisiri. Pentru fiecare trăsătură a chipului ei culorile sînt atît de amestecate încît nu se mai deosebește negrul de roz, astfel că se poate pleda pentru negru sau pentru roz cu sorți egali de izbîndă.

Și dacă la toate denaturările provocate de vălmășagul de mărturii și dovezi contradictorii le mai adăugăm și pe acelea survenite intenționat ca urmare a unei anumite politici, a unui anumit interes național sau religios, rezultă de aici portretul unei personalități de-a dreptul monstruoase, cu o mie de chipuri, cu o mie de grimase, o viziune de coșmar îndărătul căreia se ascunde, fără îndoială, și fața cea adevărată. Căci nu trebuie să scăpăm din vedere că printre cei care s-au consacrat reconsiderării vieții acestei femei se aflau nu numai indivizi independenți, pe care inspirația, hazardul sau propria credință îi determina să prefere o ipostază tuturor celorlalte, ci și unii interesați, aparținînd unor tabere ce re-

prezintă, susțin sau apără fie concepții opoziționiste, fie religii adverse.

Dacă într-o divergență de asemenea amploare pînă și cel mai dezinteresat participant tot se simte, la un moment dat, înclinat să ia partea unuia dintre protagoniști în defavoarea celuilalt, cît de mare trebuie să fie ispita de a fi părtinitor pentru unul care, în focul disputei, vrea să-și apere propria cauză, fie ea religioasă sau națională. De obicei s-a procedat astfel: autorii protestanți au aruncat toată vina în cîrca Mariei Stuart, cei catolici s-au străduit s-o scoată basma curată pentru a o găsi vinovată numai pe Elisabeta. Și nu numai atît; în relatările engleze Maria Stuart ne este înfățișată ca o ucigașă odioasă, ca o figură satanică; în cele scoțiene, ca o victimă inocentă a celor mai josnice calomnii. Și cu toții, fără excepție, își fondează demonstrația pe miraculoasa „casetă cu scrisori", obiectul în jurul căruia se învîrt toate controversele, toate pledoariile. Unii jură pe autenticitatea scrisorilor din casetă; ceilalți, dimpotrivă, dovedesc cu lux de amănunte falsificarea lor. În funcție de apartenența religioasă sau de naționalitate autorii s-au simțit obligați să aleagă din noianul de mărturii pe acelea care avantajau propria credință sau conveneau sentimentelor lor patriotice. De aceea poate că șansa imparțialității, a obiectivității în cercetarea acestui capitol învăluit în tenebre, să-i fie dată cercetătorului care pornește la drum fără prejudecăți, fără balastul ideilor preconcepute, fără povara patriotismului sau fanatismului religios, fără zăbala eredității sau a legăturilor de sînge, într-un cuvînt, unuia care nefiind nici englez, nici scoțian, se apleacă asupra acestei istorii călăuzit doar de pasiunea pentru adevăr, animat de ambiția de a face dreptate, înzestrat cu puterea de pătrundere și de selecție, caracteristice artistului autentic.

Firește, ar fi o cutezanță prea mare din parte-i să-și imagineze că adevărul revelat de el ar fi întru totul obiectiv, că stă în puterea lui să discearnă dintre miile de mărturii pe acelea care n-au fost determinate, la vremea lor, de nici un sîmbure de rea-credință sau de nici o încercare de părtinire. Prudența va trebui să-l ferească de greșeala de a se ambiționa să facă lumină în toate împrejurările vieții Mariei Stuart, proiect prea vanitos pentru a putea fi realizat. Pentru că sursele documentare prezintă două mari inconveniente — pe de o parte faptul

că sînt prea numeroase și prea diferite, pe de altă parte, că nu s-au putut păstra nealterate de intenții și tendințe — inconveniente care îngreuiază munca cercetătorului exigent ce nu-și îngăduie să ignore sau să neglijeze nici una din mărturii, tot ce va putea el realiza va fi un portret verosimil în linii mari, rezervîndu-și dreptul și totodată datoria de a recunoaște cinstit că anumite trăsături sînt numai probabile, iar altele, prea învăluite în umbră, scapă puterii lui de înțelegere și de interpretare.

Pentru a restabili adevărul — în măsura în care lucrul acesta mai este posibil azi, după atîtea sute de ani, pe parcursul cărora prea numeroasele și prea pătimașele dezbateri n-au făcut decît să-l îngroape și mai adînc în beznă — în încercarea de față am fost călăuziți, întru reconstituirea faptelor, de principiul de a nu lua în considerație mărturiile obținute prin teroare, smulse prin cazne sau datorate unor silnicii sau presiuni de orice natură. De asemenea numai cîntărindu-le cu o maximă prudență, judecîndu-le cu maximum de suspiciune, confruntînd și verificînd continuu am luat în seamă și am utilizat — cu extremă parcimonie — informațiile furnizate de rapoartele ambasadorilor, ale iscoadelor, ale agenților plătiți (funcții care pe vremea aceea puteau fi foarte bine confundate).

Am optat în lucrarea de față pentru considerarea ca autentice a celor mai multe din scrisorile și sonetele din casetă. Ținem din capul locului să specificăm că am ajuns la această concluzie în urma celei mai riguroase verificări, și că am încercat să expunem cît mai logic și mai rațional argumentele în baza cărora ne-am formulat această convingere. Desigur că în cercetarea noastră ne-am lovit deseori de afirmații, argumente și mărturii care infirmau această poziție, care se străduiau să dovedească falsitatea documentelor din celebra casetă și care ar putea părea demne de crezare. Dacă totuși stăruim în convingerea noastră este pentru că dintre numeroasele declarații contradictorii am socotit oportun să dăm cîștig de cauză celor care — confruntate cu realitățile vremii, cu uzanțele și moravurile timpului, cu unul sau altul dintre evenimentele izolate survenite în acțiune și, în ultimă instanță, cu acele trăsături temperamentale și de caracter care ni se impuneau ca certe, ale personajului

principal — s-au dovedit mai rezistente, mai plauzibile, mai firești.

Căci numai aparent și considerat din exterior, prin intermediul manifestărilor ei deseori lipsite de omogenitate, caracterul Mariei Stuart ni se înfățișează învăluit într-o atît de seducătoare aură de mister. În fond Maria Stuart aparține acelei tipologii umane — excepționale, e drept — caracterizate prin concentrarea extremă a capacităților vitale asupra unui moment limitat, dar culminant al vieții, concentrare ce presupune o ardere puțin obișnuită, un covîrșitor consum de energie, desfășurat cu maximum de tensiune, pînă la incandescență, trăirea unei unice, dar devorante pasiuni ce se epuizează total și fulgerător lăsînd în urmă numai scrum și ruine. Asemenea temperamente cunosc o singură înflorire, eclatantă, dar de scurtă durată. Resursele lor vitale, forțele lor sufletești nu se repartizează egal, drămuite cu calm și chibzuială pe parcursul unei existențe întregi; ele dau năvală dintr-o dată și se consumă în vîlvătaia unei singure pasiuni. Pînă la douăzeci și trei de ani viața ei este o apă calmă, netulburată de nici o vibrație mai intensă, drumul ei este un marș egal, executat în același pas cu o respirație liniștită. De la douăzeci și cinci de ani restul zilelor ce le mai are de trăit vor forma de asemenea o pastă omogenă, se vor scurge ca un rîu cu debit scăzut, cu curs monoton, lipsit de surpriza cascadelor, a inundațiilor sau de emoția meandrelor neașteptate. În scurtul interval de timp însă — dintre douăzeci și trei și douăzeci și cinci de ani — pasiunea irumpe năvalnic în viața ei, transfigurînd-o, înălțînd-o pe cele mai înalte culmi, aruncînd-o în cele mai prăpăstioase abisuri, dezlănțuindu-se ca un uragan, transformînd o existență mediocră într-o explozie solară, dîndu-i amploarea unei zguduitoare tragedii antice, unei neuitate Orestii. Efigia tragică ce-i aureolează memoria se datorește numai acestor ani, numai acestui scurt moment dintr-o viață de om. Numai această excepțională întorsătură a destinului ei reușește să o smulgă mediocrității, numai incendiul cutremurător al unei atît de pătimașe iubiri o înalță deasupra muritorilor de rînd, deasupra ei înșiși, o forțează să se depășească pe sine, o distruge și totodată o fixează în galeria figurilor nemuritoare.

Pasiunea aceea sălbatică, neînfrînată, care a dezechilibrat pentru totdeauna existența ei de femeie, care i-a istovit iremediabil trupul și i-a răvășit sufletul, care a ucis-o în ultimă instanță, a trecut-o în legendă, a aprins și continuă să aprindă imaginația poeților, a reținut și continuă să rețină interesul savanților.

Desfășurarea și ritmul oricărei narațiuni avînd ca subiect viața Mariei Stuart sînt impuse din capul locului de concentrarea emoțională a vieții ei într-un unic moment. Scriitorul care vrea să urmărească evoluția Mariei Stuart va avea de fapt de parcurs un drum lent care pe neașteptate țîșnește abrupt, în sus, ajungînd pînă la înălțimi inaccesibile, se prăbușește apoi în același moment cu aceeași violență, la adîncimi de asemenea impracticabile, pentru a se pierde apoi tot mai îngust, tot mai neînsemnat topindu-se la linia orizontului. Datorită acestui fapt și nu unei fanteziste disproporționări, simplu capriciu al autorului acestor rînduri, cele două lungi perioade din viața eroinei — primii douăzeci și trei de ani și apoi cei petrecuți în captivitate — nu ocupă în economia romanului mai multe pagini decît cele consacrate celor doi ani în care este comprimată de fapt adevărata, intensa, zguduitoarea ei existență. Căci sufletul este cu totul altceva decît un exact, pedant orologiu care numără egal, implacabil și cu rece precizie scurgerea orelor; cu totul altceva decît un ireproșabil calendar care înregistrează mecanic scurgerea anilor. Sufletul are unitățile lui de măsură a timpului, rebele, capricioase și instabile. El poate reduce o viață de om la proporțiile unei simple clipe și poate dilata o clipă făcînd-o încăpătoare cît o viață de om. Binecuvîntat de fervoarea iubirii, amețit de pasiune, debordînd de extatice cutremurări, înnobilat de emoții, clocotind de viață și mistuindu-se cu generoasă dăruire în flacăra unei asemenea trăiri intense, sufletul poate consuma, într-un scurt și pieritor moment, toată energia și vitalitatea ce i-au fost date pentru o întreagă existență. Pentru ca apoi să stră-

bată gol, orb şi surd, inert și carbonizat miile de zile, milioanele de ore inutile ce i-au mai rămas de trăit. Timpul subiectiv și cel obiectiv reprezintă două noțiuni total diferite. De aceea istoria unei vieți omenești este de fapt istoria zbuciumului său sufletesc, este istoria pasiunilor şi pătimirilor sale. Ceea ce rămîne în urma trecerii prin lumea aceasta, ceea ce face memorabilă o existență este acel poate unic moment cînd sufletul se aprinde și arde ca o torță, chiar dacă se năruiește odată cu ultimele ei pîlpîiri.

DRAMATIS PERSONAE

Primul loc al acţiunii : Scoţia 1542—1548
Al doilea loc al acţiunii : Franţa 1548—1561
Al treilea loc al acţiunii : Scoţia 1561—1568
Al patrulea loc al acţiunii : Anglia 1568—1587

SCOŢIA

James al V-lea (1512—1542), tatăl Mariei Stuart.

Maria de Guise-Lorena (1516—1560), soţia lui, mama Mariei Stuart.

Maria Stuart (1542—1587).

James Stuart, conte de Moray (1533—1570), fiu nelegitim al lui James al V-lea şi al Margaretei Douglas, fiica lordului Erskine, frate vitreg al Mariei Stuart, regent al Scoţiei înainte şi după domnia Mariei Stuart.

Henry Darnley (Stuart) (1546—1567), strănepot al lui Henric al VII-lea pe linie maternă, mama sa, lady Lennox, fiind nepoata lui Henric al VIII-lea. Al doilea soţ al Mariei Stuart, devenit, prin căsătorie, rege consort al Scoţiei.

James al VI-lea (1566—1625), fiul Mariei Stuart şi al lui Henry Darnley. După moartea Mariei Stuart (1587), rege al Scoţiei şi după moartea Elisabetei (1603), rege al Angliei sub numele de James I.

James Hepburn, conte de Bothwell (1536—1578), devenit duce de Orkney, al treilea soţ al Mariei Stuart.

William Maitland of Lethington, cancelarul de stat al Mariei Stuart.

James Melville, diplomat şi om de încredere al Mariei Stuart.

James Douglas, conte de Morton, regent al Scoției după asasinarea, în 1581, a lui Moray.

Mathew Stuart, conte de Lennox, tatăl lui Henry Darnley, acuzatorul principal al Mariei Stuart după asasinarea fiului său.

Argyll
Arran
Morton Douglas
Erskine
Gordon
Harries
Huntly
Kirkcaldy of Grange
Lindsay
Mar
Ruthven

Lorzi, cînd partizani, cînd adversari ai Mariei Stuart, uneori aliați, alteori luptînd unii împotriva celorlalți ; aproape toți au avut parte de un sfîrșit tragic.

Mary Beaton
Mary Fleming
Mary Livingstone
Mary Seton

Cele patru Marii, tinerele prietene și tovarășe de joc ale Mariei Stuart.

John Knox (1505—1572), predicator al „*kirk*"-ului, principalul adversar al Mariei Stuart.

David Rizzio, muzicant și secretar al Mariei Stuart, ucis în 1566.

Pierre De Chastelard, poet francez la curtea Mariei Stuart, executat în 1563.

George Buchanan, umanist și educator al lui James al VI-lea, autor al celor mai dușmănoase pamflete la adresa Mariei Stuart.

FRANȚA

Henric al II-lea (1518—1559), rege al Franței din 1547.

Caterina de Medicis (1519—1589), soția sa.

Francisc al II-lea (1544—1560), primul lor fiu, întîiul soț al Mariei Stuart.

Carol al IX-lea (1550—1574), fratele mai mic al lui Francisc al II-lea, căruia îi urmează la tronul Franței după moartea acestuia.

Cardinalul de Lorena *Claude de Guise* *Francisc de Guise* *Henric de Guise*	Cei patru de Guise.
Ronsard *Du Bellay* *Brantôme*	Poeți care au cîntat-o și cinstit-o în opera lor pe Maria Stuart.

ANGLIA

Henric al VII-lea (1457—1509), din 1485 rege al Angliei. Bunicul Elisabetei, străbunicul Mariei Stuart și al lui Darnley.

Henric al VIII-lea (1491—1547), fiul său, domnește din 1509.

Anna Boleyn (1507—1536), a doua soție a lui Henric al VIII-lea, acuzată de adulter și executată pe eșafod.

Maria I-a (1516—1558), prima fiică a lui Henric al VIII-lea, rezultînd din căsătoria cu Caterina de Aragon. Urmează la tron după moartea fratelui ei, Eduard al VI-lea (1553).

Elisabeta (1533—1603), fiica lui Henric al VIII-lea, rezultînd din căsătoria cu Anna Boleyn, declarată bastardă în timpul vieții tatălui ei. Regină a Angliei după moartea Mariei, sora ei vitregă (1558).

Eduard al VI-lea (1537—1553), fiul lui Henric al VIII-lea, rezultînd din a treia sa căsătorie, cea cu Jane Seymour ; în copilărie a fost logodit cu Maria Stuart. În 1547 devine rege al Angliei.

James I-ul, fiul Mariei Stuart, succesorul la tron al Elisabetei.

William Cecil, lord Burleigh (1520—1598), cancelarul devotat și influent al Elisabetei.

Sir Francis Walsingham, secretar de stat și ministru de interne.

William Davison, al doilea secretar.

Robert Dudley, duce de Leicester (1532—1588), favoritul Elisabetei, omul ei de încredere pe care i-l propune ca soț Mariei Stuart.

Thomas Howard, duce de Norfolk, primul nobil la Curtea Angliei, unul dintre pretendenţii la mîna Mariei Stuart.

Talbot, duce de Shrewsbury, cel care, din ordinul Elisabetei, a fost vreme de cincisprezece ani paznicul Mariei Stuart în captivitate.

Amyas Poulet, cel din urmă temnicer al Mariei Stuart.

Călăul din Londra.

O REGINĂ ÎN LEAGĂN

(1542—1548)

MARIA STUART ESTE ÎNCORONATĂ REGINĂ A SCOȚIEI la vîrsta de șase zile. Destinul implacabil își pune pecetea asupra existenței sale încă de la început : i se va da totul înainte de vreme, înainte de a ști să prețuiască ceea ce i s-a dat. S-a născut într-o zi posomorîtă din decembrie 1542, la castelul Linlithgow, în timp ce, în apropiere, la castelul Falkland, tatăl ei, James al V-lea, în plină tinerețe — la numai 31 de ani — se stingea obosit de viață, scîrbit de domnie, sătul de luptă. Fusese un bărbat cu inima largă, viteaz, îndrăzneț, plin de voie bună, prietenos, pătimaș în iubirile sale : artele și femeile ; fusese apropiat de popor și-i plăcuse să petreacă la sărbători, amestecîndu-se, travestit, printre oamenii simpli, să cînte, să glumească și să danseze cu fetele de la țară. Unele balade și cîntece, al căror autor este, au rămas vii multă vreme în amintirea poporului său. Dar soarta avea să fie necruțătoare cu el, vlăstar urgisit al unui neam pe care norocul l-a ocolit cu înverșunare, născut în vremuri tulburi, într-o țară necontenit bîntuită de răzvrătiri.

În ciuda insistențelor repetate ale vecinului său, Henric al VIII-lea al Angliei — fire impulsivă și violentă — de a introduce Reforma, James al V-lea rămîne consecvent religiei sale. De neînțelegerea creată astfel între cei doi suverani profită pe dată nobilii scoțieni gata oricînd să facă neajunsuri regelui lor și să-i impună, în pofida firii lui pașnice, o politică de veșnice hărțuieli și războaie. James al V-lea arătase că știe, încă în urmă cu patru ani — cînd ceruse mîna Mariei de Guise —, ce înseamnă

să domnești asupra acestui clan îndărătnic și nesățios. Iată ce-i scria el viitoarei logodnice :

„Doamnă, am numai douăzeci și șapte de ani, dar viața, ca și coroana, îmi sînt deopotrivă o povară. Orfan de mic, constrîns să trăiesc ca ostatic în mîna unei nobilimi ambițioase și îndeosebi a influentului neam Douglas care m-a subjugat îndelungă vreme, am ajuns să detest acest nume cu tot ce se leagă de el. Archibald, conte de Angus, George, fratele său, împreună cu toate neamurile lui alungate din țară îl întărîtă fără încetare împotriva noastră pe regele Angliei și n-a rămas nobil în țara mea pe care să nu fi încercat a mi-l face dușman, fie ispitindu-l cu promisiuni, fie cumpărîndu-l cu bani. Viața mea se află într-o continuă primejdie, nimic nu asigură suveranitatea voinței mele, nici supremația legilor și a dreptății. Mă îngrozește această situație și nădăjduiesc să găsesc la dumneavoastră tărie și îndrumare. Lipsit de mijloace bănești, sărac ca cel din urmă om al regatului, mă zbat să întrețin fastul palatelor mele, să întăresc cetățile, să construiesc corăbii, constrîns fiind să mă limitez la ajutoarele ce-mi vin din Franța și la infimele danii pe care, cu nespusă parcimonie, mi le oferă bogata noastră biserică. Dar un suveran care înțelege să domnească așa cum înțeleg eu, reprezintă în ochii baronilor mei un rival de nesuportat și mă tem că din această permanentă înfruntare cu ei nu voi putea ieși învingător, cu toate că am de partea mea prietenia regelui Franței, protecția armatelor lui și dragostea poporului meu. Și totuși poate că aș învinge multele piedici care stau în calea dreptății și a păcii pentru acest popor, dacă lupta s-ar da doar între mine și nobilii mei. Dar în spatele lor stau de-a pururi uneltirile regelui Angliei care învrăjbește relațiile dintre mine și ei și această învrăjbire pătrunde mereu tot mai adînc în statul meu, se strecoară pînă și în sînul bisericii și în popor. Cum însă puterea mea și cea a străbunilor mei s-a sprijinit mereu pe burghezia orășenească și pe cler, mă văd silit să-mi pun întrebarea cît timp voi mai deține oare această putere ?“

Presimțirile tragice mărturisite de suveran în această scrisoare, demnă de o Casandră, se adeveresc. Dar necazurile nu se sfîrșesc aici.

Amîndoi fiii, rezultați din căsătoria cu Maria de Guise, mor curînd după naștere, astfel că James al V-lea, deși în plină vigoare, se vede pus în situația de a nu putea lăsa unui moștenitor coroana ce-i apasă, an de an, tot mai greu fruntea. La aceasta se adaugă faptul că, împotriva voinței sale, este nevoit să se angajeze în război contra unei Anglii mult mai puternice, sub presiunea baronilor săi care nu pregetă apoi să-l părăsească mișelește în ultima clipă. Pierderea bătăliei de la Solway Moss a însemnat pentru Scoția nu numai o înfrîngere, ci și dezonoarea. Armatele, părăsite de conducători, nu pot susține lupta și se risipesc într-o fugă rușinoasă. Cît despre rege, bărbatul acesta viteaz, înzestrat cu o inimă cavalerească, are de luptat în momentele hotărîtoare pentru soarta bătăliei, nu cu un dușman din afară, ci cu propria-i moarte. Pradă unui acces de friguri, dezgustat de lupte fără sens și istovit de o existență care nu-i oferise decît suferințe, suveranul se stinge în castelul său de la Falkland.

Ce zi mohorîtă de iarnă cu negura întunecîndu-i fereastra — 9 decembrie 1542 — cînd un mesager îi bate la ușă. Regelui muribund i se aduce vestea nașterii fiicei sale. O moștenitoare ! Numai că sufletul ostenit nu mai află putere nici pentru bucurie, nici pentru speranță. De ce nu i s-a dăruit un fiu, un moștenitor ? Încleștat în lupta cu moartea vede totul în negru : o existență tragică și acum sfîrșitul. Răspunde cu resemnare : „De la o femeie am moștenit coroana, printr-o femeie o vom pierde". Întunecată și, totodată, ultimă profeție. Se întoarce cu fața la perete și nu mai rostește nimic.

Este înmormîntat după cîteva zile și Maria Stuart, care abia văzuse lumina zilei, devine moștenitoarea regatului.

O moștenire de două ori nefastă : să vină pe lume ca vlăstar al familiei Stuart și să devină regină a Scoției. Căci nu i-a fost dat vreunui Stuart domnie fericită și lungă pe tronul acesta. Doi dintre regii dinastiei, — James I și James al III-lea — au fost asasinați ; alții doi — James al II-lea și James al IV-lea — și-au dat viața în războaie ; cît despre ceilalți doi — copila, care se află încă departe de orice fel de neliniște sau presimțire, și nepotul ei direct, Carol I — vor avea de înfruntat un destin mai crîncen : eșafodul. Nici unul din neamul

lor — neam blestemat precum al atrizilor — nu și-a văzut împlinită existența, nici unuia nu i-a surîs vreodată steaua norocului.

Stuarții au avut de luptat fără încetare împotriva dușmanului din afară, împotriva dușmanului intern și împotriva lor înșiși. Aceeași neliniște care i-a înconjurat veșnic a săpat necontenit și înlăuntrul lor. Asemenea sufletului lor zbuciumat, domnia le va fi zbuciumată continuu și vor avea parte de trădarea celor ce s-ar fi cuvenit să le stea aproape : nobilii, lorzii, baronii și toată seminția aceasta de cavaleri năprasnici și puternici, sălbatici și înverșunați. *„Un pays barbare et une gent brutelle“* [1], astfel deplînge, cu revoltă, Ronsard rătăcirea pe aceste pămînturi bîntuite de negură. Pentru acești tirani, stăpîni atotputernici asupra domeniilor lor, plăcerea supremă o constituie războiul. Suverani absoluți asupra unui regat în miniatură, ei domnesc cu puteri depline asupra țăranilor și păstorilor lor, pe care îi mînă ca pe niște turme la abator, în necontenitele hărțuieli și expediții de jaf. Dezbinarea o practică cu pasiune, invidia le este imbold, iar puterea constituie idealul suprem al existenței lor, spre care tind cu o poftă nesățioasă. *„Banul și privilegiul, iată singurele sirene de al căror glas se lasă vrăjiți nobilii scoțieni,* scrie ambasadorul francez. *Se expune batjocurii cel ce-ar încerca să le propovăduiască supunerea față de suveran, onoarea, cinstea, dreptatea, virtutea, noblețea sufletească.“*

Vrajba necontenită pentru privilegii și titluri, în care trăiesc vechile familii Gordon, Hamilton, Arrans, Maitland, Crawford, Lindsay, Lennox și Argill, nesățioasa poftă de încăierare și jaf, dezlănțuirea instinctelor și incultura, într-un cuvînt lipsa de morală a acestor familii o egalează, ba o întrec chiar pe aceea a condotierilor italieni. Uneori își dispută între ei, ani de zile, cîte o feudă, pentru ca apoi să încheie, cu multă ceremonie, o pace de scurtă durată în vederea alierii împotriva unei alte familii. Deși mereu reuniți în grupuri și alianțe, nu se iubesc între ei cîtuși de puțin în ciuda înrudirilor de sînge, singura legătură reală care-i unește fiind o vrăjmășie de neîmpăcat. Protestanți sau catolici, sufletele lor sînt de fapt păgîne și neînfrînate. Sînt demnii urmași ai lady-ei Macbeth și ai lui Macduff, strănepoții

---

[1] O țară barbară și un neam brutal (fr.) (n. tr.).

sîngeroșilor thoni, cumpliți și sălbatici, precum i-a văzut Shakespeare. Hoardele acestea pizmașe și nestăpînite, în veșnică vrajbă, sînt gata oricînd să se unească între ele pentru a-și subordona și domina suveranul, căci supunerea față de el înseamnă pentru ei înfrîngere, iar credința le este străină. Și dacă totuși autoritatea regală, diminuată la maximum, mai dăinuie încă asupra castelelor și domeniilor lor, aceasta se datorește neîmpăcatei rivalități care domnește între familii, adevărate *„parcel of rascals“* [1], cum le numește poetul Scoției, Burns. Dacă Gordonii îngăduie domnia Stuarților o fac numai pentru ca nu cumva Hamiltonii să pună mîna pe putere; iar Hamiltonii, la rîndul lor, lasă coroana pe seama acelorași Stuarți de teama rivalilor lor, Gordonii. Dar vai de acela care cutează să fie cu adevărat rege peste Scoția, să guverneze impunînd pace și ordine, să se ridice, cu tot elanul tinereții, împotriva trufiei și lăcomiei lorzilor. Atunci clanurile nobiliare își unesc pe dată forțele, frățește, pentru a anula autoritatea regală și izbutesc, dacă nu prin luptă, prin pumnalul unui ucigaș tocmit.

Acest tărîm înconjurat de ape, izolat în punctul cel mai nordic al Europei, ținutul acesta romantic și întunecat ca o baladă, este un pămînt tragic, sfîșiat în încleștări sălbatice, sărac. Toate forțele lui sînt istovite în necurmate războaie. Orașele lui, impropriu numite așa, în fond sărmane așezări omenești îngrămădite la adăpostul unei fortărețe, nu pot deveni vreodată cu adevărat centre înfloritoare, sau atinge măcar o bunăstare burgheză, fiind fără întrerupere jefuite și incendiate. Cît despre castelele nobiliare, acestea sînt mai degrabă fortărețe destinate războiului, menite să reziste atacurilor și nicidecum curți princiare făcute să adăpostească fastul ceremoniilor, luxul și bogăția; umbra siluetelor lor aspre, lipsite de grație — ale căror sinistre vestigii dăinuie încă, asemeni unei sfidări —, n-a ocrotit niciodată blîndețea și gingășia artelor. Între suzeran și vasal nu mai există nimic. Lipsește tocmai acea pătură de mijloc, creatoare de bunuri materiale și spirituale durabile, care conferă durabilitatea unui popor. Singura regiune mai puțin sălbatică, mai populată, este aceea dintre Tweed și Firth,

[1] O adunătură de pungași (engl.) (n. tr.).

în apropierea graniței engleze, de fapt regiunea cea mai expusă invaziilor și jafurilor. La nord însă poți rătăci ore întregi într-o singurătate desăvîrșită, în preajma tăcutelor lacuri, prin poieni ori păduri pustii și întunecate, fără să dai de o singură așezare omenească. Pe aici nici vorbă de aglomerarea umană din țările suprapopulate ale Europei. Ținutul este departe de a fi împînzit de păienjenișul șoselelor intens circulate ; porturile de aici, spre deosebire de cele din Olanda, Spania sau Anglia, nu sînt animate de forfota vaselor venind de departe, încărcate cu aur și mirodenii, nici de mulțimea steagurilor fluturînd pe catarge. Viața se desfășoară aici patriarhal, în sărăcie și zgîrcenie, ocupațiile împărțindu-se între păstorit, pescuit și vînat. Atît din punct de vedere al avuțiilor materiale, cît și al celor spirituale — legislație, morală, cultură — Scoția acelor vremuri era înapoiată cu cel puțin o sută de ani față de Anglia și Europa. În vreme ce alte centre europene cunosc o înflorire fără seamăn, încă de la începutul evului modern, prin dezvoltarea orașelor portuare, a băncilor și a bursei, Scoția mai trăiește încă timpurile biblice cînd bogăția era evaluată în funcție de întinderea pămînturilor și de numărul oilor.

Toată averea lui James al V-lea, suveran al Scoției, tatăl Mariei Stuart, se rezumă la zece mii de oi. Tezaurul coroanei nu-i aparține ; nu numai că nu are armată proprie, dar este lipsit pînă și de o gardă personală care să-i susțină autoritatea, de mijloace bănești cu care să-și întrețină o astfel de gardă, iar Parlamentul, unde cuvîntul hotărîtor îl au lorzii, refuză să-i acorde orice privilegii care ar face din el un rege puternic. Dincolo de limitele strictului necesar tot ceea ce aparține regelui este de împrumutat sau de căpătat fie din Franța, fie de la Papa, cei doi aliați bogați ; nu e covor, nu e gobelin, nu e candelabru în vreunul din palatele sale care să nu-l fi costat o umilință în plus.

Scoția, această țară frumoasă și nobilă, a purtat veșnic pe trupul ei o rană adîncă, de nevindecat, care i-a secătuit puterile : o cumplită, perpetuă sărăcie, care va face neîncetat din ea un pion neînsemnat în jocul marilor puteri străine ; Londra va subvenționa gras pe orice rebel care se ridică împotriva regelui, sau se dovedește a fi pentru protestantism ; în schimb, cine luptă pentru catolicism și este de partea Stuarților va afla protecție la

Paris, Madrid și Roma. Cînd e vorba să-i sacrifice pe scoțieni, generozitatea acestor state este neprecupețită. În înfruntarea dintre cele două mari puteri, Anglia și Franța, Scoția constituie, prin învecinarea cu hotarul primei, un aliat indispensabil pentru cea de a doua. Ori de cîte ori trupele engleze vor intra în Normandia, Franța se va folosi de Scoția ca de un stilet pe care-l va împlînta în spinarea adversarului ei ; iar scoțienii, la rîndul lor, puși veșnic pe harță, năvălesc de îndată asupra „borderilor", acești dușmani străvechi, pe care-i țin, chiar și în răstimpuri de pace, sub o permanentă teroare. Politica Franței este întărirea neîncetată a puterii armate scoțiene iar, revers firesc, Anglia va încerca să submineze această putere semănînd dezbinarea, aprinzînd ambiții nemăsurate în rîndurile nobilimii, provocînd răzvrătiri. Așa se face că nefericita Scoție se transformă în cîmpul de luptă al unui război ce va dura o sută de ani și în care se va decide, în sfîrșit și definitiv, destinul dramatic al unui copil inocent.

Ce altceva decît un simbol de o tragică măreție poate fi considerat faptul că dezlănțuirea acestui război are loc de îndată după nașterea Mariei Stuart ? Prunc deabia născut, înfășat în scutece, neștiutor încă, tocmai își întinde firavele mîini deasupra pernelor din leagăn, cînd mîna cu gheare necruțătoare a politicii se înfige în trupul și în sufletul acesta, deopotrivă de plăpînde. Căci asta i-a fost ei dat : o hăituire continuă într-un joc dinainte calculat. Niciodată nu-și va putea da frîu liber firii ei adevărate, lăuntrice, personalitatea ei eliberată de constrîngeri nu va putea ieși niciodată la lumină, va rămîne mereu neînsemnată efemeridă hărțuită în plasa politicii, lesne de manevrat pentru uzul diplomației, minge azvîrlită de colo-colo de mîini și interese străine ; va fi pe rînd : regină, pretendentă la coroană, partener sau dușman, dar niciodată nimic mai mult, niciodată ea însăși.

Nici nu ajunseseră bine la Londra cele două vești, aceea a morții lui James al V-lea și a încoronării fiicei sale de-abia născute, cînd Henric al VIII-lea, rege al Angliei, se grăbește să ceară mîna nevîrstnicei regine pentru nevîrstnicul său moștenitor, Eduard. Se hotărăște asupra unei vieți, asupra unui trup și asupra unui suflet aflate încă departe de hotarele existenței conștiente de sine, ca și cum ar fi vorba de cu totul altceva decît

de o ființă însuflețită. În politică n-au ce căuta însă asemenea raționamente sentimentale ; în fața unor noțiuni ca : țară, coroană, drept de succesiune, individul pălește, valoarea individuală dispare, interesul personal se anulează de îndată ce intră în sfera de acțiune a teribilului joc care se cheamă politica mondială. Și de fapt ideea lui Henric al VIII-lea de a crea o asemenea alianță între cei doi moștenitori — ai tronurilor Scoției și Angliei — era deopotrivă înțeleaptă și chiar umană. Pentru că războiului acestuia necurmat și lipsit de sens, între cele două țări înrudite, trebuia să i se pună un capăt. Pentru că în fața celor două națiuni, izvorînd dintr-o stirpe comună, stăpînind pămînturi ale aceleiași insule, udate de aceleași ape, trăindu-și în același chip viața de zi cu zi, stătea un singur mare imperativ : unirea. În firea lucrurilor trebuia să fie așa și singura piedică ce mai ședea în calea realizării ei era rivalitatea celor două dinastii : Tudorii și Stuarții. O căsătorie poate transforma o dusmănie străveche într-o trainică alianță, poate face din popoarele dezbinate ale Angliei, Scoției și Irlandei o Mare Britanie puternică, invulnerabilă, pregătită pentru bătălia cea mare al cărei țel este supremația pe plan mondial.

Numai că această foarte limpede și rațională idee politică, ivită ca o strălucită excepție în noianul de comploturi și urzeli întunecate, avea, din nefericire, să fie compromisă printr-o serie de fapte nechibzuite și stupide.

Totul părea la început simplu și ușor de realizat. Vistieria engleză își deschidea larg baierele și pe dată lorzii scoțieni aprobă cu entuziasm proiectul matrimonial. Pe Henric al VIII-lea însă spiritul de prevedere îl îndeamnă să nu se încreadă într-un simplu contract, cu atît mai mult cu cît experiența îl îndreptățește să se îndoiască de loialitatea acestor nobili domni a căror binecunoscută fățărnicie și cupiditate ar putea transforma un contract într-un petic de hîrtie fără valoare ca apoi să negocieze în continuare în cazul în care statul francez ar plăti mai mult. De aceea el impune o condiție : regina minoră să fie încredințată Angliei. Numai că între Tudori și Stuarți suspiciunea este reciprocă. Se mai adaugă faptul că regina-mamă nu vede cu ochi buni proiectul acesta matrimonial, pe considerente religioase : ca-

tolică ferventă fiind, ca o adevărată descendentă a familiei de Guise, se împotrivește să-și abandoneze progenitura în mîinile ereticilor. Astfel gîndind nu i-a fost greu să respingă contractul ca pe o capcană, cu atît mai mult cu cît s-a dovedit că, într-adevăr, aceasta introducea printr-o clauză confidențială, asupra căreia ambasadorii scoțieni, bine unși, erau dispuși să închidă ochii, o reală primejdie : se menționa ca în caz de deces prematur al tinerei moștenitoare, întreaga moștenire — coroana cît și posesiunile ei — să treacă asupra lui Henric al VIII-lea. Or, dacă ne gîndim că o asemenea propunere venea din partea unui bărbat care-și ucisese două neveste, nu era deloc extravagantă bănuiala că, odată intrată în puterea lui, copila care-i lăsa o atare moștenire ar putea muri timpuriu de o moarte fulgerătoare și nu tocmai naturală.

Așa stînd lucrurile, mama refuză net să predea fata, trimițînd-o la Londra. Astfel proiectul de căsătorie, care promitea să înlocuiască o veche dușmănie cu o trainică alianță, este pe punctul de a se transforma în mobilul unui conflict armat. Henric al VIII-lea ordonă ostașilor săi să i-o aducă pe regina-copilă ca ostatică, cu orice chip, prin orice mijloace ; este gata la a se deda unui masacru sîngeros, mentalitate dealtfel caracteristică epocii : *„Voința regelui este de a trece întreaga țară prin foc și sabie. Năvăliți asupra Edinburghului, jefuiți-l și incendiați-l și radeți-l de pe fața pămîntului. Prădați Holyroodul și nimiciți împrejurimile. Cuceriți, distrugeți prin foc și sabie orașul Leith și la fel faceți cu toate celelalte orașe. Moartea, pentru cine încearcă cea mai mică împotrivire, fie ei bărbați, femei sau copii.“*

Trupele engleze năvălesc asupra Scoției cu o furie oarbă. Mica regină, însoțită de mama ei, se află însă în siguranță și, neputînd să le facă prizoniere, Henric se vede nevoit să recurgă totuși la tratative. Se ajunge la următorul acord : Maria Stuart va fi încredințată regatului englez cînd va fi împlinit vîrsta de zece ani, vîrstă pînă la care — în paranteză fie spus — tocmelile asupra vînzării ei nu vor conteni.

S-ar părea că odată tratativele încheiate, asupra celor două țări se va așterne liniștea. Numai că jocul acela complicat, guvernat de legi lipsite de logică, și care se numește politică, intervine din nou, aducînd în scenă întreaga sa recuzită : discordia, fățărnicia, intrigile și

lipsa de scrupule. Astfel, în taină, se țese un complot condus de partidul catolic, care militează pentru negocierea reginei-copile în favoarea statului francez. Moartea lui Henric al VIII-lea survenită între timp pare a anula tratatul încheiat între Scoția și Anglia. Prevenit, Somerset, regentul, cere în numele regelui minor, Eduard, ca tînăra logodnică să fie încredințată de îndată Angliei. Scoția respinge această pretenție. Și atunci, pentru a doua oară într-un atît de scurt interval de timp, oștile engleze năvălesc asupra Scoției. La 10 septembrie 1547, în urma bătăliei sîngeroase de la Pinkie Cleugh, bătălie în care numărul morților depășește cifra de zece mii, Scoția este înfrîntă. Mica regină nu sărbătorise încă a cincea aniversare și cîmpiile Scoției fuseseră scăldate de sîngele războinicilor încăierați pentru ea.

Scoția înfrîntă se află așadar în mîna oștilor engleze, la discreția lor ; Scoția săracă, stoarsă și pustiită de jafuri, Scoția din care totul fusese prădat și nu mai rămăsese nimic pentru oștirile acestea învingătoare de la Pinkie Cleugh ; în afara unui singur lucru ce mai putea fi rîvnit de puterea engleză : coroana ; și coroana aceasta poartă numele de Maria Stuart. Însă nici de data asta mica regină nu poate fi făcută ostatică. Este răscolit castelul de la Stirling, dar spre disperarea agenților englezi este imposibil să i se dea de urmă : Maria Stuart a dispărut și nimeni, nici chiar prietenii cei mai apropiați ai reginei-mame nu știu locul de taină în care aceasta și-a pus fiica în siguranță, căci s-a uzat de toate precauțiile : în miez de noapte, însoțită de cei mai devotați dintre supuși, fetița a fost luată din palat, dusă pe o mică insulă a lacului de la Menteith și adăpostită în mînăstirea Inchmahome, un colț uitat de lume, azvîrlit, după expresia ambasadorului francez, în *„le pays des sauvages"*[1]. Romantică ascunzătoare, către care nu duce nici măcar vreo cărare. O barcă transportă fugara pe insulă și aici o iau în paza lor călugării, paznici siguri care nu părăsesc nici o clipă mînăstirea. Departe, dincolo de ape, intrigile politice vor continua să-i pună la cale viitorul, dar aici, în ascunzătoarea ei, micuța nevinovată trăiește liniștită, departe de orice zbucium, neștiutoare de orice pericol.

---

[1] Țară a sălbaticilor (fr.) (n. tr.).

În acest timp, în arena evenimentelor intervine Franța, ca o serioasă amenințare în încercarea Angliei de a subjuga Scoția. Henric al II-lea al Franței, fiul lui Francisc I, cere mîna Mariei Stuart pentru fiul său Francisc, moștenitor al tronului, și încredințează această misiune unui locotenent-general al său, însoțit de o puternică flotă. Uraganul politic ce se abătuse peste Canalul Minecii pare a-și fi schimbat, peste noapte, direcția și, odată cu el, și destinul micii regine care, din viitoare regină a Angliei, este sortită să devină regină a Franței. Negocierile acestea noi — mai profitabile decît primele — perfectate, moștenitoarea de cinci ani și opt luni este trimisă, întocmai ca un colet, la 7 august, în Franța, mireasă nevîrstnică a unui soț necunoscut.

Pentru a doua oară viitorul ei este modelat, dincolo de voința ei, de mîini și interese străine ; nu însă și pentru ultima oară.

Fericirea copilăriei este inocența. Război sau pace, crîncenele încleștări sau complicatele tratative diplomatice, nimic din toate acestea nu pătrund în zona privilegiată și ocrotită ; nume ca Franța sau Anglia, ca Eduard sau Francisc, nu au nici un sens, nici o importanță în zvîrcolirea dementă a unei lumi întregi. Prin vastele săli, strălucitoare sau obscure ale unui castel, o blondă și delicată siluetă, apariție plăpîndă și diafană, încununată de bucle, zburdă alături de patru prietene de joacă. Supremă gingășie a unui veac brutal ideea de de a i se dărui prințesei o mică suită formată din patru copile de aceeași vîrstă, cu același pronume, trifoiul cu patru foi al Mary-ilor, patru vlăstare ale celor mai nobile familii din Scoția : Mary Fleming, Mary Beaton, Mary Livingstone și Mary Seton. Nedespărțite vor rămîne toată viața ; îi vor fi pe rînd : prietene de joacă, tovarășe de exil care-i vor face mai ușoară instrăinarea, doamne de onoare devotate, legate prin jurămînt să n-o părăsească nici măcar prin căsătorie. Mai tîrziu, cînd trei dintre ele vor deveni victimele aceluiași destin potrivnic, ultima nu va pregeta să-i stea alături pentru a-i veghea cea din urmă clipă a vieții. Prin această neîntreruptă prietenie, o frîntură din lumina strălucitor-senină a copilăriei va pîlpîi neîncetat lîngă sufletul ei, în negura sfîrșitului. Din fericire însă sfîrșitul acela întunecat, cu toate sfîșierile lui tenebroase, este încă atît de

departe de vremea cînd cele cinci copile, indiferente la ranguri și demnități, neștiutoare de pericolele ce dau tîrcoale unui tron, zburdă în castelele de la Holyrood sau Stirling. Apoi deodată, în puterea nopții, copila e trezită în grabă și dusă la malul unui lac unde o așteaptă, tăinuită, o luntre. Vîslașii o trec dincolo, într-o insulă liniștită, la Inchmahome și bărbați necunoscuți, înfășurați în veșminte ciudate, cernite, o întîmpină. Dar gesturile lor sînt blînde, ocrotitoare, vocile lor se înalță calde, melodioase în încăperea vastă cu vitralii colorate a mînăstirii și mica regină se simte bine la ei. Pînă cînd din nou, într-o noapte (și asemenea nopți vor fi nenumărate în existența ei) este luată și dusă, de data aceasta pe o corabie mare, cu pînzele umflate de vînt ; aici o inconjoară ostași necunoscuți și marinari bărboși. Dar oamenii aceștia aspri, cu înfățișare războinică, fac totul ca să-i alunge teama micuței fugare. Fețele lor sînt prietenoase, vorba le e blîndă, alături de ea veghează, mîngîindu-i cosița, fratele ei vitreg, James, un tînăr de 17 ani, cele patru Mary, bunele ei prietene se află în juru-i, vesele, fără teamă și astfel, pentru copila neștiutoare, toată această schimbare cu multele ei noutăți — corabia cu tunurile și marinarii hirsuți — se transformă într-un neașteptat prilej de zbenguială și voioșie. Marea este de jur împrejur, albastră, corabia, sforăind ca un uriaș animal acvatic își croiește drum printre valuri, tot ceea ce o înconjoară este prietenos, puternic și nou. Că marea este de fapt împînzită de primejdii, că din vîrful catargului un marinar veghează ziua și noaptea, că flota engleză păzește Canalul pentru a o împiedica pe viitoarea regină a Angliei să devină regină a Franței, toate acestea rămîn necunoscute Mariei Stuart.

Călătoria pe mare ia sfîrșit la 13 august în micul port Roscolf de lîngă Brest. Din barca ce o conduce la țărm, mica regină a Scoției, care n-a împlinit încă nici șase ani, descinde pe pămîntul francez, cu sufletul ei de copil cuprins de entuziasm pentru această nemaipomenit de aventuroasă călătorie, fără a bănui că odată cu ea, va lua sfîrșit însăși copilăria ei. De aici încep marile drame ale existenței.

TINEREȚE ÎN FRANȚA

(1548—1559)

ÎN PRIVINȚA MANIERELOR DE O DESĂVÎRȘITĂ ELEganță, și a artei subtile și savante a ceremoniilor, Curtea franceză a fost dintotdeauna neîntrecută în lume. Nimeni nu se pricepea mai bine ca Henric al II-lea de Valois cum se cuvine întîmpinată logodnica Delfinului. În vederea onorurilor cu care o va copleși, el va proclama, încă înainte de venirea ei, un edict conform căruia *„la reinette"*, mica regină a Scoției, să fie sărbătorită cu fastul cu care ar fi primită propria sa fiică, de către toate orașele și localitățile pe care le va străbate. Astfel că din momentul debarcării, în fiecare clipă, la fiecare colț de stradă, Maria Stuart va descoperi o încîntătoare surpriză, o delicată atenție adresată ei : pretutindeni care alegorice încărcate de zeițe, nimfe și sirene, pretutindeni salve de artilerie și focuri de artificii, pretutindeni exuberanță și bună dispoziție, stimulată de nenumăratele butoaie din care se revarsă din belșug cea mai minunată licoare. În fruntea escortei care o însoțea, înainta, în chip de regiment de onoare, o armată în miniatură : o sută cincizeci de copii mai mici de opt ani, înveșmîntați în alb, purtînd halebarde sau lănci, fluiere și tobe și stîrnind o nemaipomenită veselie. Drumul de la Nantes la Saint-Germain n-a fost altceva decît o suită neîntreruptă de surprize și de petreceri. Odată ajunsă aici, copila de aproape șase ani este prezentată logodnicului ei : un băiețel de patru ani și jumătate, palid, slăbuț și rahitic, purtînd de pe acum pecetea unei morți timpurii, căreia i-a fost sortit încă de la naștere, prin sîngele putred moștenit. Rușinos și timid, „logodnicul" își întîmpină „logodnica" fără entuziasm. În schimb cu cît elan își manifestă ceilalți membri ai familiei regale prietenia și încîntarea în fața atît de grațioasei copile. Henric al II-lea o numește într-o scrisoare : *„la plus parfayt enfant que je vys jamès"* [1].

Ne aflăm în anii în care Curtea franceză atinge apogeul strălucirii ei, în care nici o altă țară din lume nu

[1] Cel mai perfect copil pe care l-am văzut cîndva (fr.) (n. tr.).

se poate compara cu ea. Este perioada de tranziție în care întunecatul Ev Mediu agoniza, învăluit într-o ultimă aură romantică a sfîrșitului de veac : cavalerismul ce se stingea. Forța și îndrăzneala mai dețineau încă locuri de frunte între valorile morale ale vremii, dăinuiau încă plăcerile dure ale vînătorii, turnirurile, duelurile, aventurile războinice ofereau încă aspre delectări. Deasupra acestor îndeletniciri brutale începe să se ridice umanismul, să-și impună supremația spiritul, mai întîi în mînăstiri, în universități, în cele din urmă în castele și la Curtea regală. Gustul pentru fastuos al papilor, îmbinarea rafinată a plăcerilor spirituale cu cele senzuale, caracteristică Renașterii, cultivarea artelor, au trecut triumfal granița italiană și au pătruns în Franța. Astfel înflorește aici, pe pămînt francez, în această etapă istorică o formă de existență, deosebită și unică în felul ei, constînd din conviețuirea armonioasă între forța fizică și frumusețea spirituală ; o formă de existență în care îndrăznelii bărbătești i se alătură un *„dolce far-niente“*, o totală ignorare a greutăților vieții, curajul în fața morții, o aprinsă și impetuoasă dragoste de viață cu toate voluptățile pe care le poate oferi ea. Niciunde ca în temperamentul francez nu se îmbină mai firesc pasiunea și grația. Cavalerismul galic se aliază de minune cu clasicul Renașterii. Un gentilom trebuie să fie un desăvîrșit luptător, să mînuiască cu îndemînare lancea, călare, înveșmîntat în armură, să-și înfrîngă adversarul în turniruri și să schițeze totodată, cu eleganță, figurile complicate și grațioase de dans. El trebuie să fie deopotrivă stăpîn pe meșteșugul armelor ca și pe arta delicată a politeței și etichetei de la Curte. Mîna care ține spada trebuie în aceeași măsură să înfioare coardele lăutei sau să închine sonete femeii iubite. Idealul epocii este nobilul deopotrivă viteaz, sensibil, dur, călit în lupte, avînd o educație desăvîrșită și un desăvîrșit simț al frumosului. Ziua, regele însoțit de suita sa de vînătoare, înconjurat de o haită de cîini întărîtați de mirosul fiarei, gonesc ore întregi prin codri pe urma mistreților și a cerbilor hăituiți, lănci și spade se frîng în lupta brutală, dar seara îi găsește în saloanele somptuoase, proaspăt decorate ale palatelor Luvru, Saint-Germain, Blois și Amboise, alături de nobilele doamne, angajați în arta savantă, rafinată și spirituală a conversației. Se fac muzică și literatură, se citesc poezii, se cîntă madrigaluri,

se reprezintă mici pantomime cu măști. Frumusețea și eleganța neîntrecută a doamnelor ca și prezența unor artiști ca Ronsard, Du Bellay sau Clouet și a operei lor, împrumută acestei Curți regale acea scînteietoare exuberanță, acel farmec unic ce se va răsfrînge în viața și în arta din această etapă. În ajunul nefericitului război religios, Franța — ca dealtfel și alte țări europene — se afla la începutul unui avînt cultural fără precedent.

Cel căruia i-a fost dat să trăiască la o asemenea Curte și mai ales cel căruia i-a fost sortit să domnească asupra ei ca suveran atotputernic trebuie să țină pasul cu vremea și cu progresul cultural. Trebuie să tindă spre perfecțiunea în artă cît și în știință, să-și desăvîrșească suplețea spiritului — cît și agilitatea și grația trupului.

Ceea ce constituie cel mai însemnat titlu de glorie al umanismului este faptul că el a așezat arta la baza educației celor mai puternice și influente personalități din epocă. Niciodată nu s-a acordat o mai însemnată atenție în ceea ce privește buna educație a vlăstarelor nobiliare, fie bărbați sau femei.

Maria Stuart — ca și Maria a Angliei, ca și Elisabeta — va trebui să învețe limbile clasice : greaca și latina, pe lîngă italiană, engleză, spaniolă.

Dar datorită inteligenței ascuțite cu care era înzestrată, datorită înclinației spre cultură pe care o moștenise din familie, tot ce presupune efort devine o joacă plăcută și amuzantă pentru copila-prințesă. Latina o învață după *Colocviile* lui Erasmus și la numai treisprezece ani se producea în saloanele Luvrului, în fața întregii Curți, cu un mic discurs în latinește, compus de ea. Cardinalul de Lorena, unchiul ei, îi scrie Mariei de Guise, mama prințesei : *„Educația copilei dumneavoastră evoluează într-un mod atît de fericit și tinde cu fiecare zi care trece tot mai mult spre desăvîrșire, încît a ajuns un model de inteligență, gingășie și noblețe sufletească. Nici una din copilele de vîrsta ei, vlăstare ale celor mai nobile familii nu se poate compara nici pe departe cu ea. Pentru rege a petrece o oră în compania ei, este o adevărată delectare, iar micuța discută cu el cu atîta istețime și bun-simț de parcă ar avea nu șase, ci douăzeci și șase de ani.“*

Într-adevăr, Maria Stuart vădeşte o precocitate spirituală remarcabilă. Într-un timp neaşteptat de scurt reuşeşte să-şi însuşească limba franceză, pătrunzîndu-i toate nuanţele şi subtilităţile încît se poate încumeta într-un dialog poetic susţinut cu poeţi de talia unui Ronsard sau Du Bellay care o vor copleşi cu omagii. Dincolo de versurile de circumstanţă, constituind la Curtea franceză graţioase jocuri de societate, Maria Stuart îşi ataşează mai intim şi mai profund arta poetică, dobîndind preţuirea tuturor poeţilor vremii ; mai tîrziu, în momentele de adîncă amărăciune şi deznădejde ale vieţii ei, va găsi în poezie o binefăcătoare alinare. Dar nu numai poezia o atrage, ci şi arta în genere, dovedindu-se înzestrată cu un minunat simţ artistic ; cîntă fermecător la lăută, dansează cu o nespusă graţie, brodează mici goblenuri încîntătoare, adevărate opere de artă ; se îmbracă în veşminte de o eleganţă distinsă, discretă, de o rafinată simplitate, departe de ostentaţia frizînd un gust îndoielnic, al rochiilor-clopot, adevărate monumente, în care-şi va drapa Elisabeta marea ei vanitate. Fie că poartă un simplu kilt scoţian, fie o rochie de mare gală, ceea ce frapează sînt naturaleţea şi prospeţimea fecicrelnică.

Bunul simţ, măsura, echilibrul sînt virtuţi cu care natura a înzestrat-o pe Maria Stuart şi acea impecabilă ţinută de o mare demnitate şi de o nespusă eleganţă, lipsită de stridenţe şi de poză ce emană în juru-i o dulce şi discretă poezie, ţinută datorată atît descendenţei, cît şi educaţiei ei deopotrivă regale, care n-o va părăsi nici în momentele cele mai amare ale existenţei ei.

Dar calităţile Mariei Stuart nu se opresc aici. La această Curte la care erau atît de exaltate idealurile cavalereşti, micuţa prinţesă se remarcă drept o neîntrecută călăreaţă, o iscusită parteneră în jocurile cu mingea, pasionată şi pricepută în ale vînătorii. Desăvîrşită în toate, tînăra înaltă, subţire, mlădie, niciodată plictisită sau istovită, mereu exuberantă, senin-surîzătoare, triumfător-fericită, a cărei tinereţe este răsfăţată în toate splendorile lumii acesteia — materiale şi spirituale —, va bea cu nesaţ din toate potirele ei, neştiutoare că-şi seacă pe încetul vîna ascunsă a fericirii ei viitoare.

Idealul feminin al Renaşterii franceze nu şi-a găsit nicicînd o întruchipare mai desăvîrşită, mai romantică şi mai sclipitoare ca în această voioasă şi impetuoasă prinţesă.

Se pare că muzele şi zeii s-au întrecut în a o binecuvînta pe această copilă. Pe lîngă marile calităţi ale spiritului, Maria Stuart a fost dăruită cu o mare frumuseţe fizică. De cum se înalţă puţin, de cum mijeşte şi se presimte în trupul acesta plăpînd femeia, poeţii se întrec în a-i cinsti frumuseţea. *„Frumuseţea începu să strălucească în al cincisprezecelea an al vieţii ei precum străluceşte lumina în miezul unei zile senine"*, spune Brantôme. Iar Du Bellay, în versuri mai aprinse : *„En votre esprit le ciel s'est surmonté ; / Nature et art ont en votre beauté / Mis tout le beau dont la beauté s'assemble."* [1] Lope de Vega îşi exprimă astfel admiraţia : *„Ochii ei au împrumutat de la stele minunata lor strălucire, iar chipul ei culorile ce-l împodobesc tot de la stele le-a împrumutat."* Ronsard, în versurile oferite lui Carol al IX-lea la moartea fratelui său, proslăveşte, cu o nuanţă de pizmuire, această frumuseţe : *„Avoîr joui d'une telle beauté, / Sein contre sein, valoit ta roqauté..."* [2]

Şi din nou Du Bellay, într-o apoteoză a laudei ei : *„Contenez-vous mes yeux, / Vous ne verrez jamais une chose pareille."* [3]

Ştiut este însă că mărturiile poeţilor nu constituie întotdeauna cele mai obiective mărturii, că ei aureolează, înfloresc uneori, şi cel mai adesea poeţii de Curte, cînd ridică în slăvi virtuţile suveranei lor. Dacă alăturăm acestor imnuri portretele din epocă ce-o înfăţişează pe Maria Stuart, şi îndeosebi pe acela al lui Clouet, excelînd printr-un aer de veridicitate, putem găsi o cale de mijloc, aceea a adevărului, în ceea ce priveşte portretul real al prinţesei. O frumuseţe mai degrabă picantă decît angelică : clasicitatea figurii. redată prin ovalul delicat al

---

1 *„În spiritul vostru cerul s-a întrecut pe sine ;*
Natura şi arta în frumuseţea voastră
Au pus tot frumosul din care se compune frumuseţea" (fr.) (n.tr.).

2 *„A te fi bucurat de o astfel de frumuseţe*
La pieptul tău, făcea cît tronu-ţi" (fr.) (n.tr.).

3 *„Săturaţi-vă ochi ai mei,*
Niciodată nu veţi mai vedea ceva asemănător" (fr.) (n.tr.)

obrazului, este dezmințită de linia neașteptată a nasului în vînt, care dă vioiciune și un farmec în plus acestui chip. Ochii întunecați la culoare revarsă o lumină catifelată, umbrită, conținînd acel dram de sclipire misterioasă, atrăgătoare și o gură calmă, exprimînd o princiară seninătate, completează tabloul la a cărui modelare natura s-a folosit de materiale de cea mai aleasă și distinsă calitate. Pielea imaculată, de un alb strălucitor, pletele bogate de un blond stins, cu o ușoară nuanță cenușie, împodobite cu perle, mîini lungi și subțiri, de o impecabilă eleganță, albe ca zăpada și un trup grațios, zvelt, *„dont le corsage laissait entrevoir la neige de sa poitrine et dont le collet relevé doit découvrait le pur modelé de ses épaules“* [1]. Nici o pată, nici un cusur nu umbrește chipul acesta de o perfectă și rece desăvîrșire. Ceea ce îi lipsește însă este tocmai acel mic cusur, acea trăsătură particulară care dă expresie, individualitate, personalitate unei figuri. Nimic din adîncurile personalității ei nu răzbește încă la suprafață ; figura senină, frumoasă și delicată nu trădează nimic din tainele sufletului care dormitează încă bine ascuns, ignorat chiar de ea însăși. Chipul acestei femei este încă departe de a exprima femeia. Ceea ce exprimă trăsăturile obrazului ei nu sînt decît grația, armonia, amabilitatea unei domnișoare de pension.

Aceeași impresia răzbate și din subtextul unor descrieri, în aparență entuziaste, adeseori însă vizibil exagerate și confuze. Laudele ce i se aduc se referă mai ales la cumințenia, supunerea și strădania copilei de a fi pe placul celor din jur, la comportarea ei exemplară, la buna ei creștere și la silința la învățătură. Era admirată ca o bună elevă, ca o persoană politicoasă, amabilă, cucernică, și cu aplicație către arte și sporturi, fără a vădi o înclinație sau vreun talent deosebit spre o anume artă. Se conformează fără abatere programului de educație stabilit pentru o logodnică regală. Toate calitățile amintite sînt în fond acelea general-convenționale, mult apreciate în societatea de la Curte, dar nici una care s-o

---

[1] *„Al cărui corsaj lasă să se întrezărească albeața ca de zăpadă a pieptului ei și al cărui guler înalt îi subliniază linia pură a umerilor“* (fr.) (n. tr.).

individualizeze, care să-i contureze personalitatea ei unică. Nu cunoaştem nici o mărturie, datînd din acea vreme, care să se refere la caracterul ei, care să încerce s-o definească pe un plan mai personal, şi asta datorită faptului că însăşi personalitatea ei nu s-a conturat încă, nu s-a manifestat ca atare.

Bunele maniere dobîndite la Curtea franceză, educaţia desăvîrşită pe care o va primi, vor înăbuşi, vor încătuşa în adîncurile ei, nelăsînd să răzbată la suprafaţă nimic din forţa, din pasiunea şi din puterea de dăruire la care se va ridica femeia atunci cînd vor fi atinse, tulburate şi descătuşate de aparenţe apele adînci ale sufletului ei. Fruntea străluceşte încă netedă, senină şi albă, buzele schiţează un zîmbet prietenos, plin de dulcşie, ochii întunecaţi, pătrunzători scrutează cu atenţie lumea din jur, fără să se fi întors vreodată spre cealaltă lume, profundă şi plină de taină, dinlăuntrul ei. Nici ea, şi cu atît mai puţin cei din jurul ei, nu bănuiesc încă nimic despre forţa ce mocneşte acolo, transmisă odată cu sîngele, din strămoşi în strămoşi, despre pasiunea primejdioasă pe care o ocroteşte, îngropînd-o în adîncul fiinţei ei. Sufletul unei femei se dezvăluie în întregime numai cînd e răscolit de o pasiune puternică şi nu-şi dă întreaga măsură decît în dragoste şi durere.

Cum copila, prin cuminţenia ei, promitea să devină o bună regină, pregătirile de nuntă se fac mai curînd decît se stabilise iniţial. Şi în această împrejurare, ca şi în toate celelalte care-i vor marca existenţa, orologiul Mariei Stuart o ia mult înainte şi bate orele grăbit, mai grăbit decît ale celorlalţi. Dauphinul, viitorul ei soţ, abia a împlinit paisprezece ani şi se prezintă la această vîrstă firav, debil, nedezvoltat şi în permanenţă bolnav. Cu cît mai îngrijorătoare sînt rapoartele medicilor referitoare la starea sănătăţii micului moştenitor, cu atît mai grăbită e Curtea franceză în perfectarea acestui contract matrimonial în care singurul lucru important este asigurarea succesiunii scoţiene. Iată mobilul care explică graba cu care cei doi copii sînt aduşi în faţa altarului. Contractul de căsătorie încheiat în urma pertractărilor cu reprezentanţii parlamentului scoţian asigură Dauphinului *matrimonial-crown* — adică drepturile, prin căsătorie, la coroana Scoţiei. În afara acestui contract însă, familia de Guise obţine de la tînăra prinţesă, în

vîrstă de cincisprezece ani și jumătate — și deci cîtuși de puțin responsabilă în treburi de stat care urmează să hotărască soarta unui întreg popor — un al doilea document, secret, tăinuit mai ales parlamentului scoțian și in care se stipulează că în cazul unei morți premature a ei, sau a lipsei de moștenitori după moarte, coroana Scoției ca și drepturile de moștenire asupra Angliei și Irlandei vor reveni de drept Franței, ca niște proprietăți personale oarecare. Firește că acest document nu este altceva decît un act neloial, lipsit de orice urmă de corectitudine. Moștenitoarei tronului Scoției nu-i incumbă dreptul de a oferi, conform bunului ei plac, succesiunea și nici de a-și încredința, în caz de deces, propria țară unei puteri străine, așa cum ar putea proceda dacă ar fi vorba de averea ei personală. Consiliul de familie însă îi așază în față documentul și-i cere să semneze, lucru pe care ea îl va face fără șovăire și fără urmă de suspiciune. Aceasta este prima ei semnătură pe un act oficial și poate fi socotit drept un trist simbol faptul că această ființă plină de încredere, sinceră și deschisă, își începe cariera de regină printr-un fals pe care, neștiutoare, îl comite.

Începînd din acest moment, pentru a putea ajunge regină, pentru a putea rămîne regină, existența ei va fi plină de falsuri și de minciună. Pe calea pe care o îndrumase destinul guvernau cu totul alte legi decît cele ale propriei ei personalități.

Aceste tenebroase intrigi de cabinet vor rămîne însă tăinuite în spatele somptuosului, feericului spectacol al ceremoniei nupțiale, sclipitor praf de stele aruncat în ochii mulțimii. Trecuseră mai bine de două sute de ani de cînd Franța nu mai celebrase pe pămîntul ei căsătoria vreunul Dauphin. De aceea acum, familia Valois socotește că are, prin această căsătorie, un bun prilej de a oferi poporului o serbare măreață. Caterina de Medicis, care-și amintește de pe vremea copilăriei ei de acele celebre cortegii inițiate de primii artiști ai Renașterii, de nemaipomenit de fastuoasele serbări la care a asistat, copilă încă, în țara ei, propune pentru nunta fiului său un proiect atît de ambițios încît să întreacă în strălucire toate acele ceremonii.

La 24 aprilie 1558 Parisul devine orașul-lumină, al lumii întregi.

La intrarea catedralei Notre Dame a fost instalat un pavilion împodobit cu un *ciel-royal* dintr-o somptuoasă mătase albastră decorată cu crini aurii. Pînă la pavilion a fost aşternut un covor albastru cu aceiaşi crini aurii. În fruntea cortegiului regal înveşmîntat în cele mai strălucitoare costume şi însoţit de uralele mulţimii, păşesc pajii muzicanţi drapaţi în mătăsuri de aur şi purpură cîntînd la instrumentele lor. Cununia este celebrată sub privirile ameţite de admiraţie ale nesfîrşitei mulţimi care se înghesuie să vadă această minune : perechea regală înaintînd solemn — tînăra mireasă zveltă şi neasemuit de frumoasă, alături de palidul băiat-mire, plăpînd şi împovărat de atîta fast. Imnurile poeţilor se întrec în a exalta frumuseţea miresii. Însuşi Brantôme, al cărui spirit era dispus mai degrabă să colporteze anecdote şi aventuri galante decît să înalţe imnuri de slavă, declară că *„ea se înfăţişă de sute de ori mai frumoasă decît o zeiţă divină“ ;* şi poate că acesta era adevărul. Poate că scînteierea acelei ore, poate că lumina acelui moment de fericire să fi învăluit fiinţa copilei care peste ani avea să se dovedească o atît de pasionată, de ambiţioasă femeie, într-o aură cerească. Fiindcă tînăra mlădiţă abia îmbobocită care păşea surîzătoare, împărţind în jur, plină de încredere şi de generozitate, graţia zîmbetului şi a amabilităţii ei, spre un viitor ce i se înfăţişa atît de strălucitor, îşi consuma de fapt, în ora aceea, clipa de supremă bucurie şi frumuseţe ce-i fusese dată pentru o viaţă întreagă. Niciodată de atunci înainte nu va mai avea parte de o asemenea bogăţie, nu se va mai bucura de o asemenea neţărmurită admiraţie şi glorie ca în ziua aceea cînd în fruntea unui cortegiu măreţ, alături de fiul primului dintre suveranii Europei îşi taie drum printr-o imensă mulţime entuziastă ce o aclamă şi o divinizează. În jurul mesei aşternută seara la Palatul de Justiţie tot Parisul o soarbe din ochi pe aceea care a adăugat o coroană dinastiei franceze. Ziua se încheie triumfal cu un bal cum nu s-a mai văzut, şi pentru care imaginaţia artiştilor s-a întrecut pe sine în a crea feerice surprize : şase corăbii scînteietoare suflate în aur, cu pînzele ţesute din fir de argint, larg desfăşurate, înaintează uşor, parcă plutind pe valuri, în sala de bal. Din fiecare corabie descinde cîte un Făt-Frumos cu totul şi cu totul de aur, care conduce pe corabia sa pe una din înaltele doamne : Caterina de Medicis, Maria Stuart,

regina Navarei, prinţesele Elisabeta, Margareta şi Claudia. Încîntător spectacol şi totodată fericit simbol şi urare : în marea călătorie a vieţii, fie ca barca lor să plutească lin, în glorie şi belşug. Destinul însă nesocoteşte adeseori jocurile oamenilor şi-şi face netulburat jocul lui. Aşa se face că odată apusă strălucirea acestei zile, corabia Mariei Stuart va întreprinde o cu totul altfel de călătorie decît cea care i se promisese în neuitata seară a căsătoriei, şi din care primejdiile nu vor lipsi.

Şi iată că prima se şi arătă din senin. Copilă încă, Maria Stuart devenise regină a Scoţiei ; la o prea fragedă vîrstă, prin căsătoria cu prinţul moştenitor al Franţei, destinul îi aşază pe creştet o a doua coroană mai preţioasă. Dar ca şi cum atîta glorie n-ar fi fost suficientă pentru un creştet atît de plăpînd, destinul joacă cu ea un joc nesăţios şi nesăbuit : îi arată o a treia coroană, iar ea, orbită de atîta strălucire, înşelătoare strălucire, întinde mîinile să o apuce.

În anul 1558, anul căsătoriei ei, moare regina Maria a Angliei. Elisabeta, sora sa vitregă, îi ia locul. Dar oare este legitim locul pe care îl ocupă ? Henric al VIII-lea, „Barbă albastră“, a lăsat trei urmaşi : un fiu şi două fiice : Eduard şi Maria născuţi din căsătoria cu Caterina de Aragon şi Elisabeta, provenind din căsătoria cu Anna Boleyn. Prin moartea timpurie a lui Eduard succesiunea coroanei revine Mariei, fiică mai mare şi vlăstar al unei căsătorii legitime. Cum însă şi ea se stinge curînd fără să lase moştenitori, coroana engleză revine oare în mod legitim Elisabetei ? Întrebare la care juriştii regali ai Angliei răspund afirmativ, folosind ca argument faptul că Elisabeta este a doua fiică, tot atît de legitimă, a lui Henric al VIII-lea, născută dintr-o căsătorie pe care finalmente episcopul a binecuvîntat-o şi Papa a recunoscut-o. Juriştii de la Curtea franceză însă dau un răspuns negativ aceleiaşi întrebări : întrucît Henric al VIII-lea a declarat mai tîrziu nelegitimă căsătoria lui cu Anna Boleyn, iar pe Elisabeta a considerat-o bastardă, hotărîre întărită printr-un decret de către Parlamentul englez şi susţinută de întreaga lume catolică, rezultă că Elisabeta nu se poate ridica pînă la demnitatea de a purta coroana Angliei. Atunci această onoare revine de drept unicei moştenitoare legitime în viaţă, strănepoatei

lui Henric al VIII-lea, care nu este alta decît Maria Stuart. De atitudinea ei atîrnă soarta unei dinastii.

Iată așadar că hotărîrea unei copile de numai șaisprezece ani, aflată în afara oricărei priceperi și experiențe, devine dintr-o dată de o importanță capitală, în desfășurarea istoriei universale. Pentru mica regină se deschid în acest moment două căi : una a înțelepciunii, a tactului politic și a înfrînării unor nesăbuite ambiții de mărire — care oricum n-ar putea fi impuse decît prin foc și sabie — într-un cuvînt a cedării în fața faptului împlinit și a recunoașterii drepturilor suverane ale Elisabetei ; cealaltă, a revendicării tronului englez pe calea armelor — armata scoțiană ca și cea franceză urmînd să intre în luptă pentru alungarea uzurpatoarei și restabilirea drepturilor suveranei lor.

Din nefericire, Maria Suart, prost sfătuită, va alege o a treia cale, de mijloc, cea mai nefastă și impracticabilă în general și cu atît mai mult în politică.

Între o hotărîre răspicată și o aluzie nehotărîtă, între o atitudine categorică și un simplu gest de bravadă, fără acoperire și consecințe, între o lovitură fermă și simularea luptei, politica franceză preferă cea de a doua alternativă.

Henric al II-lea ordonă ca pe blazonul perechii moștenitoare să fie înscrisă alături de coroana Franței și a Scoției și coroana engleză. Maria Stuart va purta la Curte și în toate actele oficiale titulatura completă : *„Regina Franciae, Scotiae, Angliae et Hiberniae“*. În acest chip revendicarea este formulată, nu însă și susținută sau cucerită cu armele, provocarea este aruncată, scînteia zîzaniei aprinsă și întreținută, Elisabeta întărîtată, dar nu atacată. În locul gestului autoritar, cu spada în mînă, s-a optat pentru o intervenție scrisă doar pe hîrtie și pictată pe lemn. Aceasta a permis crearea unei permanente situații echivoce : în funcție de interesul momentului, oscilînd la discreția bunului plac, dreptul Mariei Stuart asupra coroanei engleze era cînd ignorat, trecut sub tăcere, cînd reafirmat sus și tare. Astfel la revendicarea portului Calais de către englezi, Henric al II-lea obiectează că „acesta ar trebui cel mult predat reginei Angliei, totodată regină a Scoției și soție a Dauphinului“. Dar pe de altă parte același Henric al II-lea nu se arată cu nimic dispus să apere dreptul nurorii sale într-un mod mai substanțial decît cu vorbe goale, ba mai mult, atunci cînd interesele

sale o cer, nu pregetă să ducă tratative cu așa-numita uzurpatoare a tronului englez ca și cu o suverană reală și recunoscută.

Din această situație echivocă, lipsită de înțelepciune și de cea mai elementară rațiune, Maria Stuart s-a ales cu o coroană în plus pictată cu înfumurare pe blazonul ei, dar a pierdut în schimb totul.

Această atitudine politică, lipsită de abilitate, datorată unui exces de trufie și încăpățînare la o vîrstă încă atît de nematură, face parte din acele greșeli ireparabile care au minat și au distrus întreaga viață a Mariei Stuart. Căci astfel a dobîndit o dușmancă aprigă, de neîmpăcat, în persoana celei mai puternice femei din Europa. O adevărată suverană poate oricînd uita și ierta multe ; un singur lucru însă nu-l va putea uita și ierta niciodată : acela de a i se fi pus sub semn de îndoială suveranitatea. Din acest moment — și pe drept cuvînt — Elisabeta o va considera pe Maria Stuart rivala sa cea mai primejdioasă, pericolul și amenințarea continuă care planează asupra tronului ei. Oricîte vorbe, cîte scrisori, cîte amabilități s-au așternut de-a lungul vieții lor între cele două regine, singurul lucru adevărat, adînc care a existat între ele a fost ura oarbă, neîmpăcată ; restul rămîne fățărnicie.

Pofta nesățioasă, însoțită de gestul slab, lipsit de energie, acea jumătate de măsură adoptată de Curtea franceză, au pricinuit mai mult rău decît ar fi putut să pricinuiască o acțiune răspicată. Coroana simbolică de mucava înscrisă pe blazoanele Mariei Stuart a dus la o mai crîncenă vărsare de sînge decît ar fi putut-o provoca un război real pentru o coroană reală. O luptă deschisă ca o vîlvătaie ar fi clarificat odată pentru totdeauna situația, pe cînd această ură meschină, subterană, șireată s-a alimentat la infinit din propria ei substanță, inveninînd continuu și distrugînd în cele din urmă existența și domnia celor două femei.

Pentru a prezenta perechii moștenitoare acest blazon împodobit cu însemnele coroanei engleze s-a ales ca moment marele turnir de la Paris, din iulie 1559, organizat întru sărbătorirea păcii de la Canteau-Cambrésis. Henric al II-lea, regele-cavaler, participă el însuși la această

faimoasă întrecere cu lancea *„pour l'amour des dames"* [1]; numele doamnei întru cinstirea căreia suveranul are ambiția să-și frîngă lancea în luptă nu constituie pentru nimeni o taină. Din loja ei, frumoasa și trufașa Diana de Poitiers privește în jos la amantul ei regesc. Numai că pe neașteptate jocul galant se transformă într-unul grav cu consecințe adînci în istoria lumii. Căpitanul Montgommery, comandantul corpului de gardă scoțian și partener al suveranului la întrecere, își frînge lancea în luptă, dar nevrînd să abandoneze se avîntă într-o goană nebună pe urmele adversarului cu ciotul de lance rămas și printr-un gest imprudent și neprevăzut o așchie a acesteia pătrunde prin viziera regelui și-i zdrobește un ochi. Regele se prăvălește de pe cal, leșinat. Vigoarea neînfricatului Valois se ia la trîntă cu moartea, dar aceasta sfîrșește prin a-l răpune la 10 iulie 1559, sub ochii îngrijorați ai întregii familii ce-l veghează pe patul de suferință. La Curtea franceză, suverană deplină, veșnică și atotputernică se dovedește a fi, pînă și în această împrejurare tragică, Măria Sa Eticheta; părăsind castelul acesta nefast, unde pe neașteptate a devenit văduvă, Caterina de Medicis se oprește brusc înainte de a-i trece pragul. Din clipa aceasta nu ei i se cuvine întîietatea, ci celeilalte doamne care a devenit între timp regină. Ezitînd, sfioasă și tulburată, Maria Stuart, soția noului suveran al Franței, pășește înaintea fostei regine. Un singur pas și copila de șaisprezece ani a trecut pragul care-o separă pentru totdeauna de semenii ei, dincolo, pe tărîmul înalt al puterii.

REGINĂ, VĂDUVĂ ȘI TOTUȘI REGINĂ

(Iulie, 1560 — August, 1561)

PE CÎT DE UȘOR I S-A DAT TOT CE POATE FI MAI prețios și greu de dobîndit pe lume: bucurie, glorie și putere, pe atît de amăgitoare, de efemere se vor dovedi toate, de-a lungul existenței tragice a Mariei Stuart. Înălțarea ei pe culmile demnităților omenești se aseamănă

---

1 În onoarea doamnelor (fr.) (n. tr.).

cu țîșnirea și strălucirea unei rachete luminoase într-un joc de artificii ; la șase zile regină a Scoției ; la șase ani logodnica celui mai puternic prinț al Europei ; la șaptesprezece ani regină a Franței. Mîinile ei țineau puterea și capul coroana încă înainte de a fi fost conștientă de toate acestea. Dintr-un invizibil — și se părea nesecat — car al abundenței se revarsă asupra ei marile onoruri fără să le fi dorit, fără să le fi cucerit prin luptă, fără să-și fi dat cea mai mică osteneală pentru dobîndirea lor, fără a fi întreprins ceva prin care să le merite. Totul este moștenire, favoare și dar. Ca într-un vis în care imaginile se succed cu amețitoare repeziciune, și din care nu rămîne decît impresia de zbor și de intensă culoare, tot astfel se derulează filmul vieții ei : veșminte de nuntă, veșminte de încoronare. Și încă înainte de a deveni conștientă de sărbătoarea primăvăratică în care simțurile încep să i se trezească la viață, florile din jur s-au și ofilit, spectacolul a luat sfîrșit și ea se trezește din vis dezamăgită, înșelată, prădată, la discreția unei lumi care-i rămăsese străină. La vîrsta cînd pentru semenii ei încep să înflorească speranța, visul, încrederea, ea consumase toate victoriile, toate triumfurile posibile cu o asemenea rapiditate încît nu avusese încă timpul de a le savura în întregul lor. În această precipitare a destinului trebuie căutat germenele acelei neînțelese neliniști, taina acelui permanent nesaț ce-o va stăpîni la maturitate. Căci cine a stat o dată în frunte, cine a fost o dată primul între semenii lui nu se va putea nicicînd resemna la o viață măruntă, modestă, anonimă. Renunțarea și uitarea sînt apanajul celor slabi. Cei puternici nu cunosc resemnarea, pentru ei existența e o luptă continuă cu tot, chiar și cu destinul neprielnic.

Scurtă ca un vis va fi domnia ei în Franța, ca un vis agitat, plin de spaime și de neliniști. În ziua încoronării la catedrala din Reims îi este dat să trăiască un unic moment de scurtă și intensă fericire, cînd, într-o multicoloră splendoare, episcopul așază pe creștetul palidului și suferindului moștenitor coroana Franței, iar ea, tînără regină, împodobită sărbătorește cu toate bijuteriile coroanei, strălucește în mijlocul alaiului ca un lujer subțire de crin cu corola abia îmbobocită. În afara acestei ceremonii, se pare că nu apucă să mai aibă parte de

alte serbări sau petreceri proaspăta regină a Franței în scurtul timp al domniei ei. Atît de scurt și atît de zbuciumat încît nu va mai apuca nici să-și alcătuiască acea mult visată Curte a artelor și a poeziei. Atît de scurt încît pictorii vremii nu vor apuca să zugrăvească portretele acestor delicați și suavi monarhi-copii, cronicarii să le însemne, întru glorioasa lor pomenire, caracterele și să le preamărească faptele, poporul să-i cunoască și să-i iubească. Efemeră trecere prin istoria Franței. Alungate parcă de un vînt potrivnic, cele două chipuri de copii superbi pălesc și se șterg curînd pentru a-și lua locul de veci în galeria regilor Franței. Căci Francisc al II-lea e bolnav și moartea l-a însemnat de timpuriu, precum pădurarul înseamnă în pădure copacul sortit tăierii. Băiatul o simte adeseori și ochii săi înfricoșați, osteniți, împăienjeniți, o mărturisesc. O creștere bruscă, nefirească, vine să adauge bolii o slăbire, o anemiere a organismului, o diminuare a puterii lui de rezistență. Doctorii îl înconjoară neîncetat și-i recomandă liniște și cît mai multă odihnă. Tînărul însă nu-i ascultă. Frumoasa și atît de robusta lui soție iubește cu pasiune vînătoarea și sporturile. O aprigă și fierbinte ambiție îl ține deci și pe el zile întregi în șa, extenuîndu-se în cavalcade nebune, ostenindu-și trupul prea plăpînd pentru o asemenea viață. Dar moartea nu se lasă înșelată de false demonstrații de vigoare. Sîngele moștenit de la bunicul său, Francisc I, sînge blestemat, îi hotărăște destinul. Veșnic pradă acceselor de febră, mereu ținut la pat, mereu claustrat în casă ori de cîte ori se înăsprește puțin vremea, băiatul exasperat de boală, înspăimîntat de moarte, ostenit, devine curînd o penibilă umbră, o jalnică arătare. La o Curte ca aceea a Franței un asemenea rege se poate bucura cel mult de compătimire, nu și de prețuire. În popor încep să circule pe seama lui povești dintre cele mai sinistre — că ar fi suferind de lepră și că unicul leac ar fi să se îmbăieze în sînge de copii și alte asemenea zvonuri oribile. Țăranii îl urmăresc cu priviri întunecate, fără bucurie, cînd îl văd trecînd ca o tristă fantomă călărind la pas pe lîngă ogoarele lor. Nobilimea se adună tot mai mult în jurul Caterinei de Medicis și a lui Carol, următorul moștenitor al tronului, pentru că este lesne de prevăzut că niște mîini atît de slabe, atît de lipsite de forță și vigoare nu

vor păstra multă vreme frînele domniei. Actele oficiale, decretele poartă, e drept, în josul lor un nume caligrafiat stîngaci : „François" ; adevărata politică, adevărata putere însă este în mîinile familiei de Guise. Singurul lucru de care regele se agață cu disperare, pentru care aruncă în luptă voință, ambiție, și toată forța care i-a mai rămas este viața.

O astfel de conviețuire alături de un bolnav care solicită fără încetare îngrijiri speciale și o neîntreruptă veghe nu se poate numi o căsnicie fericită, în cazul în care admitem că a fost o căsnicie reală. Adevărul este că nimic, nici măcar vreun zvon — și este de-a dreptul uimitor și revelator faptul că la o Curte atît de clevetitoare, iscoditoare și zeflemistă, la care Brantôme a consemnat în a sa *Vies des dames galantes,* fiecare aventură amoroasă, n-a circulat nici măcar o singură bîrfă, o singură suspiciune pe seama purtării Mariei Stuart — nu ne dă temeiul să ne îndoim de armonia și buna înțelegere care a domnit între cei doi soți, atît de nepotriviți. Înainte de a fi devenit soți — prin rațiuni de stat — cei doi au fost prieteni din copilărie, tovarăși de joacă, și sufletele lor s-au legat și unit încă din adolescență printr-o altă legătură decît aceea erotică. Vremea marilor pasiuni răscolitoare, a profundului devotament n-a venit încă pentru Maria Stuart, căci e greu de presupus că băiatul plăpînd, consumat de febră, ar fi putut să trezească la adevărata viață sufletul tumultuos, dar încă bine zăgăzuit al tinerei regine. Cert este însă că nu i se pot reproșa acestei nevîrstnice soții frivolități sau nepăsare față de suferințele soțului. Dimpotrivă, ea îl îngrijește cu nespusă blîndețe, cu răbdare și duioșie. Căci, la urma urmei, dincolo de natura și profunzimea sentimentelor ce-o leagă de François, nu se poate ca mintea ei limpede să nu-i fi spus că toată puterea și gloria ei atîrnă, ca de un fir de păr, de suflarea slabă și de pulsul precipitat al acestui biet băiat bolnav, că numai atîta vreme cît el va trăi ea va rămîne regină.

Și ca și cum n-ar fi de ajuns permanenta grijă și neliniștea pentru a înnoura cerul acestei atît de scurte domnii, vin să se mai adauge și alte necazuri : răscoala hughenoților cu rebeliunea de la Amboise amenință însăși viața perechii regale. Iar după represiune îi revine Mariei Stuart o grea și tristă îndatorire, aceea de a asista la execuția răsculaților. După serbarea strălucitoare a

încoronării de la Reims, prima ceremonie oficială căreia trebuie să-i facă faţă regina, şi a cărei imagine sinistră se va suprapune celeilalte, este acest spectacol cutremurător, al călăului cu secure, al tăierii capului pe butuc, spectacol care închide în el însuşi avertismentul propriei morţi.

Apoi o altă veste dureroasă se abate asupra ei : în iunie 1560 moare Maria de Guise, lăsînd ţara, asupra căreia domnea în locul Mariei Stuart, în plină răscoală şi dezbinare religioasă şi hărţuită de trupele engleze care atacau la hotare şi care pătrunseseră adînc în teritoriul Scoţiei.

Aşadar în locul toaletelor strălucite, veşminte de doliu, în locul muzicii şi al dansului, tăcere îndurerată. Dar acesta nu este decît începutul. François este pe zi ce trece mai slăbit, nu se mai poate ţine pe picioare şi trebuie purtat pe braţe. În cele din urmă sîngele lui putred învinge şi răpune viaţa din el : după un ultim acces purulent izbucnit în ureche, se stinge din viaţă în cumplite suferinţe la 6 decembrie 1560, Francisc al II-lea, regele francezilor.

Şi din nou în preajma unui pat de moarte, Maria Stuart şi Caterina de Medicis schimbă între ele rolurile. Abia stinsă ultima suflare a lui Francisc al II-lea, şi Maria Stuart încetează de a mai fi regină a Franţei. Rangul şi locul ei este acum al doilea, ea trebuie să păşească în urma Caterinei de Medicis. Un an, atît a ţinut visul ei de glorie, domnia ei ca regină a Franţei. Este din nou numai ceea ce s-a născut, numai ceva ce va muri : regină a Scoţiei.

Ceremonialul Curţii franceze fixase la patruzeci de zile doliul cel mare al unei văduve de rege. El constă dintr-o strictă şi riguroasă izolare în apartamentul propriu. În primele două săptămîni văduvei îi este interzis să primească, în întunecata ei recluziune, pe altcineva în afara noului rege sau a rudelor celor mai apropiate. Sînt cele patruzeci de zile ale „doliului alb“. Pentru că o văduvă de rege nu se îmbracă în negru ca femeile din popor. Ea trebuie să poarte pe cap o bonetă albă care-i înconjoară şi subliniază paloarea chipului. Rochie albă din

brocart, pantofi și ciorapi albi și peste tot acest noian de alb un voal cernit.

Astfel o zugrăvește Janet în cunoscutu-i tablou și tot astfel o înfățișează Ronsard :

„Un crespe long, subtil et délié
Ply contre ply, retors et replié
Habit de deuil, vous sert de couverture,
Depuis le chef jusques à la ceinture.
Qui s'enfle ainsi qu'un voile quand le
Soufle la barque et la cingle en avant.
De tels habits vous étiez accoutrée
Partant, hélas ! de la belle contrée
Dont aviez eu le sceptre dans la main,
Lorsque, pensive et baignant votre sein
Du beau cristal de vos larmes coulées
Triste marchiez par les longues allées
Du grand jardin de ce royal chateau
Qui prend son nom de la beauté des eaux". [1]

Nicăieri mai bine ca în versurile citate nu ne sînt sugerate trăsăturile vaporoase și dulci ale acestei figuri. Neliniștea, neastîmpărul din ochi sînt înlocuite de o privire melancolică, dusă pe gînduri, încărcată de acea seriozitate nostalgică pe care o conferă meditația și conștiința de sine ; albul imaculat, uniform al veșmintelor, lipsit de orice podoabă pune în lumină paloarea străvezie a pielii. Înalta ei noblețe, demnitatea cu care natura o investise sînt mult mai evidente în acest portret de doliu ce-o înfățișează în toată simplitatea ei, decît în acele tablouri în care e prezentată conform rangului ei, împovărată de bijuterii și de însemnele puterii.

---

1 *„Un văl lung, subtil și desfăcut*
În pliuri, rotunjit și îndoit
Veșmînt de doliu te-acopere toată,
Din creștet pînă-n talie,
Care se umflă întocmai ca pînza cînd vîntul
Bate asupra bărcii și-o biciuiește înainte.
Astfel ai fost înveșmîntată
Plecînd, vai ! de pe frumoasele meleaguri
Al căror sceptru l-ai ținut în mînă,
Cînd, gînditoare și cu pieptul scăldat
În lacrimile-ți șiroind, precum un frumos cristal,
Tristă mergeai pe lungile alei
Din grădina întinsă a acestui castel regal
Care-și trage numele din frumusețea apelor". (Fr.) (N. tr.).

Sufletul copilei-văduve este cuprins de o tristeţe apăsătoare, de o nesfîrşită melancolie, de o grea singurătate, de sentimentul dureros al înstrăinării, al părăsirii. Aceste sentimente le va revărsa, din preaplinul inimii ei, în versuri a căror sinceritate şi putere de convingere sînt demne de pana maestrului şi învăţătorului ei, Ronsard. Dacă în viaţa politică a reginei, s-a întîmplat adesea — conştientă sau nu — ca minciuna să încurce sau să descurce iţele complicate ale guvernării, în lumea poeziei sufletul ei s-a păstrat pur iar versul şi-a menţinut pînă la capăt transparenţa de cristal a sincerităţii. Iată o litanie în care îşi cîntă jalea şi singurătatea ce-o cuprind după moartea soţului :

„Sans cesse mon coeur sent
Le regret d'un absent
Si parfois vers les cieux
Viens à dresser ma veue
Le doux trait de ses yeux
Je vois dans une nue ;
Soudain je vois dans l'eau
Comme dans un tombeau
Si je suis en repos
Sommeillant sur ma couche,
Je le sens qu'il me touche
En labeur, en recoy
Toujour est près de moy". [1]

Regretul adînc al Mariei Stuart după Francisc al II-lea era fără îndoială mai mult decît o metaforă poetică. Prin pierderea acestui prieten îndatoritor şi gentil, a acestui camarad afectuos, care fusese soţul ei, ea îşi

---

[1] *„Inima mea simte neîncetat*
Regretul după cel absent
Cînd uneori către ceruri
Îmi înalţ privirea
Dulcea rază a privirii lui
O zăresc într-un nor ;
Deodată o văd în apă
Ca într-un mormînt.
Cînd mă odihnesc
Dormitînd în aşternutul meu
Simt că mă atinge ;
La lucru, în odihnă
Mereu este alături de mine. (Fr.) (N. tr.).

pierde situația și rangul, puterea și siguranța. Din prima doamnă a țării, din stăpînă atotputernică devine a doua în rang, de fapt o simplă tolerată, o pensionară din grația succesorului. Nu este numai trecerea de la un rang superior la unul cu o treaptă mai jos, ci o coborîre mult mai radicală, mai umilitoare, de la regină, la supusă. Acest lucru avea să-l simtă curînd copila-văduvă cu atît mai mult cu cît aceea care-i ia locul, Caterina de Medicis, i se dovedește ostilă. Printr-o vorbă nesocotită — ireparabilă greșeală — se pare că Maria Stuart o jignise cîndva pe vanitoasa și perfida ei succesoare, exprimîndu-și cu nechibzuință disprețul pentru originea modestă a „odraslei de negustor", ea, descendentă a nenumărate generații de regi. Lipsită de experiență și de sfătuitori înțelepți și avînd o fire voluntară, un temperament impetuos, ea va comite asemenea greșeli de tact față de niște rivale atotputernice precum Caterina de Medicis sau Elisabeta a Angliei, care o vor costa foarte scump. Căci nici o jignire nu este mai adîncă și mai de nevindecat decît aceea adusă orgoliului unor femei puternice. Ele nu vor uita și nu vor ierta niciodată. Caterina de Medicis își oblojise în taină rănile vanității sale, ținîndu-și bine în frîu ambițiile vreme de două decenii cît a durat supremația, la Curtea franceză, a Dianei de Poitiers, favorita regelui, și scurta domnie a Mariei Stuart. Dar odată ajunsă stăpînă pe situație și pe putere va ști să-și reverse aspra-i autoritate, să-și manifeste pe față și fără menajamente ura mocnită ce o nutrea celor două femei căzute în dizgrație.

Maria Stuart nu se va împăca niciodată cu rangul și locul la care o redusese starea de văduvie. Va izbucni acum în inima ei trăsătura caracteristică a acestui temperament, pînă atunci adormită undeva, în adîncuri : o neînduplecată, virilă și aspră mîndrie. Sufletul ei semeț înclină o clipă, în acest greu moment de restriște, să părăsească totul — după principiul : sau totul sau nimic — și să se izoleze în liniștea și singurătatea unei mînăstiri, în anonimat și modestie de vreme ce i se luase singurul loc pe care-l putea accepta în lume : cel dintii. Dar tentațiile vieții exercită asupra acestei tinere femei de numai optsprezece ani, înzestrată cu o fire atît de pătimașă, încă nenumărate și irezistibile seducții. Cu atît mai mult cu cît o altă coroană la fel de prețioasă, începe să sclipească înaintea ochilor ei. Ambasadorul spa-

niol se prezintă în numele regelui său ca pretendent la mîna proaspetei văduve pentru Don Carlos, moştenitorul regal al celor două lumi, Lumea Veche şi Lumea Nouă. Curtea austriacă nu întîrzie nici ea să-şi trimită în taină negociatorii, regii Suediei şi Danemarcei, se întrec ın a-i cere mîna şi a-i oferi coroana. Şi chiar în afara acestor strălucitoare perspective ea continuă, de fapt, prin dreptul ei ereditar, să fie regină a Scoţiei şi n-a renunţat formal nici la pretenţiile asupra coroanei Angliei a cărei succesoare legală se consideră încă. Iată aşadar că viitorul se deschide promiţător în faţa atît de tinerei văduve de rege a cărei frumuseţe, feciorelnică încă, ajunsese abia acum la deplina ei împlinire. Numai că de data aceasta oricîte promisiuni ar închide în el viitorul, pentru a fi transformate în realităţi va fi nevoie de luptă. Nimic de acum înainte nu va mai cădea din cer în mîinile întinse ale Mariei Stuart. Totul va trebui cucerit, smuls cu forţa din mîini ostile şi va fi nevoie, pentru a ieşi victorioasă din asemenea luptă, să-şi arunce în joc calităţi necunoscute ei pînă atunci : abilitate, tact, stăruinţă şi multă răbdare. Şansele de a învinge sînt însă mari ; tînăra regină are de partea ei forţe invincibile : o inimă mîndră şi îndrăzneaţă de bărbat, ascunsă într-un trup palpitînd de viaţă şi de o fragedă, fierbinte, înfloritoare tinereţe şi frumuseţe. Înarmată astfel şi în plus cu multă hotărîre, Maria Stuart începe lupta pentru ceea ce i se cuvenea.

Fără îndoială că nu-i va fi fost cîtuşi de puţin uşor să se despartă de Franţa. Scoţia, întunecată şi rece, rămîne pentru ea o îndepărtată, străină amintire a unei şi mai îndepărtate copilării, pe cînd Franţa cea veselă, voluptuoasă, bogată şi atît de dulce i-a devenit adevărata patrie. Aici, pe pămînt francez, sînt rudele dinspre mamă, care o înconjoară cu dragostea lor ; aici, castelele strălucitoare unde a fost atît de fericită, aici poeţii care o preţuiesc şi o glorifică şi, mai presus de toate, aici se află farmecul acelei vieţi exuberante, cavalereşti de care se simte atras şi legat pentru totdeauna sufletul ei. E atît de greu să părăseşti toate astea ! De aceea plecarea e amînată mereu sub vreun pretext sau altul, împotriva repetatelor şi stăruitoarelor chemări din ţară, din patria ei îndepărtată şi rece. În vederea plecării îşi propune

un adevărat ceremonial care să-i prelungească de fapt rămînerea. Îşi vizitează pe îndelete rudele de la Nancy şi Joinville ; se stabileşte, pentru scurtă vreme la Reims, oraşul strălucitelor încoronări unde succesorul tronului, Carol al IX-lea, cumnatul ei în vîrstă de zece ani primeşte coroana. Ca sub avertismentul unei sumbre presimţiri, căreia nu vrea să-i dea glas, zăboveşte mereu ba ici, ba colo, îşi amînă întruna plecarea ca şi cum s-ar aştepta dintr-o clipă într-alta să intervină ceva definitiv şi fatal care s-o împiedice să se mai întoarcă în Scoţia. Căci oricît de nepricepută în treburile statului, oricît de lipsită de experienţă ar fi fost la cei optsprezece ani ai ei, un lucru trebuie să-i fi apărut clar şi anume că pe pămînt scoţian va avea de înfruntat grele încercări.

Iată cum se prezenta situaţia în Scoţia în acel moment : după moartea mamei sale care condusese ţara în absenţa ei în calitate de regentă, nobilimea protestantă, care-i era ostilă în mod făţiş, pusese mîna pe putere. Reîntoarcerea reginei, catolică fervent, educată în cultul unei religii profund odioase nobilimii era departe de a fi pe plac. La Londra, ambasadorul englez aduce, nu fără satisfacţie, vestea că lorzii scoţieni încearcă să obţină amînarea cu cîteva luni a revenirii în patrie a reginei şi că dacă ar fi posibil aceştia s-ar lipsi de plăcerea de a o mai revedea vreodată. Dealtfel ţesuseră împotriva reginei, încă înainte de moartea mamei sale, un întreg păienjeniş de intrigi. Printre altele propuseseră reginei Angliei ca soţ pe contele de Arran, protestant şi pretendent cu şanse serioase la tronul Scoţiei, sperînd să-i ofere astfel Elisabetei coroana Mariei Stuart. Propriul ei frate vitreg — James Stuart, conte de Moray vine la Paris — învestit, se pare, cu împuterniciri confidenţiale de către parlamentul scoţian şi jucînd un rol cu atît mai dubios cu cît asupră-i plana bănuiala că ar fi în solda Elisabetei. Singurul mod de a pune capăt acestui nesfîrşit şir de intrigi care mai de care mai tenebroase şi mai perfide este întoarcerea grabnică în ţară. Numai dînd dovadă de bărbăţie şi curaj îşi poate păstra tronul moştenit din moşi-strămoşi.

Şi pentru a nu se vedea jefuită de dreptul ei ereditar, pentru a nu fi nevoită să asiste la propria-i detronare, a doua oară în acelaşi an, Maria Stuart se hotă-

răşte să se întoarcă în patria ei, unde n-o chemau cu gînduri curate suflete cinstite şi devotate, ci doar voci viclene şi amăgitoare pe care ea le asculta cu inima grea de presimţiri negre.

Înainte încă de a păşi pe pămîntul patriei Maria Stuart avea să simtă că în apropierea ei se află o Anglie a cărei suverană nu-i e prietenă. Cecil, ministru şi sfătuitorul cel mai apropiat al Elisabetei, nu se dă în lături de la nimic pentru a-i face viaţa grea celei care cu atîta nechibzuinţă provocase orgoliul suveranei sale. „Cu cît situaţia reginei Scoţiei — îi spunea el — va rămîne mai multă vreme incertă cu atît mai bine pentru cauza majestăţii-voastre." Căci amintirea acelei greşeli grosolane a Mariei Stuart, de a-şi înscrie coroana engleză pe blazonul şi în actele oficiale, nu s-a şters încă. Elisabeta se mai simte încă frustrată cu toate că între timp delegaţi ai parlamentului scoţian au încheiat la Edinburgh un tratat prin care, în numele Mariei Stuart, recunosc definitiv în Elisabeta regina legitimă a Angliei. Numai că şi de data aceasta, eschivîndu-se sub diferite pretexte de a clarifica, prin semnătura ei, această situaţie — dealtfel cît se poate de clară — Maria Stuart lasă să planeze din nou echivocul asupra punctului ei de vedere, păstrîndu-şi astfel o portiţă prin care să strecoare la nevoie pretenţiile sale asupra coroanei engleze. Căci, după cum se va vedea, nu se va lăsa convinsă niciodată, pînă la sfîrşitul vieţii ei să consimtă la renunţarea a ceea ce consideră ea a fi moştenirea ei legitimă.

Elisabeta nu se poate însă resemna la această perpetuă situaţie îndoielnică, la această echilibristică între a fi sau a nu fi recunoscută ca suverană atotputernică. Faptul că ambasadorii Scoţiei au semnat în numele reginei lor tratatul de la Edinburgh presupune îndatorirea Mariei Stuart de a respecta cu sfinţenie această semnătură, declară ea. Totuşi o asemenea recunoaştere *sub rosa,* o făgăduială care poate fi încălcată în orice moment ca fiind neavenită este departe de a o mulţumi. Ea, ca domnitoare, de religie protestantă, a unei ţări pe jumătate catolice, este conştientă că nu-i e ameninţată numai coroana ci şi însăşi viaţa. Pentru ea nu va exista linişte şi siguranţă, atîta vreme cît pretendenta rivală nu va renunţa la domnie în mod public şi oficial.

Că în acest conflict dreptatea este de partea Elisabetei nu încape îndoială. Greșeala ei va consta însă în mijloacele, nu dintre cele mai loiale și generoase, de a-l aplana. La o dispută între două femei oarecare ne putem aștepta să asistăm la nenumărate împunsături, mai mult sau mai puțin mărunte. Iată că din păcate și între două regine lucrurile se petrec la fel. Elisabeta, suverana atît de echilibrată, de stăpînă pe sine, pare a-și fi pierdut în cazul de față, sîngele rece, regeasca ei măsură, cît și tactul subtil bine cunoscut, dînd frîu liber pornirilor de femeie jignită. Pentru călătoria în Scoția Maria Stuart solicită, mai mult de formă — gest de pură curtoazie oficială, conform uzanțelor, față de regina Angliei — un *„safe-conduct“* ceea ce ar echivala cu o viză de tranzit. Cu mai multă înțelepciune, Elisabeta s-ar fi putut folosi de acest prilej pentru a da o altă turnură mai amabilă relațiilor lor. Este însă rîndul ei să săvîrșească o greșeală și încă una lipsită de cea mai elementară politețe : refuză să-i acorde *safe-conduct*-ul pînă ce nu va semna tratatul de la Edinburgh. Această ofensă în plus — între multele pe care cele două femei-suverane și le vor arunca una alteia — nu va duce la nimic bun.

Minima discreție ce mai învăluia pînă la acest punct conflictul dintre ele se spulberă, două pietre tari se ciocnesc, două nemăsurate mîndrii se înfruntă pe față, cu încrîncenare.

Maria Stuart convoacă imediat pe ambasadorul englez și în prezența lui se dezlănțuie impetuos, dînd glas indignării ei pătimașe :

— Nu puteam fi mai lovită și mai adînc umilită decît am fost prin refuzul suveranei voastre de a-mi acorda această favoare de care nu aveam nici cea mai mică nevoie și pe care nimic nu mă obliga să o cer. Pentru călătoriile mele am tot atîta nevoie de încuviințarea ei pe cît are ea nevoie de a mea pentru călătoriile ei. Mă pot întoarce în țara mea lipsindu-mă și de pașaport și de aprobarea ei. Trebuie să vă reamintesc eu că atunci cînd am venit în această țară, răposatul dumneavoastră rege mi-a pus în cale toate piedicile, n-a precupețit nimic pentru a mă împiedica să întreprind această călătorie, pentru a mă face ostatică ? Și totuși iată că am trecut marea și am ajuns cu bine pe pămînt francez, fără a mă împiedica de nici unul din neajunsurile pe care mi le puseserăți în cale. Vă asigur, domnule ambasador

că voi găsi și de data aceasta calea și mijloacele de a reface în sens invers călătoria și de a ajunge acasă cu ajutorul celor ce-mi sînt prieteni devotați. Mi-ați vorbit despre o apropiere între regina dumneavoastră și mine ca despre un lucru profitabil pentru amîndouă. Am acum motive să mă îndoiesc că acesta este și punctul ei de vedere, căci altfel n-ar fi tratat cu atît de puțină amabilitate cererea mea. Trebuie să înțeleg că ea prețuiește mai mult prietenia acelor supuși ai mei care preferă să nu-mi dea ascultare, decît pe a suveranei lor, egală ei în rang, chiar dacă mai puțin înțeleaptă și plină de experiență în ale domniei decît ea, totuși regină și în plus rudă apropiată, vecină apropiată. Nu i-am cerut altceva decît prietenia. Nu caut să-i creez neajunsuri, să provoc tulburări în țara ei nici nu duc tratative secrete cu supușii ei, deși știu că mulți nu așteaptă decît o astfel de propunere din parte-mi.

O amenințare pe cît de gravă pe atît de imprudentă. Căci încă înainte de a păși pe pămînt scoțian, ea își descoperă intenția de a încerca la nevoie să-și submineze rivala în însăși țara ei. Ambasadorul încearcă să se eschiveze — în limitele politeței — de la un răspuns categoric. Neînțelegerea, spune el, a pornit de la faptul că Maria Stuart și-a înscris în armorii titlul coroanei engleze. La aceasta, replica sosește prompt :

— Domnule ambasador, faptul la care vă referiți s-a petrecut pe vremea cînd mă aflam — date fiind împrejurările — sub totala influență a regelui Henri, socrul meu, și a regelui Francisc, soțul meu, și nu cred că port răspunderea acestui lucru. Știți bine că după moartea lor n-am mai purtat niciodată nici blazonul, nici titlul de regină a Angliei, fapt care, cred, ar fi putut să reprezinte o garanție a atitudinii mele pentru regina dumneavoastră. Și, dealtfel, înscrierea acestor însemne în armoriile mele nu constituie o înjosire pentru Anglia, atîta vreme cît Anglia nu se simte dezonorată de faptul că ele împodobesc blazonul unei alte persoane al cărei rang este mai puțin înalt decît al meu, și a cărei înrudire cu familia domnitoare este indiscutabil mai îndepărtată decît a mea. Căci nu trebuie să uităm că dintre cele două surori ale regelui, ale tatălui Elisabetei, cea mai în vîrstă mi-a fost bunică.

Printr-o abilă întorsătură de frază, Maria Stuart ține și de data aceasta să reamintească originea ei descinzînd

dintr-o mai veche spiță regală și prin aceasta să-și afirme din nou convingerea asupra dreptului ei legitim la succesiune. Împăciuitor, ambasadorul englez încearcă să aplaneze penibilul incident și insistă pe lîngă Maria Stuart să-și onoreze cuvîntul, și să semneze tratatul de la Edinburgh ca o garanție a unei posibile armonii pentru viitor. Ca și în alte dăți cînd fusese adus în discuție acest subiect delicat, Maria Stuart, departe de a manifesta o atitudine hotărîtă, recurge la felurite pretexte pentru a amîna răspunsul răspicat. Oricum — încearcă să se eschiveze ea — nu poate semna un document de atare importanță înainte de a se consulta cu parlamentul scoțian. Cît despre ambasador, acesta se dovedește la fel de puțin dispus să cedeze și să angajeze în vreun fel numele Elisabetei. Ca de fiecare dată cînd tratativele ating un punct nevralgic și cînd pentru continuarea lor e nevoie ca una dintre cele două regine să cedeze cît de puțin, să se arate cît de cît conciliantă, iese la iveală lipsa lor de bună-credință în ceea ce privește așa-zisa dorință de înțelegere. Fiecare se cramponează de punctul ei de vedere, jocul se prelungește la infinit, ia o întorsătură tragică. Brusc Maria Stuart curmă tratativele printr-o hotărîre impulsivă care are ceva din stridența sfîșierii violente a unei pînze :

— Dacă pregătirile mele n-ar fi atît de avansate, poate că suverana dumneavoastră ar fi putut împiedica această călătorie. Așa cum stau lucrurile însă acum, nu-mi rămîne altceva de făcut decît să înfrunt situația, cu orice risc. Nădăjduiesc că vîntul îmi va fi prielnic spre a putea evita coasta engleză. Iar dacă nu, regina voastră mă va avea în mînă. Și dacă inima ei se va dovedi atît de crudă încît să-mi dorească moartea, ei bine, va avea ceea ce dorește. Pentru mine aceasta ar fi o soluție mai bună decît viața. Facă-se voia Domnului !

Ca întotdeauna în momentele cruciale răsună în cuvintele Mariei Stuart fermitatea și îndrăzneala unei regine conștiente de demnitatea rangului ei. De obicei lăsătoare din fire, neglijentă, ușuratică uneori, înclinată mai degrabă spre plăceri decît spre luptă, femeia aceasta, atît de femeie pe toate planurile, devine cutezătoare, neînduplecată, de neclintit în hotărîrile ce le ia de în-

dată ce-i sînt încălcate drepturile ei de regină. Mai bine să moară decît să cedeze, mai bine o nebunie regească decît o măruntă slăbiciune. Ambasadorul, surprins de o asemenea reacție bruscă, raportează insuccesul la Londra și Elisabeta abilă, mlădioasă și prudentă în politica ei, găsește că a întins prea mult coarda, fapt pentru care se grăbește să se arate generoasă. Pașaportul atît de mult tîrguit, este redactat și expediat la Calais ; prea tîrziu însă, fiindcă de două zile Maria Stuart, hotărîtă să înfrunte primejdia unei ciocniri cu pirații englezi ce cutreierau Canalul Mînecii, a părăsit Franța. Siguranței dobîndite cu prețul unei umiliri ea îi preferă primejdia pe care o înfruntă liberă și cutezătoare. Și astfel Elisabeta a ratat unicul prilej de a fi mărinimoasă cu rivala sa, de a o întîmpina ca oaspete pe pămîntul ei, îndatorînd-o. Rațiunea și politica au rareori același drum. Și poate că în spatele fiecărui moment dramatic din istoria omenirii se ascunde o ocazie pierdută.

Momentul despărțirii de Franța, cu tot ce are mai fastuos, mai spectaculos ceremonialul francez este ca strălucirea unui apus de soare care cu ultimele raze aurește peisajul înainte de a-l umbri cenușiul înserării. Escorta și ceremonia despărțirii vor fi pe măsura acelora ce-au însoțit-o pe timpul cînd, copilă-logodnică pătrundea pe pămînt francez. Nu este numai o manifestare duioasă această paradă a despărțirii ci și o demonstrație în fața întregii lumi : regina Scoției nu se întoarce în patria sa ca o biată văduvă, ca o femeie părăsită de prieteni, slabă, neînsemnată ; alături de ea se află puternica Franță ce-o prețuiește, o ocrotește și-o onorează cu armele și însemnele ei. De la Saint-Germain pînă la Calais este însoțită de o impresionantă cavalcadă. Toată elita nobilimii franceze este prezentă ; cai împodobiți, zăngănit de arme, platoșe aurite și somptuoase, într-un cuvînt acel lux orbitor și inegalabil, caracteristic Renașterii franceze. În fruntea alaiului înaintează trăsurile de gală cu cei trei unchi ai ei : ducele de Guise, cardinalii de Lorena și de Guise. Cele patru Marii, prietene devotate, care o însoțesc, înalte doamne, poeți, cîntăreți, paji, servitorime completează cortegiul. La urmă, care încărcate cu bogății : mobile prețioase, obiecte de valoare, bijuteriile coroanei, transportate într-un sipet fe-

recat. Maria Stuart părăsește patria sufletului ei, ca o regină, înconjurată de aceeași prețuire, însoțită de aceleași onoruri, entuziasm și măreție ca în ziua cînd, a pășit pentru prima oară pe acest pămînt. Ceea ce lipsește este bucuria ce-i umplea odinioară ochii, încîntătoarea neștiință și acea minunată și totală lipsă de griji. Despărțirile au ceva din melancolia asfințitului : o blîndă strălucire care ascunde în ea avertismentul întunericului.

Strălucitul alai o însoțește pînă la Calais. De aici, nobilii domni și înaltele doamne se întorc acasă. Mîine, la Luvru, cu aceeași nepăsătoare grație și eleganță, vor sluji un alt rege, ca niște desăvîrșiți curteni aserviți titlului și nu omului. De îndată ce vîntul va umfla pînzele galionului pornit spre cețoasele meleaguri nordice, pe urmele lui se va așterne uitarea.

În clipa despărțirii chiar, în timp ce genunchiul lor se pleca în fața Mariei Stuart, în timp ce ochii lor se ridicau asupra ei cu o devotată, încîntată privire încărcată de adorație, în timp ce gura lor făgăduia nesfîrșită credință, inimile lor se despărțeau de ea pentru totdeauna. Tot acest cortegiu fastuos, toată această patetică despărțire reprezenta pentru cavalerii ce-o însoțiseră la plecare o simplă ceremonie și nimic mai mult, cum tot o simplă ceremonie era pentru ei o încoronare sau o înmormîntare.

Singuri poeții, a căror sensibilitate penetrantă discerne sensul și miezul lucrurilor, se simt cu adevărat copleșiți de tristețe la plecarea Mariei Stuart. Pentru ei, odată cu tînăra regină, la Curtea căreia arta, frumusețea și voioșia ar fi fost suverane, părăsesc și muzele Franța. Îi așteaptă ani întunecați, certuri politice, dramatice și sîngeroase evenimente, lupte religioase, revolta hughenoților, Noaptea Sfîntului Bartolomeu ; vine vremea tristă a fanaticilor, a prea zeloșilor. S-au dus frumoasele zile ale romantismului, ale cavalerismului, ale frumuseții și seninătății lipsite de povara grijilor. Strălucirea artelor pălește. Pe cerul înnegurat de urgiile războinice stelele luminoase ale poeților din constelația Pleiadei se

sting. Cu Maria Stuart, spun poeții, pleacă bucuria, încetează zborul liber și grațios al spiritului :

„Ce jour le même voile emporta loin de France
Les Muses, qui songoient y faire demeurance.“ [1]

Ronsard, înflăcărat admirator al tinerei regine în preajama căreia tinerețea și grația erau contaminante, fixează pentru ultima oară, în momentul despărțirii, în versuri înaripate, farmecul aceleia care dispare pentru totdeauna. Toată tristețea acestei plecări este conținută în elegia *Au départ.*

„Comment pourroient chanter les bouches des poètes
Quand, par votre départ les Muses sont muettes?
Tout ce qui est de beau ne se garde longtemps,
Les roses et les lys ne règnent qu'un printemps.
Ainsi votre beauté seulement apparue
Quinze ans en notre France, est soudain disparue,
Comme on voit d'un éclair s'évanouir le trait,
Et d'elle n'a laissé sinon que le regret,
Sinon le déplaisir qui me remet sans cesse
An coeur le souvenir d'une telle princesse.“ [2]

Pe cît de repede va fi dată uitării fosta regină de către fosta ei Curte, pe atît de stăruitoare va rămîne memoria ei în inimile poeților. Și dacă dragostea lor o înconjura cu grațioasele catrene pe vremea fericită cînd le era regină cu atît mai mult o vor iubi și o vor slăvi acum cînd singurătatea și mîhnirea o învestesc cu o

---

[1] *„In această zi aceeași pînză a dus departe de Franța*
Muzele care-și puseseră în gînd să-și afle aici sălașul.“ (Fr.) (n. tr.).

[2] *„Cum ar mai putea să cînte glasurile poeților*
Cînd prin plecarea voastră muzele sînt mute ?
Tot ce e frumos nu durează mult timp
Trandafirii și crinii nu domnesc decît o primăvară.
Tot astfel frumusețea voastră apărută
Acum cincisprezece ani în Franța noastră a dispărut
Așa cum se vede pierind urma unui fulger.
Și-n urma ei n-a lăsat decît regretul,
Decît amărăciunea care-mi readuce neîncetat
In inimă amintirea unei asemenea prințese.“ (Fr.) (n. tr.).

nouă și mai înaltă coroană. Devotamentul lor o va însoți pînă la capăt. Cînd un erou face din viața lui reală, prin patetismul dramatic cu care și-o trăiește, o adevărată legendă, poeții vor fi gata oricînd s-o recreeze, iarăși și iarăși, făcînd din legendă o existență vie, mereu nouă.

În portul Calais alaiul este întîmpinat de un majestuos galion alb, un vas amiral deasupra căruia flutură cele două drapele : francez și scoțian.

Odată cu Maria Stuart urcă pe punte cei trei principi, unchii ei, cele patru Marii, nelipsite prietene, cavaleri și nobili de seamă. De o parte și de alta a vasului amiral ale două corăbii formează escorta. Cînd totul e gata de plecare, cînd marinarii întind pînzele și vasul este pe punctul de a părăsi portul un incident tragic intervine ca o prevestire rea și tulbură odată mai mult sufletul și așa tulburat de durerea despărțirii și bîntuit de presimțiri negre, al Mariei Stuart : în larg o barcă este sfărîmată de furtună și oamenii sînt înghițiți de valuri. Aceasta este prima imagine ce se înfățișează ochilor ei în chiar clipa cînd părăsește fericitul ținut al primei tinereți pentru a se înapoia în patria pe care o are de cîrmuit. Deprimant simbol această barcă rău cîrmuită, izbită și sfărîmată de urgia unei mări în furtună. Poate amenințarea ce-o deslușește în el, poate nostalgia după acest pămînt atît de iubit unde a cunoscut fericirea și unde — inima i-o spune — nu se va mai întoarce niciodată, îi îngreuiază atît despărțirea. Odată pornită în larg, privirea ei, împînzită de lacrimi, se agață cu deznădejde de acest țărm tot mai îndepărtat, unde au rămas anii ei tineri și cei mai frumoși, viața aceea strălucitoare, senină, ocrotită de griji. Este impresionantă descrierea despărțirii înfățișată de Brantôme : *„De îndată ce corabia a părăsit portul și o briză ușoară s-a făcut simțită, mateloții au început să întindă pînzele. Dreaptă, în bătaia vîntului, sprijinindu-se cu mîinile de pupă, cu lacrimi amare șiroindu-i pe obraji, cu umerii zguduiți de suspine, cu minunații ei ochi ațintiți asupra portului tot mai îndepărtat pe care-l părăsise, ea nu conteni pînă la căderea nopții să rostească într-o șoaptă sfîșietoare : «Rămîi cu bine Franța, adio Franța». Toți o roagă să renunțe, să înceteze, să coboare în cabina ei și să se odihnească, dar ea respinge cu hotărîre orice propunere. I se aranjează atunci un adăpost pe covertă. Ea acceptă*

să se odihnească lăsînd vorbă secundului s-o trezească de îndată ce se luminează de ziuă ca să mai poată zări o dată, în depărtare, pămîntul Franței. Cum vîntul le-a fost defavorabil peste noapte și vasul a fost nevoit să înainteze recurgînd la vîslași, în zori nu se depărtaseră prea mult de țărm, astfel încît dorința i-a fost satisfăcută. Coasta Franței se mai zărea la orizont. De îndată ce se lumină de ziuă secundul o trezi și ea își reluă locul pe punte. Atîta timp cît mai putu deslusi țărmul francez ea rămase nemișcată sorbind din ochi priveliștea și șoptind neîncetat: «Rămîi cu bine Franța! Adio Franța! Nu te voi mai revedea niciodată!»"

ÎNTOARCEREA ÎN SCOȚIA

(August, 1561)

LA 19 AUGUST 1561 MARIA STUART SOSEȘTE LA LEITH și primul lucru care-o întîmpină este o ceață densă, puțin obișnuită în toiul verii pînă și pentru aceste meleaguri nordice, nu prea răsfățate de soare. După atît de fastuoasa despărțire pe care i-o pregătise „*dulcea Franță*", cît de diferită e primirea ce i se face în Scoția! Acolo, floarea nobilimii franceze, prinți și conți, poeți și muzicanți au însoțit-o într-un cortegiu falnic, au înconjurat-o cu distinsa lor curtenie, cu alesele lor maniere, cu meșteșugite cuvinte de bun rămas; aici, nimic altceva decît un port pustiu înfășurat în umede cețuri. Doar cînd bărcile acostează la țărm se adună în pripă un mic pîlc de curioși, oameni de rînd ce trebăluiesc prin port, pescari îmbrăcați grosolan, soldați fără căpătîi, precupeți sau țărani veniți cu vitele la tîrg, o adunătură pestriță ce se îngrămădește nu să aclame, ci să privească uluită și tăcută alaiul acesta elegant coborînd din bărci. Primul lucru pe care îl revelează Mariei Stuart pămîntul natal este cumplita, dureroasa lui sărăcie. În cele cinci zile de călătorie pe mare s-a întors de fapt cu un secol înapoi; a părăsit o țară mare, îmbelșugată și civilizată, o Curte rafinată, unde domneau fastul, risipa, plăcerile, unde viața se desfășura cu eleganță și voluptate, și s-a pomenit într-un univers mărunt, mărginit, o lume în-

tunecată și tragică. În orașul acesta devastat și incendiat de nenumărate ori, cînd de englezi, cînd de hoarde dezlănțuite de răzvrătiți, nu există nici un palat, ba mai mult chiar, nici o casă mai răsărită a vreunui nobil, în care să-și poată petrece noaptea regina Scoției. În cele din urmă este găzduită în locuința modestă a unui negustor, fiind nevoită să se mulțumească cu un simplu acoperiș deasupra capului.

Prima impresie se întipărește adînc în suflet. După o absență de treisprezece ani, iat-o pe regina acestei țări pășind pe pămîntul natal cu sentimentul înstrăinării și singurătății ei. Regretul neconsolat după viața aceea dulce și ușoară, lăsată în urmă, apăsarea acestui cer mohorît și ostil, care nu-i prevestește decît primejdii necunoscute și nu-i promite nimic altceva decît o nesfîrșită tristețe, o fac, după cum povestește Brantôme, să izbucnească în plîns de îndată ce rămîne singură. Revenirea în țară nu este o întoarcere triumfătoare, victorioasă, primul pas pe pămîntul regatului ei nu este un pas de stăpînă, nu se aseamănă întru nimic cu descinderea lui Wilhelm Cuceritorul. Suverana de drept a acestor locuri se întoarce cu un suflet stingher și sfios, timorat de obscure anxietăți.

Abia a doua zi regentul — fratele ei vitreg James Stuart numit și Earl of Moray — înștiințat de întoarcerea reginei — sosește în goana cailor, însoțit de o suită, pentru a organiza un cortegiu regal și o intrare ceva mai spectaculoasă în primul oraș apropiat, Edinburgh. Numai că și această tardivă încercare eșuează. Corabia pe care se aflau caii reginei este capturată de englezi și în tot Leith-ul abia cu greu se găsește un cal mai arătos pentru suverană. Restul suitei este nevoit să se mulțumească cu niște bieți căluți de povară, adevărate mîrțoage vlăguite, fără pic de noblețe, adunate de prin șoproanele și grajdurile din împrejurimi. La vederea acestei caricaturi de cortegiu regal, Maria Stuart, cu ochii înlăcrimați, trebuie să înțeleagă încă o dată pierderea inestimabilă pe care a suferit-o prin moartea soțului ei, trebuie să simtă, în mod dureros, cît de puțin lucru este să fii regină în Scoția, după ce ai fost regină în Franța. Mîndria nu-i îngăduie să se arate supușilor ei într-un mod atît de umil și nedemn. În locul plănuitei *„joyeuse*

entrée“ în Edinburgh, ea preferă să ocolească zidurile orașului strecurîndu-se spre castelul de la Holyrood.

Înaltă și întunecată, cu turnurile ei rotunde, cu zidurile ei masive din blocuri de piatră, fortăreața aceasta construită de James al V-lea, domină peisajul cu un aer de măreție greoaie și impunătoare și, văzută de departe, silueta ei severă are ceva impresionant. Pe dinăuntru însă ce pustietate înghețată, ce lipsă de eleganță și de fast, cită sărăcie! Nici un goblen nu împodobește pereții aceștia aspri și reci, nici o oglindă venețiană nu reflectă lumina în apele ei, nici un candelabru nu împrăștie negura, nici o podoabă nu încălzește sumbra atmosferă cu strălucirea aurului și a argintului. De la moartea tatălui ei castelul n-a mai fost reședință regală și n-o întîmpină aici decît ziduri sumbre și reci, privirile cavernoase ale sărăciei neamului ei.

Tîrziu, în puterea nopții, în Edinburgh se răspîndește vestea întorcerii reginei și populația orașului pornește în alai spre Holyrood pentru a-i ura bun venit. O urare cam grosolană, cam vulgară pentru gustul francez atît de rafinat și de subtil în ceea ce privește asemenea ceremonii: lipsesc acei grațioși muzicanți de Curte, trubadurii cu delicatele și suavele lor madrigaluri cu care fusese obișnuită discipola lui Ronsard. În schimb, localnicii Edinburghului aprind pretutindeni, în piețe, focuri înalte — singura risipă pe care și-o pot îngădui, fiindcă lemn se găsește din belșug — și le veghează toată noaptea intonînd în cinstea reginei, cu asprele lor glasuri bărbătești, psalmi și cîntece religioase — singurele îngăduite de severa lor credință calvină — în timp ce se acompaniază cu cimpoaie, fluiere și alte instrumente primitive și nu prea melodioase, al căror sunet aduce mai degrabă a larmă decît a muzică. Pentru distinșii oaspeți din Franța veniți odată cu suita Mariei Stuart toată această manifestație de simpatie trebuie să fi fost de un gust îndoielnic. Maria Stuart însă pare să aibă înțelepciunea de a trece cu îngăduință peste calitatea deloc strălucită a acestui spectacol și să primească, cu nefăcută bucurie, sentimentele pe care i le exprimă, într-o formă atît de stîngace, poporul ei. Astfel că după decenii de vrajbă, ora aceasta tîrzie a primei nopți petrecute în castelul strămoșesc, o află pe suverană și pe supușii ei uniți într-o caldă armonie.

Ceea ce nu însemnă cîtuși de puțin că tînăra regină sau sfătuitorii ei cei mai apropiați își fac iluzii asupra viitorului. Pentru o suverană atît de lipsită de experiență politică nici nu se putea o misiune mai grea decît cea care-o așteaptă pe ea. Una dintre cele mai strălucite și lucide inteligențe ale nobilimii scoțiene, Maitland of Lethington, scria încă înainte de venirea ei cu un remarcabil simț al previziunii, că reîntoarcerea sa în țară va prilejui un șir întreg de tragedii inevitabile *(„it could not fail to raise wonderful tragedies“)*. Sarcina de a restabili ordinea și liniștea în această țară depășește pînă și puterile unui bărbat înzestrat cu energie, hotărîre, a unui despot cu mînă de fier. Ce se putea aștepta deci de la o copilă de optsprezece ani, înstrăinată de propria-i țară și atît de puțin deprinsă să domnească ? O țară săracă, o nobilime coruptă dispusă să transforme orice prilej în răzvrătire și dezordine, o mulțime de clanuri trăind în permanentă vrajbă și dezbinare, gata oricînd să dezlănțuiască un război civil ; o neîncetată luptă pentru supremație între cele două biserici : cea catolică și cea protestantă ; o permanentă primejdie prin vecinătatea cu o țară puternică, mereu la pîndă pentru a profita de orice împrejurare, pentru a instiga nesupunerea și a o întreține ; dacă adăugăm la acestea ostilitatea dintre marile puteri care încearcă să atragă Scoția într-un joc sîngeros, avem tabloul complet al situației politice în care se afla țara la întoarcerea Mariei Stuart.

Și în plus în locul unui tezaur plin ea preluă o moștenire dezastruoasă, o adevărată *„damnosa hereditas“*. Mai e de adăugat că neîncetatele lupte religioase, acea permanentă vrajbă care domnea între cele două biserici făcuse ravagii cumplite în sufletele oamenilor. În anii absenței ei, Reforma pătrunsese tot mai adînc în inima Scoției și scindase populația în două grupe adverse : o parte catolică, o parte protestantă. Ruptura se agravează tot mai mult, dezbină familii, clanuri, cămine, regiuni întregi, Curtea însăși și nobilimea. Orașele sînt convertite la noua credință, în timp ce așezările din cîmpie rămîn de partea celei vechi. Între neamuri și chiar în interiorul aceluiași neam fervenți apărători ai celor două credințe se ridică unii împotriva celorlalți, ațîțați de preoți fanatici, de cele mai multe ori în slujba unor puteri străine. Ceea ce face și mai dificilă situația Ma-

riei Stuart este însă faptul că majoritatea nobilimii, partea cea mai puternică și influentă se află de partea religiei calviniste. Pentru hoarda aceasta nesupusă, mereu însetată de putere ca și de bogăție, convertirea la calvinism fusese un neașteptat și binevenit prilej de a pune mîna pe întinsele averi ale bisericii. În plus, în numele unui ideal atît de sfînt ca acela al apărării credinței, al „adevăratei biserici", ei găsesc un minunat pretext de a se ridica împotriva suveranei lor, cu atît mai mult cu cît Elisabeta, cea atît de econoamă de obicei, cheltuiește două sute de mii de pfunzi pentru a smulge, prin răscoale și expediții războinice, Scoția din mîinile Stuarților catolici. Chiar și după încheierea păcii mulți dintre supușii Mariei Stuart se află în solda Elisabetei. O lovitură care ar da peste cap toate planurile ostile ei ar fi, din partea Mariei Stuart, trecerea la religia protestantă ; sfătuitorii ei o îndeamnă insistent să facă pasul acesta. Dar Maria Stuart este descendenta familiei de Guise, marea protectoare a catolicismului și, deși nu este o fanatică, este totuși o bună creștină, devotată religiei părinților și străbunilor ei. Cu toate stăruințele, ea nu acceptă niciodată să-și schimbe religia din rațiuni de stat, firea ei mîndră și cutezătoare va respinge compromisul care i-ar asigura liniștea. Un caracter ca al Mariei Stuart duce lupta pînă la capăt, și mai degrabă înfruntă primejdia decît să-și calce pe suflet și să rostească cuvîntul, sau să facă gestul, care, cu prețul umilinței și al lașității, i-ar face viața ușoară. Prin aceasta însă se produce, încă de la început, un profund dezacord între ea și nobilime. Nimic mai primejdios pentru un suveran decît să aparțină altei religii decît supușii săi. Micile hărțuieli care vor exista într-un asemenea caz trebuie să ajungă în cele din urmă la un deznodămînt și victoria să fie de partea unuia dintre ei. Pentru Maria Stuart nu există, în situația creată, decît două alternative : sau să învingă sau să fie învinsă. Conflictul dintre Luther, Calvin și Roma își găsește ecou în destinul acestei femei, într-un mod nu mai puțin dramatic. Antipatia dintre Maria Stuart și Elisabeta are repercusiuni mult mai grave și mai adînci decît un conflict personal : ea înseamnă în ultimă instanță lupta dintre Scoția și Anglia, ba mai mult, relația între Anglia și Spania, decide chiar asupra conflictului dintre Reformă și Contrareformă.

Iată deci o simplă antipatie luînd proporții și importanță istorică.

Dezbinarea religioasă, care domnește în Scoția, pătrunde adînc în familia, în castelul, în camera de consiliu a Mariei Stuart. Omul cel mai influent din Scoția, James Stuart, conte de Moray, fratele ei vitreg, căruia va trebui să-i încredințeze conducerea afacerilor de stat, este un protestant convins, un protector al acelei „kirk" pe care ea, ca o bună catolică, are datoria s-o condamne aspru ca pe o gravă erezie. Cu patru ani în urmă se constituise în Scoția gruparea religioasă *„Lords of the Congregation"* cu scopul de a renega „învățătura lui Satan", de a lupta împotriva superstițiilor și a iconolatriei, ca dușmani neîngăduitori și fățiși. Participanții depun acel jurămînt al protectorilor și printre ei se află și contele de Moray. Așa-zisa „învățătură a lui Satan" nu este alta decît religia suveranei lor. Iată care erau premisele raporturilor dintre regină și regent, premise care nu făgăduiau nimic bun pentru pacea și armonia internă.

Regina nu va conteni să lupte pînă la capăt și să nădăjduiască că va izbuti să asuprească și să învingă Reforma din Scoția în același timp în care regentul nu are altă dorință mai fierbinte decît aceea de a înălța Reforma la rangul de religie oficială în Scoția. Un dezacord atît de definitiv nu putea să nu ducă, la cel dintîi prilej, la un conflict fățiș. Acest James Stuart va întrupa de fapt figura hotărîtoare în destinul Mariei Stuart. Istoria i-a rezervat un rol de frunte în această dramă și el se va dovedi pe măsura rolului. Fiu al aceluiași tată, James al V-lea, dar și al Margaretei Erskine, descendentă a uneia din cele mai de vază familii nobiliare din Scoția și mulți ani iubita regelui, James Stuart pare a fi fost predestinat, prin sîngele său nobil și printr-un temperament deosebit de energic, să devină moștenitor al coroanei. Numai că datorită unor împrejurări politice neprielnice regele fusese nevoit să renunțe la căsătoria legală cu lady Erskine de care îl lega o profundă dragoste și, pentru a-și consolida puterea și a ameliora starea deplorabilă a tezaurului, să recurgă la căsătoria cu Maria de Guise, prințeză franceză, mama Mariei Stuart.

Astfel că asupra acestui ambițios fiu de rege va plana pentru totdeauna stigmatul bastardului care-i va închide drumul spre tron. Cu toate că, la rugămințile lui James al V-lea, Papa a recunoscut oficial descendența regală

a lui James Stuart și a celorlalți cinci fii nelegitimi, totuși contelui de Moray îi vor fi refuzate orice drepturi asupra coroanei.

Istoria va consemna, iar pana lui Shakespeare va învesti cu puteri nemuritoare această mare dramă a bastardului, a fiului de rege care nu este totuși fiu de rege și pe care o prejudecată omenească și bisericească îl frustrează de dreptul înscris în sîngele și sufletul lui și-l condamnă la o viață de umilinți și renunțări pe el, care era născut să stăpînească și să conducă.

Căci nu există condamnare mai neînduplecată decît aceea a prejudecății ce se ridică împotriva firii și face din acești copii nelegitimi niște proscriși sacrificați ai împrejurării că nu s-au născut în patul oficial al regelui, că au fost zămisliți din iubire și nu din rațiuni politice. O asemenea înfierare nedreaptă face dintr-un suflet slab un rob pe viață, dar unui suflet dîrz îi sporește dîrzenia, îl călește în suferințe, îl oțelește și-l transformă într-un adevărat stăpîn, dacă nu de drept, în orice caz de fapt. Dacă drumul drept ce duce la o putere le este închis, caracterele tari vor ști să găsească o potecă lăturalnică pe care, pășind cu trudă și anevoie, vor ajunge la același țel. Și Moray este un astfel de caracter. Energia sălbatică a Stuarților, străbunii săi regali, ca și binecunoscuta lor mîndrie și ambiție de stăpîni clocotesc în sîngele lor. Prin inteligența sa remarcabilă, prin fermitatea voinței sale, prin puterea de stăpînire, prin însăși înfățișarea sa distinsă și nobilă se deosebește radical de lumea aceea măruntă, lacomă și fără scrupule care este nobilimea scoțiană. Țelul lui este pe cît de clar pe atît de bine tăinuit. Planurile sînt conduse cu tact și cu exemplar simț politic. Dacă nu-i este superior surorii sale prin istețime, îi este prin chibzuință și prudență, avînd și atuul celor treizeci de ani, care-i conferă experiență și maturitate bărbătească. Privirea lui se apleacă asupra ei ca asupra unui copil care se joacă ; o privire amabilă, binevoitoare atîta vreme cît joaca copilului este inofensivă și nu-l stînjenește. Ca bărbat în toată firea ce este el știe să-și stăpînească adevăratele sentimente și să-i arate surorii lui o desăvîrșită bunăvoință, fapt care-i și deosebește radical : el nu va da curs nicicînd în politica sa impulsurilor violente, răbufnirilor nervoase sau pornirilor romantice ; elanurile pasionate n-au ce căuta în conduita sa și nici faptele și inițiativele sale nu sînt în-

cununate de vreo aură eroică. În schimb puterea lui constă în așteptare, răbdare și stăpînire de sine, calități care sînt o garanție a reușitei, care constituie arta de a stăpîni. Suprema înțelepciune a omului politic este aceea de a nu pretinde mai mult decît știe că va putea obține ; de a nu visa imposibilul. Și imposibilul pentru acest bastard de rege este coroana tatălui său. Niciodată Moray nu se va putea intitula James al VI-lea și virtutea lui cea mai însemnată este că știe asta. Politicianul prevăzător din el nu-și va risipi deci forțele într-o luptă, fără sorți de izbîndă, pentru dobîndirea inaccesibilului. El va renunța de la bun început la speranța de a deveni stăpînul încoronat al Scoției pentru a putea rămîne, pînă la sfîrșitul vieții sale, stăpînul ei neîncoronat. El renunță la însemnele puterii, la accesoriile ei exterioare, la recuzită și aparențe în favoarea puterii sale. Pentru asta își asigură, încă de tînăr, o mare avere, atuul principal pentru a putea fi puternic fiind acela de a fi bogat. În afara moștenirii considerabile pe care i-o lasă tatăl său își sporește neîncetat bunurile materiale, primește daruri însemnate, profită de dezbinarea religioasă pentru a pune mîna pe averile mînăstirești, se alege cu prăzi bogate de pe urma războaielor, acceptă subsidiile Elisabetei fără a se simți jignit ; este cel care scoate năvodul cel mai plin la fiecare pescuit.

Cînd Maria Stuart se înapoiază în țară fratele ei este omul cel mai bogat, mai influent, mai înarmt și mai puternic din întregul regat, este persoana pe care nimeni și nimic n-o mai poate diminua sau înlătura. Prietenia lui este un bun prețios, pe care ea va fi nevoită s-o cîștige. Pentru a putea fi regină va trebui să nu-l contrarieze în nici un fel, să-i acorde tot ceea ce dorește el, să-i lase mînă liberă și să hrănească nemăsurata lui lăcomie de avere și de putere ; să lase în mîinile lui frînele țării. Din fericire pentru ea mîinile acestea sînt abile și credincioase : știu să apuce, să păstreze, dar și să cedeze. Tactul său politic, mintea sa iscusită, se pricep să găsească în toate o cale medie, o atitudine lipsită de slăbiciune, dar și de radicalism ; e protestant fără a fi însă iconoclast ; e patriot scoțian, fără a neglija totuși favorurile Elisabetei ; menține relații amicale cu lorzii dar, la nevoie, știe să se facă temut. Pasiunile nu-l domină,

aparențele strălucitoare ale puterii nu-l orbesc, nimic nu-l amăgește și nu-l satisface nimic decît puterea însăși.

Un asemena aliat reprezintă pentru Maria Stuart chezășia unei domnii liniștite. Dar chezășia e reciprocă : o suverană, sînge din sîngele lui, îi poate acorda o autoritate și o libertate de a guverna pe care alte familii, Hamilton sau Gordon de exemplu, ajunse la putere, nu i le-ar îngădui niciodată. De aceea el o înconjoară cu bunăvoința lui, o recunoaște ca moștenitoarea coroanei, o privește fără nici o pizmă cînd se împodobește cu însemnele puterii, la ceremonii, se mulțumește să știe că adevărata putere se află în mîinile lui. Dar în momentul în care ea va încerca să guverneze cu adevărat, cind va încerca să-i diminueze autoritatea, mîndria lui de Suart se va izbi ca o armă dură de mîndria ei de Stuart. Și nu e dușmănie mai cumplită și mai neîmpăcată decît între doi oameni din același aluat, în vinele cărora curge același sînge, în care clocotește aceeași forță ereditară.

Lordul Maitland of Lethington, secretarul de stat al Mariei Stuart, al doilea nobil de la Curte, după Moray, în ordinea importanței și a rangului, este și el protestant. Este și el, la început, aliatul reginei. Înzestrat cu o inteligență subtilă, cu un spirit cultivat și mlădios „*the flower of wits*“ [1] cum îl numește Elisabeta, iubește și el puterea, dar foarte diferit de Moray. Diplomat înainte de toate, ceea ce prețuiește cu deosebire este jocul complicat și tulburător al intrigii, al dedesubturilor și speculațiilor politice, arta subtilă și perfidă a combinațiilor. Pe el îl mișcă prea puțin principiile și idealul ; religia, patria, regina sînt pentru el noțiuni bune de manevrat în jocul lui rafinat, pioni pe care-i mută după bunul plac al fanteziei, într-o pantomimă al cărui actor principal are vanitatea de a se visa, sau păpușar care manevrează sforile și, odată cu ele, firele destinelor, în acest mare spectacol pe care-l regizează și care este politica. Deci concepția sa asupra devotamentului se va reflecta în atitudinea față de Maria Stuart : va fi alături de ea ca un supus credincios atîta vreme cît norocul o va favoriza, dar o va părăsi la primejdie. Adevărată giruietă în bătaia vînturilor ce se vor abate asupra Sco-

---

[1] Floarea înțelepciunii (engl.) (n. tr.).

ției, el poate servi suveranei sale drept barometru : dacă îl va afla alături e semn că pe cerul ei strălucește liniștit soarele ; absența lui prevestește furtună, vremuri grele. Căci nu pe ea, pe suverana Scoției, pe femeia sau prietena Maria Stuart o va servi el ; ca un desăvirșit politician se va servi doar pe sine slujind norocul altuia.

Maria Stuart nu găsetșe la sosirea în țară nici un prieten pe care s-ar putea bizui. Găsește însă doi bărbați de stat puternici — Moray și Maitland — cu care se poate încheia o alianță, cu ajutorul cărora, cu prețul a cîtorva compromisuri, se poate guverna. Găsește însă și nu dușman teribil, un dușman care o urmăște de moarte, cu puterea nestăvilită a pasiunii, și acesta este tocmai bărbatul în care poporul și-a pus mari speranțe și l-a învestit cu multă putere : celebrul predicator din Edinburgh, organizatorul și conducătorul *kirk*-ului, maestrul demagogiei religioase, John Knox. Cu el va avea de susținut regina bătălia hotărîtoare pentru domnia ei, o luptă îndîrjită pe viață și pe moarte.

Căci religia lui John Knox nu înseamnă o înnoire a bisericii prin Reformă ci mult mai mult. Este un corolar al protestantismului ; este o dogmă rigidă și aspră în slujba unei divinități nu mai puțin rigide și aspre. Preotul acesta este un fanatic care propovăduind cuvîntul Domnului se vrea atotstăpînitor asupra lumii acesteia, se consideră autoritate supremă în fața căreia toți muritorii, regi, nobili sau oameni din popor, nu sînt decît niște sclavi plecați poruncii sale teocratice.

Conciliantă din fire, aplecată spre bunăvoință si amabilitate, Maria Stuart, copila aceasta gentilă, crescută în spiritul eleganței și curteniei franceze, ar fi găsit o cale de înțelegere, de tolerare pașnică a bisericii anglicane, a bisericii luterane, chiar a unei forme nu prea zeloase a Reformei. Cu o asemenea pretenție de suveranitate a calvinismului însă, ca cea propovăduită de Knox, nici un suveran nu s-ar putea împăca ; Elisabeta însăși, care din rațiuni politice îl încurajează și se folosește de el pentru a-i pricinui greutăți rivalei sale, nutrește pentru acest om o sinceră antipatie, o silă profundă pentru nesăbuința și aroganța lui dezagreabilă. Cu atît mai insuportabilă trebuie să fi fost pentru Maria Stuart, educată în principiile umaniste, protectoare a artelor, ea în-

sáși artistă, iubind viața, dornică de bucurii și plăceri, obișnuită cu strălucirea fastuoasă a serbărilor, cu dulceața rafinată a muzicii și a poeziei, această doctrină a reformatorului de la Geneva, doctrină ostilă vieții, propovăduind nu bucuria de a trăi, ci ura ; cu o trufașă încăpățînare, această învățătură interzise rîsul, condamnă frumusețea, grația, seninătatea, este dușmanca de moarte a muzicii, a poeziei, a dansului, a vieții de societate, tinde să distrugă tot ce e seninătate, voioșie și bucurie de viață. Aruncată în acest pămînt învăluit de neguri, unde viața era și așa prea aspră, prea întunecată, sămînța acestei învățături se va dovedi cu atît mai nefastă.

John Knox, conducătorul *kirk*-ului din Edinburgh a imprimat acestei religii o nuanță și mai dură, mai bolovănoasă, i-a conferit o rigiditate care o aseamănă cu *Vechiul Testament*. Este cel mai încăpățînat, cel mai fanatic dintre preoții regatului, mai crud și mai înverșunat decît însuși învățătorul său Calvin. Cariera ecleziastică și-o începuse ca preot catolic de rang inferior. Mai tîrziu devine discipol al lui George Wisharts — ars de viu, ca eretic, din porunca Mariei de Guise — întrezărind în învățătura acestuia nu numai modul de a da frîu liber sălbăticiunii sufletului său, ci și calea de parvenire, de înălțare într-o asemenea poziție socială care să-i permită să impună lumii dreptatea sa. Vîlvătaia care a mistuit trupul învățătorului său a rămas nestinsă și o alimentează permanent în sufletul lui, Knox.

Se află printre conducătorii răscoalei împotriva regenței și este arestat de trupele auxiliare, făcut prizonier și condamnat la galere în Franța. Acolo, în lanțurile robiei, își oțelește voința și face din ea un lanț puternic pentru încătușarea potrivnicilor săi. După eliberare se refugiază la Calvin ; aici va învăța să se folosească de puterea cuvîntului ca de o armă, va exersa să predice, cu acea ură puritană și necruțătoare, împotriva a tot ce e senin, luminos. Întors în Scoția reușește în cîțiva ani doar, grație geniului său brutal și intolerant, să impună Reforma printre lorzi și în popor.

John Knox poate fi socotit prototipul cel mai perfect al fanaticului religios. Este mai dur decît Luther, în sufletul căruia dăinuie totuși o rază de seninătate și de împăcare. E mai întunecat și mai aspru decît Savonarola, căci îi lipsește strălucirea și mistica iluminare a cuvîntului. Rigid pînă la pietrificare, mărginit și unilateral,

de neabătut de pe calea pe care merge, ca şi cum ar purta ochelari de cal care nu-i îngăduie să vadă nimic decît linia dreaptă ce i se aşterne la picioare, el are ceva dintre acele spirite mărunte şi reduse care nu admit decît propriul adevăr, nu recunosc decît propria virtute, nu acceptă decît propria religie. Cine simte şi gîndeşte altfel săvîrşeşte o crimă. Cine se abate, fie şi cu o literă, de la poruncile lui, este un trădător, un vîndut lui Satan.

Knox are curajul sinistru al celui posedat de sine însuşi, pasiunea extaticului mărginit, şi mîndria respingătoare a celui ce-şi dă numai sieşi dreptate. În asprimea lui întunecată se ascund tăciunii aprinşi ai acelei primejdioase satisfacţii în faţa propriei ţări. În neînduplecarea sa vibrează acea monstruoasă voluptate a infailibilităţii sale. Cu barbă lungă, stufoasă, închipuind un Jehova scoţian, acest „hill Gop" ucigaş al oricărei bucurii, tună şi fulgeră de pe amvonul său din St Giles, în fiecare duminică, împotriva celor ce nu-i ascultă predicile, rostogolind o adevărataă avalanşă de afurisenii asupra lor, asura celor care trăiesc nepăsători şi fără griji, care îşi îngăduie să-l slujească pe Dumnezeu în alt chip decît acela impus de dogma lui. Pentru sufletul acesta împietrit şi rece nu există altă bucurie decît triumful lui ; nu există altă dreptate decît izbînda propriei cauze. Unicul lui prilej de bucurie, o bucurie prostească, lipsită de orice fel de sentiment creştinesc, îl constituie doborîrea vreunui adversar. Chiar şi o crimă este privită de omul acesta sălbatic, drept un act de justiţie divină, dacă prin ea *kirk*-ul numără un duşman mai puţin. Cînd moartea îl răpune pe bietul, nevîrstnicul rege Francisc al II-lea, soţul Mariei Stuart, Knox sărbătoreşte, de pe amvonul său, nenorocirea, cu mari imnuri de mulţumire şi slavă adresate unui Dumnezeu crîncen care l-a pedepsit cu acea infecţie în ureche pe păcătosul ce nu voia să asculte porunca sa. Iar la moartea Mariei de Guise predica lui plină de entuziasm sună aşa : „Fie ca Domnul, în marea sa bunătate, să ne scape cît de curînd şi de celelalte vlăstare ale neamului de Valois. Amin ! Amin !" Nimic din îndurarea şi blîndeţea propovăduită de *Evanghelie* în cuvintele sale cu care plesneşte în dreapta şi-n stînga de parcă ar şfichiui cu nişte nuiele. Dumnezeul pe care-l slujeşte este o divinitate înfricoşătoare, răzbunătoare, pizmaşă şi nemiloasă. Şi singura sa *Biblie* este *Vechiul Testament* cu întunecatele lui intransigenţe. Duş-

manii credinței sale sînt dușmanii lui Dumnezeu și el îi numește Moab, Amalek, și cere suprimarea lor prin foc și sabie. Iar cînd o biciuiește, cu cele mai brutale cuvinte, pe regina Jezabel din *Biblie*, tot poporul înțelege care este ținta reală a acestor mustrări. Asupra pămîntului scoțian, calvinismul planează ca o înspăimîntătoare furtună ale cărei fulgere nimicitoare și tunete sinistre pot nimici oricînd sufletele înfricoșate.

Cu un ins atît de incoruptibil, pe care nu-l mulțumește decît supunerea cea mai oarbă, nici un compromis nu este posibil. Toate încercările nu fac decît să-l întărîte, să-i sporească exigențele și să-i alimenteze ura disprețuitoare ; toate eforturile de conciliere se zdrobesc de stînca unei încăpățînări care se hrănește din propria vanitate. Aceia care ridică spada în numele Domnului, care pretind că în urechile lor răsună cuvîntul lui, sînt, de regulă — istoria ne-o arată — pe cît de cruzi pe atît de surzi.

Nu s-a împlinit săptămîna de cînd regina a descins pe pămîntul regatului ei și iată că trebuie să ia cunoștință de această prezență stînjenitoare.

Ca un prim act al domniei ei, suverana asigură tuturor supușilor deplina libertate de credință, îngăduință firească pentru un temperament atît de tolerant ca al ei. Numai că acestei îngăduințe nu i se răspunde cu aceeași monedă ; ba dimpotrivă, i se aduce la cunoștință, cu acest prilej, legea conform căreia in Scoția este cu desăvîrșire interzisă celebrarea oficială a liturghiei, fiindcă fanaticului Knox i se pare de preferat, după cum declară textual, *„să vadă Scoția invadată de zece mii de inamici decît să știe că s-a citit o singură liturghie.“* Iată deci că suverana Scoției, descendentă a neamului de Guise, catolică înfocată din moși-strămoși, se vede nevoită să ceară Parlamentului încuviințarea de a-și putea practica religia, în capela personală. Parlamentul, ce-i drept, i-o acordă însă, în prima duminică de la reîntoarcere, în timp ce se fac pregătiri pentru celebrarea slujbei religioase catolice în propria-i casă, o mulțime amenințătoare năvălește pînă la ușile capelei din Halyrood, îl atacă pe paraclisier și sfărîmă cu violență făcliile sfinte ; o larmă cumplită, vociferări agresive, amenințări cu moartea la adresa preotului vîndut lui Satan, proteste insultătoare împotriva „slujbei diavolești“, anımă mul-

țimea ațîțată și dezlănțuită și din clipă în clipă această manifestare rebelă amenință să se transforme într-un masacru sîngeros chiar în casa reginei. În ultima clipă lordul Moray, el însuși adept al *kirk*-ului, se vede nevoit să stăvilească mulțimea. Serviciul divin își urmează cursul în capela regală într-o atmosferă crispată, de panică și permanentă primejdie. După slujbă, același Moray, folosindu-se de autoritatea ce-o are asupra poporului, îl conduce pe preotul îngrozit pînă în camera sa, pentru a evita astfel o nenorocire care ar fi periclitat însăși prestanța reginei. Furia mulțimii a fost domolită însă serbările organizate în cinstea întoarcerii suveranei, petreceri pe care cu toată dezaprobarea și disprețul Knox le numea *„joyausities“* [1], au fost întrerupte cu brutalitate și ostentație spre satisfacția fanaticului.

Este primul contact al romanticei regine cu realitatea regatului ei.

Nu este însă Maria Stuart femeia care să tacă timorată și să înghită o asemenea insultă. Ea răspunde cu o izbucnire de revoltă, de amară mîhnire, de dureroasă dezamăgire, care se revarsă ca un potop : un potop de lacrimi, de reproșuri, de cuvinte aspre. Firea ei se dezvăluie dintr-o dată compatrioților ei într-o nouă lumină. Regina aceasta, aproape copilă, a fost răsfățată de soartă pînă acum și sufletul ei, trăind într-un mediu în care politețea, amabilitatea și voia-bună primau, s-a format și s-a dezvoltat afectuos și sensibil, gingaș, îndatoritor și prietenos. Toți cei care o înconjoară, toți cei care trăiesc în imediata ei apropiere sînt fermecați de purtarea ei firească, amabilă, cordială, lipsită de recea aroganță a stăpînei. Firea ei agreabilă își face pretutindeni prieteni pentru că știe să se poarte cu fiecare fără severitate, fără trufie, pentru că nu ține să afișeze o atitudine distantă, superioară. Dar dincolo de această mărinimoasă îngăduință, dincolo de amabilitățile ei grațioase, ea nu uită niciodată, în fond, condiția ei de suverană pe care soarta a așezat-o deasupra semenilor, ea nu uită ceea ce i se cuvine. Atîta vreme cît și ceilalți sînt conștienți de aceasta, Maria Stuart rămîne cea mai blîndă și curtenitoare suverană. Cînd însă i se pare că cineva i-a atins calitatea de regină, izbucnirea ei este impetuoasă, nestăvilită, pasionată. Această ciudată femeie a fost gata

---

[1] Distracții (engl.) (n. tr.).

oricînd să ierte cu ușurință orice ofensă personală, niciodată însă n-a putut trece cu vederea nici cea mai măruntă, cea mai neînsemnată stîngăcie sau neatenție față de exigențele ei de regină.

Este de înțeles deci că nu va tolera această ofensă. Dispozițiile ei sînt stricte în această privință: trebuie retezată de la început orice încercare de răzvrătire. Dar cum știe cine se ascunde în spatele acestei manifestații, cine a ațîțat spiritele și a împins mulțimea pînă în pragul casei ei, și cum educația și obișnuința, deprinse în Franța, nu-i permit să-și închipuie că cineva, oricine ar fi el, ar avea îndrăzneala s-o înfrunte pe ea, suverană din grația divină, îl cheamă de îndată la ea pe dușmanul ei, convinsă că o convorbire directă poate rezolva conflictul. Ea poate prevedea orice numai că acest supus ar cuteza să fie grosolan și necuviincios într-o conversație cu regina, nu. John Knox însă nu numai că va cuteza, dar o va face chiar cu o deosebită plăcere. „Am privit deseori ochii aprinși de mînie ai oamenilor și nu m-am înspăimîntat, de ce m-aș înspăimînta deci de chipul frumos al unei doamne?“ își spune el și se grăbește să se înfățișeze ei, însuflețit de ideea, atît de plăcută și de măgulitoare pentru un fanatic, că se luptă în numele Domnului. Dealtfel nici o clipă el nu va sta în fața ei ca un subaltern ce datorează supunere fiindcă, conform concepției sale, dacă un suveran este unsul Domnului întru cîrmuirea statului, preotul este învestit cu o demnitate mai înaltă, situată deasupra tuturor rangurilor lumești: reprezintă cuvîntul și voința divină, este autoritatea supremă care cîrmuiește și apără, pe pămînt, împărăția Domnului. Înarmat cu o asemenea credință, el se simte chemat să pedepsească orice abatere, izbind cu toiagul mîniei sale, ca odinioară Samuel și judecătorii biblici. Ceea ce Maria Stuart își imaginase a fi o conversație de la suveran la vasal, devine o dispută ca în *Vechiul Testament*, în care nu se ciocnesc părerile divergente ale unei femei și ale unui bărbat, ci se înfruntă în bătălia pentru supremație, străveche de cînd lumea, cele două principii, încleștate de-a pururi într-un etern război.

Regina se arată dintru început blîndă, politicoasă, amabilă, încercînd să nu dea frîu liber adevăratelor ei sentimente. John Knox este, dimpotrivă, de la început

grosolan, pentru a o face să înțeleagă că nu intenționează să se plece în fața suveranității ei. La reproșurile reginei cum că el contestă femeilor dreptul de regalitate în lucrarea sa *The firt blast of trumpet against the monstrous regiment of women* el răspunde cu o privire aspră, morocănoasă, acuzatoare, și cu vorbe aruncate în derîdere deși mai tîrziu în fața Elisabetei, protestantă ca și el, nu va ezita să se umilească și să-și renege această carte. Din clipă în clipă discuția ia un caracter tot mai acut, mai aprins. Maria Stuart îl provoacă direct întrebîndu-l dacă supușii trebuie sau nu să dea ascultare suveranului lor. Iscusit în a găsi tertipuri și eschivîndu-se de la răspuns direct, preotul se refugiază într-o pildă : copiii datorează deplină ascultare părinților lor ; dar dacă un tată își pierde judecata și vrea să-și ucidă progenitura, aceasta este pe deplin îndreptățită să-i smulgă spada și să-i lege mîinile ; dacă ocîrmuitorii îi nedreptățesc pe copiii Domnului aceștia au tot dreptul să se împotrivească. „Așadar — răspunde regina — supușii mei pot să nesocotească ordinele mele și să-ți dea dumitale ascultare ! Atunci eu trebuie să fiu supusă dumitale și nu dumitale mie ?“ Aceasta este convingerea lui Knox dar, prea prudent ca s-o exprime pe față, el încearcă din nou un răspuns evaziv : suveranii și supușii sînt deopotrivă plecați lui Dumnezeu. Suverani, pe lumea aceasta, regii și reginele trebuie să ocrotească biserica împăratului ceresc.

— Dar nu biserica dumneavoastră este cea pe care doresc eu s-o ocrotesc — sosește promptă și îndîrjită replica Mariei Stuart, iritată de atîtea eschive și ocolișuri. Singura biserică pe care o socotesc eu ca fiind a lui Dumnezeu este biserica romano-catolică și pe aceasta doresc s-o ocrotesc.

Această lovitură în plin pune capăt furișărilor viclene, printre cuvinte, ale adversarului și-l silește la o atitudine fermă. Ajunși în acest punct al disputei, cele două convingeri se ciocnesc fățiș și fără menajamente. Pentru că de fapt au ajuns la punctul de unde nu mai este posibilă nici o înțelegere între o catolică convinsă și un protestant fanatic, Knox dă frîu liber patimii lui brutale :

— Biserica romano-catolică este o tîrfă căreia nu i se cuvine să se numească logodnica Domnului.

Cu aceeași patimă regina îi interzice să rostească asemenea grosolănii care îi rănesc conștiința.

— Conștiința are nevoie de cunoștințe, răspunde Knox exprimîndu-și în continuare îndoiala că reginei îi este cunoscută calea cea dreaptă către Dumnezeu.

Această convorbire în loc să îmblînzească neînțelegerea, o ascute. Knox a înțeles că tînăra sa regină este puternică și neîngăduitoare. „În explicația avută cu ea m-am lovit de o hotărîre de fier, cum n-am mai întîlnit vreodată la vreo persoană atît de nevîrstnică. De atunci între mine și Curte s-a căscat o prăpastie de netrecut", conchide el.

Cît despre regină, aceasta înțelege pentru prima oară că puterea sa nu este nelimitată. Cu fruntea sus, încîntat de a fi sfidat o regină, Knox părăsește palatul. În urmă, Maria Stuart împovărată de acest amar eșec, izbucnește într-un plîns deznădăjduit. Acesta nu va fi însă decît începutul unui drum lung, care o va duce către un mare adevăr, și anume, că puterea nu se dobîndește prin har divin, nici nu se moștenește prin sînge, ci trebuie cucerită și păstrată printr-o neîncetată și neostenită luptă.

PIATRA O IA DE-A DURA LA VALE

(1561—1563)

PRIMII TREI ANI DE DOMNIE SE SCURG LINIȘTIȚI. În viața tinerei regine văduve nu intervin, în această perioadă, evenimente însemnate, dramatice. Pe întreg cursul existenței ei astfel de evenimente s-au concentrat în episoade scurte, consumate intens și fulgerător — ceea ce a constituit întotdeauna un punct de atracție pentru autorii dramatici.

În acești primi ani Maria Stuart nu are altceva de făcut decît să reprezinte țara, să poarte titlul de suverană a unei Scoții guvernate de fapt de cei doi bărbați de stat : Moray și Maitland. Și această divizare a puterii nu întîrzie să-și arate roadele. Căci Moray și Maitland țin frînele conducerii cu mîini ferme, pricepute, prudente, iar regina poartă, cu desăvîrșită eleganță, co-

roana. Sînt ani de linişte de care Maria Stuart va şti să profite, ca de un răgaz ce i s-a acordat, pentru a-şi cuceri admiraţia şi preţuirea poporului ei. Căci o atît de graţioasă regină, o femeie atît de frumoasă, de cultivată, de desăvîrşit educată pentru viaţa de Curte, mînuind atît de dibaci spada şi lancea în intreceri cavalereşti, stăpînind atît de perfect arta vînătorii, a călăriei, a jocurilor cu mingea, nu putea să nu îmblînzească toate inimile, să nu intrunească de partea ei toate simpatiile. Cetăţenilor Edinburghului li se oferă în fiecare dimineaţă un spectacol la care ei asistă cu o plăcere şi o satisfacţie nu lipsite de orgoliu : fiica Stuarţilor călărind majestuos în fruntea suitei ei pitoreşti şi multicolore, ţinînd şoimul în mîna ridicată şi răspunzînd cu o încîntătoare veselie și cordialitate fiecărui salut. O rază de lumină și tinerețe, un suflu de exuberanță romantică și de caldă frumusețe au sfîșiat, odată cu sosirea acestei tinere regine, negura întunecată care apăsa de milenii aspra și posomorîta Scoție.

Căci tinerețea și frumusețea unui suveran sfîrșesc întotdeauna prin a cuceri, în mod misterios, inimile supușilor. Nobilimea se lasă la fel de repede cucerită de virtuţile acestei regine : firea ei îndrăzneaţă, mîndră, rezistenţa ei bărbătească şi pasiunea sălbatică, arzătoare, pe care o pune în asprele plăceri îndrăgite la Curte, vînători istovitoare, cavalcade care durează zile în șir și la care o constituţie mai puţin robustă n-ar putea face faţă. Pentru că frumuseţea ei delicată şi în aparenţă fragilă este dublată de o mare vigoare ; în trupul acesta zvelt ca un lujer, gingaş și mlădios clocotește un sînge arzător, o putere fizică nebănuită, precum dincolo de amabilitatea ei veşnic surîzătoare și feciorelnică se ascunde o fire aprigă, un suflet mîndru și neînfricat. Nu dă înapoi de la nimic, nimic nu i se pare greu ; ar dori — mărturisește ea odată, în toiul unui galop sălbatic — să fie bărbat, să guste din plin viața liberă și aspră a bărbaților. Cînd regentul Moray pornește cu oști pentru a înăbuși răscoala lui Huntly, regina se află alături de el, călare, înarmată cu spadă și cu pistoale. Aventura înflăcărată, cu farmecul ei, necunoscut pînă acum, și cu atracția pe care o exercită primejdia, o farmecă și această nouă pasiune îi conferă, la rîndul ei, un farmec în plus. Căci ceea ce caracterizează temperamentul micuței regine este capacitatea nebănuită de pasiune și de

iubire, este felul în care-și pune în joc toată ființa și întreaga măsură a sufletului ei. Marele secret al farmecului ei constă în aceea că pe cît de simplu și de firesc se comportă printre războinici și vînători, pe atît de desăvîrșite sînt manierele ei la Curte, maniere de adevărată suverană, educată în spiritul celei mai alese culturi. În cercul ei intim, ea este persoana cea mai plăcută, cea mai amabilă și mai gentilă, cea mai ingenioasă și veselă. Idealul epocii n-a avut nicicînd o reprezentantă mai perfectă : îndrăzneală și ușurință, fermitate și blîndețe se împletesc într-o desăvîrșită armonie și dozare în ființa ei încîntătoare. Pe meleagurile acestea nordice, înnegurate și reci, umbrite o dată mai mult de întunecata Reformă, silueta ei răspîndește o aureolă de romantism, de cavalerism atît de slăvit de trubaduri. Este asemenea unui hotar de lumină între două lumi potrivnice.

Iată că Maria Stuart a împlinit douăzeci de ani și chipul ei de fecioară-văduvă iradiază la această vîrstă un farmec care a ajuns la apogeu, își trăiește apoteoza frumuseții, acea clipă de maximă intensitate a strălucirii, după care, imperceptibil, începe declinul. Dar, ca întotdeauna în existența acestei femei, și clipa de maxim triumf al frumuseții și strălucirii i s-a dat prea devreme, înainte de a ști s-o prețuiască, s-o înțeleagă, s-o valorifice. Personalitatea ei nu s-a format, nu s-a maturizat încă, viața ei sufletească, clocotitoare și autentică dormitează în adîncul ființei ei, femeia n-a devenit pe deplin conștientă de sine, nu-și aude și nu-și înțelege chemarea sîngelui. Mai tîrziu, existența Mariei Stuart va fi o adevărată furtună de patimi, de dorinți, de zbucium și de primejdie. Acești primi ani de domnie în Scoția însă, vor însemna pentru ea ani de liniște, de odihnă, de calmă așteptare ; este clipa de relaxare care precede acțiunea, repaosul dinaintea marelui salt, inerția de dinaintea mișcării. Căci celei care, încă în adolescență, fusese suverana Franței, îi era greu să se resemneze, la maturitate, cu mărunta glorie de a fi numai regina tristei și sărmanei Scoții. De la început această coroană nu va insemna pentru ea altceva decît o miză aruncată în jocul pentru cucerirea unei alte coroane cu adevărat strălucitoare. Ar fi o greșeală să ne închipuim că Maria Stuart s-a întors în Scoția cu intenția de a rămîne pentru totdeauna aici și a guverna, cu chiverniseală de

gospodină, moștenirea ce-i revenise. O ambiție atît de măruntă nu se potrivea cu firea acestei femei în al cărei suflet încolțise o prea mare poftă de putere, alimentată de un temperament energic și impetuos. Pentru cine au sunat, atît de melodios, clopotele gloriei din catedrala de la Notre Dame — la numai cincisprezece ani, peste cine s-a revărsat fastuoasa lumină din mărețele candelabre ale Luvrului, cine a domnit într-o țară bogată și celebră, ca suverană a milioane de supuși, nu poate primi astfel decît ca pe o degradare, domnia asupra cîtorva familii de nobili răzvrătiți, a cîtorva sute de mii de țărani, pescari și păstori. În hotărîrea ei de a se întoarce, nu trebuie căutat acel sentiment patriotic pe care mulți l-au presupus, pe care veacurile următoare i l-au atribuit. În secolele XV—XVI această noțiune era încă necunoscută prinților și conducătorilor de popoare care — cu excepția Elisabetei — se gîndeau, nu la binele națiunii, ci la interesele lor personale. Războaie și căsătorii, negocieri mărunte și o mulțime de interese meschine sînt factorii hotărîtori în întregirea sau dezmembrarea unor regate și nicidecum voința națiunilor. Să nu ne înșelăm deci cu iluzii sentimentale : Maria Stuart n-ar fi ezitat nici o clipă să-și cedeze țara în schimbul unui tron mai glorios cum ar fi fost acela al Spaniei, Angliei sau Franței și n-ar fi resimțit, ca pe o adîncă durere, despărțirea de plaiurile natale, de întunecatele păduri, de lacurile solitare sau de severele și tristele castele ale Scoției. Căci niciodată Scoția n-a reprezentat pentru suverana ei altceva decît o trambulină spre o poziție mai înaltă. Prin sîngele ei regesc ea se simte predestinată a fi suverană ; prin cultura și frumusețea ei se simte îndreptățită să viseze la cea mai înaltă coroană a Europei.

La vîrsta cînd fetele își leagă cele mai tainice și mai feerice speranțe de „marea iubire" a vieții, toate speranțele acestei fragede și încîntătoare copile se hrănesc din ambițioase proiecte, din nesățioase vise de putere. De aceea, de la bun început, ea încredințează conducerea țării lui Moray și Maitland și face asta de bunăvoie, fără regrete sau invidie în ce privește autoritatea și prestigiul acestora. Căci cum ar putea invidia ea, ființa aleasă și răsfățată de soartă cu cele mai grandioase ono-

ruri, ea care țintește atît de sus, o poziție atît de neînsemnată ca aceea de a guverna o țărișoară și mică și săracă și lipsită de celebritate ? Maria Stuart nu s-a dovedit niciodată destoinică în a-și administra bunurile, în a-și spori posesiunile, nu s-a îngrijit niciodată să-și asigure fondul material al puterii ei. Nu s-a priceput niciodată să păstreze și să sporească ceea ce i s-a dat. Cînd însă bunurile pe care s-a obișnuit, cu indiferență, să le considere ale ei sînt amenințate, cînd o mînă străină e pe cale de a i le răpi, atunci se trezesc în ea o forță și o voință sălbatică de a le apăra, de a porni la atac, de a înfrunta orice primejdie. Numai în clipe decisive, în momente hotărîtoare sufletul ei se trezește din somnolență și nepăsare și se ridică grandios pînă la adevărata lui măsură. Femeia, care a știut să facă față unui destin cumplit, dramatic și eroic, nu este în vremuri liniștite, mediocre, decît o femeie oarecare, mediocră.

În etapa aceasta de liniște, ostilitățile Elisabetei se domolesc. Reacțiile acestor două rivale s-au armonizat întotdeauna de minune. Ori de cîte ori existența pătimașă, zbuciumată a Mariei Stuart cunoaște o perioadă de calm, de acalmie, aceasta se va reflecta pe dată în politica Elisabetei. Marea realistă care a fost suverana Angliei, poseda arta neprețuită de a lua lucrurile așa cum sînt, de a ceda în fața inevitabilului, de a nu se lupta cu morile de vînt. Cînd Maria Stuart a hotărît să se reîntoarcă în Scoția, Elisabeta s-a opus prin toate mijloacele. Odată ajunsă pe pămînt scoțian și instalată pe tronul Scoției, rivala ei încetează de a se mai împotrivi unei situații existente de fapt și atîta vreme cît n-o poate înlătura, încearcă să aibă cu ea relații prietenești. Ceea ce detestă și caută să evite Elisabeta de la un capăt al vieții ei la celălalt, este războiul. Acesta și reprezintă, dealtfel, elementul constant și deosebit de pozitiv al politicii ei — ferme în genere și totuși fluctuante și exitante în atîtea alte privințe. Spirit luminat, superior, Elisabetei îi repugnă impulsurile violente, hotărîrile radicale, necumpănite îndeajuns, deciziile luate sub imperiul mîniei sau enervării ; fire prudentă și minte prevăzătoare, ea preferă calea mai lentă a negocierilor, a tratativelor și caută să cîștige supremația prin jocul dibaci al inteligenței, al diplomației. Cînd întoarcerea

Mariei Stuart în Scoția devenise o hotărîre fermă, fără putință de abătut, lordul Moray se adresase Elisabetei, cu nemăsurată cumințenie, îndemnînd-o să rămînă fidelă principiului ei politic și să încheie cu sora lui vitregă o prietenie cinstită. *„Amîndouă sînteți regine, amîndouă atît de tinere, dăruite atît de generos de natură cu calități superioare și, femei fiind, ar fi nefiresc să doriți a spori gloria voastră prin vărsare de sînge. Cauza neînțelegerii voastre este bine cunoscută și, martor mi-e Dumnezeu că dezaprob și deplîng din toată inima gestul suveranei mele de a o fi iscat și de a-și fi revendicat vreo pretenție la moștenirea asupra regatului majestății voastre. Totuși nu este nimic mai de dorit pentru țările noastre surori decît prietenia dintre dumneavoastră. Și mă tem că lucrul acesta nu va fi posibil cîtă vreme umbra acelei neînțelegeri dăinuie între cele două regine. Majestatea voastră nu poate ceda în această privință, înțeleg, și mai înțeleg cît de dureros trebuie să resimtă regina noastră faptul că Anglia, de care este atît de legată prin legături de sînge, o consideră o străină. Este oare cu putință să se găsească o cale menită să ducă la împăcare și prietenie?“*

Elisabeta se arată receptivă la această sugestie. Fără îndoială și datorită faptului că în situația recent creată după pierderea coroanei franceze, ca regină numai a Scoției și tutelată discret de Moray — a cărui prietenie o subvenționează generos — Maria Stuart i se pare mult mai puțin primejdioasă. De ce dar n-ar întreprinde demersuri pentru a și-o face prietenă, chiar dacă în adîncul inimii ei nu-i nutrește cîtuși de puțin asemenea sentimente? Curînd începe între Maria Stuart și Elisabeta un schimb de scrisori prin care țin să se asigure reciproc de puternica lor afecțiune. Hîrtia rabdă multe; pe hîrtie chiar două neîmpăcate rivale se pot numi *„scumpe surori“*. Pentru a pecetlui marea dragoste ce-i poartă, Maria Stuart dăruiește Elisabetei un inel cu briliante; Elisabeta, la rîndul ei, se grăbește să pecetluiască si ea aceeași iubire cu un inel și mai prețios. Este o simplă comedie malițioasă pe care o joacă una față de cealaltă, avînd ca spectatori lumea întreagă. Și nu se sfiesc să împingă lucrurile pînă acolo încît să-și declare: Maria Stuart, Elisabetei, că nu cunoaște dorință mai fierbinte decît să cîștige dragostea bunei ei surori, că intenționează să nesocotească alianța cu Franța pentru a-i fi

pe plac, că nu prețuiesc nimic mai mult pe pămînt decît bunele sentimente ale Elisabetei *„more than all uncles of the world"* ; Elisabeta, Mariei Stuart, în fraze solemne — rezervate marilor ocazii — că e pătrunsă de cele mai exaltate sentimente de simpatie și de afecțiune, de a căror fidelitate o asigură pe veci. Și tot așa, întrecîndu-se în grațiozități și omagii pînă în momentul în care se pune problema încheierii unei adevărate alianțe. Ajunse în punctul acesta amîndouă dau înapoi, pentru că, dincolo de declarații fățarnice, neînțelegerea lor reală este la fel de acută și de actuală. Maria Stuart condiționează semnarea tratatului de la Edinburgh, prin care se obligă s-o recunoască pe Elisabeta suverană de drept a Angliei, de recunoașterea de către Elisabeta a dreptului ei de succesiune ; pentru Elisabeta însă, a recunoaște această succesiune înseamnă a-și semna propria-i condamnare. Nici una nu cedează practic nimic și sublimele lor declarații de dragoste sînt de fapt cortina care acoperă o prăpastie de netrecut. Intențiile lor, în aparență prietenoase, se pot exprima în realitate prin fraza radicală a unui mare cuceritor al lumii, Gingis-Han : *„Nu pot exista doi sori pe cer și nici doi hani pe pămînt"*. Una din ele va trebui să cedeze. Amîndouă nu fac altceva decît să aștepte, să pîndească acest moment. Pînă atunci însă peste jarul ce mocnește în adîncul sufletelor lor, și care nu așteaptă decît prilejul de a se transforma în vîlvătaie și de a mistui fără milă patrimoniul adversarei, cele două dușmance pe viață înghesuie florile de hîrtie, false și fățarnice, ale prieteniei lor.

Pacea acestor primi ani de domnie nu este întunecată decît de griji și de necazuri mărunte. Cîteodată treburile statului o stînjenesc, o plictisesc, alteori sentimentul izolării, al însingurării printre gentilomii aceștia din cale-afară de războinici, o apasă ; necontenitele discordii dintre prea zeloșii slujitori ai Domnului, veșnicele intrigi de Curte, o scîrbesc. În astfel de momente singura alinare, singurul refugiu este amintirea acelei luminoase patrii sentimentale după care sufletul ei tînjește fără încetare, Franța. Legături și interese însemnate o înlănțuie de pămîntul scoțian pe care nu-l poate părăsi. În schimb, în castelul de la Holyrood și-a creat o Franță

în miniatură, un mic domeniu unde totul să-i amintească de viața liberă, luminoasă din patria ei adoptivă. În acest mic Trianon aranjat în turnul rotund al castelului s-a înconjurat de o Curte galantă, plină de romantism, după gustul francez. Decorul este somptuos și rafinat . goblenuri prețioase, vechi covoare turcești, mobile grațioase, obiecte de artă, tablouri de valoare și cărți rare, în delicate și splendide legături, printre care la loc de frunte autorii preferați : Erasmus, Rabelais, Ariosto, Ronsard și alții. În lumina scînteietoare a sutelor de lumînări, se conversează — franțuzește — se face muzică, se citesc versuri, se cîntă vechi șansonete franțuzești, se organizează jocuri de societate.

Aici, în aceste saloane, își au originea multe spectacole ocazionale cunoscute sub denumirea de *„masques“* care aveau să ducă teatrul englez pe culmi ale gloriei. La seratele din turnul rotund al castelului Holyrood participă numai intimii reginei. Perechile, costumate și mascate, dansează pînă tîrziu, după miezul nopții ; la o astfel de petrecere însăși tînăra regină apăru costumată ca bărbat, în pantaloni de mătase neagră care-i subliniau linia zveltă a siluetei și ținuta elegantă, iar partenerul ei, poetul Chastelard, deghizat în femeie. Un asemenea amuzament ar fi scandalizat fără îndoială pe austerul și puritanul John Knox, dacă ar fi ajuns la urechile lui. De aceea Curtea restrînsă a reginei are grijă să tăinuiască cu strictețe aceste petreceri pline de voie bună. Și totuși cîte ceva răzbate în afară, căci de pe amvonul său de la St. Giles fanaticul, cu barba fluturînd, amenințător, tună și fulgeră împotriva acelor *„souparis“* și *„dansaris“* : „Prinților le plac mai mult ospățurile și petrecerile decît reculegerea întru cuvîntul Domnului. Le plac mai mult lăutarii și lingușitorii — care corup tineretul — decît un bătrîn înțelept care, neostenit, prin îndemnuri și avertismente, încearcă să-i aducă pe calea cea bună și să le mai scadă din trufia cu care s-au născut.“ Aluzia la bătrînul înțelept să fie oare o atît de străvezie și naivă dovadă de trufie din partea predicatorului neîndurător ? Numai că mica elită care se bucură de prietenia reginei e prea dornică de viață, de veselie, de petrecere pentru a lua în seamă amenințările sau a arăta vreun interes pentru dojenile și pildele tămăduitorului de suflete, acel *„kill joy“* — ucigașul bucuriei ; cele patru Marii, împreună cu cavalerii

lor franţuziţi, ocrotiţi în refugiul cald şi luminos al prieteniei suveranei lor, sînt fericite să uite atmosfera grea, înăbuşitoare a ţării acesteia aspre şi triste. Şi mai ales pentru însăşi Maria Stuart e o mare fericire să-şi poată lepăda povara obligaţiilor ei regeşti şi să devină, pentru cîteva ore măcar, nimic altceva decît o tînără fată zburdalnică şi veselă ce petrece de minune cu prietenii ei.

La vîrsta ei nimic mai firesc decît dorinţa de a se bucura de viaţă şi, totodată, nimic mai primejdios pentru regină decît de a da frîu liber sentimentelor ei, decît de a-şi exprima cu sinceritate, pe faţă, gîndurile şi plăcerile. Prefăcătoria îi e străină, prudenţa îi repugnă acestui temperament înflăcărat. Şi tocmai această virtute de a fi sinceră şi deschisă, de a nu şti să-şi ascundă sentimentele (*„je ne sais point déguiser mes sentiments“* [1], scrie ea odată) se va transforma, din punct de vedere politic, în defectul ei capital care-i va prilejui mai multe neplăceri decît toate păcatele lumii adunate la un loc. Purtarea ei firească, amabilă şi amicală, lipsită de recea trufie care impune, camaraderia pe care o arată celor din jur, stîrneşte în oamenii aceştia cam necioplіţi o atitudine prea familiară, prea puţin deferentă faţă de cea căreia îi datorează cu toţii o deplină condescendenţă. Interpretînd greşit purtarea reginei, unii din ei sînt tentaţi să uite distanţa care-i separă, să-şi permită gesturi deplasate, să nu-şi mai înfrîneze pornirile în faţa femeii atît de ispititoare. Căci trebuie să fi existat în figura Mariei Stuart o nuanţă care scapă portretelor ei din acea vreme; o anumită seducţie, un anume farmec inexplicabil în cuvinte, în linii sau culori, care iradia din fiinţa ei şi se adresa direct simţurilor celor mai virile ale bărbaţilor. Aceştia trebuie să fi intuit încă pe de atunci că sub aparenţa de calm feciorelnic mocneşte vulcanică o pasiune, cu neputinţă de înfrînt multă vreme, o senzualitate răscolitoare, ascunsă sub o aură de romantism. Tocmai pentru că tînăra, care era pe atunci Maria Stuart, ignora încă forţa de dăruire şi capacitatea pasională a temperamentului ei, e posibil să fi îngăduit — în mod şăgalnic, fără a le acorda deplină importanţă, fără a le

[1] Nu ştiu să-mi deghizez sentimentele (fr.) (n. tr.).

considera deosebit de grave — cu prea multă uşurinţă unele intimităţi — o mîngîiere fugară, un zîmbet complice, o privire care încurajează sau promite mai mult decît își închipuie. O femeie în adevăratul înțeles al cuvîntului, pe deplin conștientă de feminitatea ei, înțelege din instinct că un asemenea joc, oricît de inocent ar fi el în intenţiile lui, înseamnă nici mai mult nici mai puţin decît a te juca cu focul. Nepresimțind primejdia unui asemenea joc, nevîrstnica suverană se amuză permițînd tinerilor din anturajul ei să uite, dincolo de hotarele îngăduite, că poziția ei o face inaccesibilă ca femeie fie și unui gînd prea îndrăzneț. Un incident neplăcut — urmare firească a unui asemenea comportament — se și ivește : un anume Hepburn, tînăr căpitan din garda regală, este nevoit să dispară pentru a nu suporta consecințele unei libertăți nedelicate și necuviincioase la adresa reginei. Greșeala Mariei Stuart, constă în faptul că tratează cu prea multă toleranță întîmplarea și lipsa ei de severitate va încuraja o alta și mai penibilă. Ceea ce ar fi putut să rămînă doar o grațiozitate, o simplă idilă romantică de Curte, se transformă, pe meleagurile acestea întunecate, atinse de aripa tragicului, într-o poveste sîngeroasă.

Maria Stuart se înapoiase în Scoția urmată de o numeroasă suită de gentilomi de la Curtea franceză, printre care se număra și *monsieur* Danville, unul din cei mai înfocați și stăruitori admiratori ai ei. Rechemat în patrie, unde-l așteptau datoria și familia, acesta îl lasă reginei — ca pe un reprezentant al adorației și devotamentului Franței, cît și al său personal — pe amicul și confidentul său, trubadurul Chastelard, neostenit în a dedica Mariei Stuart versuri duioase și entuziaste. Cum Franța reprezenta pentru Maria Stuart dulcea patrie a sufletului ei și amintirea paradisului pierdut, îl va copleși deci cu atenții pe romanticul ei mandatar, cu atît mai mult cu cît găsește în persoana lui un plăcut interlocutor, un partener abil în jocurile și întrecerile cavalerești, un camarad agreabil și un confrate în ale poeziei. Așadar, fără a chibzui prea îndelung, ea acceptă omagiile poetice ale tînărului hughenot, ba mai

mult, stabilește chiar un dialog liric, răspunzînd in versuri unor strofe atît de înflăcărate ca acestea :

„Oh Déesse immortelle
Escoute donc ma voix
Toy, qui tiens en tutelle
Mon pouvoir sous tes lois,
Afin que si ma vie
Se voie en bref ravie
Ta cruauté
La confesse périe
Par ta seule beauté.“ [1]

Inocența Mariei Stuart nu poate fi pusă la îndoială în această idilă poetică cu atît mai mult cu cît însuși poetul mărturisește cu melancolie că suspinelor lui nu li s-a dat nici o clipă vreo recompensă :

„Et néanmoins la flâme
Qui me brûle et enflâme
De passion
N'émeut jamais ton âme
D'aucune affection.“ [2]

Poetă ea însăși, Maria Stuart știe că toate aceste declarații și exaltări poetice nu trebuie luate *ad litteram*, că în poezia galantă se pot spune enormități care nu angajează întru nimic. Deci ea întîmpină cu un surîs de îngăduință asemenea versuri, le tolerează ca pe niște grațioase jocuri curtenitoare, ca pe niște omagii firești și inofensive, se comportă ca o femeie frumoasă, educată

---

[1] *„O, zeiță nemuritoare*
Ascultă-mi vocea,
Tu cea care ții sub stăpînirea
Legilor tale, puterea mea,
Pentru că dacă viața mea
Mi-ar fi nu peste mult răpită
Cruzimea ta
Să-i mărturisească pieirea
Numai și numai prin frumusețea ta.“ (Fr.) (N. tr.)

[2] *Și cu toate acestea văpaia*
Care mă arde și mă înflăcărează
De pasiune
N-a stîrnit nicicînd în sufletul tău
Vreo afecțiune.“ (Fr.) (N. tr.).

la o Curte unde galanteria înflorea ca o floare stimulată și ocrotită. În cercul ei intim, de prieteni, ea conversează cu deplină libertate cu persoana neînsemnată a poetului, îl onorează cu glume, cu amabilități gratuite, și-l alege ca partener de dans, cu atît mai mult cu cît rangul său îl situează în afara oricărei suspiciuni. Și poate tocmai incompatibilitatea unei apropieri mai intime cu acest bărbat o face să fie mai puțin exigentă cu sine în gesturile față de el, îi îngăduie să-l trateze cu camaraderie și cu un strop de frivolitate.

I se întîmplă să se lipească de el în timpul unui dans — *„Falking-Dance“* — să se sprijine neglijent de umărul lui, să-l lase să-i vorbească mai îndrăzneț și mai liber decît le-ar plăcea severilor scoțieni să știe că i se vorbește reginei lor, și toate astea la o depărtare de numai cîteva străzi de amvonul de pe care blestemă Knox slăbiciunile deșucheate. Cîndva, la o serată cu măști, sau la un joc de gajuri e posibil să-i fi dat în treacăt o sărutare nu prea serioasă, o simplă glumă. Destul însă pentru ca tînărul și înflăcăratul poet, cu capul în nori, să și-l piardă de tot, să nu mai sesizeze hotarele dintre joc și realitate, dintre stimă și prietenie, distanța dintre un simplu supus și suverana sa. Îmbătat de triumf, ca odinioară Torquato Tasso, se lasă tîrît de propriile-i sentimente pe calea aceasta primejdioasă a iluziilor deșarte care-l vor pierde : într-o seară cameristele Mariei Stuart îl găsesc ascuns după perdele, în dormitorul regal. Această primă nebunie, lipsită de tact, trece la început drept o simlpă farsă ; ca într-o comedie bufă, ele îl alungă cu prefăcută supărare, cu tot felul de glume, iar regina însăși trece prea ușor peste această necuviință, care se pare, n-o indignează suficient. Totuși, deși incidentului nu i se acordă o prea mare importanță, este tăinuit cu toată grija față de fratele reginei. Curînd, par cu toții să-l fi uitat și nu mai poate fi vorba de vreo admonestare a vinovatului care a călcat buna-cuviință într-un mod atît de flagrant. De data aceasta însă îngăduința are un efect dezastruos ; încurajat de o asemenea purtare ușuratică, îndrăgostitul săvîrșește un gest și mai grav, și mai necugetat.

Cum tocmai atunci Maria Stuart pleacă într-o călătorie la Fife, el o urmărește în taină și se strecoară din nou în iatacul ei. Numai că acum este descoperit prea tîrziu ; regina este aproape goală și înspăimîntată cere

ajutor. Lordul Moray, care o însoțea în călătorie, năvălește în camera surorii sale, cu pumnalul în mînă, pentru a o apăra.

Idila romantică s-a sfîrșit, timpul jocurilor și îngăduințelor galante a trecut ; Maria Stuart cere lui Moray să-l ucidă pe loc pe preaîndrăznețul curtezan. (Cel puțin aceasta este versiunea oficială răspîndită la Curte deși este greu de presupus atîta severitate din partea unei femei ce numai cu puțin timp înainte, într-o împrejurare similară, se dovedise atît de ușor iertătoare.) Chibzuitul Moray, însă, care rareori s-a lăsat dominat de primul impuls al pasiunii, înțelege, cu mintea lui prevăzătoare, că uciderea unui bărbat străin în dormitorul unei regine ar macula nu numai covorul, ci și onoarea celei care trebuie să rămînă imaculată în ochii supușilor ei. Pentru fapta lui — hotărăște Moray — cît și pentru salvarea reputației suveranei, vinovatul va fi acuzat și judecat în piața orașului. Judecătorii osîndesc aspru, ca pe o crimă, cutezanța de a fi insultat și întinat numele suveranei. În unanimitate, tribunalul hotărăște sentința : pedeapsa cu moartea. Nici chiar mila și iertarea reginei nu i-ar mai putea sluji acum la nimic osînditului. Ambasadorii au și raportat în țările lor incidentul. Ochii întregii lumi sînt ațintiți acum asupra desfășurării acestui tragic eveniment. Cel mai mic gest în favoarea osînditului, din partea reginei, ar însemna o dovadă a culpabilității ei. În împrejurarea creată, ea nu are de ales . trebuie să-și joace rolul, indiferent de sentimentele ce le nutrește bărbatului pe care l-a răsfățat cu atenții, pe care l-a onorat cu prietenia, alături de care a petrecut atîtea zile vesele și zglobii ; să poarte masca cruzimii și a intoleranței, și să-l vadă pierind pentru ea, fără a-i putea întinde o mînă de ajutor.

Dacă rolul reginei este atît de ingrat în această istorie, Chastelard, în schimb, și-l joacă pe al său cu toată bravura : moare demn și cavalerește, așa cum se cuvine să moară un erou de baladă, la Curtea unei prea romantice doamne. Departe de a se căi, el refuză ultimul ajutor creștinesc al preoților și, orgolios de a trece în nemurire printr-un atît de ireproșabil sfîrșit, își rezervă,

ca singură consolare în moarte ceea ce i-a adus atîtea satisfacții și bucurii în viață : poezia.

„Mon malheur déplorable
Soit sur moy immortel." [1]

Cu capul sus, trubadurul-erou, se îndreaptă spre eșafod senin, liniștit, recitînd cu glas tare — ultima lui creație — nu psalmi și rugăciuni implorînd mila Domnului ci nemuritorul poem *Epitre à la mort* al prietenului și confratelui său în ale muzelor, Ronsard :

„Je te salue heureuse et profitable Mort
Des extrêmes douleurs médicin et confort." [2]

În fața butucului, un ultim suspin, nu al deznădăjduitului ci al îndrăgostitului : *„O, cruelle dame !"* Apoi îngenunchează liniștit și-și oferă grumazul. Moare ca eroul unei balade romantice pe care i-ar fi plăcut s-o scrie.

Această sîngeroasă poveste nu este decît începutul unei suite de întîmplări care mai de care mai sinistre, iar nefericitul poet nimic mai mult decît primul dintre bărbații care se vor jertfi sau vor fi jertfiți de dragul acestei neîntrecute femei. Cu el se inaugurează un adevărat cortegiu al morții, un dans macabru al acelora care, fascinați de irezistibila și fatala ei feminitate, dau năvală spre eșafod, antrenînd-o în cele din urmă și pe ea în fluxul acesta mortuar, pentru a-și împlini destinul. Atrași ca de un magnet prea puternic, ei vin de pretutindeni. Ca în tabloul lui Hoblein, cortegiul lor, format din prinți și regenți, conți și gentilomi, clerici și ostași, adolescenți și moșnegi, se înșiruie tăcut pe urmele întunecatului și costelivului toboșar, și înaintează ca niște somnambuli, apropiindu-se pas cu pas, an după an, fiecare la rîndul și la timpul lui, de butucul călăului ; funebru alai de jertfiți și sacrificați, avînd-o la urmă — ca supremă ispășire — pe însăși femeia în care cine știe ce zeu răzbunător și malefic a sădit puterea ma-

---

[1] *„Nefericirea mea de plîns*
Să-mi fie nemuritoare." (Fr.) (N. tr.)

[2] *„Ție mă închin, fericită și prielnică moarte,*
Leacul și alinarea celor mai groaznice dureri." (Fr.) (N. tr.)

gică, dătătoare de moarte; puterea de a ispiti și de a ademeni pe calea primejdiei, cale fără întoarcere, pe toți bărbații din preajmă. Cei pe care întîmplarea i i-a așezat în drum — fie că s-au bucurat de favoruri fie de dizgrație din partea ei — pe toți i-a atins blestemul și au pierit de moarte cumplită. Nici unuia nu i-a surîs norocul; nici celor care au dușmănit-o și cu atît mai mai puțin celor ce-au îndrăznit s-o iubească.

Episodul lui Chastelard nu este decît prima împrejurare în care se vădește legea implacabilă a destinului ei, a blestemului ei, acela de a fi totdeauna regină, și nimic altceva, fără viață intimă, fără nimic care să-i aparțină cu adevărat, o păpușă menită din naștere să stea pe un tron, un pion în jocul politicii mondiale, o idee, dar nu o femeie.

Ori de cîte ori va încerca să trăiască și să iubească precum o ființă liberă, să-și urmeze îndemnul inimii, să se conducă într-o împrejurare sau alta după bunul ei plac, după pofta inimii ei, va fi amarnic pedepsită. După copilăria fără copilărie, cînd pentru prima oară în viața ei încearcă să trăiască, să respire și să se bucure liber de viață, intervine, ca un brutal avertisment, incidentul cu Chastelard.

Alarmați de această întîmplare, neliniștiți de ce le-ar putea rezerva viitorul și firea atît de imprudentă, de plină de surprize a unei astfel de regine, a cărei situație este atît de incertă — văduvă, aproape fecioară, capabilă să-și piardă capul, să săvîrșească oricînd o nebunie care s-o compromită pentru totdeauna — Moray împreună cu Parlamentul hotărăsc că a venit momentul ca suverana să se căsătorească din nou. Trebuie deci aranjat în mare grabă un mariaj și firește unicele criterii în alegera soțului sînt interesele și securitatea statului. Negocierile încep, frenetic, cu sentimentul urgenței. Maria Stuart se află din nou prizonieră în cercul acela rigid și rece în care a ferecat-o destinul, și din care ori de cîte ori va încerca să se elibereze, nu va izbuti altceva decît să zdrobească existențele celor ce-i sînt aproape și, cu timpul, propria-i existență.

MARELE TÎRG POLITICO-MATRIMONIAL

(1563—1566)

PIAȚA MATRIMONIALĂ A EUROPEI TRĂIEȘTE ÎN acești ani, o adevărată febră, o animație cum de mult n-a mai cunoscut. Orice cap încoronat, sau aparținînd vreunei familii regale și neangajat într-un contract de căsătorie, licitează la marele tîrg internațional, pentru mîna uneia dintre cele două regine, tinere femei necăsătorite, spre care se îndreaptă, puzderie, atențiile și interesul lumii întregi : Elisabeta a Angliei și Maria a Scoției.

N-a fost vreodată femeie mai curtată și mai cerută în căsătorie ca aceste două tinere regine ; pețitorii sosesc de pretutindeni și rostesc nume ilustre : Habsburg, Bourbon, Filip al II-lea al Spaniei și Don Carlos, fiul său, arhiducele Austriei, regele Suediei și al Danemarcei ; pretendenții sînt de toate vîrstele ; adolescenți sau moșnegi, băieți sau bărbați în floarea vîrstei. Căci pentru un suveran căsătoria nu reprezintă altceva decît mijlocul cel mai avantajos și facil de a-și consolida puterea. Marile regate absolutiste s-au format nu atît prin războaie cît prin căsătorii : Franța unificată, Spania a cărei putere se ramifică în lumea întreagă, puternica și bogata casă de Habsburg cu multiplele ei posesiuni sînt cîteva exemple. Și iată că acum se ivesc două coroane, dintre cele mai de preț și, totodată, posibilitatea, atît de ispititoare și avantajoasă pentru suveranii Europei, de a-și spori prin intermediul lor puterea : Elisabeta sau Maria Stuart înseamnă Anglia sau Scoția. Cine dobîndește, prin căsătorie, una din aceste două țări obține supremația mondială. Bătălia aceasta are două aspecte : unul politic-național, celălalt religios, decisiv în lupta dintre catolicism și protestantism. Dacă insula britanică va reveni, prin căsătorie cu una dintre cele două suverane, unui rege catolic, triumful Romei va fi asigurat și *ecclesia universalis* va fi din nou atotstăpînitoare în lumea întreagă. Așadar marea concurență între pretendenții încoronați ai Europei la mîna celor două logodnice regale are o semnificație mai adîncă decît un simplu matrimoniu și va marca un moment capital în istoria universală.

Căsătoria uneia dintre cele două regine are însă implicații adînci în destinul celeilalte. Căci destinele celor două potrivnice sînt în permanență dependente unul de celălalt, împletite strîns ca într-un nod gordian. Dacă una dintre ele va fi avantajată prin căsătoria ei față de cealaltă și va dobîndi o poziție mai înaltă, în mod automat coroana celeilalte se va afla într-o gravă primejdie, suveranitatea și chiar viața acesteia amenințate. Balanța dintre ele stă acum într-un relativ echilibru, menținută astfel de aparenta lor amiciție și va rămîne așa numai cîtă vreme vor rămîne amîndouă nemăritate, numai atîta timp cît Elisabeta va fi doar regină a Angliei, iar Maria Stuart doar suverană a Scoției. Cînd balanța se va urca într-o parte și va coborî în cealaltă una va fi învingătoare, cealaltă învinsă. Iată deci că jocul acesta de-a căsătoria nu este altceva decît o luptă îndîrjită pe viață și pe moarte în care se înfruntă două voințe, două mîndrii deopotrivă de dîrze.

Spectacolul acesta grandios, de mare gală, care se reprezintă pe o scenă de anvergură, aceea a istoriei universale, are ca protagoniste două actrițe desăvîrșite, de prima mînă. Pe lîngă aceste două apariții, pline de prestanță și de strălucire, toate celelalte roluri apar șterse și episodice, interpretate de saltimbanci mărunți, neînsemnați : țeapănul și piosul Filip al II-lea, al Spaniei, infantilul și nestatornicul Carol al IX-lea al Franței, neglijabilul Ferdinand al Austriei. Nici unul nu este capabil să se ridice pînă la nivelul spiritual al acestor neîntrecute personalități care se înfruntă cu nobilele arme ale însușirilor lor excepționale. Amîndouă înzestrate cu o inteligență superioară, chiar dacă uneori subminată de capricii sau exaltări femeiești — cu o ambiție de o rară tenacitate, desăvîrșite ca înfățișare, cu o ținută majestuoasă, însușindu-și o cultură care face cinste epocii umaniste, amîndouă călite, educate, pregătite încă din copilărie pentru demnitatea de regină.

Amîndouă vorbesc curent franceza, italiana, latina, iar Elisabeta și greaca. Scrisorile lor, prin plasticitatea imaginilor, prin forța de expresie a cuvîntului adecvat prin colorit, prin vioiciunea frazei, sînt indiscutabil superioare, incomparabil mai convingătoare decît cele ale miniștrilor și politicienilor lor. Cele ale Elisabetei se disting net de ale inteligentului ei prim-ministru, bine-

cunoscutul Cecil, prin prospețimea cu care comunică impresii, sînt mai colorate ,abundînd în metafore ; ale Mariei Stuart, mult mai cizelate, purtînd pecetea personalității ei, spre deosebire de acelea seci, pur diplomatice ale lui Maitland sau Moray.

Spiritul lor ales, mintea lor ascuțită, ținuta lor princiară s-au impus admirației lumii întregi și dacă Elisabeta are de partea ei omagii ilustre ca ale lui Shakespeare și Ben Jonson, Maria Stuart le are pe ale lui Ronsard și Du Bellay.

Pe cît de apropiate sînt aceste două femei prin cultura, educația și inteligența lor, pe atît se vor dovedi de deosebite, de contradictorii, firile și temperamentele lor. Un contrast atît de profund și dramatic pe care poeții vremii l-au intuit și exprimat magistral.

Iată, să privim puțin, ca într-o diagramă, liniile care urcă și coboară, care se întretaie o clipă pentru a se despărți iar, ale existenței lor. Greul vieții îi este dat Elisabetei la început, Mariei Stuart la sfîrșit. Steaua Mariei Stuart este Luceafărul din zori ; ascensiunea ei este strălucitoare, spectaculoasă și timpurie. Regină din leagăn, norocul o răsfață prematur și nici n-a atins bine adolescența cînd a o doua coroană, mai glorioasă, i se așază pe creștet. Dar prăbușirea se dezlănțuie la fel de vertiginos, de catastrofal. Dramatismul destinului ei este concentrat în cîteva episoade decisive, bine delimitate și faptul acesta a făcut din ea, de-a lungul vremurilor, o exemplară, perpetuă eroină de tragedie. Ascensiunea Elisabetei, dimpotrivă, are un curs lent ; ea are de parcurs un drum greu, pe care numai cu migală, cu răbdarea și stăruința unei vieți întregi îl poate străbate. Destinul ei nu poate fi surprins într-o întîmplare, într-un moment sau episod, nu poate fi cuprins și redat decît într-o amplă narațiune care s-o urmărească de la început pînă la sfîrșit. Nimic nu i se dăruiește cu ușurință, nimic nu-i pică de-a gata din cer. În copilărie, desconsiderată ca bastardă, mai tîrziu întemnițată la Tower din ordinul surorii ei, regina, apoi condamnată la moarte, trebuie să lupte pentru existență avînd la îndemînă, ca singure arme, istețimea, șiretenia, abilitatea pe care instinctul de apărare al ființei ei i le ascut cu precocitate. Maria Stuart a obținut coroana și toate onorurile și demnitățile, de la început, fără efort, prin simpla sa naștere ca moștenitoare regală ; Elisabeta le-a dobîndit pe rînd,

cu încetul, printr-o luptă disperată, în care de fiecare dată și-a pus în joc viața. Două ființe cu destine atît de diferite nu vor putea decît să încerce să se excludă reciproc pînă la capăt. Dacă liniile existenței lor par uneori a se atinge, se întîlnesc întîmplător la cîte-o răscruce, niciodată nu vor putea înainta paralel și în același sens. Cum ar fi putut fi altfel cînd împrejurările vieții le fac să se deosebească pînă și în cea din urmă fibră, în cea mai neînsemnată vibrație a ființei lor? Una s-a născut cu coroană pe creștet, s-a străduit tot atît de puțin pentru a o obține cît de puțin s-a străduit pentru a-i crește părul; cealaltă s-a luptat cu înverșunare pentru a și-o cuceri. Uneia i s-a acordat de la naștere titlul de regină legitimă, celeilalte i s-au contestat mereu: numele, legitimitatea nașterii, dreptul de suverană. Este firesc așadar ca în Maria Stuart să se dezvolte acea ușurință cu care a privit lucrurile, acea mare siguranță de sine, acea frivolitate binecunoscută, îndrăzneala aceea nesocotită, cutezanța nesăbuită de a asculta de primul impuls, care au constituit măreția, dar și dezastrul ei. În cugetul ei se instăpînise definitiv convingerea că Dumnezeu i-a dăruit coroana și că nici o forță din lume nu i-o poate lua. Ea se simte intangibilă și invulnerabilă prin harul divin, deasupra oricăror acțiuni omenești. Menirea ei este să stăpînească și o va face, chiar dacă omenirea întreagă i s-ar pune de-a curmezișul atîta vreme cît în vine nu va conteni să-i curgă sîngele ei regal. Entuziamului ei, ea nu-i va pune niciodată zăbala chibzuinței, hotărîrile ei vor fi totdeauna la fel de fulgerătoare ca impulsul unui războinic nestăpînit de a pune mîna pe spadă. Ceea ce vocea pasiunii, a înflăcărării de moment îi șoptește la ureche nu va fi niciodată contrazis de cealaltă voce, mai domolită, a rațiunii. Viața înseamnă pentru această desăvîrșită călăreață, un galop strălucit și nedomolit în care, printr-o simplă smucitură a frîului, printr-un salt spectaculos de mare eleganță și agilitate, toate obstacolele pot fi trecute, toate piedicile învinse, pentru ca drumul să se aștearnă, neted și luminos, în fața curajului ei tineresc și înaripat. Viața înseamnă pentru Maria Stuart plăcere și bucurie intensă, necurmată voluptate a trupului și a inimii; pentru femeia care a îndrăgit atît de mult jocurile cavalerești, viața nu este decît un nesfîrșit, un încîntător *tournoi*. Căci, așa cum a

caracterizat-o cîndva Papa, regina aceasta „ascunde o inimă de bărbat într-un trup de femeie“. Ceea ce era mai desăvîrșit și mai total în ea, cutezanța ei ușuratică, egoismul ei atît de încrezător în sine, nechibzuința încîntătoare și avîntată, ceea ce au admirat mai mult în ființa ei poeții, aveau să o piardă. Căci în apropierea ei trăiește o altă femeie pentru care existența este un joc de șah, în care trebuie să-ți pui toată inteligența și stăruința ; pentru care viața este o strădanie continuă, o necurmată încordare și încleștare. Elisabeta, geniala realistă, stăpînește cu deplină siguranță arta de a te folosi cu inteligență de greșelile adversarului. Ea va ieși învingătoare din înfruntarea aceasta, pentru că va ști să întoarcă în favoarea ei toate nechibzuințele, toate prostiile și nebuniile prearomanticei sale rivale. Ochii ei ageri și pătrunzători, ochi de vietate încolțită — cum ni-i înfățișează portretele — scormonesc neîncrezători în lumea din jur ca într-o junglă colcăind de primejdii. Căci prea de timpuriu viața a învățat-o lecția aspră a fricii, prea de timpuriu i-a fost dat să înțeleagă cum se învîrte roata norocului, înălțîndu-te pe culmi și prăbușindu-te în abisuri, cît de mică este distanța de la tron la eșafod și invers, de la Tower, anticamera morții, la Westminster, că o viață de om le poate prinde pe toate. De aceea puterea nu va însemna niciodată pentru ea ceva definitiv statornicit, nu va reprezenta niciodată un bun pe de-a-ntregul și pentru totdeauna cucerit ; nu se va încrede niciodată în ceea ce i-ar putea aduce ziua de mîine, nu se va culca niciodată pe laurii victoriei, fiindcă știe prea bine că nu există nici siguranță, nici liniște, nici odihnă pe lumea aceasta. Ea ține strîns în mîini coroana și sceptrul, pregătită în orice clipă pentru eventualitatea că cineva ar încerca să i le smulgă. Viața ei întreagă este un șir nesfîrșit de neliniști, o permanentă grijă și nesiguranță. Întocmai așa ne-o înfățișează portretele vremii : un chip palid și supt, îmbătrînit înainte de vreme, cu obrajii înguști, osoși, o figură nervoasă, arsă de anxietăți, într-o veșnică încordare, mereu concentrată, de parcă s-ar strădui să perceapă o voce sau un semn prevestitor de primejdii. Nimic din seninătatea suverană și mîndră a unei stăpîne ; nimic din siguranța de sine a femeii care se știe puternică, liberă, ocrotită. Sub aerul ei vanitos pîlpîie o ciudată sfială, sub fard se ghicește paloarea celui ce nu-și află odihnă nici în

sine, nici în afara sa, fastul greoi și supraîncărcat al veșmintelor ei grele de bijuterii ascunde un trup costeliv, cuprins parcă în permanență de un frison de frig sau de frică. Despovărată de accesoriile atît de somptuoase ale ceremonialului ei de regină, Elisabeta rămîne o biată femeie însingurată, temătoare, covîrșită de griji, despre care numai cu greu s-ar putea presupune că poartă pe umeri treburile și nevoile unui stat, că stăpînește o lume. Înfățișarea cît și firea Elisabetei sînt totalmente lipsite de orice urmă de eroism. Timiditatea, veșnica ei ezitare, șovăiala în a lua hotărîri, nesfîrșitele tergiversări nu sînt virtuțile cele mai exemplare pentru o regină. Și cu toate acestea geniul ei politic, tactul ei desăvîrșit sînt lucruri bine cunoscute și unanim recunoscute. Fără a avea nimic spectaculos, nimic romantic, puterea ei o constituie perseverența, munca stăruitoare și necontenită de albină matcă pentru sporirea averii și asigurarea domniei. Nu în proiecte și hotărîri temerare stau adevăratele ei virtuți, ci în spiritul de economie și de cumpătare, de chibzuită gospodărie și înțeleaptă administrare. În politica pe care a urmărit-o, tocmai acele însușiri care au constituit întotdeauna defectele ei capitale — frica, șăvăiala, nesfîrșitele precauții — au dat roadele cele mai strălucite. După cum Maria Stuart, împinsă de marea ei nesăbuință, a făcut din toate virtuțile ei tot atîtea defecte, spiritul prin excelență realist al Elisabetei s-a priceput să-și transforme scăderile, limitele, meschinăriile în adevărate virtuți.

Dacă Maria Stuart se simte menită să domnească prin har divin, fără să fie conștientă de îndatoririle ei de regină, nesocotind orice obligație față de statul și poporul pe care-l guvernează, trăind după bunul ei plac, numai pentru propria-i plăcere și desfătare, Elisabeta consideră demnitatea suverană o imensă și sacră servitute față de poporul pe care-l conduce; umerii ei își asumă povara regalității pe cînd ai Mariei Stuart acceptă doar însemnele ei exterioare. Suverana Angliei socotește că misiunea ei pe pămînt este de a se pune în slujba poporului ce-o aclamă și de a-i făuri, de a-i ocroti bunăstarea în modul cel mai realist cu putință.

Slăbiciunile și virtuțile cu care natura le-a înzestrat pe aceste două femei au fost mereu puse în cumpănă, comparate, confruntate, de-a lungul istoriei. Ceea ce este însă cert, este faptul că îndrăzneala și eroismul, atît de

slăvite și de admirate, ale Mariei Stuart n-au servit nimănui, iar ei i-au fost de-a dreptul fatale, pe cînd șovăiala și tergiversările Elisabetei au condus regatul ei, și pe ea însăși, pe drumul triumfului. În înfruntarea dintre puterea nestăpînită și aceea bine ținută în frîu, dintre avîntul întîmplător, nestatornic și planul cuminte și pe îndelete elaborat, dintre romantism și realism în ultimă instanță, politica și viața au dat întotdeauna cîștig de cauză celui de-al doilea.

Se pare că i-a plăcut naturii să creeze simultan și să pună față în față două personalități deopotrivă de remarcabile și totodată atît de total deosebite, ca doi poli contrari, ca două opoziții absolute, pentru a realiza, din confruntarea lor o antiteză desăvîrșită.

Nu numai ca regine se deosebesc cele două rivale ci și ca femei.

Maria Stuart este în primul și în ultimul rînd femeie și toate acțiunile, toate hotărîrile ei poartă pecetea feminității sale. Și tocmai ceea ce era mai profund, mai caracteristic persoanei ei, această feminitate, a fost ani îndelungi reținută, încătușată, ignorată; cu cît mai întîrziată, cu atît mai aprigă, mai impetuoasă se va dezlănțui ea. Mult timp, adevărata ei personalitate lîncezește nerevelată, sufletul ei, multă vreme rămas imatur, este incert și inactiv. Iată cum ne-o înfățișează portretele din acei ani : o figură molatică, ușor somnolentă, cu trăsături copilărești luminate de un zîmbet de o inocentă blîndețe, un copil gentil cu ochi galeși, încărcați de nostalgie, tînjind îngreunați de dor. O sensibilitate exagerată, o mare emotivitate, cu reacții bruște, neprevăzute. Sînt repezi, dar superficiale acele valuri de sînge care-o fac să roșească sau să pălească ușor și-i umplu instantaneu ochii de lacrimi, fără a răscoli însă și adîncimile ei sufletești. Femeia dintr-însa se va trezi la viață mult mai tîrziu, cînd o adevărată pasiune va pune stăpînire pe ea. O mare și unică pasiune în focul căreia tot ce a fost răceală sau cumpătare va dispare, cultură, educație, maniere alese vor fi date uitării pentru a rămîne față în față cu această vîlvătaie mistuitoare, nu regină ci pur și simplu femeie. Nici o falsă virtute, nici o fortuită demnitate, nici o vanitate deșartă nu-și mai găsesc locul

în sufletul celei care descoperă iubirea, o dăruiește și se dăruiește ei cu toată intensitatea de care este capabil un suflet mare.

Situată la cealaltă extremă, Elisabeta n-a fost, mai exact, n-a putut să fie niciodată femeie. *„Virgin Queen"*. regina-fecioară, se pare că a avut motive pe cît de întemeiate, pe atît de bine tăinuite, de a rămîne astfel o viață întreagă. Dacă este să dăm crezare unor afirmații ale Mariei Stuart — exprimate în scrisorile ei înveninate de ură la adresa necruțătoarei sale dușmance — regina Angliei era, printr-o eroare a naturii, altfel alcătuită trupește decît celelalte femei. Nu numai maternitatea i se refuză ci și posibilitatea unei depline și firești dăruiri feminine. S-a șușotit și s-a colportat mult pe seama așa-ziselor diformități fizice ale Elisabetei și chiar dacă punem la îndoială toate acele relatări (printre care și cele furnizate de Ben Jonson) faptele ne silesc să admitem că o infirmitate trupească sau o reticență sufletească au pus-o într-o situație penibilă față de condiția ei de femeie. În această inferioritate trebuie că-și au izvorul inegalitățile și capriciile caracterului ei, acea irascibilitate subită care pune stăpînire pe ea imprevizibil și fără cauze aparente, inconsecvența, labilitatea în atitudini, păreri și dispoziții, eternele ei ezitări, incapacitatea de a ancora într-o decizie fermă, acea lipsă de echilibru ce-o face schimbătoare ca vremea și-o învăluie în lumina incertă, primejdioasă a isteriei. Salturile bruște, neprevăzute, de la o stare la alta, și binecunoscuta-i cochetărie, alternînd în permanență cu o mare austeritate și rezervă, toate acestea au deservit-o mereu, au coborît-o adesea sub demnitatea ei de mare regină, de personalitate ce deține un rol și un loc important în politica mondială.

Dar deși frustrată adînc în ființa ei intimă, tulburată și lipsită de echilibru interior, sfîșiată sufletește de instabilitatea sentimentelor ei, plasîndu-se singură — victimă livrată propriilor capricii și fluctuații — într-o totală nesiguranță, și aruncînd astfel asupra existențelor celor din jur umbra unei neliniștitoare incertitudini, devenind adeseori de-a dreptul primejdioasă prin inteligența ei scormonitoare, înclinată spre combinații și intrigi, totuși femeia aceasta, rănită în feminitatea ei, n-a fost niciodată crudă cu bună-știință, feroce sau lipsită de omenie. Nimic mai inexact, mai ușuratic și mai me-

diocru decît concepția devenită monedă curentă, schemă care simplifică și reduce (și pe care Shiller a adoptat-o în tragedia sa) conform căreia o Elisabetă perversă și sîngeroasă se joacă cu perfidie de pisică cu o blîndă și inofensivă Maria Stuart. În adîncurile mutilate ale acestei femei, care se tortureaza pe sine în chinuite și nefirești jocuri cu acei semiamanți cărora n-a putut și n-a îndrăznit niciodată să li se dăruiască de fapt, care tremură de frig, singură în marele edificiu al regalității sale, dăinuie o căldură neașteptată, o nevoie de afecțiune inhibată. Iar mai presus de stridentele ei izbucniri, de ieșirile ei năzuroase se află o voință tenace, intenția generoasă de a fi dreaptă, amabilă, îngăduitoare. Ceea ce repugnă în cel mai înalt grad acestei firi temătoare este violența. De aceea înfruntărilor fățișe și bătăioase ea le preferă lupta mai insinuantă de cabinet, măruntele uneltiri diplomatice, jocul ascuns din culise. Orice declarație de război care i se impune caută s-o tergiverseze la nesfîrșit și orice sentință de moarte pe care e nevoită s-o semneze, în cele din urmă, după exasperante tărăgăneli, îi apasă constiința ca o piatră de moară. Pace pentru țara ei, iată ce prețuiește mai mult ca orice printre bunurile lumii acesteia. Agresivitatea ei față de Maria Stuart a fost o agresivitate forțată, pentru că nu putea să ignore necurmata amenințare pe care cealaltă o reprezenta pentru ea ; și chiar și așa ar fi preferat să evite lupta pentru că în pieptul ei nu bătea o inimă de luptătoare, ci mai curînd una de jucătoare și încă de jucătoare care nu se dă în lături să trișeze din cînd în cînd la joc. Poate că prietenia dintre aceste două femei — una temătoare, cealaltă prea indolentă — s-ar fi menținut de bine de rău, așa șubredă, întru totul nesinceră, dar cel puțin aparentă, dacă împrejurări mai înalte și mai puternice decît voința lor n-ar fi schimbat cursul evenimentelor. Pe lîngă radicalele deosebiri care existau între ele se mai adaugă și faptul că fiecare din aceste două regine întrupau două concepții deosebite despre lume și viață. Maria Stuart este campioana vechii religii, a catolicismului, pe cînd Elisabeta este marea protectoare a celei noi — Reforma. Înfruntarea dintre cele două credințe nu este altceva decît bătălia dintre două lumi : una trecută, ajunsă la asfințit, lumea medievală a cavalerismului, în fruntea căreia stă, ca ultim paladin neînfricat, acea femeie cu inimă de bărbat, Maria Stuart ; cealaltă, lumea viitorului

în devenire, lumea modernă, de partea căreia se află Elisabeta. Lupta dintre ele poate ar fi rămas doar lupta dintre două femei și nimic mai mult dacă nu s-ar fi plasat la o mare cotitură istorică în care dădeau piept, față în față, două epoci.

Nici în această luptă firile și preferințele celor două regine nu se dezmint. Maria Stuart, aliată cu Spania și cu papalitatea, rămîne romantica luptătoare pentru o cauză dinainte pierdută, cu privirea întoarsă spre trecut, spre gloria și strălucirea apusă a unor lumi care și-au trăit măreția și coboară lent spre mormînt; perspicace, privirea Elisabetei se ațintește în viitor: își trimite ambasadori în țările cele mai depărtate, în Rusia și Persia, dincolo de ocean spre noile continente, cu o intuiție de vizionară.

Maria Stuart este păstrătoarea tradiției, este moștenitoarea coroanei scoțiene și nimic mai mult; nu visează niciodată altceva decît să poarte, ca pe o podoabă care i se cuvine, această coroană, nu poate trece niciodată dincolo de concepția dinastică a regalității. În toți anii ei de domnie nu s-a identificat o singură dată cu țara pe care o stăpînea, nu s-a simțit o singură clipă aservită ei, în slujba națiunii pe care o conducea; ea s-a considerat înainte de orice regină, stăpînă absolută a Scoției; Scoția i-a aparținut prin moștenire — ea n-a aparținut niciodată prin nimic Scoției. În sutele de scrisori pe care le scrie, în mulțimea mărturiilor rămase, nu se găsesc nici un rînd, nici un cuvînt, nici un gînd consacrat țării, intereselor ei, nimic care să confirme o cît de măruntă preocupare pentru treburile regatului — încurajarea comerțului, dezvoltarea navigației, întărirea armatei — un cît de firav sentiment de răspundere pentru soarta poporului.

Dacă limba pe care o vorbea în saloanele ei ca și cea în care-și exprima inspirațiile poetice era franceza, nici gîndurile, nici sentimentele ei n-au fost vreodată scoțiene. Sentimentul național a fost cu desăvîrșire absent din patrimoniul ei sufletesc. Nu se poate spune că Maria Stuart și-a consacrat existența ei și și-a jertfit viața pentru Scoția. A făcut-o în schimb pentru noțiunea de suveranitate, pentru vanitatea de a fi și de a rămîne un cap încoronat. În afară de legenda eroîco-tragică a unei misterioase și prearomantice regine, Maria Stuart n-a dăruit nimic țării sale.

Izolată în marea ei siguranță de sine, în conștiința orgolioasă a propriei cutezanțe, Maria Stuart se înfățișează singură în bătăliile pe care le are de dat. Știindu-se slabă, șovăielnică și temătoare, Elisabeta, în schimb, a avut suprema înțelepciune de a înțelege la timp că nu trebuie să se bizuie numai pe sine, că pentru consolidarea situației sale este prudent să se înconjoare de oameni calmi, cu minți clarvăzătoare. Ea stăpînește și guvernează din mijlocul unui vast stat-major, atentă și receptivă la sfaturile și îndrumările lui. Hotărîrile practice pe care le-a luat, tactica desăvîrșită a luptei, alegerea potrivită a momentelor cînd e nevoie de o decizie fermă, toată politica ei echilibrată și cumpătată, ferită de impulsivitățile și fluctuațiile care-i erau caracteristice temperamental, nu este altceva decît rezultatul unei asemenea inteligente colaborări. Elisabeta are meritul de a fi creat în jurul ei o atît de perfectă și sudată organizație, un atît de unitar aparat de conducere al statului, încît și astăzi, după atîtea secole, este imposibil să se distingă contribuția ei din marile realizări colective ale epocii ce-i poartă numele. Imensa glorie care o aureolează peste secole înglobează într-o singură ființă reprezentativă contribuția anonimă a nenumărate minți strălucite pe care a știut să le cîștige de partea ei.

Dacă astăzi, pentru noi, Maria Stuart înseamnă numai Maria Stuart și nimic altceva, Elisabeta — asemeni acelui grandios și genial autor popular care este poporul în totalitatea lui — reunește într-o singură noțiune elemente multiple — un Cecil, un Leicester, un Walsingham și alături de ei covîrșitoarea energie creatoare a întregului popor englez — și fac din numele ei un sinonim al Angliei din acel măreț secol shakespearian.

Glorioasă contopire a monarhului cu țara pe care o conduce, cu voința poporului pe care o reprezintă și o administrează.

Ceea ce și-a dorit Elisabeta ca suverană a Angliei a fost nu să-și subordoneze, nu să-și însușească țara ca pe o posesiune privată, ci s-o slujească întru binele și prosperitatea ei. Ceea ce nu și-a îngăduit nici o clipă să uite această regină era că are de îndeplinit o misiune națională. Ea a știut să nu se expună contra vîntului, să meargă în direcția evoluției firești a lucrurilor, spre care

se îndreptau timpurile moderne, să facă primii pași de la regimul autocratic la acela constituțional. Va privi cu bunăvoință dezvoltarea noilor forțe generate de transformarea păturilor sociale, va accepta și va recunoaște tot ceea ce este nou în epoca ei, marile descoperiri care au conferit alte dimensiuni lumii, marile invenții ale secolului, va încuraja breslele meseriașilor, pe negustori, bancheri, pirați — tot ceea ce reprezintă o forță capabilă să împingă Anglia pe calea supremației mondiale, să facă din insula britanică stăpîna lumii. Cînd va considera că este util, ea nu va ezita să-și nesocotească propriile dorinți și interese în favoarea interesului general (ceea ce regina Scoției n-a avut niciodată tăria să facă). Căci nu există cale mai sigură și mai fericită de a te ridica deasupra nefericirilor, a suferințelor personale, de a te salva din mizeria intimă, decît aceea de a te pune în slujba unei cauze naționale, de a-ți canaliza întreaga energie și capacitate creatoare în lupta pentru binele general. Nefericirilor proprii ea le-a ținut piept bărbătește, construind din ele o Anglie prosperă, puternică, fericită. Pentru singuratica aceasta, căreia nu i-a fost dat să aibă un cămin, care n-a cunoscut plăcerea dragostei, afecțiunea unui soț, nici bucuria copiilor, n-a existat compensație mai mare, sursă mai sigură de satisfacții, decît aceea de a-și pune tot egoismul, toată puterea de pasiune necheltuită la dispoziția țării ei. Suprema ei vanitate — nobilă vanitate — a fost aceea de a se înălța în fața posterității, de aceea a trăit cu gîndul și ochii ațintiti în viitor. Orice tron din lume și toate tronurile lumii la un loc au prețuit pentru ea mai puțin decît acela în care soarta — și nu numai soarta ci și voința ei — o așezaseră, pe cînd regina Scoției a fost oricînd bucuroasă să-și schimbe coroana cu alta mai glorioasă. Dacă Maria Stuart și-a trăit necontenit viața de dragul clipei prezente, dacă toate eforturile și încordările ei au însemnat o colosală risipă de energie și de voință pentru a smulge orei toată plăcerea și satisfacția pe care i-o putea da, de a dărui momentului trecător tot ce era mai bun, mai clocotitor și mai prețios în ființa ei, cealaltă suverană, zgîrcită, cu punga existenței veșnic strînsă, și-a economisit puterile pentru gloria și strălucirea viitoare.

Deci victoria nu a ales la întîmplare de partea cui să se plaseze, în această înfruntare. Prin triumful Elisabetei

triumfă noul, biruie voința istoriei — implacabilă lege a evoluției care, după ce a mîncat fructul, aruncă în urmă, fără regrete, cojile inutile, formele perimate, golite de conținut, depășite. Prin Elisabeta biruie energia unei mari națiuni care luptă să-și cucerească locul în univers. Prin eșecul Mariei Stuart scapătă pentru totdeauna trecutul, se stinge, brav și magnific, cavalerismul medieval. A fost între aceste două femei o bătălie încleștată, pe viață și pe moarte și dacă victoria trebuia să fie de partea uneia singure, fiecare din ele a dobîndit de fapt ceea ce i se cuvenea. Elisabeta, realista, locul ei triumfal în istorie — Maria Stuart, romantica, pe acela nu mai puțin glorios în legendă.

O bătălie unică și măreață în felul ei, rămasă memorabilă de-a lungul secolelor, dar purtată cu ce arme infame, jalnice, lipsite de orice măreție. Pentru că dincolo de personalitățile lor remarcabile, cele două dușmance sînt totuși femei și se înfruntă cu mijloace specifice. Doi bărbați, doi suverani nu și-ar fi înghițit atîta vreme mînia sub tertipuri mărunte, nu și-ar fi ascuns un timp atît de îndelungat dușmănia sub vorbe fățarnice. Ar fi pus mîna pe arme și s-ar fi înfruntat fățiș, în război declarat. Dacă unul dintre ei ar fi avut de ridicat vreo pretenție, prin foc și sabie și-ar fi impus-o ; prin foc și sabie i s-ar fi opus celălalt. Înfruntarea dintre cele două femei însă nu este altceva decît o necurmată pîndă a două pisici sălbatice ; este un joc lipsit de franchețe și de loialitate, o hărțuială ascunsă, șireată, cu lingușirea pe buze și ghearele pregătite pentru sfîșiat. Au consumat una față de cealaltă noiane de minciună și de falsitate fără să fi reușit să se înșele măcar o singură clipă. N-au scăpat nici un prilej să se felicite reciproc, să-și trimită daruri, să-și facă milioane de complimente și jurăminte de prietenie și fidelitate și în tot acest timp amîndouă ascundeau pumnalul la spate. Nu, războiul dintre Elisabeta și Maria Stuart nu are în el nimic glorios, cronica acestei bătălii nu cuprinde nici o pagină de eroism, nici o faptă care ar putea fi slăvită în epopei, nimic care să amintească de *Iliada*. Această sîngeroasă intrigă, care a durat douăzeci de ani fără a se transforma vreodată într-o luptă cinstită, desfășurată la lumina zilei, atît de dezgustătoare din punct de vedere moral, implicînd răsco-

litoare zvîrcoliri și tragedii, este demnă prin perfidia ei mai degrabă de pana unui Machiavelli.

Incorectitudinea acestei partide, în care se va trișa, fără reticențe, de ambele părți, se vădește de îndată ce încep tratativele și negocierile pentru căsătoria Mariei Stuart. Pretendenții regali și-au trimis pețitorii și alegerea nu s-ar fi lăsat prea mult așteptată, pentru că tînăra și nesocotita regină-văduvă, în care nu se trezise încă la viață femeia, nu ridica decît o mică exigență, nu manifesta decît o singură ambiție : aceea de a face un mariaj care s-o înalțe în rang deasupra detestatei rivale. Pentru a-și atinge scopul, oricare din pretendenți erau la fel de buni — Don Carlos, adolescentul de cincisprezece ani, despre care se zvonea că ar fi un dement feroce, sau minorul Carol al IX-lea al Franței, imberb sau moșneag, respingătoar sau plin de farmec — drept pentru care nici nu manifestă vreun interes deosebit în alegere, lăsînd-o pe seama lui Moray. Acesta conduce negocierile cu un zel nu întru totul dezinteresat. Căci dacă ar obține pentru sora lui vitregă o coroană la Paris, Viena sau Madrid, asta n-ar face decît să consolideze o dată mai mult situația sa de rege neîncoronat al Scoției. Astfel că decizia n-ar fi întîrziat prea mult dacă vigilența Elisabeta nu i s-ar fi adus atît de prompt la cunoștință, de către spionii ei scoțieni, stadiul avansat al tratativelor. Ea îl convoacă imediat pe ambasadorul scoțian, căruia îi declară energic că acceptarea de către Maria Stuart a vreuneia din cererile în căsătorie primite, ar fi interpretată la Londra drept un gest fățiș de ostilitate față de Anglia. Pe de altă parte, acestui avertisment categoric îi adaugă o prea tandră scrisoare către scumpa ei verișoară, pe care, în termenii cei mai afectuoși cu putință, o sfătuiește să respingă propunerile matrimoniale care i s-au făcut și să nu se încreadă decît în singura ființă ce-i vrea cu adevărat binele, adică în ea, toți ceilalți nefiind altceva decît niște fățarnici amăgitori care-i promit marea cu sarea și toate bogățiile pămîntului pentru a o pierde. Că ea, Elisabeta, ar privi cu simpatie și bunăvoință căsătoria ei cu un prinț protestant cum ar fi regele Danemarcei sau ducele de Ferrara — cu alte cuvinte cu vreunul din suveranii sau principii cei mai neînsemnați ai Europei — dar că cea mai bună alegere ar face-o scumpa și buna ei soră dacă s-ar mărita „acasă", luîndu-și drept soț vreun nobil scoțian sau englez. Astfel

și-ar asigura pentru totdeauna ajutorul ei neprecupețit și nemărginita ei dragoste. Acest joc al Elisabetei — *foul play* [1] — pune un văl prea străveziu peste intenția deloc onorabilă a reginei-fecioare de a-și abate rivala de la un mariaj norocos, de a-i strica socotelile cu alte cuvinte. Dar, bună jucătoare, cu mînă sigură, Maria Stuart prinde mingea din zbor și-o aruncă pe dată înapoi. Firea aceasta aprinsă, cu replica promptă pe buze, nici nu putea să rămînă datoare cu un răspuns. Adevărul este că nici prin gînd nu-i trecea să acorde sau să recunoască Elisabetei vreun drept de amestec în afacerile ei matrimoniale ; însă, cum tratativele cu nehotărîtul Don Carlos trenau în momentul acela, Maria Stuart îi scrie Elisabetei o scrisoare care poate constitui modelul cel mai desăvîrșit de ipocrizie și de perfidie. Începe prin a-i adresa mulțumirile cele mai plecate, recunoștința cea mai fierbinte pentru grija ce-o poartă intereselor ei. Pentru nimic în lume — o asigură ea — nu va schița nici cel mai mărunt gest care să contrarieze o atît de scumpă și prețioasă prietenie ca cea cu care o onorează suverana Angliei. De aceea, ferm hotărîtă de a nu-i ieși din cuvînt, așteaptă de la buna ei soră să-i indice pe care pretendenți îi poate lua în considerare și pe care nu. Supunerea ei este de-a dreptul înduioșătoare, modestia și docilitatea ei desăvîrșite, numai că, printre sublimele declarații se insinuează naiv și timid o simplă întrebare, ce-i drept cam jenantă, referitoare la punctul acela nevralgic, mereu vulnerabil dintre ele — dreptul ei de succesiune.

Într-o exprimare mai limpede lucrurile s-ar traduce astfel : „Sînt de acord să-ți fac pe plac și să nu mă mărit cu un bărbat care prin rangul lui mi-ar oferi o situație superioară ție ; acum e rîndul tău să-mi dai o recompensă pentru supunerea mea, deci : ce este cu dreptul meu de succesiune ?"

Și astfel iată-le ajunse din nou în punctul mort al discuțiilor dintre ele. Căci ori de cîte ori trebuie să ia o hotărîre răspicată, să dea un răspuns ferm în privința acestui subiect, Elisabeta nu face altceva decît să bîiguie în vag, să se eschiveze și să lase în cele din urmă lucrurile așa cum erau. Și de data aceasta ea găsește cu cale să înlocuiască răspunsul cu vorbe dulci, dar goale, in-

[1] Joc murdar. (Engl.) (N. tr.).

șirate fără nici o acoperire pe pagini întregi : că nu dorește decît binele surorii sale, că nu vrea decît să-i apere interesele celei pe care o consideră ca pe o fiică și așa mai departe ; prea multe asigurări, dar nici una care angajează și obligă.

Toată această discuție, care nu are alt scop decît de a ocoli răspunsul adevărat, seamănă cu tocmeala lungă, șireată a doi negutători din Levant care încearcă, cu exasperantă încetineală și stăruință, să obțină un cît de mic avantaj, nădăjduind fiecare că celălalt își va pierde răbdarea și va ceda primul.

Toată această corespondență nesfîrșită care a consumat imense cantități de hîrtie, toată această interminabilă discuție s-ar fi putut rezuma — cinstit vorbind — în două fraze repetate și reluate la infinit : „Mărită-te cu acela pe care ți-l aleg eu și te numesc succesoarea mea", spune Elisabeta : „Numește-mă succesoarea ta și mă mărit cu cel pe care mi-l alegi tu", răspunde Maria Stuart. Nici una însă nu se poate decide să rupă cercul acesta vicios și să facă primul pas, pentru că în amîndouă sălășluiește intenția identică de a se trage pe sfoară.

Doi ani se vor complace cele două rivale în aceste tergiversări matrimoniale, complicate în plus de problema succesiunii. Adevărul este că împrejurările însăși le sînt favorabile pentru o atare tărăgăneală. Elisabeta nu urmărește în fond decît să întîrzie cît mai mult căsătoria dușmancei. Maria Stuart se prinde în joc pentru că în realitate tratativele de căsătorie înaintează — independent de voința ei — deosebit de încet, avîndu-l ca partener pe Filip al II-lea, Cunctatorul. Această întîrziere îi oferă Mariei Stuart răgazul să joace rolul ființei supuse față de suverana Angliei. Cînd însă tratativele eșuează, ea își pierde dintr-o dată răbdarea și curmă brusc jocul, somînd-o în mod brutal pe „prea iubita soră" să se decidă și să se pronunțe pe dată, care este numele celui pe care-l consideră potrivit ca soț pentru regina Scoției. Situație cum nu se poate mai neplăcută pentru Elisabeta ; căci nimic nu-i vine mai greu acestei suverane decît să rostească o hotărîre răspicată, să decidă definitiv și urgent în vreo problemă. Cu atît mai mult cu cît a apucat, în vasta corespondență oficială dintre ele, să facă nenumărate aluzii, unele mai străvezii decît altele, pe care însă regina cît și Curtea scoțiană se prefac a nu

le fi înțeles și pretind, în locul echivocului de pînă acum, un simplu nume. Strînsă cu ușa, Elisabeta nu se mai poate refugia în spatele aluziilor, nu se mai poate menține în vag și se vede silită — lucru atît de odios ei — să rostească, scrîșnit e drept, numele celui pe care i l-a hărăzit : Robert Dudley.

Gest mai uluitor nici că se putea concepe chiar și pentru campioana gesturilor uluitoare, care a fost, de-a lungul carierei ei, Elisabeta. Toată acea comedie diplomatică ce-o jucaseră cele două femei pare a se transforma acum într-o farsă lipsită de gust. Propunerea Elisabetei conține în ea o dublă și nemaipomenită insultă, se înfățișează ca o cumplită batjocură.

În primul rînd pentru că ce altceva decît o insultă poate fi considerat faptul de a propune ca soț unei suverane, și încă uneia atît de vanitoase, care n-a uitat că este văduva regelui Franței, pe un gentilom mărunt lipsit de noblețe, un simplu supus — inferior ca rang și ca descendență — al celei mai înverșunate rivale ? În al doilea rînd, pentru că nu mai cnostituia un secret pentru nimeni, sau, altfel spus, pentru că întreaga Europă era inițiată în marea taină a amorului clandestin dintre Elisabeta și Robert Dudley, supranumit „camaradul de joc erotic al reginei". Iată așadar că Elisabeta oferă drept soț reginei scoțiene — așa cum ar dărui unei slugi o vechitură pe care nu mai ține s-o păstreze — pe cel pe care l-a considerat ani de zile doar amantul ei, incompatibil, prin rangul lui inferior, cu demnitatea de a-i deveni soț. Se pare că la un moment dat, veșnic nehotărîtă, Elisabeta se decisese totuși să-l ia de bărbat, dar tocmai atunci o crimă odioasă vine să-i compromită definitiv reputația în ochii lumii : soția lui, Amy Robsart, este găsită asasinată în împrejurări rămase misterioase. Elisabeta, pentru a nu atrage asupra ei vreo bănuială de complicitate, renunță pe loc la îndoielnicul și puțin probabilul proiect de căsătorie cu acest bărbat. Deși de două ori compromis — prin monstruoasa crimă, de care pare a nu fi fost străin, cît și prin raporturile neoficiale cu regina — Robert Dudley este oferit ca cel mai potrivit soț pentru suverana Scoției.

Nu va fi nicicînd pe deplin limpede ce urmărea Elisabeta prin această atît de extravagantă alegere, care erau gîndurile și intențiile unei femei atît de imprevi-

zibile, atît de puțin stăpînă pe dorințele și impulsurile ei, atît de labilă în tot ce ține de reacțiile ei intime. Cine și-ar asuma răspunderea să presupună un anume sentiment, sau o anume intenție atîta vreme cît este vorba de un temperament atît de complicat, de instabil ?

Poate că din tandre sentimente față de amantul, pe care nu cutează să-l ia de bărbat, intenționează să-i transmită, prin căsătoria propusă, propriul ei regat ; poate nu este altceva decît încercarea de a se elibera de o prezență devenită incomodă și plicticoasă ; poate și-a făcut socoteală că numai astfel, prin intermediul acestui prieten atît de credincios ei, o va putea supraveghea și domina veșnic pe primejdioasa rivală ; poate nu este decît un capriciu de îndrăgostită pe care demonul o împinge să pună la încercare fidelitatea iubitului ; poate concepuse un soi de căsătorie în trei, clasicul triunghi care să împace și urile și iubirile ; sau poate n-a făcut altceva decît să aleagă cea mai nebunească propunere pentru a o sili pe dușmanca ei s-o refuze și astfel să se pună în situația de a suporta consecințele unui atare gest. Oricare din aceste variante este la fel de posibilă. Dar cea mai probabilă este aceea că Elisabeta s-a cunoscut și s-a înțeles prea puțin pe ea însăși, a fost prea puțin conștientă de mobilul impulsurilor ei ca și de propriile-i reacții ulterioare. Este greu de presupus cum ar fi reacționat ea în cazul în care Maria Stuart ar fi acceptat cu adevărat propunerea. N-ar fi fost cîtuși de puțin exclus ca în fața acestei situații să se răzgîndească brusc și să-i impună lui Dudley să refuze el această căsătorie, pentru a adăuga astfel, la batjocura propunerii, rușinea refuzului.

Maria Stuart primește oferta Elisabetei ca pe o cumplită blasfemie. Primul ei impuls — sub imperiul furiei — este acela de a-și exprima, în cuvinte sarcastice, neîncrederea în seriozitatea cu care poate fi sfătuită ea, regină prin grația divină, să se căsătorească cu un bărbat care n-are alt titlu sau rang decît acela de „lord Robert". Dar, chibzuind puțin, își reprimă primul impuls și se hotărăște să răspundă amabil, rezervîndu-și răfuiala pentru această jignire pe mai tîrziu, cînd — socotește ea — ca soție și moștenitoare a tronului spaniol sau francez îi va putea cere socoteală dușmancei cu o mai mare autoritate. În înfruntarea aceasta perfidă se face uz de arme identice : o lovitură neloială este parată cu

aceeași neloialitate; la insulta atît de insolentă a Elisabetei, Maria Stuart răspunde cu o politețe nu mai puțin insolentă. Departe de a refuza oferta de căsătorie cu Robert Dudley, regina Scoției o primește ca pe o propunere foarte serioasă, ba mai mult chiar, îl trimite de îndată, în misiune oficială la Londra pentru a perfecta tratativele, pe sir James Melville. Acesta duce în buzunarul său secret însărcinarea de a încurca firele acestui ghem de minciună și fățărnicie în așa fel încît nimeni să nu le mai poată descurca vreodată.

Melville se va dovedi mai mult decît un curtean devotat Mariei Stuart, mai mult decît un diplomat dibaci și onest. El își va servi suverana cu o rară și nobilă calitate: arta de a pune pe hîrtie, de a conserva și dărui posterității un document viu, de o admirabilă plasticitate și expresivitate, asupra personalității Elisabetei, de a imortaliza un excelent act de comedie istorică. Condeiul pe care-l ține în mînă, ajutat de un ochi necruțător și de o memorie neiertătoare, va face din el un adversar mai periculos pentru Elisabeta decît toți politicienii și diplomații Mariei Stuart.

În fața unui bărbat atît de distins și cultivat, a unui spirit superior format îndelungă vreme la Curtea franceză și la cea germană, cochetăria și vanitatea feminină nemăsurată a Elisabetei se dau în vileag și-i joacă un renghi de neuitat. În loc să-și urmărească interesele sale politice pe lîngă ambasadorul reginei scoțiene, această suverană, atît de complexată ca femeie, nu găsește altceva mai bun de făcut decît să încerce să-l cucerească cu grațiile ei, să i se impună și să-l convingă de irezistibilul ei farmec feminin. Se împăunează în fața lui cu toaletele cele mai somptuoase — după moarte garderoba ei s-a cifrat la trei mii de rochii — cu talentele cele mai epatante, cu cunoștințele și cultura cea mai ostentativ afișată. Moda engleză, cea italiană și cea franceză își dau deopotrivă osteneala de a împodobi persoana Elisabetei spre a încînta privirea ambasadorului, conversația de zile mari a reginei purtată cînd în latină, cînd în franceză sau italiană, face toate eforturile de a-i delecta spiritul și de a-i forța admirația. Dar toate laudele lui — de circumstanță, firește — nu izbutesc s-o mulțumească și s-o astîmpere. Nu i se pare suficient ca el s-o considere deosebit de frumoasă, de inteligentă, de cultă.

În competiția ei cu marea rivală, ceea ce dorește ea să obțină este un calificativ care s-o situeze, ca femeie, deasupra Mariei Stuart. Inima ei vanitoasă tremură să-l convingă și să-l determine să declare textual că farmecul ei îl întrece cu mult pe al reginei sale; că e *mai* frumoasă, *mai* inteligentă, *mai* cultă decît Maria Stuart. Jocul ei îl amintește pe acela din povestea: „Oglindă, oglinjoară, cine-i mai frumoasă în țară". Își expune coafura, savant construită din bucle de un blond roșcat, și se interesează dacă părul Mariei Stuart este mai frumos. Penibilă întrebare pentru o regină, penibilă situație pentru trimisul unei alte regine. Dar istețimea lui Melville își amintește pe dată pe înțelepciunea lui Solomon și declară că Elisabeta este neîntrecută... în Anglia, după cum Maria Stuart este neîntrecută în Scoția. Numai că nu de asemenea răspunsuri înțelepte și măsurate are nevoie Elisabeta. Ea se încrîncenează deci să-l facă să-și piardă măsura: dansează, cîntă la lăută și clavecin, din ce în ce mai exaltată. Iar șiretul Melville, care nu scapă nici o clipă din vedere motivul real pentru care se află acolo, îi face în cele din urmă pe plac și, cu un talent actoricesc desăvîrșit, are aerul că este înfrînt și răpus de farmecele Elisabetei și silit să abandoneze tot tactul lui politic pentru a recunoaște că suverana Angliei are o piele mai albă, că dansează mai elegant și cîntă mai bine la clavecin decît regina lui. În focul acestei competiții prostești Elisabeta a uitat cu totul de afacerea politică pe care se ambiționase s-o încheie. Cînd, cu toate precauțiile, Melville o aduce în discuție, Elisabeta întrece măsura în comedia fățarnică pe care o joacă și asta sub privirea cea mai ascuțită și pătrunzătoare pe care o avea pe atunci Europa. Scoate dintr-un scrin o miniatură ce-o reprezintă pe Maria Stuart și sărută, cu înfocată dragoste, portretul ei, spunînd că bucuria ei ar fi fără seamăn dacă ar avea prilejul — pe care, în paranteză fie spus, s-a străduit din răsputeri toată viața să nu-l aibă — de a se întîlni și a o cunoaște personal pe iubita ei soră, că fericirea Mariei Stuart este fericirea ei, și așa mai departe. Ca urmare a acestei prea înduioșătoare scene, Melville lipsit de orice urmă de sentimentalism raportează la Edinburgh că Elisabeta a manifestat o atitudine fățarnică și că s-a comportat fără pic

de sinceritate și de reală bunăvoință. În chestiunea matrimonială a Mariei Stuart, Melville, întrebat direct, știe să dea răspunsuri ample și frumoase fără a răspunde în fond nimic, ocolind o atitudine fățișă. Eschivările și rezervele lui provoacă insistențele Elisabetei. Iată cum îi înfățișează ea situația: „Lordul Robert este prietenul meu, omul cel mai apropiat pe care-l iubesc ca pe fratele meu. Dacă n-aș fi decis să nu mă căsătoresc niciodată, l-aș fi luat eu de bărbat. Pentru că doresc fericirea surorii mele am făcut această alegere pentru ea; cu ea doresc să împartă lordul Robert succesiunea mea căci nu cunosc alta mai demnă și mai potrivită pentru această cinste. Și pentru ca sora mea să nu-l socotească inferior ei ca rang îl voi investi, în vederea acestei căsătorii cu titlul de conte de Leicester și baron de Denbigh". Lucru pe care-l va face într-adevăr; ceremonia este organizată și celebrată cu fastul cel mai solemn. În prezența întregii Curți, lordul Robert îngenunchează la picioarele suveranei și amicei sale, care îi așază pe frunte, cu tot patetismul momentului coroana de conte. Din păcate însă solemnității pe care dorește să o impună regina i se adaugă duioșia prost plasată a iubitei care nu se poate stăpîni să nu mîngîie cu tandrețe părul amantului, spre deplina înveselire a asistenței. Nimeni nu se amuză mai copios la această ceremonie decît Melville, amuzament pe care îl va împărtăși cu generozitate stăpînei lui, în raportul trimis.

Dar nu pentru a se amuza, nici pentru a scrie cronica unei bufonerii regale se află Melville la Londra, cu atît mai mult cu cît această farsă cu *qui-pro-quo* își are și el rolul său bine stabilit. Dacă programul oficial al călătoriei sale era să discute cu Elisabeta despre mariajul Mariei Stuart cu proaspătul conte de Leicester, cel neoficial cuprindea două puncte care trebuiau ferite cu grijă de ochii și urechile suveranei engleze. Primul: să obțină un răspuns grabnic și definitiv din partea ambasadorului spaniol care să precizeze o dată pentru totdeauna atitudinea nehotărîtului Don Carlos, căci Maria Stuart nu mai este dispusă să-i accepte tergiversările. Al doilea: să stabilească un contact cu un pretendent menținut pînă acum pe o linie secundară — Henry Darnley.

Henry Darnley nu este nici rege, nici prinț; tatăl său, Earl of Lennox, fusese exilat din Scoția, ca adversar

al familiei Stuart, iar averile sale fuseseră confiscate. Tînărul acesta însă, pe care Maria Stuart îl are în vedere, deși îl ține în rezervă pentru cazul cînd alte proiecte mai ambițiioase ar eșua, are de partea lui cîteva atuuri serioase : a moștenit, pe linie maternă, sîngele regesc al Tudorilor ; este primul *„prince de sang"* la Curtea engleză ca strănepot al lui Henric al VII-lea și deci corespunde ca rang mariajului cu o suverană ; și, în sfîrșit, este catolic. Așadar, tînărul de optsprezece ani, Henry Darnley, ocupă în jocul acesta matrimonial locul patru sau cinci pe lista eventualilor pretendenți demni de a fi luați în considerare. Acesta și nu altul este motivul pentru care Melville, cu prudență și tact, fără a promite ceva sau a se angaja în vreun fel. se întreține adesea, în plăcute și vagi conversații, cu Margareta Lennox, ambițioasa mamă a eventualului candidat, la nevoie.

Partenerii acestei veritabile comedii, care se joacă pe scena istoriei, trișează cu toții fără scrupule, dar, pentru a face și mai savuros comicul situației lor, privesc totodată pe furiș unul în cărțile celuilalt, astfel că au doar aerul că se lasă înșelați și că înșeală la rîndul lor. Elisabeta nu are naivitatea să-și închipuie că Melville a venit la Londra spre a-i adresa complimente curtenitoare pentru măiestria ei de clavecinistă sau pentru a admira reflexele arămii ale pletelor ei. Este conștientă că, cu toată rezerva politicoasă cu care a fost întîmpinată, propunerea de a-l lua de soț pe amantul ei este departe de a o entuziasma pe Maria Stuart, după cum nu se poate să nu-i fi ajuns la ureche — mulțumită spionilor ei — cîte ceva despre convorbirile repetate dintre trimisul Scoției și lady Lennox. Dovadă că e așa o constituie faptul că în timpul ceremoniei de investire cu titlul de conte al lordului Robert, cînd primul prinț al Curții, tînărul Darnley îi prezintă sabia, Elisabeta se întoarce spre Melville și-l atacă direct, într-un așa-zis elan de sinceritate : „Sînt informată că-l preferați pe acest filfizon". Dacă Melville n-ar fi fost ceea ce era de fapt, ci doar un diplomat oarecare poate că o asemenea lovitură ar fi nimerit în plin și Elisabeta ar fi izbutit să-l facă să se trădeze. Cu un partener atît de abil însă ca trimisul scoțian, care știa să-și păstreze sîngele rece și să mintă cu naturalețe într-un moment delicat, încercarea dă greș. Melville replică : „Mă îndoiesc că o femeie de gust, o doamnă cu adevărat distinsă și spirituală poate

aprecia la un bărbat această frumusețe imberbă, această siluetă zveltă laolaltă cu toate acele virtuți care sînt îndeobște atribute ale farmecului feminin" ; și își susține declarația printr-o undă de dispreț care se răspîndește pe inteligenta lui figură.

Izbutește oare s-o amăgească ? Îi spulberă cu adevărat suspiciunea, sau pur și simplu Elisabeta, după ce a privit în cărțile partenerului, acceptă cacialmaua, urmărind cine știe ce planuri ascunse ? Fapt este că lordul Lennox obține curînd aprobarea de reîntoarcere în Scoția și, mai tîrziu, în ianuarie 1665, Darnley însuși îl urmează. Să se fi lăsat oare Elisabeta trasă pe sfoară în această istorie, să fi fost din partea ei o slăbiciune sau o șiretenie ? Și mai ciudat, mai de neînțeles pare faptul că aceasta s-a petrecut în urma intervenției pe lîngă regină a contelui Leicester. Și el, și celelalte personaje ale acestei comedii, vor juca un rol dublu : pe de o parte pretendent din ordinul Elisabetei la mîna Mariei Stuart, pe de alta uneltind pe furiș și manevrînd sforile astfel încît să se sustragă, fără a-și contraria prietena și suverana, acestui aranjament matrimonial. Odată cu venirea lui Darnley în Scoția această farsă istorică urma să-și reprezinte cine mai știe al cîtelea act la său. Întîmplarea însă pune capăt brusc întregii bufonerii și, printr-o adevărată lovitură de trăsnet încheie, într-un mod cu totul neașteptat, capitolul acesta deopotrivă penibil și hazliu al marelui tîrg politico-matrimonial.

Fiindcă în ziua aceea de iarnă, cînd Darnley a sosit în Scoția, i-a fost dat politicii să se ciocnească de o altă forță umană, eternă și atotbiruitoare.

Maria Stuart, pînă atunci fiică de rege, logodnică de rege, soție și văduvă de rege, ea însăși regină, scutură, cu o smucitură, de pe umerii ei mantia prea multor demnități, ca un cal nărăvaș o povară stingheritoare, pentru a rămîne nimic altceva decît o femeie liberă să întîmpine ceea ce sufletul ei aștepta de mult.

Odată trezită la viață din îndelungata-i somnolență, femeia aceasta nu va mai auzi alt glas decît pe acela al sîngelui ei, nu se va mai poticni de nici o opreliște pusă în calea dorințelor ei. Din acest moment va începe adevărata poveste a vieții ei : nu a reginei, ci a femeii.

A DOUA CĂSĂTORIE

(1565)

DE FAPT DEZNODĂMÎNTUL ACESTA, CARE PĂREA atît de neașteptat, de uluitor, nu este altceva decît unul din evenimentele cele mai simple, cele mai frecvente ale vieții : o femeie se îndrăgostește de un bărbat. Nimic din ceea ce este natural nu poate fi înăbușit multă vreme. Maria Stuart împlinea, în această nouă etapă a existenței, douăzeci și trei de ani și descoperea pentru întîia dată că în trupul ei tînăr clocotește un sînge fierbinte, o mare poftă de viață, de bucurie. Lăsase în urmă cei patru ani de văduvie, ani triști, de-a lungul cărora viața ei se orînduise într-o deplină austeritate, în care nici un eveniment nu venise să tulbure pacea sufletului ei, în care nu i se putea reproșa nimic. Dar cum toate lucrurile au un sfîrșit, iată că vremea austerității trecuse și că în această tînără regină, femeia începe să-și ceară tot mai impetuos dreptul ei suprem : acela de a iubi și de a fi iubită.

Ceea ce este cu adevărat neobișnuit și uluitor în această istorie este faptul că cel care aprinde un asemenea sentiment profund și răscolitor în inima femeii, nu este altul decît candidatul oficial, pe care jocul politico-matrimonial îl desemnase ca pretendent la mîna reginei : tînărul Darnley, trimis de mama lui cu un scop precis în Scoția la începutul lunii februarie 1565 Cei doi, prințul și regina nu se vedeau atunci pentru prima oară. Cu patru ani în urmă — băiatul avea pe atunci cincisprezece ani — călătorise în Franța și venise să-i prezinte condoleanțe în numele lady-ei Lennox, tinerei îndoliate după soțul ei, suveranul francez, în trista ei cameră de „doliu alb". Adolescentul de atunci însă a crescut și s-a transformat într-un tînăr înalt, puternic, cu minunate plete aurii împodobind un chip angelic, proaspăt și fraged, de o frumusețe efeminată, ce-și ațintește asupra lumii înconjurătoare privirea dezarmată, șovăitoare a imenșilor lui ochi rotunzi, strălucitori și limpezi. *„Il n'est possible de voir un plus beau prince"* [1], după cum scrie Mauvissière. Iar tînăra regină îl nu-

[1] Este imposibil să vezi un prinț mai frumos. (Fr.) (N. tr.).

mește de la început *„the lustiest and best proportioned long man"*[1].

Un temperament atît de impetuos și de frematător ca al Mariei Stuart nici nu putea să rămînă rece în fața unei asemenea frumuseți, iar sufletul ei visător, veșnic făuritor de iluzii, nu va șovăi să-l aureoleze pe seducătorul cavaler, să-l investească cu acele calități pe care ar fi dorit să le afle la el. Pentru că Maria Stuart aparține unei categorii distincte de oameni, care nu vor cu nici un chip să vadă realitatea, să pătrundă dincolo de aparența înșelătoare a lucrurilor, care se închid într-un univers propriu, făurit din iluzii, pe care-l pîndesc deziamăgirile la fiecare cotitură a drumului și care nu învață niciodată nimic de la viață. În înflăcărarea ei, repede transformată în vîlvătaie, pentru frumosul Darnley, ea n-are ochi să vadă ce se ascunde sub o atît de încîntătoare înfățișare. Admiră curtenia aleasă a prințului, fără să sesizeze lipsa de profunzime a sentimentelor lui ; trupul lui mușchiulos nu și lipsa de vlagă, de reală forță bărbătească ce n-ar fi scăpat unei priviri mai pătrunzătoare ; ușurința în a se face agreabil, nu și superficialitatea unei minți în care nu sălășluiește o adevărată cultură.

La Curtea ei, Curte de gentilomi aspri și cam necioppliți, apariția unui tînăr atît de strălucitor, care dansează cu atîta grație, călărește cu atîta eleganță, ascultă cu plăcere muzică, discută galant și curtenitor, răspîndește în jur veselie și voie bună, ba chiar improvizează mici versuri ocazionale, nu putea să nu întrunească toate simpatiile și în primul rînd pe ale reginei, atît de simțitoare și de receptivă cînd e vorba de înclinații artistice. Prezența lui aduce o adiere de voioșie și de tinerețe în anturajul unei Curți posace : regina găsește în el un camarad agreabil pentru dans și vînătoare, pentru jocurile și artele ei, iar ceilalți curteni îl privesc cu prietenie, cu atît mai mult cu cît, urmînd povețele inteligentei și abilei lui mame, tînărul prinț se comportă cu o amabilitate și modestie exemplare. Curînd, tot Edinburghul este de partea lui, oriunde apare este primit cu entuziasm, iar Randolph, observatorul Elisabetei, este nevoit să-i raporteze la Londra că tînărul Darnley a devenit, la Curtea rivalei, *„well liked for his perso-*

[1] Cel mai robust și bine proporționat bărbat înalt. (Engl.) (N. tr.).

nage"[1]. Într-adevăr, acesta desfășoară o adevărată campanie de cucerire a spiritelor, cu o inteligență subtilă ce-o depășește pe cea care i s-ar putea atribui. Leagă o strînsă prietenie cu noul secretar particular al reginei, care este totodată și omul de încredere al Contra-Reformei, David Rizzio. Sînt nedespărțiți ziua, la jocurile și întrecerile cavalerești, iar noaptea dorm împreună în același pat. Dar odată asigurată astfel alianța cu partidul catolic, are grijă să nu-i neglijeze sau ofenseze nici pe protestanți. Îl măgulește pe Moray — regentul reformat, ba chiar îl însoțește la slujba religioasă și asistă la predica lui John Knox, care pare să-l impresioneze profund. Apoi, ca un virtuos echilibrist, dejunează la ambasadorul englez unde se întrece în a proslăvi bunătatea Elisabetei. Iar seara îl găsește, firește, în salonul reginei, dansînd și înveselindu-le pe cele patru Marii. Iată așadar că tînărul acesta frumos, cu o statură impunătoare, nu prea inteligent, în schimb bine instruit, se pricepe să-și aranjeze de minune treburile și la această amplă acțiune de cucerire a tuturor simpatiilor îi dă o mînă de ajutor însăși mediocritatea ființei lui. Cea mai înflăcărată de admirație pentru băiețașul acesta de nouăsprezece ani, ferches și cam prostuț se arată însă distinsa regină, cea curtată de regii și prinții unei Europe întregi. Sentimentul ei izbucnește cu întreaga capacitate a unui suflet care nu și-a irosit forțele în aventuri mărunte, nu s-a risipit prematur în jocuri amoroase, dimpotrivă, și-a conservat toate resursele spre a le concentra și revărsa acum asupra lui Darnley. Căsătoria prea timpurie cu Francisc al II-lea, nu fusese altceva decît o camaraderie între doi copii și nu presupunea nicidecum o adevărată viață conjugală, iar în toți anii următori sufletul ei abia se formase și se trezise la viață. Și iată că în existența ei, atît de pustie pînă acum, apare, în sfîrșit, un bărbat : tînăr, frumos, viguros, de rang înalt, într-un cuvînt un bărbat asupra căruia poate revărsa fără rezerve prinosul feminității ei, zăgăzuite ani îndelungați. Este deci cît se poate de explicabil că ea confundă acest prim elan cu marea dragoste și că-l consideră pe primul bărbat care-i iese în cale alesul inimii ei, cel de care-i este sortit să-și lege existența întreagă. O matură și

[1] Cel mai agreat personaj (Engl.) (N. tr.).

prudentă înțelepciune ar fi îndemnat-o, fără îndoială, să nu se pripească, să lase timpul să limpezească lucrurile, să se verifice în primul rînd pe ea și pasiunea ei, în al doilea rînd să se încredințeze de valoarea omului căruia vrea să i se încredințeze. Dar a-i pretinde unei tinere femei îndrăgostite maturitate și înțelepciune este ca și cum ai pretinde soarelui să strălucească în puterea nopții. Și apoi ce fel de pasiune este aceea care se conduce după legile logicii și ale rațiunii ? În toată această istorie nevîrstnicul și vanitosul, dar frumosul Darnley nu are alt merit decît acela de a fi înfățișat la timp un fizic agreabil și atrăgător unei femei, superioare lui ca spirit și inteligență, dar a cărei inimă nu așteaptă altceva decît să-l copleșească cu tumultul iubirii ei. Ce preț mai pot avea acum pentru ea, cînd miracolul unui asemenea sentiment o cuprinde în vîlvătaia lui, coroana Angliei, a Franței sau Spaniei, jocul nebunesc și perfid cu Elisabeta sau tratativele exasperante cu plicticosul și indolentul de la Madrid ? Toată vanitatea aceea stearpă dispare ca prin farmec din inima ei, fiindcă alături de ea se află un bărbat strălucitor de tinerețe și prospețime, cu buze roșii și senzuale care-i promit toate voluptățile lumii, cu fermecătorii lui ochi de copil prostuț și cu tandrețea care emană din el prin toți porii ființei lui. Impetuoasa și nerăbdătoarea fiică a Stuarților întinde mîna și dorește să-și însușească pe loc, fără nici o clipă de întîrziere, minunea aceasta vie, să-i aparțină, să se unească cu ea într-o singură ființă. Dorința ei nu suportă amînare în fericita tulburare a simțurilor și a judecății care a cuprins-o.

Un singur confident inițiat în taina reginei exista la Curte și acesta era David Rizzio, omul direct interesat în a conduce cu îndemînare corabia îndrăgostiților spre limanul Citerei. Ca om de încredere al Papei și al Contra-Reformei el vede în căsătoria Mariei Stuart cu un prinț catolic, un mijloc sigur de consolidare a supremației religiei și partidului său în Scoția și strădaniile sale neobosite in a mijloci și grăbi mariajul se datoresc nu atît interesului pe care-l poartă suveranei lui cît atingerii cît mai grabnice a țelurilor sale politice. Mai înainte ca Moray și Maitland, adevărații conducători ai sta-

tului, să prindă de veste, el se grăbește să scrie Papei pentru a obține dispensa necesară căsătoriei, întrucît Maria Stuart și Darnley sînt rude de gradul al patrulea. Tot el este cel care are prudența de a-l consulta în taină pe Filip al II-lea dacă s-ar putea conta pe ajutorul lui în cazul cînd Elisabeta s-ar opune căsătoriei. Zelosul Rizzio lucrează neobosit, zi și noapte, la reușita acestui proiect prin care speră să obțină în primul rînd o situație strălucită pentru sine și în al doilea rînd triumful cauzei catolice. Dar oricît de mare i-ar fi zelul, oricît de grăbit s-ar dovedi el în perfectarea căsătoriei, graba nerăbdătoarei regine o întrece cu mult pe a sa. Îndrăgostitei i se pare că demersurile decurg exasperant de încet, că devotatul ei secretar este din cale-afară de pedant și de prudent. Ea nu este dispusă să aștepte săptămîni întregi pînă ce scrisorile vor ajunge la destinație, și alte săptămîni pînă ce răspunsurile vor străbate țările și mările cu încetineală de melc. Dispensa „Sfîntului Scaun" i se pare, nici mai mult nici mai puțin decît o hîrtie derizorie și socotește că este ridicol să pună zăbală înfrigurratei ei dorinți numai pentru a aștepta sosirea unei aprobări, de a cărei obținere nu se îndoiește, dealtfel, nici o clipă. În fața unei asemenea imperioase hotărîri, care nu admite contrazicere, care nu cunoaște temperare, ingeniosul Rizzio găsește o cale de a-i face pe plac stăpînei : un preot catolic este adus în mare grabă și strictă taină pentru a celebra un soi de căsătorie secretă, o avancăsătorie, respectînd însă toate canoanele religioase, sau măcar o logodnă (în istoria atît de zbuciumată și de romanțată a vieții Mariei Stuart, cu greu se poate deosebi azi legenda de realitate), care să poată fi considerată o consfințire a unei legături legitime chiar dacă încă neoficiale. Singurul martor, în afară de preot, la acest legămînt între cei doi îndrăgostiți este nelipsitul și indispensabilul Rizzio, care intonează *„Laudato sia Dio"*, după care nici o forță de pe pămînt și din cer nu va mai putea *„disturbare le nozze"*.[1] Așadar, înainte ca cei de la Curte să vadă în Darnley un candidat serios și cu sorți de izbîndă siguri la mîna Mariei Stuart, el și devenise soțul și stăpînul ei.

[1] Conturba nunta. (It.) (N. tr.).

Dacă taina acestei „*matrimonia segreto*" ar fi depins de discreţia singurilor martori, Rizzio şi preotul catolic, fără îndoială că secretul ar fi rămas pentru totdeauna secret. Dar după cum şi cel mai perfect camuflat foc nu se poate să nu scoată fum, tot astfel o iubire nu poate rămîne multă vreme ascunsă. De la un timp purtarea reginei şi a prinţului începe să bată la ochi celor de la Curte şi îndrăgostiţii devin curînd obiectul observaţiei lor atente. Multe gesturi şi atitudini, nu tocmai conforme cu eticheta, care se petrec între cei doi, dau de gîndit anturajului reginei. La acestea se mai adaugă faptul că tînărul oaspete îmbolnăvindu-se de pojar — boală puţin obişnuită pentru un logodnic — este îngrijit cu un devotament înduioşător de către ruda lui de gradul al patrulea, care nu se mai clinteşte, zi şi noapte, de lîngă patul său. Odată însănătoşit, cei doi rămîn în continuare nedespărţiţi. Primul care se dezmeticeşte este Moray. Lui îi fuseseră încredinţate proiectele şi tratativele matrimoniale ale surorii lui vitrege şi se ocupase de ele cu un zel datorat deopotrivă bună-credinţei firii lui loiale cît şi intereselor sale personale. Deşi protestant, înfocat partizan al Reformei, el încurajase căsătoria reginei cu ctitorul suprem al catolicismului, cu Habsburgul de ramură spaniolă de la Madrid, căci Madridul se află prea departe de Holyrood ca să poată reprezenta o serioasă primejdie pentru planurile lui de guvernare a Scoţiei ca rege neîncoronat. Căsătoria cu Darnley însă îi periclitează toate interesele. El se dovedeşte suficient de lucid ca să înţeleagă pe dată care vor fi consecinţele acestei căsătorii pentru politica sa. În primul rînd flerul lui politic îi spune că, odată ajuns soţul unei regine, băiatul acesta vanitos şi cam prostuţ se va ambiţiona cu orice chip să împartă cu ea puterea regală, să-şi exercite drepturile de stăpîn. Pe de altă parte, nu-i e necunoscută influenţa de care se bucură secretarul italian asupra perechii regale şi discerne în urzelile acestuia intenţia agentului papistaş de a înscăuna supremaţia catolicismului şi de a înăbuşi Reforma. Astfel că pentru mintea lui clarvăzătoare, căsătoria suveranei cu Darnley înseamnează sfîrşitul guvernării lui în Scoţia şi începutul unei dominaţii străine. El este nu numai un ambiţios pe plan personal, dar şi un devotat al Reformei, iar setea de putere se îmbină în sufletul lui cu credinţa religioasă

și cu grija pentru soarta țării. De aceea el se va ridica, și încă cu toată hotărîrea, cu marea lui energie și autoritate împotriva acestei căsătorii, prevenindu-și stăpîna de consecințele grave pe care le va avea de suportat, consecințe care vor duce la cele mai acute conflicte și care vor abate războiul asupra țării proaspăt pacificate. Dar cum cuvintele lui rămîn fără ecou, el părăsește îndîrjit Curtea regală.

Și cel de al doilea conducător al Scoției, Maitland, simte primejdia cu care amenință această căsătorie atît poziția lui personală cît și situația politico-religioasă a Scoției. El întrezărește că pacea regatului e primejduită și se opune cu toată convingerea, ca ministru și ca protestant, înscăunării unui prinț-consort de religie catolică. Cei doi atrag curînd de partea lor întreaga nobilime protestantă a țării. În sfîrșit și Randolf, ambasadorul englez, sesizează primejdia, intră în panică și, alarmat de faptul că nu a deschis ochii la vreme, se grăbește să raporteze Elisabetei situația îngrijorătoare la care s-a ajuns, punînd-o pe seama unei forțe de fascinație magică pe care frumusețea tînărului ar fi exercitat-o asupra reginei. Dar oricît ar fi de mare îndîrjirea și înverșunarea acestor bărbați din Scoția ea nu cîntărește, adunată la un loc, cît furia sălbatică, violentă, descumpănită și disperată a Elisabetei. Pentru că în tot jocul acesta matrimonial ea se simte cea înșelată, cea rușinos trasă pe sfoară, cea acoperită de ridicol și de batjocură. Ea, care s-a lansat în sute de sforării diplomatice, care și-a pus toată inteligența și iscusința la bătaie pentru a încurca treburile rivalei, care nu s-a dat înapoi de la nici un tertip pentru a-i dejuca socotelile, care a uzat de toată viclenia, fățărnicia, echivocul și minciuna de care era capabilă, trebuie să stea acum la Londra cu brațele încrucișate, acoperită de rușine, și să se uite cum pentru toate ostenelile ei n-a obținut decît batjocură ; să recunoască triumful dușmancei care s-a dovedit mai puternică și mai șireată ; să asiste cum pe sub nasul ei, care se credea supravigilent, s-a strecurat Darnley în tabăra adversă și sub pretextul negocierilor în favoarea favoritului ei, Leicester, adevăratul candidat i-a scăpat printre degete și a fost trimis cu învoirea ei, în casa rivalei.

Sub impulsul unei atît de oarbe furii se repede mai întîi asupra lady-ei Lennox pe care o întemnițează la

Tower sub acuzaţia că este autoarea acestei uneltiri. Nici celelalte măsuri pe care le întreprinde nu sînt mai chibzuite : îl somează pe Darnley, supusul ei, să se întoarcă fără întîrziere în ţară ; îl ameninţă pe tatăl acestuia cu confiscarea averii ; convoacă un consiliu de coroană care, la cererea ei vehementă, declară căsătoria nocivă pentru relaţiile paşnice existente între cele două state, mai direct spus, ameninţă cu războiul. Dar în marea ei dezorientare şi deznădejde că s-a lăsat trasă pe sfoară, Elisabeta nu se opreşte aici, ci se încurcă din nou în propriile iţe ale tocmelilor şi promisiunilor amăgitoare. Şi, în sfîrşit, se vede silită să recurgă la ultimul argument, să arunce în joc ultima carte : succesiunea, atît de mult negociată, la tronul Angliei.

Cu cea mai mare urgenţă un trimis personal al reginei părăseşte Anglia pentru a duce Mariei Stuart documentul mult rîvnit : suverana Scoţiei este recunoscută ca moştenitoarea tronului Elisabetei cu condiţia să se căsătorească cu Leicester : *„It the Queen of Scots would accept Leicester, the would be accounted and allowed next heir to the crown as though she were her own born daughter“*.

Superbă absurditate diplomatică ! Ceea ce nu putuse obţine Maria Stuart printr-o acerbă luptă, la care colaboraseră : tenacitatea, prudenţa, stăruinţa, şiretenia, abilitatea şi toată inteligenţa cu care era înzestrată, i se oferă acum pe tavă lesne şi de la sine, ca simplă urmare a celei mai nechibzuite şi prosteşti nebunii pe care o săvîrşea.

Atîta doar că întotdeauna concesiile Elisabetei s-au bucurat de marea calitate de a veni prea tîrziu. Ieri încă documentul acesta ar fi fost primit la Edinburg aşa cum se cuvine să fie primit un asemenea document de către o politiciană. Astăzi, el este predat în mîna unei îndrăgostite şi vorbeşte o limbă neînţeleasă şi indiferentă ei. Ieri încă, marile speranţe şi bucurii ale Mariei Stuart erau legate de obţinerea acestei hîrtii, marea ei ambiţie era de a se vedea moştenitoarea tronului Angliei. Astăzi, speranţele, bucuriile şi ambiţiile ei se rezumă la a deveni posesoarea băiatului acestuia tînăr cu trup zvelt şi chip frumos.

Ameninţările, promisiunile şi ofertele, avertismentele bine intenţionate ale prietenilor — cum ar fi acela al

ducelui de Lorena, unchiul ei, de a renunța la micul *„joli husaudeau“* — judecata limpede sau rațiunea de stat, toate trag în cumpănă prea puțin față de nerăbdarea unei femei îndrăgostite de a se uni cu alesul inimii ei. La demersurile Elisabetei ea răspunde cu o scrisoare ironic inocentă, care nu face altceva decît să toarne gaz peste vîlvătaia dezlănțuită a furiei adversarei: *„Nimic mai surprinzător pentru mine decît nemulțumirea bunei mele surori în fața alegerii pe care ea însăși mi-a sugerat-o și care corespunde întocmai exigențelor ei. Am refuzat — la îndemnul ei — pe toți pretendenții străini și am ales un prinț englez — primul prinț al Angliei — înrudit cu familiile domnitoare ale celor două state“*.

Furia Elisabetei este cu atît mai mare cu cît nu poate replica nimic, pentru că, într-adevăr, Maria Stuart pare a se fi conformat întocmai cerințelor ei, alegînd un nobil englez care i-a fost trimis cu intenții prea puțin limpezi de către însăși suverana Angliei. Și cum, cuprinsă de o adevărată isterie, aceasta nu contenește cu amenințările și cu presiunile, Maria Stuart care și-a pierdut, și ea răbdarea, este nevoită să lase la o parte ironia, maliția și falsa amabilitate și să-i vorbească de data asta deschis, fără menajamente: de ajuns cu vorbele goale și fățarnice cu care a fost purtată și amăgită pînă acum. Și-a ales un soț pe placul ei și, cu asentimentul regatului ei, se va căsători cu el fără să mai țină seamă de dulcegăriile sau amenințările cu care o copleșește Londra. Pregătirile de nuntă decurg în cea mai mare grabă și Darnley este investit, în vederea căsătoriei, cu titlul de duce de Ross. Ambasadorul englez, trimis de Elisabeta în goana calului cu un teanc de proteste, sosește tocmai la timp ca să afle că pînă mai ieri neînsemnatului Henry Darnley, trebuie să i se adreseze astăzi cu toată ceremonia datorată unui rege.

La 29 iulie clopotele Scoției vestesc cununia suveranei. Celebrarea religioasă are loc în capela catolică a familiei din castelul Holyrood. Desăvîrșita actriță care a fost, printre altele, Maria Stuart a știut să facă din această ceremonie un impresionant spectacol pentru marele public. A apărut, spre uimirea generală, în ținuta de doliu pe care o purtase la înmormîntarea soțului ei, suveranul Franței, pentru a-și exprima în felul acesta devotamentul nesfîrșit pentru regretatul defunct și pen-

tru a afirma în mod public că acceptă o a doua căsătorie numai și numai spre a satisface dorința poporului ei. Abia după ce slujba religioasă a luat sfîrșit și perechea regală s-a retras în iatacul nupțial, regina se lasă înduioșată de implorările proaspătului ei soț și renunță la veșmintele de doliu, pentru a le îmbrăca pe cele menite sărbătorii și bucuriei, care, ca din întîmplare, se aflau gata pregătite la îndemînă. În jurul castelului mulțimea se îngrămădește și-și ovaționează suverana. Cîntecele și uralele nu mai contenesc noaptea întreagă. De sus, de la ferestrele feeric luminate, se aruncă necontenit asupra poporului entuziast, pumni de bani. Seninătatea și bucuria par să coboare în noaptea aceasta peste inima femeii, căreia destinul i-a rezervat prea puține clipe de adevărată fericire, par să sfîșie negurile umede care de milenii înfășoară Scoția în pînze cernite. Patru zile și patru nopți durează petrecerea spre furia lui John Knox care — căsătorit pentru a doua oară, la cincizeci și șase de ani, cu o fecioară de optsprezece ani — consideră că nici o bucurie nu este îngăduită pe lumea aceasta, în afară de a lui.

Tristă zi pentru Elisabeta, cea sortită să rămînă veșnic nemăritată, ziua aceasta în care Maria Stuart a pășit pentru a doua oară înaintea altarului. Cu șiretlicurile ei mărunte, cu modul ei echivoc de a se pronunța, iat-o căzută în propria-i plasă. I-a oferit reginei Scoției drept soț pe prietenul ei intim ; a fost refuzată în fața lumii întregi ; s-a opus din răsputeri căsătoriei cu Darnley ; nimeni n-a luat în seamă amenințările și protestele ei, ca și cum ea ar fi fost cea mai neînsemnată persoană ; și-a trimis ambasadorul cu un ultimatum ; a fost lăsat să aștepte în fața porților pînă ce oficierea căsătoriei a luat sfîrșit. Acum, după ce i-au fost nesocotite toate demersurile, ca să-și salveze prestigiul trebuie să întreprindă ceva : să rupă relațiile diplomatice sau să declare război. Dar cum s-ar putea justifica un asemenea act în ochii opiniei publice ? Pentru că Mariei Stuart nu i se poate găsi nici o vină, nu există nici un capăt de acuzare împotriva ei ! A dat ascultare Elisabetei refuzîndu-i pe pretendenții străini. S-a căsătorit cu un prinț englez de sînge regesc care, ca strănepot al lui Henric al VII-lea, este un pretendent demn la coroana

Angliei. Orice măsură ar lua împotriva acestei căsătorii n-ar face decît să sublinieze, in ochii lumii, ranchiuna ei strict personală.

Şi de altfel unei femei atît de fricoase şi nehotărîte nici nu-i erau la îndemînă căile radicale ale ruperii tratativelor sau ale războiului. Unor măsuri directe, deschise, ea le-a preferat întotdeauna lupta ascunsă, subterană, diplomatică, intriga, refugierea în subterfugii, şicana perseverentă. Şi de data aceasta nici vorbă nu poate fi de a se hotărî să-şi recheme ambasadorul sau să declare război Mariei Stuart. În schimb va căuta neobosită — şi va găsi — mijloacele de a face viaţa grea fericitei perechi.

Scoţia n-a dus niciodată lipsă de răzvrătiţi, de rebeli gata oricînd să se ridice împotriva suveranului lor. De data aceasta însă se află de partea lor o forţă considerabilă care face dintr-o simplă adunătură de nemulţumiţi o primejdie reală pentru liniştea şi securitatea statului. Moray, omul de stat puternic şi influent, ofensat în autoritatea sa de către sora lui vitregă, a lipsit de la căsătoria acesteia şi faptul a fost interpretat la Curte ca un semn de rău augur. Fiindcă printre multele calităţi diplomatice ale acestui politician se număra şi remarcabilul lui fler, instinctul lui clarvăzător în ceea ce priveşte schimbările politice şi capacitatea lui de a presimţi primejdia ; în faţa unei asemenea presimţiri el procedează cu înţelepciune : dispare. Cum natura îşi are semnele ei prevestitoare de catastrofe, tot astfel dispariţiile lui Moray vor preceda întotdeauna dezastre politice. Iniţial, nemulţumitul Moray nu face altceva decît să se retragă la castelul său pentru a da astfel de înţeles Curţii că, în calitate de regent şi de apărător al protestantismului, dezaprobă alegerea lui Darnley ca rege al Scoţiei. Înveninata Elisabeta însă nu se mulţumeşte cu un protest pasiv. Ceea ce doreşte ea este o răscoală în toată puterea cuvîntului. Unelteşte pe lîngă Moray şi Hamilton, indispus şi el de situaţia nou creată. Îşi trimite, pe ascuns, în Scoţia un agent încărcat de bani şi de promisiuni, făgăduieşte ajutor armat în vederea unui război civil lorzilor îndepărtaţi de la Curte, dar condiţionează totul de cea mai deplină discreţie în privinţa amestecului ei în acest complot. Pretinde să nu fie implicată în nici un fel, pentru a nu se compromite ca instigatoare a rebelilor împotriva unui alt monarh. Îşi ţine

făgăduiala și revarsă asupra hrăpăreților seniori scoțieni o adevărată ploaie de aur care are un efect binefăcător pentru aceste spirite mărunte ce se simt, pe dată ce-și văd buzunarele doldora, viteji și curajoși. Adăugînd la aceasta și ajutorul militar promis, răscoala poate începe.

Este surprinzătoare din partea unui politician atît de versat și de lucid ca Moray, greșeala grosolană pe care o comite cînd se încrede în cuvîntul celui mai schimbător și mai puțin demn de încredere dintre suveranii lumii — Elisabeta — și acceptă să conducă, ba mai mult să-și asume răspunderea acestei răscoale, inițiată și dorită de ea. Totuși simțul de prevedere îl avertizează că nu trebuie să se pripească, și că e mai chibzuit să pregătească totul temeinic și în taină, și să cîștige astfel timp în speranța că Elisabeta se va hotărî să treacă pe față de partea răsculaților și astfel el se va putea pune în fruntea armatei, nu ca rebel ci ca apărător al statului și al religiei protestante. Maria Stuart însă. îngrijorată de atitudinea ambiguă a regentului, consideră de datoria ei să pună capăt acestei izolări potrivnice, și îl convoacă, în mod oficial, să se înfățișeze Parlamentului pentru a da socoteală de atitudinea sa. Preamîndrului Moray situația aceasta de acuzat, în care s-ar afla în fața Parlamentului, i se pare inacceptabilă, și cu semeția-i binecunoscută, refuză să dea ascultare suveranei. Aceasta este obligată să-l declare în mod public proscris, *„put to the horn“*. Tot ce se putea face pe calea tratativelor s-a făcut. Altă ieșire din această conjunctură nu mai există decît aceea a înfruntării armate.

Ceea ce o deosebește pe Maria Stuart de suverana Angliei este iuțeala cu care ia hotărîri. Mînia ei se aprinde fulgerător și reacționează prompt, cu un curaj bărbătesc demn de o inimă vitează. Mai înainte ca Elisabeta, care urzește de mult acest complot, să se fi hotărît să treacă deschis de partea răsculaților, să lanseze ordinul pentru echiparea unei armate care să-i sprijine direct, Maria Stuart a și început lupta. Îi înfierează pe rebeli într-o proclamație vehementă : *„Nu vă e de ajuns că vă însușiți bogății peste bogății, onoruri peste onoruri. Vreți mai mult : să puneți stăpînire pe noi și pe regatul nostru, pentru a conduce țara conform intereselor și bunului vostru plac ; vreți să vă însușiți însăși puterea regală, să stăpîniți și să administrați regatul, iar*

nouă să ne îngăduiți doar rolul de marionete purtătoare de titluri și de însemne."

Călărind în fruntea unei armate alcătuite la repezeală, curajoasa femeie, cu pistoalele la cingătoare, avîndu-l alături pe tînărul ei soț împodobit cu platoșă aurită, și pe nobilii rămași credincioși, se avîntă în luptă. Strălucitul alai nupțial s-a transformat peste noapte în expediție războinică. Un asemenea gest exemplar, o atît de temerară voință, nu putea să nu fie încununată de triumf. Nobililor răsculați le impune într-atît dîrzenia neașteptată a reginei lor încît fascinați, se întorc cu capul plecat la stăpîna legitimă. Cu atît mai pocăiți cu cît în locul ajutoarelor promise, amăgitoarea Elisabeta continuă să-i fericească doar cu vorbe goale. Singur, părăsit de toți, înfrînt, Moray este nevoit să se salveze prin fugă, urmărit pînă la granița engleză — pe care reușește s-o treacă pe la mijlocul lunii octombrie — de armata victorioasă, în fruntea căreia se află perechea regală.

Triumful este răsunător. Nobilimea regatului s-a adunat din nou acum, devotată, în jurul suveranei. După atîta amar de vreme, dezbinata Scoție trăiește un moment liniștit, de guvernare pașnică și armonioasă, sub mîna fermă a regelui și reginei ei. Victoria, atît de desăvîrșită, aprinde orgoliul Mariei Stuart, care simte pulsînd în sîngele ei o covîrșitoare pasiune războinică · se gîndește să nu se oprească la graniță, ci să pătrundă în Anglia, unde minoritatea catolică ar întîmpina-o ca pe eliberatoarea ei și i s-ar alătura pe dată. Cu greu izbutesc sfetnicii s-o domolească și s-o readucă la realitate. Oricum însă, vremea amabilităților fățarnice, a falsei prietenii față de suverana engleză a trecut, jocul acela neloial, cu cărți măsluite, a luat sfîrșit. Acum, că a învins-o și a umilit-o în atîtea rînduri — mai întîi căsătorindu-se după placul ei, împotriva voinței Elisabetei, apoi reprimînd răscoala și complotul în care se amestecase — Maria Stuart se simte în sfîrșit, liberă, senină, conștientă și stăpînă pe puterea ei, gata oricînd s-o înfrunte direct, privind-o în față pe „preaiubita-i soră" din regatul vecin.

Elisabeta putea acum să culeagă roadele incurabilei ei duplicități : o situație mai penibilă nici nu se putea imagina pentru o suverană, decît înfrîngerea rebelilor

încurajați și asmuțiți de ea împotriva monarhului lor. Desigur că nu s-ar fi dat în lături — după un străvechi obicei — odată văzîndu-și cauza pierdută, să se dezică de cei pe care i-a instigat și subvenționat în ascuns, și să condamne, sus și tare, crima acestora de a se fi împotrivit suveranului legitim, pentru a ieși basma curată din jalnica situație, dacă neșansa n-ar fi urmărit-o pas cu pas în această acțiune : o importantă sumă de bani, trimisă de ea lui Moray pentru pregătirea și sprijinirea răscoalei, cade în mîna dușmanului de moarte al acestuia, Bothwell, astfel că Maria Stuart deține acum dovada materială a complicității ei. O altă împrejurare, mai neplăcută și mai jenantă, vine apoi să se adauge acestei prime nenorociri : învinsul și fugarul Moray se refugiază la Londra, și anume la cea de la care-i veniseră îndemnurile, sprijinul și marile promisiuni. Chiar și o campioană a duplicității, ca Elisabeta, iese destul de greu dintr-o asemenea situație ; căci primindu-l ar însemna să recunoască fățiș amestecul ei și să se compromită definitiv ; pe de altă parte, refuzîndu-i azilul și alungîndu-l, riscă să se expună clevetirilor lui pe la Curțile străine despre cea care se arătase atît de generoasă în finanțarea răscoalei. Or este de preferat să nu transpire nimic în afară. Din fericire pentru Elisabeta, ea trăiește în secolul lui Shakespeare, al lui Ben Jonson, in secolul în care arta dramatică ajunge la o înflorire fără precedent, în secolul în care comedia era suverana artelor. Actriță genială, ea regizează pe scena politico-diplomatică de la Hampton Court și Westminster, spectacole cu nimic mai prejos față de cele ale celebrelor teatre Globe și Fortuna. De cum află de sosirea indezirabilului asociat îl și dă pe mîna devotatului ei lord Cecil, care urmează să-l instruiască pentru marele spectacol ce avea să se joace a doua zi în cabinetul reginei, întru salvarea onoarei ei.

Gongul invizibil a bătut și marea scenă, de o uluitoare insolență și neobrăzare, poate să înceapă : suverana tocmai se întreține în cabinetul ei cu ambasadorul francez pe care-l convocase pentru a discuta anumite chestiuni politice de interes comun, cînd un slujitor îi anunță vizita lordului Earl of Moray. Regina lasă întreaga uluială și mînie de care este capabilă, să i se zugrăvească pe față : a auzit oare bine ? Este intr-adevăr ticălosul rebel care a cutezat să se ridice împotriva

scumpei sale rude, cel care se află în anticamera ei și are nemaipomenita îndrăzneală să-i solicite o audiență ? Regina se sufocă de-a dreptul de atîta indignare și abia după îndelungi ezitări, condimentate din belșug cu tirade înfierante, se decide să-l primească. Dar în nici un caz nu acceptă să-l întîlnească decît în prezența unui martor care ar putea confirma atitudinea ei „leală". Și cum ambasadorul francez se afla, întîmplător, de față, ea îl reține și-i oferă această delectabilă scenă.

Moray, care avusese timp să-și învețe bine rolul, se înfățișează umil, îmbrăcat în negru, îngenunchează smerit în fața reginei și i se adresează în scoțiană. Elisabeta îl întrerupe brutal și-l somează să vorbească franțuzește, pentru a putea fi înțeles de ambasadorul francez, care trebuie convins cu orice chip că nu poate exista vreo taină între ea și nemernicul acela. Moray bîlbîie vinovat cîteva fraze, pare tare încurcat, dar Elisabeta i-o retează scurt : cum de a îndrăznit el, care s-a făcut vinovat de crima de a se împotrivi suveranei lui, să se arate în fața ochilor ei ? Este adevărat că între ea și Maria Stuart au existat cîndva unele neînsemnate diferende, dar asta s-a petrecut demult ; și apoi ea n-a încetat nici o clipă să vadă în regina Scoției o prietenă și o soră preaiubită. Dacă Moray nu are nimic de spus întru apărarea sa, ea se vede silită să-l aresteze și să-l tragă la răspundere pentru rebeliune.

Acum începe partitura lui Moray. El a înțeles bine din discuția cu Cecil că ambasadorul francez trebuie să plece de aici cu convingerea — pe care s-o împărtășească și altora — că Elisabeta a fost cu totul străină de complot ; că trebuie să-și asume toată vina și să găsească o justificare pentru fapta sa. Începe prin a o preamări, cu multă smerenie, pe sora sa vitregă pentru generozitatea arătată mereu față de el : ea i-a oferit bogății și ranguri înalte, fapt pentru care el a slujit-o cu devotament. Dar teama că se urzea o conjurație împotriva lui, că ar putea fi asasinat l-a îndemnat să inițieze o răscoală atît de prostească. Iar acum vine la Elisabeta pentru a-i implora bunăvoință și ajutor în a o îndupleca pe suverana lui să-i acorde iertarea. Dar Elisabeta nu se mulțumește doar cu atît. Moray trebuie să declare am-

basadorului francez — ca pe o lecție bine învățată — că Elisabeta: *„n-a fost cîtuși de puțin inițiată în taina acestui complot, că n-a știut nimic, și că nu i-a instigat niciodată pe el și pe tovarășii lui să se răscoale împotriva suveranei lor“*. Da, acum Elisabeta este mulțumită! Mai mult nici nu putea obține. Scoasă din cauză, ea se adresează cu toată asprimea tovarășului ei de urzeli:

„Este adevărat că nici eu nici o altă persoană — în numele meu — nu v-a îndemnat vreodată la neascultare față de stăpîna voastră. Ați comis un act de trădare josnică și primejdioasă, pentru că fapta voastră ar putea fi un rău exemplu pentru supușii mei, o încurajare la răzvrătire împotriva mea. Așadar, piei din ochii mei, trădător infam!“ Semețul Moray pare că se năruie sub povara ocării; capul lui plecat ascunde roșeața ce-i învăpăiază obrajii sau poate numai zîmbetul fugar care-i apare pe buze în fața unei atît de desăvîrșite comedii. Se gîndește poate la miile de livre înmînate soției sale și celorlalți lorzi răsculați, din partea suveranei engleze; la nenumăratele scrisori, insistențe, promisiuni ale cancelarului de stat Randolph; și, fără îndoială, se gîndește la recompensele ce-i vor fi aduse pentru felul merituos în care și-a jucat micul lui rol. Ambasadorul francez — care-și joacă și el rolul ce i s-a rezervat în această comedie — asistă tăcut, serios și întru totul respectuos la grandioasa reprezentație. Este un om de gust care știe să aprecieze cum se cuvine un asemenea rafinat spectacol. Abia în cabinetul său, va lepăda masca gravă a diplomatului și își va îngădui să se amuze copios, raportînd la Paris despre farsa savuroasă ce-i fusese servită. La rîndul ei Elisabeta probabil că n-a nădăjduit în sinea ei nici o clipă că va fi cu adevărat crezută. Dar comedianții și-au jucat rolurile cu convingere și cu respectul ce-l datorau suveranei, aparențele sînt salvate, onoarea reginei imaculată. Restul nu mai are nici o importanță. Totuși, părăsind majestuos scena, în foșnetul mătăsos al monumentalei ei rochii cu trenă, este de presupus că Elisabeta ducea cu sine gustul amar-acrișor al unei trecătoare indispoziții.

Nu același lucru se poate spune despre suverana Scoției. Este cert că aceasta se află acum într-o zodie bună, că toate i-au izbutit după placul inimii: puterea se află de partea ei, iar rivala învinsă, numai prin subterfugii șirete își mai poate asigura o retragere onorabilă; băr-

batul pe care și l-a dorit împarte cu ea coroana regală ; nobilii, care au cutezat să i se împotrivească, s-au reîntors în jurul ei pocăiți, sau rătăcesc ca proscriși în lumea largă ; norocul îi surîde cu toată fața și în sufletul ei nutrește marea speranță că soarta îi va dărui un moștenitor, un Stuart care să-i împlinească marele vis al vieții : coroana Scoției și a Angliei ; și, în sfîrșit, pacea și împăcarea au coborît ca un har divin asupra țării sale.

Iată că ar putea acum, după atîta zbucium, să domnească în liniște, să culeagă din plin roadele fericite ale acestor zile senine. Ar putea dacă n-ar purta în piept o inimă sălbatică, o inimă care bate prea năvalnic, prea nestăvilit, căreia nu-i va fi dată niciodată tihnă și bucurie, ci numai neliniște și tulburare.

NOAPTEA FATALĂ DE LA HOLYROOD

(9 Martie, 1566)

UN SENTIMENT INTENS, GENEROS CA CEL AL MARIEI Stuart, se dăruie fără drămuiri, fără calcule, fără ezitări, întreg și copleșitor. După ce-i dăruise coroana, toate onorurile, inima ei înfocată și neprețuită, îndrăgostita regină nu contenește să-i ofere în fiecare zi tînărului ei soț cîte un dar, nu ostenește să-i pregătească zilnic cîte o surpriză plăcută : un cal, un veșmînt prețios, o sută de atenții mărunte, măgulitoare și delicate. Dar nu numai atît ; întreaga ei existență, voința, personalitatea ei, ea i le subordonează de bună voie, ca pe o firească ofrandă, se lasă condusă și îndrumată de el, aprobă tot ceea ce afirmă el, îndrăgește tot ce-i place lui, dezaprobă tot ce nu-i e pe plac. Nu-și rezervă pentru sine nici un drept, nici un privilegiu, nici o demnitate, nici o plăcere pe care să n-o depună cu umilință, cu supusă adorare la picioarele lui. Ambasadorul englez raportează la Londra despre totala subjugare cu care Maria Stuart s-a abandonat în mîinile nevîrstnicului ei tovarăș de viață, despre faptul că ea i-a dăruit tot ce avea, cu o oarbă încredere, cu o pasiune fără egal.

„S-a pus cu totul la dispoziția lui, se lasă condusă, îndrumată după bunul lui plac“, relatează Randolph.

Într-adevăr, ea își iubește bărbatul așa cum numai o fire puternică, voluntară, impulsivă și violentă, de o nemărginită mîndrie, de o totală siguranță de sine poate iubi : necugetat, sălbatic, risipitor, cu toată capacitatea și vitalitatea sufletului ei, dăruindu-se toată, subordonîndu-se lui, transformîndu-se cu nespusă voluptate și inegalabilă abnegație, în sclava lui supusă.

Marile daruri sînt hărăzite însă celor puternici. Pentru firile mărunte, slabe, nevolnice, ele nu sînt decît o mare povară, o catastrofală primejdie. Pe aceștia norocul îi amețește, le ia mințile, îi umple de o prostească trufie care, mai devreme sau mai tîrziu, îi va pierde.

Efectele unei asemenea nechibzuite iubirii ale unei asemenea nelimitate generozități nu vor întîrzia să apară : ele se dovedesc dezastruoase pentru băiețelul acela mediocru și încrezut, care pînă mai ieri avea nevoie de o dădacă să-l instruiască și să-l călăuzească, iar astăzi se vede ajuns stăpînul unei lumi și al unei suverane atît de mărinimoase. Căci de îndată ce se simte puternic și răsfățat, micul Darnley se transformă văzînd cu ochii : devine tot mai greu de mulțumit, tot mai năzuros și arogant. Primește darurile și atențiile Mariei Stuart ca pe ceva firesc, ce i se cuvine și consideră iubirea ei un simplu omagiu datorat neprețuitelor lui calități și merite. Pentru că ea, în nemărginita-i dragoste și dărnicie, are extrema voluptate de a renunța la mîndria ei și a i se înfățișa întru totul supusă, el, mărginitul, se crede cu adevărat stăpînul ei și ca atare își îngăduie s-o trateze ca pe o subalternă. Suflet meschin și slab — *„inimă de ceară“* cum îl va numi într-o zi, cu dezgust, însăși Maria Stuart — el ia de bună autoritatea pe care — ca pe o simplă gentilețe — i-o conferise regina, și pretinde să fie luat în seamă în treburile statului. Poezia, manierele alese, duioșia și tandrețea cu care-și cucerise iubita au dispărut ca prin farmec, lăsînd în loc doar grosolănie, insolență și înfumurare. Se amestecă fără pic de tact și delicatețe în consiliile de coroană, vociferează cu bădărănie, chefuiește ca un bețivan de rînd cu petrecăreți dubioși și cînd regina încearcă să intervină el îi adresează în public ocări scandaloase, umilind-o în mod rușinos și făcînd-o să izbucnească în plîns. Pentru că, prin căsătorie, soția i-a oferit titlul de rege, el se crede

rege cu adevărat și ridică tot mai gălăgios pretenția — la nouăsprezece ani, mai înainte de a-i fi crescut barba — de a deveni monarhul unic și absolut al Scoției. Pretinde sus și tare, ca pe un drept al său, să i se confere coregența, „coroana matrimonială". Cu cît se lansează mai mult în pretențiile lui prostești cu atît mai repede iese la iveală adevărata sa fire, cu atît mai limpede apare acum pentru toți, și chiar pentru dezamăgita regină, că cel pentru care a risipit zadarnic prima și cea mai mare iubire a ei nu este decît un fanfaron neînsemnat, un flecuștet netot și ingrat. A nesocotit, cu o nepermisă ușurință, sfaturile prietenești ale celor mai înțelepți decît ea și acum, iată, a sosit vremea căinței amarnice și tardive.

Nu există durere mai umilitoare pentru sufletul unei femei decît aceea de a se fi dăruit întreagă, trup și suflet, unui bărbat nedemn de iubirea ei. O adevărată femeie nu va putea să uite și să ierte niciodată o asemenea ofensă, nu va putea găsi niciodată îngăduință pentru bărbatul care i-a nesocotit sentimentele, nu-și va putea ierta niciodată sieși că s-a lăsat mințită și înșelată. Este greu de presupus că unei asemenea iubiri i-ar putea lua vreodată locul o rece și politicoasă indiferență. Odată aprinsă flacăra albastră a pasiunii, ea va arde mereu, cu aceeași putere și intensitate, numai că flăcările ei vor lumina nu altarul iubirii ci pe acela al urii.

Mîndră și impulsivă, cu reacții pe cît de prompte, pe atît de violente, de îndată ce-i va cădea de pe ochi vălul orbirii, Maria Stuart îi va retrage lui Darnley tot ce i-a acordat, cu aceeași bruschețe lipsită de înțelepciune cu care se grăbise să se arate exagerat de generoasă. Este în firea acestei femei să sară de la o extremă la cealaltă. Acum Darnley se va vedea despuiat, bucată cu bucată, de toată purpura și strălucirea cu care-l împopoțonase atît de majestuos regala lui soție. Mai întîi de toate, Maria Stuart îi refuză net și oficial coregența, acea *„matrimonial-crown"*, pe care i-o acordase pe vremuri soțului ei francez de numai paisprezece ani. Apoi încetează să mai fie primit la ședințele de consiliu; curînd îi este interzis să poarte pe blazonul său însemnele regale. Redus la rolul de prinț-consort, el trebuie să constate că locul său la Curte a devenit neînsemnat, că vorba lui nu mai are greutate, că părerea lui nu mai interesează pe nimeni, că întreaga lui situație este ri-

dicolă și jalnică. Noua atitudine a reginei față de el nu trece neobservată la Curte; contaminați și încurajați de purtarea ei, curtenii nu întîrzie să afișeze același dispreț și desconsiderare față de cel cărora li se prosternau pînă nu demult. Bunul său prieten, David Rizzio, îi retrage accesul la documentele și scrisorile oficiale și se folosește — cu aprobarea reginei — de parafa regală — *„iron stamp"* — fără să-l mai consulte. Ambasadorul englez îi contestă titlul de „majestate" și după numai șase luni de la somptuoasa și feerica serbare a căsătoriei, rapoartele sale relatează la Londra bizarele schimbări petrecute la Curtea scoțiană: *„Pînă de curînd nu se spunea decît «regele și regina», acum numele lui este tot mai rar pomenit și numai cu titlul de prinț-consort. La început era numit primul în toate edictele; acum este pe locul al doilea. Se lansase nu demult o monedă cu dublă efigie «Henricus et Maria», dar a fost grabnic retrasă din circulație și înlocuită cu o alta din care lipsește efigia lui. Se vorbește despre unele incongruențe matrimoniale, nu prea grave avînd în vedere că pînă în prezent ele nu sînt altceva decît «amantium irae» sau mai popular «household words»; dar lucrurile pot evolua"*.

Și într-adevăr, ele evoluează. Disprețului și desconsiderării manifestate la Curte față de suveranul de mucava, regina le mai adaugă o ofensă, adresată de data aceasta nu regelui ci bărbatului. De cînd imaginea aceea idealizată, din primele săptămîni de căsătorie, a dispărut, lăsînd în loc un Darnley bădăran, fanfaron, încrezut și ingrat, marea ei pasiune, tandrețea ei fără margini este înlocuită cu o uimitoare repeziciune, de sentimente ostile, o adevărată repulsie fizică pentru acest soț atît de diferit de cel pe care credea că l-a ales. Regina aceasta atît de deschisă și francă din fire, care cu greu și-a însușit în decursul anilor arta prefăcătoriei diplomatice, va rămîne toată viața ei, pe planul sentimentelor personale, o femeie care nu-și va putea învinge impulsurile de sinceritate, care nu-și va putea ascunde niciodată, de dragul politicii, simpatiile și antipatiile.

Acum, cînd în sufletul ei frustrat a apus pînă și cea din urmă licărire de dragoste, este peste puterile ei să-l mai accepte ca soț și să mai împartă cu el viața conjugală.

Cum tocmai atunci rămăsese însărcinată se folosește de pretextul acesta pentru a se sustrage îndatoririlor conjugale și a-i refuza orice intimitate. Odată consumat acel prim elan al senzualității ei dezlănțuite, ea își întîmpină bărbatul cu o răceală și o ostilitate care rănesc adînc inima celui ce-și vede apusă dominația și pe acest plan; Darnley se simte astfel jignit, concediat, minimalizat, din toate sferele în care pînă mai ieri era atît de puternic și această adîncă umilire izbește necruțător în sufletul lui mic și nevolnic, lipsit de tăria de a înfrunta dizgrația, neînarmat cu suficientă forță bărbătească pentru a ști să lupte împotriva ei. Prea prost pentru a putea să îndure și să sufere cu discreție, el trăncănește vrute și nevrute, trîmbițîndu-și ca un nebun rușinea, dezvăluind fără pic de pudoare taine ale alcovului lor, amenințînd stupid și flecărind în fața oricui ar sta să-l asculte despre cumplita lui răzbunare, astfel încît în numai cîteva luni izbutește, prin smintita-i fanfaronadă, să se descalifice definitiv și ajunge să fie considerat la Curte nimic mai mult decît un maimuțoi care nu face decît să-i încurce și să-i plictisească pe cei din jur. Toți îi întorc spatele și apariția celui ce se înzorzonează pompos cu titlul de Henricus Rex Scotiae nu mai stîrnește decît zîmbete batjocoritoare. Nicicînd ura față de un suveran n-a fost mai nimicitoare decît desconsiderarea și disprețul Scoțienilor pentru Henry Darnley.

Nereușita acestei căsătorii se vădește atît pe plan personal cît și pe acela politic și dezamăgirea Mariei Stuart va fi dublă. De îndată ce luna de miere ia sfîrșit și prea-îndrăgostita regină începe din nou să pășească pe pămînt și să vadă lucrurile așa cum erau în realitate, ea își vede înșelate nu numai sentimentele și speranțele cele mai intime ci și zădărnicia ambițiilor și proiectelor ei de suverană a Scoției. Sperase ca prin această căsătorie să găsească în bărbatul ales un puternic aliat, curajos și devotat, alături de care să poată domni liberă, descătușată de sub tutela nobilimii autoritare și a celor doi oameni de stat, Moray și Maitland. Odată iluziile spulberate, Maria Stuart se regăsește singură: pe Moray și Maitland îi îndepărtase și se vede acum silită să guverneze, să țină piept unor lorzi recalcitranți, singură, fără a se putea bizui pe vreun ajutor de nădejde, pe vreo minte luminată, pe vreun braț puternic și credincios.

De aceea primul lucru pe care-l va face de îndată ce se va dezmetici va fi acela de a privi cu luare-aminte în jur și de a căuta un om de încredere care să-i fie sfetnic și ajutor. Preferințele ei se orientează de data aceasta către cineva care, printr-o origine modestă, aparținînd clasei inferioare, și nu nobilimii ca Moray și Maitland, să aibă mai puțină prestanță și autoritate, în schimb să fie înzestrat cu cea mai prețioasă și indispensabilă virtute pe care suveranul acestei țări și-o poate dori din partea curtenilor lui : devotament absolut. Întîmplarea face ca un asemenea curtean să se afle în imediata ei apropiere. Trimisul Savoiei, Marchez Moreta, vizitînd Scoția, fusese însoțit de o suită din care făcea parte și tînărul piemontez David Rizzio, în vîrstă de douăzeci și opt de ani. Bărbatul acesta tuciuriu *(„in visage very black“)* cu ochi mari și pătrunzători, plini de agerime și inteligență, pe lîngă faptul că este un bun orator, mai are și neprețuita calitate, atît de apreciată la Curtea Scoției, de a fi un bun muzicant. Or, se știe că artiștii, fie ei poeți sau muzicanți, sînt oaspeții cei mai bineveniți la Curtea romantică a reginei care poartă în sînge — moștenită atît de la tată cît și de la mamă — pasiunea pentru artă. În țara aceasta mohorîtă și sumbră sufletul ei nu cunoaște alinare și desfătare mai mare decît aceea pe care i-o aduce muzica, și un glas melodios sau un bun interpret la vioară sau lăută sînt pentru ea daruri picate de-a dreptul din cer. Cum *„seigneur David“* — așa i se va spune în cercul intim al reginei — are o voce plăcută și caldă și pe deasupra se dovedește deosebit de înzestrat și inspirat în improvizații poetice și muzicale, regina îi cere lui Moreta favoarea de a i-l lăsa pe acest *„buon musico“* pentru a-l folosi în corul ei, din care lipsea un bas. Moreta acceptă propunerea și Rizzio este angajat cu o leafă de șaizeci și cinci de pfunzi anual. Este așadar trecut în registre sub numele de *„David le chantre“* și face parte din servitorimea Curții ca *„valet de chambre“*. Fapt cu nimic înjositor într-o epocă în care artiștii, fie ei și cei mai divini, de talia unui Mozart, Haydn, sau Beethoven erau considerați, la Curțile regale, ca făcînd parte din clasa inferioară și așezați după serbările fastuoase la care erau invitați să-și dea concursul, la masa modestă a servitorilor, printre cameriste și grăjdari.

Dar pe lîngă virtuțile mai sus amintite, Rizzio aduce la Curtea scoțiană o minte agilă și o cultură umanistă temeinică. Vorbește curgător latina, franceza și italiana; se exprimă într-un stil elegant; compune sonete care vădesc și gust artistic și tehnică poetică. Toate acestea îl vor ridica în curînd de la masa servitorimii. Secretarul particular al Mariei Stuart, răpus tocmai în acea vreme de boala cea mai răspîndită, a cărei molimă face dintotdeauna ravagii la Curtea scoțiană, corupția și mita, va lăsa postul vacant în cabinetul de lucru al reginei și isteţul piemontez va fi suficient de abil pentru a ști să-l ocupe pe dată. Mai mult decît atît, se va arăta vrednic să-l transforme în scurtă vreme, și din acela de simplu scrib să-l ridice la rangul de prim sfătuitor al reginei.

Curînd Maria Stuart nu mai trebui să-și bată capul cu corespondența oficială, lăsînd mînă liberă omului ei de încredere s-o redacteze, după ce s-a convins că se poate bizui pe el. Nu va trece mult pînă ce judecata piemontezului va atîrna greu în conducerea statului. Pripita căsătorie cu Darnley catolic, îndepărtarea fermă a lui Moray, hotărîrea temerară de a-i supune pe răzvrătiți, toate acestea nu sînt altceva decît opera politică a lui Rizzio. E posibil ca piemontezul să fi fost — așa cum se bănuia — un agent al Papei, pus în slujba cauzei catolicismului, la Curtea Scoției. Dar mai presus de toate el dovedește un devotament și o fidelitate fără precedent față de suverana sa, virtuți la care Maria Stuart a știut întotdeauna să răspundă cu generozitatea-i cunoscută. Îl răsplătește deci pe Rizzio, așa cum știe ea să răsplătească pe cel ce se pricepe s-o îndatoreze: fără măsură și fără discreție; îl încarcă de favoruri, îi dăruiește veșminte prețioase, îi lasă în seamă pecetea regală și-i încredințează toate secretele de stat. Curînd servitorul este așezat la masa reginei, alături de intimii ei. Ca și nefericitul Chastelard odinioară (al cărui destin nefast îl va împărtăși dealtfel) el devine *„maître de plaisir"* al spctacolelor și petrecerilor regale și, din rolul de slujitor, avansează foarte rapid în acela de prieten. Stîrnind toată invidia servitorimii, din rîndul căreia s-a ridicat, străinul acesta, lipsit de titluri nobiliare, provenind dintr-o familie de rînd, se poate adresa reginei cu cea mai mare familiaritate, poate rămîne singur, pînă tîrziu după miezul nopții, în apartamentele ei, întreținîndu-se cu suverana în amicale tăifăsuiri. Iată că veneticul care, cu cîțiva

ani înainte doar, se pripășise la Curte sărac și jerpelit, bucuros de a fi primit ca lacheu, avînd, ca singură bogăție, puțină voce în gîtlej, este unul și același cu bărbatul strălucitor, înveșmîntat ca un prinț, care execută astăzi cea mai înaltă funcție în stat. Însă cu toate că a ajuns atît de sus încît în Scoția nu se mai ia nici o hotărîre fără știrea și învoirea lui, cu toate că a ajuns stăpînul acestei lumi în care numai cu puțin timp înainte se strecurase atît de umil, rămîne totuși cel mai credincios și supus slujitor al reginei.

Alături de devotamentul lui Rizio, care-i asigura supremația politică, Maria Stuart a mai dobîndit între timp devotamentul unui om de încredere care s-o sprijine și să-i ofere puterea armată. Este vorba de lordul Bothwell, cel care, deși protestant, fusese alături de Maria de Guise împotriva lorzilor din congregația protestantă și care mai apoi, dușmănit cu înverșunată ură de Moray, fusese silit să fugă din țară. Reîntors, de îndată ce puterea dușmanului său a apus, Bothwell se devotează suveranei și lucrul acesta va spori considerabil autoritatea ei. Pentru că, războinic încercat, fire aprigă și impetuoasă, iubind și urînd cu pasiune, Bothwell reprezintă o forță, cu atît mai mult cu cît are de partea lui pe *bordert*, oamenii de la graniță. A-l avea ca prieten pe bărbatul acesta curajos îndrăgind lupta, aventura, înseamnă a avea la dispoziție o armată puternică și bine instruită. Darnica regină îl numește pe loc mare amiral. Știe că se va putea bizui pe el și că va fi suficient să-i facă un singur semn pentru a se ridica în fruntea armatei sale și a o apăra în caz de primejdie.

Prin acești aliați însemnați, gata oricînd de orice sacrificiu pentru ea, Maria Stuart ține pentru prima oară în mîna sa, la douăzeci și trei de ani, frînele statului și puterea politică și pe cea militară. Acum poate îndrăzni, în sfîrșit, să guverneze țara ca monarh absolut, și nu-i va lipsi curajul să o facă, expunîndu-se ca întotdeauna, fără precauții și ezitări, oricăror riscuri.

Dar nobilimea scoțiană nu se dezminte nici de data aceasta. Nimic nu poate fi mai intolerabil pentru ea decît un monarh puternic și independent, neaservit intereselor ei, și pe care să nu-l poată supune și domina prin teroare. Proscrișii — în frunte cu Moray — refugiați în

Anglia în urma înfrîngerii rebeliunii, şi-au pierdut răbdarea şi consideră că a venit vremea să li se îngăduie să se întoarcă în ţară. Pentru aceasta se folosesc de toate mijloacele, inclusiv de pungile doldora cu arginţi şi galbeni. Cum însă Maria Stuart, cu toate insistenţele şi presiunile din afară şi dinăuntru, se dovedeşte de neclintit în hotărîrea luată de a-i pedepsi cu surghiunul pe nesupuşi, furia lorzilor caută — şi găseşte — un ţap ispăşitor pe care să-l facă răspunzător de rezistenţa reginei : Rizzio, sfetnicul ei papistaş.

Curînd, în taină, de la un castel la altul încep să circule zvonuri şi pare că se urzeşte din nou ceva. Totul porneşte de la bănuiala că suverana, influenţată de agentul catolicismului, e pe cale de a adera la marele plan secret al Contra-Reformei, că s-a şi angajat prin anumite obligaţii faţă de marea uniune catolică. Pentru protestanţi bănuiala aceasta este prea neliniştitoare pentru a se putea resemna să stea cu mîinile în sîn. Şi din nou toată răspunderea este aruncată pe seama lui Rizzio, străinul acesta care se bucură de favorurile suveranei şi a cărui diplomaţie subtilă, desfăşurată cu o adevărată artă machiavelică, se face simţită tot mai mult în politica Holyrood-ului.

Rizzio s-a priceput de minune să cîştige încrederea reginei sale Nu însă şi prietenia sau simpatia Curţii. Săvîrşind clasica greşeală specifică tuturor parveniţilor, acesta, ameţit de putere, va asculta de glasul vanităţii şi nu de cel al prudenţei care l-ar fi îndemnat la modestie şi discreţie şi şi-o va exercita în văzul tuturor, afişind-o şi trîmbiţindu-şi-o cu trufie.

Or nimic nu poate fi mai iritant pentru spiritele acelea trufaşe şi recalcitrante ale nobilimii scoţiene decît trufia atît de arogant afişată a acestui fost servitor, a acestui muzicant-vagabond, de provenienţă inferioară, care s-a strecurat în anturajul reginei şi poate petrece singur cu ea ore întregi în încăperile vecine iatacului, în consfătuiri tainice şi atît de intime. Şi pentru că se presupune că toate aceste consfătuiri nu au ca subiect decît urzirea de planuri în vederea exterminării Reformei şi a înscăunării catolicismului, un grup de lorzi protestanţi iniţiază o conjuraţie menită să zădărnicească aceste proiecte.

Mijlocul de a descotorosi de adversarii incomozi a fost întotdeauna pentru gentilomii scoțieni, unul singur, simplu și eficace: asasinatul. Îndepărtîndu-l pe aventurierul acela primejdios, abil, mlădios și impenetrabil, strivind sub călcîi paianjenul care-și țese în taină, ca pe o capcană, plasa lui invizibilă, vor putea fi din nou stăpînii acestei țări, se vor putea ridica din nou puternici în fața suveranei, dominînd-o, impunîndu-i politica lor.

Planul de a-l ucide pe Rizzio cîștigă cu repeziciune tot mai mulți adepți din rîndurile nobilimii protestante, dovadă faptul că, mult înainte de înfăptuirea lui, ambasadorul englez îi raporta la Londra Elisabetei: *„Sau lui îi este scris un sfîrșit sîngeros, sau vouă o viață de nesfîrșite dificultăți“.*

Ceea ce le lipsește însă conjuraților, la atît de scurtă vreme după înăbușirea — urmată de drastice represalii — a recentei rebeliuni, și după ce au asistat la nefastele urmări ce le-a avut ea pentru Moray și ceilalți răsculați, este curajul necesar pentru a trece la acțiune. Cu atît mai mult cu cît Bothwell, cel cu mînă de fier, este de partea suveranei, incoruptibil și de neabătut în devotamentul ce-i poartă.

De aceea se văd siliți să se resemneze la mîrîieli înăbușite printre dinți și să se plece hotărîrilor stăpînei în liniște și prefăcută supunere. Totul pînă cînd unul dintre ei concepe planul genial de a face dintr-un atentat murdar o acțiune legală și patriotică, plasîndu-l pe însuși suveranul țării în fruntea conjurației urzite împotriva regalității. Idee mai abilă, mai diabolică nici că se putea naște vreodată într-o minte de om. Regele, conducătorul unei conjurații, împotriva reginei? Soțul împotriva soției? Planul, pe cît de absurd în aparență, se dovedește pe atît de realist și aplicabil. Pentru că slăbiciunea cea mare a lui Darnley în momentul acela, cea care-i domină întreaga ființă și-i dictează toate acțiunile, este marele său orgoliu rănit. Și de această slăbiciune vor ști să se folosească toți conjurații. În ultima vreme suveranul de mucava, regele de paie, monarhul bufon, care era micul Darnley, nu mai avea altceva de făcut la Curtea scoțiană decît să stea deoparte și să privească, cu o neputincioasă mînie, gîlgîindu-i în prea firavu-i gîtlej, cum fostul său prieten Rizzio, un coate-goale adunat de pe drumuri și pripășit în apartamentele reginei, este încărcat de onoruri și copleșit de putere; cum vagabondul conduce tre-

burile regatului de care el, Henricus Rex Scotiae, nici nu are habar, cum intrusul conversează cu regina pînă la orele două sau trei noaptea în timp ce el trebuie să-și petreacă singur nopțile, alungat din alcovul conjugal; cum pe măsură ce influența și însemnătatea sa scade pe zi ce trece la Curte, crește în schimb puterea și importanța acestui personaj dubios. Curînd Darnley ajunge să atribuie influenței lui nefaste refuzul reginei de a-i acorda coregența și în sufletul lui mărunt, lipsit de vigoare și de noblețe, și, în plus, acrit de atîtea ofense, se naște o ură oarbă împotriva uzurpatorului. Dar toate aceste amărăciuni pe care i le provoacă Rizzio nu înseamnă nimic pe lîngă cele pe care i le vor sugera conjurații — pe seama aceluiași Rizzio — picurîndu-i pe rana proaspătă a vanității sale de cocoș fudul, cea mai perfidă otravă. Printr-un potop de aluzii și insinuări viclene ei îi vor strecura bănuiala că Rizzio i-a luat locul nu numai la masa reginei ci și în patul ei, bănuială nesusținută de vreo dovadă temeinică, dar care prinde rădăcini adînci în firava minte a soțului ce se simte ultragiat, cu atît mai mult cu cît dizgrația lui este concomitentă cu ascensiunea lui Rizzio, iar repulsia reginei tot mai manifestă față de el, pe măsură ce rivalul dobîndește tot mai multe favoruri. Insuportabil și chinuitor gînd, care izbește din plin în onoarea lui de bărbat, acela că mizerul și tuciuriul lăutar îi poate fi preferat. Nu le-a fost prea greu conjuraților să transforme o fire slabă și neîncrezătoare — nici în el nici în alții — ca a lui Darnley, într-un ghem de ură și de poftă sălbatică de răzbunare. Nu le-a fost prea greu să-l convingă că *„a fost dezonorat in modul cel mai josnic cu putință“*. Și astfel au obținut ceea ce părea absurd și de necrezut: regele a devenit capul conjurației împotriva suveranei și soției sale.

Nu a existat niciodată nici cea mai neînsemnată dovadă care să încurajeze presupunerea că David Rizzio, cîntărețul negricios, pripășit la Curte, a fost amantul Mariei Stuart. Acuzația se baza pe simplul fapt că regina acordase în văzul Curții însemnate favoruri secretarului ei, ori tocmai acest lucru constituie de fapt dovada cea mai evidentă împotriva unei asemenea acuzații. Se poate conveni că de la o prea strînsă comuniune spirituală pînă la o legătură mai totală — implicînd-o și pe aceea trupească — nu este decît un pas, și că acesta poate fi fă-

cut oricînd, într-un moment de tulburare sau de slăbiciune. Într-un asemenea caz însă, este de presupus că toate eforturile amanților adulteri se vor îndrepta spre evitarea oricăror gesturi sau manifestări care ar putea arunca vreo bănuială asupra naturii relațiilor lor ; că-și vor lua osteneala tuturor precauțiilor pentru a menține secretă legătura lor clandestină. Ori Maria Stuart trădează, în simpatia ei pentru Rizzio, o mare siguranță și naturalețe, o totală lipsă a vreunei intenții de a ascunde ceva, o libertate în afișarea prieteniei ei, pe care o femeie adulterină n-ar fi putut-o evidenția, ci numai o conștiință care se știe întru totul nevinovată. Cum ar fi putut oare Maria Stuart, cu conștiința încărcată de povara culpabilității, să rămînă singură în tovărășia lui Rizzio pînă în zori, jucînd cărți sau făcînd muzică, să petreacă ore întregi împreună cu acesta în cabinetul ei de lucru, cufundați în redactarea corespondenței diplomatice ? Ca și odinioară în trista poveste cu Chastelard, toate calitățile și virtuțile ei : dispretul pentru calomnie și colportări meschine, indiferența pentru acel vulgar *„on dit"*, superioritatea ei majestuoasă și curajoasă în fața clevetirilor murdare, a trăncănelilor fără sens, și, în sfîrșit, sinceritatea și inocența ei, toate conlucrează pentru a transforma cea mai nevinovată relație într-una primejdioasă, într-un cuvînt pentru a o compromite. Alăturate, ca într-o dublă efigie, îndrăzneala și imprudența, primejdia și virtutea au mers dintotdeauna mînă în mînă. Numai cei slabi, fricoși sau vinovați sînt terorizați de aparențe și procedează întotdeauna cu infinite precauții.

Dar oricît de neîntemeiat și de incredibil ar fi un zvon care maculează virtutea unei femei, odată iscat, nimic nu-l mai poate opri. Trece din gură în gură, amplificat la nesfîrșit, se rostogolește ca un bulgăre de zăpadă care ia proporții din ce în ce mai uriașe, hrănit și îngroșat de nesățioasa poftă de bîrfă a mulțimii. Chiar și după trecerea unei jumătăți de secol de la sîngerosul episod, al cărui prolog fusese zvonul acesta calomnios pe seama reginei, Henric al IV-lea nu va ezita să-i arunce în față ocara lui James al VI-lea, fiul pe care Maria Stuart îl poartă în pîntec în aceste luni ale conjurației numindu-l în batjocură Solomon, fiindcă asemeni regelui biblic, ar fi fiul lui David.

Iată așadar că și de astă dată, ca și odinioară în istoria cu Chastelard, fără a avea vreo altă vină decît aceea a nesocotinței, reputația Mariei Stuart va fi grav știrbită.

Conspiratorii care răspîndiseră zvonul erau primii conștienți de netemeinicia lui. Dovadă faptul că doi ani mai tîrziu ei îl vor proclama rege sub numele de James al VI-lea pe așa-zisul bastard al Mariei Stuart. Or clanul acesta peste măsură de trufaș n-ar fi acceptat niciodată să depună jurămînt în fața progeniturii nelegitime a muzicantului-vagabond, pripășit la curte. Pentru ei toată această calomnie nerușinată n-a fost decît mijlocul de a-l momi pe Darnley, de a-l scoate din minți și de a-l face să joace așa cum îi cîntau ei. Și bietul nerod cade în plasa cu atîta abilitate întinsă și le face jocul. După ce l-au întărîtat ca pe un mic tăuraș lipsit de minte, fluturîndu-i pe dinainte capa roșie a adulterului, dibacii lui instigatori îi dau drumul să se năpustească în arenă, însetat de sîngele vechiului său prieten, ce-l ospătase cîndva la masa lui și-l găzduise în patul lui, al micului muzicant care venise sărac, jerpelit, și umil din Italia pentru a-i pune pe frunte coroana Scoției.

În veacul acela, crima politică era cu totul altceva decît gestul, spontan sau premeditat, de a scoate cuțitul și de a tăia beregata cuiva. Presupunea un adevărat ceremonial, era o acțiune amplă, îndelung și din vreme organizată și întărită cu documente și peceți, iar ucigașii și complicii, întruniți într-o amplă conjurație, ridicau fapta lor josnică la demnitatea unui act de justiție, îndeplinit după un complicat protocol. Mai consemnau totul și în scrisori semnate și parafate pe care le schimbau între ei ca pe o garanție, lipsindu-le (pe bună dreptate) încrederea unul în altul ; consemnau deci orice acțiune într-un așa-numit *convenant* sau *bond* ca și cum ar fi încheiat o foarte legală afacere comercială consfințită printr-un contract de vînzare-cumpărare care să-i facă părtași atît la profit cît și la pierdere.

Căci pentru a ține piept suveranei știu că trebuie să fie solidari, să constituie o forță numerică zdrobitoare. În cazul de față — și faptul se întîmplă pentru prima oară în istoria abundînd în conspirații și răzvrătiri, a Scoției — precauții lorzi beneficiază de o garanție în plus : augusta semnătură regală pe un asemena *„bond"*.

între conspiratori, nemulțumiți de politica suveranei și regele căzut în dizgrație, adunați laolaltă de dorința comună de a smulge puterea din mîinile Mariei Stuart, s-au încheiat, cu acel prilej, două contracte, prevăzînd fiecare, paragraf cu paragraf, drepturile și îndatoririle ce le revin. In primul contract Darnley făgăduiește răsculaților :

— deplina securitate, garantată de persoan lui în cazul cînd răscoala ar eșua și regina ar încerca să recurgă la represalii ;

— rechemarea în țară a nobililor proscriși și absolvirea lor de orice pedeapsă, de îndată ce va obține autoritatea regală conferită de mult rîvnita *„matrimonial-crown“* ;

— apărarea drepturilor *„kirk“-ului* împotriva oricăror măsuri de îngrădire sau persecuție.

În cel de al doilea *„bond“* conjurații se obligă față de Darnley să-i acorde drepturi nelimitate de suveran prin coroana matrimonială și să-i asigure succesiunea în caz de moarte timpurie a reginei. Acest din urmă paragraf care presupunea moarte timpurie și nu întîmplătoare — a reginei avea în vedere anumite intenții precise despre care însă nu se vorbește deschis în nici unul din documentele redactate. Dincolo de tranzacția clară și bine determinată, încheiată între cele două părți, contractele acestea conțin în germene adevăratele planuri ale nobilimii care însă scapă credulului și nu prea istețului prinț consort : sub pretextul înlăturării lui Rizzio complotul vizează de fapt înlăturarea reginei „printr-o întîmplare fatală“ intervenită, chipurile, în mod neprevăzut, în învălmășeala conflictului. De această intenție se va vedea că ambasadorul englez nu era cîtuși de puțin străin.

Odată semnate învoielile, după clasicul tipic al acestor princiari negustori de vite, emisarii se grăbesc să-l înștiințeze pe Moray că a sosit timpul să se pregătească de întoarcere. Ambasadorul englez la rîndul lui — inițiat pînă și în cele mai mărunte nuanțe și subtilități ale complotului — o ține la curent pe Elisabeta asupra desfășurării acestei acțiuni, care urma să aibă ca deznodămînt acea „întîmplare fatală“ rezervată rudei și vecinei ei. Iată ce îi scrie el la 13 februarie — deci cu mult înainte de sîngerosul episod : *„Cert este să regina a ajuns să-și deteste soțul și odată cu el și întreaga lui familie. Iar acesta la rîndul lui a ajuns la convingerea că are un rival («partaker in play and game») drept pentru care a*

întreprins — ajutat fiind în sensul acesta — anumite acțiuni secrete pentru a dobîndi, împotriva voinței ei, supremația în conducerea statului. Și tot cu certitudine vă pot informa că dacă aceste acțiuni izbutesc, David se va alege cu beregata tăiată — cu învoirea suveranului — în cel mult zece zile." Și în continuare el raportează : „*Zvonurile însă merg mai departe și îndreptățesc presupunerea că însăși regina s-ar putea să fie o victimă a acestui complot*". Aceste rînduri nu lasă nici o îndoială asupra țintei reale împotriva căreia era îndreptat atacul. Conjurația, care-și propunea fățiș asasinarea lui Rizzio, cu complicitatea nătărăului ce se considera încornorat, urmărea de fapt asasinarea reginei, fapt pe care l-ar fi pus ulterior pe seama unui accident. Cu atît mai mult cu cît în setea lui de răzbunare prostească și lașă, Darnley pretinde ca crima să se săvîrșească sub ochii celei căreia vrea să-i dea o lecție drastică și, astfel, în inconștiența-i iresponsabilă face posibilă aplicarea intenției secrete a conjuraților de a extinde crima, și pune în grav pericol viața soției sale, obligînd-o să fie de față.

Puțina lui minte și slaba virtute îl fac să săvîrșească eroarea de a-și închipui că printr-o atare demonstrație de violență și brutalitate ar putea zdrobi și supune caracterul trufașei lui soții, ar putea recîștiga stima unei femei curajoase și dragostea unei inimi puternice, drepte, înflăcărate. Respectîndu-se așadar dorința regală, s-a stabilit următorul plan : asasinatul se va săvîrși în apartamentul reginei însărcinate, la data de 9 martie. Grozăvia execuției o va întrece însă cu mult pe cea prevăzută de Darnley.

Ora măcelului se apropia. Suverana Angliei, împreună cu miniștrii ei, este informată asupra fiecărui amănunt ce avea s-o ducă la pierzanie pe buna ei soră și departe de ea intenția de a o preveni în vreun fel ; Moray se află la graniță, pregătit în orice clipă să încalece și să dea pinteni calului ; John Knox și-a pregătit discursul prin care va binecuvînta asasinatul ca pe o faptă virtuoasă și înălțătoare — „*most worthy of all praise*" ; singură Maria Stuart nu bănuiește nimic. Incomodul și plicticosul Darnley a devenit, ca prin farmec, deosebit de amabil și de înțelegător — trădarea s-a sprijinit întotdeauna pe ruda ei umilă, fățărnicia — și nici un nor nu pare să întunece cerul acestei zile de martie, care,

odată cu coborîrea serii, va intra în istorie ca un celebru moment de groază și va determina evenimentele ce vor veni peste ani și ani. Rizzio, avertizat printr-o înștiințare anonimă căreia nu-i acordă însă nici o importanță, își petrece și el cu seninătate această ultimă zi, în compania bunului său prieten de odinioară care a avut gentilețea de a-l invita la un joc cu mingea.

Și iată că s-a înserat și ca de obicei în turnul de la Holyrood se fac pregătiri pentru petrecera unei seri tihnite și pașnice. Regina a comandat supeul pentru ea și prietenii ei, alături de care vrea, printr-o oră de calmă și caldă destindere, să-și încheie o zi ca atîtea altele.

Sufrageria, alăturată dormitorului ei, îi reunește într-un cerc intim și familiar pe cei mai dragi și mai apropiați din anturajul său. În jurul mesei acesteia de cină, sub strălucirea feerică a sutelor de lumînări pîlpîind în candelabrele de argint, au luat loc de-a dreapta și de-a stînga prietenei regale cîțiva seniori, cele patru Marii, surorile adoptive, și, chiar în fața suveranei, David Rizio, în ținută de mare demnitar, cu veșmînt din damasc tivit cu blană și purtînd pe cap, după moda franceză, o amplă și elegantă pălărie. Se conversează cu voie-bună, atmosfera este dintre cele mai calde și intime, buna dispoziție este generală. După cină se va face, fără îndoială, puțină muzică și vor petrece după obiceiul lor, încălzindu-se la flacăra generoasă a unei prietenii atît de prețioase. Cînd draperia ce desparte sufrageria de dormitorul regal se dă la o parte, pentru a-l lăsa să treacă pe singurul om care are acces în această încăpere, și care s-a numărat în ultima vreme tot mai rar printre oaspeții din seară la masa reginei, toți se ridică respectuos salutînd prezența în mijlocul lor a suveranului. Acesta își îmbrățișează soția pecetluind trădarea cu sărutul lui Iuda. Conversația nu se întrerupe decît un singur moment, apoi continuă cu aceeași voioșie în aceeași atmosferă prietenească, zăngănitul discret al tacîmurilor și clinchetul paharelor acompaniind scena acestei pașnice și tihnite reuniuni. Deodată însă rumoarea încetează și un suflu de gheață adie asupra primitoarei încăperi · draperia dormitorului este smulsă în lături și în prag s-a ivit o apariție amenințătoare și funebră ca un arhanghel al morții : este lordul Patrick Ruthven, personajul cel mai sinistru de la Curte prin faima de vrăjitor pe care și-a făcut-o, înarmat pînă în dinți, cu sabia trasă din

teacă. Cu o față lividă, de cadavru — deși aproape muribund, și-a părăsit patul pentru a nu se lipsi de o faptă atît de înălțătoare, menită să-i încunune glorios cariera — din care sticlesc doi ochi aprinși de o ură atroce, el stă amenințător în fața asistenței. Ca electrizată de frisonul unei negre presimțiri regina se ridică pe dată și-i cere socoteală de prezența lui în dormitorul ei, a cărui intrare secretă nu este accesibilă decît regelui. În cuvinte aspre ea îl somează să răspundă cu ce drept s-a înfățișat înaintea ei, nechemat și folosindu-se de o cale ce-i era cu desăvîrșire interzisă. Cu semeție și cutezanță acesta o înfruntă răspunzîndu-i că prezența sa acolo nu se adresează ei și nici celorlalți de față, cu excepția lui *„yonder poltroon David"*.

Sub somptuoasa pălărie franțuzească, chipul lui Rizzio cel perspicace se face alb ca hîrtia. Micul italian este singurul în clipa de față care a înțeles, dintre toți cei prezenți, ce se întîmplă și, în tăcere, mîinile lui oacheșe, de muzicant, nedeprins cu arma, se încleștează instinctiv de tăblia mesei, în timp ce inima lui mai nădăjduiește încă în unicul ajutor ce-l mai poate salva : acela al suveranei sale. Căci regele asistă impasibil, cu o jenă prost ascunsă sub masca ușor nedumerită a unuia care n-are nici un amestec în toată această întîmplare. Și într-adevăr regina îi sare în ajutor : *„Care este crima de care îl învinuiți pe Rizzio ?"* pretinde ea să i se răspundă. Ruthven răspunde cu un sarcasm arogant : „Întrebați-l pe soțul vostru" — *„Ask your husband"*. Ochii reginei se întorc spre Darnley și-i poruncesc autoritar să vorbească. Dar nevolnicul — care pînă nu demult părea un leu însetat de sînge și care de săptămîni întregi tremura de nerăbdare în așteptarea grandioasei clipe cînd își va putea savura victoria asupra femeii ce-l ofensase satisfăcîndu-și astfel nevoia nesățioasă de răzbunare — nu găsește altceva mai bun să răspundă decît : *„Nu știu nimic"*. Între timp însă conjurații au urcat unul după altul scara îngustă în spirală care duce la intrarea secretă în dormitorul reginei și pătrund cu mare zăngănit de arme dindărătul draperiei, ocupînd încăperea. Maria Stuart nu se pierde cu firea ci, cu sînge rece, încearcă să găsească o modalitate de a potoli spiritele și de a-l scoate din impas pe devotatul ei slujitor : dacă David s-a făcut în-

tr-adevăr vinovat de ceva, ea însăși îi va porunci să se înfățișeze Parlamentului pentru a fi judecat. Pînă atunci însă regina ordonă grupului, în frunte cu Ruthven, să părăsească grabnic apartamentul ei. Rebelii însă nu se supun ; se iscă o agitație și o debandadă cumplită ; Ruthven îl înhață pe Rizzio, un alt conjurat îl înlănțuie cu un ștreang, masa este răsturnată, lumînările se sting și în toiul tumultului bietul cîntăreț, care nu are o inimă de luptător și nici pic de eroism în fața unei morți pe care o presupune atroce, este tîrît, în țipete sfîșietoare, afară din încăpere ; în disperarea lui acesta se agață de rochia stăpînei, implorînd în hohote : „*Madona, io sono morto, giustizia, giustizia !*“ Unul dintre conjurați îndreaptă pistolul asupra Mariei Stuart și chiar în clipa cînd apăsa pe trăgaci — conform programului — un altul intervine pe neașteptate și o trage în lături. Piemontezul înnebunit de frică se zbate cu o deznădejde sălbatică și urletele lui de groază umplu palatul, dar mîini necruțătoare îl smulg cu violență și-l tîrăsc afară în timp ce Darnley își aduce și el contribuție, imobilizînd-o strîns, cu amîndouă brațele, pe regina însărcinată, pentru a o împiedica să se repeadă pe urma protejatului ei, în mijlocul haitei dezlănțuite. Tîrît prin dormitorul regal, Rizzio mai găsește puterea de a se încleșta de patul reginei și de a se împotrivi ucigașilor chemînd-o în ajutor pe stăpîna și protectoarea sa. La strigătele lui, Maria Stuart încearcă cu deznădejde să-și elibereze trupul îngreunat din brațele lui Darnley. Ucigașii însă lovesc cu furie, zdrobesc mîinile care se agățaseră de patul regal și-l tîrăsc mai departe, mai mult mort decît viu, pînă în salonul cel mare. Odată ajunși aici, deși planul lor era să-l ia ca ostatic și să-l spînzure în zori în piața orașului, oferind astfel un solemn spectacol mulțimii, haita aceasta, turbată și dezumanizată de furie și de mirosul sîngelui, se năpustește asupra lui, măcelărindu-l cu pumnalele. S-a petrecut acolo o scenă de o atrocitate inimaginabilă : nobilii conjurați încăierîndu-se, călcîndu-se în picioare, rănindu-se între ei, lovind cu pumnalul în dreapta și-n stînga pentru a-și croi drum pînă la leșul însîngerat și mutilat ca să mai poată împlînta încă o dată pumnalul într-un cadavru. Scăldați într-o baltă de sînge, ei continuă să lovească abrutizați, animalizați. Cînd se potolesc într-un tîrziu, sleiți de această cumplită beție, o oribilă

grămadă informă de carne, pe care o aruncă pe fereastră în curtea castelului, este tot ce-a mai rămas din devotatul prieten al Mariei Stuart.

Cu inima zdrobită de amărăciune și deznădejde, cu trupul greoi, îngroșat de sarcină, imobilizat ca într-un cleşte de braţele lui Darnley, Maria Stuart este silită să asiste neputincioasă la masacru; dar dacă puterile ei fizice n-o ajută să intervină în ajutorul celui ce se zbătea cu disperată împotrivire ucigașilor, sufletul ei drept și înflăcărat găsește suficientă energie pentru a-și revărsa în cuvinte care ard ca un fier înroșit, toată revolta, disprețul și oroarea față de ticăloșia fără seamăn cu care i-a fost pîngărită propria casă. Darnley se dovedește capabil să-i încleșteze doar mîinile, nu să-i închidă și gura. Imobilizată de el, ea îi aruncă în obrazul lui laș și odios toată patima clocotind de ură ca o lavă aprinsă: se căiește amarnic de a-și fi legat viața și numele de un trădător josnic, de a fi ridicat alături de ea pe tron un om de nimic, un gunoi mîrșav lipsit de cea mai elementară cinste și demnitate. Desconsiderării și disprețului ce i le nutrise pînă acum le ia locul o ură adîncă, brutală, necruțătoare și de neîmpăcat, o ură de moarte. Justificările lui Darnley sînt firave și meschine, de neluat în seamă și se pierd în torentul invectivelor cu care-l împroașcă regina. El nu face decît să bîiguie smiorcăit că de cîteva luni ea îl neglijează, îi refuză orice apropiere și-și petrece vremea în tovărășia lui Rizzio lipsindu-l pe soț de drepturile lui. Istovit de marea-i bravură, Ruthven se reîntoarce în cameră și se prăbușește pe un scaun. Maria Stuart mai găsește în ea puterea de a-i zvîrli blestemele și amenințările cele mai cumplite. Dacă Darnley ar fi îndrăznit să privească atunci în ochii ei ar fi văzut, săpată acolo adînc și definitiv, o ură ucigătoare, inumană; și dacă puterea de înțelegere a minții sale n-ar fi fost atît de puțină, s-ar fi cutremurat de groază în fața avertismentelor ei, care nu erau vorbe aruncate în vînt la mînie: începînd din această clipă — îi anunță ea solemn — a încetat să se mai considere soția lui și nu va cunoaște odihnă, nici liniște, nici pace pînă ce nu va izbuti să sădească în inima lui tot atîta durere și jale cîtă clocotește în a ei în ceasul acesta. Superficialul Darnley însă, capabil doar de sentimente trecătoare, lipsite de profunzime, nu poate presupune cît de statornică

și neîmpăcată va fi de aici înainte ura acestei femei care știa să iubească și să urască pînă la capăt. Nu bănuiește că în clipele acelea de furie a asistat la rostirea propriei sentințe. Acum, cînd doborîtă de istovire și deznădejde, palida doamnă nu mai are pic de putere și se lasă dusă în camera sa, trădătorul acesta nemernic, neputincios și nerod se crede învingătorul, stăpînul reginei preasemețe pe care a izbutit s-o înfrîngă și s-o transforme într-o soție supusă și docilă. Va veni însă vremea să învețe că ura mocnită și ferecată în inimă este mult mai primejdioasă decît mînia revărsată în amenințările cele mai sălbatice; va veni vremea să afle că a greșit amarnic cel care a jignit-o de moarte pe femeia aceasta mîndră și că o asemenea greșeală se plătește cu viața.

Dar zvonul că viața suveranei e în primejdie se răspîndește ca fulgerul în oraș. Clopotele sună alarma în miez de noapte iar notabilitățile orașului, de-a valma cu populația de rînd, se adună pe dată la porțile castelului și pretind s-o vadă și să se încredințeze că nimic n-o amenință. În locul ei apare Darnley care-i liniștește și-i asigură că viața reginei e în siguranță și că n-a intervenit nimic altceva decît un mic incident neplăcut: a fost prins și executat un spion care voia să aducă armata spaniolă în țară. Firește, cuvîntul suveranului nu poate fi pus la îndoială și mulțimea se împrăștie în tăcere. Regina se află în acest timp închisă în camera ei și riguros păzită. Doamnele de onoare și servitoarele ei sînt îndepărtate și li se interzice să încerce să pătrundă la ea. Toate porțile și chiar ușile castelului sînt păzite de oamenii înarmați ai conjurațiilor. Conspirația a reușit: în curte, într-un lac de sînge, zace cadavrul mutilat al piemontezului; regele Scoției s-a dovedit un complice util și își așteaptă acum răsplata făgăduită: coroana; iar regina, despuiată de toate drepturile ei, chiar și de acela de a-și părăsi camera transformată în carceră, se află singură, părăsită, fără vreun suflet credincios și devotat în preajmă-i, la discreția urii și batjocurii dușmanilor ei.

Într-o singură noapte, stăpîna și cea mai înaltă doamnă a țării a pierdut totul. I-a rămas numai viața. Ceea ce pentru o inimă neînfricată și vitează înseamnă mult. Căci loviturile de baros ale destinului, departe de a o zdrobi, nu izbutesc decît s-o călească. Oricui s-ar afla în situația ei, nu-i rămîne altceva de făcut decît să caute în el și numai în el puterea și tăria de a supraviețui

și de a se ridica din nou pe înălțimea de pe care s-a prăbușit. În clipele cele mai grele, cînd erau în joc viața, libertatea, onoarea și suveranitatea ei, Maria Stuart a găsit în ea această putere.

TRĂDĂTORII TRĂDAȚI

(Martie—Iunie 1566)

PRIMEJDIA A FOST ÎNTOTDEAUNA PENTRU MARIA Stuart un tonic al existenței. Căci numai în momente decisive, de înaltă tensiune dramatică, deci obligată de împrejurări să-și concentreze toate resursele minții și sufletului — risipite și cheltuite nechibzuit, în tot felul de jocuri și amuzamente — ies la iveală extraordinarele însușiri ale acestei femei, marea ei vitalitate, fermitatea, voința de neclintit, inteligența și agerimea în înțelegerea rapidă a conjucturilor, îndemînarea în a mînui împrejurările și evenimentele în favoarea ei și, în sfîrșit, marea ei îndrăzneală care are în ea ceva eroic. Cine încearcă s-o doboare nu face altceva decît s-o silească să se înalțe mai sus, pe culmile inteligenței și ale curajului. După fiecare lovitură a destinului se va regăsi mai puternică, mai pregătită pentru a înfrunta dezastre și mai mari. Se poate spune că destinul ei, abundînd în nenorociri, a fost pentru ea un destin generos căci numai nenorocirea o scoate din lîncezeală și o transformă în ea însăși.

Această noapte a umilirilor maturizează caracterul Mariei Stuart și-l maturizează pentru totdeauna. Într-o singură noapte ea trăiește o experiență, cumplită, ce-i drept, care o va căli și o va oțeli însă pentru tot restul vieții. Ea plătește atunci, cu un preț imens, încrederea — cu prea mare ușurință și lipsă de discernămînt acordată, și sfruntat înșelată — în soțul, fratele, prietenii și supușii ei. Plătește, dar totodată cîștigă ; sufletul ei atît de blajin, feminitatea ei ușor indolentă se vor transforma radical, vor dobîndi duritatea și flexibilitatea oțelului bine prelucrat. Dar tot în acea noapte de neuitat — și acesta este reversul medaliei, cel de al doilea tăiș al

spadei — va învăța și duplicitatea care-i va provoca peste ani atîtea neajunsuri și catastrofe. Pentru că povestea sîngeroasă și tragică a vieții ei acum începe, în această noapte demonică. Închisă în camera ei, prizonieră a celor ce-au trădat-o fără scrupule, ea nu-și află nici o clipă liniștea, nu-și îngăduie nici un moment de odihnă; se plimbă de la un capăt la celălalt al încăperii ca un leu în cușcă și-și frămîntă mintea cum să zdrobească încercuirea dușmanilor, cum să se elibereze pentru a putea răzbuna moartea credinciosului ei slujitor, pentru a-i putea pedepsi, cu toată cruzimea pe care o simte clocotindu-i în vine, pe asasinii aceia netrebnici care au cutezat să ridice mîna împotriva ei, a suveranei prin grația divină. Orice atrocități i se par prea blînde, orice mijloc de a se răzbuna i se pare îngăduit romanticei de pînă acum care considerase lupta o întrecere cavalerească. Totul se transformă în ea în ceasul acesta: nechibzuința devine precauție șireată de pisică ce stă la pîndă; sincerității îi ia locul fățărnicia; cea care-și risipea inventivitatea și ingeniozitatea spiritului efervescent în jocuri și amuzamente, își va aduna acum toată capacitatea spirituală, toate resursele inteligenței pentru a-și învinge dușmanii cu propria lor armă: viclenia. Într-un singur moment se poate acumula uneori mai multă experiență decît de-a lungul unor ani întregi. Un asemenea moment i-a fost dat Mariei Stuart în noaptea de 9 martie: pumnalele asasinilor l-au măcelărit sub ochii ei nu numai pe Rizzio, ci au pătruns adînc în inima ei, i-au sîngerat-o pentru totdeauna, au ucis în ea naivitatea, sinceritatea, marea ei încredere în oameni. Înțelege atunci dintr-o dată profunda eroare pe care a săvîrșit-o; trăind într-o lume de trădare, de minciună și bestialitate trebuie să înveți să fii neîncrezător, prefăcut, bestial. Nimeni n-o va întrece de acum înainte în prefăcătorie; va ști să-și înăbușe ura, s-o ascundă adînc în inima ei, să-i înșele pe înșelători, să-i copleșească cu amabilitatea și prietenia ei și să aștepte cu răbdare ora cea mare a răfuielii, a răzbunării Va trebui să-i amăgească pe învingătorii ei de astăzi, să se arate umilă, supusă, înfrîntă pentru a-i putea zdrobi mîine cu toată înverșunarea pe care a adunat-o în ea. Arma cea mai eficace pentru a nimici o șleahtă de trădători atît de nemernici nu este alta decît

o trădare mai sfruntată decît a lor, un cinism care să-l întreacă în nerușinare chiar și pe al acestor cinci nerușinați.

În ora aceasta de grea încordare o sclipire de geniu izbucnește în mintea Mariei Stuart, cu forța pe care numai instinctul de conservare o poate dezlănțui, în ultima clipă a celei mai grave primejdii. Ea înțelege că cercul de fier pe care l-au strîns împrejurul ei dușmanii va rămîne de nestrăpuns atîta vreme cît conjurații vor rămîne solidari, strîns uniți între ei. Numai o breșă intervenită în blocul acesta compact i-ar putea oferi ei o cît de mică portiță de evadare. Dacă lanțul e prea puternic ca să poată fi sfărîmat dintr-o dată, trebuie căutat cu șiretenie inelul cel mai slab, care cu oarecare dibăcie s-ar putea desface ; trebuie descoperit locul unde e ața mai subțire ca să poată fi ruptă cu ușurință, trebuie dibuit punctul vulnerabil al dușmanului, pentru a ținti în el. Or, ea știe prea bine care este inelul cel mai șubred, în care anume punct este ața mai subțire, într-un cuvînt cine reprezintă punctul vulnerabil al acestei trădări. Este Darnley, slăbănogul și instabilul, Darnley inimă de ceară, docilă în fața oricărei personalități mai puternice decît a lui. Și pe dată regina își elaborează planul : se așază în pat simulînd dureri insuportabile de naștere ; emoțiile la care a fost supusă, toată zvîrcolirea și răzvrătirea aceea cumplită sînt pe cale de a-i provoca un avort în luna a cincea a sarcinei. Minciună cît se poate de plauzibilă. Dacă regina ar pierde pruncul, răsculații s-ar afla într-o situație extrem de gravă, ar putea fi făcuți răspunzători și chemați să dea socoteală în fața întregului popor. Astfel încît ei nu-i mai pot refuza ajutorul medicului și al doamnelor și slujitoarelor ei. Maria Stuart obține deci ceea ce de fapt dorise — să înlăture izolarea în care era ținută. Acum, cînd are în preajmă atîtea ajutoare de nădejde, poate să comunice prin intermediul uneia din ele cu prietenii credincioși, poate să le transmită lui Bothwell și Huntly dispozițiile ei în vederea salvării.

Dintre toți conspiratorii, Darnley se află, în împrejurarea nou creată, în situația cea mai delicată cu putință. Maria Stuart poartă în pîntece copilul lui care este totodată și moștenitorul tronului scoțian și englez. Dacă sadicul asasinat, petrecut sub ochii ei din porunca lui

Darnley, va avea ca urmare o naștere prematură, tatăl n-ar fi altceva decît ucigașul propriului fiu și al viitorului rege. Drept pentru care, cuprins subit de îngrijorare, Darnley se decide să-și supravegheze soția suferindă. Scena ce urmează nu se poate compara în măreața ei neverosimilitate decît cu aceea descrisă de Shakespeare, în care Richard al III-lea, în fața leșului, neîngropat încă, al soțului ucis de el, cere mîna văduvei îndurerate și o obține. Și aici victima zace încă neîngropată ; și aici trădătorii se ridică cu cutezanță în fața celui trădat ; și aici arta cea mare a prefăcătoriei este de o satanică elocvență. Numai că spre deosebire de prima, această scenă s-a petrecut fără spectatori. Se cunosc doar punctul de la care s-a plecat și acela la care s-a ajuns. Darnley, învingătorul, intră în camera soției pe care a trădat-o și a supus-o batjocurii și care, la rîndul ei, îi scuipase în față toată ura ei, amenințîndu-l cu răzbunarea cea mai atroce. Ca și Krimhilda jelind moartea lui Siegfried, ea își ridica pumnii împotriva ucigașilor, dar tot ca și Krimhilda învățase în noaptea aceea să tacă pentru a se putea răzbuna. Intrînd la ea, Darnley găsește o altă Maria Stuart, atît de diferită de răzbunătoarea plină de ură și de mînie de ieri : o biată femeie închircită de dureri, învinsă, ba mai mult, o soție supusă, blîndă, privindu-și cu ochii plini de umilă duioșie stăpînul care a știut să-i dea o lecție a puterii sale. Și vanitosul Darnley nici nu sperase mai mult ; a sosit așadar clipa multvisată cînd își poate savura din plin victoria, cînd se poate înălța în ochii ei, măreț și atotbiruitor, un adevărat bărbat, un luptător neînfricat care nu admite nesupunere, care nu îngăduie nimănui să-l nesocotească. Sub încleștarea de fier a mîinii lui neșovăitoare iată că trufașa aceasta, soția și regina aceasta din cale-afară de semeață și-a uitat mîndria și privește spre el ca un cîine bătut, care se gudură pe lîngă asprul stăpîn spre a fi iertat și mîngîiat ; iat-o stînd supusă la picioarele lui și pîndind vreun semn de bunăvoință, prea fericită să-l poată sluji din nou, acum cînd mînia lui augustă l-a înlăturat dintre ei pe infamul italian.

O atît de prea bruscă și radicală transformare ar fi dat de gîndit unui bărbat inteligent, i-ar fi trezit toate suspiciunile. Dacă ar fi fost mai puțin nătărău, mai puțin credul și înfumurat, ar fi trebuit să-i mai răsune încă în urechi urletele acelea de ură și de dispreț, amenin-

țările și ocările azvîrlite în față cu toată violența de către această femeie care cu numai cîteva ore înainte îl numise trădător, născut din stirpe de trădători. Ar fi trebuit să-și aducă aminte că femeia din fața lui este o fiică o Stuarților, care nu știu să uite și să ierte nici o insultă. Dar Darnley nu era decît un mic prostănac uituc, în urechile căruia lingușirea avea acorduri divine. În afara lingușirii însă Maria Stuart mai deținea împotriva lui Darnley și o altă armă, mai irezistibilă. Prințul acesta frumos fusese marea dragoste a inimii ei, iubindu-l cu o patimă și o dăruire fără egal, împărtășindu-l din ardoarea simțurilor ei incandescente.

Acest lucru nu-l putuse uita lacomul Darnley și nu contenise nici o clipă să fie sclavul trupului ei, nu-și dorise niciodată mai fierbinte ceva decît întoarcerea acelor preafericite zile cînd regina nu încerca să se sustragă îmbrățișărilor lui. Și dintr-o dată, printr-o nesperată minune, femeia atît de intens dorită se înfățișează din nou caldă, primitoare, plină de amețitoare promisiuni. Ea nu are altceva de făcut decît să-și îmblînzească vocea și cu un zîmbet încărcat de făgăduinți să-l roage să n-o părăsească, să rămînă cu ea în noaptea aceasta, pentru ca lanțul subțire al patimii să-l înconjoare pe nesimțite și să-i frîngă grumazul. Nu se știe prin ce rafinate ademeniri a săvîrșit Maria Stuart acest miracol al reîntoarcerii. Ceea ce se știe însă este că la mai puțin de douăzeci și patru de ore de la masacru, trădătorul și dușmanul ei cel mai înverșunat a redevenit sclavul ei supus, gata să facă orice i-ar fi cerut ea pentru a-i fi pe plac. Dacă lorzilor nu le-a fost prea greu să-l atragă de partea lor în conjurație și să-l determine să-și trădeze soția, se pare că și mai ușor i-a fost acesteia să-l readucă la ea și să-l transforme în trădătorul trădătorilor pe această sămînță de trădător, pentru a izbi cu el în complicii și aliații lui de ieri. Cu aceeași perfidie și lipsă de scrupule cu care a trădat-o pe ea, îi trădează acum pe tovarășii lui; se face astfel unealta unei răzbunări care avea să lovească necruțătoare în primul rînd în el însuși, el fiind principalul vinovat, implicat pînă peste cap în complot.

Așadar această scenă măreață, shakespeareană, avusese ca punct de pornire intrarea lui Darnley în chip de

învingător și stăpîn atotputernic în camera victimei; după cîteva ore numai, el avea să iasă de acolo unealtă docilă în mîna răzbunătoarei, trădător al trădătorilor. Într-un timp neverosimil de scurt, ea dibuise veriga cea mai slabă a lanțului ce-o întemnița și, desfăcînd-o cu măiastră dibăcie, se eliberase din strînsoare. Capul conspirației conspiră acum împotriva conspiratorilor. Strălucita inspirație de o clipă a unei femei a biruit viclenia vulgară, îndelung elaborată a unei haite întregi de bărbați brutali și cruzi.

Intrarea lui Moray în fruntea convoiului de nobili fugari în Edinburgh reprezintă punctul culminant al triumfului lorzilor împotriva reginei. Pentru că exact în aceeași zi — 11 aprilie — din ordinul Mariei Stuart, parlamentul urma să-l declare trădător. Acest tactician de seamă știuse să tragă ițele complotului în așa fel încît să culeagă roadele victoriei fără a-și fi mînjit mîinile cu sîngele asasinatului. Nu numai că nu fusese de față la rușinosul masacru, dar își luase toate precauțiile pentru a nu exista nici o dovadă a participării sale la complot; el apărea acum în chip de erou eliberator, puternic, mîndru, nemaculat, sigur de sine. Și, genială actriță, sora lui vitregă îi acceptă, silită de împrejurări, această falsă postură și se aruncă în brațele fratelui ca și cum nici ură, nici dușmănie n-ar fi existat vreodată între ei, ci numai tandră iubire frățească. Sărutul trădării depus ieri pe obrazul ei, îl transmite ea astăzi cu aceeași sfruntată nerușinare lui Moray. Și nu ezită nici o clipă să-i ceară sfat și ajutor, de parcă nu din ordinul ei fusese el condamnat la surghiun, de parcă reîntoarcerea lui în țară o așteptase și dorise ea cu nespusă nerăbdare. Iar Moray la rîndul lui nu se lasă mai prejos în această comedie și intervine pe dată, cu toată autoritatea, în favoarea reginei. Acum, cînd conjurația dorită și încuviințată de el a biruit — fără amestecul și participarea lui, în aparență —, cînd Rizzio, dușmanul lui cel mai aprig, cel care uneltea cu atîta pricepere împotriva cauzei protestante și a supremației lui în conducerea statului a fost înlăturat, Moray consideră că este profitabil pentru el să se dea uitării cît mai curînd acest episod tulbure și să joace rolul conciliatorului, al pacificatorului. Prima măsură pe care o impune este un compromis: să fie îndepărtată imediat umilitoarea pază în care este ținută

regina; să i se redea suveranei drepturile și demnitățile ei auguste, iar aceasta, la rîndul ei, să-și reverse mărinimoasa iertare și absolvire de orice ispășire asupra asasinilor patrioți.

Maria Stuart, care își pregătise pe îndelete fuga — în complicitate cu soțul ei duplicitar — în cele mai mărunte detalii, nu fusese nicicînd animată de o mai mare poftă de răfuială ca acum, nicicînd nu nutrise mai puțin intenția de a uita și de a ierta. Dar, pentru a putea lovi din plin, trebuia să adoarmă vigilența rebelilor; acceptă așadar propunerea. Nu trecuseră decît patruzeci și opt de ore de la asasinat și iată că povestea aceasta sîngeroasă pare a fi îngropată, odată cu leșul mutilat al lui Rizzio. Cu toți se arată dispuși să procedeze ca și cum nu s-ar fi întîmplat cu adevărat nimic grav. Un mic muzicant obraznic și-a primit pedeapsa și atîta tot. Intrusul, derbedeul acela italian, va fi uitat și pacea va coborî iar asupra Scoției.

Acordul verbal este încheiat. Totuși, conjurații întîrzie să-și retragă sentinelele de la ușa regală. Ei cunosc suficient de bine mîndria Stuarților pentru a se îndoi de autenticitatea generoaselor sentimente pe care le afișează regina. Prudența lor înnăscută îi avertizează că e mai cuminte să mențină cît mai multă vreme neînarmat brațul acesta atît de impulsiv la mînie; ei simt cît de primejdioasă și fatală le poate fi libertatea acestei femei. Și mai este ceva care nu li se pare tocmai în ordine: vizitele prea dese și prea prelungite ale lui Darnley în camera „bolnavei". Ei au toate motivele să cunoască ușurința cu care poate fi modelat acest nevolnic, și-l avertizează pe Darnley să nu se încreadă în cuvintele amăgitoare ale Mariei Stuart care, bănuiesc ei, uneltește să-l atragă în tabăra adversă. Ba chiar îl amenință — profetică amenințare — că ar plăti scump această nouă trădare. Asigurările și jurămintele lui de credință nu le sînt suficiente. Și nici promisiunile reginei. Ei care și-au călcat de atîtea ori jurămîntul știu mai bine ca oricine cît de ușor cîntărește un jurămînt, ce lucru lipsit de importanță este o făgăduială, și se încred mai puțin decît în orice în cuvîntul dat. De aceea pretind un document scris — ciudată credulitate în durabilitatea

contractelor — prin care regina să le asigure impunitatea, condiționînd astfel retragerea pazei. Pînă nu de mult se asigurau prin *„bonduri“* pentru săvîrșirea asasinatului, acum au nevoie de un *„bond“* asemănător pentru absolvirea de răspunderea lui. Numai că Maria Stuart este prea mîndră și prea deșteaptă pentru a da în mîna asasinilor un document care s-o angajeze în vreun fel. Și cu cît îi trece prin minte mai puțin s-o facă, cu atît se arată mai dispusă, mai încîntată chiar să le ofere documentul. De fapt nu urmărește altceva decît să cîștige timp pînă seara. Darnley va căpăta această prea onorabilă misiune de a-i duce cu vorba. Ca om de încredere ce le este redactează împreună cu ei documentul, grijuliu de a nu omite nici un punct și nici un paragraf care ar fi în favoarea rebelilor. Și atîta vreme le ia întocmirea actului încît tocmai cînd au sfîrșit treaba, iată, s-a înnoptat, și n-ar fi indicat să strice odihna suferindei pentru a-i solicita iscălitura. În zori însă, la prima oră, Darnley se obligă să le prezinte documentul semnat și parafat și cel care se obligă astfel cu toată solemnitatea este regele lor, al cărui cuvînt ar fi o necuviință să fie pus la îndoială, pe față. Deci pentru a întări pactul, paza reginei este ridicată și victoria obținută se cere sărbătorită. Tot lui Darnley îi cade în sarcină, după ce i-a amețit cu vorbe să-i îmbete cu vin pe cei a căror vigilență trebuie adormită în această noapte. Expert în aranjarea treburilor murdare, acesta își anunță complicii că îi invită — din ordinul reginei — la un mare festin. Băutura se revarsă în valuri, înfrățește inimile și împacă toate discordiile. În noaptea aceea lorzii se duc la culcare cu capul și picioarele grele, în schimb cu inimile ușoare: regina le-a promis iertarea, regele le-o garantează, Rizzio stă bine unde stă sub o proaspătă moviliță de pămînt, Moray s-a întors acasă și apropierea lui îi umple de siguranță. Un somn de plumb, somnul beției, pune capăt acestei zile atît de agitate.

De îndată ce paza a fost retrasă și calea e liberă, Maria Stuart părăsește în grabă patul de „suferință“ și cu o energie neașteptată pentru o „bolnavă“ dă ultimele dispoziții în vederea evadării. La miezul nopții, în umbra zidului ce înconjoară cimitirul, Bothwell împreună cu alți prieteni credincioși o așteaptă cu caii înșeuați, pregătiți de fugă.

Castelul întreg doarme, cufundat într-un somn adînc. Numai sus, o ușă se deschide cu precauție și Maria Stuart se strecoară neauzită ca o umbră prin coridoare, prin odăile servitorilor, pînă în subsolul de unde o galerie secretă duce spre catacombele cimitirului. Din întunericul bolților înghețate șiroiește umezeala, iar lumina șovăitoare a torțelor scoate cînd și cînd la iveală pentru fracțiuni de secundă unghere sinistre în care se îngrămădesc oseminte și racle. În sfîrșit drumul acesta sinistru a ajuns la capăt. Aici îi întîmpină, ca o mare ușurare, aerul proaspăt al nopții : libertatea. Mai au de străbătut cimitirul pînă la prietenii salvatori care-i așteaptă. Deodată pașii fugarilor se împotmolesc : un mormînt proaspăt le stă în drum : mormîntul lui David Rizzio. Era ultima lovitură pe care o mai aștepta inima și așa destul de călită de lovituri a suveranei pentru a se încrîncena cu și mai multă tărie. Existența pentru ea nu înseamnă în momentul acesta decît îndeplinirea a două mari țeluri : să-și salveze, prin fugă, onoarea de suverană și să dăruiască Scoției un moștenitor. Și apoi, abia după aceea, cînd va fi izbăvită de aceste două mari sarcini, să abată asupra trădătorilor și asasinilor mînia ucigătoare, necruțătoare a răzbunării sale, care nu-l va ocoli nici pe ticălosul care din prostie o ajută acum. Se aruncă în grabă deci pe cal, în spatele credinciosului căpitan al corpului de gardă, Arthur Erskine, alături de care se simte în siguranță. Grăbit să se pună la adăpost Darnley i-a luat-o înainte și a dat pinteni calului fără s-o mai aștepte. Unul în spatele altuia, călare pe același cal, încleștați într-un galop sălbatic gonesc Erskine și regina însărcinată în a cincea lună, cale de douăzeci și una de leghe pînă la castelul lordului Seton. Odată ajunși aici, o escortă de două sute de călăreți o însotesc pe fugara din miez de noapte, devenită din nou stăpînă, odată cu zorile, la castelul regal din Dunbar, unde ajunge încă înainte de amiază. Fără să-și îngăduie nici un minut de răgaz, viteaza femeie trece pe dată la acțiune. Ea a învățat între timp că numai titlul de regină nu valorează nimic dacă nu știi să lupți pe viață și pe moarte pentru a domni cu adevărat. Neobosită, scrie și dictează scrisori și apeluri către toți cei ce i-au rămas credincioși.

Adună în grabă o armată care să ia cu asalt castelul Holyrood. Viața îi este acum salvată. Ceea ce a mai rămas de salvat este coroana, puterea.

Ori de cîte ori a acționat sub imperiul pasiunii, femeia aceasta s-a dovedit neostenită și imbatabilă. Și mai mult ca oricînd acum, cînd patima răzbunării îi înfierbîntă sîngele, inima ei s-a arătat demnă de coroana ce-o purta.

De îndată ce se luminează de ziuă, ocupanții castelului Halyrood aveau să ia cunoștință de amara surpriză ce li se pregătise. Regina împreună cu Darnley, aliatul și protectorul lor, au fugit. Năuceala este atît de mare încît în primele momente ei nici nu pot concepe cît de amarnic au fost trași pe sfoară, ce magistral au fost păcăliți. Încrezători încă în cuvîntul regesc al suveranului și nevrînd să înțeleagă că au fost trădați, trimit pe dată, ca delegat la Dunbar, pe lordul Sempill ca să solicite Mariei Stuart documentul redactat împreună cu Darnley, cu atîta precauție, document care să le asigure amnistia generală. Delegatul este lăsat însă să aștepte în fața porților închise trei zile, ca la Canossa ; regina refuză să accepte vreo tranzacție cu rebelii, acum cînd Bothwell își adunase armata. Frica începe să facă ravagii în tabăra rebelilor. Pe furiș, unul cîte unul, nobilii răsculați dezertează și se furișează pentru a se prosterna cu căință la picioarele stăpînei implorînd îndurare, cu excepția lui Ruthven, care se atinsese primul de Rizzio, a lui Fawdonside, care-i pusese pistolul în piept reginei și a lui John Knox, care se pripise să preamărească asasinatul declarîndu-l de pe amvon o faptă lăudabilă întru cinstirea Domnului ; acestora nu le-a mai rămas altă cale decît fuga din țară.

Dacă și-ar asculta inima, Maria Stuart ar răspunde căinței păcătoșilor cu o cruzime exemplară care să le slujească de învățătură pe viitor tuturor rebelilor. De data aceasta ea va asculta însă de glasul înțelepciunii și va proceda cu prudență și chibzuială. Regina cunoaște prea bine amestecul lui Moray în complot. Dovadă punctualitatea cu care s-a reîntors în țară în chiar primul ceas al prizonieratului ei. Totuși, întrucît el n-a luat parte activă la asasinat, ea consideră că e mai chibzuit să închidă un ochi și să-l cruțe pentru a-l avea de partea ei pe bărbatul cel mai puternic și mai influent din întreg statul. *„Ca să nu am prea mulți dușmani deodată“*, se

justifică ea. Pentru că dacă ar vrea să procedeze drept, împărțind fiecăruia, după faptă, răsplata cuvenită, ar trebui să înceapă cu propriul ei soț, cel mai vinovat dintre conspiratori, cel care le-a înlesnit ucigașilor pătrunderea în apartamentul ei, cel care a imobilizat-o în timpul crimei odioase. Dar pedepsindu-l pe Darnley nu și-ar face sieși un real serviciu, dimpotrivă. Pentru femeia a cărei reputație a fost cîndva pusă la îndoială prin scandalul cu Chastelard, e mai înțelept să ascundă de ochii lumii faptul că propriul ei bărbat participase la complot în chip de soț dezonorat și încornorat. Așadar consideră că este în folosul ei să accepte o falsă interpretare, o versiune mincinoasă a atitudinii lui Darnley, conform căreia regele n-ar fi avut nici un amestec în acest complot și n-ar fi fost implicat în asasinat. Dificilă încercare aceea de a scoate basma curată pe cineva care nu se dăduse în lături să semneze două *„bonduri“* ce aveau să certifice participarea lui activă la conspirație și care, mai mult decît atît, îngăduise unuia dintre rebeli să se slujească de pumnalul său în săvîrșirea atrocității (Pumnalul lui Darnley fusese găsit împlîntat în trupul mutilat al lui Rizzio). Dar Maria Stuart nu-și pierde vremea cu scrupule excesive cînd e vorba de o marionetă ca Darnley, lipsită de voință și de onoare. În piața orașului se dă citire unui document oficial și solemn, prin care regele declară în mod public *„pe onoarea și cuvîntul său de prinț“* că n-a luat vreodată parte la această dezonorantă conspirație și că se face vinovat de calomnie cel ce l-ar acuza că ar fi *„sfătuit, comandat, ocrotit sau aprobat“* această nesupunere cînd de fapt nu mai era o taină pentru nimeni în întregul oraș și chiar în întreaga țară faptul că a *„counseled, commanded, consented assisted“* complotul și că a încheiat chiar un contract semnat și parafat cu conjurații. O asemenea declarație nerușinată întrece cu mult toată ticăloșia de care fusese capabil pînă atunci acest tînăr prinț. Pedeapsă mai aspră și mai răzbunătoare nici că putea să-i aplice Maria Stuart, decît aceea de a-l obliga să se compromită singur dovedindu-se în fața poporului scoțian un sperjur nemernic, un om de nimic, lipsit de cuvînt și de onoare, demn pentru totdeauna de disprețul lumii întregi.

Odată monstruoasa crimă drapată astfel sub lințoliul imaculat al minciunii, perechea regală — în deplină armonie — își face intrarea triumfală în Edinburgh, ur-

mată de un măreț alai ce înaintează în sunetele sărbătorești și solemne ale fanfarei. Conflictul s-a aplanat, liniștea a fost restabilită. Nu lipsește din această veselă pantomimă nici momentul indispensabil al pedepsirii vinovaților : cîțiva robi, cîțiva slujitori neînsemnați cărora li s-a ordonat să stea de pază în fața porții palatului în timp ce stăpînii lor loveau cu pumnalele înăuntru, se leagănă în ștreanguri pentru a fi pildă mulțimii. Și cu aceasta socotelile au fost încheiate, datoriile plătite, dacă mai adăugăm faptul că mortului Rizzio i s-a făcut onoarea unui impozant monument funerar, iar fratele său îi ia locul în cabinetul reginei.

Episodul a fost uitat, iertarea augustă s-a pogorît mărinimoasă asupra conspiratorilor. Sau cel puțin așa se străduiesc să asigure aparențele.

Iată, a trecut prin toate primejdiile, prin toate emoțiile care se puteau imagina și acum îi mai stă în față una : să-și consolideze situația atît de șubrezită, dăruind țării un sănătos și fericit moștenitor. Pruncul acesta, viitorul rege, și nu soțul, actualul rege, suveranul de paie, va face din ea, în fața națiunii întregi, o persoană inviolabilă. Presimțind apropierea evenimentului, Maria Stuart este cuprinsă de grele neliniști, se simte apăsată de o ciudată descurajare, o umbră întunecată planează asupra sufletului ei. Poate nu este decît amintirea prea proaspătă a morții lui Rizzio, poate presentimentul obscur al viitoarelor nenorociri ce se vor abate asupra ei. Își face testamentul prin care îi lasă lui Darnley — restituindu-i-l — inelul de căsătorie, dar se gîndește și la Iosif Rizzio — fratele celui ucis — la Bothwell și la cele patru Marii. Pentru prima oară femeia aceasta curajoasă se teme de moarte. Părăsește castelul Holyrood care — a simțit-o din plin — nu prezintă destulă siguranță și se instalează în castelul din Edinburgh, mai puțin confortabil, dar mai sigur, mai inaccesibil, putînd rezista oricăror atacuri. Acolo, în izolarea aceia liniștitoare, vrea să-l aducă pe lume — chiar și cu prețul vieții ei — pe viitorul moștenitor al coroanei scoțiene și engleze.

În dimineața zilei de 9 iunie tunurile fortăreței vestesc orașului de jos marea bucurie : regina a născut un fiu, un Stuart ; Scoției i s-a dăruit un rege. Prin el va lua sfîrșit domnia primejdioasă a femeilor, frînele sta-

tului vor fi ţinute în mîinile ferme ale unui bărbat. S-a împlinit speranţa cea mai fierbinte a mamei şi totodată dorinţa ţării. Dar ceasul acesta de durere şi de bucurie, al naşterii fiului ei, este pentru Maria Stuart şi ceasul lucidităţii, al celei mai înalte răspunderi. De îndată ce i-a dat viaţă, ea înţelege limpede că are datoria să-i asigure onoarea, să înlăture orice urmă de echivoc care ar putea plana asupra lui mai tîrziu, întunecîndu-i domnia. Ea cunoaşte clevetirile acelea otrăvite strecurate nu numai în urechea lui Darnley, ci insinuate şi dincolo de zidurile palatului, care zvoneau despre păcatul adulterului de care s-ar fi făcut vinovată regina. Ştie că la Londra nu se aşteaptă decît un asemenea pretext pentru a se contesta nou-născutului descendenţa legitimă şi deci dreptul de succesiune la tron. Ceea ce are ea de făcut în această oră este să spulbere odată pentru totdeauna orice urmă de suspiciune, să înăbuşe această minciună neruşinată. În faţa tuturor celor adunaţi în camera ei de lehuză, şi care mai tîrziu vor putea depune mărturie asupra scenei la care au asistat, ea se adresează lui Darnley, arătîndu-i copilul :

— Iată fiul pe care Dumnezeu ni l-a dăruit ţie şi mie ; fiu zămislit de nimeni altul decît de tine.

Ruşinat de a fi contribuit prin trăncănelile lui geloase la răspîndirea zvonurilor defăimătoare, jenat de solemnitatea acestor cuvinte al căror sens acuzator nu se poate să nu-l înţeleagă, încurcat pentru că nu ştie să facă faţă unei atari situaţii, Darnley găseşte totuşi modalitatea de a ieşi din impas : se apleacă şi sărută copilul. Dar mama nu se poate mulţumi cu un asemenea răspuns ; ridicînd în braţe pruncul ea rosteşte tare şi răspicat, de parcă s-ar lega printr-un jurămînt :

— Mărturisesc în faţa Domnului, precum voi mărturisi la Judecata de Apoi, că acesta este fiul tău, drept pentru care mă cutremur de soarta ce-i va fi dată : doresc ca toate femeile şi toţi bărbaţii de faţă să fie martori la mărturisirea ce-am făcut.

Ciudat jurămînt rostit într-o oră atît de solemnă. Răzbate din el amara neîncredere pe care această femeie, adînc jignită, o nutreşte omului ce-a dezamăgit-o atît de total şi definitiv. Apoi ea întinde copilul lordului William Standon spunînd :

— Îmi leg de acest fiu speranța că va uni el, cel dintîi, cele două regate : al Scoției și al Angliei.

Surprins, Standon răspunde :

— De ce el, doamnă ? De ce nu augustii săi părinți, majestatea voastră împreună cu regele, soțul dumneavoastră ?

Cu o amărăciune venind din adîncurile sufletului ei îndurerat Maria Stuart rostește :

— Pentru că tatăl său a distrus legătura noastră.

Înjosit astfel în fața tuturor, Darnley intervine împăciuitor :

— N-ai făgăduit tu că vei uita și ierta ?

— Doresc să iert, răspunse regina. De uitat însă nu voi putea niciodată. Ce s-ar fi ales din mine și din copilul nostru dacă Fawdenside ar fi descărcat pistolul asupra mea ? Dumnezeu știe ce-ar fi făcut atunci lorzii cu tine !

— Madame, să nu dezgropăm din nou acum lucrurile acestea vechi, de mult îngropate ! spuse Darnley prevenitor.

— Bine ! Să nu mai vorbim despre ele, răspunse regina punînd capăt acestei scene întunecate ca un cer înnourat, brăzdat de fulgerele premergătoare furtunii.

Chiar și în ceasul acesta de grea cumpănă, cînd își revarsă întreaga amărăciune a sufletului ei grav lezat, Maria Stuart n-a rostit de fapt decît jumătate de adevăr : că fără să poată uita va încerca să ierte. Adevărul este că nu va fi liniște în castelul acesta, pace în țara aceasta, pînă cînd sîngele vărsat nu va fi ispășit prin sînge și violența răsplătită cu violență.

Copilul s-a născut, vestea fericită s-a răspîndit pretutindeni, mama se simte bine, și-a revenit după grelele chinuri ale nașterii. E timpul deci ca sir James Melville mesagerul de încredere al reginei, să încalece, să dea pinteni calului și să străbată în goană Scoția pentru a duce Elisabetei vestea cea mare. Pînă seara se și află la graniță, noaptea poposește la Berwick, iar zorii îl găsesc galopînd spre Londra, unde ajunge în seara zilei de 12 iunie, cu calul în spume și cu satisfacția de a fi realizat o asemenea performanță. Dar Elisabeta nu se află la Londra ; ea dă un bal la castelul ei de la Greenwich ; inimosul Melville, neobosit, încalecă pe dată pe un alt cal, și

nu se oprește decît la Greenwich ; vestea trebuie comunicată chiar în noaptea aceea.

Elisabeta tocmai își sărbătorește însănătoșirea după o boală lungă și grea care-i pusese viața în primejdie. Fastuos înveșmîntată în rochia-i ca un clopot somptuos, ea pare o uriașă lalea exotică. Fardul, aplicat din belșug, ascunde urmele bolii, săpate adînc pe figura ei osoasă și regina petrece cu voioșie, dansează și conversează într-o excelentă dispoziție, înconjurată de curtenia devotaților ei cavaleri. Deodată printre perechile de dansatori, își croiește drum Cecil, secretarul ei, însoțit de sir James Melville. Bătrînul se apropie de regină și-i împărtășește în șoaptă, vestea. Maria Stuart a născut un fiu, a dăruit Scoției un moștenitor.

Elisabeta a fost întotdeauna o desvîrșită politiciană, o excelentă diplomată, versată în arta stăpînirii de sine, ajunsă la o adevărată măiestrie în capacitatea de a-și ascunde sentimentele. De data aceasta, însă, vestea o surprinse pe neașteptate și se înfige ca un pumnal în inima ei de femeie. De femeie prea pătimașă, prea sensibilă, prea vulnerabilă pentru a mai putea fi ținută în frîu de tacticiana calculată, în ora aceasta grea. Nervii ei sînt prea surescitați pentru a putea face față cum se cuvine unui asemenea moment, lovitura prea năprasnică și durerea prea copleșitoare pentru a o mai tăinui sub masca convențională a etichetei. Rămîne încremenită, palidă — în pofida stratului gros de fard ce-i acoperă obrajii —, cu buzele strînse, cu pumnii încleștați, cu privirile rătăcite. La un semn al reginei muzica tace brusc, dansul încetează și Elisabeta, cu pași rigizi, cu umerii aduși, părăsește fără un cuvînt sala de bal. Ajunsă în dormitorul ei, încleștarea și rigiditatea — suprem efort al acestui biet suflet rănit de moarte — dispar, și femeia se prăbușește în sfîșietoare hohote de plîns, în brațele doamnelor ei :

— Regina Scoției a născut un fiu, pe cînd eu nu sînt decît o uscătură stearpă, neroditoare.

Niciodată, de-a lungul unei existențe de șaptezeci de ani, durerea nu i-a jucat o astfel de festă, nu a demascat-o atît de penibil ca în clipa aceea. O fracțiune de secundă cortina s-a dat la o parte și a dezvăluit lumii o amarnică tragedie : aceea a femeii frustrate în însăși feminitatea ei, căreia i se refuză orice bucurie, care trăiește sub obsesia cumplitei infirmități de a nu putea

fi femeie, soţie şi mamă. Această mare regină ar fi dat totul, ar fi renunţat la toate regatele lumii pentru bucuria neasemuită, pentru fericirea dumnezeiască de a da naştere unui copil. I-ar fi iertat Mariei Stuart toate succesele, i-ar fi îngăduit toate vanităţile, toate realizările, toate victoriile în afară de una singură, asupra căreia se concentrează de fapt întreaga ură, întreaga gelozie, întreaga invidie, întreaga deznădejde a acestei femei : aceea de a fi mamă.

La adăpostul nopţii, Elisabeta îşi va consuma în hohote de durere şi strigăte de revoltă pătimaşa ei neputinţă.

Dimineaţa însă, surîzătoare, amabilă, regina îl primeşte cu mare solemnitate şi nenumărate atenţii pe Melville, mesagerul unei atît de plăcute veşti, încredinţîndu-l de bunele şi duioasele sentimente ce le nutreşte stăpinei lui, căreia îi transmite cele mai calde şi mai sincere urări de fericire şi de prosperitate. Făgăduieşte că va fi naşa copilului şi că va face tot ce-i va sta in putinţă ca să participe la botez. Cu cît e mai mare durerea şi mai amarnică invidia în sufletul ei, cu atît mai generoasă şi mai protectoare doreşte să apară în faţa lumii întregi.

Din nou s-a întors roata norocului de partea celei curajoase ; primejdiile au fost înlăturate, necazurile uitate. Cerul ei înnourat ieri este astăzi din nou senin şi însorit. Dar primejdia nu-i cuminţeşte pe cei îndrăzneţi. Maria Stuart nu e făcută pentru o existenţă liniştită şi fericită.

Cei viteji îşi vor făuri întotdeauna viaţa după asemănarea şi pe măsura sufletului lor : zbuciumată, intensă, cutezătoare.

CUMPLITE ÎNCURCĂTURI

(Iulie — Decembrie, 1566)

ODATĂ CU NAŞTEREA COPILULUI IA SFÎRŞIT PRIMUL act al tragediei care a fost existenţa Mariei Stuart. Scena aşteaptă acum pregătită începerea celui de al doilea act ce se va desfăşura cu decoruri şi personaje noi, într-o atmosferă diferită : mai sumbră, mai încordată, cutre-

murată de forțe și izbucniri dramatice, pline de tensiune. Tragediei politice de pînă acum îi ia locul una cu un caracter personal. Maria Stuart avusese de înfruntat dușmăniile și ostilitățile interne — ale rebelilor din țară — cît și pe cele de dincolo de hotare ; o așteaptă acum o altă bătălie, mai violentă, mai încleștată, mai sfîșietoare : lupta cu forțele telurice, năvalnice, dinlăuntrul ei. Ea însăși se transformă radical, își descoperă un suflet nou, plin de neprevăzut ; convingerile, credințele, țelurile, ambițiile, preferințele, obiceiurile ei de pînă atunci sînt uitate, părăsite, înlocuite cu altele, diametral opuse. Maria Stuart se dovedise în prima etapă a existenței ei mai întîi o prințesă silitoare și talentată, deosebit de agreabilă prin cumințenia, frumusețea și gentilețea spiritului ei ; apoi o regină fermecătoare, o văduvă nevîrstnică, melancolică și visătoare ; din nou o regină, de data aceasta mîndră, ambițioasă și îndrăzneață ; și, în sfîrșit, o femeie dezamăgită, înșelată în speranțele, credințele și idealurile ei. Și deodată, pe neașteptate, curînd după naștere, o schimbare bruscă se petrece cu această ființă care nu mai simte în ea imboldul să fie regină, ci femeie și numai femeie. Pentru prima oară setea ei de putere se stinge, înlocuită de supremația simțurilor care se dezlănțuie cu o forță nebănuită, cu o pasiune fără egal, măturînd totul din calea lor, nimicind tot ce clădise cu trudă și elaborase cu chibzuință, nesocotind tot ce-i stă în cale : onoare, lege, morală ; este gata să renunțe la tot, pînă și la coroană. Se abandonează, corabie ușoară și minusculă, în voia uraganului grandios al pasiunii sale, se risipește cu o exaltare nemaiîntîlnită în istoria lumii, pînă la epuizarea totală a marilor ei forțe vitale.

Maria Stuart consumă cu o intensitate dramatică, de-a dreptul spectaculoasă, într-un singur an, o pasiune devastatoare ; se poate spune că într-un singur an și-a trăit toată viața, dar și-a trăit-o din plin, nemailăsînd nimic pentru zilele, lunile și anii ce aveau să vină.

Un alt personaj care-și va avea rolul său în acest de al doilea act, și care va apare și el schimbat, este Darnley. Între timp a devenit un personaj tragic, întunecat, izolat în marea lui singurătate de disprețul și desconsiderarea unanimă pe care a dobîndit-o după ce i-a trădat pe toți. În sufletul lui mărunt, dar atît de ambițios, scurmă acum, cu amară deznădejde, o furie oarbă și ne-

putincioasă. A făcut tot ce putea face pentru a recîştiga un strop din recunoştinţa, devotamentul şi dragostea femeii de care inima lui slabă se agaţă cu disperare şi a primit în schimb, de îndată ce a încetat să-i mai fie util, indiferenţa, ba chiar repulsia ei, manifestate făţiş. Căci singurul sentiment pe care i-l mai poate nutri ea de aici înainte este o aversiune neînduplecată. Cu atît mai mult cu cît scrisoarea adresată de el conjuraţilor, prin care se obligă să le asigure impunitatea în schimbul asasinării lui Rizzio, se află acum în mîna ei — ca o răzbunare a lorzilor proscrişi, îndreptată împotriva trădătorului. Acest document însă nu constituie decît o dovadă materială a ceea ce regina ştia de mult : că şi-a legat viaţa de un om de nimic, de o canalie, de un suflet josnic, capabil doar de trădare şi laşitate. Ea urăşte în el nu numai defectele lui, ci mai ales propria ei eroare atît de grosolană, de umilitoare, de lipsită de gust, de a face un erou din vietatea aceasta vîscoasă, din molusca aceasta a cărei simplă atingere o umple de oroare. Prezenţa lui nelipsită alături de ea îi face rău ; existenţa lui o apasă ca un coşmar. Îşi frămîntă încontinuu mintea ce să facă să se elibereze de sub tirania acestui vis urît. Intenţia de a pune capăt unei legături care a devenit obositoare şi imposibil de suportat încolţeşte în inima ei ca ceva firesc, ca o dezlegare normală a unei situaţii prea încordate, ca să mai poată dura astfel. Nu e o pornire violentă sau sîngeroasă, datorită unor tenebroase instincte, ci o dorinţă cît se poate de legitimă a unei femei care, dezamăgită în căsnicia ei, consideră despărţirea ca unica soluţie logică. Şi într-adevăr, Maria Stuart se consultă asupra acestei posibilităţi cu Moray şi Maitland. Dar înţelege curînd riscurile şi piedicile care stau în calea unei despărţiri : datorită zvonurilor calomnioase cu privire la pretinsele ei relaţii neîngăduite cu Rizzio, divorţul intervenit la un atît de scurt timp după naşterea copilului n-ar face decît să dea apă la moară bîrfelilor. Răuvoitorii ar avea un argument plauzibil pentru a-l socoti pe fiul ei bastard şi a încerca să-i conteste dreptul de succesiune, asigurat numai vlăstarului unei căsătorii legitime. Deci, pentru ca numele lui James al VI-lea să rămînă nepătat şi succesiunea inatacabilă, regina se vede nevoită să renunţe la intenţia de divorţ, să ocolească cea mai simplă şi mai firească soluţie întru rezolvarea acestei incongruenţe. Mai rămîne însă deschisă

o cale ; separația la care se poate recurge tacit, printr-un acord confidențial între soți ; astfel ei ar rămîne în continuare soț și soție în fața lumii, redobîndindu-și în același timp libertatea. Rezolvarea aceasta îi surîde Mariei Stuart pentru că, fără să riște sau să primejduiască situația viitorului rege, ar putea scăpa de povara vieții conjugale, s-ar sfîrși odată pentru totdeauna cu insistențele devenite de-a dreptul odioase, ale lui Darnley. Așadar încearcă să discute cu soțul ei și să-i obțină acordul, ba mai mult chiar, din relatarea unei convorbiri cu Darnley, reiese că regina l-a asigurat că poate dispune de toată libertatea fără ca aceasta s-o ofenseze în vreun fel și i-a sugerat să-și ia o metresă, indicîndu-i-o — cu intenția de a îndulci printr-o glumă brutalitatea propunerii — pe însăși soția dușmanului său de moarte, Moray. Dar încercările ei sînt sortite eșecului ; această femeie care nu-l dorește, care-l respinge continuu este de neînlocuit pentru Darnley. Numai pe ea o vrea, numai după ea tînjește sufletul lui nevolnic, iar simțurile lui sînt înrobite ei cu o patimă înflăcărată care îl scoate din minți și care pune tot mai puternic stăpînire pe el, cu cît este mai violent și mai categoric respins. Un cerc vicios din care nu există ieșire : cu cît Darnley își revendică mai aprins, mai stăruitor drepturile conjugale, cu atît crește aversiunea reginei pentru el ; aversiune la care el răspunde cu o patimă înmiită, cu o poftă din ce în ce mai nestăvilită, mai nesățioasă, de animal lihnit, viclean și sălbăticit, gata oricînd și să sfîșie, și să se gudure umil, cerșind mîngîiere. Iată cu ce preț își plătește acum Maria Stuart amarnica-i nechibzuință de a fi făcut, dintr-un biet băiețandru lipsit de demnitate și de noblețe, stăpînul ei și al țării. Lanțurile pe care de bunăvoie și le-a pus la mîini o strîng acum în încleștarea lor de fier, o încolăcesc, o sufocă, orice ar face nu le mai poate rupe.

Tot ce-i mai rămîne de făcut, în situația în care se află, este să încerce să o ignore, să înceteze de a-și mai bate capul pentru găsirea unei soluții, să evite pe cît posibil confruntarea cu Darnley și să amîne luarea unei hotărîri. Iată de ce gestul — care pentru toți biografii ei de mai tîrziu a fost găsit de neînțeles — de a părăsi castelul în taină, mai propriu spus, de a fugi de acasă, la numai patru săptămîni, după naștere, plecînd cu barca

într-o călătorie de plăcere la Alloa, un domeniu al contelui de Mar, ne apare azi, în lumina unei noi înțelegeri. cît se poate de explicabil. Căci după cele patru săptămîni, timpul cînd putea să-l evite pe Darnley și să se sustragă insistențelor lui amoroase, ar fi avut de înfruntat un întreg calvar : prezența lui odioasă, stăruințele lui continue, avansurile și chiar asalturile lui, zi de zi și noapte de noapte. Exasperată, îngrozită de această perspectivă, Maria Stuart abandonează copilul și fuge ; fuge de prezența fizică a lui Darnley, de apropierea lui, de oroarea de a trăi sub același acoperiș cu el, și mai ales de teroarea de a se ști mereu încolțită, pîndită, rîvnită de un bărbat pe care nu-l mai iubește, dar care nu încetează să-și exercite drepturile asupra ei. Fuga este singura cale spre libertate. În săptămînile, în lunile care vor urma, vara întreagă, peregrinînd de la un castel la altul, hoinărind de colo-colo, dedîndu-se, cu deznădăjduită patimă, vînătorii, dansului, jocurilor cu măști, vîrtejului de distracții și amuzamente care amintesc de trecutele timpuri, preafericite, din zilele lui Chastelard și Rizzio, regina gonește de fapt pe urmele aceleiași himere, întrezărite o clipă, pierdute din nou în clipa următoare, libertatea. Maria Stuart care n-a împlinit încă douăzeci și patru de ani dorește să uite jugul conjugal ce-o apasă și izbutește să uite odată cu el grijile, primejdiile, suferințele prin care trecuse, întreaga lecție aspră a vieții, pe care ar fi trebuit s-o învețe bine, pe dinafară și pentru totdeauna. Cînd, odată, în mijlocul petrecerii, pacostea care se numește Darnley își face apariția printre tovarășii de amuzament ai reginei, este expediat pe loc și fără multă vorbă, neîngăduindu-i-se nici măcar o noapte de popas și odihnă la Alloa. O amintire penibilă, împovărătoare, la care se gîndește în silă ca la o greșeală de neiertat și pe care vrea s-o șteargă definitiv, fără urme, din memoria ei, iată ce a mai rămas din vîlvătaia aceea de paie, pe cît de repede aprinsă pe atît de repede stinsă, a pasiunii ei pripite și neînțelepte, de pe urma căreia însă atît ea, cît și Scoția s-au ales cu un stăpîn și un suveran nedorit, pentru toată viața.

Darnley nu mai există pentru ea. Nici pe Moray, fratele vitreg, cu toată împăcarea de suprafață așternută între ei, nu se mai poate conta. Iar Maitland este și el departe de a mai prezenta încredere și siguranță, deși

obținuse în cele din urmă și el grațierea. Toți cei pe care-i investise cu deplina ei încredere s-au dovedit nedemni de un atît de covîrșitor sentiment. Și totuși, cu toate avertismentele pe care i le dăduse experiența, Maria Stuart continuă să simtă nevoia de a se încrede total, fără rezerve, fără reticență, fără precauție în cineva. Ea va rămîne toată viața femeia care va ocoli jumătățile de măsură, care nu va cunoaște nuanțele între un refuz categoric și o dăruire deplină. Suflet neliniștit, zbuciumat, va tinde de la un capăt la altul al existenței ei de femeie și de regină spre polul contrar, spre bărbatul puternic, calm, statornic, care să poată constitui un reazim de încredere.

Singurul pe care se mai poate bizui acum, după moartea lui Rizzio, este Bothwell. Bărbatul acesta energic, care fără ezitare și-a riscat viața pentru ea, este un vechi prieten. Cu ani în urmă încă, în tinerețea lui, a luptat împotriva nobililor răzvrătiți, a refuzat să-și trădeze suverana și să se alieze cu ei ; Maria de Guise, mama Mariei Stuart, a găsit în el un fidel apărător contra lorzilor Congregației, un luptător aprig pentru cauza Stuarților catolici chiar și în momentele de cea mai grea cumpănă, cînd bătălia părea pierdută definitiv pentru ei. Cu un devotament rar întîlnit în Scoția, el preferă să piardă și să fie alungat din țară decît să trădeze. Refugiat în Franța, devine comandant al corpului de gardă scoțian. Contactul cu Curtea franceză și cu manierele rafinate ale înaltei societăți de aici, va cizela întrucîtva, va șlefui asperitățile acestei firi violente și primitive, de războinic înnăscut. Schimbarea se va petrece însă numai pe planul raporturilor și relațiilor sale exterioare. În fond Bothwell va rămîne același aspru ostaș și funcția de la Curtea franceză nu-l va putea mulțumi multă vreme. Cînd Moray, dușmanul lui vechi, se răzvrătește împotriva reginei, el părăsește de îndată Franța, străbate marea, și se pune la dispoziția fiicei Stuarților. Ori de cîte ori Maria Stuart va avea de întîmpinat un moment dificil, necruțătorul și temutul Bothwell va fi alături de ea. În noaptea asasinării lui Rizzio el se salvează în ultimul moment pentru a putea strînge ajutoare, a înlesni fuga reginei și a se putea întoarce cu armată împotriva rebelilor. Faimei lui de luptător neînfricat i se datorează capitularea atît de rapidă a conjuraților. Ni-

meni în Scoția n-a slujit-o cu atît devotament și vitejie pe Maria Stuart ca acest soldat aspru și curajos în vîrstă de aproape treizeci de ani.

Figură colțuroasă și voluntară, bărbatul acesta masiv și sculptural pare dăltuit dintr-un bloc de marmură neagră. Asemenea condotierului Colleone, imaginea sa se reliefează monumentală asupra epocii, pe care o domină printr-o privire rece și cutezătoare, printr-o atitudine provocatoare în marea ei siguranță de sine. Este un bărbat în adevăratul înțeles al cuvîntului : aspru, puternic și brutal. Descinde dintr-o veche familie scoțiană, din neamul Hepburnilor, dar se pare că în vinele lui clocotește sîngele nedomolit al vikingilor și normanzilor războinici și prădători neîntrecuți. În pofida culturii pe care a dobîndit-o — stăpînește impecabil limba franceză și este un pasionat colecționar de cărți rare și prețioase — a rămas același temperament primitiv, dedat plăcerilor elementare și violente ale luptei, același, neconformist care sfidează și disprețuiește cumințenia burghezului liniștit. Se simte în brutalitatea voluptății cu care se aruncă în aventură ceva din firea acelor romantici corsari *„hors la loi“* pe care i-a aureolat Byron. Masiv, lat în umeri, înalt, bucurîndu-se de faima unei forțe fizice rar întîlnite, rămase proverbiale — spada cea mai grea pare, mînuită de el cu aceeași agilitate chiar și cu mîna stîngă, un simplu pumnal, se spune că poate cîrmui singur o corabie în vijelia cea mai cumplită —, Bothwell este și o figură de o înaltă prestanță morală. Neînfricat, neîngenuncheat de nici o forță din lume, morala lui este a celui puternic ; să cucerească, să stăpînească, să nimicească tot ce-i stă împotrivă. Pofta lui de răfuială, bucuria primitivă de a se lua veșnic la trîntă și de a-și nimici adversarul, are în sălbăticia ei ceva din forța inocentă a unui animal tînăr, puternic, nervos și nestăpînit, pus mereu pe hîrjoană ; nu are însă nimic comun cu viclenia lașă, cu lăcomia nesățioasă de jaf, cu intrigile și uneltirile perfide ale clanului din care face parte. De aceea se ține deoparte și-i învrednicește pe lași cel mult cu disprețul său, disprețul luptătorului viteaz și solitar pentru haita care atacă din umbră. Pentru că bărbatul acesta dintr-o bucată face totul — îngăduit sau nu, în cadrul legii sau în afara ei — la lumina zilei, fără ascunzișuri și precauții. Mentalitatea lui de învingător brutal, lipsit de scru-

pule, de războinic care obține totul prin violența năprasnică a brațului înarmat are, față de cea duplicitară a celorlalți, superioritatea sincerității. În mijlocul unei haite de lupi și de hiene el pare o panteră sau, mai degrabă, un leu, o fiară care, deși plină de cruzime, are totuși ceva regesc în ferocitatea ei. De aceea bărbații se tem de el și-l urăsc. Asupra femeilor însă, forța sa brutală, elementară, lipsită de artificii, acționează cu o irezistibilă putere de seducție. Nu s-a păstrat nici un portret de al lui și nu putem ști dacă seducătorul acesta mai era pe deasupra și frumos. Ni-l putem imagina însă, asemenea bărbaților înfățișați de Franz Hals : un războinic neînfricat, într-o atitudine sfidătoare, cu privirea semeață, impertinentă, provocatoare, umbrită de borul amplu al pălăriei cu pene, trasă pe o sprînceană. Unele mărturii relatează despre el că ar fi fost de o urîțenie respingătoare. Dar nu frumusețea constituie virtutea cea mai atrăgătoare a unui bărbat. Vigoarea lui, emanînd acea aromă tare a bărbăției și a puterii, sălbăticia sa naturală, violența lui arogantă și sigură de sine și aureola învingătorului, iată în ce constă marea lui putere de atracție, pur senzuală, asupra femeilor. În adorația lor pentru el se va îmbina admirația cu teama, sentimentul siguranței cu acela al riscului, al permanentei primejdii, voluptatea neprevăzutului și a aventurii. Cu atît mai mult cu cît bărbatul acesta nu este numai un mascul, un taur sălbatic, ci și un gentilom cult, nu lipsit de inteligență și dibăcie, care știe, cînd vrea, să-și etaleze manierele de o desăvîrșită curtoazie. Cuceririle amoroase nu lipsesc așadar din palmaresul acestui războinic. La Curtea franceză s-a bucurat de faima unui seducător irezistibil, faimă menținută și consolidată ulterior la cea scoțiană, unde nu puține doamne, din cele mai înalte familii, se numără printre victimele lui. În Danemarca o femeie, se spune, i-a sacrificat totul : nume, situație și avere. Dar cu toată această aparență de viață aventuroasă, abundînd în cuceriri, Bothwell este departe de a fi un Don Juan, în adevăratul înțeles al cuvîntului. În fond este un bărbat prea aspru și prea războinic pentru a putea fi un ahtiat vînător de fuste, cu atît mai mult cu cît aceste triumfuri îi vin oarecum de la sine, sînt succese ușoare, obținute fără efort ; victimele i se aruncă singure în brațe și el le culege în treacăt, ca pe niște prăzi întîmplătoare, ocazionale, lacom ca un vi-

king pe jumătate sălbatic, fără a le asedia însă cu tot arsenalul său și fără a le lua prea în serios. Toate aceste aventuri amoroase nu sînt altceva decît jocuri virile, plăceri primitive care-i satisfac nevoi elementare, mici competiții sportive și cel mai adesea brutale. A mînca, a bea, a călări, a vîna, a face dragoste sînt pentru el acțiuni aparținînd aceleiași sfere, secundare în planul existenței lui de ostaș. A-ți potoli foamea, setea, nevoia de joc, sau a lua o femeie — și mai ales a o lua cu forța — sînt pentru el formele cele mai naturale de manifestare ale puterii. La început, pentru Maria Stuart, Bothwell nu reprezintă altceva decît vasalul devotat pe care se poate bizui nevoia ei de încredere. Bothwell, la rîndul lui, este departe de a vedea în suverana pe care o slujește cu credință femeia atrăgătoare, în stare să-i aprindă vreo dorință. Ba chiar în felul lui de a-și exprima părerile pe șleau, spusese odată, vorbind despre cele două regine, Maria Stuart și Elisabeta, că „nu fac amîndouă la un loc cît o femeie adevărată". Se poate afirma că nici unul nu simțise de la început vreo atracție erotică spre celălalt. Pe vremea cînd Bothwell mai era încă în Franța, regina, indignată de unele referiri cam prea libere ale acestuia la adresa ei, care-i ajunseseră la ureche, fusese chiar pe punctul de a-i interzice întoarcerea în țară. Mai tîrziu însă, după ce cavalerul făcuse dovada devotamentului cu care o slujea, ea va începe să investească în el tot mai multă încredere și recunoștință. Astfel, curînd Bothwell este numit comandant al regiunii septentrionale, apoi avansează la rangul de locotenent-general al Scoției și comandant suprem al armatei în caz de război sau de rebeliune Regina merge mai departe pe calea favorurilor, îi dăruiește posesiunile lorzilor proscriși și, ca semn al deosebitei atenții și importanțe ce ii acordă, îi alege ca soție o tînără descendentă a nobilei și foarte bogatei familii Huntly. Nici nu se poate dovadă mai grăitoare asupra naturii relațiilor ei cu Bothwell în această primă etapă. Luptătorul acesta este însă genul de om căruia cînd i se dă un deget apucă toată mîna. A fost suficient să dețină o părticică din putere, pentru a dori s-o smulgă și s-o țină pe toată în mîinile lui de fier. În ascensiunea lui rapidă iată-l ajuns sfetnic al reginei, de fapt adevăratul guvernator. Despre autoritatea lui ra-

portează pe dată ambsadorul englez la Londra, ca despre un fapt deloc îmbucurător. Pentru că de data aceasta Maria Stuart a făcut o alegere bună dînd frînele țării pe mîna unui om atît de energic, de hotărît, prea mîndru, prea dintr-o bucată ca să se lase ademenit, de promisiuni și bani, de partea Elisabetei sau a nobililor pentru a dobîndi cîteva neînsemnate avantaje. Dictatura militară înstăpînită de Bothwell îi va pune pe lorzi la respect și va spori curînd prestigiul reginei, asigurîndu-i supremația Și murmurele de nemulțumire din rîndul nobililor nu vor întîrzia să se facă auzite ici-colo : că este din cale-afară de trufaș acest guvernator și că David n-a îndrăznit niciodată să-i înfrunte cu atîta semeție. Numai că Bothwell nu este un Rizzio oarecare, un biet curtean fără apărare care să se lase măcelărit, nici un Darnley care să accepte să fie înlăturat fără să se împotrivească. El cunoaște firea și moravurile nobililor săi camarazi și de aceea se îngrijește să fie mereu înconjurat de un puternic corp de gardă, iar „borderii“ săi nu așteaptă decît un semn pentru a pune mîna pe arme și a-i sări în ajutor la caz de nevoie. Simpatia sau antipatia de care se bucură în ochii acestor intriganți îi este indiferentă. Tot ceea ce-l interesează este să-i domine prin teroare și să se facă ascultat. Cu spada veșnic atîrnată la cingătoare, el îi silește să se plece supuși — fie că le place, fie că nu — în fața ordinelor reginei. Chiar și puternicul Moray a fost nevoit — din dorința reginei — să-i întindă mîna și să facă pace cu acest Bothwell, cel mai inversunat dușman al său. Acum cercul puterii e închis și atribuțiile clar repartizate. Maria Stuart, sigură pe sprijinul lui Bothwell, se mulțumește doar să reprezinte puterea regală : Moray conduce treburile din domeniul administrației interne ; Maitland este însărcinat cu afacerile externe, iar Bothwell, omul care se bucură de toată încrederea, este *„all in all“*. Datorită brațului său puternic și bine înarmat, pacea și ordinea au fost restabilite în Scoția. Pentru realizarea acestui miracol fusese nevoie de un adevărat bărbat, pe cît de viteaz pe atît de integru.

Și iată că bărbatul acesta adevărat acumulează pe zi ce trece tot mai multă putere, prestigiul și măreția persoanei lui întunecînd și diminuînd tot mai mult pe acelea ale suveranului numai cu numele. Dacă nici pînă acum Darnley nu însemna mare lucru în conducerea

statului, a ajuns în cele din urmă să nu mai însemne de-a dreptul nimic. Și totuși nu s-a scurs decît un singur an de cînd, împodobit în zale aurite, ca un viteaz și divinizat erou de baladă, călărise alături de regină în urmărirea rebelilor. Acum, după ce regina și-a făcut datoria față de țară și i-a dăruit un moștenitor, nefericitul rege se vede definitiv dat la o parte, aruncat într-o neagră uitare, acoperit cu lințoliul dispretului. Vorbele lui se macină în deșert fiindcă nimeni nu mai stă să le asculte. Poate veni și pleca, poate face orice, pe nimeni nu mai interesează nimic din tot ce se leagă de persoana lui. Nu mai este poftit nici măcar de formă pe la consilii și festivități și golul din jurul lui se face tot mai mare, umbra singurătății și a nepăsării coboară tot mai rece și mai greu asupra lui. Și dacă urma vreunui sentiment mai străpunge uneori spațiul acesta compact și glacial al indiferenței în care a fost izolat, nu este altceva decît o săgeată de ură sau de batjocură. Mai rău ca un străin, mai rău ca un dușman, el trăiește înconjurat de potrivnici în propria-i țară, în propria-i casă. La toată această decădere l-au condamnat aversiunea și repulsia reginei. Și de data aceasta ea comite aceeași greșeală politică, afișîndu-și atît de deschis sentimentele. Cu puțină chibzuință, cu puțină discreție ar fi putut evita o situație atît de nefericită, i-ar fi putut acorda, de ochii lumii măcar, o fărîmă din considerația datorată rangului său și l-ar fi expus mai puțin nemiloasei batjocuri și obrăzniciei lorzilor. Căci jignindu-l atît de adînc, izbutește să încrînceneze, să oțelească firea aceasta slabă, sufletul acesta moliu. Din cîrcotașul plîngăreț care era, Darnley devine încetul cu încetul un adversar înrăit și primejdios. Umblă tot timpul înconjurat de o suită de servitori înarmați, amenință, în fața oaspeților străini, pe Moray și pe alți lorzi pe care-i socotește dușmani, scrie scrisori diplomatice către toate Curțile în care o acuză pe Maria Stuart cînd de necredință, prezentîndu-se pe sine față de Filip al II-lea ca adevăratul protector al catolicismului, cînd de sentimente ostile față de el care, ca strănepot al lui Henric al VII-lea, ar trebui să aibă cuvîntul hotărîtor în conducerea statului. Jignirea prea mare și disprețul unanim cu care a fost tratat au aprins în cele din urmă în sufletul acesta năvalnic o scînteie de demnitate. În fond biet tînăr mediocru, făcut pentru o viață mediocră, fusese înălțat pe culmile cele mai amețitoare de

iubirea Mariei Stuart și apoi lăsat să cadă de sus în prăpastia celei mai cumplite indiferențe. De aceea este de presupus că tot ce a săvîrșit ulterior, chiar și faptele lui cele mai demne de dispreț, le-a făcut sub impulsul încercării disperate de a se face din nou remarcat. În cele din urmă însă se pare că s-a întins prea mult de coardă în tratamentul ce i-a fost aplicat și Darnley n-a mai putut rezista.

Pe la sfîrșitul lunii septembrie se hotărăște să abandoneze totul și să părăsească Scoția. Nu mai are puterea să înfrunte atîta umilire și dispreț ; i s-au refuzat orice drepturi, i s-a contestat calitatea de suveran ; nu-i rămîne altceva de făcut decît să se lepede de titlul de rege. Nu i se acordă nici o considerație în casa și în regatul său : va părăsi atunci și casa și regatul. Din ordinul său o corabie așteaptă în port cu pînzele întinse, gata de plecare.

Care erau adevăratele lui intenții cînd își anunța cu atîta hotărîre plecarea, ce-l îndemna la un asemenea gest definitiv, iată întrebări la care este greu de răspuns. Pentru asta ar trebui să coborîm în lumea subterană și obscură, întortocheată ca un labirint și luminată de prea tulburi și slabe lumini, a inimii lui. Am găsi acolo, poate, bănuiala că se urzește împotriva lui un complot căruia nu i s-ar putea sustrage decît prin fugă, poate teama amestecată cu presimțirea că rămînînd aici viața îi va fi în primejdie ; poate obsesia unei morți violente, prin pumnal sau otravă, îl gonește departe, sau poate totul nu e decît o înscenare, o ultimă încercare de a atrage atenția asupra lui, de a o înspăimînta pe Maria Stuart că-l poate pierde pentru totdeauna, de a o obliga să încerce să-l rețină.

Cert este că, într-adevăr, pe Maria Stuart n-o lasă cîtuși de puțin rece vestea acestei plecări. Ar însemna ca prin fuga ofensatoare a soțului — încă înainte de celebrarea botezului fiului lor — reputația ei să mai primească o lovitură, și asta la atît de puțină vreme după scandalul provocat de asasinarea lui Rizzio. Bîrfelilor ar fi greu să li se mai pună stavilă în această situație și cu atît mai greu ar fi de stăvilit trăncănelile acestui tînăr înveninat de ură, peregrinînd în chip de victimă, de la o Curte la alta, de la Caterina de Medicis la Elisabeta ! Cîte calomnii, cîte infamii ar răspîndi el la adresa ei, ce triumf pentru cele două rivale, la cîtă batjocură

ar fi expusă în fața lumii întregi! În panica ce-o cuprinde, regina convoacă de urgență consiliul de stat și cere să fie redactat în mare grabă un lung memoriu diplomatic către Caterina de Medicis, în care Darnley este zugrăvit în culorile cele mai negre. Precauție inutilă și prematură însă, curînd dovedindu-se că vestea plecării lui Darnley nu fusese decît o falsă alarmă. Pentru a i-o lua înainte, lorzii au și expediat la Paris scrisoarea lor de avertizare, dar în aceeași zi, 29 septembrie, în loc să se îmbarce, precum amenințase, Darnley își face apariția în fața palatului din Edinburgh. Slăbănogul își epuizase în vorbe și amenințări toată energia de care dispunea și, cînd să treacă la fapte, se văzuse lipsit de forța și de voința necesară unui gest hotărît, bărbătesc, pînă într-atît încît nu cutează nici măcar să pătrundă în castelul soției sale cîtă vreme o știe înconjurată de lorzii potrivnici lui. Rămîne așadar șovăitor, în fața porților. Poate se teme că intrînd ar putea avea soarta lui Rizzio, sau asemeni unui băiețandru îmbufnat speră să fie chemat și îmbunat în văzul lumii de însăși Maria Stuart? Sau poate a venit numai să constate, cu măruntă satisfacție, panica iscată de amenințările lui? Cine poate pătrunde misterul unui suflet atît de nehotărît?

Maria Stuart însă nu stă mult pe gînduri și nu-și pierde vremea căutînd cine știe ce metode ingenioase și inedite de a-l supune și a-i trece zgarda pe după gît ființei acesteia năzuroase ori de cîte ori se hotărăște s-o facă pe stăpînul sau pe rebelul. Ea are la îndemînă o singură tactică, aceeași din noaptea masacrului lui Rizzio, pe care oricît i-ar fi de penibil nu pregetă s-o aplice fără întîrziere. Îndepărtînd toate scrupulele morale, simulează din nou supunerea, amabilitatea și chiar tandrețea. Îi concediază așadar pe lorzi, îi iese în întîmpinare îndărătnicului și, plină de atenții duioase, îl conduce cu toate onorurile, ca o adevărată Circe, nu numai în palat, ci chiar și în iatacul ei. Vraja acționează fără greș și zorii îl găsesc pe Darnley mai domesticit decît oricînd, purtat cuminte în lesă de către atotbiruitoarea lui stăpînă.

Dar întocmai ca în noaptea uciderii lui Rizzio, după ce l-a îmblînzit, stăpîna îl silește să plătească pe loc noua lui încercare de nesupunere. Bietul naiv, ademenit și păcălit, încă se mai crede învingător, domn și stăpîn în casa lui, cînd pe neașteptate se pomenește înconjurat

de lorzi printre care şi ambasadorul francez, convocaţi în taină şi în grabă de Maria Stuart pentru a fi martori la reprezentaţia ce-o pregătise cu abilitate, asemeni Elisabetei în comedia cu Moray. În prezenţa lor ea îl întreabă pe Darnley care este motivul datorită căruia doreşte să părăsească Scoţia şi dacă purtarea ei l-a îndemnat vreodată la aceasta. Prăbuşirea din sferele înalte în care se credea înălţat este din nou cumplit de dureroasă pentru Darnley. Numai cu cîteva minute înainte, îmbătat de dragoste, el îşi închipuia că este adorat de femeia care-i domină simţurile şi-i stăpîneşte întreaga fiinţă, şi, iată-l acum, dintr-o dată, adus ca un acuzat în faţa lorzilor duşmănoşi. Surpriza şi deznădejdea îl paralizează. Stă în faţa lor stingherit, tăcut, posomorît, un copil înalt, neajutorat, palid, cu chipul său imberb încremenit într-o atitudine jalnică. Pentru un bărbat în toată puterea cuvîntului s-ar fi ivit acum un minunat prilej de a-şi da pe faţă, în prezenţa martorilor iluştri, toată mînia, toată revolta, de a-şi exprima cu nemăsurată indignare protestul pentru felul umilitor în care este tratat el, regele, la această curte ; ar fi putut demasca toate neplăcerile şi nedreptăţile ce i se fac, ar fi putut deveni din acuzat acuzator. Dar inima lui de ceară nu are tăria să procedeze astfel. Ca un şcolar surprins asupra unei fapte rele, pe punctul de a izbucni în lacrimi, el stă neputincios in mijlocul adunării, cu capul plecat ca un vinovat, îşi muşcă buzele şi tace. Tace îndărătnic, nu răspunde, nu se dezvinovăţeşte, nu acuză. Este o situaţie penibilă, fără ieşire. Impresionaţi, lorzii încearcă să-l ia cu binişorul, să-l înduplece să răspundă, îi vorbesc blînd şi împăciuitor ca unui copil care trebuie scos din muţenia în care se încăpăţînează ; îl încurajează cu amabilitate şi curtenie să rostească un cuvînt, să spună ceva, să se explice. Îl întreabă şăgalnic cum de poate părăsi o regină atît de încîntătoare şi o atît de nobilă ţară. El nu răspunde nimic. Tăcerea lui devine tot mai apăsătoare, tot mai primejdioasă ; se simte parcă plutind în aer o dramă pe care tăcerea aceasta încearcă să o tăinuiască, o durere pe care nefericitul încearcă s-o reţină, s-o înăbuşe. Ar fi o cumplită înfrîngere pentru Maria Stuart dacă el ar avea puterea să se menţină pînă la urmă în această atitudine tăcut ameninţătoare. Dar voinţa lui Darnley slăbeşte, încăpăţînarea cedează ; ambasadorul şi lorzii insistă cu răbdare şi tact, îl copleşesc cu

vorbe amabile, îl măgulesc, îl îmblînzesc încetul cu încetul, îl îndeamnă, îl sfătuiesc cu blîndețe ca pe un băiețel cu care trebuie să te porți cu nespusă gingășie, și, în cele din urmă, înduplecat, băiețelul acceptă să răspundă cu voce slabă, abia șoptită : soția sa nu i-a dat nici un motiv să plece. Atîta aștepta de fapt Maria Stuart, asta era tot ce dorise de la el : o declarație care să-i asigure reputația în fața ambasadorului francez. Acum ea zîmbește mulțumită și își exprimă printr-un gest concludent deplina satisfacție pentru reușita acestei confruntări. Ca o adevărată suverană, ea îl acuză cu o superioară îngăduință, pe copilărosul ei soț în fața lorzilor și a ambasadorului. Mînia de a se vedea din nou prins în capcană, din nou păcălit și batjocorit de această Dalilă care a izbutit atît de bine să-l scoată din muțenia în care se baricadase și care-l avantaja, și să întoarcă lucrurile în favoarea ei, urcă din nou în inima slabă a lui Darnley. Este însă prea tîrziu, momentul cînd și-ar fi putut da pe față suferința trecuse, ratase prilejul de a deveni acuzator și de a ieși victorios din această bătălie. Întrerupe cu bruschețe conversația și părăsește încăperea fără a-și îmbrățișa soția, fără a adresa cuiva vreun salut. În ușă se oprește o clipă pentru a anunța amenințător : „Madame, nu mă veți vedea prea curînd". Efectul însă este departe de a fi cel scontat : amenințarea lui nu mai înspăimîntă pe nimeni, cuvintele lui nu mai provoacă decît zîmbetele ușurate ale asistenței. Acum, că au obținut ceea ce doreau de la el, n-are decît să plece și cu cît va pleca mai curînd și mai departe cu atît va fi mai bine pentru el și pentru toată lumea.

Și totuși cel care nu mai era nimănui necesar își mai dovedește o dată utilitatea. Cel a cărui absență trecea neobservată este rugat pentru ultima oară să se intoarcă acasă. Pentru că după nenumărate amînări s-a stabilit în sfîrșit, pentru data de 16 decembrie, botezul micului prinț, solemnitate ce urmează să aibă loc la castelul regal de la Stirling. Pregătirile sînt grandioase. Elisabeta, nașa micuțului sărbătorit, deși nu a onorat cu prezența-i această festivitate — și acum, ca și în toate prilejurile ce se vor ivi de-a lungul existenței lor, va evita cu deosebită grijă să dea ochi cu rivala — și-a călcat totuși pe inimă, dezmințind proverbiala-i zgîrcenie, și a trimis, prin contele de Bedford, un foarte prețios dar : o cris-

telniță de aur curat, bătută în giuvaeruri scumpe pe margini. Franța, Spania, Savoia și-au trimis reprezentanții, toată nobilimea a fost invitată. Oricine este purtătorul unui nume de seamă și ține să se facă remarcat are ambiția să nu lipsească de pe lista invitaților la această înaltă ceremonie. Nu putea fi trecut cu vederea și „suveranul" țării, Henry Darnley. Însă Darnley care știa că Maria Stuart are nevoie de el la această festivitate ca de o persoană reprezentativă și care bănuia că este poate pentru ultima oară cînd prezența lui îi mai este necesară, cînd mai încearcă să se folosească de el la nevoie pentru a-l înlătura apoi cu brutalitate, se hotărăște să nu-i mai facă jocul și să nu-i mai pice în cursă.

Știe că nu-i este rezervat lui la această voioasă serbare — în afara rolului oficial — decît un noian de noi umiliri publice. Știe că ambasadorul englez are ordinul să-i refuze titlul de „majestate" ; reprezentantul Franței, a cărui bunăvoință încearcă s-o cîștige anunțîndu-și o vizită protocolară în apartamentul lui, îi trimite un răspuns de o incredibilă aroganță : că de îndată ce Darnley va intra pe o ușă, el va ieși pe cealaltă. Răbdarea acestui tînăr rege are și ea o margine. Se hotărăște, concentrîndu-și slabele lui puteri, la un gest bărbătesc de protest, la o atitudine exemplară în fața atîtor înjosiri ; dar tot ce poate arăta lumii și în această împrejurare nu este altceva decît tot o țîfnă de copil răutăcios și îndărătnic care dorește să strice bucuria petrecerii : rămîne izolat, demonstrativ, în apartamentul său și refuză să ia parte la botezul fiului, la bal, la ospăț, la jocurile cu măști. În loc să fie întîmpinați de el, oaspeții sînt primiți de antipaticul favorit Bothwell, gătit ca un rege în cele mai strălucitoare veșminte. Șoapte scandalizate, murmure de nedumerire și de indignare străbat rîndurile asistenței. Mariei Stuart îi revine rolul dificil de a fi pretutindeni, de a copleși pe fiecare în parte cu atenții și amabilități, de a-i contamina pe toți cu debordanta-i voioșie, cu irezistibila-i exuberanță pentru a le abate gîndul de la umbra sinistră care planează asupra serbării, de la mortul din casă — stăpînul, tatăl și soțul care s-a încuiat în camera lui și compromite reușita petrecerii. Prin absența lui sfidătoare Darnley a ținut — și a reușit mai bine decît ar fi izbutit prin prezența-i — să

se facă remarcat, să amintească tuturor celor dispuși să-l uite că există totuși, și că are puterea să se împotrivească disprețului ce i se arată.

Este lăsat să-și facă pînă la capăt jocul de îndărătnică sfidare pentru că jos, în sălile feeric luminate ale castelului, sînt oaspeți nobili care trebuie întreținuți cu zîmbete fericite într-o atmosferă de desăvîrșită bucurie și veselie. Dar la capătul serbării îl așteaptă pedeapsa cuvenită, prețul cu care va trebui să-și plătească această ultimă sumețire. După cîteva zile, chiar în seara de Crăciun, o cumplită înștiințare se abate asupra lui ca o măciucă : regina, atît de neînduplecată pînă atunci, se decide — la îndemnul lui Moray și al lui Bothwell — să-i grațieze pe ucigașii proscriși ai lui Rizzio. Vrăjmașii cei mai aprigi ai lui Darnley, conjurații care-i juraseră răzbunare cumplită pentru trădarea și înșelăciunea lui sfruntată, sînt rechemați în țară. Oricît de puțin isteț ar fi el, nu se poate să nu înțeleagă că această mărinimie subită înseamnă pentru el nici mai mult, nici mai puțin decît moartea. Dacă clica aceasta sălbatică a lui Moray, Maitland, Bothwell și Morton se adună laolaltă în jurul soției lui, care le întinde mîna, asta înseamnă că pentru el nu mai există scăpare din cercul acesta de fier care-l împresoară strîns. Rostul și prețul cîrdășiei lor este unul singur și tocmai pe acesta nu este el dispus să-l plătească.

Acum, că a dat ochii cu primejdia, nu mai stă o clipă pe gînduri. Ca o fiară încolțită, Darnley se refugiază la Glasgow în castelul tatălui său.

N-a trecut încă anul de la masacru și ucigașii au strîns din nou rîndurile în jurul unei noi victime.

Este încă proaspătă movila de pămînt din cimitirul de la Holyrood, sub care Rizzio și-a aflat pacea : se pare însă că nu și adihna pentru că iată, înalții săi mesageri, Măria-Sa-Frica și Măria-Sa-Groaza, dau tîrcoale prin anticamera celui ce i-a fost prieten în viață, și pe care l-ar dori alături, în moarte.

O umbră întunecată, un cer mohorît, încărcat de nori negri, presimțirea sinistră a unei furtuni, apasă de cîteva săptămîni asupra castelului Holyrood. Seara aceea de neuitat, a botezului regal de la Stirling, cînd lumina sutelor de lumînări îmbrățișa cald marile saloane de recepție, cînd Curtea scoțiană trebuia să se înfățișeze străinilor în toată măreția ei, cînd oaspeții forfoteau pretutin-

deni și trebuiau înconjurați cu cea mai aleasă curtenie, a însemnat pentru Maria Stuart o încleștare teribilă a voinței, o concentrare a tuturor forțelor și resurselor ei, pentru a izbuti să privească în ochii tuturor cu privirile scăldate în cea mai desăvîrșită și fățarnică fericire. I-a fermecat pe toți cu spiritul ei scînteietor, cu grația și gentilețea ei irezistibile. Dar odată cu stingerea luminilor a luat sfîrșit și comedia tragică a fericirii ei simulate. Și, ca o revanșă, regina se cufundă într-o mîhnită și misterioasă tăcere. O tristețe tenace, o melancolie stăruitoare își pune masca amară pe trăsăturile chipului ei, o sfială, o tulburare de nepătruns, o durere adîncă și necunoscută pune stăpînire pe sufletul ei, de obicei atît de sprințar. Nestăvilita ei veselie de pînă atunci a apus dintr-o dată și femeia pare doborîtă de o forță mai puternică decît ea, ce lucrează dinlăuntrul ei. Nu mai dorește în juru-i acordurile melodioase ale lăutelor, dansul n-o mai atrage ; merge călare la Jedburgh dar îi este cu neputință să se țină în șa, cuprinsă pe neașteptate de o amețeală, de o slăbiciune ciudată. Zace în pat, toropită, zile întregi, se plînge de dureri imprecise, n-o mai amuză nici o distracție. O neliniște o frămîntă, îi zbuciumă sufletul, nu-și mai află odihna în castelul de la Holyrood, nu mai suportă împrejurul ei zidurile acestea mohorîte ; vagabondează de ici-colo, de la un castel la altul, e găzduită pentru scurtă vreme prin casele nobililor, dar nicăieri nu poate rămîne, pleacă mereu mai departe, împinsă de o putere necunoscută și malefică ce nu-i dă pace și surpă tot mai adînc, tot mai distrugător în sufletul ei, de obicei atît de senin. S-a produs o schimbare totală, gravă, hotărîtoare în ea și pare că femeia aceasta atît de energică, de plină de vitalitate, asistă cu ciudată pasivitate, cu bizară și rea satisfacție la propria ei distrugere. Ambasadorul francez este martor, fără să vrea, luat pe neașteptate, la o scenă pe cît de surprinzătoare pe atît de penibilă : în cursul unei întrevederi, regina, suferindă fiind și zăcînd în pat, izbucnește brusc într-un plîns sfîșietor, zguduită de hohote ; apoi rușinată, încearcă să se explice punînd totul pe seama unei dureri insuportabile în partea stîngă. Dar bătrînul acesta, plin de experiență, nu se lasă amăgit, el înțelege că aceasta este durerea unei femei nefericite și nu a unei regine. El va scrie la Paris : *„Regina nu se simte bine. Dar cred că adevărata ei boală este o boală*

a sufletului; ceea ce o răpune este o adîncă durere pentru care nu există alinare prin uitare. Ea spune fără încetare: «Aş vrea să mor!»."

Starea reginei nu trece neobservată nici de Moray, Maitland şi ceilalţi lorzi. Dar, mai puţin subtili, mai puţin deprinşi să înţeleagă complicaţiile sufleteşti ale unei femei, aceştia caută o explicaţie pe măsura înţelegerii lor şi atribuie depresiunea reginei eşecului ei matrimonial.

— Ceea ce o chinuie este gîndul că şi-a legat soarta de un sot ca Darnley şi că nu află calea de a se elibera de el, interpretează Maitland în felul său situaţia.

Adevărul trebuie însă căutat în vorbele lui Du Croc, a cărui experienţă şi sensibilitate au intuit exact boala reginei: *„o adîncă durere care nu cunoaşte alinarea prin uitare"*.

O rană deschisă sîngerează într-adevăr în sufletul ei. O pasiune năprasnică s-a abătut asupră-i ca o fiară sălbatică, nesăţioasă şi devoratoare şi pustieşte totul în ea: onoare, demnitate, mîndrie, cinste şi inocenţă. O pasiune care o arde cu o vîlvătaie nimicitoare, care s-a născut printr-o crimă şi nu se va izbăvi decît printr-o crimă. Cu fărîma de luciditate ce i-a mai rămas, femeia îngrozită, ruşinată de taina cumplită pe care-o ascunde, încearcă să lupte, să-i ţină piept, s-o îngroape adînc în ea însăşi, neştiută şi nevăzută de nimeni, conştientă că nu va putea rezista ispitei, n-o va putea ascunde, că nu va putea tăcea. Este dominată, învăluită, izolată, în chinul ei de forţa străină şi nimicitoare a acestei pasiuni şi nimic şi nimeni n-o mai poate salva.

TRAGEDIA UNEI PASIUNI

(22 Ianuarie — 9 Februarie, 1567)

ASEMENEA MARILOR PASIUNI ANTICE, ZGUDUITOARE prin sălbatica lor măreţie şi intensitate, pasiunea Mariei Stuart pentru Bothwell a rămas celebră în istorie. Cu forţa mistuitoare a focului ea cuprinde totul, nu cruţă nimic, se înalţă pînă în zonele pure, incandescente ale ex-

tazului și coboară adînc, în subteranele întunecate ale crimei. Dacă am încerca să cuprindem, să delimităm proporțiile acestei pasiuni cu unitățile de măsură pe care logica și rațiunea ni le pun la îndemînă n-am reuși decît să simplificăm și să denaturăm lucrurile. Pentru că aceste forțe lăuntrice necunoscute, misterioase, acționează asemenea celor elementare, dezlănțuite în natură, nesubordonate controlului și independente de voința celui pe care îl iau în stăpînire, și scapă puterii noastre de înțelegere și de judecată. Cum am putea trage la răspundere o furtună năprasnică ce nimicește totul în jur ? Cum am putea acuza un vulcan în erupție pentru distrugerile făcute ? Cum am putea-o face răspunzătoare pe Maria Stuart pentru purtarea ei atît de absurdă din timpul acelei perioade de criză, cînd sufletul și simțurile ei se aflau robite unei forțe străine, covîrșitoare, și acționau în afara voinței și controlului ei ? Orbită, paralizată ea înaintează ca o somnambulă pe drumul acesta nefast, condusă, atrasă parcă, de un magnet.

Izolată ca într-o vrajă, în marea ei pasiune, nici un sfat n-o poate ajunge, nici un strigăt n-o mai poate dezmetici. Va veni desigur și ora trezirii, după ce flacăra mistuitoare din sîngele ei se va fi consumat în întregime. Dar trezirea aceasta va fi trezirea de după incendiu, cînd totul a fost mistuit, cînd de jur împrejur, pentru întreaga viață, se întinde pustiul. Ca o explozie puternică se consumă toată materia inflamabilă ; o asemenea explozie pasională epuizează, sleiește toate resursele vieții sufletești, pentru totdeauna. La Maria Stuart starea de incandescență a extazului durează doar o jumătate de an. Dar în acest scurt interval de timp, sufletul ei arde cu o atare intensitate încît tot ceea ce urmează vîlvătăii nu mai este decît o palidă licărire în agonie. Cu generozitatea înflăcărată a marilor artiști care se dăruiesc total și fără rezerve unei opere geniale, de scurtă durată, ce epuizează rapid, în arderea ei, toată substanța lirică, creatoare, a sufletului lor, lăsîndu-i apoi stinsi, uscați, năruiți în ei înșiși (cum au fost un Rimbaud sau un Mascagni) tot astfel unele femei se aruncă în vîltoarea unei pasiuni cu atîta dăruire încît risipesc într-o singură oră de dragoste toate resursele de iubire ale ființei lor, în loc să le drămuiască bucățică cu bucățică și să le repartizeze economicos, cu cumpătare burgheză, pe parcursul întregii lor existențe. Acest fel de a iubi, de a da

dintr-o dată pe gît și de a goli pînă la fund, într-o singură sorbitură, paharul cu esența amețitoare a celei mai pure și concentrate licori, are în el ceva spectaculos și eroic, propriu doar sufletelor superioare, care știu să înfrunte în față primejdia și moartea. Pentru o asemenea iubire eroică, ce se aprinde și se înalță o singură dată, mistuind totul în jur și autodistrugîndu-se, Maria Stuart va oferi întotdeauna un exemplu desăvîrșit.

Poate părea de neînțeles că această izbucnire pasională, desfășurată cu forța unui uragan, se ivește în viața Mariei Stuart la puțină vreme după ce cunoscuse iubirea prin intermediul acelui scurt episod al afecțiunii ei față de Darnley. Și totuși nimic mai firesc ! Arta iubirii, ca, dealtfel, oricare altă artă majoră, necesită și ea cunoaștere profundă, experiență. În iubire, ca și în artă, prima manifestare rămîne întotdeauna palidă, o simplă formă pregătitoare și prevestitoare, șovăielnică încă și plină de stîngăcii, a ceea ce mai tîrziu va deveni, pe terenul, maturizat de experiență, al sufletului, plenitudine, desăvîrșire. Marele cunoscător al sufletului omenesc, care rămîne peste veacuri, Shakespeare, a intuit acest etern adevăr : că legile inimii presupun și ele stadii și trepte de evoluție, că o pasiune excepțională care atinge zonele incandescente ale simțirii omenești nu poate apărea pe un teren virgin, ci numai în urma unui precedent de proporții mai restrînse, care are menirea să pregătească sufletul pentru grava, esențiala și măreața bătălie căreia îi este sortit. Nu întîmplător genialul cunoscător al celor mai neînsemnate nuanțe sufletești ni-l înfățișează pe Romeo dintru început îndrăgostit, dar nu de Julieta, ci prins în mrejele amoroase, banale și mediocre, ale unei oarecare Rosalinda. El parcurge prin intermediul acestei rătăciri, acestei căutări, neînsemnată prin ea însăși, starea premergătoare adevăratului elan, stagiul indispensabil întru maturizarea capacității lui de simțire Pentru că nu e posibilă cunoaștere în afara experienței, nici voluptatea deplină fără plăcere pregătitoare. Pentru ca flacăra pasiunii să se înalțe pură este întotdeauna nevoie de o scînteie care să ațițe focul. Romeo, cu sufletul lui impulsiv, pătimaș, tînjește după marea iubire ; o caută pretutindeni și se aruncă orbește spre cea dintîi femeie care, transfigurată de imaginația lui, de nevoia și de dorința lui de adorație, i se înfățișează

ca un ideal. Dar odată acumulată această experiență a jumătății de măsură, sufletul lui, de data aceasta în cunoștință de cauză, deprins, educat, se dovedește capabil să descopere și să se ridice pînă la întreaga măsură a iubirii : Julieta. La fel se petrec lucruile și cu Maria Stuart. Inima ei neștiutoare, necunoscătoare în ale iubirii, dar încărcată de nevoia de dragoste, își revarsă prinosul asupra tînărului și frumosului prinț care i se ivește în cale la momentul potrivit, ieșind parcă în întîmpinarea dorinței ei. Dar resursele acestuia se dovedesc sărace, respirația lui scurtă ; el nu este decît scînteia care ațîță focul ; îi lipsește puterea de a-l transforma în vîlvătaie. Curînd, cenușa dezamăgirii acoperă jarul care continuă să mocnească tăcut, învăluit, în așteptare. Chinuitoare și exasperantă stare, această ardere lăuntrică, înăbușită, cu flacără mică, neputincioasă să se stingă, dar nici să se înalțe. Izbăvirea i-o va aduce adevăratul bărbat care va descătușa din sufletul ei pîlpîirea aceea stinsă, și-i va da amploare de rug ; care va deschide larg pentru ea porțile raiului și ale iadului. Așa cum firava iubire a lui Romeo pentru Rosalinda se va topi fără urme, înghițită de marea dragoste pentru Julieta, atracția senzuală a Mariei Stuart pentru Darnley va dispare in pasiunea extatică și nestăvilită pe care o va provoca în viața ei Bothwell. O mare iubire acumulează tot ceea ce a constituit experiență sufletească anterioară, se hrănește și se amplifică din toate fostele și defunctele iubiri. Măsura adevărată a omului o relevă doar o mare iubire.

S-au păstrat două surse de informații referitoare la istoria acestei pasiuni : prima o constituie analele, cronicile și documentele contemporane ; cea de a doua, corespondența intimă și versurile atribuite Mariei Stuart, ca datînd din perioada acestei dramatice iubiri. Ambele informații concordă și conduc spre aceleași concluzii. Deși n-au fost puțini la număr biografii, moraliștii tîrzii ai reginei care, în numele unei morale ulterioare, în dorința de a o apăra de ceea ce ea n-a știut și n-a dorit să se apere, de a o absolvi de o vină pe care ea și-a asumat-o deplin și fără rezerve, de a-i restitui, imaculată, reputația pe care ea însăși a ignorat-o, contestă valabilitatea celei de a doua surse, mai exact autenticitatea scrisorilor și versurilor, considerîndu-le false și neave-

nite. Desigur că ei aduc în sprijinul acestui punct de vedere o serie de argumente care au devenit posibile prin faptul că manuscrisele, scrisorile și sonetele nu s-au păstrat, și că ceea ce ne-a parvenit nu sînt decît copii, în traducere, ale unor fragmente. Originalele — singurele dovezi zdrobitoare — au fost distruse, de către James I, fiul ei, care de cum a ajuns pe tronul Scoției s-a grăbit să ardă toate documentele compromițătoare ce aruncau o lumină îndoielnică — în sensul moralei oficiale — asupra onoarei mamei sale. Ulterior, s-a încins o controversă înflăcărată — nu lipsită de părtinire — în jurul autenticității sau falsității acestor așa-numite *„scrisori din casetă“*, o adevărată luptă — cu dedesubturi politice sau religioase — între cei care erau *pro* și cei care erau *contra* luării în considerare a acestor documente, de fapt între cei care aveau interesul s-o condamne și cei care, dimpotrivă, țineau s-o apere. Cercetătorului dezinteresat, celui care vrea să cunoască adevărul, îi revine sarcina de a cîntări pe îndelete, fără prejudecăți și idei preconcepute, fiecare argument al celor două tabere, pentru a-și forma o opinie proprie, o convingere intimă ce nu va putea deveni însă niciodată o deplină certitudine deoarece obiectul însuși al disputei, dovada materială și ultimă, singura care ar putea constitui un argument valabil din punct de vedere juridic — documentele nu mai există. Se poate pleda pentru autenticitate sau fals pe baza unor deducții logice, a unor speculații psihologice și atît. Totuși cel care vrea să cunoască în adevărata ei lumină viața Mariei Stuart, nu poate escamota răspunsul la această întrebare, nu se poate eschiva între da și nu, nu poate evita o atitudine fermă în această problemă. Acel enigmatic *„Forse che si, forse che no“*, care se plasează, în nehotărîrea lui, pe o linie de mijloc, nu constituie, în această problemă, o atitudine posibilă, pentru că de răspunsul pe care îl dăm acestei întrebări — au fost sau nu scrisorile, autentice — depinde întreaga înțelegere, într-o lumină sau alta a vieții Mariei Stuart.

Li s-a spus *„scrisorile din casetă“* pentru că au fost găsite într-o casetă de argint încuiată, îndată după fuga precipitată a lui Bothwell. Caseta aparținuse Mariei Stuart, fusese un dar de la Francisc al II-lea, primul ei soț, și, fără îndoială, ea o dăruise lui Bothwell, împreună cu alte nenumărate obiecte de valoare. Bothwell o folo-

sise — după cum se va vedea — ca pe un seif sigur, în care-și păstrase documentele secrete, printre care și scrisorile Mariei Stuart. Nu poate exista nici o îndoială asupra conținutului acelor scrisori : imprudentă și îndrăzneață, regina nu era dintre acele femei care-și pun lacăt la gură și-și cenzurează de zece ori fiecare cuvînt rostit sau scris. Că scrisorile acestea abundau în declarații și amănunte compromițătoare pentru ea, ne-o dovedește marea satisfacție a inamicilor ei la descoperirea documentelor din casetă. Că aceste scrisori au existat este un fapt neîndoielnic. Chiar și adepții ipotezei falsificării nu neagă existența lor. Ceea ce susțin ei este că în scurtul interval de timp de la descoperirea pînă la prezentarea lor în Parlament, lorzii le-au falsificat, substituindu-le pe cele autentice cu cele fabricate în grabă pentru compromiterea suveranei.

Pentru cei care susțin această ipoteză se ivește însă o problemă care ar trebui să le dea de gîndit : cum de nici unuia dintre amicii reginei, dintre apărătorii ei contemporani nu le-a trecut prin minte să respingă acuzația pe temeiul falsului ? Pur și simplu pentru că nu era posibil : caseta a căzut în mîinile lui Morton și în aceeași zi încă lorzii au deschis-o, au cercetat-o și au depus jurămînt asupra conținutului ; apoi a fost înmînată Parlamentului, ai cărui membri — printre care și prietenii cei mai apropiați ai reginei — au examinat-o pe îndelete, examinare în urma căreia nu s-a ivit nici cea mai vagă suspiciune asupra autenticității documentelor. Originalele au mai fost cercetate a treia oară la York și a patra oară la Hampton-Court, comparate cu alte documente scrise de mîna Mariei Stuart și considerate autentice. Dar toate aceste dovezi sînt mai puțin convingătoare decît faptul că Elisabeta s-a grăbit să tipărească textul și să-l difuzeze de îndată pe la toate Curțile. Ori, cu toate tarele caracterului ei, suverana Angliei n-ar fi acceptat niciodată să se afcă complicea unui fals public atît de scandalos, cu atît mai mult cu cît ar fi trebuit în acest caz să-și asume riscul de a se vedea poate, mai tîrziu, demascată în ochii posterității, la a cărei bună părere ținea atît de mult. În cazul în care scrisorile ar fi fost falsificate se mai poate presupune că Elisabeta a acceptat falsul nu din complicitate ci din credulitate ;

numai că o asemenea presupunere este foarte șubredă cînd avem de a face cu o politiciană atît de versată și de prevăzătoare ca ea, greu de păcălit cu plastografii grosolane. Cea care, dacă s-ar fi operat într-adevăr substituirea, așa cum susțin apărătorii ei postumi, avea datoria să protesteze cu vehemență împotriva calomniei și să cheme în ajutor lumea întreagă, Maria Stuart, ridică o voce foarte slabă, șovăitoare, ea însăși neconvinsă și cîtuși de puțin convingătoare, întru apărarea onoarei ei, și asta numai după ce i-au eșuat încercările de a împiedica, prin negocieri secrete, prezentarea scrisorilor în Parlament și mai ales la York. Nu se poate să nu ne întrebăm : de ce ? Dacă ar fi fost vorba de comiterea unor falsuri, lucrul s-ar fi putut dovedi și asta n-ar fi făcut decît să-i consolideze poziția, să întoarcă întregul curs al evenimentelor în favoarea ei. Este drept că ea dă dispoziții la un moment dat reprezentanților ei să respingă în bloc, ca nereale, toate acuzațiile și dovezile ce s-ar aduce împotriva ei numai și numai în baza cuvîntului regal (*„parole de prince“*) pe care-l consideră mai presus de orice mărturie. Dar știut este că în chestiuni politice, atunci cînd interesele ei o cereau, Maria Stuart s-a folosit de cuvîntul regal fără a se fi simțit datoare să-l și onoreze la o adică. Ba mai mult, cînd Buchanan tipărește scrisorile în pamfletul lui, care circulă pe la toate Curțile și este citit cu lacomă curiozitate pretutindeni, în locul unui protest vehement, al unei indignări radicale, în loc să-l acuze fățiș pe acesta de a se fi făcut părtaș la cea mai ordinară falsificare, regina se mulțumește să-l numească „un ateu odios“. În nici o scrisoare a sa — adresată Papei, regelui Franței sau rudelor — ea nu se plînge că i s-ar fi falsificat vreo scrisoare sau vreo poezie. Iar Curtea franceză, care deținea de la începutul scandalului, copii după compromițătoarele documente, nu mișcă un deget pentru a ușura situația celei ce a stîrnit atîta vîlvă în lumea întreagă. Așadar nici unul dintre intimii reginei, dintre prietenii ei devotați, dintre oamenii ei de încredere n-a afirmat vreodată, în public, că i s-ar fi făcut reginei nedreptatea strigătoare la cer a falsificării scrisorilor. Ipoteza falsului, fluturată de cei care, dorind s-o înfățișeze pe această femeie curajoasă, impulsivă și nestăpînită, ca pe o figură exemplară, imaculată, idealizată, victima unei mîrșave calomnii, a apărut mult mai tîrziu, după un secol sau două cînd originalele fuseseră

distruse. Atitudinea contemporanilor constituie însă un argument care pledează în favoarea autenticității scrisorilor. Nu mai puțin plauzibile în acest sens sînt, după părerea noastră, argumentul filologic și cel psihologic. Căci dacă am admite că este vorba de un fals ar trebui să ne întrebăm cine, în Scoția acelor vremuri, fusese capabil să creeze într-un timp atît de scurt, în limba franceză, un ciclu de sonete cu referiri atît de directe la evenimentele cele mai intime din viața particulară a reginei. Sînt consemnate desigur, în istorie, nenumărate cazuri de substituiri ale unor scrisori și documente și nici în literatură nu lipsesc exemple de texte apocrife sau falsificări de manuscrise — cum au fost poemele atribuite lui Ossian, în realitate compuse de Macpherson, sau falsificarea manuscrisului de la Königinhofer — dar în toate aceste cazuri este vorba de așa-zise reconstituiri sau recuperări de texte aparținînd unor epoci trecute ; nu se cunoaște însă nici un caz de substituire a unei opere poetice, atribuită vreunui autor în viață. Nici nu se poate imagina presupunere mai absurdă, mai imposibilă decît aceea că un grup de gentilomi scoțieni — cărora nimic nu le este mai străin decît poezia — s-ar apuca să întocmească, la repezeală, în limba franceză, unsprezece sonete, pentru a-și compromite regina, ca și cum pentru o asemenea întreprindere nici nu le-ar fi stat la îndemînă alte modalități mai lesnicioase și mai proprii temperamentelor lor, nici n-ar fi cunoscut alte căi.

Nici unul dintre cavalerii paladini tîrzii, ai virtuții defunctei regine nu l-a putut numi pe miraculosul mistificator care a izbutit să exprime atît de desăvîrșit, în versuri — și încă într-o limbă străină — sentimentele cele mai delicate, stările cele mai rafinat-nuanțate ale unei femei îndrăgostite, ale unui suflet tulburat, și toate astea într-un stil aidoma cu cel al reginei, folosind chiar și cuvinte sau expresii caracteristice ei. Ne îndoim că pînă și pana unui Ronsard sau Du Bellay ar fi izbutit o atît de impecabilă imitație, într-un atît de scurt timp ; chiar și pentru intuiția lor poetică ar fi fost dificil de redat cu atare exactitate întreaga tonalitate sufletească a Mariei Stuart din acele zile zbuciumate. Ar părea așadar excentric să atribuim aceste creații de mare subtilitate lirică, lui Morton sau Argyll, lui Hamilton sau Gordon, bravi bărbați, destoinici în mînuirea spadei, nedînd

înapoi în fața primejdiei, dar codindu-se și poticnindu-se în fața celei mai lejere conversații pe care trebuiau s-o întrețină la masă într-o franceză aproximativă.

Dacă toate argumentele ne conving de autenticitatea poeziilor — care astăzi nici nu mai e contestată în mod serios — trebuie să acceptăm și autenticitatea scrisorilor. Este posibil ca prin traducerea lor din nou în limba latină și în cea scoțiană — numai două dintre ele s-au păstrat în limba originală — să fi survenit unele schimbări, unele adaosuri ca și unele scăpări. În mare însă, trebuie să admitem că textele au rămas fidele originalelor. Și aici intervine cel de al treilea argument, de ordin psihologic, care pledează pentru ipoteza autenticității : dacă Maria Stuart ar fi fost victima unei conspirații, a unui *„consorțium de criminali“* care în dorința de a o pierde s-ar fi apucat să fabrice scrisori compromițătoare pe care să i le pună în seamă, este de la sine înțeles ce fel de scrisori ar fi fost acelea : documente acuzatoare, cuprinzînd mărturisirile cele mai teribile care ar fi înfățișat-o lumii fără echivoc, în lumina cea mai neagră, ca pe o depravată demnă de dispreț, ca pe o ființă rea, perfidă, periculoasă. Pe cît de absurd este să-i bănuim pe lorzi de a fi autorii sonetelor, pe atît de absurd este să credem că ei, în ura lor față de regină, și-ar fi stors creierii pentru a născoci niște scrisori care mai degrabă o scuză decît o acuză, exprimînd întreg zbuciumul unui suflet de o dureroasă sensibilitate, oroarea pentru o complictate vinovată, sila față de cîrdășia la crimă. Ceea ce mărturisesc aceste scrisori nu este voluptatea perversă, ci o imensă suferință, rezultînd dintr-o situație atît de ambiguă. Căci scrisorile acestea sînt un strigăt sfîșietor al unui om cumplit de nefericit, mistuit de patima sa. Se simte în acele rînduri o adîncă tulburare care făcuse să palpite sufletul și să tremure mîna care le așternuse, o panică, o surescitare a spiritului care corespund cu starea sufletească a Mariei Stuart din acele zile. Ar fi fost nevoie pentru comiterea unor asemenea falsuri de un prea rafinat cunoscător al sufletului omenesc, de un prea fin și sensibil psiholog. Moray, Maitland sau Buchanan, acuzați la întîmplare, cînd unul cînd altul, de către partizanii postumi ai onoarei reginei, ca autori ai pretinselor falsuri, erau însă, fiecare în parte, atît de departe de a fi niște genii literare, pe cît de departe este cerul de pămînt. Ar fi trebuit să sălășlu-

iască în ei forța unui Shakespeare, a unui Balzac sau Dostoievski, pe cînd în realitate piepturile lor nu ascundeau decît spirite de rînd, meschine, capabile doar de mici potlogării, de înșelătorii mărunte, mizerabile. Din cancelariile lor n-ar fi putut ieși nicicînd o operă atît de tulburătoare, istoria zguduitoare a unei sfîșieri sufletești, pe care o mărturisec documentele Mariei Stuart. Singurul poet al Scoției care putea fi autorul acestor pagini este suverana acelor ținuturi, pe care suferința a innobilat-o, a dat forță și putere de convingere expresiei ei artistice. Este singura care putea povesti, așa cum numai un poet este în stare să o facă, despre ceasurile cele mai amare din viața ei.

Despre începuturile acestei nefaste iubiri nu avem alte mărturisiri decît cele ale Mariei Stuart. Poemele ei au trădat-o. Ele ne relatează, în versuri înflăcărate, cu cîtă brutalitate s-a năsputit asupra sufletului ei pasiunea aceasta devoratoare, punînd, dintr-o dată și pentru totdeauna, stăpînire pe ea. Povestea n-a început printr-o idilă gingașă care se dezvoltă și prinde rădăcini încetul cu încetul, învăluind protector și blînd cele două ființe înlănțuite. Altul a fost începutul și la baza lui a stat un act de nemărginită și grosolană violență, gestul unui bărbat agresiv și dur, obișnuit să-și însușească prin forță tot ceea ce dorește. Ca un fulger în noapte țîșnește mărturisirea și luminează o fracțiune de secundă misterul acestei relații :

„Pour luy aussi j'ai jette mainte larme,
Premier qu'il fust de ce corps possesseur,
Duquel alors il n'avoit pas le coeur." [1]

Sint suficiente cele trei versuri pentru a ne face să vedem clar întreaga situație. De săptămîni întregi Maria Stuart colindă neobosită de la un castel la altul, nu-și află locul nicăieri, nu se oprește decît pentru scurte popasuri. Ca prim sfetnic și comandant suprem al puterii armate a regatului. Bothwell o însoțește pretutindeni. Apropierea, tovărășia lui prea îndelungată sînt departe de a-i stîrni reginei, la început, un sentiment al primej-

[1] *„Pentru el de asemenea am vărsat destule lacrimi.*
Pentru el, care a fost primul posesor al acestui trup,
A cărui inimă încă, pe atunci n-o avea." (Fr.) (n. tr.).

diei, pentru că nici o clipă ea nu vede în el bărbatul, îndrăgostitul care ar putea-o asedia cu insistențele lui. Nu demult îi alesese o soție frumoasă, o partidă strălucită, și asistase ea însăși la căsătorie. Prin acest mariaj ea trebuie să se fi simțit cu atît mai sigură și mai liberă în prezența acestui devotat vasal. Din nenorocire, sentimentul siguranței și al încrederii oarbe — cele mai prețioase virtuți ale acestui suflet — au ascuns întotdeauna pentru ea, în aparența lor calmă, primejdia cea mai cumplită. N-ar fi exclus ca, întocmai ca odinioară cu Chastelard sau cu Rizzio, regina să-și fi îngăduit față de Bothwell acea intimitate nevinovată, dar atît de nefastă, o prea mare libertate în purtări, vreo neglijență, sau pur și simplu vreo cochetărie feminină. Cu felul ei de a fi, imprudent și nesocotit, ne putem lesne imagina ce s-a întîmplat : rămîne singură cu el ceasuri întregi în apartamentul ei pînă tîrziu, în puterea nopții, îi vorbește cu o familiaritate mai mare decît i-ar fi fost îngăduit reginei în relațiile cu un slujitor ; dar Bothwell este omul ei de încredere, este brațul care o apără, poate discuta, se poate sfătui cu el, se poate încredința întreagă, în mîinile lui, ba mai mult, poate glumi cu el, se poate amuza, îl poate onora cu prietenia ei. Numai că cel cu care ea își îngăduie toate acestea este de data asta altceva decît un romantic trubadur, altceva decît un fost cîntăreț din lăută parvenit prin mieroase slugărnicii la un atît de înalt rang ; este un bărbat în adevăratul înțeles al cuvîntului, cu simțurile treze, cu mușchii oțeliți, un impulsiv, un om al instinctelor, un caracter pentru care nimic nu e cu neputință, nici un act nu este prea temerar, nici un lucru inaccesibil și nici o dorință irealizabilă. Cu un asemenea bărbat nu te poți juca precum pisica cu șoarecele, nu te poți amuza fără să suporți consecințele ; odată provocat, el trece la atac fără să mai stea o clipă pe gînduri, fără reticențe sau ezitări : întinde brațul, care nu cunoaște împotrivire, și înșfacă cu brutalitate ceea ce simțurile lui întărîtate au dorit, fie și o singură clipă, nepăsător la faptul că gestul lui se numește viol, siluire, sau orice altceva. Iar ceea ce înșfacă el într-un asemenea moment este nu o regină, ci o femeie cu simțurile ațîțate și dezamăgite de falsa ei pasiune pentru Darnley, atît de lamentabil eșuată, cu sufletul rătăcit între șovăire și iritație, între dorință și

împotrivire, între voluptate și repulsie. Se poate presupune că pentru bărbatul violent și nestăpînit, gestul de maximă brutalitate nu avea în el nimic preconceput, nu reprezenta descătușarea firească a unei pasiuni multă vreme reprimată, tăinuită și înfrînată, nu constituia altceva decît satisfacerea promptă a unei pofte erotice ivite momentan, printr-o agresiune spontană, cu caracter pur fizic.

Și totuși asupra Mariei Stuart incidentul are efectul dezastruos al trăsnetului care izbește în plin. În existența ei, mai mult ori mai puțin molcomă, se stîrnește, pe neașteptate, un uragan. Siluindu-i trupul, Bothwell îi înfrînge și sufletul. În ciuda faptului că fusese de două ori căsătorită pînă atunci, regina nu cunoscuse, cu adevărat, bărbatul : în cei doi soți ai ei — Francisc al II-lea, un copilandru de cincisprezece ani și nevîrstnicul Darnley — n-a întîlnit decît caractere slabe, lipsite de voință, de fermitate, de virilitate. În raport cu ei, ea a fost totdeauna cea puternică, cea care oferă, stăpîna și suverana unor suflete firave pe care, în marea ei generozitate, le ridică pînă la ea, le dăruiește fericirea. Niciodată pînă acum viața n-a pus-o în situația de a fi ea cea slabă, cea care ia și este luată în stăpînire, subjugată, îngenuncheată. De aceea brutalitatea acestei posesiuni constituie pentru ea o amețitoare surpriză, care o năucește de-a dreptul, o face să-și piardă capul, să-și uite marele ei orgoliu, rangul, pudoarea, siguranța de sine. A întîlnit în sfîrșit, în persoana acestui bărbat, un semen, un egal, un om la fel de puternic, care prin forța lui îi relevă, cu nesfîrșită voluptate, propria-i forță efervescentă, vulcanică, ignorată pînă atunci. Prin atacul lui, care o ia pe neașteptate, pe nepregătite, bărbatul acesta cîștigă bătălia și o înfrînge pe regină mai înainte ca ea să fi devenit conștientă de primejdie, să se fi putut împotrivi. Sufletul ei se eliberează pe dată de pojghița aparențelor calme ce-l protejau și din el izbucnesc flăcările devoratoare, cu neputință de înăbușit, ale unei covîrșitoare pasiuni. Poate că în primul moment regina să fi încercat o reacție de împotrivire : furie oarbă, dezlănțuită, mînie, indignare și ură de moarte împotriva celui ce, prin patima sa brutală, prin pofta lui animalică și copleșitoare, a frînt într-o clipă de rătăcire, mîndria ei de femeie. Dar legea cea mai tainică și misterioasă a firii este că extremele

se atrag și contrariile se contopesc, se transformă unul în celălalt. După cum gerul poate arde pielea ca o flacără incandescentă, tot astfel ura se poate transforma în iubire și jignirea brutală în voluptuoasă umilință. Răzvrătirea, împotrivirea indignată de acum o clipă se poate transforma în cea mai delirantă dorință, în cea mai nesățioasă și frenetică acceptare. Din acel moment Maria Stuart, regina cumpătată și moderată de pînă atunci, devine o femeie cu un temperament arzător. Vîlvătaia care-i surprinde trupul și sufletul va consuma pînă la deplina mistuire, pînă la carbonizare, întreaga-i ființă. Stîlpii care i-au susținut pînă acum existența, onoarea, demnitatea, decența, siguranța de sine, inteligența, se năruiesc în incendiul acesta necruțător. Odată împinsă în prăpastie, singura ei dorință este să se scufunde tot mai adînc, să cadă tot mai vertiginos, mai fără oprire, pînă la pulverizarea totală. Această nouă și uluitoare voluptate a pus pe de-a-ntregul și pentru totdeauna stăpînire pe ea ; și ea nu mai dorește decît să se lase pradă ei, să o savureze cu o lăcomie mereu crescîndă, tot mai nepotolită, pînă la dezagregarea completă. Cu umilință ea sărută mîna care i-a înfrînt orgoliul și care, în schimbul îngenuncherii, i-a revelat extatica fericire a dăruirii pînă la uitarea de sine.

Nu se poate compara această unică pasiune cu afecțiunea ce-o nutrise cîndva pentru Darnley. Pe atunci voluptatea dăruirii i se revărsa generoasă, triumfătoare, orgolioasă, din inimă, copleșindu-l pe micul răsfățat și încercînd să-l ridice pînă la înălțimea ei ; acum, ea se dăruiește cu umilință, cu renunțare de sine. În elanul dragostei ei dintîi dorea să împartă cu alesul inimii totul : coroană, putere, viață ; cu Bothwell nu mai dorește să împartă nimic, nu mai simte nevoia să rețină pentru sine nimic ; nu vrea decît să dea totul, să pună în mîinile lui coroana, puterea și viața ei întreagă, să se lase dominată cu umilință, să se înjosească cu voluptate, să renunțe la tot, pentru a-l înlănțui și păstra pe el, *Unicul*. Înțelege — cu un rest de luciditate — ce o așteaptă : prietenii o vor părăsi, lumea întreagă o va disprețui, o va huli. Perspectiva aceasta nu o face însă să dea înapoi, dimpotrivă, trezește în ea o dorință de înfruntare, o supremă mîndrie, de un gust mai rafinat, al celui care-și acceptă cu entuziasm, și-și flutură umilirea ca pe un stindard al victoriei :

„Pour luy depuis j'au mesprisé l'honneur,
Ce qui nous peust seul pourvoir de bonheur.
Pour luy j'ay hazardé grandeur et conscience,
Pour luy tous mes parens j'ay quitte et amis,
Et tous autres respectez sont a part mis.

Pour luy tous mes amis, j'estime moins que rien,
Et de mes ennemis je veux esperer bien.
J'ay hazardé pour luy et nom et conscience,
Je veux pour luy au monde renoncer
Je veux mourir pour le faire avancer.“ [1]

Întreaga ei ființă se comprimă în ființa iubitului, tot ce dorește numai pentru el dorește, ea însăși nu mai este nimic în afară de dăruire și abnegație :

„Pour luy je veux rechercher la grandeur,
Et feray tant que de vray cognoistra
Que je n'ay bien, bien ne contentement,
Qu'a l'obeir et servir loyaument.

Pour luy j'attendz toute bonne fortune,
Pour luy je veux garder santé et vie,
Pour luy tout vertu de suivre j'ay envie,
Et sans changer me trouvera tout'une.“ [2]

Tot ce are — regatul și onoarea, trupul și sufletul — aruncă fără să stea la îndoială, în focul acestei pasiuni. În întunericul genunii în care se află, nimic nu mai are

---

[1] *„Pentru el, de atunci, am disprețuit onoarea,*
Singura care ne poate dărui fericirea.
Pentru el mi-am riscat mărire și conștiință,
Pentru el mi-am părăsit toate rudele și prietenii,
Și toți ceilalți, cinstiți, sînt dați deoparte,

Pentru el, pe toți prietenii mei îi consider mai puțin decît deloc,
Și de la vrăjmașii mei vreau să sper tot binele.
Mi-am riscat pentru el și nume și conștiință,
Vreau pentru el să renunț la lume,
Vreau să mor ca el să prospere.“ (Fr.) (n.t.).

[2] *„Pentru el voi căuta mărirea*
Și voi face tot ce voi fi în stare.
Să n-am parte de bine, de fericire, de mulțumire
Decît ascultîndu-l și servindu-l cu lealitate.

Pentru el aștept tot norocul bun,
Pentru el vreau să-mi păstrez sănătatea și viața,
Pentru el jinduiesc să urmez calea tuturor virtuților,
Și, neschimbată, mă va găsi aceeași.“ (Fr.) (n. tr.).

importanță în afara extazului sălbatic al trupului și al sufletului ei.

O trăire de o asemenea intensitate, o stare sufletească atît de excepțională, o transformă radical pe această femeie, pînă atunci rezervată, ba chiar indolentă uneori, scot la lumină din adîncurile somnolente ale subconștientului ei forțe pe care nici ea însăși nu și le bănuia, performanțe de care nu se credea capabilă, energii clocotitoare, necunoscute și unice. În aceste săptămîni Maria Stuart poate totul, nimic nu-i este prea greu, nimic nu-i este imposibil : poate călări optsprezece ore in șir, fără o clipă de răgaz, pentru ca apoi să vegheze întreaga noapte și să scrie scrisori. Pînă atunci talentul ei poetic nu se exercitase decît în versuri ocazionale, în stanțe și epigrame fără importanță și fără profunzime. Acum poemele cele mai înflăcărate țîșnesc incandescente din sufletul ei, ca lava fierbinte dintr-un vulcan în erupție. Cele unsprezece sonete, scrise unul după altul, într-o singură izbucnire a inspirației lirice, mărturisesc bucurii și dureri, cu o forță și o elocvență nemaiîntilnite nicicînd în poeziile sale. Ea, imprudenta și nestăpînita, care n-a fost niciodată capabilă să-și ascundă sentimentele cele mai intime, izbutește acum să disimuleze atît de desăvîrșit adevăratele relații cu Bothwell, încît duce cu ușurință de nas, luni de zile, întreaga Curte. Și-a însușit, cu incredibilă măiestrie, arta prefăcătoriei : vocea ei sună rece, sigură și poruncitoare cînd se adresează lui Bothwell de față cu alții, în timp ce nervii, simțurile și toată ființa ei tremură la cea mai neînsemnată apropiere a lui ; chipul ei exprimă seninătate, gura zîmbește, în timp ce sufletul îi agonizează de durere și deznădejde. Din forța inumană pe care i-a insuflat-o această pasiune s-a înfiripat în ființa ei o putere demonică, ce depășește propriile-i resurse. Dar acest exces de încordare a voinței, a nervilor, își are reversul său. La fel de misterios precum a luat-o în stăpînire, forța aceasta demonică o părăsește uneori brusc : atunci zace zile întregi în pat ca într-o letargie, lipsită de puteri, disperată, obosită, o jalnică epavă umană, surpată de o boală neiertătoare ; alteori rătăcește ca o umbră amețită, se mișcă de colocolo prin camere ca într-a transă, geme, se vaită stins sau izbucnește în hohote sfîșietoare : *„Vreau să mor“*, strigă și imploră să i se dea un pumnal pentru a pune capăt chinului insuportabil. Pentru că lupta pe care o

are de dat cu sine, lupta pentru salvarea aparențelor; chinul și hărțuiala măruntă, dar continuă, a nervilor încordați și întinși la maximum sfîrșesc prin a istovi de moarte, prin a duce la totala epuizare ființa aceasta care trăiește într-o sfîșiere continuă. Faimosul episod de la Jedburgh ne relevă întreaga măsură a acestei excesive și nebune pasiuni. La 7 octombrie Bothwell este grav rănit într-o luptă cu un braconier. Maria Stuart tocmai se afla la Jedburgh pentru a prezida Curtea de Justiție, cînd află vestea. Cu greu izbutește să se stăpînească, să-și ascundă tulburarea, să-și țină în frîu, prin încordarea întregii voințe, pornirea de a se arunca în șa și de a străbate în goană cele douăzeci și cinci de mile care o despărțeau de Hermitage-Castle, unde zăcea Bothwell. Cu toate eforturile însă, unui observator atent din anturajul ei nu-i scapă starea de răvășire a reginei la primirea veștii, fără să fi avut pînă atunci nici cea mai mică suspiciune cu privire la relațiile ei cu Bothwell; este vorba de ambasadorul Du Croc care comunică la Paris: *„Ce ne luy eust esté peu de perte de le perdre“.*[1] Și Maitland observă ceva; regina este din cale-afară de distrată, de împrăștiată. Dar, nebănuind nici el nimic, atribuie această indispoziție raporturilor ei tot mai încordate cu regele. Abia după cîteva zile regina consideră că ar fi în afara oricărei imprudențe, și-și îngăduie, în sfîrșit, să alerge cu sufletul la gură, într-o goană sălbatică, însoțită de Moray și alți cîțiva lorzi, la castelul unde zace Bothwell. Rămîne două ore lîngă patul rănitului și la înapoiere se avîntă într-un galop nebunesc, încercînd să-și ascundă, să-și înăbușe spaima și disperarea ce-o torturează. Dar, odată ajunsă, puterile o părăsesc, rezistența ei fizică este înfrîntă, curajul și voința se frîng mistuite de neagra neliniște și cînd să coboare, cade leșinată din șa în brațele celor ce-o ajutau și zace în nesimțire cîteva ore. Cînd își revine este cuprinsă de febră, o febră nervoasă, tipică; se zvîrcolește și delirează. Apoi încremenește brusc într-o imobilitate rigidă, nu mai vede, nu mai aude, nu mai simte nimic. Lorzii și medicul stau în jurul acestei bolnave enigmatice, nedumeriți, neputincioși și nu înțeleg nimic. Între timp ștafetele au pornit să-l aducă pe rege și pe episcop pentru împărtășania din

[1] Pierzîndu-l, n-ar fi fost o pierdere ușoară pentru ea (fr.) (n. tr.).

urmă. Regina zace așa opt zile, între viață și moarte, cu nervii sfîșiați, cu puterile sleite, ca după o cumplită explozie, biruită în sfîrșit de marea ei silă de viață. Și totuși, miracol : de îndată ce Bothwell, pe cale de însănătoșire, este adus la Jedburgh, într-un car, regina se simte brusc mai bine. (Aceasta indică, cu o precizie clinică, cum că natura bolii, a letargiei ei, fusese de ordin sufletesc, o criză tipic isterică.)

Două săptămîni mai tîrziu, cea pe care toți o credeau pradă agoniei, încalecă din nou în șa. De data aceasta primejdia a trecut ; dinlăuntrul sufletului ei venise și tot dinlăuntru fusese înlăturată prin voința de a trăi a celei primejduite.

Și totuși, deși refăcută fizic după boală, regina pare schimbată, adînc zdruncinată, săptămîni de-a rîndul. Pînă și persoane foarte îndepărtate de ea remarcă această schimbare : într-atît pare o altă ființă încît și trăsăturile i s-au modificat. Ușurința, nepăsarea, siguranța de sine au părăsit-o. Trăiește ca un om care duce în spate o povară copleșitoare. Ea, de obicei atît de senină, de lesne încrezătoare în oameni, trece acum printre ei încovoiată de griji, cu buzele încleștate, ferecînd cumplita taină care-i apasă și-i ucide, încet dar sigur, sufletul chinuit. Se închide în încăperi și servitoarele ei o aud plîngînd in singurătate, plînsul sfîșietor al celor pierduți, pentru care nu există scăpare.

Căci încă de la început flutură asupra pasiunii acesteia, cutremurătoare în măreția ei, aripa neagră a crimei. Regina știe din primul moment că alegerea ei e nefericită, că iubirea îi este criminală și că deznodămîntul va fi unul singur, sigur, neînduplecat și nu prea îndepărtat. Asta trebuie s-o fi înțeles amîndoi îndrăgostiții de îndată ce s-au dezmeticit, după prima îmbrățișare. Căci dacă, precum Tristan și Isolda, au cutreierat strîns înlănțuiți pe marea furtunoasă a voluptății, bînd cu lăcomie din elixirul uitării, la capătul acestei călătorii trebuie să-i fi întîmpinat și pe ei, în zori, chipul aspru și rece, sever și amenințător al conștiinței lor, care le amintea că lumea în care trăiesc, și de care sînt legați cu legături indestructibile, este alcătuită din nesfîrșite îndatoriri. Cumplită deșteptare, aceea a confruntării cu nebunia ce-au săvîrșit-o, pentru ea care este soția unui alt bărbat, pentru el care este soțul unei alte femei. Căci dulcea ne-

bunie ce i-a cuprins are un nume groaznic, odios ca un fier înroșit: *dublu adulter*. Și n-au trecut decît cîteva zile — paisprezece, douăzeci sau treizeci ? — de cînd regina Scoției a dat țării, întărindu-l cu semnătura ei, un edict prin care anunța că adulterul, ca și oricare altă formă a destrăbălării, vor fi pedepsite cu moartea.

Încă de la naștere, iubirea aceasta poartă stigmatul crimei, și nu va putea dura, nu se va putea dezvolta liberă si nestînjenită, decît ocrotită de lințoliul unor noi și noi crime. Ca să poată păstra ceea ce au dobîndit în acea primă noapte de dragoste, trebuie să se elibereze — prin violență — de cei doi soți a căror simplă existență îi pune sub acuzare. Această iubire nelegiuită nu va rodi decît fructe otrăvite, iată ce înțelege din prima clipă — cu o sfîșietoare luciditate — Maria Stuart; că pentru ea, nu mai există pe lumea aceasta nici pace nici mîntuire. Dar, ca întotdeauna în clipele grele, dramatice, se naște în ea curajul acela smintit, deznădăjduit, al muribundului care-și adună și-și încordează toate puterile pentru a se agăța de viață. Nu, ea nu va da înapoi, nu se va întoarce din drum înspăimîntată de consecințele pe care le întrevede, va accepta lupta, lupta aceasta inegală și fără sorți de izbîndă cu lumea întreagă și cu propriul ei destin și nu va ezita nici o clipă să bea pînă la fund paharul, să coboare demnă și neabătută pînă în fundul prăpastiei. Este dispusă să piardă totul, pentru că nu există pentru ea fericre mai mare decît să se jertfească toată de dragul lui :

„Entre ses mains et en son plain pouvoir,
Je mets mon fils, mon honneur et ma vie.
Mon pais, mes subjets, mon ame assubjettie
Est toute à luy et n'ay autre vouloir
Pour mon objet, que sans le decevoir,
Suivre je veux, malgré toute l'envie,
Qu'issir en peut." [1]

„Orice s-ar întîmpla", ea va înainta, odată pornită, pe drumul acesta al pierzaniei. Pentru că nu mai poate

---

[1] *„În mîinile lui și în deplina sa putere*
Îmi pun fiul, fericirea și viața mea.
Țara mea, supușii mei, sufletul meu subjugat
Sînt cu totul ale lui și n-am nimic altceva
Drept scop, decît, fără să-l dezamăgesc,
Să-l urmez în ciuda oricărei dorințe,
Căci n-am nici o ieșire." (Fr.) (n. tr.).

alege, nu se mai poate întoarce, nu se mai poate regăsi pe ea, cea dinainte. S-a contopit, s-a dizolvat întreagă, cu trupul, cu sufletul şi cu destinul ei, în bărbatul iubit. Poate să piardă, cu inima uşoară, fără pic de suferinţă, onoare, putere, coroană, regat, viaţa însăşi, un singur lucru o cutremură, o singură spaimă îi întunecă minţile şi-i sîngerează sufletul : că ar putea să-l piardă pe el. Pentru că adevărata ei teroare, adevărata ei sfîşiere asta este. E prea lucidă — chiar şi în toiul nebuniei ei — pentru a nu-şi da seama de inutilitatea sacrificiului, de zădărnicia jertfei : bărbatul care înseamnă totul pentru ea, n-o iubeşte. Ea nu reprezintă pentru el decît o femeie ca oricare alta, dintre acelea pe care le apuci fără să-ţi faci multe probleme, sub impulsul momentan şi trecător al dorinţei, le supui repede, brutal, din pură senzualitate şi le înlături apoi cu aceeaşi bruscheţe din cale, odată pofta trupească satisfăcută. Aventura aceasta nu fusese pentru el decît una între multele aventuri de acelaşi fel, violente şi trecătoare, care-i umpleau existenţa lui bătăioasă şi dură, de războinic. Oricît de dureros i-ar fi nefericitei regine să înţeleagă şi să recunoască acest amar adevăr, ea se vede nevoită în cele din urmă s-o facă :

„*Vous m'estimez legiere, que je voy*
Et si n'avez en moy nulle asseurance,
Et soupconnez mon coeur sans apparence,
Vous meffiant à trop grand tort de moy,
Vous ignorez l'amour que je vous porte.

Vous soupconnez qu'autre amour me transporte.
Vous despeignez de cire mon las couer.
Vous me pensez femme sans jugement ;
Et tout cela augmente mon ardeur.“ [1]

---

[1] „*Mă socoteşti uşuratică după cum văd*
Nefiind nicidecum sigur de mine,
Şi-mi pui inima la îndoială fără temei,
Neavînd încredere, cu totul pe nedrept în mine.
Nu cunoşti dragostea pe care ţi-o port.

Bănuieşti că vreo altă dragoste mă răpeşte
Îmi pici cu ceară inima mea ostenită.
Mă socoteşti femeie fără judecată,
Şi toate acestea îmi sporesc ardoarea.“ (Fr.) (n. tr.).

Dar jignirea, în loc s-o îndepărteze, s-o țină la distanță de acest bărbat lipsit de tandrețe și de recunoștință, s-o determine să-și reprime, să-și îngroape în adîncul inimii iubirea — pe cît de nelegiuită pe atît de nevrednică — o aduce pe această femeie, care și-a pierdut și onoare și demnitate și respect pentru propria-i persoană, în pragul nebuniei : se aruncă la picioarele iubitului, se umilește, imploră, îl înlănțuie cu brațele pentru a-l putea reține. Mîrșavă decădere, jalnică transformare a supremei trufii de altădată într-o atît de frenetică și rușinoasă pornire spre înjosire. În deznădejdea ei smintită, nu se dă în lături de la cele mai incredibile gesturi : îi cerșește iubirea, își etalează cu nerușinare sfruntată, de negustor care-și laudă marfa, calitățile și însușirile pentru a-l convinge s-o iubească. Și ca o precupeață oarecare, suverana desăvîrșită, cu purtare atît de regească altădată, se tocmește cu el, îi face socoteala a tot ce-a sacrificat de dragul lui, îl asigură, cu o insistență obositoare, agasantă, plictisitoare și lipsită de orice urmă de bun-gust, de marele ei atașament, de supunerea ei de sclavă preasmerită :

„Car c'est le seul desir de vostre chère amie,
De vous servir et loyaument aimer,
Et tous malheurs moins que rien estimer,
Et vostre volonté de la mienne suivre.
Vous cogncistrez qu aveques obeissance,
De mon loyal devoir n'obmettant la science,
A quoy j'estudiray pour toujour vous complaire,
Sans aimer rien que vous, soubs la subjection
De qui je veux sens nulle fiction,
Vivre et mourir." [1]

---

[1] *„Căci aceasta e singura dorință a scumpei tale prietene,*
Să te slujească și să te iubească, cu credință,
Și orice nenorocire să o nesocotească,
Și voința ta să fie urmată de a mea.
Vei ști că, cu ascultare,
Neomițînd cunoașterea datoriei mele leale,
Mă voi strădui să-ți fiu mereu pe plac,
Fără să iubesc pe altceva decît pe tine, sub stăpînirea
Căruia, fără nici o înșelătorie, vreau
Să trăiesc și să mor." (Fr.) (n. tr.).

Este durerasă, deplorabilă această autoînjosire din partea unei femei dîrze, puternice, care nu cunoscuse frica, lașitatea, care își înfruntase curajoasă, dușmanii, care stătuse dreaptă în fața puternicilor și stăpînilor acestei lumi și nu se dăduse înapoi din fața nici unei primejdii ; și care acum se dedă unei rușinoase gelozii uzînd de toată șiretenia de care este capabilă. Curînd, după începutul acestei legături, Maria Stuart trebuie să-și fi dat seama că balanța afecțiunii lui Bothwell înclină spre tînăra lui soție, pe care dealtfel ea însăși i-o alesese pe vremea cînd mai era încă ea însăși. Înțelege că după ce s-a dezmeticit din prima rătăcire a simțurilor, Bothwell ar prefera să considere accidentală și fără consecințe idila lor și să se întoarcă smerit acasă, pentru a-i rămîne pe viitor fidel soției. De aceea ea va vedea deacum înainte în cea pe care, cu generozitate i-o alesese de soție, pe rivala, pe dușmanca ei de moarte și nu va osteni s-o ponegrească, s-o defăimeze neîncetat, pentru a o scădea în ochii lui. Folosindu-se în mod neleal de o mărturisire a lui, făcută într-un moment de slăbiciune, ea îi aruncă în față, nădăjduind să ațîțe în el orgoliul viril, insulte la adresa soției pe care o numește o femeie rece, lipsită de temperament, de ardoare, de pasiune. Și ajunge, fără pic de jenă, să se compare cu ea scoțînd în evidență inegalabilele ei calități de amantă prea înfocată. Ea, care fusese cîndva atît de trufașă, se coboară acum prin asemenea procedee vulgare și nu se oprește aici : vrea cu tot dinadinsul să-l determine s-o părăsească pe creatura aceea falsă care nu-i oferă nimic ci profită doar de situația lui, pe cînd ea, regina, i-a sacrificat totul, s-a făcut vinovată de groaznicul păcat al adulterului de dragul lui ; s-o abandoneze așadar, să nu se lase înduioșat de scrisorile, de lacrimile și de jurămintele acelei ipocrite egoiste :

„Et maintenant elle commence à voir,
Qu'elle estoit bien de mauvais jugement,
De n'estimer l'amour d'un tel amant,
Et voudroit bien mon amy decevoir
Par les ecrits tous fardez de savoir...
Et toutes fois ses paroles fardeez,
Ses pleurs, ses plaints remplis de fictions,
Et ses hauts cris et lamentations,

Ont tant gaigné, que par vous sont gardeez
Les lettres, ecrites, ausquels vous donnez foy,
Et si l'aimez et croiez plus que moy." [1]

Poemele acestea mărturisesc o deznădejde tot mai copleșitoare, tot mai greu de înăbușit, un țipăt sfîșietor : s-o părăsească pe cealaltă, beneficiara unei fericiri pe care n-o merită. Să rămînă în brațele ei, înlănțuiți pînă la capăt, in viață și în moarte. Poate oferi orice dovadă a excepționalei iubiri, a nemăsuratei ei capacități de jertfă ; este gata să renunțe la căminul, averea, onoarea, coroana și chiar la copilul ei, numai să-l păstreze pe el, căci a-l pierde ar însemna pentru ea pieirea.

Iată cum, încetul cu încetul, prin intermediul unor mărturisiri poetice, o rază de lumină pătrunde în catacomba tragică a acelei tenebroase pasiuni și totul ne apare acum limpede : Bothwell nu făcuse decît să dea frîu liber pornirilor lui nestăpînite și violente, după care era dispus să considere aventura încheiată. Maria Stuart însă, pradă celei mai demențiale patimi, abătută fulgerător asupra simțurilor ei descătușate, se agață de el cu toată disperarea, vrea să-l păstreze pentru totdeauna. Dar ce poate însemna o legătură oarecare, clandestină și tăinuită, pentru bărbatul atît de ambițios, care a făcut o căsătorie fericită de pe urma căreia îi curg onoruri și privilegii ? Desigur, de data aceasta, cea cu care întreține o astfel de legătură e suverana Scoției, în mîinile căreia se află puterea, bogăția, de cuvîntul căreia atîrnă în fond și situația lui privilegiată, și asta schimbă puțin lucrurile. În loc s-o abandoneze pe dată, Bothwell chibzuiește că e mai înțelept s-o păstreze un timp ca metresă pe lingă soția legitimă. Numai că rolul pe care i-l rezervă este prea mărunt pentru o regină și încă pentru una îndrăgostită nebunește, care în marea și oarba ei pasiune

---

[1] *„Și acum ea începe să vadă*
Cît de greșită îi era judecata
De a nu prețui dragostea unui asemenea iubit,
Și ar voi mult să-l amăgească pe prietenul meu
Prin scrisori pline de o spoială de cunoștințe
Și, cu toate acestea, cuvintele ei prefăcute,
Lacrimile, plînsetele ei pline de născociri,
Și țipetele și văicărelile ei.
Au izbutit într-atît, încît îi păstrezi
Epistolele, cărora le dai crezare,
Și o iubești și o crezi mai mult decît pe mine." (Fr.) (n. tr.).

nu mai dorește altceva decît să-l aibă în întregime, al ei și numai al ei. Cum să-l rețină însă, cum să-l lege de ea pentru toată viața pe aventurierul acesta sălbatic și nestăpînit ? Declarațiile lacrimogene și jurămintele ei de iubire, melodramatice, cele mai măgulitoare dovezi de devotament și de fidelitate nu constituie pentru un asemenea bărbat un laț în care să poată fi prins. Prea obișnuit cu ele, dintr-o destul de bogată experiență de seducător, toate acestea departe de a produce asupra lui o impresie puternică, nu izbutise decît să-l plictisească. Există însă un lucru pe care regina îl poate oferi fără să-l agaseze și să-l plictisească, un lucru față de care Bothwell nu rămîne cîtuși de puțin rece și acel lucru, care a stîrnit dintotdeauna rivalitățile, dușmăniile și încleștările cele mai tenace, nu este altul decît *coroana*. Pe cît de puțin atrăgătoare i s-ar părea lui Bothwell ideea de a rămîne alături de o femeie pe care nu o iubește, înlănțuit în mrejele pasiunii ei dezlănțuite, pe atît de irezistibilă este tentația de a deveni, prin ea, regele Scoției. Oricît de nebunească ar părea, la prima vedere, această tentație — căci locul nu este vacant, Maria Stuart avînd în persoana lui Henry Darnley un soț, în Scoția un suveran legitim — totuși regina știe prea bine că trebuie să facă uz de ea căci altă momeală pentru a-l prinde și înlănțui pe vanitosul acela nesățios nu există. Nimic altceva din toate bunurile, onorurile și bogățiile pămîntului nu l-ar putea îndupleca pe bărbatul acesta liber, independent, însetat de putere, să-și vîndă libertatea și independența unei femei întrutotul înrobită lui. Nu numai că Maria Stuart îi flutură pe sub ochi, într-un mod absurd și nebunesc, perspectiva aceasta ca preț al cumpărării lui, dar este dispusă să meargă pînă la capăt și să plătească într-adevăr prețul acesta, în schimbul căruia ar dobîndi fericirea ; ea, care și-a sacrificat pentru el, onoare, demnitate, cinste și cuviință n-ar ezita să-i întindă lui Bothwell coroana, chiar dacă ar fi să săvîrșească cu mîna ei crima.

Ca și Macbeth, pentru care nu exista altă cale — predestinat fiind de a-și împlini cumplita soartă căreia îi fusese hărăzit — de a ajunge rege decît aceea a masacrului sîngeros săvîrșit asupra întregului neam regesc ce-i stătea în față, tot astfel pentru Bothwell singurul drum spre tron trece peste cadavrul lui Darnley. Pentru ca

sîngele să se unească cu sînge se cere împlinită vărsarea de sînge.

Pentru Bothwell nu există nici cea mai mică umbră de îndoială că, odată eliberată de Darnley, Maria Stuart îi va oferi mîna și coroana. El este atît de încredințat de acest lucru încît nici nu are nevoie de fapt de promisiunea pe care ea i-o face în scris, într-una din faimoasele *„scrisori din casetă"* de a se căsători cu el *„fie chiar și în ciuda oricăror împotriviri ce le-ar avea de întîmpinat din partea rudelor sau a altor persoane"*; astfel problema falsității sau autenticității documentului nici nu mai are importanță atîta vreme cît se cunoaște aversiunea ei de neînfrînt față de Darnley, necurmatele ei lamentări de a fi soția acestuia și arzătoarea dorință, mărturisită în sonete, de a se uni pentru totdeauna cu Bothwell. La toate acestea trebuie să mai adăugăm nenumăratele insistențe și promisiuni făcute iubitului în tainicele lor ceasuri de dragoste, despre devotamentul și fidelitatea iubirii ei, pentru a înțelege că Bothwell lansîndu-se în această luptă — ce părea absurdă — pentru obținerea coroanei, se lansa de fapt într-o acțiune mult mai puțin aventuroasă și riscantă decît ar fi putut părea la prima vedere. Ba mai mult, el are de partea lui și consimțămîntul — tacit — al lorzilor. Cunoaște ura acestora față de antipatica și dezagreabila persoană a lui Darnley, trădătorul și lașul, și că nimic nu-i poate strînge mai solidari la un loc decît dorința de a scăpa de incomodul intrus, pe orice cale. Dealtfel a fost martor la acel straniu consiliu din luna noiembrie, la castelul Craigmillar, în care Maria Stuart împreună cu cei mai de seamă demnitari ai regatului — Moray, Maitland, Argyll și Huntly — au încheiat un tîrg prin care hotărau de fapt soarta lui Darnley; condițiile sunau așa: dacă regina s-ar hotărî să recheme în țară pe ucigașii lui Rizzio, pe proscrișii Morton, Lindsay și Ruthven, nobilii la rîndul lor și-ar asuma obligația de a o elibera de Darnley. La început pare a fi vorba de o cale legală, prin divorț: *„to make her quit of him"*; Maria Stuart impune o singură pretenție: să se recurgă la o asemena modalitate care să nu prejudicieze în nici un fel situația fiului ei. Răspunsul lui Maitland sună ciudat, echivoc: să lase în seama lor procedeul acestei despărțiri și să fie încredințată că se vor îngriji ca prin fapta lor să nu se aducă nici un prejudiciu fiului. Chiar și Moray care, ca pro-

testant, ne-am aştepta să fi fost mai scrupulos în această problemă, pare să închidă un ochi şi să se alăture tacit tîrgului. Maria Stuart simte nevoia să mai precizeze încă o dată atitudinea ei, să nu se săvîrşească nimic care „ar putea să apese asupra onoarei sau a conştiinţei sale". Nu sînt de bun augur fără îndoială toate aceste precizări şi declaraţii în doi peri şi lui Bothwell nu putea să-i scape faptul că tainicele tratative ascund planuri pe cît de precise pe atît de sinistre.

Ceea ce rămîne cert este că toţi, dar absolut toţi protagoniştii acestei întunecate tragedii — Maria Stuart, Moray, Maitland, Bothwell — căzuseră de acord asupra înlăturării lui Darnley. Nu mai lipsea decît să aleagă şi calea: prin bună înţelegere, prin şiretenie sau violenţă. Cel mai grăbit şi mai îndrăzneţ dintre ei, Bothwell, se declară de la început pentru violenţă. El nu are timp să aştepte şi nici nu vrea s-o facă fiindcă ceea ce-l interesează pe el, scopul său final nu este — ca pentru ceilalţi — înlăturarea lui Darnley, ci însuşirea bunurilor acestuia: regatul şi coroana. Dacă ceilalţi se pot mulţumi să consimtă doar la doborîrea lui Darnley, să elaboreze planuri de lungă durată şi apoi să aştepte, cu răbdare, ivirea momentului sau conjuncturii favorabile, pentru aplicarea lor, el trebuie să treacă pe dată la fapte. Se pare că Bothwell îşi asigură, cu precauţie şi discreţie, complicităţi printre lorzi. În privinţa asta însă informaţiile sînt tulburi, incerte. O crimă nu se pune la cale la lumina zilei, episodul rămîne umbrit de taine şi de mistere. Nu se ştie precis cîţi şi care anume dintre lorzi au fost amestecaţi direct, care dintre ei au aderat la complot şi care au jucat roluri de simpli tăinuitori; se pare că prudentul Moray a izbutit şi de data aceasta să se ţină deoparte, iniţiat fiind asupra crimei, aprobînd-o, dar neparticipînd activ; Maitland în schimb a comis imprudenţa de a se expune mai făţiş. În privinţa lui Morton informaţiile sînt mai sigure, întărite de mărturisirile acestuia pe patul de moarte; ura lui faţă de trădătorul Darnley era un fapt notoriu; de-abia întors din surghiun, Bothwell se prezintă la el şi-i face o propunere directă şi tranşantă: să-l ucidă împreună pe Darnley. Numai că Morton n-a uitat încă gustul surghiunului, şi amintirea deloc plăcută a ultimului complot şi a trădării l-au învăţat minte. El evită o atitudine făţişă, tărăgănează, ezită să-şi dea consimţămîntul şi pretinde asigurări;

vrea să știe înainte de a se pronunța dacă această crimă se săvîrșește cu consimțămîntul reginei. Bothwell îl încredințează că da. Morton însă știe prea bine — asasinarea lui Rizzio i-a servit o strașnică lecție — cît de ușor pot fi ignorate sau negate *„post festum“* asemenea acorduri verbale și își condiționează participarea de obținerea — conform bunei tradiții scoțiene — a veșnicului *„bond“* care să-i asigure impunitatea în cazul unor întorsături neplăcute. Bothwell se obligă să i-l obțină, în speranța că l-ar putea îndupleca, îl umple de făgăduieli, dar, în realitate, nici vorbă nu poate fi de eliberarea unui asemenea document care ar implica-o pe regină și ar face imposibilă căsătoria ei cu Bothwell. Căci această căsătorie nu se poate înfăptui decît dacă Maria Stuart va putea să apară în ochii lumii întregi nevinovată și neinițiată în complotul ce se urzește.

Așadar Bothwell este cel căruia îi revine sarcina să ducă singur greul acestor fapte și el se dovedește suficient de hotărît, de nerăbdător și de temerar pentru a nu da înapoi, cu atît mai mult cu cît s-a încredințat, prin tatonările sale, că nu va avea de întîmpinat vreo împotrivire din partea lorzilor, eschivarea lor de la un răspuns răspicat, ezitările lor neînsemnînd de fapt altceva decît că, unanim, ei consimt să fie complici la această crimă. Acum cînd Bothwell, regina și lorzii sînt legați împreună prin acest acord tacit, Darnley se poate considera definitiv pierdut. În aceste zile el nu face decît să-și poarte de viu, cămașa de moarte.

Pregătirile au fost făcute : Bothwell, împreună cu complicii săi au stabilit, în consfătuiri secrete, locul crimei și felul în care se va desfășura. Nu mai lipsește decît personajul principal al acestei scene : victima. Cu toată slaba lui perspicacitate, Darnley nu se poate să nu fi simțit că i se pregătește ceva. Comportarea lui din ultima vreme o dovedește suficient. Cu o săptămînă în urmă, el ezitase să intre în castelul de la Holyrood în prezența lorzilor înarmați. De îndată ce aprigii lui dușmani se află pe aceleași meleaguri cu el, în urma decretului de grațiere, atît de suspect, semnat de soția lui, castelul Stirling nu mai prezintă pentru el suficientă siguranță și securitate, astfel că se refugiază în fortăreața de la Glasgow, unde rămîne izolat, respingînd orice invitație și ademenire dincolo de zidurile ei. Aici este înconjurat de

slujitori de nădejde, aici îl are alături pe contele de Lennox, tatăl lui, și pentru mai multă siguranță, tot aici o corabie așteaptă zi și noapte în port, gata pregătită de plecare, dacă cumva evenimentele o vor cere. La toate aceste măsuri de siguranță întîmplarea mai adaugă încă una cum nu se poate mai binevenită în aceste momente de mare primejdie : tînărul se îmbolnăvește de vărsat — încă în primele zile ale lunii ianuarie — și boala îl sechestrează în casă scutindu-l și octrotindu-l de orice obligații, atît de riscante în situația lui.

Pentru Bothwell, care-și făcuse planul și se pregătea tocmai să treacă la înfăptuirea lui, boala aceasta pică cum nu se poate mai prost. El își vede acum toată acțiunea zădărnicită și asta într-un moment în care era animat de sentimentul celei mai presante urgențe ; fie că nerăbdarea de a pune mîna pe coroană îl îmboldea din cale-afară de mult, fie că, politician și strateg înnăscut, cunoștea primejdia tărăgănării unui astfel de complot care presupunea complicitatea unor inși dubioși ce-ar putea trăda la un moment dat, fie că relațiile sale intime cu regina ajunseseră la un punct la care era neapărat necesar să se întreprindă grabnic ceva, în orice caz, dintr-un motiv sau altul, Bothwell nu este dispus să mai aștepte pînă ce s-ar ivi un moment mai favorabil. Dar cum să-l momească la locul stabilit pentru crimă pe Darnley, și bolnav și suspicios ? Cum să scoată vînatul din vizuina în care s-a baricadat cu atîta strășnicie ? O convocare oficială n-ar face decît să-i ascută vigilența, să-l avizeze în privința uneltirilor urzite. Nici unul din demnitarii Curții — Moray, Maitland, sau oricare altul — nu se bucură de vreo influență pe lîngă el, de care să se poată face uz. Pentru a-l convinge să se întoarcă există o singură ființă la a cărei chemare urechea lui n-ar rămîne surdă, care are puteri depline asupra sufletului acestui nevolnic. De două ori a reușit să-l îngenunche și să-l transforme într-o marionetă care-i face, supus și orb, jocul ; de două ori a izbutit să-l înșele simulînd iubirea după care trupul și sufletul lui tînjește neîncetat. Numai ea și numai folosindu-se de același procedeu ar putea să-l amăgească din nou și să-l atragă în cursă pe îndărătnicul și temătorul Darnley. Și cum

cea care are puteri atît de fatale asupra robului ei, este la rîndu-i roaba unei voințe străine, a amantului tiran, acesta nu trebuie decît să-i poruncească pentru ca ea să i se supună pe dată și să săvîrșească o faptă pentru care și mintea și inima sînt neîncăpătoare. La 22 ianuarie Maria Stuart — pentru care nu exista prezență mai nesuferită decît aceea a lui Darnley — pornește călare spre Glasgow, spre a-și vizita soțul aflat pe patul de suferință, în realitate spre a executa ordinul lui Bothwell de a-l duce la Edinburgh unde moartea îl așteaptă cu înfrigurată nerăbdare.

DRUMUL SPRE CRIMĂ

(22 Ianuarie — 9 Februarie, 1567)

ODATĂ CU CĂLĂTORIA LA GLASGOW ÎNCEPE CAPItolul cel mai întunecat din tragedia Mariei Stuart. Asupra faptului că ea și-a adus soțul bolnav în mijlocul unui complot criminal s-a deschis ulterior cea mai înverșunată controversă din cîte a iscat existența ei, îndeajuns de controversată. Acest gest a impus în fața posterității o întrebare : a fost într-adevăr Maria Stuart un personaj atridian ? O Clitemnestră, pregătind cu desăvîrșită fățărnicie baia caldă pentru Agamemnon, soțul întors din război, în timp ce complicele și amantul ei Egist pîndeste din umbră cu securea ascuțită, gata pregătită ? O lady Macbeth ademenindu-l cu dulci lingușeli pe regele Duncan și cufundîndu-l în somnul în care avea să-l ucidă Macbeth ? Una dintre acele satanice creaturi care, pradă unei pasiuni monstruoase, devin uneltele crimei ? Sau numai o biată femeie cu voința anihilată, un instrument docil în mîna brutală a bărbatului divinizat, a întreținutului fără scrupule, acționînd ca sub o transă hipnotică conform ordinului trasat ? O simplă fantoșă, executînd mecanic ceea ce i s-a impus, neștiutoare de tot ce se pune la cale ? Este greu să acceptăm complicitatea atît de odioasă a ființei acesteia sensibile, superioare, înzestrată cu rațiune și omenie, la o atît de infamă crimă. S-au încercat mii și mii de variante în interpretarea călătoriei reginei la Glasgow, în căutarea unei

explicații mai firești, mai verosimile, mai ușor de înțeles și de acceptat, care s-o scuze, s-o scoată de sub zdrobitoarea acuzație. Cu dragă inimă sintem dispuși să nesocotim și să înlăturăm ca nefiind demne de crezare toate documentele și declarațiile ce dovedesc vinovăția reginei și, cu intenția și dorința de a ne lăsa convinși, să cercetăm argumentele pe care apărătorii ei le-au adus în favoarea Mariei Stuart. Cu toată bunăvoința de care am fi animați însă în această întreprindere nu putem să nu constatăm, din nefericire, șubrezenia și lipsa lor de temeinicie. Vinovăția ei se conturează ca o verigă perfectă ce completează lanțul faptelor cunoscute de pînă atunci, pe cîtă vreme orice încercare de disculpare se spulberă de îndată la cea mai ușoară atingere. Cum am putea crede — oricit de mult am dori — că ceea ce o determinase pe Maria Stuart să întreprindă această călătorie nu era decît grija unei soții iubitoare de a alina suferința soțului bolnav, împlinirea datoriei de a-l readuce acasă, în căminul lui, pentru a-l îngriji și veghea neobosit ? Căsătoria aceasta este de luni de zile o căsătorie numai cu numele, soții trăiesc de mult într-o totală separație. Toate umilințele, toate implorările, amenințările, revendicările și iar implorările lui Darnley de a fi tolerat în intimitatea reginei, de a i se recunoaște drepturile conjugale, au rămas fără rezultat : soțul este întruna alungat și refuzat. Înstrăinarea perechii regale a devenit un fapt notoriu nu numai în țară ci și peste hotare : rapoartele ambasadorilor englez, francez, spaniol către suveranii lor o dovedesc cu prisosință. Problema divorțului a fost dezbătută pe față de către regină în consfătuirile ei cu lorzii ba chiar s-a examinat în taină posibilitatea unei despărțiri printr-o formă mai dură. Într-atît s-au schimbat pe parcursul ultimelor luni raporturile dintre cei doi soți încît atunci cînd Maria Stuart zace la Jedburgh, răspusă de o suferință cumplită, cînd i se pregătește ultima împărtășanie, soțul nu pare cîtuși de puțin mișcat și nu se prea grăbește să se înfățișeze la patul muribundei. Oricît am căuta, oricît am examina, sub lupă, căsnicia aceasta, este imposibil să dăm pînă și de cea mai firavă manifestare de dragoste, de un strop de tandrețe și de armonie. În această conjunctură ar fi absurd să presupunem că Maria Stuart este împinsă să întreprindă călătoria la Glasgow, de neliniștea ei afectuoasă față de boala soțului. O asemenea

teorie li s-a părut prea neverosimilă pînă și apărătorilor ei cei mai temerari. De aceea ei propun o altă interpretare și anume: poate că ceea ce a determinat-o pe regină să vină la căpătîiul soțului bolnav era tocmai dorința de a stinge ura și dușmănia înscăunate între ei, de a pogorî pacea și împăcarea asupra sufletelor lor învrăjbite. Numai că, din nefericire, ceea ce anulează această presupunere este un document scris chiar de mîna reginei. Niciodată, se pare, imprudenta aceasta n-a avut conștiința că scrisorile ei vor constitui mai tîrziu documente care i se vor ridica împotrivă. Iată ce-i scrie ea, cu o zi înainte de plecarea la Glasgow, arhiepiscopului Beaton: *„Cît despre rege, soțul nostru, Dumnezeu ne e martor în ce privește comportarea noastră față de el; iar pentru intrigile și nedreptățile lui împotriva noastră, ne sînt de asemenea martori, nu numai Dumnezeu ci și toți supușii noștri, care — nu ne îndoim nici o clipă — îl osîndesc pe bună dreptate“*. Este oare acesta glasul blajin-iertător al celei care duce în sufletul său dorința de împăcare? Este aceasta oare dispoziția sufletească a unei soții care se pregătește să plece la patul de suferință al soțului? Și aici mai intervine un fapt. Maria Stuart pornește în călătorie nu numai pentru a-și vizita soțul bolnav ci și cu intenția fermă de a-l readuce cu ea la Edinburgh. Pentru aceasta se îngrijește să aibă cu sine o căruță cu loitre, precauție care dovedește că nu se îndoia de izbînda proiectului ei și că nu era dispusă, odată ajunsă, să piardă vremea cu pregătirea convoiului și a mijloacelor de transport în vederea întoarcerii. Nu era vorba așadar numai de o scurtă vizită, de o atenție superficială și trecătoare față de soțul bolnav ci de un devotament mult mai durabil, de vreme ce intenționează să-l aducă cu ea pentru a-l avea veșnic în prejmă și a-l veghea neîntrerupt. Numai că atîta grijă este excesivă pentru a i se putea da crezare, pentru a mărturisi o intenție cinstită din partea unei astfel de soții. Și apoi cum se conjugă o atît de subită dragoste cu gestul de a smulge din patul său un bolnav încins de febră, cu fața tumefiată de boală, și a-l transporta într-o căruță deschisă, timp de două zile, în plină iarnă, pentru a-l aduce acolo unde o conspirație criminală se urzise împotriva lui?

Dar să examinăm pe îndelete faptele și să nu omitem nici una din pledoariile apărătorilor ei, cu nădejdea că

vom găsi printre ele măcar una care să ne dea de gîndit, care să ne determine să ne îndoim, fie chiar și o singură clipă, de vinovăția Mariei Stuart. Căci cumplit lucru este să pui în seama unui nevinovat o atît de monstruoasă crimă. Poate că Maria Stuart nu are cîtuși de puțin cunoștință de faptul că la Edinburgh, unde-și aduce ea bărbatul bolnav, scoțîndu-l din fortăreața lui sigură și inviolabilă, se urzise o conspirație criminală împotriva lui. Oricît ne-ar place să ne convingem că așa stăteau lucrurile, iată că nu e cu putință fiindcă și împotriva acestei ipoteze se ridică un document scris : scrisoarea lui Archibald Douglas, adresată reginei. Acesta, unul din principalii conjurați, îi scrie chiar în zilele în care se făceau pregătirile de plecare, pentru a-i solicita atît consimțămîntul cît și participarea la crimă. Putem mult și bine să susținem că ea nu și-a dat nici consimțămîntul, că n-a făgăduit nici participarea, că a respins orice cîrdășie cu conspiratorii. Asta nu mai poate salva nimic. Căci atîta vreme cît avem dovada că ea era inițiată asupra urzelilor crimei, nimic nu mai poate justifica tăcerea ei, faptul că nu l-a prevenit pe Darnley, ba dimpotrivă, că s-a străduit să-l aducă la jocul plănuit pentru asasinat. Într-o asemenea împrejurare tăcerea înseamnă mai mult decît tăinuire ; înseamnă de-a dreptul complicitate, favorizare a crimei. Căci acela care știe că s-a pus la cale un asasinat și nu mișcă un deget ca să-l zădărnicească este tot atît de vinovat ca și criminalul însuși.

Un singur adevăr se impune din examinarea tuturor acestor ipoteze : că tăcerea Mariei Stuart n-a însemnat necunoaștere ci complicitate. Ea a știut că se pune la cale o crimă dar *a refuzat să ia cunoștință de acest fapt*, a închis ochii, numai și numai pentru a putea declara ulterior, sub prestare de jurămînt : *„Eu n-am luat parte“*

Adevărul acestei complicități este de neînlăturat pentru cercetătorul obiectiv, nepărtinitor. Celui care vrea s-o scuze nu-i rămîne decît un singur argument : că știind exact cum stau lucrurile a acționat ca un om a cărui voință era total anihilată, a cărui inițiativă nu-i mai aparținea, care se supunea orbește unui ordin de la care nu se putea sustrage și care nu mai răspundea de faptele lui. În toată această urîtă istorie regina este departe de a se fi comportat ca un om liber, pe deplin

conștient, care-și elaborează un plan și îl duce la îndeplinire, ci mai degrabă ca o ființă despersonalizată, robită unei alte voințe, mai puternice, ca un pion ce execută inconștient mișcarea cerută. Maria Stuart n-a plecat la Glasgow cu sîngele rece al unei femei calculate și cinice care s-a hotărît să-l ademenească pe Darnley pentru a-l pierde, ci pătrunsă de dezgust pentru rolul ce i s-a impus. (Scrisorile din casetă o dovedesc cu prisosință.) Ba mai mult, în clipa hotărîtoare, ea se cutremură de oroare, ca și cum, ieșită chiar și numai cale de o zi din raza de acțiune a puterii hipnotice a tiranului, pare că se dezmeticește treptat, conștiința ei adormită se trezește și are de suferit un adevărat șoc. Crima săvîrșită de Maria Stuart — căci ea săvîrșește o crimă chiar dacă nu ea este adevăratul ucigaș, ci numai unealta lui docilă, chiar dacă în momentul faptei odioase, sufletul ei se detașează de acela al cărui ordin îl execută — este departe de a fi o crimă pasională. Ea nu acționează sub impulsul propriei mîini, al propriilor sentimente spontane și nestăpînite. Dimpotrivă, cînd i se cere să înfăptuiască ceea ce altcineva a pus la cale — e drept, cu încuviințarea ei — cînd rămîne față în față cu victima, orice ură, orice dorință de răzbunare dispar din sufletul ei. În momentul decisiv o așteaptă o luptă sfîșietoare, nu cu adversarul, ci cu sine însăși, cu propriile-i sentimente omenești care se răzvrătesc împotriva inumanei și monstruoasei misiuni ce i s-a încredințat. Dar e prea tîrziu : în jocul acesta ea nu e vînătorul care-și încolțește vînatul ci numai dulăul care aleargă pe urmele victimei pentru a o hărțui, mînat fiind de la spate de biciul stăpînului. Sentimentul ei de răzvrătire împotriva mișeliei e mult prea slab, prea dominat de frică față de mînia adoratului a întreținutului ei care îi e domn și stăpîn atotputernic și căruia îi este subjugată deplin. Acesta așteaptă de la ea un singur lucru : să scoată prada din vizuină și să i-o aducă în bătaia puștii. Și oricît de greu i-ar veni s-o facă, oricît de silă i-ar fi de această misiune murdară și jalnică, teama că î-ar putea pierde iubirea, că și l-ar putea înstrăina o împinge înainte, jucărie neputincioasă în mîna celui puternic. Dacă fapta ei nu poate fi iertată trebuie cel puțin justificată : cea care a acționat cu atîta cruzime la Glasgow era o ființă dezarmată, sclava unei voințe diabolice căreia i se supune cu silnicie, dar fără să crîcnească.

La această interpretare ne îndreptățește celebra scrisoare, adresată de Maria Stuart lui Bothwell, din fortăreața victimei. Apărătorii ei au încercat necontenit să-i nege autenticitatea, fapt cum nu se poate mai prostesc și mai fără sens. Căci dacă mai există o scuză cît de mică pentru mîrșava faptă săvîrșită de Maria Stuart, ea se datorește existenței acestui document care ne permite să înțelegem ce s-a petrecut la Glasgow în acele cumplite ceasuri.

Orologiul a bătut de mult miezul nopții, dar regina zăbovește încă la masa de scris, în camera străină și rece, pe ai cărei pereți sumbri se fugăresc umbre și reflexe ale flăcărilor ce pîlpîie în cămin. Foc ce nu izbutește să încălzească nici încăperea, nici sufletul înfrigurat al reginei, ai cărei umeri tresar din cînd în cînd sub veșmîntul subțire de noapte, străbătuți parcă de un fior. Este ostenită, dar somnul nu se lipește de ea, pacea și odihna nopții nu coboară asupra sufletului ei greu tulburat și răvășit. Prea au fost încărcate de zbucium aceste ultime săptămîni, prea tare i-au zdruncinat nervii încercările prin care a trecut în ultimele ore!

Cel cu puteri depline și autoritare asupra întregii ei ființe i-a hărăzit un rol în această acțiune, i-a încredințat o misiune cumplită căreia i se conformează cu toată groaza ce i-o inspiră: să-și amăgească bărbatul, să-l scoată din adăpostul lui sigur și să-l aducă la o moarte și mai sigură. Ajunsă în fața porții are de susținut prima bătălie; Lennox, tatăl lui Darnley, neîncrezător în această dovadă tîrzie și suspectă de dragoste din partea unei femei ce nu contenea pînă nu demult să-și manifeste pe toate căile ura și disprețul nemărginit față de fiul său, care a evitat, cu vădită repulsie, orice întîlnire cu el, cu excepția acelor împrejurări cînd, tolerîndu-l sau încurajîndu-l chiar, n-a urmărit decît interesul ei personal, cu prețul unor noi umiliri pentru acesta, își trimite un sol cu misiunea de a o reține în fața porții și de a o iscodi prin întrebări bine ticluite asupra motivului real care o aducea acolo. Maria Stuart face încă o dată dovada dibăciei ei prin răspunsurile pe care le dă și izbutește să pătrundă în fortăreață unde Darnley o întîmpină nu mai puțin suspicios. Prea des s-a lăsat el amăgit de fățărnicia acestei femei și prea a plătit scump de fiecare dată pentru a se mai putea încrede în bunele ei sentimente. De îndată ce dă ochii cu ea îi cere

socoteală, bănuitor, de rostul aducerii acelei căruțe cu loitre. Dealtfel bănuiala s-a încuibat în toată ființa lui și se vădește în fiecare din întrebările pe care le revarsă asupra ei și cărora ea trebuie să le facă față, uzînd de o desăvîrșită artă a prefăcătoriei. Nici o șovăială, nici o slăbiciune nu îi este îngăduită pentru a putea adormi marea neîncredere și neliniște a lui Darnley.

Teroarea că ar putea da greș aprinzînd în felul acesta mînia temutului iubit o călăuzește de minune: cu fățarnice mîngîieri, cu vorbe mieroase reușește și de data aceasta să-și îmbrobodească victima, să-i alunge suspiciunile, să-i slăbească voința, să-l domine, să-l îngenunche. Nici nu-i trebuie mai mult de o după-amiază pentru a face din el umilul ei supus, gata s-o asculte și s-o urmeze orbește. Din prima zi încă, partea cea mai grea a misiunii a și fost îndeplinită.

Și acum, tîrziu, în puterea nopții, singură, împresurată de umbre, în liniștea adîncă ce s-a lăsat, regina, și de data aceasta victorioasă, poate asculta glasul deznădăjduit al conștiinței sale. Somnul o ocolește, nu primește în refugiul său pașnic un suflet atît de frămîntat. Nevoia de a-și mărturisi zbuciumul, de a-și împărtăși neliniștile, o apasă ca o povară care se cere împărțită cu cineva în ceasul acesta de grea cumpănă, de tristă singurătate, de neagră dezolare.

Și cui s-ar putea ea spovedi în toată lumea aceasta mare, cu cine altul ar putea vorbi despre groaznicele temeri ce-o încovoaie decît cu unicul, preaiubitul, cel a cărui lipsă deschide în juru-i un gol atît de sinistru și de rece? O scrisoare lungă, nesfîrșită și dezlînată ca sufletul ei adînc răvășit îi va umple ceasurile acestor nopți cumplite, pe care le va petrece în casa victimei, în casa celui pe care — ca un mesager al morții — a venit să-l ducă la moarte. Se învălmășesc în această scrisoare strigătele unei conștiințe în alarmă, durerile unui suflet profund traumatizat, gîndurile tulburi și incoerente ale unei minți tulburate, sentimentele cele mai delicate ale unei nefericite iubiri, spaimele și tenebrele crimei, trăncăneală prostească și sclipiri de inteligență, nerozie și înțelepciune, declarații înflăcărate și neputincioase, disperate scîncete, iar peste toate, o mare, o deznădăjduită oboseală. Este scrisoarea unui om ajuns la totala epuizare, deasupra căruia gîndurile negre se zbat ca niște lilieci înnebuniți. Este documentul dureros al

unei necuprinse dureri umane, provocate de jalea conştiinţei vinovate, asupra căreia apasă supremul păcat : al crimei ; toată gama sentimentelor omeneşti este atinsă aici ; toată fiinţa ei se concentrează într-un strigăt de durere, căreia îi dau pe rînd locul cînd ura necruţătoare, cînd mila, cînd nemărginita iubire pentru cel ce-o terorizează şi-o împinge mereu înainte pe drumul acesta singeros. Deodată constată că i s-a terminat hîrtia. Dar sufletul ei bolnav simte nevoia să se reverse în continuare pînă la totala istovire. Scrie mereu, scrie înainte, pe ce-i pică în mînă, pe o listă de socoteli, pe orice, pentru că tăcerea o sugrumă, inactivitatea o înăbuşă, pentru că nu poate rămîne singură cu gîndurile ei în noaptea aceasta de groază, pentru că scriind şi-l apropie pe cel prin care destinul o conduce la crimă, pe cel fără de care viaţa nu mai e posibilă, pe cel a cărui iubire trebuie apărată şi păstrată prin jertfe umane, pe ucigaşul căruia, pentru a-i fi pereche trebuie să devină o ucigaşă. Dar dincolo de nebunia aceasta febrilă a scrisului, o licărire de luciditate pîlpîie în cugetul ei ; e conştientă de incoerenţa acestor rînduri şi-l imploră pe Bothwell să citească cu atenţie, să revină asupra scrisorii pentru a înţelege întreaga măsură a zbuciumului ei. Dar tocmai in dezlînarea şi incoerenţa acestui document rezidă unicitatea sa, inestimabila lui valoare. Fiindcă de fapt el trădează sufletul nud, lipsit de orice artificiu, de convenţionalism, de pudoare, de reticenţă, de supraveghere, de înfrînare, de tot ce fiinţa umană pune, ca măsură de apărare, între ea şi lume, pentru a nu se trăda deplin. Un atare document, mărturisind starea de supraexcitare sufletească a unui om, chiar în momentul comiterii unei crime, este unic în istorie. Nici un Buchanan, nici un Maitland şi nimeni altcineva n-ar fi putut concepe atît de desăvîrşit monologul delirant al unei inimi distruse. Nimeni nu şi-ar fi putut imagina măcar — cu atîta exactitate, plasticitate şi elocvenţă — tumultul sufletesc al acestei femei care, săvîrşind fapta cea mai odioasă, îşi caută mîntuirea în această scrisoare în care se refugiază ca pe ultimul ţărm, pentru a se pierde, pentru a uita, pentru a se explica şi dezvinovăţi, pentru a acoperi cu propriile-i cuvinte uraganul dezlănţuit de conştiinţa ei vinovată.

Şi din nou forţa copleşitoare a acestor rînduri ne face să ne amintim de lady Macbeth, rătăcind ca o somnam-

bulă, în veșmîntul subțire de noapte, prin întunericul plin de spaime al castelului ei și trădîndu-și crima printr-un monolog zguduitor. Numai pana unui Shakespeare sau a unui Dostoievski pot rivaliza cu cea a marelui, desăvîrșitului și neîntrecutului maestru : realitatea.

Documentul acesta de o gravă, sumbră tonalitate, sfîșie inima celui care-l citește : *„Sînt obosită, somnul îmi îngreuiază pleoapele, dar nu mă pot stăpîni să nu-ți scriu, nu mă pot opri atîta vreme cît mai am hîrtie. Îți cer iertare pentru felul încîlcit și dezordonat în care mă exprim, dar tu trebuie să mă înțelegi, trebuie să ghicești și ceea ce nu-ți pot spune. Singura mea bucurie în ceasul acesta tîrziu, cînd toată lumea doarme și cînd o dureroasă dorință mă împinge spre brațele tale, este că-ți pot scrie scumpul meu, viața mea“*. Într-un fel deosebit de mișcător descrie ea fericirea de care e cuprins bietul Darnley la venirea ei nesperată. Ni-l putem imagina : cu fața aprinsă de febră, spuzită, zăcînd singur, zile și nopți în șir, sfîșiat de durerea de a fi fost alungat și respins de cea după care inima lui n-a încetat o clipă să tînjească. Și deodată, adevărată minune dumnezeiască, iat-o în fața lui, alături de el, pe frumoasa, tînăra, preaiubita lui soție. Cu nespusă tandrețe, cu toată duioșia unei soții iubitoare ea stă lîngă patul lui de suferință. Pentru nefericitul disprețuit scena aceasta este o apariție de vis, aproape că nu-și poate crede ochilor și mărturisește că în primul moment a fost cuprins de o atît de puternică emoție la vederea ei încît „a crezut că o să moară de fericire“. Ceea ce-i mai umbrește din cînd în cînd enorma bucurie este vechea rană : neîncrederea, care-i arde inima ca un fier înroșit. Dar tînărul acesta prostuț și-o învinge, și-o înăbușă repede în suflet, copleșit de încîntarea de a o ști iarăși alături de el, iarăși a lui ; mintea lui prea săracă, inima lui prea credulă nu-și pot imagina o trădare și o înșelătorie atît de monstruoase din partea celei care nu s-a dat înapoi în nenumărate rînduri, de a-l umili și înșela. Căci ce poate fi mai liniștitor, mai comod pentru un om slab decît să se încreadă orbește în cineva, ce poate fi mai lesnicios decît să-l convingi pe un vanitos că este iubit ? Neîncrederea lui pălește, se stinge curînd și Darnley devine din nou, ca în noaptea următoare masacrului lui Rizzio, sclavul ei supus, care-i imploră iertare pentru

toate nedreptățile ce i le-a făcut, pentru neînțelegerile pe care le-a provocat între ei: *„Atîția dintre supușii tăi, care ți-au greșit, au dobîndit de la tine iertarea . și eu sînt atît de tînăr... Ai să-mi spui desigur, că prea des m-ai iertat, iar eu am căzut de fiecare dată în aceleași greșeli Dar ce poate fi în fond mai ușor de înțeles decît că la vîrsta mea, cînd mai ești și prost sfătuit, poți lesne comite și repeta greșelile, poți să-ți încalci promisiunile, să dai dovadă de ușurință, pînă într-o zi cînd ai acumulat suficientă experiență ca să-ți vină mintea la cap, să înveți să te supraveghezi și să te stăpînești ? Dacă mă mai ierți și de data aceasta îți jur că nu-ti voi mai greși niciodată. Nu-ți cer nimic altceva decît să trăim împreună în căminul nostru, ca soț și soție. Dacă nu vrei, dacă și acum mă respingi, ar fi mai bine pentru mine să nu mă mai ridic niciodată din patul acesta. Numai Dumnezeu știe cît am fost de pedepsit pentru că am făcut din tine Dumnezeul meu și că mă gîndesc necontenit numai și numai la tine.“*

Aceste rînduri ne întredeschid din nou ușa sumbrei încăperi în care zace Darnley. Maria Stuart stă lîngă patul bolnavului și ascultă această izbucnire de dragoste, contemplă revărsarea nestăvilită a iubirii și umilinței lui. Firesc ar fi ca inima să-i tresară de bucurie că planul i-a reușit, că l-a îmblînzit din nou, că l-a transformat din nou într-un mielușel pe tînărul atît de naiv. Și totuși nu se poate bucura. Rușinea pentru înșelătoria ce-o săvîrșește, sila pentru fapta ei ticăloasă o copleșesc chiar în toiul faptei. Cu sufletul zdrobit, cu privirile vinovate fugind în lături și ocolindu-și victima, ea stă năruită lîngă patul lui, împovărată de o neagră tristețe, care nu-i poate scăpa afectuosului și entuziastului Darnley. Și atunci — cumplită situație — omul acesta înșelat, trădat, se apucă s-o consoleze pe ucigașa lui. Vrea să alunge negurile care o împresoară, s-o vadă înseninată, veselă, fericită. O imploră să petreacă noaptea cu el. Nebunul, nefericitul visează dragoste și tandrețe. Nimic mai emoționant decît spectacolul acesta : bietul om sortit pieirii întinde mîinile după fericire tocmai ucigașului său. Scrisoarea Mariei Stuart ne furnizează toate aceste informații mișcătoare : nevolnicul, credulul, se agață din nou, cu toată încrederea, cu o speranță smintită, de cea pe care o iubește, se simte din nou sigur, stăpîn pe femeia care nu-i mai aparține de fapt între

nimic. Ochii lui nu se mai satură privind-o ; apropierea, intimitatea după care jinduise atît îl îmbată, îl amețesc de fericire. Și în această nebunească beție nu face altceva decît să-și pună singur capul pe butucul călăului, să se abandoneze în mîinile ucigașilor lui, să se predea de bunăvoie pentru a fi sfîrtecat și măcelărit. Și pentru ca prostia și credulitatea să-i fie totale, își etalează toate tainele, își dezvăluie toate secretele, își deconspiră toți complicii și spionii, îi trădează inconștient pe toți aceia care din prietenie față de el, împărtășesc ura aprigă ce-o nutrește slujitorilor ei Maitland și Bothwell. Cu cît se dă ei mai legat în mîinile ei, cu atît îi îngreuiază — neștiutor — misiunea de a-l trăda, de a-l da pe mîna călăilor, așa, neajutorat, neputincios, lipsit de orice posibilitate de a se apăra. Numai printr-un efort deznădăjduit, inuman, este în stare regina să-și joace în continuare rolul, într-atît o copleșesc mila și jalea pentru soarta unei victime atît de ușor de doborît. *„Nu mi-a fost dat niciodată să-l aud vorbind cu atîta umilință, cu atîta elocvență. Dacă nu i-aș cunoaște atît de bine biata, neputincioasa lui inimă de ceară și dacă nu mi-aș cunoaște tot atît de bine inima oțelită, puternică și dură ca diamantul aș fi în stare să cred că m-am împotmolit în înduioșare, că m-a potopit o milă copleșitoare, din care nu mă poate smulge decît porunca ta.“* Nici o rămășiță de ură nu se mai face simțită în cuvintele ei, la adresa băiețandrului îmbujorat de febră, ce-o contemplă cu ochi lacomi de fericire, iradiind de adorație. Sufletul ei a uitat și a iertat toate necazurile pe care, din prostie și meschinărie, i le-a provocat cîndva și se zvîrcolește între impulsul de a-l salva și obligația de a-l azvîrli în ghearele morții, obligație ce nu-i mai inspiră decît dezgust, dar pe care i-o impune Bothwell. Nici nu se poate imagina mărturisire mai dură decît cea care-i scapă într-un acces de oroare pentru fapta la care se simte constrînsă și mod mai limpede de a sublinia că numai pentru Bothwell și din porunca lui o săvîrșește : *„Nimic altceva nu m-ar putea obliga s-o fac și cel mai puțin m-ar îmboldi nevoia vreunei răzbunări personale“.* Încrederea dezarmantă a victimei îi sfîșie într-atît sufletul încît ajunge să-i smulgă un deznădăjduit strigăt de acuzare la adresa stăpînului : *„Mă obligi să mă cobor pînă la atîta sfruntată înșelătorie încît mă sufoc de spaimă și de dezgust. Faci din mine o trădătoare odioasă.*

Nu mai doresc decît să mor în clipa asta și dacă n-o fac este pentru că în aceeași măsură doresc să-ți dau ascultare. Inima mea însă este rănită de moarte." Dar o inimă de sclav, chiar cînd este rănită de moarte, nu poate să facă altceva decît să sîngereze și să se plece cu supunere în fața stăpînului care-o biciuiește. *„Nefericita de mine! Nimic nu mi-a fost mai odios decît trădarea, dar sînt gata să fac orice îmi poruncești tu! Dă-mi de veste, trimite-mi o vorbă: un singur cuvînt să rostești și-l voi asculta orbește, întîmple-se orice s-ar întîmpla. Chibzuiește însă dacă nu s-ar putea găsi o cale mai ocolită, poate i-am putea strecura în taină ceva printre leacurile pe care le ia, căci urmează un tratament cu leacuri și băi la Craigmillar.*" În neputința ei, tot ce mai încearcă să obțină pentru nefericitul ei soț, este o moarte mai blîndă, să-l cruțe de violență. Dacă propria-i voință n-ar fi fost atît de anihilată, dacă nu s-ar fi abandonat atît de total, la discreția lui Both vell, dacă sufletul ei strivit ar mai fi găsit un strop de putere, de energie și independență, o scînteie măcar din vechea ei personalitate, desigur l-ar fi salvat. Scrisoarea aceasta o mărturisește cu prisosință. Dar îi lipsește îndrăzneala de a face cel mai mic gest care ar putea stîrni nemulțumirea lui Bothwell, o terorizează spaima că l-ar putea pierde, nerespectînd întocmai înțelegerea ce-o avuseseră. Și la această spaimă se mai adaugă și aceea că ticăloșia pe care o comite ar putea s-o compromită, s-o facă demnă de dispreț tocmai în ochii lui, ai iubitului, care-o folosește ca pe-o unealtă. Ce desăvîrșit cunoscător al celor mai fine nuanțe ale sufletului omenesc ar fi trebuit să fie acela care, ticluind o asemenea scrisoare, ar fi putut intui pînă și această frămîntare a sufletului ei! Lăsîndu-se în voia stăpînului, acționînd supusă după cum i-o cerea el, ea îl imploră, îl conjură, se tîrăște în genunchi dinaintea lui să n-o disprețuiască pentru ceea ce face, să nu înceteze de a o stima pentru fapta ei, pe care o săvîrșește numai și numai de dragul lui, să-i răsplătească supunerea și jerfta și suferința sălbatică prin care trece cu tot atîta iubire: *„Pentru dragostea ta jertfesc tot ce am: cinste, virtute, fericire și glorie. Nu uita asta, nu-ți pleca urechea la clevetirile mincinoase ale cumnatului tău care încearcă să defăimeze ființa cea mai devotată, iubita cea mai fidelă pe care-ai avut-o și-o vei avea vreodată. Și mai ales nu te lăsa amăgit de lacrimile*

ei (ale soției lui) *mincinoase, nu le pune în cumpănă cu devotamentul și abnegația mea, cu trădarea ce-o săvîrșesc împotriva firii și a sufletului meu, numai și numai pentru a dobîndi locul ei, loc ce mie mi se cuvine. Mila și iertarea Domnului să se pogoare asupra mea pentru ceea ce fac, iar tu, scump prieten, fie să ai parte de toată fericirea și izbăvirea dorite de inima mea iubitoare, supusă și devotată, care așteaptă de la tine răsplată și alinare.*"

Dacă ascultăm, fără părtinire, durerea care plînge în aceste rînduri, vom înceta s-o mai considerăm o ucigașă pe această biată femeie care de fapt, în acele zile și nopți, nu face altceva decît pregătirile crimei. Cine citește aceste rînduri, înțelege cît de adînc tulburată se afla inima ei, cît de copleșitoare oroarea pentru ceea ce se aștepta de la ea și cît de slabă, de neputincioasă puterea-i de împotrivire, astfel încît în unele momente pare că se află mai aproape de sinucidere decît de crimă. Dar drumul ei fusese dinainte trasat, acțiunea stabilită pas cu pas și tot ce mai poate ea face este să înainteze ca o somnambulă — sclavă a pasiunii sale — pe calea crimei, conștientă că se îndreaptă spre prăpastie.

Tot ce fusese mai dificil, mai delicat în misiunea ce i se încredințase e dus cu bine la capăt încă de a doua zi după venirea ei la Glasgow : a adormit suspiciunile lui Darnley, i-a recîștigat încrederea, a adus pace și alinare sufletului lui răvășit de suferință. Amăgit din nou, bietul nătîng, se simte copleșit de fericire, sigur pe el, liniștit și exuberant. Deși slăbit de boală, epuizat de febră, cu obrazul desfigurat de spuzeală, se poartă ca un îndrăgostit în luna de miere : își înconjoară soția cu cele mai tandre atenții, iar sărutările și îmbrățișările lui înfocate sînt pentru Maria Stuart o grea încercare, căreia îi rezistă numai încleștîndu-și cu un mare efort întreaga voință pentru a-și ascunde repulsia. Precum ea este sclava voinței lui Bothwell tot astfel el devine sclavul voinței ei, robul unei roabe și acceptă, fără șovăire, s-o urmeze la Edinburgh. Căruța cu loitre așteaptă gata pregătită ; victimă de bunăvoie, Darnley se lasă instalat în ea, și, cu fața acoperită de o pînză subțire, care-i ascunde urmele bolii, părăsește fortăreața lui sigură și se îndreaptă spre locul măcelului. Ceea ce a fost mai di-

ficil în comiterea acestei crime s-a înfăptuit : cea mai cinică și mai sfruntată trădare, comisă de o femeie, cu prețul liniștii ei sufletești pe viață. Ce a mai rămas de făcut de acum înainte este treaba lui Bothwell : treabă brutală și sîngeroasă, pe măsura bărbatului acestuia lipsit de scrupule, brutal și violent.

În atmosfera ostilă și înghețată a lui ianuarie, perechea regală, în sfîrșit armonios reunită, după atîta neînțelegere și dușmănie, înaintează încet, în mijlocul suitei de călăreți ce-o însoțește, pe drumul Edinburghului. Dar oare, într-adevăr Edinburghul să fie ținta acestei călătorii ? Se pare că nu. Poate că regina își conduce soțul bolnav către reședința regală de la Holyrood, spre a-l putea găzdui acolo, în confortul atît de plăcut, în luxul și bogăția acelui castel ? Ei bine, nu ! Nu către Holyrood se îndreaptă alaiaul regal, căci Bothwell, adevăratul stăpîn, a hotărît altfel ; atîta vreme cît boala regelui mai prezintă încă pericolul molipsirii, acesta nu trebuie să locuiască la Holyrood Castle ! Ar mai rămîne castelul Stirling, Edinburgh Castle, cetate puternică și inviolabilă, palatul episcopal sau vreun castel princiar care să-l adăpostească pe călătorul bolnav. Dar alegerea n-a căzut asupra nici unuia dintre acestea. S-a ales ca lăcaș pentru perechea regală și întreaga-i suită o locuință mai mult decît modestă și dubioasă, o alegere ciudată care nu putea să nu dea de bănuit ; o ruină aproape, o casă ce nu mai fusese locuită de ani de zile, situată dincolo de meterezele orașului, pe un drum lăturalnic, într-un loc izolat, singuratic, în plină pustietate, înconjurat de grădini și cîmpii, fără vreo altă așezare omenească prin preajmă și care în plus se bucura de o faimă cum nu se poate mai rea, fiind în afara oricărei posibilități de supraveghere sau de apărare. Nici nu se poate imagina adăpost mai nepotrivit pentru un rege decît casa aceasta de la Kirk O'Field, așezată în calea tuturor primejdiilor, pe drumul Thieves Row, drum cutreierat nopțile de bandiți. Și dacă ne întrebăm care este mintea căreia i se datorește această alegere, trebuie să ne oprim asupra aceluiași nume către care conduc toate documentele, toate scrisorile, toate drumurile acestui infernal labirint al crimei : Bothwell.

Locuința aceasta, întru nimic regală, așezată într-un cîmp pustiu și învecinată cu o singură casă aparținînd unuia din cei mai credincioși acoliți ai lui Bothwell,

este formată dintr-un vestibul și patru camere. La parter, într-una din încăperi, se instalează dormitorul reginei care ține, cu o lăudabilă stăruință, să se îngrijească personal de soțul multiubit, atît de fățiș detestat pînă mai ieri; cealaltă cameră este ocupată de servitoarele ei. Cele două camere de la etaj sînt împărțite de rege și de cei trei slujitori ai lui. Și poate pentru a atenua puțin din renumele și atmosfera lugubră a acestui sălaș, încăperile sînt bogat împodobite cu covoare și tapiserii aduse de la Holyrood și chiar cu cele două paturi franțuzești, cu adevărat fastuoase, aduse cîndva de Maria de Guise din Franța. Odată instalată în această prea puțin confortabilă, dar foarte împopoțonată casă, perechea regală pare a-și fi regăsit armonia și buna înțelegere care lipsiseră pînă atunci căsniciei lor. Regina renunță la confortul castelului ei pentru a putea rămîne alături de subit-îndrăgitul soț. Grija și duioșia față de cel pe care pînă de curînd nu-l putuse suporta în preajmă, nu cunosc margini. De cîteva ori pe zi își vizitează soțul, petrece ore întregi la căpătîiul lui, își aduce întreaga suită pentru a-l distra, a-i face mai plăcute orele grele de boală. Între 4 și 7 februarie ea se consacră întrutotul, în mod înduioșător și parcă demonstrativ, îngrijirii soțului ei, fapt adus la cunoștință, cu o grabă suspectă, tuturor locuitorilor Edinburghului. Armonia care domnește acum între cei doi soți încoronați a devenit un fapt public. Ce surpriză pentru întregul oraș, care cunoștea dezbinarea perechii regale, ce uluitoare veste pentru nobilii Curții, care nu demult fuseseră solicitați de regină întru aflarea unei căi, oricare ar fi ea, de a se debarasa de incomodul și nedoritul rege, această dragoste atît de subită și de ostentativ afișată! Cel mai inteligent și mai perspicace om politic din Scoția, lordul Moray, de cum îi ajunge la ureche vestea acestei tandre înțelegeri ivite brusc între soții regali izolați în casa aceea singuratică și expusă tuturor primejdiilor își și ia măsurile de precauție la care-l îndeamnă binecunoscutul lui fler și simțul de prevedere proverbial. Dacă există în toată Scoția un singur om care cu toată buna-credința unui suflet naiv se lasă în aceste zile păcălit pe de-a-ntregul de radicala schimbare a sentimentelor Mariei Stuart, acesta nu este altul decît însuși Darnley, nefericitul. Vanitatea lui este pe deplin satisfăcută de grija și atenția cu care îl onorează regala lui soție; ba mai mult chiar, ce bal-

sam pe inima lui trufașă și slabă faptul că lorzii care pînă mai ieri îl ignorau și-l umileau cu disprețul lor, îl înconjoară astăzi cu tot respectul, se înclină în fața lui și se adună, cu figuri compătimitoare, în jurul patului său de suferință. Această satisfacție răzbate și din scrisoarea pe care o adresează tatălui său la 7 februarie, și în care-l informează de îmbunătățirea stării sale în urma bunelor îngrijiri de care se bucură din partea iubitoarei lui soții. Medicii îl vestesc că boala e pe sfîrșite, că în curînd va intra în convalescență ; spuzeala care-i desfigura obrazul aproape a dispărut ; în curînd se va putea întoarce la castelul său ; caii au fost pregătiți și plecarea, stabilită pentru dimineața zilei de luni. O singură zi mai are de petrecut în casa aceasta dărăpănată și apoi va intra triumfător în castelul de la Holyrood, ca domn al țării și stăpîn al reginei cu care va împărți de aici înainte *„bed and board"*.

Așadar întoarcerea la Holyrood este stabilită pentru ziua de luni, 10 februarie. Cu o zi înainte însă, duminică 9 februarie, are loc la Holyrood o mare petrecere ; celebrarea căsătoriei a doi dintre slujitorii cei mai de încredere ai Mariei Stuart. În cinstea acestui eveniment s-a organizat un mare banchet, urmat de un bal, la care însăși regina a promis să ia parte. Dar aceasta nu este singura întîmplare a zilei, demnă de luat în seamă. Ba chiar se poate spune că o alta, mai însemnată, vine să i se adauge : încă de dimineață contele de Moray își ia rămas bun de la sora lui și pleacă să-și viziteze soția, îmbolnăvită subit, la unul din domeniile sale. Or, acesta este un semn care nu prevestește nimic bun. Căci întotdeauna cînd Moray dispare pe neașteptate din arena politică, faptul are o profundă semnificație. Întotdeauna în lipsa lui fie că are loc o răscoală, fie că se întîmplă vreo nenorocire cu urmări nefaste de care nu va fi scutit decît el care poate dovedi tocmai prin această oportună absență că n-are nici un amestec, că n-a participat în nici un fel la evenimente. O privire mai atentă, un spirit mai clarvăzător ar fi trebuit să interpreteze această precipitată dispariție a unui atît de perspicace și precaut om politic drept primul semn al furtunii care se apropie și care în curînd va brăzda cerul Scoției cu nori și cu fulgere. După ce întîmplările tragice se vor consuma în

lipsa lui, după ce furtuna se va potoli și cerul se va însenina din nou, Moray va apare în chip de erou neprihănit, de spirit pacificator, întocmai ca în dimineața de după masacrul lui Rizzio — n-a trecut nici un an de atunci — cînd și-a făcut apariția în Edinburgh ca și cum n-ar fi avut nici amestec și nici cunoștință de cele întîmplate. Tot astfel, cu aceeași falsă candoare, el pornește la drum în zorii zilei în care se va petrece o cumplită, nelegiuită faptă, de care se spală pe mîini lăsîndu-i pe alții să înfrunte primejdia, salvîndu-și onoarea și rezervîndu-și profitul.

Și tot în această zi se mai poate consemna un fapt care va apărea în adevărata lui lumină abia mai tîrziu și de care se va ține seamă în judecarea ulterioară a evenimentelor. Deși perechea regală împreună cu întreaga suită urma să părăsească definitiv locuința de la Kirk O'Field abia a doua zi, Maria Stuart dă dispoziție încă din ajun să i se transporte la Holyrood prețiosul pat și cuverturile de blană scumpă ce-i împodobiseră dormitorul din modestul refugiu. Atîta grabă, atîta prevedere ar fi putut să pară suspecte, așa cum vor părea dealtfel mai tîrziu, după consumarea dramei. Deocamdată însă toate par cum nu se poate mai firești și ziua se anunță liniștită și pașnică ; după-amiaza, în mijlocul suitei sale, regina își vizitează soțul pe cale de însănătoșire ; seara participă la banchet înconjurată de Bothwell, Huntly și Argyll, ia parte la veselia nuntașilor și se înfățișează senină, veselă și binevoitoare cu toată lumea. Dar în toiul petrecerii, ca o adevărată soție iubitoare care nu-și precupețește nici o osteneală de dragul soțului preaiubit, ea părăsește salonul feeric luminat și atmosfera de caldă și veselă animație și înfruntă noaptea rece de iarnă pentru a se înapoia la Kirk O'Field, la căpătîiul lui Darnley și pentru a-i ține tovărășie pînă la ora unsprezece noaptea, să se noteze bine ora, cînd în mijlocul cortegiului de călăreți ce-i luminează drumul cu torțe, se întoarce la Holyrood, unde vesela petrecere de nuntă continuă. Întoarcerea la Holyrood cu toate făcliile aprinse, cu larma călăreților veseli ce-o însoțeau, cu zarva iscată de tropotul cailor, trebuie să fi trezit întreg Edinburghul căruia i s-a adus astfel la cunoștință că regina se înapoiază din vizita pe care cu atîta binevoitoare curtenie o făcuse soțului. Odată ajunsă, ea se arată din nou în sala de bal, printre nuntași și are pentru fiecare dintre oaspeți o vorbă de prietenie,

o glumă, o atenție. Abia după miezul nopții se hotărăște să se retragă în apartamentul ei.

Tîrziu, pe la ora două noaptea, o groaznică bubuitură pare să cutremure pămîntul. Undeva, în apropiere, s-a produs o explozie puternică *„de parcă douăzeci și cinci de tunuri ar fi tras douăzeci și cinci de salve în același timp"*. Și imediat o ceată de indivizi suspecți năvălesc dinspre Kirk O'Field, unde pare să se fi întîmplat o catastrofă. Orașul se trezește pe dată cuprins de agitație și panică; porțile se deschid în grabă și ștafete gonesc spre Holyrood cu sinistra veste: casa singuratică din Kirk O'Field a sărit în aer împreună cu regele și toți slujitorii săi. Bothwell, pentru care petrecerea, abia încheiată, constituise un strașnic alibi și pe care vestea pare a-l smulge din somnul nevinovatului, ce-l simula, se înfățișează pe dată în armură și, în fruntea unei cete înarmate, aleargă la locul crimei. Casa este complet distrusă și în grădină este găsit cadavrul lui Darnley, numai în cămașă, și al servitorului care-l veghea. Bothwell pare cuprins de o puternică emoție pe seama căreia pune faptul că, fără a mai întreprinde vreo cercetare, fără a încerca să lămurească împrejurările în care s-a produs catastrofa, după ce dă dispoziție să fie așezate cadavrele pe catafalc, se întoarce în grabă, după numai o jumătate de oră, la castel. Regina a fost și ea trezită între timp din somnu-i nevinovat și-l întîmpină cu aerul că nu bănuiește nimic. Și atunci Bothwell o vestește cu toată solemnitatea, că soțul ei, regele Henric al Scoției, a fost asasinat într-un mod inexplicabil, în împrejurări necunoscute de către făptași neștiuți.

QUOS DEUS PERDERE VULT *

(Februarie — Aprilie, 1567)

O MARE PASIUNE ESTE CAPABILĂ SĂ TREZEASCĂ ŞI să descătuşeze forţe nebănuite, energii covîrşitoare, supraomeneşti pînă şi într-un suflet liniştit, oarecare, mediocru, să-l împingă în prăpastia adîncă şi întunecată a crimei. Dar dezlănţuirea unei asemenea forţe titanice presupune o încordare nervoasă maximă şi permanentă, o tensiune care sfîrşeşte prin a osteni sufletul şi a uza pasiunea însăşi. Unei atari izbucniri sălbatice ceea ce îi urmează firesc este o cădere bruscă în inerţie, febrilităţii nestăpînite de pînă atunci îi ia locul o ciudată pasivitate. o neputinţă de acţiune, o indiferenţă care pare a paraliza în individ toată forţa şi energia vitală. Tocmai această reacţie ulterioară faptei este ceea ce deosebeşte crima pasională de crima cu sînge rece. Cel pe care pasiunea îl îndeamnă la crimă, după ce mai întîi i-a tulburat echilibrul sufletesc, acţionează orbeşte, sub imperiul impulsului tumultuos, incandescent, dar odată fapta săvîrşită, rămîne dezarmat în faţa evenimentelor, năucit, covîrşit de consecinţe. Toată energia lui dezlănţuită se concentrează şi se canalizează spre o singură idee, către o unică ţintă ; de îndată ce o atinge însă, energia lui se frînge, încordarea cedează, fermitatea se prăbuşeşte extenuată, puterile îl părăsesc mai înainte de a-şi fi luat vreo măsură, de a se pune la adăpost de urmări. Pentru el bătălia s-a sfîrşit, în timp ce pentru ucigaşul cu sînge rece, de-abia de acum începe adevărata luptă : cu acuzatorii, cu judecă-

* Cel pe care Domnul vrea să-l piardă.

torii. Puterile acestuia rămîn treze, încordarea lui are în vedere nu numai fapta ci și consecințele ei.

Maria Stuart, acționînd ca hipnotizată de forța unei voințe străine și făcînd cu supunere jocul criminal al complicelui ei, nu s-a putut totuși adapta situației pînă în cele din urmă, nu și-a jucat rolul pînă la sfîrșit cu aceeași abilitate cu care îl începuse. Pusă în fața faptului împlinit puterile o părăsesc brusc lăsînd-o dezarmată, față în față cu crima sa. Pentru ea nu există acum decît două căi de a se salva : să se desolidarizeze cu hotărîre de Bothwell, adevăratul făptaș, să se lepede de crimă punînd-o în întregime pe seama lui pentru a-și salva onoarea și a-și dovedi nevinovăția ; sau, dimpotrivă, rămînînd alături de el, să-și adune toate puterile pentru acoperirea făptașului, pentru înlăturarea oricăror bănuieli. Cu alte cuvinte să se prefacă și, cu nerușinată îndrăzneală, să simuleze cea mai profundă durere, cea mai răscolitoare deznădejde, cea mai aprigă revoltă pentru a îndepărta de la ea și complicele ei orice urmă de suspiciune.

Ca și în alte împrejurări, în loc să aleagă cu luciditate una din aceste două căi, ea optează pentru o a treia, pentru cea mai absurdă, mai prostească și mai fără sens atitudine posibilă, și anume aceea de a nu lua nici o atitudine, de a nu întreprinde nimic. În fața veștii care i se aduce. Maria Stuart refuză să se manifeste în vreun fel : rămîne înlemnită, pietrificată într-o adîncă și semnificativă tăcere. Nici nu se putea atitudine care s-o demaște mai fățiș. Ca o jucărie mecanică, învîrtită cu cheia și programată să execute automat un anumit număr de mișcări ea a plecat la Glasgow fără să opună vreo împotrivire, a adormit bănuielile lui Darnley, l-a momit și l-a adus la locul crimei. Dar atît a ținut arcul resortului ei. Acum, cînd trebuie să facă față situației, mecanismul nu mai funcționează, masca pe care și-o lipise de obraz cade și ea rămîne inertă, pradă unei rigidități și indiferențe de neînțeles.

De fapt acest bizar fenomen de împietrire sufletească în momentele culminante ale unei acțiuni ce solicită o îndelungă încordare nervoasă, o maximă concentrare a tuturor energiilor vitale, această bruscă paralizare a voinței, această indiferență cotropitoare și de neînvins care pune dintr-o dată stăpînire pe individul ce de multă vreme trăia cu toate corzile sufletului întinse la maximum, în chiar clipa cînd toate simțurile lui trebuie să fie

în alarmă și să-și intensifice însutit forțele pentru a lupta din răsputeri cu primejdia, cînd mintea lui trebuie să fie mai lucidă și mai activă decît oricînd pentru a se putea apăra, nu este decît un avertisment sau poate o răzvrătire a naturii umane împotriva celui ce a depășit măsura, ce a încălcat normele și limitele firești, fiziologice ale acestei naturi.

Este cunoscut faptul că în seara hotărîtoare a fatalei bătălii de la Waterloo, Napoleon este cuprins de o stare asemănătoare : îl părăsesc brusc puterile, voința îi slăbește, îndrăzneala și încordarea dispar și puternicul, invincibilul bărbat rămîne inert, pasiv, împietrit și mut fără a putea rosti vreun ordin sau da vreo dispoziție, exact în momentul cînd o acțiune frenetic dezlănțuită a minții sale ar fi putut întoarce evenimentele în favoarea sa și ar fi evitat catastrofa. Cum se prelinge vinul dintr-un butoi găurit, așa s-au scurt din genialul strateg toate forțele, toată vlaga lui de războinic. Și de asemenea, aceluiași fenomen i-a căzut victimă Oscar Wilde cu puțin înainte de arestarea lui. Fusese avertizat de prieteni, sfătuit să plece în grabă, să se salveze ; nimic nu-l împiedica s-o facă : mai este încă timp, banii nu-i lipsesc, nu trebuie decît să părăsească hotelul, să se suie în tren, să traverseze Canalul Mînecii ! Dar nu. El rămîne pe loc. Îi lipsește puterea să se ridice și să plece. Stă și așteaptă... o minune sau dezastrul.

Numai printr-o astfel de anomalie — și cazurile asemănătoare abundă în istorie — se poate explica purtarea absurdă a reginei în săptămînile de după crimă, atitudinea ei de o nepăsare provocatoare, sfidătoare, care îi atrage atîta neîncredere și o expune bănuielilor. Căci pînă la comiterea crimei purtarea ei putea găsi justificările cele mai plauzibile și nimic nu o putea acuza fățiș de complicitate la crimă ; vizita la Darnley putea fi atribuită unei firești dorințe de reconciliere, la urma urmei. Dar îndată după săvîrșirea asasinatului, cînd ochii întregii lumi sînt ațintiți asupra văduvei, se așteaptă de la ea o atitudine fermă care să o scoată din cauză, care să dovedească opiniei publice nevinovăția ei. Acum ar fi fost momentul ca arta prefăcătoriei — de care dăduse nu o dată dovadă — să-și arate întreaga măsură și toate eforturile ei să se concentreze spre un unic țel : acela de a convinge lumea că n-are nici un amestec în odiosul atentat.

O mare silă, o imensă lehamite de minciună și fățărnicie trebuie să fi cotropit într-atît sufletul istovit al acestei femei, încît, în loc să caute în ea fie și o ultimă rămășiță de putere pentru a se apăra, se înfățișează cu o dureroasă indiferență mai vinovată decît, poate, era. Purtarea ei din acele zile este purtarea sinucigașei care se îndreaptă cu ochii închiși spre prăpastia ce-o ademenește cu liniștea și pacea neantului. Nu există în criminalogie un caz mai tipic, un mai desăvîrșit exemplu patologic de crimă pasională în care resursele se concentrează pe momentul faptei, epuizîndu-se totodată și prăbușindu-se în chiar momentul comiterii ei. *„Quos Deus perdere vult...“* Celui pe care vrea Domnul să-l piardă, îi ia mai întîi mințile.

Care este reacția firească a unei soții cinstite, iubitoare, nevinovate, și cu atît mai mult a unei regine, cînd în toiul nopții este trezită din somn pentru a i se aduce la cunoștință sinistra veste că bărbatul i-a fost ucis în împrejurări misterioase, de către asasini necunoscuți? Răspunsul este simplu: strigăte sfîșietoare de durere, mînie și indignare, dorința nestăvilită, neostenită de a-i prinde și pedepsi pe ucigași. În asemenea situație nimic mai firesc din partea unei suverane decît porunca cea mai grabnică și cea mai imperativă de a fi arestați pe dată și aruncați în închisoare toți cei asupra cărora planează fie și cea mai firavă suspiciune. O regină pe care vestea uciderii regelui o surprinde și o lovește adînc, n-ar fi ezitat nici o clipă să ridice poporul, să și-l alieze în sfînta ei indignare, să apeleze la el și să-i poruncească totodată să-l demaște pe criminal, să se adreseze suveranilor străini cerîndu-le ajutorul, pretinzîndu-le să oprească la graniță pe orice fugar din țara ei. Ca și la moartea lui Francisc al II-lea s-ar fi cuvenit să se retragă în apartamentul ei, adînc îndoliat, să îndepărteze de la ea orice bucurie, orice distracție, orice jocuri și să nu-și afle liniștea pînă ce și cel din urmă părtaș la crimă nu a fost prins și osîndit. Dacă așa ar fi procedat în mod spontan și sincer orice soție credincioasă, nevinovată, din partea unei femei complice la crimă ne putem aștepta la o supralicitare a tuturor acestor manifestări, la o simulare cît mai spectaculoasă a durerii și a tuturor sentimentelor și impulsurilor mai sus amintite pentru a se disculpa, pentru a îndepărta orice urmă de bănuială. Indiferența afișată de Maria

Stuart după crimă a constituit însă o atitudine atît de șocantă, încît nu numai că a dat apă la moară răuvoitorilor, dar și-a atras suspiciunea și celor mai de bună-credință dintre supuși, a echivalat cu o autoacuzare. Nici urmă din apriga mînie ce-o însuflețise în noaptea asasinării lui Rizzio, nici un strop din melancolia ce-o vădise după moartea lui Francisc al II-lea, nici o elegie dedicată memoriei lui Darnley, așa cum îi dedicase odinioară memoriei nevîrstnicului ei soț, suveranul Franței. Tot ce face este să semneze pe deplin liniștită, cu un aer ciudat de resemnat, la cîteva ore după ce i se adusese la cunoștință groaznica veste, scrisorile adresate tuturor Curților, în care, cu scopul evident de a îndepărta de la ea orice bănuială, asasinatul este relatat printr-o grosolană denaturare a faptelor, care departe de a o scuza, dimpotrivă, o acuză o dată mai mult : se pretinde, falsificîndu-se datele cunoscute de toată lumea, că atentatul ar fi fost îndreptat împotriva ei, că ucigașii ar fi presupus că ea se afla alături de Darnley la Kirk O'Field în acea noapte și că numai datorită unei simple întîmplări — obligația ei de a participa la celebrarea nunții de la Holyrood — se mai află în viață. Se mai adaugă în acest document : *„Autorii crimei au rămas necunoscuți, dar regina nădăjduiește că prin zelul și străduința Consiliului îi va afla, urmînd să le administreze o pedeapsă care să servească drept pildă pentru toate timpurile“.*

Grosolana falsificare a faptelor nu izbutește însă să inducă în eroare pe nimeni ; tot Edinburghul știa că regina părăsise casa izolată de la Kirk O'Field pe la ora unsprezece, însoțită de zgomotosu-i cortegiu cu torțe aprinse ce luminaseră orașul întreg. Or nu se putea face presupunere mai absurdă și mai stîngace decît aceea că ceea ce aflase întregul oraș nu izbutiseră să afle tocmai cei interesați, criminalii care probabil că la acea oră pîndeau din întuneric fiecare mișcare ce se producea în locuința aceea singuratică, și că deci nu la viața reginei atentaseră, aruncînd casa în aer la trei ore după ce aceasta o părăsise. Mai mult chiar, nu va putea rămîne o taină faptul că aruncarea casei în aer nu fusese probabil decît o manevră menită să ascundă adevărata desfășurare a faptelor, și anume că Darnley fusese asasinat înainte. O asemenea relatare denaturată a faptelor nu numai că nu reușește s-o scuze pe regină, dar creează tuturora impresia vinovăției, a complicității sale.

Se petrece însă un lucru ciudat, de neînțeles pentru celelalte state care urmăreau cu înfrigurare în acele zile evenimentele din Scoția. Nu numai Maria Stuart este cea care afișează o neverosimilă indiferență față de crimă ci însăși țara întreagă ; nobilimea ca și poporul de rînd se cufundă într-o stranie tăcere. Să ne imaginăm situația : s-a comis o nelegiuire strigătoare la cer, unică în analele scrise cu sînge ale istoriei acestei țări. Suveranul a fost asasinat în dormitorul său, casa aruncată în aer, și asta în imediata apropiere a capitalei. Cum este primită o asemenea faptă fără precedent, ce urmări atrage ea după sine ? Orașul se agită, pradă tulburării ? Cetățenii sînt cuprinși de panică, își strigă indignarea contra făptașilor ? Nobilimea își părăsește de îndată castelele și se adună în jurul reginei a cărei viață se află în primejdie ? Preoții rostesc blesteme și amenințări de pe amvon ? Justiția desfășoară o activitate febrilă, se fac cercetări, se întreprind acțiuni pentru descoperirea și prinderea făptașilor ? Sute de suspecți sînt arestați și puși la caznă pentru descoperirea vreunui indiciu ? Se zăvorăsc porțile orașului ? Se închid granițele ? Cadavrul suveranului asasinat este plimbat într-o procesiune funebră pe străzile capitalei, urmat de nobilimea îndoliată ? S-a înălțat în grabă un catafalc unde victima să fie expusă privirilor îndurerate și indignate ale poporului ? S-au aprins lumînări de priveghi, s-au făcut slujbe religioase, au bătut clopotele, lințoliul de doliu național s-a așternut asupra orașului, asupra țării ? A fost convocat de urgență Parlamentul pentru a i se înfățișa crima aceasta odioasă și a i se cere s-o judece ? S-au întrunit lorzii în jurul tronului pentru a depune jurămînt solemn că-i vor descoperi, urmări și pedepsi pe ucigași ? Ei bine, nu ! Nu s-a întreprins nimic din toate acestea. Tot ceea ce urmează este o tăcere apăsătoare, sinistră. Regina se închide în apartamentul ei fără a rosti un cuvînt de durere sau de revoltă în fața poporului, fără a adresa vreun îndemn, fără a da vreo poruncă. Lorzii se retrag într-o stranie muțenie ; nici un comentariu, nici un protest, nici o amenințare. Pînă și Moray și Maitland, oameni de stat atît de versați, de abili, nu întreprind nimic, nu iau nici o atitudine, nu schițează vreun gest : asistă tăcuți la desfășurarea evenimentelor, ca niște observatori, ca niște spectatori străini. Nici vorbă nu poate fi de o dezbatere publică asupra

asasinatului. Căci toți cei care învăluiesc fapta într-o penibilă tăcere, vorbind n-ar putea decît să dea în vileag lucruri primejdioase și compromițătoare, să recunoască printre altele că, unii mai mult, alții mai puțin, au avut cunoștință de urzirea complotului. Cetățenii orașului, la rîndul lor, înțeleg prea bine că tot ce au de făcut este să se închidă în case și să-și țină gura, căci în treburile celor mari nu e prudent să se amestece cei mărunți, și că celui prea curios i se poate întîmpla să plătească oalele sparte de alții. Șoaptele, bănuielile și presupunerile lor totuși circulă subteran, se rostesc nume suspuse, prea suspuse pentru a fi pronunțate cu voce tare și la lumina zilei. Turnura care se dă oficial faptelor este aceea a unui incident supărător, dar nu din cale-afară, a unei întîmplări neplăcute, dar de o importanță minoră. Dealtfel așa și nădăjduiseră criminalii că vor fi privite lucrurile. Este pentru prima oară în toată istoria europeană cînd asasinarea suveranului unei țări stîrnește atît de puțină vîlvă în țara respectivă, cînd toți, curte, nobilime și popor încearcă să treacă sub tăcere, cu o unanimă lașitate, împrejurările comiterii crimei și pe făptuitor.

Mai izbitor încă decît atitudinea ce a urmat asasinatului este faptul că s-a putut trece peste el fără a se întreprinde o cercetare oficială, judiciară la locul crimei ; nu s-a întocmit vreo dare de seamă, vreun raport asupra situației exacte a faptelor descoperite, a împrejurărilor, nu s-a publicat vreo proclamație, nimic din care să reiasă vreun cît de mic detaliu al crimei. Cadavrul regelui n-a fost măcar examinat de medici și misterul mai plutește și astăzi asupra acestei morți. Nu se știe dacă regele a fost sugrumat, otrăvit sau înjunghiat. Tot ce se știe este că a fost găsit în grădină, despuiat și cu fața neagră, și că locuința a fost aruncată în aer folosindu-se o mare cantitate de exploziv. Și pentru a se cerceta cît mai puțin, pentru a se răscoli cît mai puțin toate aceste mistere, Bothwell consideră că e mai prudent să nu expună cadavrul și grăbește înmormîntarea într-un mod de-a dreptul necuviincios și scandalos. Cu cît va fi mai repede îngropat adînc în pămînt cadavrul acesta, cu cît se va vorbi mai puțin despre el, cu cît va fi mai repede uitat, cu cît mai de nepătruns vor deveni tainele legate de asasinarea lui, cu atît mai bine, pare a spune această grabă. Deci regele asasinat în condiții misterioase de către asasini necunoscuți este înmormîntat fără funeralii naționale. Sicriul nu

este depus pe catafalc, nu este purtat prin oraş urmat de convoiul funebru, de văduva îndurerată şi de nobilii îndoliaţi ; salvele tunurilor nu vestesc ţării trista despărţire de rămăşiţele pămînteşti ale suveranului ei, nu bat mortuar clopotele în toate clopotniţele oraşului. În toiul nopţii, fără onoruri, fără nici o solemnitate, sicriul e dus la capelă şi coborît în criptă cu atîa grabă, cu atîta spaimă de parcă nu regele căzut victimă unui asasinat odios ar fi fost înmormîntat acolo, ci însuşi criminalul. Dar tocmai faptul acesta dezvăluie lumii pe adevăraţii vinovaţi, pe cei pe care ura nestăvilită şi lăcomia nesăţioasă i-a dus la crimă. O singură liturghie şi s-a sfîrşit cu cel care fusese Henry Darnley, regele Scoţiei. Sufletul lui chinuit nu va mai tulbura de acum înainte pacea acestei ţări.

„Quos Deus perdere vult...“

Atît regina cît şi Bothwell împreună cu ceilalţi lorzi ar prefera ca odată închis capacul peste sicriul lui Darnley să fie pentru totdeauna închisă şi această lugubră istorie. Totuşi în faţa poporului, a opiniei publice şi mai ales în faţa exigenţelor Elisabetei care ar putea să-şi exprime într-o formă cam neplăcută nedumerirea că nu s-a făcut nimic pentru prinderea ucigaşilor, se aranjează un simulacru de anchetă care „cercetează“, fără să reuşească să dea de vreun indiciu deşi numele conspiratorilor sînt cunoscute de tot oraşul. Prea mulţi complici au fost părtaşi la pregătirile crimei : la înconjurarea casei, la achiziţionarea marilor cantităţi de exploziv, la transportarea sacilor. Apoi străjerii îşi amintesc prea bine cui au deschis în noaptea aceea, după explozie, poarta Edinburghului. Dar cum Consiliul de coroană al reginei însărcinat cu aflarea ucigaşilor este format numai din Bothwell şi Maitland — însăşi ucigaşul şi complicele său — nimeni nu îndrăzneşte să sufle o vorbă şi ca rezultat al aşa-ziselor cercetări se lansează ipoteza unor „răufăcători necunoscuţi“ pentru prinderea cărora se instituie un premiu de două mii de pfunzi scoţieni. Sumă tentantă pentru oricare din cetăţenii Edinburghului, care însă înţeleg jocul şi nu se lăcomesc la premiul acesta, pe care ştiu ei bine că l-ar primi sub forma unui pumnal în coaste. Căci Bothwell şi-a instaurat pe dată dictatura sa militară şi

oamenii lui — borderii — înarmați pînă în dinți patrulează neîncetat pe străzile orașului, ca o amenințare vie, mereu prezentă.

Și totuși, cu toată teroarea exercitată asupra lui, adevărul răzbește uneori și își croiește drum la suprafață, dacă nu pe căile largi, la lumina zilei, pe strîmte și întortocheate poteci de noapte. Nu mai tîrziu decît a doua zi după proclamația oficială, au apărut în piață și chiar la poarta palatului regal de la Holyrood liste avînd înscrise pe ele numele ucigașilor. Pe unele figurează Bothwell și omul său de încredere James Balfour la un loc cu slujitorii reginei Bastien și Josef Rizzio ; pe altele se mai adaugă cîțiva complici și tăinuitori. De pe nici una însă nu lipsesc două nume : Bothwell și Balfour — Balfour și Bothwell.

Dacă un demon n-ar fi pus stăpînire pe mințile ei, dacă puterea ei de judecată și toată rațiunea ei n-ar fi fost nimicite sub revărsarea de nestăvilit a pasiunii ce clocotea în ea, dacă voința ei n-ar fi fost pe deplin subjugată, Maria Stuart ar fi trebuit să înțeleagă că acum, cînd poporul și-a spus atît de răspicat cuvîntul, un singur gest o mai poate salva : despărțirea, desolidarizarea de Bothwell. Dacă sufletul ei n-ar fi fost atît de cotropit de noaptea întunecată a acestei pasiuni, ar fi putut vedea limpede ce are de făcut; ar fi evitat orice întîlnire, orice relație cu Bothwell, l-ar fi ținut departe de ea pe bărbatul acesta atît de odios mulțimii, atît de compromis și de compromițător și pe de altă parte ar fi manevrat cu binecunoscuta-i iscusință la dovedirea nevinovăției lui, l-ar fi scos basma curată din această prea murdară afacere și apoi, sub un pretext oarecare, l-ar fi îndepărtat de la Curte, l-ar fi trimis undeva departe, unde nici ochii, nici ura poporului să nu-l mai poată atinge. Asta ar fi avut ea de făcut acum, în cel de al doisprezecelea ceas. Iar ceea ce n-ar fi trebuit să facă cu nici un chip sînt tocmai lucrurile pe care le-a făcut : să lase guvernarea regatului în mîinile celui al cărui nume e șoptit în taină drept ucigaș al regelui ; să încredințeze conducerea cercetărilor pentru descoperirea „asasinilor necunoscuți“ celui pe care opinia publică îl acuză drept instigator la crimă. Și ca și cum n-ar fi fost suficient atît, ea mai adaugă încă o greșeală grosolană faptelor nesăbuite pe care le comisese : alături de Bothwell și Balfour mulțimea îi acuzase și pe cei doi

slujitori ai ei, Bastien și Josef Rizzio — fratele lui David. În fața acestei situații regina se cuvenea să-i sacrifice, să-i predea de îndată justiției, ca un gest demonstrativ al bunei ei credințe, al neamestecului ei în toată afacerea, al nevinovăției ei. În loc să procedeze așa ea nu face decît să-și mai dovedească încă o dată culpabilitatea, concediindu-i în taină și ajutîndu-i să fugă peste graniță, după ce le procurase pașapoarte în regulă. Nu se poate imagina gest care să provoace o mai mare stupoare și care să-i aducă o mai proastă faimă. Faptul acesta vine să se adauge la altele : că în zilele zbuciumate ce au urmat crimei, nimeni n-a văzut-o vărsînd o lacrimă pentru cel atît de monstruos suprimat ; că n-a respectat termenul de patruzeci de zile stabilit de eticheta Curții drept „doliul alb“ ; că în loc să rămînă izolată în apartamentul ei simulînd o exemplară și pioasă austeritate, părăsește după o săptămînă Holyroodul și pleacă la castelul lordului Seton, unde — ultima picătură care umple paharul — acceptă vizitele lui James Bothwell, omul al cărui portret circulă din mînă în mînă pe străzile Edinburghului cu inscripția : *„Ucigașul regelui“*.

Ochii întregii lumi sînt ațintiți în aceste zile asupra Scoției. Dacă lorzii, care se simt implicați pînă în gît în treaba asta necurată, și burghezia care, de frică, preferă să adopte politica lui „n-aude, n-a vede“, sînt dispuși să considere incidentul închis, nu asta este și părerea diplomaților din lumea întreagă, a oamenilor politici, a capetelor încoronate și a Curților lor de la Londra, Paris sau Madrid. Dacă pentru Scoția, Darnley nu reprezentase niciodată mai mult decît un intrus neînsemnat și adeseori incomod, a cărui inoportunitate o rezolvaseră simplu, pe calea obișnuită, pentru suveranii Europei el fusese unsul Domnului ca rege încoronat, provenea dintr-o ilustră familie regală, le fusese egal în rang, constituise deci o persoană sacră și inviolabilă, iar cauza lui era cauza lor. Că nici unul dintre ei, și nimeni în toată Europa n-a acordat nici un moment crezare mincinoasei versiuni oficiale a asasinatului și nimeni nu s-a îndoit că adevărații criminali sînt Bothwell și complicea lui, Maria Stuart, este un fapt bine stabilit. Nici nu se poate dovadă mai grăitoare decît cuvintele pline de indignare ale Papei, cînd i se aduce la

cunoștință vestea atentatului, referitoare la femeia aceea orbită de pasiune. Dar nu asasinatul în sine îi indispune pe suveranii străini. Ne aflăm într-un secol în care înaltele sentimente etice nu prea erau exaltate de morala oficială, și exigențele nu erau împinse pînă într-acolo încît să se facă prea mult caz de o viață omenească. Și apoi să nu uităm că învățătura lui Machiavelli, conform căreia crima politică nu este altceva decît un act diplomatic perfect justificabil, fusese temeinic însușită pe la toate Curțile europene, cu atît mai mult cu cît toate marile familii domnitoare aveau înscrise în analele lor asemenea practici mai mult sau mai puțin diplomatice. Henric al VIII-lea nu făcea prea multe fasoane cînd vreuna din soțiile lui devenea din cale-afară de stingheritoare. Pentru Filip al II-lea asasinarea fiului său, Don Carlos, constituia desigur un subiect cam jenant. Cît despre familia papală Borgia este puțin probabil că, lipsită de iscusitele ei otrăvuri, și-ar mai fi dobîndit atîta celebritate. Dar oricîte s-ar fi săvîrșit în umbra palatelor, suveranii și-au făcut de-a pururi o virtute și o normă sacră de conduită din salvarea desăvîrșită și fără fisuri a aparențelor. O crimă e o crimă și nimic mai mult : o corvoadă nedemnă care trebuie încredințată unei slugi. Ceea ce e important este ca mîinile și onoarea suveranului să rămînă imaculate. De aceea faptul care-i indispune, îi irită și-i scandalizează pe toți monarhii străini în această istorie nu este asasinarea lui Darnley, ci atitudinea nesăbuită, imprudentă și inadmisibilă a egalei lor, care nu întreprinde nimic pentru a respinge bănuielile, pentru a-și etala nevinovăția și a-și salva onoarea. Ceea ce așteaptă ei de la ea este condamnarea grabnică la moarte și spînzurarea în piața publică a cîtorva neînsemnați oameni din popor și în loc de asta ea își vede liniștită de jocul cu mingea și-și alege ca partener de amuzamente nici mai mult nici mai puțin decît pe principalul acuzat. Ambasadorul ei la Paris îi raportează, cu sinceră îngrijorare, impresia proastă pe care o provoacă purtarea ei, la Curtea franceză : „Sînteți calomniată că ați fi direct amestecată în această crimă, că ați fi cauza ei, ba chiar mai mult, că ați fi pus-o la cale". Cu o franchețe care face cinste acestui bărbat credincios și îndrăzneț el caută să deschidă ochii suveranei sale, semnalîndu-i marea primejdie care planează asupra ei : dacă nu-i va pedepsi fără cruțare pe vinovați, lucrurile se vor întoarce astfel împotriva ei încît „ar fi fost de preferat în aceste

împrejurări să fi fost dumneavoastră victima, să vă fi pierdut viața!"

Acesta este sfatul unui prieten. Și dacă ar mai fi rămas o fărîmă de judecată în mintea ei tulburată, o scînteie de luciditate și de voință, ar fi trebuit să-l urmeze. Scrisoarea de condoleanțe a Elisabetei constituie un avertisment și mai serios prin nota de profundă gravitate pe care o introduce. Femeia aceasta, care i-a fost toată viața cea mai înverșunată dușmancă și care a consumat atîta fățărnicie în relațiile și în scrisorile ei către Maria Stuart, îi scrie de astă dată cu toată sinceritatea, adresîndu-i-se de la inimă la inimă. Căci cine mai bine decît o femeie, care a trăit ea însăși asemenea dramă, putea înțelege momentul greu, prin care trece regina Scoției, criza căreia i-a căzut pradă? Și Elisabeta a trecut printr-un astfel de moment, iar crima din Scoția nu se poate să nu tulbure profund, să nu răscolească vechi amintiri în sufletul ei. Așa cum în calea reginei, orbită de pasiune pentru Bothwell se afla un soț incomod care trebuia înlăturat, tot astfel, cu ani în urmă, în calea pasiunii Elisabetei pentru Dudley-Leicester se afla o soție incomodă care trebuia înlăturată spre a putea face posibilă căsătoria. Și într-o dimineață Amy Robsort, soția lui Robert Dudley, a fost găsită asasinată de către ucigași rămași — ca și în cazul lui Darnley — cu totul și cu totul necunoscuți. Dacă a fost amestecată Elisabeta în această oribilă faptă nu s-a știut și nu se va ști vreodată nimic precis. Ceea ce se știe este că pe dată toate privirile s-au întors acuzatoare asupra ei. Chiar Maria Stuart, pe atunci foarte tînără regină a Franței, și-a bătut joc, cu multă ușurință, de ruda sa fiindcă, spunea ea „dorește să se căsătorească cu mai marele grajdurilor *(Master of the Horses)* care și-a omorît nevasta". Leicester a fost considerat atunci ucigașul — întocmai ca Bothwell acum — iar Elisabeta complicea lui. Amintirea suferințelor îndurate atunci și a grelelor încercări prin care a trecut bietul ei suflet zbuciumat șterg pentru o clipă toată dușmănia ce o purta rivalei și nu lasă în loc decît o milă adîncă, o profundă înțelegere și compasiunea unei femei față de altă femeie, căreia îi este dat să trăiască astăzi ceea ce a trăit ea ieri. De aceea sfatul ei este înțelept și cinstit. Este sfatul unei femei, care la rîndul ei a avut inteligența și tăria sufletească de a învinge criza, și oricît de mult ar fi costat-o, de a-și salva demnitatea de regină. Înțelegînd cu realism situația, ea

pornise atunci o anchetă și retezase toate clevetirile, toate suspiciunile renunțînd cu eroism la cea mai intimă dorință a ei, la căsătoria cu Leicester. În felul acesta regina dovedește lumii că n-are nici o legătură cu crima și-și menține imaculat prestigiul de suverană. Este ceea ce o povățuiește să facă pe sora și egala ei întru domnie.

Scrisoarea ei din 24 februarie 1567 este scrisoarea unei femei care se adresează, cu toată omenia, unei alte femei : *„Madame, groaznica veste a odiosului asasinat care a răpus viața soțului vostru, a vărului meu, am primit-o ca pe o atît de puternică și neașteptată lovitură încît cu greu îmi pot învinge uluiala și spaima pentru a vă scrie aceste rînduri. Din tot sufletul plîng moartea unei rude de sînge atît de apropiate, dar n-am să vă tăgăduiesc că și mai mult, și mai amar, vă plîng pe dumneavoastră decît pe el. Nu m-aș dovedi o adevărată prietenă, o vară credincioasă dacă v-aș înșira acum tot felul de nimicuri convenționale, fățarnice și măgulitoare, în loc să vă previn de întregul adevăr, să vă avertizez asupra marei bătălii pe care trebuie să o întreprindeți pentru a vă salva onoarea. N-am să vă ascund ce se vorbește pe seama dumneavoastră, și anume că tergiversați prinderea ucigașilor, că vădiți intenția de a-i ocroti de răspundere, de pedeapsă, creind astfel impresia că odioasa faptă s-a comis cu știrea și încuviințarea dumneavoastră. Vă conjur să credeți că pentru nimic în lume n-aș dori să nutresc în inima mea o asemenea bănuială, n-aș lăsa să sălășluiască în mine un asemenea sentiment inuman ; nu-mi pot îngădui o asemenea detestabilă părere despre un suveran, și cu atît mai puțin despre cea căreia îi doresc tot ce inima dumneavoastră și-ar putea dori. De aceea vă previn, vă sfătuiesc și vă implor să acordați cea mai profundă și serioasă atenție rezolvării acestei chestiuni, să loviți fără cruțare în vinovat, fie chiar dacă acesta vă este persoana cea mai apropiată și nici o reticență, nici o slăbiciune să nu vă oprească de a dovedi lumii că sînteți deopotrivă o nobilă suverană și o femeie cinstită și dreaptă.“*

Elisabeta cea fățarnică și duplicitară n-a scris niciodată în viața ei o scrisoare mai sinceră și mai omenească. Aceasta ar fi trebuit să aibă efectul unei salve de artilerie pentru sufletul amețit al Mariei Stuart, s-o zgîlțîie, s-o readucă, cu brutalitate, la realitate. Nu se putea învinuire mai fățișă la adresa lui Bothwell, nu se putea mod mai

clar, mai violent de a o avertiza că orice îngăduință, orice bunăvoință la adresa lui o implică, o acuză ca părtașă la crimă. Însă în acele săptămîni — și lucrul acesta trebuie spus și răspuns de o mie de ori — Maria Stuart încetase de a mai fi altceva decît o sclavă supusă, subjugată cu totul pasiunii ei amețitoare, năucitoare, nerușinate *(„shamefully enamoured“). „Regina ajunsese să declare sus și tare* — scrie la Londra unul din informatorii Elisabetei — *că de dragul lui ar părăsi totul și l-ar urma, numai cu cămașa pe ea, pînă la capătul lumii“*. Patima sîngelui era prea puternică în ea pentru a mai putea auzi vreun îndemn al rațiunii, vreun sfat cuminte și înțelept. Pentru că regina își uitase datoria, își uitase onoarea și demnitatea, spera ca lumea, la rîndul ei, s-o uite pe ea și totodată fapta ce-o săvîrșise.

Toată luna martie tăcerea și inerția Mariei Stuart nu fac notă discordantă cu atmosfera ce domnește asupra țării. Pentru că tăcerea și inerția ei este tăcerea și inerția întregii Scoții din acele zile : nobilimea s-a adăpostit în carapacea tăcerii ei, cercetările conduse cu atîta zel de Bothwell au rămas fără rezultat, nici un indiciu și nici o pistă nu duce spre descoperirea „făptașilor necunoscuți“, numai mulțimea îi știe și le șoptește numele la fiecare colț de stradă. Și totuși nici o mînă nu se întinde după premiul făgăduit, nici o voce nu cutează să se ridice răspicat, la lumina zilei fiindcă nimeni nu dorește să-și riște viața, pînă ce unul singur cutează : unul dintre cei mai de seamă nobili ai țării, contele Lennox, tatăl celui asasinat. Lui i se cuvine, i se datorează un răspuns. Plîngerea lui este cît se poate de îndreptățită : au trecut săptămîni întregi de la crimă și nu s-a întreprins încă nimic serios, nu s-a luat nici o măsură radicală pentru pedepsirea ucigașilor. Regina, căci ea este cea care trebuie să răspundă, se află sub stăpînirea a două personalități zdrobitoare : Bothwell, ucigașul cu care împarte patul și Maitland, complicele, care-i dictează răspunsul. Un răspuns cît se poate de evaziv : va face tot ce-i stă în puttință, va ordona Parlamentului să se ocupe de această problemă. Lennox însă nu se mulțumește cu asemenea răspuns care de fapt nu înseamnă nimic și revine stăruitor asupra plîngerii sale. El pretinde de-a dreptul să fie arestați toți cei asupra cărora planează fie și o cît de vagă suspiciune, și în primul rînd cei al căror nume

figurează pe listele împrăştiate în oraş de către populaţia Edinburghului. De data aceasta regina înţelege că situaţia se complică şi că este ceva mai dificil să se eschiveze de la un răspnus exact. Încearcă totuşi : sigur că ar da dispoziţie să fie arestaţi toţi cei încriminaţi numai că listele acelea conţin atît de multe nume şi implică persoane atît de diferite încît este foarte greu să li se poată da crezare şi să constituie un act de acuzare demn de a fi luat în seamă. Ar putea da curs cererii lui dacă el şi-ar lua răspunderea de a indica negru pe alb numele acelora pe care îi consideră vinovaţi. Angajîndu-se în felul acesta ea contează pe intimidarea adversarului, pe lipsa de curaj a acestuia de a înfrunta mînia lui Bothwell şi teroarea militară exercitată de trupele lui. Numai că Lennox şi-a luat între timp şi el măsurile de apărare, şi în primul rînd, a avut chibzuinţa să-şi asigure protecţia Elisabetei. Avînd astfel spatele bine întărit el cutează să aştearnă pe hîrtie numele celor pe care toată lumea îi desemna ca ucigaşi ai lui Darnley, şi în capul listei figurează însuşi temutul Bothwell, urmat de Balfour, de David Charmers, şi de alţi cîţiva curteni mai neînsemnaţi, cîţiva slujitori aflaţi în slujba reginei şi a lui Bothwell, expediaţi de mult peste graniţă pentru a nu deveni prea vorbăreţi în cazul că ar fi fost prinşi şi puşi la cazne. Iată aşadar că situaţia s-a agravat şi că nu se mai poate juca jocul de pînă acum, acela al „uitării printre degete". Regina este nevoită să desluşească îndărătul cutezanţei lui Lennox ameninţarea unei autorităţi mult mai puternice, a Elisabetei. Între timp şi Caterina de Medicis a făcut-o să înţeleagă, într-un mod cum nu se poate mai clar şi mai muşcător, că o consideră „dezonorată" şi că nu poate conta pe nici un sprijin din partea Franţei, atîta vreme cît acest asasinat nu va fi răzbunat cum se cuvine, cît ucigaşii nu vor fi pedepsiţi exemplar în urma unei cercetări judiciare reale şi drastice. Aşadar complicii se văd nevoiţi să schimbe placa şi în locul înscenărilor de pînă acum, referitoare la acele „cercetări fără rezultat", să înceapă o nouă comedie, aceea a procedurii oficiale. Maria Stuart este constrînsă să accepte convocarea lui Bothwell în faţa tribunalului de judecată constituit din nobili. La 28 martie contelui Lennox i se comunică invitaţia de a se prezenta la Edinburgh la 12 aprilie, pentru a-şi susţine în faţa tribunalului acuzaţia împotriva lui Bothwell.

Numai că nu este Bothwell omul care să se înfățișeze sfios și umil, ca un delincvent oarecare, în fața judecătorilor. Dacă acceptă să se preteze la acest joc o face pentru că nu se îndoiește nici o clipă că va ști să întoarcă astfel lucrurile în favoarea lui încît în locul unei condamnări să se aleagă cu o achitare victorioasă. Pentru asta își ia din vreme toate măsurile : mai întîi obține de la regină comanda tuturor fortărețelor ; în felul acesta dispune de toate armele și munițiile existente în țară. El știe bine că dreptatea este în mîna celui puternic. Apoi își aduce la Edinburgh toată trupa borderilor săi, pe care îi înarmează ca pentru război. Fără vreo reticență, cu îndrăzneala luptătorului care nu se încurcă în ițe și considerente de ordin moral, el instaurează asupra orașului un regim de teroare fără precedent. Odată asigurat astfel, el lansează pentru oricine are urechi de auzit amenințarea că dacă-i va afla pe autorii listelor anonime nu va ezita să-și spele mîinile în sîngele lor. Amenințare cu adresă precisă : contele Lennox. Și toată demonstrația de forță pe care o desfășoară pe străzile orașului, sub privirile îngrozite ale cetățenilor, tot lui i se adresează, dimpreună cu lăudăroșeniile tuturor acelor borderi înarmați care spun pretutindeni că nu vor îngădui ca șeful lor să fie tratat ca un criminal oarecare. Acum Lennox se poate prezenta să-și susțină acuzația și procesul poate începe : să încerce judecătorii să-l osîndească pe el, dictatorul Scoției !

Firește că Lennox este ținut la curent cu toate aceste pregătiri și știe exact ce-l așteaptă : este liber să vină la Edinburgh și să-l acuze pe ucigaș ; nu-și face însă nici o iluzie că va putea părăsi viu orașul. De aceea cere din nou ajutor Elisabetei și aceasta caută încă o dată s-o prevină — printr-o scrisoare — pe Maria Stuart de greșeala pe care o comite punîndu-se singură sub semnul complicității printr-o atît de fățișă încălcare a dreptății : *„Madame, îmi calc pe inimă scriindu-vă această scrisoare și plictisindu-vă încă o dată cu asemenea chestiuni neplăcute, dar datoria de a ajuta un om oropsit, care apelează la sprijinul meu, mă obligă s-o fac. Am aflat că ați lansat o nouă proclamație prin care ați hotărît ca procedura juridică împotriva celor bănuiți că au luat parte la asasinarea defunctului vostru soț și vărului meu urmează să aibă loc pe data de 12 ale acestei luni. E cît*

se poate de important pentru dumneavoastră să nu îngăduiți în această perioadă nici un fel de tulburări, de zvonuri sau șiretenii care ar dăuna bunului mers al procesului. Tatăl și prietenii victimei au apelat la mine cu rugămintea de a interveni pe lîngă dumneavoastră să amînați termenul fixat, întrucît au fost informați că anumiți indivizi, lipsiți de onestitate, fac presiuni pentru a obține prin forță ceea ce li s-ar refuza pe cale legală. Din dragoste pentru dumneavoastră — căci acest lucru vă privește în primul rînd — cît și din dorința de a aduce puțină liniște unor nevinovați care nu doresc decît să se facă lumină într-o atît de tenebroasă și intolerabilă crimă. Acesta este și interesul dumneavoastră și încă o dată vă atrag atenția că procedînd nechibzuit vă puteți atrage — cu toată nevinovăția dumneavoastră — asemenea bănuieli care să vă spulbere demnitatea de suverană și să vă încarce cu disprețul poporului. Este de preferat de o mie de ori o moarte onorabilă decît o viață dezonorantă.“

Odată cu scrisoarea aceasta o nouă salvă de artilerie ar fi trebuit să răsune în urechile Mariei Stuart, ar fi trebuit să o trezească din apatia în care zăceau sufletul și conștiința ei. Împrejurările ne dovedesc însă că n-au reușit s-o facă. De fapt nici nu este sigur că scrisoarea i-a parvenit la vreme. Căci Bothwell veghează cu străşnicie și e hotărît să nu se lase intimidat de nimic. Curajul lui nebunesc a ajuns la apogeu în acele săptămîni, nimic nu reușește să-l înspăimînte, să-l facă să dea înapoi : nici diavolul, nici moartea și cu atît mai puțin regina Angliei. Solul însărcinat cu predarea scrisorii este oprit la poarta palatului de către oamenii lui Bothwell și impiedicat să intre sub pretextul că regina doarme și nu-l poate primi. Solul, care avea de predat scrisoarea unei regine către altă regină, este lăsat să rătăcească disperat, în neștire, pe străzile orașului pînă ce, în cele din urmă, este adus în fața lui Bothwell care, cu nerușinare, rupe sigiliul scrisorii adresată personal Mariei Stuart, o citește și o bagă neglijent, ca pe un petic de hîrtie fără valoare, în buzunar. Dacă a predat-o sau nu reginei nu se știe și nici nu mai are vreo importanță Căci oricum ea este prea total subjugată de el pentru a

mai putea acționa astfel decît îi dictează voința lui. Ce dovadă mai concludentă putem avea decît gestul nesăbuit la care, în exaltarea ei de femeie inconștientă, se dedă în dimineața procesului : în momentul cînd Bothwell, înconjurat de ceata călări a briganzilor săi înarmați ca pentru bătălie, pornește spre Tolbooth, regina se arată le fereastra castelului și-i face semne tandre de despărțire ca și cum i-ar ura succes la farsa judiciară, celui judecat pentru asasinarea soțului ei.

Chiar și fără avertismentul Elisabetei, primit sau nu, Maria Stuart se putea considera avertizată de un alt eveniment care nu putea fi altceva decît un semn de rău augur. Cu trei zile înaintea procesului, fratele ei vitreg, Moray, se prezintă la ea pentru a-și lua rămas bun. Găsește că este momentul să pornească într-o călătorie de plăcere prin Franța și Italia, să vadă Veneția și Milano. Experiența ar fi trebuit s-o prevină pe Maria Stuart că dispariția precipitată a lui Moray de pe scena politică înseamnă nici mai mult nici mai puțin decît eschivarea acestuia de la evenimente în care — chibzuința i-o spune — este mai cuminte să nu fie implicat și totodată dezaprobarea atitudinii ei. Și dealtfel Moray însuși nu face un secret din motivul plecării sale. El spune pretutindeni că a încercat să-l aresteze pe James Balfour — unul din principalii acuzați — și că Bothwell, care-l ocrotea pe complicele său, l-a împiedicat s-o facă. Iar opt zile mai tîrziu el avea să declare fățiș lui Silva — ambasadorul spaniol la Londra — că „n-ar mai fi putut să rămînă în țară decît cu prețul dezonorării lui, atîta vreme cît o crimă atît de abjectă este tolerată și acoperită de mister". Avem toate motivele să credem că cei care afișează o atitudine atît de categorică în fața lumii întregi n-a fost mai puțin clar și explicit în convorbirea cu sora lui. Dealtfel s-a remarcat că la întrevederea de despărțire Maria Stuart avea lacrimi în ochi după discuția purtată cu Moray. Dar nu mai este în puterile ei să-l rețină. Așa cum nu mai stă în puterile ei să acționeze altfel decît îi impune voința stăpînului. Regina din ea a fost subjugată, înăbușită, strivită de pasiunea prea mare a femeii care stă dezarmată în fața poruncii iubitului.

La 12 aprilie începe procedura judiciară și precum începe tot astfel se și sfîrșește : sub semnul unei însce-

nări sfruntate, a unei măsluiri fără scrupule. Bothwell se îndreaptă spre Tolbooth de parcă ar purcede la asediul unei cetăţi călare, încins cu spadă şi cu pumnal şi înconjurat de patru mii — e posibil să fi intervenit o exagerare asupra numărului — de mercenari înarmaţi. Lennox, dimpotrivă, se bucură de cu totul alt regim: i se îngăduie să se înfăţişeze curţii de judecată însoţit de cel mult şase oameni. Regina nu-şi putea etala mai făţiş parţialitatea. În aceste condiţii Lennox nu-şi poate asuma riscul de a se prezenta în faţa unui asemenea tribunal în care teroarea armelor nici măcar nu este disimulată în vreun fel. Ştiindu-şi cauza sprijinită de Elisabeta dimpreună cu toată autoritatea morală pe care o reprezintă ea — este informat asupra conţinutului scrisorii pe care suverana engleză o adresase reginei Scoţiei — se mulţumeşte să trimită la Tolbooth, ca reprezentant al său, pe unul din vasali însărcinat cu citirea acuzaţiei. Juriul, în parte intimidat de demonstraţia de forţă pe care Bothwell o desfăşurase sub ochii lui, în parte corupt, mituit cu bani, domenii şi titluri, se foloseşte de absenţa acuzatorului ca de cel mai fericit pretext pentru a-i nesocoti plîngerea. După o aşa-zisă deliberare, judecătorii proclamă nevinovăţia lui Bothwell, neamestecul lui în asasinarea regelui, întemeindu-se cu neruşinare pe motivarea că *„nu li s-a prezentat nici o acuzaţie"*. Bothwell primeşte sentinţa aceasta atît de puţin onorabilă ca pe o strălucită victorie. El cutreieră oraşul într-un marş triumfal, urmat de războinicul zăngănit de arme şi, cu spada în mînă, ameninţă în gura mare că va provoca la duel pe oricine va mai îndrăzni să insinueze că ar avea un cît de mic amestec în asasinarea regelui.

Roata se rostogoleşte acum vertiginos spre prăpastie. Poporul, înmărmurit de neruşinarea cu care a fost terfelită dreptatea, începe să murmure.

Devotaţii reginei, slujitorii şi prietenii ei credincioşi se caută din ochi, cu priviri înspăimîntate, cu inima apăsată — *„sore hearts"* — de negre presimţiri. Şi ceea ce îngreuiază situaţia este că se văd neputincioşi în faţa evenimentelor, incapabili să o avertizeze asupra primejdiei, să o trezească la realitate pe femeia aceasta nebună de dragoste. Melville, prietenul ei cel mai devotat, scrie că „era zguduitor spectacolul pe care îl oferea această desăvîrşită suverană, îndreptîndu-se spre pieire fără ca

cineva s-o poată opri sau întoarce din drum". Pentru că Maria Stuart refuza să înţeleagă, să audă sau să vadă adevărul, respingea orice avertisment, lăsîndu-se în voia primejdiei, abandonîndu-se cu o ciudată, morbidă voluptate, acestui sentiment absurd care o călăuzeşte sigur spre definitiva prăbuşire. Înnebunită de patimă, ea goneşte tot înainte, oarbă şi surdă, Menadă dezlănţuită, ameţită de iubire, pe singurul drum posibil pentru ea de aici înainte — acela al pieirii.

Şi ca şi cum n-ar fi fost suficientă provocarea pe care o zvîrlise Bothwell oraşului în ziua ruşinosului proces, ea mai adaugă încă o sfidare care se adresează de data aceasta întregii naţiuni : la deschiderea Parlamentului îl investeşte, cu toată solemnitatea, pe personajul devenit atît de odios scoţienilor, cu suprema demnitate de a purta cele două insemne sacre ale puterii : coroana şi sceptrul regatului.

Din acest moment pentru oricare dintre scoţieni devine limpede că cel care ţine astăzi, cu atîta siguranţă în mîinile sale, coroana, fără îndoială că şi-o va aşeza mîine cu de la sine putere pe cap. Şi dealtfel Bothwell însuşi, bărbatul acesta fascinant şi sălbatic, care acţionează brutal şi pe faţă, al cărui temperament nestăvilit refuză ascensiunea domoală, obscură, la umbra intrigilor tăinuite şi a tacticilor ascunse, nu face cîtuşi de puţin un secret din puterea sa. Dimpotrivă, este primul care o trîmbiţează, o aduce la cunoştinţa naţiunii. Cu acea cutezanţă neobrăzată care-l caracterizează, el se ridică în faţa Parlamentului şi-l forţează, cu autoritatea dobîndită, să-l răsplătească pentru excepţionalele servicii aduse ţării — *„for his great and manifald gud service"* — atribuindu-i Dunbarul, castelul cel mai fortificat şi-i smulge, cu pumnalul în mînă, consimţămîntul la căsătoria cu Maria Stuart. În seara închiderii Parlamentului el îi invită pe lorzi — ca mare senior şi dictator militar — la un ospăţ în Ainslies Taverne. Mîncarea şi băutura au fost din belşug la această masă ; după ce vinul, care a curs în valuri şi-a făcut datoria şi a tulburat minţile oamenilor, Bothwell găseşte că a sosit momentul cel mai potrivit — şi aici trebuie să ne amintim de celebra scenă din *Wallenstein* — pentru a prezenta lorzilor un *„bond"* prin care ei se obligă să-l apere împotriva oricărei calomnii şi să-l

recomande pe acest „*noble puissant Lord*" ca soţul cel mai potrivit pentru regina lor. Iată argumentele expuse în celebrul document : deoarece juriul l-a declarat nevinovat de moartea suveranului şi deoarece regina, rămasă văduvă, este datoare, pentru binele naţiunii, să-şi găsească un soţ printre supuşii ei, este recomandabil să-l aleagă pe numitul lord. Iar ei, nobilii ţării, pun chezăşie viaţa şi averea lor că-l vor sprijini cu jurămînt în faţa lui Dumnezeu pe contele Bothwell împotriva oricui ar vrea să zădărnicească această căsătorie. Unul singur dintre lorzi se foloseşte de emoţia şi agitaţia provocată de citirea documentului şi se sustrage semnării strecurîndu-se neobservat din tavernă. Toţi ceilalţi semnează docili, împresuraţi de ceata de războinici înarmaţi ai lui Bothwell chiar dacă în însăşi clipa semnării sînt hotărîţi, în sufletele lor, să-şi calce în taină jurămîntul acesta silit.

Căci nimeni nu ştie mai bine ca ei că ceea ce s-a scris cu cerneală se poate lesne şterge cu sînge. Aşa că ce importanţă poate avea o simplă trăsătură de condei ? Semnează în grabă şi ospăţul poate continua netulburat, în zăngănit de pocale. Iar deasupra tuturor tronează veselia dezlănţuită a lui Bothwell care şi-a primit plata şi a ajuns să-şi vadă visul cu ochii.

În cîteva săptămîni de aici înainte acea măreaţă şi de necrezut scenă din *Hamlet*, în care o regină „*încă înainte de a ti lepădat încălţările cu care a păşit în urma sicriului bărbatului*", va înainta în faţa altarului de cununie alături de ucigaşul soţului, se va transforma în realitate. *Quos deus perdere vult...*

DRUMUL FĂRĂ ÎNTOARCERE

(Aprilie — Iunie, 1567)

IARĂŞI NI SE IMPUNE ACUM, CÎND TRAGEDIA dezlănţuită de Bothwell se precipită spre deznodămîntul fatal, o paralelă între această poveste sîngeroasă şi dramele lui Shakespeare. Asemănarea împrejurărilor cu acelea din *Hamlet* este evidentă. În ambele, un rege este asasinat de amantul soţiei ; în ambele, văduva păşeşte în faţa altarului, alături de ucigaşul bărbatului ei, cu o

grabă scandaloasă ; în ambele, acționează acea forță întunecată și de neînvins a crimei care, dezlănțuită, face ravagii și antrenează energii covîrșitoare nu atît pentru săvîrșirea cît pentru ascunderea și tăgăduirea ei. Surprinzătoare asemănarea dar și mai surprinzătoare analogia dintre unele momente ale acestei tragedii adevărate și tragedia scoțiană scrisă de Shakespeare.

Macbeth își are izvorul — cu sau fără știința autorului ei, — în drama reală a Mariei Stuart. Tot ce se petrece, grație imaginației creatoare a marelui artist, la castelul Dunsinan, sînt fapte trăite aievea cîndva la castelul Holyrood. Aceeași atmosferă sinistră bîntuie cele două castele, aceeași singurătate apăsătoare înnegurează sufletele după comiterea crimei ; aceleași serbări posomorîte, lipsite de strălucire și de veselie, de la care invitații, cu figuri sumbre, crispate, pleacă pe furiș, strecurîndu-se unul după altul pe ușile dosnice, bucuroși să poată scăpa din casa aceasta deasupra căreia corbi siniștri se rotesc fără încetare cu croncănituri funebre, rău prevestitoare. Cea care rătăcește în neștire, prin vastele săli pustii, în puterea nopții, cu inima sfîșiată de cumplitele mustrări ale conștiinței, condamnată de-a pururi la chinuitoarele nopți fără somn, chemîndu-și moartea, să fie oare Maria Stuart sau lady Macbeth care vrea să-și spele mîinile mînjite de un sînge invizibil ? Să fie Bothwell sau însuși Macbeth cel care după săvîrșirea nelegiuirii se transformă, văzînd cu ochii, în tiranul neînduplecat, înfruntînd ostilitatea întregii lumi, dar simțind totodată că orice curaj e zadarnic și că cea mai temerară, mai încleștată luptă cu dușmanii vii este neînsemnată pe lîngă aceea purtată în negurile sufletului cu tenacile fantome ale propriului păcat ? Și într-un caz și în celălalt femeia este cea care declanșează forța ce va împinge lucrurile pe calea dezastrului, iar bărbatul cel ce săvîrșește crima. Dar mai asemănător ca orice în cele două povești este atmosfera sufocantă, strivitoare, în care cele două suflete torturate sînt înlănțuite amîndouă de monstruoasa crimă, se agață unul de celălalt și se tîrăsc reciproc în hăul pierzaniei.

Nicicînd, în istoria sau literatura universală, nu s-a înfățișat cu mai multă precizie și măiestrie psihologia săvîrșirii unei crime ca în aceste două tragelii scoțiene — una imaginată, cealaltă reală — și niciodată n-a fost

mai profund și mai tulburător relevată forța misterioasă pe care victima o exercită asupra criminalului.

Să fie oare întîmplătoare această asemănare? Sau poate tragedia lui Shakespeare nu este decît expresia poetizată, sublimată a tragediei Mariei Stuart? Amintirile și impresiile din copilărie — este știut — capătă, în sufletul unui poet, o pregnanță, o persistență și o forță uluitoare, iar elanurile tinereții sînt fructificate și transformate în opere monumentale abia la maturitate. Shakespeare trebuie să fi cunoscut întîmplările zbuciumate de la Holyrood. În copilăria petrecută la țară, trebuie să fi auzit nu o dată poveștile și legendele despre romantica regină care a plătit cu coroana, cu libertatea și chiar cu viața o prea înflăcărată iubire, care și-a sfîrșit zilele ca prizonieră în Anglia, purtată dintr-un castel în altul. Tînăr fiind, bărbat în floarea vîrstei, se afla probabil la Londra cînd clopotele au vestit orașului că securea călăului a retezat în sfîrșit capul rivalei Elisabetei, și că Henry Darnley a fost răzbunat de crima pusă la cale de necredincioasa-i soție. Mai tîrziu, prin intermediul cronicii lui Holinshed, el va afla despre sîngeroasa poveste a lui Macbeth, sinistrul rege al Scoției. Dar nu este oare posibil ca prin aceea tainică alchimie poetică marele artist să fi înfățișat în piesa sa, în mod inconștient, amintirea tragicului sfîrșit al Mariei Stuart? Și dacă nu există argumente suficient de temeinice pentru o atare certitudine, nu e mai puțin adevărat că lipsesc și motivele pe baza cărora să se conteste categoric o asemenea ipoteză astfel încît presupunerea că în tragedia sa, Shakespeare a fost influențat de tragedia Mariei Stuart devine posibilă. Cert este însă că numai cine s-a pătruns de tragismul lui *Macbeth* va putea să înțeleagă, în adevăratele ei proporții, cumplita dramă petrecută la Holyrood în acele zile, se va putea cutremura în fața infernalei suferințe prin care i-a fost dat să treacă sufletului acelei femei cutezătoare la faptă, dar răpusă de consecințe.

Cît de sfîșietoare este — în ambele tragedii, cea plăsmuită și cea reală — schimbarea survenită atît în lady Macbeth cît și în Maria Stuart, după săvîrșirea crimei! Lady Macbeth fusese o femeie energică, ambițioasă, pasionată, inimoasă, plină de dragoste și de vitalitate. Am-

biția ei se concentrează asupra bărbatului iubit : pentru el ar vrea să cucerească toată gloria lumii, cele mai înalte ranguri și demnități i se par neînsemnate pe lîngă ceea ce i se cuvine lui. Versul acesta din sonetele Mariei Stuart i se potrivește atît de bine de parcă ea l-ar fi scris : „*Pour luy je veux rechercher la grandeur...*" Ambiția ei este forța motrice a întregii acțiuni, din ea izvorăște puterea bărbatului, ea este cea care îndeamnă la faptă. Mintea ei lucrează febril, toată viclenia ei este aruncată în joc, atîta vreme cît fapta nu s-a săvîrșit încă, atîta vreme cît mîinile și sufletul nu i-au fost scăldate în sînge. Cu aceleași ipocrite lingușiri cu care l-a ademenit Maria Stuart pe Darnley la Kirk O'Field, îl ispitește și-l momește ea pe Duncan în iatac, unde, din umbră, îl pîndește pumnalul. Dar de îndată ce fapta s-a săvîrșit, s-a consumat, o mare, o neașteptată schimbare pune stăpînire asupra ei. Curajul a părăsit-o, puterile i-au secat. Conștiința păcatului îi devorează, cu vîlvătăile ei de nestins, sufletul. Cu privirile fixe în care pîlpîie sinistra licărire a nebuniei, sfîșiată de necruțătoare suferințe, ea rătăcește în neștire prin sălile pustii și lugubre ale castelului, strecurînd groaza în sufletele celor ce-i sînt aproape și ajungînd în cele din urmă să-i fie groază de sine însăși. În ființa ei nu mai sălășluiește decît o singură, o smintită, o aprigă și nepotolită dorință : să uite, să doarmă, să moară.

Același lucru se petrece și cu Maria Stuart după asasinarea lui Darnley. Schimbarea care survine este atît de profundă încît chiar și trăsăturile i se modifică, fața are un aer înstrăinat, greu de recunoscut ; Drury, iscoada Elisabetei scrie la Londra : „*Este un caz fără precedent o asemenea schimbare la față într-un timp atît de scurt și fără ca vreo boală să-i fi răvășit trăsăturile*". N-a mai rămas nici urmă din femeia atît de veselă, de stăpînă pe sine, de amabilă și de prietenoasă care fusese pînă în urmă cu cîteva săptămîni Maria Stuart. Se închide, se izolează, se ascunde. Poate că mai nădăjduiește, ca și Macbeth și lady Macbeth, că fapta ei va fi îngropată în tăcere cu condiția să tacă și ea, și că uraganul stîrnit va trece pe deasupra, cruțînd-o. Pe urmă însă, cînd glasul mulțimii începe să se ridice tot mai stăruitor — cînd, la adăpostul nopții, numele ucigașilor sînt strigate pe străzile Edinburghului și sub ferestrele ei, cînd Lennox, tatăl

celui asasinat, Elisabeta, adversara ei, Beaton, prietenul ei, cînd lumea întreagă îi cere să vorbească, să răspundă, să rostească o sentință de condamnare — o tulburare tot mai vădită pune stăpînire pe ea... Știe că ar trebui să facă ceva, ca să acopere, ca să scuze fapta. Îi lipsește însă puterea de a da un răspuns convingător, de a rosti cuvîntul înțelept, cuvîntul amăgitor. Ca într-un somn hipnotic, răzbat pînă la ea glasurile din Londra și Paris, din Madrid și Roma, glasuri care o previn, o avertizează, și totuși nu se poate smulge din rigiditatea ei sufletească. Percepe toate strigătele, ca un om îngropat de viu care simte pașii celor ce calcă deasupra, pe pămînt : e dezarmată, neputincioasă și deznădăjduită. Știe că acum ar trebui să joace rolul unei văduve îndoliate, al soției disperate : să jelească, să se vaiete, să plîngă în hohote, pentru ca lumea să creadă în nevinovăția ei. Dar ochii îi rămîn uscați, gura încleștată, nu se mai simte capabilă de prefăcătorie. Trec astfel săptămîni și, în cele din urmă, nu mai poate suporta. Ca o sălbăticiune care, încolțită din toate părțile nu mai are altceva de făcut decît să înfrunte adversarul cu îndrăzneala disperată a fricii, ca Macbeth care, ca să-și salveze viața, îngrămădește crime noi peste crima care cere răzbunare — Maria Stuart se smulge, în sfîrșit, din această inerție ce nu mai putea fi îndurată. Îi este cu desăvîrșire indiferent ce gîndește lumea despre ea și dacă ceea ce întreprinde acum e cuminte sau absurd. Numai să se smulgă din împietrirea care a cuprins-o ; să facă ceva, orice, numai să scape repede, cît mai repede, de glasurile care o avertizează și de acelea care o amenință, să fugă de ele, departe, cît mai departe. O goană nebună, fără oprire în care, să nu aibă răgazul să gîndească, să chibzuiască — să nu fie silită să-și dea seama că nici o precauție, nici cel mai chibzuit gest n-o mai poate salva. Biet subterfugiu al unui suflet hăituit care-și crează iluzia că fugind de realitate se eliberează de propria-i spaimă, că avîntîndu-se orbește va izbuti să scape. Ca un vizitiu care dă bice cailor cînd simte puntea năruindu-i-se sub roți, căci știe că numai gonind înainte va putea scăpa, tot astfel Maria Stuart gonește cu disperare pe calul negru al destinului ei, mereu înainte, ca să răstoarne în fugă orice îndoială, să strivească orice scrupul, orice încercare de împotrivire. Să nu se mai gîndească la nimic, să nu mai știe de nimic, să nu mai audă și să nu mai vadă nimic. Mai de-

parte, tot mai departe, pe calea nebuniei sale! Mai bine un sfîrșit înspăimîntător, decît o spaimă fără sfîrșit? E o lege eternă: piatra se rostogolește tot mai vertiginos pe măsură ce se apropie de fundul prăpastiei, tot astfel și sufletul se năruie tot mai rapid, tot mai febril și mai nebun, cînd îl părăsește speranța.

Tot ce întreprinde Maria Stuart în săptămînile care au urmat asasinatului nu este rezultatul unei judecăți limpezi, ci a fricii nemăsurate care o face să-și piardă mințile. Altă explicație pentru purtarea ei nu există. Normal ar fi fost să fie conștientă încă din clipa săvîrșirii teribilei crime că și-a pecetluit pentru totdeauna destinul, că toată Scoția, că Europa întreagă avea să considere drept o nemaipomenită provocare, o încălcare a dreptății, o sfidare a oricărei morale căsătoria după numai cîteva săptămîni de la asasinat, și tocmai cu ucigașul soțului ei. După un an, după doi ani de atitudine rezervată, de tăinuire a relațiilor cu Bothwell, poate că lumea ar fi uitat, ar fi renunțat să mai facă vreo legătură între crimă și căsătorie; printr-o prudentă și lentă acțiune diplomatică, s-ar fi putut găsi poate, la un moment dat o justificare a faptului că și-l alege drept soț tocmai pe Bothwell. Un singur gest trebuia să evite ea, cu cea mai mare grijă, conștientă că o va duce neîndoielnic la pieire: acela de a așeza, cu o grabă atît de sfidătoare, coroana celui asasinat pe capul ucigașului, nesocotind pînă și perioada de doliu. Dar Maria Stuart, cu o nerăbdare cu neputință de temperat săvîrșește tocmai faptul cel mai nebunesc dintre cîte săvîrșise vreodată.

Pentru această purtare inexplicabilă din partea unei femei ce făcuse adeseori dovada unei minți inteligente și echilibrate, există o singură explicație plauzibilă: Maria Stuart se considera constrînsă la această precipitare pentru a ascunde ceva ce n-ar fi acceptat cu nici un preț să mărturisească. Apare cît se poate de limpede faptul că exista o taină care nu-i mai îngăduia nici un răgaz, pentru care așteptarea și tărăgănarea însemnau deconspirare. Zorul frenetic de a grăbi căsătoria cu Bothwell, se datorește faptului că nenorocita purta încă de atunci o sarcină (și evenimentele vor adeveri această presupunere) și că pruncul așteptat nu este copilul postum al regelui Darnley, ci rodul unei pasiuni ilegale, dezonorante. Reginei Scoției însă nu-i este îngăduit să aducă pe lume un

copil nelegitim și, cu atît mai puțin, în împrejurarea de față cînd faptul ar fi constituit dovada complicității sale neîndoielnice, ar fi echivalat cu o demascare scrisă cu litere de foc pe toate zidurile. Lumea întreagă ar fi aflat atunci cît de agreabil, cît de voluptos și-a petrecut ea perioada de doliu în brațele amantului. Chiar și o minte mai puțin obișnuită cu ale matematicii ar fi putut număra și ar fi constatat că Maria Stuart întreținuse relații nepermise cu Bothwell fie înainte de asasinarea lui Darnley, fie foarte curînd după. Și într-un caz și în celălalt, faptul ar fi fost calificat deopotrivă de scandalos și de neruşinat ! Numai printr-o urgentă legitimare a relațiilor lor, printr-o căsătorie, s-ar mai putea salva onoarea copilului și cît de cît și a ei. Căci, dacă va da naștere copilului, ca soție legitimă a lui Bothwell, se vor putea închide ochii asupra datei prea timpurii a evenimentului și va exista cineva care să-i apere drepturile și să-l ocrotească, la adăpostul numelui său, pe acest biet copil clandestin. De aceea, fiecare lună, fiecare săptămînă de întîrziere a căsătoriei cu Bothwell, îi apare drept o irecuperabilă pierdere de timp. Căci — cumplită eroare — fapta monstruoasă de a lua de soț pe ucigașul propriului ei bărbat, i se părea în acele împrejurări mai puțin gravă, mai puțin dezonorantă decît aceea de a-și da în vileag, în mod public, greșeala, aducînd pe lume un bastard. Numai dacă admitem probabilitatea unei atari constrîngeri, ne putem explica purtarea atît de aberant de ilogică a Mariei Stuart din aceste săptămîni. Toate celelalte presupuneri și justificări sînt șubrede și contravin realității. Numai cine înțelege această teribilă teroare — pe care au trăit-o în toate timpurile milioane de femei și care a împins, pînă și pe cele mai inocente și mai neînfricate dintre ele, să săvîrșească fapte smintite și criminale — numai cine intuiește această spaimă a femeii de a-și trăda, printr-o sarcină nedorită sau inoportună, relațiile ei amoroase, poate înțelege nesocotința unei minți dezechilibrate ca a Mariei Stuart. Este singura scuză care dă oarecare sens precipitării sale nebune și luminează o fracțiune de secundă, în toată profunzimea ei, tragedia acestui suflet chinuit.

Situație fără ieșire. Nici un demon n-ar putea imagina una mai teribilă. Pe de o parte, timpul o zorește, o biciuiește fără milă pe regina însărcinată ; pe de altă parte

timpul o zorește, o biciuiește fără milă pe regina însărcinată ; pe de altă parte tocmai graba aceasta o acuză, îi demască complicitatea la crimă. Ca regină a Scoției, ca văduvă, ca femeie de onoare și de mare rang, a cărei purtare e în atenția orașului, a țării, a întregii lumi europene, Maria Stuart nu poate și nu trebuie să ridice la înalta demnitate de soț al ei pe un bărbat ca Bothwell, atît de dubios și de rău famat. Pe de altă parte, în situația fără ieșire în care se află, nu poate spera ajutor de la nimeni decît de la complicele ei. Nu-i e permis să se mărite cu el și totodată nu se va salva decît măritîndu-se cu el. Dar pentru a tăinui adevăratul motiv trebuie găsit altul, trebuie inventat un pretext, trebuie combinat ceva care să facă explicabilă căsătoria cu Bothwell și graba ei inadmisibilă. Trebuie născocită și pusă în scenă, cu mare dibăcie și ingeniozitate, o împrejurare capabilă să dea sens acestei situații întru totul lipsită de sens atît pe plan legal cît și moral, și datorită căreia Maria Stuart să pară, de ochii lumii, silită la această căsătorie.

Dar care poate fi împrejurarea menită să silească o regină să se căsătorească cu un bărbat de rang inferior ? Codul de onoare din vremea aceea nu admitea decît una singură : cînd o femeie e necinstită prin violență, siluitorul are obligația să o ia în căsătorie pentru a-i restabili onoarea. Numai dacă Maria Stuart ar fi fost siluită de Bothwell, s-ar putea justifica întrucîtva faptul că se mărită cu el. Și astfel s-ar crea impresia că ea n-a cedat din proprie dorință, ci de nevoie în fața ireparabilului.

Un plan atît de absurd și de fantezist se putea ivi numai într-o situație fără ieșire. Numai o minte de nebun poate imagina o asemenea nebunie. Chiar Maria Stuart, de obicei neînfricată și dîrză în momentele hotărîtoare, se dă înapoi îngrozită cînd Bothwell îi propune această farsă macabră. *„Ar fi de o mie de ori mai bine să mor căci întrezăresc un sfîrșit dezastruos“*, scrie deznădăjduită regina. Dar, oricum l-ar califica moraliștii, Bothwell rămîne același superb, cutezător și nesăbuit *desperado*. Nu reușește să-l impresioneze cîtuși de puțin faptul că va juca în fața întregii Europe rolul sceleratului nerușinat și impudic, al siluitorului unei regine, al tîlharului la drumul mare, care fără urmă de scrupule nesocotește și legi și moravuri. Și, chiar dacă s-ar prăbuși pămîntul, dacă s-ar deschide iadul la picioarele lui, nu e el

omul care să șovăie, cînd e vorba de o coroană. Nu există primejdie care să-l oprească la jumătatea drumului, care să-l facă să dea înapoi. Figura lui ne-o amintește pe aceea a cinicului Don Juan al lui Mozart, cel care, sfidător și trufaș, poftește statuia de piatră a comandorului la ospățul sinistru. Cu atît mai mult cu cît în preajmă-i tremură de groază un Leporello, cumnatul său, Huntly, care cu prețul cîtorva sinecuri îi vîndu-se consimțămîntul pentru divorțul surorii sale. Hrăpărețul acesta, mai puțin cutezător însă, e îngrozit de excentrica și primejdioasa comedie și pe dată dă fuga la regină, pentru a încerca s-o convingă să renunțe. Dar lui Bothwell îi este indiferent dacă se pune de-a curmezișul unul în plus, după o sfidare atît de insolentă zvrîlită lumii întregi; nu-l oprește nici faptul că, în ultima clipă urzelile lui tainice au fost trădate (spionul Elisabetei comunica planul la Londra cu o zi înainte de a fi fost pus în aplicare); și la fel de indiferent îi este dacă această „seducere" va fi socotită drept ceea ce este de fapt, adică un adevărat bîlci, de vreme ce prin ea face un pas înainte spre atingerea țelului său: acela de a ajunge rege. Bărbatul acesta poate totul și trece de îndată la acțiune chiar dacă ar fi să dea piept cu satana sau cu moartea. Și are atîta energie încît s-o tîrască după el pe regină, oricît s-ar împotrivi ea, cu oricîtă indignare i s-ar opune!

Căci — scrisorile din casetă o dovedesc — de data aceasta instinctul ei o avertizează să se răzvrătească cu toată forța deznădejdii, să se sustragă poruncii aspre a stăpînului ei. Inima greu apăsată de negre presimțiri îi spune că, această nouă înșelătorie, departe de a reuși să înșele pe cineva, i se va întoarce împotrivă. Dar, ca întotdeauna, pînă la urmă roaba sfîrșește prin a ceda celui ce-i domina voința. Cu acea supunere, cu care i-a dat ascultare cînd a fost vorba să-l ademenească din Glasgow, pe Darnley, este gata acum — cu inima grea — să se lase „ademenită", ea de data aceasta. Deci conform planului pus la cale, comedia violului de bună voie este jucată pînă la capăt, scenă cu scenă.

La 21 aprilie, la numai cîteva zile după ce sentința de achitare fusese smulsă tribunalului alcătuit din nobilime, și după ce Bothwell își primise răsplata în Parlament, la două zile după ce „răsplătitul" forțase mîna lorzilor

la Ainslies Taverne, obţinîndu-le consimţămîntul pentru căsătoria lui, la 21 aprilie deci, dată cînd se împlineau exact nouă ani de cînd regina Scoţiei, o copilă încă, păşea în faţa altarului alături de Delfinul Franţei, — iat-o pe această mamă pînă acum prea puţin grijulie, împinsă subit de nevoia imperioasă de a-şi vedea fiul la Stirling. Contele Mar, însărcinat cu paza prinţului moştenitor, o întîmpină cu o nedisimulată lipsă de bunăvoinţă şi încredere căci, circulă de la o vreme pe seama reginei tot soiul de zvonuri care nu prea-i fac cinste. Maria Stuart obţine permisiunea de a-şi vedea fiul, însă numai în prezenţa unor doamne de la Curte ; lorzii o suspectează de intenţia de a răpi băiatul, de a-l preda lui Bothwell ; pînă şi această suspiciune dovedeşte o dată mai mult că femeia — şi faptul devenise notoriu — ascultă, cu supunere, orice i-ar porunci tiranul ei sufletesc, chiar dacă este vorba de o faptă criminală. Apoi, însoţită numai de cîţiva cavaleri, printre care Huntly şi Maitland, cu siguranţă iniţiaţi în proiectul lui Bothwell, regina se întoarce călare spre reşedinţa ei. La şase mile depărtare de oraş, le taie drumul o bandă de călăreţi conduşi de Bothwell, care „atacă prin surprindere" suita reginei. E de la sine înţeles că nu se încinge de fapt nici o luptă, căci Maria Stuart, „spre a evita vărsarea de sînge", interzice cavalerilor săi să pună mîna pe arme pentru a o apăra de agresori. Bothwell nu are altceva de făcut decît să apuce frîul calului ei, şi iat-o pe regină „captivă" de bunăvoie şi condusă la castelul Dunbar, unde o aşteaptă o dulce şi voluptuoasă întemniţare. Unui căpitan prea naiv, care în zelul lui vrea să aducă ajutoare şi s-o elibreze pe „ostatică", i se face repede şi discret semn să se potolească. Cît despre Huntly şi Maitland, surprinşi şi ei de acest straniu „atac", sînt trataţi cu o adevărată curtenie şi lăsaţi să-şi urmeze drumul în linişte. Nu este clintit nici un fir de păr din capul vreunui combatant ; agresorii se mulţumesc s-o reţină în captivitate pe regină, la adăpostul braţelor puternice ale preaiubitului ei răpitor. Mai bine de o saptămînă, „siluita" împarte patul cu acela ce i-a pîngărit onoarea în timp ce la Edinburgh se fac intervenţii şi presiuni serioase, însoţite de mare risipă de daruri, care mai de care mai ispititoare, asupra autorităţilor eclezastice, pentru obţinerea divorţului lui Bothwell ; tribunalului protestant i se înfăţişează drept pretext faptul, mai mult decît penibil şi anume că Both-

well s-ar fi făcut vinovt de adulter cu o servitoare; în fața celui catolic se aduce la cunoștință descoperirea tardivă că cei doi soți ar fi rude de gradul al patrulea, ceea ce ar anula de la sine căsătoria. În sfîrșit, este încheiată și această prea dubioasă afacere de divorț. Acum lumea întreagă poate și trebuie să afle că Bothwell s-a năpustit, ca un bandit nerușinat, la drumul mare, asupra candidei suverane pîngîrind-o cu poftele lui animalice: doar căsătoria cu bărbatul care a necinstit-o astfel, printr-o nemaiîntîlnită siluire ar mai putea reabilita onoarea reginei Scoției!

E prea grosolan înscenată această trivială poveste despre „răpirea" și „siluirea" unei regine pentru a i se putea da crezare: pînă și ambasadorul spaniol, cu toată bunăcredința bine cunoscută pînă atunci, se vede silit să raporteze la Madrid că toată istoria fusese pusă la cale dinainte. Partea cea mai ciudată a întregii afaceri este însă faptul că tocmai cei inițiați în dedesubturile mascaradei se poartă acum de parcă ar fi încredințați de realitatea „agresiunii"; lorzii, care au încheiat de curînd, în taină, un nou „*bond*" de data aceasta vizînd înlăturarea lui Bothwell, se pretează unui joc malițios, prefăcîndu-se că iau în serios tocmai ei comedia „seducerii". Extrem de emoționați de soarta reginei și deopotrivă de indignați de „rușinea" care s-a abătut asupra ei, proclamă cu toată solemnitatea că deoarece „regina țării e ținută prizonieră împotriva voinței, însăși onoarea Scoției e amenințată". Iată-i așadar uniți cu toți, ca niște preacredincioși supuși, în acțiunea meritorie de salvare a nevinovatei oițe din ghearele fiorosului lup-Bothwell. Au găsit în sfîrșit ceea ce căutau de atîta amar de vreme: pretextul de a-i sări în cîrcă dictatorului militar. Sub stindardul patriotismului, pot comite ceea ce de mult jinduiau! Se adună, cu pilduitoare grabă, și pornesc ca niște adevărați savaleri ce sînt, s-o „elibereze" pe Maria Stuart din captivitate, împiedicînd astfel căsătoria pe care tot ei o aprobaseră cu abia o săptămînă înainte.

Situație cum nu se poate mai neplăcută pentru Maria Stuart această subită și indiscretă sîrguință a lorzilor ei de a o apăra împotriva „seducătorului". Căci în felul acesta tot jocul lor măsluit, toată acea comedie penibilă mai devine și inutilă. Și cum, în realitate, ea nu dorește cîtuși de puțin să fie „eliberată" ci, dimpotrivă, legată

pe veci de Bothwell, se vede nevoită să dreagă la repezeală gafa pe care au săvîrşit-o înscenînd povestea cu violul. Ceea ce ieri urma să fe înfăţişat lumii în culorile cele mai sumbre, se cere astăzi mult atenuat şi astfel, tot efectul înscenării este anulat. Tot ce-i rămîne de făcut este să-şi apere agresorul, uzînd de toată puterea ei de convingere pentru a-l salva de acuzaţie şi de urmărire. Într-adevăr, iniţial, gestul lui putea fi calificat cel puţin ciudat şi justifica atît îngrijorarea lor cît şi indignarea ei ; ulterior însă, printr-o exemplară purtare faţă de ea, Bothwell şi-a răscumpărat vina. Şi cum nimeni nu s-a grăbit să-i sară în ajutor, atunci, a fost silită să-şi înfrîneze indignarea şi să reflecteze la propunerea lui". Situaţia acestei femei, prinsă în mrejele propriei pasiuni devine pe zi ce trece tot mai penibilă, mai lipsită de demnitate pentru o regină. Ultimul văl menit să ascundă lumii ruşinea în care se complace s-a agăţat în spinii acestui mărăciniş şi, cînd vrea să-l desprindă eforturile ei nu au alt rezultat decît acela de a se trezi descoperită în dispreţul şi batjocura lumii întregi.

Prietenii Mariei Stuart sînt cuprinşi de o adîncă consternare cînd, pe la începutul lunii mai, le este dat să asiste la ruşinosul spectacol al revenirii reginei la Edinburgh : în fruntea cortegiului se află Bothwell care ţine de frîu calul suveranei şi, ca o dovadă a faptului că ea îl urmează de bunăvoie, soldaţii lui îşi aruncă lăncile la pămînt. Încercările celor mai devotaţi şi credincioşi prieteni ai acestei femei căreia patima i-a luat şi vederea şi minţile, de a o trezi la realitate, rămîn fără ecou. Du Croc, ambasadorul francez, îi declară solemn şi oficial că măritişul cu Bothwell înseamnă sfîrşitul prieteniei cu Franţa. Lordul Hoarries, prieten şi supus credincios, i se aruncă la picioare implorînd-o să nu comită această nesocotinţă. Cît despre încercatul Melville numai cu greu izbuteşte să se sustragă răzbunării lui Bothwell, pentru că cutezase s-o influenţeze pe regină şi s-o salveze în ultimul moment de la nefericita căsătorie. Toţi privesc cu inima grea cum această femeie curajoasă şi liberă se află dezarmată şi supusă la discreţia voinţei unui aventurier sălbatic ; toţi înţeleg că, prin graba absurdă de a se căsători cu ucigaşul soţului ei Maria Stuart îşi va pierde şi coroana şi viaţa. Roata norocului s-a întors în favoarea adversarilor ei : toate profeţiile sinistre ale lui John Knox s-au dovedit triumfătoare. Succesorul aces-

tuia, John Craig, refuză categoric să afişeze în biserică înfiinţarea căsătoriei pe care o declară sus şi tare ca fiind întinată de crimă, „odioasă şi infamă în faţa lumii" ; ameninţat cu spînzurarea de către Bothwell, acceptă în cele din urmă să negocieze. Dar, pentru toate acestea negocieri, Maria Stuart se vede silită să plătească cu ultimul strop de onoare şi demnitate ce i-a mai rămas. Căci acum, cînd nerăbdarea şi graba cu care vrea să vadă împlinită această căsătorie, a devenit fapt bine cunoscut de lumea întreagă, fiecare încearcă, cu o lăcomie sfruntată, să stoarcă din această afacere toate avantajele posibile în schimbul consimţămîntului şi ajutorului. Huntly îşi recapătă, cu acest prilej, toate bunurile care-i fuseseră confiscate ca răsplată pentru că acceptă să dea o mînă de ajutor la despărţirea surorii sale de Bothwell ; episcopul catolic este uns din belşug, o adevărată ploaie de danii şi de onoruri se revarsă asupra capului său ; dar partea leului îi revine clerului protestant. Pastorul se înfăţişează suveranei şi viitorului ei soţ nu ca supus, ci ca necruţător judecător şi pretinde un gest de maximă umilire : ea, suverana catolică, nepoata familiei de Guise, este nevoită să accepte celebrarea cununiei după ritul reformat, adică exact după acela pe care se ştie că îl consideră eretic. După acest compromis reprobabil, ea poate considera partida definitiv pierdută căci în felul acesta a pierdut prietenia şi ajutorul Europei catolice : favoarea Papei, simpatiile Spaniei şi ale Franţei. Acum e singură, cu adevărat singură, împotriva tuturor. Cît adevăr dureros conţineau de fapt versurile ei :

„Pour luy depuis j'ay mesprisé l'honneur,
Ce qui nous peust seul pourvoir de bonheur.
Pour luy j'ay hazardé conscience,
Pour luy tous mes parens j'ay quite et amis."

Dar pentru cel care singur s-a condamnat la robie nu mai există scăpare. Zeii nu-şi pleacă urechea la rugăciunea celor de bunăvoie sacrificaţi în mod stupid şi lipsit de sens.

În patrimoniul universal nu se află nuntă care s-o egaleze în atmosferă tragică pe cea din 15 mai 1567 ; degradarea Mariei Stuart se concentrează, întreagă, în

momentul acesta întunecat. Prima ei căsătorie, cu Delfinul Franței, s-a sărbătorit într-o zi senină : strălucitoare și glorioasă zi. Aclamațiile și uralele izbucnite din mii de piepturi au înălțat-o atunci pe tînăra regină pe culmile amețitoare ale bucuriei. De pretutindeni, din orașe și din sate, din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii floarea nobilimii a venit într-un suflet să asiste la cel mai măreț spectacol al acelor zile : Delfina îndreptîndu-se spre Notre Dame, înconjurată de familia regală, urmată de tot ce avea Franța mai nobil. A întîlnit în calea ei tribune din care tumultul creștea ca un uragan, ferestre la care se înghesuiau zeci de privitori ; un popor întreg și-a ațintit asupra ei privirile pline de adorație. Cea de a doua nuntă a decurs într-o atmosferă ceva mai potolită. Nu în miezul zilei, ci în zorii ei, pe la ora șase dimineața, preotul a unit-o în fața altarului cu strănepotul lui Henric al VII-lea. Au fost de față nobilii cei mai de vază ai țării și ambasadorii străini, iar zile de-a rîndul au răsunat atunci deasupra Edinburghului cîntecele de bucurie și zvonul nesfîrșitelor serbări populare. Cea de a treia căsătorie, cu Bothwell — ridicat în ultimul moment la rangul de duce de Orkney — e săvîrșită însă în taină, ca și crima pe care o ascunde. La ora patru dimineața, înainte de a se fi luminat de ziuă, înainte ca orașul să se fi trezit din somn, cînd negurile nopții împresoară totul în jur, cîteva siluete se strecoară tăcute în capela castelului — aceeași capelă în care cu trei luni în urmă Maria Stuart, în voaluri de doliu, ascultase prohodul în fața sicriului abia închis al soțului ei, mișelește asasinat. De astă dată însă, capela rămîne aproape pustie. Dintre mulții oaspeți care au fost poftiți numai puțini au venit, insultător de puțini ; nimeni nu dorește să asiste la momentul înjositor cînd regina Scoției pune inelul în degetul aceluia care își pătase mîinile cu sîngele lui Darnley. Aproape toți lorzii regatului au absentat fără măcar să se scuze ; Moray și Lennox au fugit peste hotare, Maitland și Huntly, sfetnicii ei, rămași pînă atunci cît de cît credincioși, se eschivează ; pînă și singurul om căruia regina, catolică înfocată, îi putea încredința gîndurile cele mai intime, confesorul ei, a părăsit-o pentru totdeauna ; cu nespusă tristețe, preotul, păstorul ei sufletesc, mărturisește că o consideră iremediabil pierdută. Nici un om de onoare nu vrea să fie de față în momentul cînd ucigașul lui Darnley se căsătorește cu soția lui, nu vrea să asiste

cum un preot, un slujitor al Domnului, binecuvîntează această legătură nelegiuită. Inutil l-a implorat Maria Stuart pe ambasadorul francez să fie de faţă, să salveze aparenţele care se anunţau atît de sinistre prin participarea unui reprezentant al puterilor străine. Prietenul acesta, pînă nu de mult atît de gentil şi de curtenitor, rămase surd la rugăminţile ei. Prezenţa lui ar angaja statul francez : „S-ar putea deduce că regele meu ar fi în vreun fel implicat în această istorie", se scuză el ; şi apoi, prin participarea sa ar însemna să-l recunoască pe Bothwell drept soţ al reginei, lucru care îi repugnă profund. Nici liturghia, nici orga n-au răsunat : ceremonia s-a sfîrşit penibil de repede. Iar seara saloanele au rămas neluminate, nu s-a ţinut nici un bal la Curte ; nu s-a oferit nici un banchet. De sus, de la ferestrele castelului n-a plouat cu bani în strigătele de : *„Largesse, largesse !"* asupra mulţimii care n-a petrecut şi nu s-a veselit pe străzi ca la nunta lui Darnley. Capela, rece, pustie şi întunecată, pare un sinistru cavou ; gravi, posomoriţi asistă martorii la această ciudată festivitate care aduce mai degrabă a priveghi decît a nuntă. Cortegiul nupţial nici vorbă să străbată apoi oraşul, în alai triumfal la lumina torţelor, salutat de urale şi aclamaţiile mulţimii ; pătrunsă pînă la oase de frigul ostil şi de negrele presentimente ce bîntuiau glaciala capelă, perechea regală se retrage repede în apartamentele ei, la adăpostul uşilor zăvorîte.

Căci tocmai acum, cînd se vede ajunsă la ţinta spre care alergase mînată de o lacomă, oarbă nebunie, Maria Stuart se prăbuşeşte fără vlagă, cu sufletul frînt. Şi-a realizat suprema dorinţă : îl are pe Bothwell, îl poate păstra. Cu ochii învăpăiaţi de dragoste, tremurînd de nerăbdare aşteptase ea această oră a cununiei, închipuindu-şi că unirea cu el, că legiferarea dragostei lui îi vor domoli neliniştile şi-i vor potoli zbuciumul. Acum însă, cînd nu mai trebuie să alerge orbeşte spre un ţel, cînd nu mai trebuie să-şi concentreze toate puterile pentru realizarea dorinţei celei mai arzătoare, ochii ei, atîta vreme întunecaţi de patimă se limpezesc : priveşte în juru-i, dezmeticită, şi ceea ce găseşte este golul, nimicul ! Se pare că imediat după căsătorie între ei au început neînţelegerile. Ca întotdeauna, cînd doi oameni sînt complici la o ticăloşie caută să arunce răspunderea unul asupra celuilalt. La fel se întîmplă cu Maria Stuart şi Bothwell, pe care cu atîta nesăbuinţă îl adorase. Chiar în după-amiaza

acelei sumbre festivități de nuntă, ambasadorul francez constată la Maria Stuart o ciudată schimbare : proaspăta căsătorită departe de a părea o femeie fericită pare mai degrabă una profund și iremediabil dezamăgită. Încă nu se lăsase seara, și iată că între cei doi soți se strecoară pe nesimțite, o umbră de gheață. *„Au și început remușcările,* relatează Du Croc la Paris ; *joi, cînd majestatea sa m-a primit, mi-a atras atenția comportarea ei nefirească ce mărturisea atmosfera grea dintre cei doi soți. Intuind nedumerirea mea a încercat să se justifice spunîndu-mi că tristețea îi e provocată de sentimentul apăsător că nu se va mai putea bucura de nimic de aici înainte și că nu mai are de așteptat nimic altceva decît moartea. Ieri, pe cînd se afla împreună cu contele Bothwell, a fost auzită de către cei din încăperea alăturată strigînd să i se dea un cuțit, ca să se omoare și oamenii care au auzit-o se temeau că, în disperarea ei, își va face seama dacă Dumnezeu nu-i vine în ajutor“*. Curînd, tot mai multe rapoarte confirmă gravele neînțelegeri dintre soți ; se zvonește că Bothwell nu e dispus să renunțe la tînăra și frumoasa lui soție de care a divorțat numai formal, silit de împrejurări și că își petrece nopțile cu ea, nu cu Maria Stuart. *„Din ziua nunții,* raportează din nou ambasadorul, la Paris, *lacrimile și vaietele Mariei Stuart nu mai contenesc.“* Acum, cînd femeii acesteia, orbită de patimă, viața i-a oferit tot ce-și dorise cu atîta înverșunare, înțelege în sfîrșit că obținînd totul a pierdut totul și că numai moartea ar mai putea-o mîntui de chinul acesta, pe care singură și-l pricinuise.

Trei săptămîni durează această lună de miere, atît de amară, a Mariei Stuart cu Bothwell ; nu e decît o continuare, prelungită agonie, zbuciumată de spaimă și de suferințe. Toate strădaniile de a salva aparențele, de a se salva pe sine, sînt zadarnice. În public, Bothwell afișează față de regină un mare respect, o ostentativă tandrețe, o falsă afecțiune, un fățarnic devotament, însă vorbele goale și gesturile demonstrative nu mai conving, nu mai înșală pe nimeni. Orașul rămîne mut, posomorît, privește cu neîncredere unirea nelegiuită. Părăsit de nobili, Bothwell, dictatorul, se zbate în zadar să-și atragă simpatia poporului ; pozează pe rînd în diverse posturi, vrea să pară cînd liberal, cînd cucernic, a devenit dintr-o dată suspect de amabil, de binevoitor. Le face vizite curteni-

toare predicatorilor reformați ; curtenia lui însă se irosește în van : clerul protestant rămîne tot atît de ostil ca și cel catolic. Scrie Elisabetei scrisori pline de umilință la care ea nu răspunde. Scrie la Paris : Parisul însă îl ignoră, îl tratează ca un ins lipsit de importanță. Maria Stuart îi convoacă pe lorzi : aceștia nesocotesc chemarea ei și rămîn la Stirling. Își cere copilul : îi este refuzat pe motivul că nu prezintă suficiente garanții pentru a i se putea încredința moștenitorul tronului. Și ceea ce este și mai insuportabil este tăcerea ; o tăcere sinistră care planează asupra celor doi soți. Ca să spulbere această rezervă, ca să creeze impresia de veselie, de bună dispoziție, ca să pară sigur pe el și stăpîn pe situație, Bothwell găsește de cuviință să organizeze o petrecere populară și o luptă navală ; el însuși, pentru a deveni mai popular, participă la un *tournoi*, ia parte la luptele cu lancea, în timp ce regina îl urmărește, cu un palid surîs, rezemată de tribună. Mulțimea, curioasă, se îngrămădește să privească, amatoare de asemenea reprezentații, dar, ca niciodată, rămîne rezervată, nu izbucnește în aplauze și urale. Țara întreagă pare paralizată de frică, încremenită de o teroare ce amenință să se transforme în ură și revoltă de la o zi la alta.

Bothwell nu este însă bărbatul care să se amăgească pe sine, autoliniștindu-se cu argumente false. Ca vechi și încercat marinar el simte că tăcerea apăsătoare din jur nu este alta decît cea prevestitoare de furtună. Hotărît ca întotdeauna, nu pregetă să-și ia măsurile de rigoare. Simte că viața îi e amenințată și că armele vor hotărî în ultimă instanță care pe care ; de aceea se grăbește să adune de pretutindeni călăreți și pedestrași, ca eventualul atac al dușmanilor să-l găsească bine înarmat. Maria Stuart sacrifică, de bunăvoie, tot ce mai poate sacrifica, pentru a-i da posibilitatea să-și întrețină mercenarii ; își vinde bijuteriile, se înglodează în datorii pentru ca în cele din urmă —o umilință pentru regina scoțiană și o insultă pentru cea engleză — să dea la topit cristelnița de aur, darul trimis la botez de către nașa copilului, Elisabeta, pentru a mai obține astfel cîțiva galbeni în plus și a-și mai prelungi agonia domniei. Dar lorzii își strîng rîndurile, tot mai tăcuți și mai amenințători ; ca niște nori negri, rău prevestitori împresoară castelul regal și fulgerul poate brăzda cerul din clipă în clipă... Bothwell care are toate motivele să cunoască perfidia celor ce pînă

ieri i-au fost aliaţi, nu se lasă amăgit de ciudata lor tăcere; a înţeles că se urzeşte din urmă o conspiraţie împotriva lui; nu se simte în siguranţă la Holyrood, care nu e o cetate cu adevărat întărită şi, la 7 iunie, la numai trei săptămîni de la nuntă, se refugiază în castelul fortificat de la Borthwick, pentru a fi mai aproape de războinicii săi. De acolo, la 12 iunie, Maria Stuart îi convoacă pe toţi nobilii şi vasalii, cavalerii şi arcaşii care i-au mai rămas credincioşi; toţi slujitorii ei sînt chemaţi să vină la Borthwick complet echipaţi şi cu provizii pentru şase zile; este, de fapt, o mobilizare generală care mărturiseşte limpede intenţia lui Bothwell de a proceda la un atac fulgerător, care să surprindă şi să zdrobească toată clica duşmanilor înainte de a fi apucat ei să-şi unească forţele.

Dar tocmai fuga de la Holyrood stimulează îndrăzneala lorzilor. Pe dată pornesc spre Edinburgh şi pun stăpînire pe oraş fără să întîmpine vreo împotrivire. James Balfour, complice la crimă, nu ezită să-şi trădeze tovarăşul şi predă de bunăvoie duşmanilor lui Bothwell fortăreaţa oraşului, altfel cu neputinţă de cucerit. Acum, o armată de două mii de cavaleri gata de luptă pornesc în goană, spre Borthwick, ca să-l surprindă pe Bothwell, să pună mîna pe el înainte ca trupele lui să se fi adunat. Numai că Bothwell nu este un iepure încolţit în vizuina sa, care se lasă prins cu una cu două; în ultima clipă sare pe fereastră, dă pinteni calului şi se salvează. Regina însă a rămas în castel. În primul moment lorzii nu cutează să ridice armele împotriva suveranei lor; se mulţumesc să încerce doar s-o convingă să-l părăsească pe Bothwell, să se despartă de nelegiuitul care a întinat-o. Însă această biată femeie e legată pe viaţă de tiranul ei; la adăpostul nopţii, deghizată în haine bărbăteşti, se aruncă în şa şi, singură, fără escortă, călăreşte, cu îndrăzneala de pe urmă a deznădăjduitului, spre Dunbar, abandonînd în urma ei totul: să trăiască cu Bothwell sau să moară alături de el este unica ei dorinţă.

Un ultim semn, un ultim avertisment, ar fi trebuit s-o convingă pe regină că pentru ea nu mai exista nici o şansă de salvare. În toiul retragerii de la Holyrood spre Borthwick Castle, ultimul sfetnic ce-i mai rămăsese, Maitland de Lethington, se face nevăzut — *„without leave taking"*; doar el dintre toţi întîrziase alături de ea în

orele acelea grele, agitate și nesigure, își dovedise atașamentul, o slujise cu prietenie și devotament. Maitland mersese alături de stăpîna lui, pe calea greșită pe care o apucase ; o întovărășise o bună bucată de drum și stăruința lui putea să-i pună pe mulți pe gînduri ; căci nimeni n-a depus mai mult zel la urzirea plasei în care a căzut Darnley. Acum, însă, el simte dincotro bate vîntul, și ca un desăvîrșit diplomat care știe să-și împingă întotdeauna corabia spre tabăra celor puternici și niciodată spre a celor slabi, învinși, lipsiți de putere, nu șovăie să abandoneze o cauză dinainte pierdută. În momentul fugii spre Borthwick, profitînd de dezordinea iscată, el își întoarce ușurel calul, se strecoară neobservat din suită și dă pinteni spre tabăra adversă. Ultimul șoarece a părăsit corabia gata să se scufunde.

Dar nici un avertisment n-o mai poate opri de acum înainte pe Maria Stuart, care nu vrea să învețe și să înțeleagă nimic. Ca întotdeauna, primejdia îi dă aripi, îi oțelește acel curaj sălbatic care-i încunună, cu o aură de o romantică frumusețe, toate prostiile și nebuniile săvîrșite. Sosește călare la Dunbar, travestită în haine bărbătești ; acolo însă n-o aștepta nimic din ceea ce se cuvine unei regine : nici veșminte, nici armură, nici echipamentul cu care era obișnuită. Nu-i pasă însă. În vreme de război nu trebuie să ia în seamnă ținuta sau eticheta, nici canoanele ceremonialului de la Curte ! Nu-i rămîne altceva de făcut decît să se mulțumească cu ce găsește : împrumută de la o femeie din popor o fustă scurtă, o bluză roșie, o pălărie de catifea. Nu are o înfățișare prea convenabilă nici prea regească îmbrăcată astfel, dar important în momentul acela nu este decît un singur lucru, acela că poate călări alături de omul care reprezintă pentru ea totul, cu atît mai mult acum cînd totul este pierdut. Bothwell își alcătuiește la repezeală o armată improvizată. Nici unul dintre cavalerii, gentilomii și lorzii chemați la arme n-au răspuns chemării ; țara nu se mai supune ordinelor reginei. Cei două sute de archebuzieri, cu soldă, merg în fruntea convoiului, spre Edinburgh, reprezentînd trupa de elită ; în urma lor tropăie o gloată de țărani și „borderii“, prost înarmați, cu totul abia vreo mie două sute de oameni. Numai voința dîrză a lui Bothwell reușește să-i mîne înainte. Iar pe el îl călăuzește cre-

dința, că numai o îndrăzneală oarbă, nebunească, mai poate face minuni în împrejurări în care rațiunea nu mai întrezărește nici o șansă de scăpare.

Cele două trupe (armate ar fi o denumire improprie) se întîlnesc la Carberry Hill, localitate situată la șase mile depărtare de Edinburgh. Din punct de vedere numeric efectivul Mariei Stuart este superior. Dar nici unul dintre gentilomii țării, toți călări și splendid echipați, nu se numără în tabăra ei sub steagul ce flutură provocator în bătaia vîntului ; afară de archebuzierii plătiți, nu se află decît escorta lui Bothwell, oamenii clanului său, prost înarmați și nu prea entuziasmați de luptă. În fața lor însă, la o depărtare de numai o jumătate de milă — atît de aproape, încît Maria Stuart îi poate recunoaște cu ușurință pe fiecare dintre adversarii ei în parte — se aliniază, călare, pe caii lor superbi, o falnică ceată de războinici : sînt lorzii mult încercați în războaie, nerăbdători să se avînte în luptă. Au și un steag pe care îl desfășoară cu semeție dinaintea stindardului regal ! O mare eșarfă albă în mijlocul căreia e pictată o prea înduioșătoare scenă : un bărbat zace, asasinat sub un copac ; lîngă el, îngenuncheat, un copil cu mîinile întinse spre cer, implorînd : „Fă dreptate, Doamne, și răzbună cauza mea !“ Aliniați sub acest impunător stindard, aceiași lorzi care au pus la cale moartea lui Darnley, se înfățișează astăzi ca răzbunători ai lui. La adăpostul acestui stindard și sub scutul acestei nobile cauze stau ei atît de trufaș cu mîinile pe arme în fața reginei.

Cele două stindarde fîlfîie, înfruntîndu-se majestuos, în bătaia vîntului. Numai că ostașii celor două tabere, deopotrivă, nu par cîtuși de puțin însuflețiți de vreun elan războinic. Nici unii, nici ceilalți nu se avîntă la atac peste rîulețul ce-i desparte : amîndouă cetele nu fac altceva decît să se mențină într-o ciudat de liniștită expectativă. Țăranii de la granițe, adunați în pripă de Bothwell, nu sînt din cale-afară de nerăbdători să se lase uciși pentru o cauză care le este străină și din care nu înțeleg nimic. Pe de altă parte, lorzilor nu le vine la îndemînă să pornească împotriva suveranei lor legitime, s-o înfrunte fățiș cu lancea, să ridice sabia asupra ei. Deși conștiința lor n-a făcut niciodată caz de povara unor fapte nelegiuite sau o unor urzeli necurate, deși nu s-au dat niciodată în lături cînd a fost vorba să se descoto-

rosească, să îndepărteze din drumul lor vreun stăpîn care le stătea în cale, fie și printr-o conjurație — căci știut este, se găsesc totdeauna la nevoie cîțiva țapi ispășitori, numai buni să se legene în ștreang în locul lor, ei rămînînd de fiecare dată basma curată — totuși a se ridica fățiș, la lumina zilei împotriva suveranei, ar însemna o încălcare prea flagrantă a ideii de feudalitate, care mai domină, cu deplină autoritate, veacul.

Du Croc, ambasadorul Franței, care a sosit și el pe cîmpul de luptă, ca simplu observator, remarcă atmosfera nu prea războinică în care se complac cele două tabere. De îndată se oferă să le servească drept mediator. Un steag alb flutură în lumina pașnică a acelei frumoase zile de vară, iar cele două cete își instalează taberele, ca pentru o lungă așteptare. Călăreții descalecă, pedestrașii se eliberează de povara armelor și își aștern fiecare merindele în timp ce Du Croc, în fruntea unei mici suite, trece rîulețul și, călare, se îndreaptă spre tabăra suveranei.

Insolită întrevedere ! Cea care-l primea de obicei pe ambasadorul Franței cu cea mai pretențioasă pompă, în cele mai costisitoare și epatante toalete, așezată sub somptuoasele baldachine, îl primește de data aceasta sitnd pe o piatră, îmbrăcată în veșminte țărănești țipătoare : o fustă scurtă care abia îi acoperă genunchii. Însă ținuta ei demnă, neînfrînta ei trufie, sînt tot atît de evidente ca și atunci cînd se înfățișa în ținută de gală. Ostenită, cu obrajii supți, de o neobișnuită paloare, ea dă frîu liber indignării. Cu siguranța unei suverane care știe că nu i se pot încălca ordinele, ordonă lorzilor să plece imediat armele în fața ei și să se retragă. N-a trecut decît puțină vreme de cînd, cu deasebită solemnitate, în urma cercetărilor riguros întreprinse, l-au declarat pe Bothwell nevinovat de moartea suveranului pentru ca acum să-l acuze de asasinat. Nu de mult ei înșiși i l-au adus și propus drept soț, iar acum se ridică împotriva acestei căsătorii calificînd-o nelegiuită. Fără doar și poate că mînia reginei este îndreptățită ; numai că nu despre dreptate se discută acum, în ceasul acesta care este al armelor scoase din teacă. În timpul întrevederii cu Du Croc, își face apariția și Bothwell, sosind în goana calului. Ambasadorul se mulțumește să-l salute, fără însă a-i întinde mîna. Atunci Bothwell intervine cu fermitate : vorbește răspicat, sigur de el, fără ocolișuri ; nici urmă de teamă

nu-i umbrește privirea dîrză și îndrăzneață; chiar Du Croc este impresionat de atitudinea semeață a acestui *desperado*. *„Trebuie să mărturisesc*, spune el în raportul lui, *că mi s-a înfățișat ca un mare războinic, sigur de sine, capabil să-și conducă supușii cu autoritate, un bărbat energic și îndrăzneț. Nu mă puteam opri să nu-l admir, cînd vedeam că în fața unor dușmani net superiori, el, care putea conta doar pe jumătate din oamenii lui, rămînea totuși hotărît, de neclintit.“* Bothwell propune soluționarea conflictului printr-un duel, pe care e gata să-l susțină cu oricare din lorzii de același rang. Căci a lui este cauza cea dreaptă, și Dumnezeu îl va ocroti. Nu-și pierde buna dispoziție nici în momentele cele mai critice și-i propune lui Du Croc să asiste la acest spectacol amuzant și antrenant instalat pe o colină. Regina însă respinge categoric soluția duelului. În sufletul ei mai speră încă în intimidarea lorzilor; ceea ce i-a lipsit dintotdeauna acestei incurabile romantice a fost simțul realității. Du Croc sesizează curînd inutilitatea intervenției lui; galantul bătrîn ar dori din toată inima s-o poată ajuta pe tînăra regină gata dintr-o clipă în alta să izbucnească în plîns — dar atîta vreme cît nu renunță la Bothwell, nu există scăpare pentru ea. Cum însă ea nici nu acceptă să asculte o asemenea propunere, tot ce-i rămîne de făcut este să se încline cu desăvîrșită curtoazie în fața ei și s-o părăsească pentru a se întoarce la lorzi.

Tratativele au eșuat; e rîndul armelor să-și spună cuvîntul. Soldații însă se dovedesc mai isteți și mai realiști decît conducătorii lor. Ei văd prea bine că domnii sus-puși se tocmesc cu destulă amabilitate. La ce bun atunci să se măcelărească între ei, fără nici o pricină și încă într-o zi atît de luminoasă și de însorită? Se foiesc, ezită, iar Maria Stuart, după ce își vede spulberată și cea din urmă iluzie, le poruncește zadarnic să pornească la luptă. Oamenii nu-i mai dau ascultare. Adunătura aceasta strînsă mai mult cu arcanul se împrăștie, se risipește pe neobservate după ore și ore de trîndăveală și hoinăreală fără rost; lorzilor, cărora nu le scapă împrejurarea, trimit pe dată două sute de călăreți, care împiedică retragerea lui Bothwell și a reginei. Abia acum suverana înțelege cu adevărat gravitatea situației lor. Și, ca o adevărată îndrăgostită, nu se gîndește nici o clipă să se salveze pe sine; toate gîndurile, toate eforturile ei

sînt pentru salvarea iubitului. E dealtfel încredințată că nimeni nu va îndrăzni să ridice arma împotriva unei regine; după cum tot atît de încredințată este că nu-l vor cruța pe el, pentru a-l împiedica să dea în vileag unele amănunte care nu le-ar putea face cinste acestor așa-ziși răzbunători ai lui Darnley. De aceea, pentru prima oară se vede nevoită să-și calce în picioare mîndria: trimite un sol cu steagul alb spre tabăra lorzilor și-l roagă pe Kirkcaldy of Grange, comandantul trupei de călăreți, să se înfățișeze neînsoțit dinaintea ei.

Ordinul suveranei mai e încă sfînt, nu și-a pierdut puterea de fascinație, vraja lui mai funcționează încă, Kirkcaldy of Grange face semn războinicilor săi să se oprească. Se prezintă pe dată, singur, în fața reginei și, înainte de a rosti un cuvînt, îngenunchează cu supunere la picioarele ei. Asta însă nu-l împiedică să rămînă neclintit în condiția pe care o pune pentru încetarea ostilităților: să-l părăsească pe Bothwell și să-i urmeze pe lorzi la Edinburgh, promițînd la rîndul lui că-i va acorda deplină libertate lui Bothwell.

Tăcut, Bothwell asistă la această scenă solemnă și dovedește că știe să adopte o atitudine plină de demnitate: nu rostește nici un cuvînt, nu-și exprimă nici o opinie ca să nu influențeze hotărîrea reginei. Înfățișarea lui dîrză mărturisește limpede că e gata să se avînte, călare, singur, împotriva celor două sute de călăreți de la poalele colinei care nu așteaptă decît semnul cu spada ridicată a lui Kirkcaldy; cu toate acestea se apropie de regină, o îmbrățișează — fără să știe că este pentru ultima oară — încalecă apoi și, dînd pinteni calului, dispare într-un nor de praf, însoțit numai de cîțiva slujitori. Visul a luat sfîrșit. Urmează acum trezirea cea de pe urmă și cea mai cumplită.

E o dezmeticire teribilă, de o violență nespusă. Lorzii i-au propus Mariei Stuart că o vor însoți la Edinburgh înconjurînd-o cu toată cinstea datorată unei regine și s-ar putea ca aceasta să le fi fost într-adevăr intenția. Dar de îndată ce se apropia de ei, umilită, în hainele ei sărace și prăfuite, gloata mercenarilor izbucnește în batjocuri și insulte. Cîtă vreme temutul pumn de fier al lui Bothwell o ocrotea, ura poporului mocnea înăbușită.

Acum, cînd nimeni n-o mai apără, ura aceasta iese la iveală, insolentă, nestăpînită. O regină înfrîntă încetează să mai fie regină pentru niște hoarde dezlănțuite. Ele se năpustesc asupra ei, la început numai curioase, apoi de-a dreptul sfidătoare, nerușinate și huiduielile nu mai pot fi înăbușite : *„Tîrfa pe rug ! În foc cu soția ucigașă !“* Kirkcaldy ține zadarnic piept lovind cu sabia în dreapta și-n stînga ; tot mai aprinși mercenarii năvălesc din nou și steagul, pe care e înfășurat soțul asasinat și copilul ce imploră răzbunare, este fluturat ca o provocare în fața prizonierei. Drumul de la Langside la Edinburgh, străbătut în patru ore — de la șase după-amiază pînă la zece seara — e un adevărat calvar pentru regina șfichiuită tot timpul cu ocări și batjocuri. Poporul dă năvadă din case, din sate, ca să o vadă pe regina prizonieră și uneori înghesuiala mulțimii curioase e atît de mare, încît rîndurile soldaților sînt rupte și ei nu pot înainta decît unul în urma celuilalt. Niciodată Maria Stuart n-a trăit o împrejurare mai cumplită.

Dar o femeie atît de orgolioasă oricît ar fi de înjosită nu poate fi totuși îngenuncheată. Ca o rană pînă nu de mult ignorată, care izbucnește dintr-o dată cu toată virulența, tot astfel Maria Stuart își simte înfrîngerea abia cînd i se aruncă în față întreaga batjocură. Sîngele ei aprins, sîngele Stuarților și al familiei de Guise, clocotește în ea. În loc să plece capul cu fățărnicia prudenței, Maria Stuart îi trage la răspundere pe lorzi pentru vorbele de ocară ale mulțimii. Ca o leoaică înfuriată, se întoarce spre ei, îi împroșcă cu amenințări : că-i va spînzura, că-i va țintui pe cruce ; prinde brusc mîna lordului Lindsay care călărește alături de ea și rostește : „Jur pe mîna aceasta că voi avea capul tău“. Ca întotdeauna în momentele de primejdie, curajul ei alimentat de o maximă enervare capătă dimensiuni grandioase, absurde. Deși știe că e în mîinile lor, nu se poate înfrîna să nu le scuipe în obraz toată ura și disprețul ei, în loc să tacă din prudență sau să-i măgulească din lașitate.

Poate că această atitudine violentă provoacă asprimea lorzilor. Căci acum, cînd își dau seama că i-au provocat într-atît mînia încît pe viitor nu se mai pot aștepta la iertare și împăcare din partea ei, consideră că nu mai au nimic de pierdut dacă fac totul pentru ca recalcitranta regină să simtă amarnic cît e de dezarmată. În loc s-o conducă la castelul ei din Holyrood, situat în afara zidu-

rilor orașului, o silesc să intre călare în oraș, trecînd pe lîngă locul crimei de la Kirk o'Field și străbătînd apoi străzile înțesate de gură cască. Pe urmă, e dusă la casa armașului din High Street și expusă mulțimii de parcă ar fi țintuită la stîlpul infamiei. Apoi este dusă într-o încăpere și i se pun străji la ușă ; nici una din doamnele ei de onoare și nici măcar servitoarele nu sînt lăsate să intre la ea. De șase zile nu și-a schimbat veșmintele, n-a pus nimic în gură de dimineață. De la răsăritul pînă la apusul soarelui, femeia aceasta a avut de parcurs un drum greu, de la mărire la decădere : a pierdut un regat, și-a pierdut iubitul... a pierdut totul. Afară, sub fereastra ea, se adună, ca în fața unei cuști cu gratii, o mulțime dezlănțuită care-și bate joc de prizoniera dezarmată ; vorbele de ocară ale plebei ațîțate răsună strident, zvîrlite spre ea ca o grindină de pietre, și abia acum, cînd lorzii consideră că nu umilit-o destul, încearcă să trateze cu ea. De fapt, tot ce pretind ei este ca Maria Stuart să se dezică definitiv de Bothwell. Dar această îndărătnică femeie luptă cu și mai multă îndrăzneală pentru o cauză pierdută decît pentru una cu șanse de succes. Ea respinge propunerea cu dispreț — și chiar unul dintre adversarii ei e nevoit să mărturisească mai tîrziu : „Niciodată n-am văzut o femeie mai curajoasă și mai vitează decît fusese regina în momentul acela".

Lorzii n-au putut-o sili pe Maria Stuart să renunțe la Bothwell ; amenințările n-au nici un efect asupra ei. Atunci, cel mai inteligent dintre ei găsește o altă cale, aceea a vicleniei. Maitland, vechiul și pînă mai ieri credinciosul ei sfetnic, are la îndemînă metode mai rafinate. El încearcă să-i ațîțe mîndria, să-i stîrnească gelozia ; îi relatează — poate că e adevărat, poate că nu, cine poate despărți minciuna de adevăr din vorbele unui diplomat ? — că Bothwell a înșelat-o, că a continuat să întrețină relații intime cu tînăra lui soție, în săptămînile ce-au urmat cununiei. Mai mult chiar, i-ar fi jurat că numai pe ea o consideră legitimă și că regina e pentru el doar o concubină. Maria Stuart însă a învățat să nu se mai încreadă în vorbele acestor amăgitori. Cele auzite, departe de a o îmblînzi, dimpotrivă o încrîncenează și mai mult și astfel, orașul Edinburgh asistă la un spectacol de necrezut : regina Scoției apare deodată de după gratiile ferestrei cu rochia sfîșiată, cu pieptul descoperit, cu părul despletit, ca o biată nebună ; și, în fața poporului, care

de la dușmănie trece repede la o adîncă emoție, izbucnește deznădăjduită în hohote de plîns, strigînd să fie eliberată din închisoarea în care au întemnițat-o proprii ei supuși.

Situația se agravează cu fiecare clipă ce trece, devine intolerabilă. Lorzii ar fi acum bucuroși să poată calma spiritele și restabili armonia. Simt însă că e prea tîrziu, că au împins lucrurile prea departe ca să mai poată da înapoi. S-o instaleze din nou la Holyrood ca regină, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, e cu neputință acum. Pe de altă parte nici în casa armașului, la discreția unei mulțimi ațîțate, n-o pot lăsa căci asta ar însemna să-și asume o imensă răspundere, să fie chemați să dea socoteală, pentru fapta lor, în fața Elisabetei și a tuturor suveranilor lumii. Singurul care într-un asemenea moment ar fi capabil să ia o hotărîre, și ar avea și curajul și autoritatea necesară pentru a o impune, ar fi fost Moray, care însă lipsește din țară ; fără el, lorzii nu îndrăznesc nimic. De aceea, ca o măsură provizorie chibzuiesc că ar fi prudent s-o ducă într-un loc sigur și alegerea lor se oprește asupra castelului Lochleven. Un castel cu totul izolat, situat în mijlocul unui lac, a cărui stăpînă e Marguerite Douglas, mama lui Moray, femeia de la care nu se așteaptă sentimente prea afectuoase față de fiica Mariei de Guise, cea care i-a renegat fiul, pe James al V-lea. În proclamația lor lorzii au evitat cu prudență cuvîntul primejdios „captivitate". Potrivit proclamației, izolarea nu are alt scop decît *„de a împiedica pe majestatea sa să intre în legătură cu numitul conte Bothwell și să se înțeleagă cu oamenii care ar vrea să-l scape de meritata pedeapsă ce i se cuvine pentru crima lui"*. Nu e decît jumătate de măsură, un provizorat, o ieșire din încurcătură, impusă de frică și proclamată de niște lorzi cu o conștiință cam încărcată, care nu îndrăznesc încă să se recunoască rebeli ; deocamdată se mulțumesc să tune și să fulgere împotriva fugarului Bothwell, iar intenția lor tăinuită de a o detrona pentru totdeauna pe Maria Stuart e ascunsă, cu lașitate, sub tot felul de cuvinte bombastice și înflorituri retorice. Astfel, ca să nu contrarieze poporul care așteaptă excitat spectacolul judecății și execuției „tîrfei", Maria Stuart e adusă la Holyrood, în seara de 17 iunie, cu o gardă de trei sute de oameni. Dar îndată ce s-a lăsat întunericul și cetățenii s-au retras pe la casele lor, o escortă de călăreți o înso-

țesc pe prizonieră la Lochleven, într-o tristă cavalcadă care durează pînă spre zori. Negurile nopții nu s-au risipit încă și Maria Stuart deslușește în zare sclipirile întunecate ale lacului și, în mijlocul lui, castelul bine fortificat, adevărată fortăreață singuratică, inaccesibilă, unde își va petrece amarele zile de captivitate — cine știe cîtă vreme ? E trecută apoi dincolo într-o barcă cu vîsle și porțile strașnic ferecate se închid necruțătoare, în urmă-i. Așa se sfîrșește întunecata, romantica, pasionata ei baladă cu Darnley și Bothwell ; ceea ce începe acum va fi o melancolică melopee, un jalnic cîntec fără de sfîrșit, cronica unei lungi și nesfîrșite captivități.

DETRONAREA

(Vara, 1567)

CU ÎNCEPERE DIN ACEASTĂ ZI, HOTĂRÎTOARE ÎN desfășurarea destinului ei — 17 iunie — cînd lorzii au sechestrat-o în castelul Lochleven, Maria Stuart va deveni o permanentă preocupare și neliniște pentru toate Curțile europene. Căci drama ei impune conducătorilor lumii o problemă nouă, profund tulburătoare : ce i se poate întîmpla unui monarh care intră în dezacord cu poporul ce-l stăpînește și se dovedește nedemn de coroana ce-o poartă ? Aici greșeala se arată a fi incontestabil de partea suveranei ; prin pasiunea ei nebunească, Maria Stuart și-a creat o situație imposibilă, intolerabilă. Și-a ales drept soț, împotriva voinței nobilimii, a poporului, a clerului, un om însurat, pe care opinia publică îl acuza unanim ca ucigaș al regelui Scoției. Nu numai că a nesocotit legea și morala, dar chiar și în situația dificilă în care se află refuză cu încăpățînare să anuleze acest mariaj absurd. Pînă și prietenii ei, animați de cele mai bune intenții, sînt toți de acord că nu va putea rămîne mai departe suverană a Scoției păstrîndu-l pe ucigaș alături de ea.

Dar la ce mijloace s-ar putea recurge pentru a o sili pe regină fie să-l îndepărteze pe Bothwell fie să renunțe la coroană în favoarea fiului ei ? Răspunsul e categoric : nu

există asemenea mijloc ! Căci, în epoca aceea, nici o lege nu îngăduia poporului să ridice vreun veto, să protesteze sau să-și blameze suveranul ; orice jurisdicție se oprește la treptele tronului. Monarhul nu se află situat în cadrul dreptului civil, ci în afara și deasupra lui. Uns, ca și preotul, stăpînind din voința Domnului, el nu-și poate ceda sau dărui funcția. Nimeni nu-l poate despuia de demnitatea sacră cu care a fost investit ; conform concepției absolutiste a veacului mai degrabă i se poate lua viața decît coroana. El poate fi asasinat, însă nu detronat, căci exercitarea vreunei silnicii împotriva lui ar însemna răsturnarea structurii și normelor ierarhice ale universului. Prin căsătoria ei nelegiuită, Maria Stuart a pus lumea în fața unei întrebări grave și inedite, care cerea o dezlegare fără precedent. Prin destinul ei se decide nu numai asupra unui conflict izolat, ci asupra unui principiu de ordin spiritual, asupra unei noi concepții despre lume.

Așa se explică faptul că lorzii caută cu atîta febrilitate o soluție amiabilă, conciliatoare, deși s-ar fi simțit mai degrabă îndemnați spre o măsură radicală. Din depărtarea acelui secol se mai simte încă stînjeneala lorzilor de a se fi răsculat împotriva suveranei și de a o fi făcut ostatică. De aceea gestul lor n-a fost radical de la început. Ar fi fost de ajuns ca regina să declare nulă căsătoria ei cu Bothwell și să-și recunoască greșeala pentru a i se îngădui — cu toată faima proastă și autoritatea diminuată, cu care se alesese — să se reîntoarcă în condiții onorabile la Holyrood și să-și aleagă alt soț, demn de rangul ei. Dar dîrzenia Mariei Stuart nu era atît de ușor de înfrînt. În trufia ei trezindu-se infailibilă, nu înțelege nici acum că s-a făcut vinovată de nechibzuință, prin condamnabila ușurință de care a dat dovadă provocînd atîtea scandaluri : Chastelard, Rizzio, Darnley, Bothwell... Nu înțelege să facă nici cea mai măruntă concesie. Împotriva întregii țări, împotriva lumii întregi chiar, ea îl apără pe asasin, refuză să se despartă de el sub motivul că astfel, copilul pe care-l așteaptă de la el ar veni pe lume ca bastard. Încă plutește în nori ; nu vrea să privească în față realitatea. Dar această temerară încăpățînare care, tot atît de bine ar putea fi calificată sublimă sau prostească este cea care dezlănțuie toate abuzurile, toate actele de violență ce se vor săvîrși împotriva ei, ducînd astfel la un deznodămînt ale cărui roade se vor repercuta peste veacuri. Nu numai ea, ci și Carol I, nepotul ei, vor plăti cu viața

ambiția de a domni după bunul plac, această nemărginită autocrație regească.

La începu regina se bucură de oarecare protecție. Căci un conflict atît de grav, atît de răsunător, între o suverană și supușii ei, nu-i poate lăsa indiferenți pe cei interesați, pe cei de un rang cu ea, pe ceilalți monarhi ai Europei. Îndeosebi Elisabeta ia atitudine în favoarea adversarei ei de pînă acum. Faptul acesta a fost deseori considerat ca o dovadă în plus a duplicității, a oportunismului Elisabetei. În realitate însă atitudinea ei era firească și sinceră. Căci dacă o apără acum cu toată autoritatea pe regina Scoției, nu o face de dragul Mariei Stuart, cea care prin purtarea ei îndoielnică s-a acoperit de oprobriu. Ci, ca suverană ridicîndu-se în apărarea altei suverane, apără de fapt ideea inviolabilității dreptului monarhic, principiul suveranității— altfel spus propria ei cauză. Elisabeta, suficient de suspicioasă în ceea ce privește fidelitatea propriei nobilimi, nu poate tolera nepedepsit, în țara vecină, un exemplu atît de primejdios, nu poate asista în liniște cum niște simpli supuși ridică armele împotriva unei regine și o țin în captivitate. În dezacord, de data aceasta, cu sfetnicul ei, Cecil, care ar fi preferat să-i ocrotească pe lorzii protestanți și chiar le-ar fi făcut bucuros unele servicii ea e ferm hotărîtă să-i readucă la supunere și asta cît mai repede cu putință, pe cei care au cutezat să înfrunte suveranitatea regală. Căci, apărîndu-și rivala ea își apăra de fapt propria-i poziție. Trebuie să i se dea crezare de astă dată, cînd spune că această gravă împrejurare o tulbură și o mișcă în cel mai înalt grad. Nu pregetă să-i trimită vorbă reginei ostatice că e gata s-o sprijine ca pe o soră, reproșîndu-i însă în același timp, cu mare severitate, greșelile săvîrșite ca femeie. Ea trage o linie de demarcație netă între opinia sa personală și atitudinea sa politică : „*Madame,* îi scrie Elisabeta, *se știe dintotdeauna că numai la nenorocire se verifică adevărații prieteni și deoarece s-a ivit acum un prilej de a ne dovedi prin fapte prietenia, am socotit că e oportun, atît pentru situația noastră cît și a dumneavoastră, să aducem prin această scurtă scrisoare o mărturie a sentimentelor noastre... Madame, vă spun cu totul deschis că nu mică a fost mîhnirea noastră, văzînd că v-ați arătat atît de nesocotită în ce privește căsătoria dumneavoastră, și a trebuit să constatăm că nu aveți un singur prieten în toată lumea, care să aprobe această purtare. Am*

minți dacă am afirma altceva. Căci cum v-ați fi putut păta mai rău onoarea decît prin faptul că v-ați măritat atît de grabnic cu un om care, pe lîngă celelalte isprăvi care i-au creat peste tot o faimă rea, este acuzat de către opinia publică, de asasinarea defunctului vostru soț? Prin aceasta, sînteți bănuită de complicitate, cu toate că noi nădăjduim cu încredere că această bănuială este neîntemeiată. Și în ce primejdioase împrejurări v-ați căsătorit cu omul acesta! Soția lui mai trăiește, astfel că nici după legea divină și nici după cea pămîntească, dumneavoastră nu puteți deveni soția lui legitimă și chiar copiii dumneavoastră nu pot fi considerați legitimi! Vedeți prin urmare lămurit ce gîndim despre această căsătorie și regretăm sincer că nu ne putem schimba părerea în ciuda mulțimii de argumente cu care pledează pentru aceasta trimisul dumneavoastră. Am fi dorit ca, după moartea soțului vostru, cea dintîi grijă a dumneavoastră să fi fost prinderea și pedepsirea ucigașilor. Dacă așa ar fi decurs lucrurile — și se pare că n-ar fi fost cîtuși de puțin dificil să-i prindeți — poate că unele puncte obscure din căsătoria dumneavoastră ar fi apărut atunci într-o altă lumină. Astfel, din prietenie pentru dumneavoastră și din legătura de sînge dintre noi și defunctul dumneavoastră soț, nu vă putem spune decît că voim să facem tot ce stă în puterea noastră pentru ca asasinatul să fie ispășit precum se cuvine, oricare dintre supuși ar fi acela ce l-a săvîrșit și oricît de aproape s-ar afla el acum de dumneavoastră."

Acestea sînt cuvinte limpezi, dure, tăioase, ascuțite ca briciul, cuvinte care nu mai lasă deschisă nici o portiță echivocului și nu permit nici o altă interpretare. Constituie dovada cea mai grăitoare că Elisabeta era pe deplin convinsă de complicitatea Mariei Stuart. Căci, fără îndoială, Elisabeta era la curent cu evenimentele de la Kirk O'Field, datorită spionilor ei și informațiilor furnizate de Moray, cunoștea fiecare amănunt al acestei istorii mult mai exact decît le puteau cunoaște — peste secole — cei mai înfocați apărători ai Mariei Stuart. Cu degetul întins, ea îl indică pe Bothwell, ca pe adevăratul asasin; nimic mai semnificativ decît faptul că în această scrisoare diplomatică, ea folosește termenul atenuat: „nădăjduim" și nicidecum unul mai categoric care să exprime convingerea că Maria Stuart nu este părtașă la crimă. „Nădăjduim" este doar un cuvînt politicos, de circumstanță, total neconvingător într-o împrejurare de o extremă gravitate

cum e aceea a unui asasinat ; cine își ascute auzul poate discerne cu ușurință că Elisabeta nu se angajează cu nimic, nu e dispusă să garanteze nevinovăția Mariei Stuart, ci că dorește, și asta numai din solidaritate monarhică, să se pună o surdină acestei gălăgioase și scandaloase istorii. Dar, pe cît de intolerantă se dovedește Elisabeta, cînd e vorba să condamne pe plan personal purtarea Mariei Stuart, pe atît de energic și susținut găsește că este de datoria ei să-i apere reputația — *sua res agitur* — ca suverană. „*Pentru a vă aduce o cît de infimă consolare*, continuă ea în această remarcabilă scrisoare, *în nenorocirea care v-a lovit, vă încredințăm că voim să întreprindem tot ce stă în puterea noastră și tot ce socotim oportun pentru apărarea onoarei și asigurarea securității voastre.*"

Și într-adevăr, lucru cu totul neprevăzut, Elisabeta se ține de cuvînt. Dă ordin ambasadorului ei să protesteze vehement împotriva tuturor măsurilor luate de rebeli contra Mariei Stuart ; îi avertizează cum nu se poate mai limpede pe lorzi că, în cazul săvîrșirii unui act de violență, se pot aștepta la război din partea Angliei. Într-o scrisoare de o severitate exemplară, vestejește pretenția lor din cale-afară de semeață de a se face judecătorii unei regine încoronate. „*Unde se găsește în Sfînta Scriptură un pasaj care îngăduie supușilor să înlăture de pe tron pe suveranul lor ? Există în cadrul vreunei monarhii creștine vreo lege scrisă pe temeiul căreia supușii se pot atinge de persoana suveranului lor, îl pot întemnița sau îl pot tîrî în fața judecății ?... Condamnăm deopotrivă cu lorzii asasinarea vărului nostru, a regelui, iar căsătoria surorii noastre cu Bothwell ne-a indignat mai mult decît pe oricare dintre ei. Dar nu putem îngădui și tolera felul cum lorzii și-au luat libertatea să procedeze față de regina Scoției. Deoarece după legea lui Dumnezeu ei sînt supuși, iar dînsa e suverană, ei n-o pot sili să răspundă la acuzația lor, căci nu e în firea lucrurilor ca un cap să fie supus picioarelor.*"

Dar se petrece un fapt fără precedent : pentru prima oară în istorie lorzii se opun fățiș Elisabetei, refuză să-i dea ascultare, cu toate că cei mai mulți dintre ei se află de ani de zile în solda sa. De cînd cu uciderea lui Rizzio, au înțeles cu prisosință, pe propria lor piele, la ce se pot

aştepta dacă Maria Stuart pune din nou mîna pe putere; ştiu prea bine că nici ameninţările şi nici făgăduielile n-au putut-o determina să renunţe la Bothwell, iar ameninţările cumplite, isterice din timpul cavalcadei spre Edinburgh, jurămintele umilitei regine că se va răzbuna, că „va avea capul lor", le răsună încă sinistre în urechi. După ce s-au ostenit să-l înlăture din calea lor mai întîi pe Rizzio, apoi pe Darnley şi în cele din urmă pe Bothwell, să ajungă iarăşi nişte supuşi ascultători şi dezarmaţi ai acestei femei nechibzuite, pe care nu se mai pot bizui cîtuşi de puţin? Ar fi infinit mai comod pentru dînşii să încoroneze ca rege pe fiul Mariei Stuart — copil de un an — căci un copil nu poate pornuci şi, timp de douăzeci de ani, pînă la majoratul lui, ei ar trăi în linişte ca stăpîni nesubordonaţi şi unici ai ţării.

Cu toate acestea, lorzilor le-ar fi lipsit curajul de a se împotrivi făţiş Elisabetei, cea care îi ocrotea şi stipendia în taină, dacă întîmplarea nu ar fi făcut să cadă pe neaşteptate în mîinile lor o armă cu adevărat zdrobitoare împotriva Mariei Stuart. Şase zile după bătălia de la Carberry Hill, le parvine, graţie unui ordinar trădător, o ştire care le pică de-a dreptul din cer: James Balfour, cel care a fost mîna dreaptă a lui Bothwell la asasinarea lui Darnley şi care acum, cînd vîntul şi-a schimbat direcţia, simte pămîntul clătinîndu-i-se sub picioare, întrevede deodată o soluţie întru salvarea sa şi aceasta nu poate fi decît o nouă ticăloşie. Ca să se pună bine cu puternicii zilei îşi trădează stăpînul de ieri, prietenul surghiunit. În mare taină, el transmite lorzilor vestea importantă că fugarul Bothwell ar fi trimis la Edinburgh pe unul dintre slujitorii săi cu misiunea de a ridica din castel, neştiut de nimeni, o anume casetă rămasă acolo cuprinzînd documente de covîrşitoare importanţă. Slujitorul acesta, pe numele lui Dalgleish, e arestat şi pus la cazne insuportabile pînă ce, sub ameninţarea cu moartea, divulgă ascunzătoarea. Se descoperă astfel, sub un pat, o preţioasă casetă de argint, dăruită pe vremuri de Francisc al II-lea soţiei sale, Maria Stuart, şi dăruită de ea la rîndul ei — ca dealtfel tot ce poseda — preaiubitului Bothwell. Acesta obişnuia de atunci să-şi păstreze în acest scrin rezistent, ce nu putea fi deschis decît cu chei complicate, documentele particulare, probabil şi promisiunea de căsătorie, scrisorile reginei, la un loc cu tot felul de acte compromiţătoare pentru lorzi. De bună seamă considerase prea ris-

cant să ia asupra lui documente de o asemenea importanță, în toiul fugii la Borthwick. De aceea preferase să le ascundă într-un loc sigur, în castel, urmînd ca ele să-i fie aduse ulterior, de către un servitor de încredere. Căci atît *„bondul“* încheiat cu lorzii, cît și promisiunea de căsătorie a reginei și scrisorile ei intime îi puteau folosi în momente dificile, fie pentru șantaj, fie pentru propria sa justificare. Deținînd asemenea documente importante îi avea la mînă, pe de o parte, pe regină în cazul cînd nestatornica femeie s-ar fi arătat înclinată să se lepede de dînsul, pe de altă parte pe lorzi, în cazul cînd ei ar fi vrut să-l acuze de crimă. Îndată ce s-a pus oarecum la adăpost, era deci de cea mai mare importanță pentru proscris să ajungă iarăși în posesia acestor zdrobitoare dovezi, atît de împovărătoare pentru adversari. De aceea o captură atît de neașteptată, tocmai în acest moment, este pentru lorzi o întîmplare cum nu se poate mai norocoasă : căci pot, pe de o parte, să distrugă, necontrolați de nimeni, orice document compromițător pentru dînșii (dovezile de participare la asasinatul lui Darnley) și, pe de altă parte, să se folosească fără scrupule de toate celelalte dovezi împotriva suveranei.

Conducătorul clanului, contele de Morton, primește în păstrare pe timpul nopții, caseta încuiată. A doua zi este convocată întreaga nobilime, printre care se află — amănunt deloc neglijabil — catolici și prieteni devotați ai Mariei Stuart ; încuietoarea e forțată și caseta deschisă în prezența lor. Se află în ea celebrele „scrisori din casetă“, și sonetele reginei scrise chiar de mîna ei. Nu este cazul să punem aici din nou în discuție problema identității textelor tipărite cu cele originale ; ceea ce putem afirma cu certitudine este că toate acest scrisori și sonete sînt din cale afară de compromițătoare pentru Maria Stuart. Căci ce altă explicație se poate da faptului că din momentul acesta atitudinea lorzilor se schimbă radical : devin subit mai îndrăzneți, mai siguri pe ei. În entuziasmul primului moment se grăbesc să răspîndească, cu nespusă satisfacție, pretutindeni vestea, înainte de a fi avut timp să transcrie documentele (dacă le-au transcris) — și cu atît mai puțin să le falsifice (dacă le-au falsificat) ; de asemenea nu pregetă să trimită cu mare urgență un mesager în Franța, cu misiunea de a comunica verbal lui Moray conținutul principalelor scrisori compromițătoare. Îl înștiințează pe dată pe ambasadorul francez, îi interoghează, după toate regu-

lile penale, pe servitorii lui Bothwell și redactează de față cu ei procesul-verbal : e greu de presupus că ar fi procedat cu atîta siguranță dacă hîrtiile găsite n-ar fi justificat atitudinea lor, n-ar fi constituit dovada definitivă și inatacabilă din punct de vedere juridic, a relațiilor intime și a complicității Mariei Stuart cu Bothwell. După toate încercările cărora le-a fost sortită și care sînt încă departe de a fi ajuns la sfîrșit, regina trebuia să mai suporte și această cumplită rușine, această lovitură care nimerește în plin.

Căci descoperirea acestor scrisori, într-un moment atît de critic, înseamnă un imens avantaj pentru rebeli ; prin ele își consolidează definitiv poziția. Dețin în sfîrșit justificarea morală, îndelung căutată, a nesupunerii lor. Pînă acum, l-au acuzat numai pe Bothwell de asasinarea regelui, ferindu-se însă să-l urmărească serios pe fugar, de teama că el ar putea da în vileag și propria lor complicitate. Iar împotriva reginei n-ar fi putut aduce pînă acum altă învinuire decît aceea de a se fi măritat cu presupusul ucigaș al bărbatului ei. Acum însă, lucrurile se schimbă : ei — nevinovați, care nici nu bănuiau ceva ! — „descoperă" deodată că regina e complice la crimă ; prin mărturisirile atît de nesăbuit așternute pe hîrtie, imprudenta a înarmat mîna acestor cinici și exersați șantajiști, cu o armă în fața căreia nu mai are altceva de făcut decît să capituleze. Deținînd scrisorile ei dețin de fapt mijlocul cel mai sigur de a o soma să transmită „de bună voie" fiului ei coroana regală, făcînd-o să înțeleagă că dacă se încăpățînează să refuze o vor acuza în mod public de adulter și de complicitate la crimă.

De fapt nu se gîndesc nici o clipă s-o acuze fățiș ei înșiși, căci știu bine ce riscă. Știu bine că Elisabeta nu va admite niciodată vreo acțiune penală întreprinsă de ei împotriva reginei lor. De aceea se mențin cu prudență în umbră, lăsînd procesul public în seama altcuiva. Rolul de a stîrni opinia publică împotriva Mariei Stuart îi revine lui John Knox, care-l acceptă cu nespusă satisfacție, găsind că a sosit prilejul să dea frîu liber urei sale sacre și fanatice de preacinstit slujitor al Domnului. După asasinarea lui Rizzio, agitatorul acesta s-a dovedit destul de realist și a dat repede bir cu fugiții pentru a nu suporta consecințele. Acum însă, cînd toate întunecatele preziceri despre „sîngeroasa Jezabel" și despre nenorocirile pe care le va provoca prin frivolitatea ei i s-au îm-

plinit cu vîrf și îndesat, el se întoarce la Edinburgh, învăluit în mantaua profetului. De pe amvon tună acum și fulgeră împotriva păcătoasei papistașe cerînd să fie adusă în fața judecății ; preotul biblic vrea ca regina adulteră să nu scape de osînda ce i se cuvine. Duminică de duminică, predicatorii reformați au un ton tot mai semeț și mai revendicativ. Sînt tot mai necruțători : de pe amvon ei instigă mulțimea surescitată, amețită de predicile lor însuflețite, declară sus și tare că unei regine îi este tot atît de puțin îngăduit ca și celei din urmă femei din popor să se facă vinovată de adulter și de crimă. În cuvinte tăioase, ei pretind execuția Mariei Stuart și această necurmată ațîțare nu rămîne fără ecou. Ura se revarsă din biserică în stradă. Ațîțată de perspectiva de a o vedea dusă la eșafod, în îmbrăcăminte de osîndită, pe femeia trufașă spre care pînă nu de mult privirile se înălțau cu frică, mulțimea cere procesul. Poporul, care pînă deunăzi nu se bucurase de dreptul de a-și spune cuvîntul în Scoția, este lăsat acum să ridice glasul. Cu cel mai aprins zel tună și fulgeră împotriva reginei femeile : *„The women were most furiow and impudent against her, yet the men were bad enough"*. Căci fiecare dintre ele știe prea bine că ar fi fost țintuită fără milă la stîlpul infamiei și arsă pe rug dacă s-ar fi dedat cu atîta nerușinată libertate plăcerilor nelegiuite ale adulterului. De ce dar doamna cea mai sus-pusă a țării să poată trăi nestingherită în desfrînare și crimă, să scape neosîndită ? Pentru că e regină ? Tot mai dezlănțuit, mai sălbatic se face auzit strigătul : *„Tîrfa pe rug" — „Burn the whore !"* Serios alarmat, ambasadorul englez raportează la Londra situația : *„E de temut că această tragedie care a început cu asasinarea italianului David și a continuat cu a lui Darnley, se va sfîrși cu moartea reginei"*.

Lorzii nici n-au urmărit altceva. Acum, tunurile au fost aliniate pentru bătălie, gata să nimicească orice împotrivire a Mariei Stuart pusă în fața unei abdicări „de bunăvoie". Actele au și fost pregătite, pentru a se da curs cererii lui John Knox : regina să fie pusă sub acuzare pentru vina de a fi nesocotit legile și — după îndelungi deliberări se aleg cu precauție termenii — „pentru purtare necuviincioasă cu Bothwell și cu alții" *(incontinence with Bothwell and others)*. Dacă regina își menține refuzul de a abdica, se va da citire, în sala de judecată publică, scri-

sorilor compromițătoare din casetă, dovedindu-se astfel complicitatea ei la pregătirea asasinatului ; purtarea ei infamă va fi astfel divulgată și rebeliunea lorzilor își va afla cea mai deplină justificare în fața lumii întregi. În această împrejurare nici Elisabeta și nici vreun alt monarh nu va mai avea temei să intervină întru apărarea unei suverane care se denunță prin propriile-i scrisori, ca ucigașă și concubină a complicelui ei.

Înarmați cu această amenințare, Lemville și Lindsay pornesc, la 26 iulie, spre Lochleven. Ei aduc gata pregătite trei pergamente pe care Maria Stuart urmează să le semneze dacă dorește să se salveze de la rușinea unei acuzații publice în fața lumii întregi. În primul document regina declară că se simte ostenită, greu apăsată de povara domniei și că e „fericită“ să renunțe la coroană, fiindcă nu mai are nici puterea, nici chemarea s-o poarte. În al doilea, își dă consimțămîntul la încoronarea fiului ei ; iar în cel de al treilea încredințează regența lui Moray, fratele ei vitreg, sau unui regent-înlocuitor.

Melville, singurul dintre lorzi care pe lîngă supus îi mai este și un prieten afectuos are misiunea de a-i vorbi, de a o convinge că e spre binele ei să accepte capitularea. Dealtfel acum este pentru a treia oară cînd se înfățișează înaintea ei cu misiunea de a o determina să se despartă de Bothwell și să aplaneze conflictul. De fiecare dată se izbise însă de același încăpățînat refuz căci altfel, motiva ea, copilul ei și al lui Bothwell ar veni pe lume ca bastard. Acum însă, după descoperirea scrisorilor, nu-și mai poate îngădui o atitudine atît de fermă. Cu toate acestea și de data aceasta regina începuse prin a se opune, a rezista cu toată pasiunea de care e capabilă. Se împotrivește cu îndîrjire, izbucnește în lacrimi, declară solemn că mai degrabă renunță la viață decît la coroană — declarație pe care desfășurarea ulterioară a evenimentelor o va confirma. Însă Melville îi expune punct cu punct, în cele mai sinistre culori, la ce se poate aștepta dacă nu înțelege să cedeze : citirea scrisorilor în ședință publică, interogarea servitorilor captivi ai lui Bothwell și în cele din urmă cumplita și rușinoasa condamnare. Maria Stuart se cutremură de groază și de dezgust cînd își dă seama cît de imprudent procedase și în ce poveste murdară se află implicată, în ce situație nedemnă se pusese prin pasiunea sa

atît de nechibzuită. După îndelungă șovăire, după nenumărate izbucniri de revoltă, de sălbatică disperare, ea cedează în cele din urmă și semnează cele trei documente

Înțelegerea e încheiată. Însă, ca întotdeauna cînd e vorba de *„bonduri“* scoțiene, nici una dintre cele două părți nu se gîndește serios să se considere legată prin cuvînt și jurămînt. Lorzii vor da, cu toate acestea, citire în parlament scrisorilor Mariei Stuart și vor trîmbița în toată lumea complicitatea ei, ca să-i facă imposibilă orice reîntoarcere la domnie. Pe de altă parte, Maria Stuart nu se socoate cîtuși de puțin detronată prin faptul că și-a scris cu cerneală numele pe un pergament neînsuflețit. Tot ce dă realitate și esență acestei lumi : onoare, jurămînt, declarație scrisă — totul — este nul pentru dînsa, lipsit de orice valoare față de adevărul lăuntric al dreptului ei regesc, pe care îl simte tot atît de indisolubil legat de viața ei ca și sîngele cald ce-i curge în vine.

După cîteva zile, micul rege e încoronat ; poporul trebuie să se mulțumească cu un spectacol mai modest, în locul voiosului autodafé în piața publică pe care l-ar fi dorit. Ceremonia are loc la Stirling. Lordul Atholl ține coroana, Morton sceptrul, Glencairn spada iar Mar poartă în brațe copilul care va fi de acum înainte James al VI-lea al Scoției. Și faptul că John Knox este acela care îi dă binecuvîntarea trebuie să dovedească lumii că acest copil, acest nou rege încoronat, e smuls pentru totdeauna din ițele viclene ale ereziei romane. Poporul jubilează la porțile castelului, clopotele sună a sărbătoare, focuri de bucurie sînt aprinse în toată țara. Pentru moment — totdeauna numai pentru moment — pacea și bucuria domnesc iarăși în Scoția.

Acum, după ce partea cea mai grea și mai penibilă a acestei afaceri a fost săvîrșită de alții, Moray — omul manevrelor subtile — se poate întoarce triumfător acasă. Politica sa perfidă a dovedit încă o dată că e preferabil să stai deoparte cînd se iau hotărîri grave, primejdioase. El nu fusese de față la asasinarea lui Rizzio, a lipsit și în ziua asasinării lui Darnley, n-a luat parte la răscoala împotriva surorii sale ; mîinile sale nu sînt pătate cu sînge, loialitatea sa e imaculată. Timpul a lucrat în favoarea celui absent. Pentru că a știut să calculeze bine și să se înarmeze cu răbdare, i se oferă acum, cu toate onorurile

și fără pic de osteneală, tot ce rîvnise cu viclenie. Lorzii îi propun în unanimitate regența, ca unuia care s-a arătat cel mai prudent și mai înțelept dintre toți.

Dar Moray, născut să fie suveran pentru că știe să se stăpînească, nu se aruncă deloc cu lăcomie asupra puterii. E prea inteligent ca să accepte o asemenea demnitate ca o favoare din partea unor oameni asupra cărora intenționează să domnească cu adevărat. Pe de altă parte, ca frate afectuos și plin de supunere nu-i convine rolul de uzurpator, de profitor al violenței exercitate asupra surorii sale. Ceea ce dorește el și obține printr-o lovitură psihologică plină de măiestrie — este ca ea însăși să-i ofere cu stăruință această regență ; vrea să fie rugat și instalat în funcția sa de ambele partide, de lorzii rebeli și de regina detronată.

Scena vizitei sale la Lochleven e demnă de un mare dramaturg. Îndată ce-l zărește, nefericita femeie se aruncă plîngînd în brațele fratelui vitreg. Ea nădăjduiește să găsească, în sfîrșit, consolare, sprijin, prietenie și, mai presus de toate, un sfat sincer de care fusese lipsită atîta vreme. Dar Moray privește cu prefăcută răceală la sora lui atît de emoționată, care îl cuprinsese în brațe într-un elan de încredere. O conduce în camera ei și îi reproșează, cu asprime, purtarea ; nu-i spune nici un cuvînt care ar trezi în ea speranța unei indulgențe din partea lui. Adînc tulburată de răceala lui, rănită de vorbele lui tăioase, regina izbucnește iar în lacrimi și încearcă să se scuze, să se explice. Însă Moray, acuzatorul, tace și tace, încruntat, posomorît. Vrea să trezească frica în deznădăjduita femeie, s-o țină mereu trează, ca și cum tăcerea lui ar ascunde o veste și mai rea.

Toată noaptea, Moray o lasă pe sora sa să se consume în purgatoriul acestei frici ; cumplita otravă a nesiguranței, infiltrată picătură cu picătură, trebuie s-o ardă pînă în adîncul sufletului. Maria Stuart, însărcinată, neștiutoare de cele ce se întîmplă în alte țări (s-a interzis ambasadorilor străini s-o viziteze), nu bănuiește măcar ce-o așteaptă : acuzare sau judecată, dezonoare sau moarte. Nu poate închide ochii toată noaptea și a doua zi dimineața rezistența ei e cu totul înfrîntă. Acum Moray o ia cu binișorul, vrea să se arate mai blînd, mai îndurător. Cu multă prudență îi dă să înțeleagă că dacă nu face nici o încercare de a fugi sau de a se înțelege cu vreo putere străină și, mai cu seamă, dacă nu mai stăruie să ră-

mînă alături de Bothwell, atunci s-ar mai putea încerca poate — el spune pe un ton nesigur cuvîntul acesta ; poate ! — să se salveze onoarea ei în fața lumii. Și e de ajuns această vagă licărire de speranță, pentru ca deznădăjduita, pasionata femeie să se însuflețească din nou. Se aruncă în brațele fratelui ei, îl roagă, îl imploră să preia regența. Numai atunci fiul ei ar fi în siguranță, regatul bine administrat și ea însăși în afară de primejdie. Ea îl roagă și îl roagă... Moray se lasă îndelung rugat față de martori, pînă ce el acceptă, în sfîrșit, cu mărinimie, din mîinile ei exact ceea ce venise să obțină. Acum poate să plece mulțumit. Maria Stuart rămîne singură, consolată, căci, cînd știe că puterea e în mîna fratelui, poate spera că scrisorile acelea nu vor fi destăinuite și astfel onoarea ei va fi salvată în fața lumii.

Dar nu există compătimire pentru cei dezarmați. Îndată ce Moray ține în mîinile sale puternice frînele țării, prima lui grijă este aceea de a împiedica pentru totdeauna o reîntoarcere a surorii sale : ca regent, trebuie s-o compromită definitiv pe această incomodă pretendentă. Nici nu mai poate fi vorba de eliberarea ei din captivitate ; dimpotrivă, face totul ca Maria Stuart să fie mereu reținută, închisă pe veci. Deși a făgăduit atît Elisabetei cît și surorii sale să apere onoarea suveranei, Moray tolerează totuși ca sonetele și scrisorile compromițătoare ale Mariei Stuart către Bothwell, găsite în caseta de argint, să fie aduse, în ziua de 15 decembrie, în parlamentul scoțian și citite în fața adunării, cercetate, comparate și recunoscute în unanimitate ca fiind scrise de mîna reginei. Patru episcopi, paisprezece stareți, doisprezece conți, cincisprezece lorzi și peste treizeci de membri din mica nobilime, printre care se află și cîțiva prieteni apropiați ai reginei, întăresc sub cuvînt de onoare și jurămînt autenticitatea acestor scrisori și sonete ; nici un singur glas, nici măcar cel al prietenilor ei nu exprimă cea mai mică îndoială și astfel scena se transformă în tribunal : invizibilă, regina se află în fața judecății supușilor ei. Toate întîmplările ilegale din ultimele luni : răscoala, detențiunea reginei sînt declarate legale, acum, după ce s-a dat citire scrisorilor. Se precizează lămurit că regina își merită soarta, deoarece a luat parte cu știință și cu fapta — *„art and part“* — la asasinarea soțului ei legitim ; și „aceasta s-a dovedit prin scrisorile adresate lui Bothwell, principalul făptuitor al acestei

crime, scrisori scrise cu mîna ei, înainte și după săvîrșirea faptei, precum și prin acea nedemnă căsătorie îndată după crimă". Pe lîngă aceasta, pentru ca lumea întreagă să afle vina Mariei Stuart — și pentru ca să se știe că preacinstiții lorzi au ajuns să se răzvrătească numai din pură indignare morală — s-au trimis la toate Curțile străine copii după acele scrisori. Astfel Maria Stuart a fost stigmatizată și expusă oprobriului public. Și — așa nădăjduiesc Moray și lorzii — cu semnul acesta roșu pe frunte, ea nu va mai cuteza să ceară vreodată coroana pentru dînsa.

Dar Maria Stuart este prea pătrunsă de conștiința propriei sale regalități, pentru ca ocara sau batjocura s-o umilească. Simte că nici un stigmat n-o poate desfigura, pe ea, care a purtat cununa regală și care este unsă cu uleiul sfînt al misiunii sale. Nu există sentință și nici poruncă în fața căreia să-și plece fruntea. Cu cît vor s-o înjosească mai mult, cu cît vor să-i impună cu forța un destin umil și lipsit de drepturi, cu atît mai hotărîtă, mai ațîțată se ridică voința și mîndria ei. O asemenea voință nu poate fi înfrîntă definitiv ; ea va sfărîma toate stavilele, se va revărsa impetuoasă. Ferecată, își va zornăi lanțurile cu atîta furie, încît zidurile și inimile se vor cutremura.

ADIO LIBERTATE !

(Vara, 1567 — Vara, 1568)

NUMAI TALENTUL UNUI SHAKESPEARE AR FI PUTUT înfățișa atît de convingător și de tulburător cum s-a petrecut întunecata dramă a celor doi amanți tragici, Bothwell și Maria Stuart. Episodul de la castelul Lochleven a fost reluat și transpus într-un ton mai romantic, mai înduioșător de pana lui Walter Scott, mai puțin viguroasă ca aceea a autorului lui *Macbeth*. Și totuși, versiunea acestuia citită în copilărie sau adolescență s-a întipărit în adîncul sufletului cititorului său, întunecînd adevărul istoric. Căci uneori poleita legendă se dovedește mai tenace decît realitatea. Cu cîtă pasiune, cu cîtă dragoste

ne-am lăsat cuceriți cu toții, pe vremea cînd pasiunea și elanul tinereții clocotea încă în noi, de această frumoasă poveste ! Cît de adînc s-au înrădăcinat în sufletul nostru acele imagini și cîtă duioșie, cîtă generoasă compasiune ne-au stîrnit ! Căci din tabloul acesta nu lipsește nimic din tot ce poate să înmoaie inima și să ne înduioșeze pînă la lacrimi. Iată-i pe paznicii cei cruzi, care o înconjoară de pretutindeni pe nevinovata prințesă, iată-i pe calomniatorii ei, care i-au defăimat onoarea — și iat-o pe ea însăși, tînără, amabilă și frumoasă, transformînd cu puterea magică a farmecului ei severitatea dușmanilor în blîndețe, vrăjind inimile bărbaților care se grăbesc să-i ofere ajutorul lor cavaleresc. Cadrul acțiunii, decorul este la înălțimea acestei povești romantice : o fortăreață întunecată, străjuită de ape. De pe balcon, înlăcrimata prințesă își poate lăsa privirile să rătăcească asupra frumoasei Scoții, cu pădurile și munții ei, cu peisajele ei grațioase și fermecătoare, pînă departe, dincolo de zare, unde unduiește Marea Nordică. Toată poezia, tot lirismul poporului scoțian se concentrează în acest moment romantic al destinului iubitei sale regine ; o asemenea legendă este menită să pătrundă adînc și definitiv în conștiința poporului. Transmisă din generație în generație, mereu proaspătă, mereu convingătoare, ea se înalță ca un copac nemuritor ce înflorește an de an. Față în față cu legenda adevărul documentelor și faptelor pălește umil, neînsemnat: căci o ficțiune frumoasă își dobîndește, prin însăși frumusețea ei, dreptul la viață. Cînd demonul neîncrederii, al scepticismului ne împinge să scormonim mai adînc, dincolo de straturile strălucitor poleite ale legendei, în căutarea adevărului, tot ceea ce avem de descoperit nu sînt decît realități searbede și vulgare. Ca și cum s-ar transcrie în proză seacă și rece conținutul inefabil al unei poezii.

Aceasta e menirea legendelor : să treacă sub tăcere adevăratul dramatism al faptelor pentru a sublinia și a pune în lumină elemente înduioșătoare, lacrimogene. Astfel și în balada captivității Mariei Stuart la Lochleven găsim nenumărate asemenea elemente pe cît de romantice, pe atît de departe de adevărul brutal, cutremurător și omenesc al vieții. Căci ceea ce Walter Scott ignoră e tocmai suferința reală : faptul că această prințesă romantică era pe-atunci însărcinată de către ucigașul soțului ei ; și tocmai acesta reprezintă groaznicul ei chin sufletesc,

în acele cumplite luni de umilință și batjocură. Căci dacă — așa cum se așteaptă — va naște înainte de termen, printr-un foarte sumar calcul calendaristic se va afla cu precizie data cînd a devenit amanta lui Bothwell. Desigur nu ziua și ora, în orice caz însă perioada de timp cînd îi era neîngăduit de lege și de morală s-o facă și cînd dragostea nu putea fi socotită decît sau adulter sau neînfrînare a dorinței ; poate este vorba de timpul obligatoriu de doliu pentru soțul decedat, cînd ea se afla la Seton, sau de zilele acelor ciudate peregrinări de la un castel la altul, ba poate și mai înainte, chiar de pe vremea cînd mai trăia încă soțul ei legitim. Și într-un caz și în celălalt, situația ei este deopotrivă de disperată. Și numai în lumina acestei realități putem înțelege toată suferința deznădăjduitei femei și anume, că nașterea copilului lui Bothwell ar fi dovedit lumii întregi pasiunea ei nemărginită și ar fi demascat public începutul relațiilor ei intime cu Bothwell.

Dar taina aceasta a rămas pînă în ziua de astăzi o taină. Nu știm cît de avansată era sarcina Mariei Stuart cînd a fost adusă la Lochleven, nici cînd a înlăturat-o dimpreună cu chinurile conștiinței sale și nici dacă pruncul s-a născut viu sau mort, dacă a fost o naștere prematură sau o intervenție nelegiuită, săvîrșită pe ascuns. Totul e mister și presupunere, căci mărturiile se contrazic unele pe altele, un singur lucru fiind sigur : că Maria Stuart trebuie să fi avut motive temeinice să tăinuiască datele acelei maternități. În nici o scrisoare a ei — lucru cum nu se poate mai suspect — nu pomenește un cuvînt măcar de acest copil al lui Bothwell. Într-un raport redactat de Nau, secretarul Mariei Stuart, și revizuit de ea se spune că regina ar fi dat naștere, înainte de termen, unor gemeni inapți pentru viață. S-ar putea adăuga prezumția că acest „înainte de termen" nu e chiar cu totul întîmplător, căci ea a luat cu dînsa în captivitate și pe farmacistul ei personal. Conform unei alte versiuni, de asemenea necontrolată și pentru care nimeni nu poate garanta, ea ar fi născut un copil viu, o fetiță, care a fost dusă pe ascuns în Franța unde a murit apoi într-o mînăstire de călugărițe, neștiutoare de originea ei regească. Dar toate zvonurile, toate presupunerile și calculele nu izbutesc să aducă o rază de lumină în acest domeniu obscur, cu neputință de explorat ; faptele vor rămîne pentru totdeauna necunoscute. Căci cheia acestui

ultim secret al Mariei Stuart zace îngropată adînc în mîlul lacului ce înconjoară castelul Lochleven.

Faptul că temnicerii Mariei Stuart nu puteau fi străini de această taină atît de primejdioasă pentru onoarea prizonierei — naşterea sau avortul acelui bastard în castelul Lochleven — dovedeşte că nu erau nişte asupritori odioşi aşa cum ni-i înfăţişează în culori sumbre romantica legendă. Lady Douglas of Lochleven, căreia îi era încredinţată Maria Stuart, fusese în urmă cu mai bine de treizeci de ani iubita tatălui reginei ; din acele relaţii cu James al V-lea, s-au născut şase copii printre care Earl of Moray era cel mai mare ; mai tîrziu ea s-a căsătorit cu contele Douglas of Lochleven şi i-a dăruit şi lui şapte copii.

Nimeni nu putea să înţeleagă mai bine chinurile sufleteşti ale prizonierei sale decît o femeie care a îndurat de treisprezece ori durerile facerii, care a pătimit din cauză că primii ei copii nu erau recunoscuţi ca legitimi. Toate severităţile ce i se atribuie faţă de ostatică trebuie să fie simple născociri ; mai firesc ar fi să presupunem dimpotrivă, că a tratat-o ca pe un oaspete onorabil. Maria Stuart ocupa acolo un număr impresionant de camere, avea bucătarul ei, farmacistul ei, patru sau cinci femei de serviciu. Nu era stînjenită în nici un fel ; era liberă în cuprinsul domeniului şi se pare că i s-a îngăduit chiar să vîneze. Celui ce se dezbară de sentimentalism lacrimogen şi încearcă să vadă faptele aşa cum au fost, adevărul nu întîrzie să i se releve : că felul în care a fost tratată Maria Stuart în captivitate a fost în adevăr plin de indulgenţă. Căci, în definitiv — şi nu trebuie să uităm asta de dragul romantismului — Maria Stuart se făcuse vinovată cel puţin de o gravă neglijenţă, căsătorindu-se, după trei luni de la asasinat, cu ucigaşul soţului ei. Şi chiar un tribunal din zilele noastre ar fi putut — în cel mai bun caz — s-o achite pe temeiul unor circumstanţe atenuante, ca de pildă dezechilibrul mintal şi subjugarea voinţei. Aşadar, dacă acestei femei (care prin purtarea ei scandaloasă a stîrnit atîta nelinişte în ţară şi a indignat întreaga Europă) i s-a impus să stea liniştită cîtva timp, asta nu era numai spre binele ţării, ci şi al ei înseşi. Căci în acele săptămîni de izolare i s-a dat,

în sfîrșit, prilejul să-și destindă nervii supraexcitați și să-și redobîndească fermitatea, echilibrul lăuntric și voința atîta vreme înrobită lui Bothwell. De fapt, detențiunea de la castelul Lochleven n-a făcut altceva decît s-o ocrotească o vreme de cel mai aprig dușman al ei : neliniștea și neastîmpărul sufletului său zbuciumat.

Dacă am compara pedeapsa aplicată Mariei Stuart cu aceea a complicelui și iubitului ei Bothwell, captivitatea aceasta romantică ne-ar apărea atunci ca o măsură destul de blîndă impusă de noianul de nechibzuințe și greșeli săvîrșite de ea. Căci cu totul altfel îl lovește soarta pe Bothwell. Cu toate făgăduielile date, proscrisul este urmărit peste țări și mări, ca o fiară hăituită. S-a pus un preț de o mie de coroane scoțiene pe capul lui. Iar Bothwell știe că și cel mai bun prieten al său l-ar trăda și l-ar vinde pentru suma aceasta. Însă un om atît de temerar nu e ușor de prins. Mai întîi el încearcă să-și adune borderii, pentru o ultimă împotrivire ; pe urmă fuge pe insulele Orkney, ca să dezlănțuie de acolo războiul contra lorzilor. Moray trimite în urmărirea lui patru corăbii, dar prigonitul scapă cu greu de pe insule, pornind în largul oceanului pe o corăbioară veche, o biată coajă de nucă în plină furtună. Cu pînzele ferfenițite, această navă, destinată numai călătorilor de-a lungul coastei e îndreptată spre Norvegia, unde e reținută în sfîrșit, de o corabie daneză de război. Bothwell se străduiește să rămînă necunoscut, ca să scape de extrădare. Împrumută de la echipajul corăbiei veșminte obișnuite ; preferă să treacă drept pirat decît să-și decline titlul de rege al Scoției. Este însă recunoscut în cele din urmă, tîrît dintr-un loc într-altul și lăsat apoi cîtva timp în libertate în Danemarca. Pare că a scăpat acum cu bine. Dar Nemesis nu iartă pe acest înfocat seducător de femei ; situația lui se înrăutățește pe neașteptate ; o doamnă daneză, pe care a sedus-o pe vremuri, făgăduindu-i că o va lua în căsătorie, depune o plîngere contra lui. Între timp s-au aflat și la Copenhaga lucruri mai precise asupra lui, de crima de care e acuzat, și de acum înainte securea călăului atîrnă necontenit deasupra capului său. Curierii diplomatici aleargă încolo și încoace ; Moray cere extrădarea lui, Elisabeta cere același lucru cu și mai multă vehemență, ca să aibă un „martor de coroană“ împotriva Mariei Stuart. Însă rudele franceze ale acesteia lucrează și ele, în taină ; au grijă ca re-

gele Danemarcei să nu predea pe acest martor primejdios. Detenţiunea lui e din ce în ce mai aspră şi totuşi numai temniţa îl mai fereşte de răzbunare. Omul acesta dîrz, cutezător, gata să înfrunte o sută de duşmani în bătălie, trăieşte clipă de clipă teroarea de a nu fi trimis, în lanturi, în ţară şi executat ca regicid, nu înainte de a fi îndurat toate torturile imaginabile. E tîrît necontenit dintr-o închisoare în alta, izolat în carcere tot mai strîmte, păzit ca o fiară sălbatică extrem de primejdioasă, închis între gratii şi ziduri groase. Curînd înţelege că numai moartea îl mai poate mîntui de chin. Bărbatul acesta viguros, clocotind de viaţă şi de putere, cel care fusese cîndva spaima duşmanilor, favoritul femeilor, este condamnat la cea mai teribilă singurătate săptămîni, luni şi ani de-a rîndul, lîncezeşte într-o cumplită inerţie putrezind de viu. Uriaşa lui vitalitate se stinge încetul cu încetul. Pentru luptătorul neadormit care trăgea adînc în piept aerul tare, ameţitor al puterii şi al libertăţii neîngrădite, care-şi înspuma armăsarul gonind pe urma vînatului sau îşi conducea războinicii în aprige bătălii, călărind în frunte, care răpise şi siluise femei, dar căruia nu-i rămăsese necunoscută nici voluptatea rafinată, aleasă, a artei şi a culturii, această sinistră sechestrare între ziduri străvechi şi reci, tăcute şi mohorîte, această desăvîrşită solitudine, hăul acesta al timpului gol care se cască la picioarele lui şi-l suge în adîncuri e mai cumplit decît cea mai crudă tortură, mai ucigător decît însăşi moartea. După unele rapoarte — demne de crezare — în ultimele zile urla ca un animal turbat zbătîndu-se între gratii şi a avut parte de un sfîrşit nedemn, rătăcit în tenebrele nebuniei. Dintre cei care au suferit şi au murit ca nişte martiri pentru Maria Stuart, tocmai lui Bothwell, cel mai iubit dintre toţi, i-a fost dat să îndure chinurile cele mai groaznice, să plătească tributul cel mai greu pentru dragostea acestei femei.

Oare ce mai gîndeşte ea de el ? Pasiunea aceea vulcanică mai dăinuie oare, îşi mai păstrează din depărtare puterea de subjugare asupra voinţei sale ? Sau cercul de foc care o fereca în încleştarea lui se stinge şi se desface încetul cu încetul ? N-o vom şti niciodată ! Iată încă un mister care planează asupra acestei existenţe. Un lucru e pe cît de sigur pe atît de surprinzător : abia eliberată de povara maternităţii, abia restabilită după săptămînile

de lehuzie, farmecul ei de femeie izbucnește din nou exploziv și tulburător. Din nou, pentru a treia oară, cu același magnetism irezistibil, un alt bărbat este atras în cercul destinului ei.

Cu nesfîrșite regrete trebuie să remarcăm încă o dată că nici unul dintre portretele Mariei Stuart, păstrate pînă în zilele noastre, mai toate datorate unor artiști mediocri, nu oglindește decît prea puțin din adevărata ei personalitate lăuntrică. Sînt, în genere, reci, anoste, mărginindu-se să înfățișeze un chip delicat, grațios, armonios, care însă nu lasă să răzbată nimic din farmecul acela senzual ce pare să fi fost marele atu al acestei femei ciudate. Trebuie să fi radiat din ea o atracție feminină irezistibilă care explică faptul că pretutindeni își face prieteni, chiar și printre dușmani. În timpul logodnei și în anii de văduvie, pe cînd era regină atotputernică sau simplă ostatică, a știut să creeze în juru-i o aureolă de simpatie, o atmosferă de tandrețe și de prietenie. De-abia adusă la Lochleven, unul dintre paznicii ei, tînărul lord Ruthven, se arată în asemenea măsură cucerit, încît lorzii sînt nevoiți să-l îndepărteze de urgență din preajmă-i. Asta însă nu rezolvă nimic căci un altul se și grăbește să-i ia locul. Este tînărul lord Georges Douglas of Lochleven. După numai cîteva săptămîni de captivitate, fiul celei căreia îi fusese încredințată regina era gata să facă totul pentru ea — și își va risca viața înlesnindu-i evadarea.

Să fi fost el oare un simplu slujitor devotat ? În cele cîteva luni de captivitate tînărul Lochleven nu însemnase mai mult pentru ea ? Abnegația lui să fi fost pur cavalerească și gratuită ? *„Ignorabimus“* [1] În orice caz, Maria Stuart se folosește la modul cel mai practic de pasiunea tînărului și nu se dă în lături să-l amăgească. Pe lîngă farmecul ei personal, o regină are întotdeauna la îndemînă și o altă putere de atracție : gîndul că, odată cu mîna ei, s-ar putea dobîndi și coroana, constituie un magnetism prea puternic pentru a fi nesocotit. Se pare că toate acestea nu sînt decît presupuneri. Maria Stuart s-a priceput s-o flateze pe mama tînărului Douglas, s-o momească de partea ei lăsînd-o să întrevadă posibilitatea unei căsătorii regale pentru fiul ei și i-a cîștigat astfel

[1] Nu știm (lat)

bunăvoința căci supraveghetoarea e din ce în ce mai indulgentă, mai puțin severă, iar Maria Stuart, care nu pierduse nici o clipă din vedere gîndul evadării, se și apucă de lucru.

Prima încercare (la 25 martie) în ciuda abilității cu care fusese pusă la cale, eșuează. O dată pe săptămînă o spălătoreasă e transportată cu barca, pentru cîteva ore, împreună cu alte servitoare în afara castelului izolat în mijlocul lacului. Lui Douglas i-a revenit misiunea de a o îndupleca pe spălătoreasă să-și schimbe rochia cu a reginei. Deghizată astfel și cu un voal gros pe față, pentru a nu fi recunoscută, Maria Stuart reușește să iasă pe poarta castelului pe sub nasul străjerilor. Se suie în barcă și n-o mai despart decît cîteva clipe de malul celălalt unde o aștepta Georges Douglas cu caii gata pregătiți pentru fugă. Numai că unuia din barcagii îi vine tocmai atunci ideea să cocheteze cu spălătoreasa aceea subțirică și voalată. Și ca să se încredințeze că merită osteneala dă să-i ridice voalul de pe obraz. Însă Maria Stuart impacientată, încercînd să-l împiedice, face imprudența de a se apăra cu mîinile ei albe, delicate și subțiri. Niște mîini cum nu prea obișnuiesc să aibă spălătoresele. Și astfel se trădează cu propriile ei mîini. Barcagii dau imediat alarma și o aduc înapoi la închisoare, cu toate împotrivirile ei furioase.

Întîmplarea e raportată imediat și paza e înăsprită. Lui Georges Douglas i se interzice să mai pătrundă în castel. Ceea ce nu-l împiedică însă să rămînă prin preajma și să păstreze legătura cu prizoniera ; mesager credincios, el transmite vești partizanilor ei. Căci, deși alungată, acuzată de crimă, regina își cîștigă din nou adepți, după numai un an de guvernare a lui Moray. Unii dintre lorzi, îndeosebi cei din familia Huntly și Seton, i-au rămas fideli dată fiind dușmănia lor față de Moray. Neașteptat îi vine însă sprijinul cel mai de nădejde tocmai din partea Hamiltonilor, adică o celor mai înverșunați dușmani ai ei. Între Hamiltoni și Stuarți existau raporturi de feudalitate. Familia Hamilton, cu cei mai mulți sorți la domnie, i-a pizmuit fără încetare pe Stuarți pentru coroana Scoției ; și iată că se ivește acum prilejul de a dobîndi tocmai prin intermediul Stuarților, adică printr-o căsătorie cu Maria Stuart. Și cum politica și morala sînt două domenii absolut diferite, Hamiltonii trec imediat de par-

tea femeii pe care o trimiteau la moarte abia cu cîteva luni în urmă. E de presupus că Mariei Stuart nici prin gînd nu-i trecea să ia în serios un asemenea proiect (oare îl dăduse uitării pe Bothwell ?). Ceea ce n-o împiedică să-și dea consimțămîntul căci pentru libertatea ei era dispusă să facă mult mai mult decît alții. Pe de altă parte — temerară duplicitate a unei disperate — cu aceeași iluzie îi hrănește și-i întreține devotamentul lui Georges Douglas, care conduce acțiunea ca om de legătură. La 2 mai, totul e pregătit. Ca totdeauna, cînd îndrăzneala suplinește prudența, Maria Stuart mai face încă o dată dovada că știe să înfrunte primejdia.

Va fi o evadare romantică pe măsura unei prea romantice regine. Complicii au atras de partea lor încă un aliat, pe William Douglas, paj la castel, băiat isteț și descurcăreț care va da dovadă de multă șiretenie și abilitate. Obiceiul era ca la ceasul cînd toți slujitorii castelului se întruneau la un loc pentru cină, toate cheile porților trebuiau depuse, ca o măsură de siguranță, pe masă, în fața administratorului, care urma să le păstreze peste noapte la loc sigur, sub pernă. Același lucru se întîmplă și în timpul prînzului astfel că toate cheile se adună pe masă în fața lui, masive și lucioase. În ziua hotărîtă, în timp ce se servea masa, descurcărețul paj aruncă repede, ca din întîmplare, un șervet peste cheile ce se aflau lîngă administratorul castelului ; slujitorii, bine dispuși după o masă copioasă, continuă să stea de vorbă, fără nici o grijă, în fața cupelor cu vin ; atunci, strîngînd tacîmurile, pajul ia binișor odată cu șervetul și cheile. Acum trebuia acționat cu iuțeală și siguranță. Maria Stuart se îmbracă la repezeală în veșmintele uneia din servitoarele ei ; pajul aleargă sprinten înainte, descuie ușile și le încuie apoi precaut pe dinafară pentru a împiedica o urmărire imediată. Apoi aruncă cheile în lac. Avusese din timp grijă să lege la un loc toate bărcile ca la plecare să le poată trage după el ; astfel urmărirea devine imposibilă. Vîslind cu abilitate în noaptea caldă de mai, iată-i ajunși la celălalt țărm, unde îi așteaptă Georges Douglas și lordul Seton împreună cu o escortă de cincizeci de călăreți. Fără a mai pierde o clipă, regina se aruncă în șea și galopează toată noaptea pînă la castelul Hamiltonilor. Aerul tare al libertății a aprins iarăși în inima ei vechea cutezanță.

Aceasta e celebra baladă a fugii Mariei Stuart din castelul înconjurat de ape, datorită devotamentului unui tînăr înflăcărat de dragoste și abnegației unui paj ; învăluită în această aură de romantism este înfățișată de Walter Scott. Cronicarii însă, mai sceptici, sînt de altă părere. După opinia lor se pare că severa temnicеră lady Douglas nu fusese nici chiar atît de severă și cu atît mai puțin neștiutoare de cele puse la cale, și că frumoasa poveste a fost ticluită ulterior, pentru a ascunde indulgența și slăbiciunea neîngăduite unor paznici. Dar ce sens ar avea să discutăm o atît de frumoasă legendă ? De ce să aruncăm o umbră de îndoială peste ultima sclipire romantică ce luminează amurgul acestei vieți ? Căci și așa, destule umbre întunecate se adună la orizont. Vremea aventurilor, galanteria pasiunilor a luat sfîrșit. Este pentru ultima oară cînd această tînără și cutezătoare femeie a mai aprins scînteia iubirii în inima unui bărbat și a vibrației însăși la chemarea iubirii.

Într-o săptămînă numai, Maria Stuart strîngea în juru-i o armată de șase mii de oameni. Se pare că norii care-i întunecau cerul se vor risipi și de data aceasta. Din nou steaua ei norocoasă strălucește triumfătoare. Se află alături de ea pe lîngă Huntly și Seton, prietenii vechi și Hamiltonii, și cea mai mare parte a nobilimii scoțiene : opt conți, nouă episcopi, optsprezece lorzi și peste o sută de baroni. Fapt pe cît de surprinzător pe atît de explicabil, căci nimeni nu poate domni cu adevărat asupra Scoției fără a-și ridica împotrivă întreaga nobilime. Asprimea lui Moray le-a stîrnit din nou gustul de răzvrătire. E de preferat, își spun ei, o regină cumințită de înjosirea la care a fost supusă decît acest regent prea autoritar. Nici Curțile străine nu întîrzie s-o ajute pe regina eliberată. Ambasadorul francez îi face o vizită și-i prezintă omagiile întocmai ca odinioară cînd era suverana legitimă : Elisabeta, la „vestea îmbucurătoare a evadării“ sale, își trimite pe dată, în semn de simpatie, un reprezentant. A fost suficient acest an de captivitate, pentru ca situația Mariei Stuart să se îmbunătățească simțitor și viitorul să-i surîdă plin de speranțe. Dar, ca și cum o neagră presimțire i-ar da tîrcoale, femeia aceasta, de obicei atît de cutezătoare și de impulsivă, caută să evite acum o ciocnire directă, un conflict armat. Ar prefera să ajungă la o împăcare liniștită cu fratele ei, pe calea tratativelor : el să-i îngăduie să domnească numai cu nu-

mele, iar ea să-l lase netulburat să domnească cu fapta. După cum se va adeveri mai tîrziu, ceva din măreția ei trufașă, din vitalitatea și energia ce-o însuflețeau pe vremea cînd simțea alături de ea voința tenace a lui Bothwell, s-a năruit pentru totdeauna. După ce a trecut prin atîtea încercări, prin atîtea înjosiri și chinuri, nu-și mai dorește altceva acum decît libertate, tihnă și liniște. Dar și pentru Moray a trecut vremea cînd consimțea să împartă puterea. Ambiția lui este soră bună cu ambiția ei, sînt vlăstare ale aceluiași neam, din același tată. Și apoi Moray are de partea lui aliați de nădejde. În timp ce Elisabeta se grăbește să-i trimită Mariei Stuart cele mai cordiale felicitări, cancelarul de stat englez, Cecil, se adresează lui Moray, cerîndu-i energic să lichideze definitiv cu Maria Stuart și cu partidul catolic din Scoția. Și Moray nu stă pe gînduri ; știe că nu va fi pace în Scoția cîtă vreme această femeie încăpățînată e liberă. Și apoi trebuie să dea odată pentru totdeauna o lecție exemplară nobilimii scoțiene, mereu pusă pe răzvrătire. Cu binecunoscuta-i hotărîre, își adună peste noapte armata, mai mică decît a Mariei Stuart, însă mai bine condusă și mai disciplinată și pornește pe dată din Glasgow la luptă fără a mai aștepta vreun ajutor. La 13 mai sosește la Langside, unde regina și regentul, fratele și sora, cei doi Stuarți se înfruntă pentru ultima oară.

Bătălia de la Langside se desfășoară rapid și decisiv. Nimic din tărăgănelile și ezitările de la Carberry Hill. Călăreții Mariei Stuart se aruncă asupra dușmanului. Dar Moray și-a ales astfel poziția încît cavaleria inamică e risipită de un foc bine susținut, înainte de a putea lua colina cu asalt și, printr-un contraatac e respinsă pe toată linia. După trei sferturi de oră bătălia a luat sfîrșit. Ceea ce a mai rămas din armata reginei se retrage în goană sălbatică, dezordonată, abandonîndu-și pe cîmpul de luptă tunurile și trei sute de morți.

Maria Stuart privise, de la o înălțime, desfășurarea luptei. Îndată ce înțelege că totul e pierdut, coboară în grabă, se aruncă pe cal și, însoțită de cîțiva călăreți, se pierde în zare. Nici vorbă de vreo împotrivire. E cuprinsă de o panică fără precedent care o împinge înainte, tot înainte, în golap nebunesc, prin regiuni sălbatice pline de smîrcuri, prin întunecate păduri, peste pajiști și cîmpuri,

însuflețită de un singur gînd : să-și salveze viața ! *„Am îndurat*, scrie ea cardinalului de Lorena, *insulta, înjosirea, calomnia, captivitatea, foamea, frigul, arșița... am fugit prin țara mea încotro am văzut cu ochii nouăzeci și două de mile, fără odihnă, fără mîncare. Am dormit pe pămînt gol, am băut lapte acru și am mîncat fiertură de ovăz fără pîine. Trei nopți am trăit în regatul meu ca o cucuvea, fără o femeie în preajmă-mi.“* Aceasta este imaginea care s-a întipărit în amintirea poporului ei, de eroica romantică, de amazoană îndrăzneață. Peste toate nechibzuințele și greșelile comise într-o viață zbuciumată de pasiune și încărcată de păcate a trecut aburul generos al uitării, al iertării. Tot ce a rămas este această imagine de o nespusă gingășie a prizonierei din castelul solitar, alternînd cu cealaltă, a neînfricatei călărețe gonind în noapte, pe calul înspumat, gata oricînd să înfrunte moartea, decît să se predea, fricoasă și lașă, în mîinile dușmanilor ei. De trei ori a fugit așa, în puterea nopții : mai întîi cu Darnley, din castelul Holyrood ; apoi cînd a părăsit Bothwick Castle deghizată în haine bărbătești. ca să fie alături de iubitul ei, Bothwell ; și a treia oară din castelul Lochleven, însoțită de tînărul Douglas. De trei ori printr-o fugă nocturnă și-a salvat libertatea și coroana. De data aceasta însă nu-și mai salvează decît viața.

Trei zile mai tîrziu, Maria Stuart ajunge la mînăstirea Dundrennan, pe malul mării, la granița regatului, urmărită îndeaproape, hăituită ca o sălbăticiune. La Edinburgh o așteaptă neînduplecatul John Knox, batjocura poporului, dușmănia clerului și, poate, stîlpul infamiei și fierul roșu. Ultima ei armată e înfrîntă, ultima ei speranță spulberată. A venit momentul cel greu, al alegerii. A lăsat în urmă țara iremediabil pierdută, spre care nu mai duce nici un drum de întoarcere ; în față se întinde marea nemărginită, deschisă către lumea largă. S-ar putea îndrepta înspre Franța ; ar putea pleca spre Spania sau spre țara vecină, Anglia. În Franța a crescut și a domnit ; are acolo prieteni și rude, care o iubesc, poeți care au slăvit-o, cavaleri care au urmat-o cu alai ; țara aceasta i-a deschis cîndva brațele cu toată ospitalitatea și i-a pus pe creștet coroana scăldînd-o într-o feerică splendoare. Însă, tocmai pentru că fusese acolo regină, investită cu toată strălucirea lumii, înălțată mai presus de mai marii și de puternicii acelei țări, nu vrea să se întoarcă azi ca o cerșetoare, ca o umilă

solicitantă cu rochia zdrențuită și cu onoarea terfelită. Nu vrea să simtă sfichiuirea usturătoare a zîmbetului triumfător al italiencei, al Caterinei de Medicis, nici să primească din mîinile ei pomana unui umil adăpost în vreo mînăstire. Refugiu în Spania, la glacialul Filip, însemna pentru ea o înjosire la fel de dureroasă; Curtea aceea bigotă nu va uita niciodată căsătoria ei cu Bothwell, oficiată de un preot protestant, nu-i va ierta niciodată că a primit binecuvîntarea unui eretic. Astfel, în loc să aleagă se vede silită să se refugieze în Anglia. Și de ce n-ar face-o? Chiar în zilele cele mai negre ale existenței ei, Elisabeta a asigurat-o „că poate oricînd conta pe regina Angliei ca pe o prietenă sinceră". Nu i-a făgăduit ea cu toată solemnitatea c-o va repune în drepturile ei de regină a Scoției? Nu i-a trimis ea un inel, drept semn de care să se folosească oricînd ar avea nevoie să apeleze la sentimentele ei de soră?

Însă pentru cel pe care l-a călcat o dată nenorocul, nu mai există sorți de izbîndă la joc. Cu impulsivitatea ei nestăpînită cînd e vorba să ia vreo hotărîre, comite și de data aceasta — ca în alte dăți — o gravă greșeală: fără să-și fi luat vreo măsură de siguranță, ea scrie Elisabetei încă din mînăstirea de la Dundrennan: *„Fără îndoială că ai aflat, preascumpă soră, în ce situație nefericită mă aflu. Însă evenimentele care mă determină să-ți scriu s-au petrecut prea recent pentru a-ți fi putut ajunge la ureche. Trebuie să-ți spun deci, cît mai scurt cu putință, că aceia dintre supușii mei în care mă încrezusem cel mai mult și pe care îi înălțasem la cele mai înalte ranguri și demnități au ridicat armele împotriva mea, săvîrșind cea mai mîrșavă trădare. Stăpînul atotputernic care cîrmuiește în lumea asta m-a eliberat din nedemna captivitate în care am fost aruncată. Am pierdut însă bătălia și cei mai mulți dintre supușii mei credincioși și-au dat viața pe cîmpul de luptă. Sînt acum izgonită din regatul meu și numai în Dumnezeu și în bunătatea ta îmi mai pot pune nădejde. Te rog deci, preascumpă soră, poruncește să fiu adusă în fața ta, pentru a-ți putea mărturisi și încredința întreaga mea nenorocire.*

Dumnezeu să te binecuvînteze și mie să-mi dea răbdare și speranță că rugile mele fierbinți vor fi răsplătite prin cuvîntul tău mîngîietor. Întorc reginei Angliei acest giuvaer ce mi-a fost trimis ca semn de prietenie și făgăduială de ajutor. Sora ta, care te iubește M.R."

Cu o grabă deznădăjduită, pentru a nu se lăsa doborîtă de îndoieli, Maria Stuart scrie această scrisoare care-i pecetluieşte pentru totdeauna viitorul. Fixează apoi inelul în scrisoare, printr-o pecete de ceară, şi o încredinţează unui sol care porneşte călare. Odată cu scrisoarea, acesta va preda în mîinile Elisabetei nu numai inelul, ci şi soarta reginei sale.

Zarurile au fost aruncate. La 16 mai, Maria Stuart traversează golful Solway cu o luntre de pescari şi debarcă pe pămînt englez, în apropierea portului Carlisle. Deşi nu împlinise încă nici douăzeci şi cinci de ani cînd săvîrşea gestul acesta hotărîtor pentru existenţa ei, se poate spune că ajunsese la sfîrşitul vieţii. A trăit şi a suferit, a avut tot ce putea să-i ofere viaţa: a urcat pe toate crestele puterii şi măreţiei şi s-a prăbuşit în toate abisurile durerii umane. A avut de îndurat duşmănia unei lumi întregi şi existenţa ei a trecut de la o extremă la alta prin salturi spectaculoase care au necesitat o uriaşă încordare sufletească. A îngropat doi soţi, a pierdut două regate, a zăcut în temniţă, a apucat pe calea cea fără de întoarcere a crimei şi a urcat iarăşi, cu mîndrie înnoită. treptele tronului, ale altarului. Existenţa ei a fost o vîlvătaie continuă, atît de intensă, încît pîlpîirea ei mai freamătă încă din întunericul veacurilor. Şi iată că acum focul acesta scade, se stinge, după ce a mistuit tot ce fusese mai bun în ea. Ceea ce rămîne e zgură şi cenuşă, triste şi jalnice resturi de pe vremea unei măreţe văpăi... Ca o umbră a celei ce fusese cîndva, Maria Stuart trece pragul dincolo de care o aşteaptă sfîrşitul.

SE ŢESE O PLASĂ

(16 Mai — 28 Iunie, 1568)

NICI NU NE PUTEM IMAGINA VESTE MAI ULUITOARE şi mai neplăcută pentru Elisabeta decît sosirea neaşteptată a Mariei Stuart în Anglia. Căci vizita aceasta nedorită o pune în mare încurcătură. E adevărat că în ultimul an ea s-a erijat în protectoarea Mariei Stuart, din spirit de solidaritate monarhică, împotriva unor supuşi răzvrătiţi.

Cu un patetism livresc și diplomatic — hîrtia e răbdătoare și nimic mai ușor decît să înșiri pe ea cuvinte de politețe gratuită — ea și-a exprimat fără rezerve interesul, prietenia și iubirea față de regina dizgrațiată. Că s-a cam grăbit cînd i-a făgăduit cu atîta generozitate sprijinul asigurînd-o că poate conta pe ea în toate împrejurările, ca pe o soră credincioasă, înțelege abia acum. Dar Elisabeta n-a invitat-o niciodată de fapt pe Maria Stuart în Anglia ; dimpotrivă, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a evita o întîlnire directă. Și acum, această indezirabilă, această „prietenă" atît de incomodă a debarcat pe neașteptate în Anglia, a cărei adevărată regină se consideră de fapt după cum se lăuda cu trufie pînă nu de mult. A venit fără să se asigure dinainte că vizita ei este dorită, fără să fi fost poftită vreodată și în plus, în apelul ei către regină se referă, fără pic de discreție, cu o cutezanță supărătoare la acea promisiune care-i scăpase Elisabetei ca o simplă formulă de curtoazie ce nu socotea că o angajează în vreun fel. În a doua scrisoare, pe care i-o adresează, la scurtă vreme, Maria Stuart are aerul că nu se îndoiește niciodată că Elisabeta dorește să o primească ; cu o deplină siguranță de sine ea pretinde : *„Poruncește te rog să fiu adusă cît se poate de repede. Căci mă aflu într-o stare jalnică chiar și pentru o simplă doamnă din nobilime, necum pentru o regină. Nu mi-am putut salva decît viața, călărind cale de șaizeci de mile peste cîmpii. Te vei convinge singură de aceasta dacă, așa cum nădăjduiesc, îți va fi milă de soarta mea nesfîrșit de tristă"*

Și într-adevăr, primul impuls sufletesc al Elisabetei este acela de milă, de compătimire. Dar totodată cît de satisfăcut trebuie să se fi simțit orgoliul ei că tocmai rivala care dorise să-i uzurpe tronul s-a năruit singură și stă acum, în fața lumii întregi îngenuncheată cu credință la picioarele ei. Iar ea, de la înălțimea la care se află își poate permite gestul pe cît de mărinimos, pe atît de spectaculos, de a-și întinde spre ea brațele protectoare ! De aceea primul ei gînd este să se arate generoasă și să o primească pe regina detronată. „Am aflat — spune ambasadorul francez — că în Consiliul de Coroană regina a intervenit cu toată autoritatea pentru regina Scoției și a lăsat să se înțeleagă că intenționează s-o primească cu toate onorurile cuvenite demnității și rangului ei vechi, ignorînd situația ei actuală. Elisabeta, cu profunda și instinctiva ei responsabilitate față de posteritate, și-ar fi

respectat fără îndoială cuvîntul dat și prin aceasta ar fi salvat nu numai viața Mariei Stuart ci și propria ei onoare.

Dar, după cum s-a văzut, ea nu hotărăște singură. Alături de ea se află Cecil, omul cu ochi albaștri și tăioși ca oțelul, calculat, calm, care urmărește la rece, fără patimă, jocul șahului politic și știe să prevadă și să pareze orice lovitură. Cu un temperament instabil, hipersensibilă și susceptibilă, ușor influențabilă și schimbătoare. Elisabeta a dat dovadă de o supremă înțelepciune alegîndu-și drept sfetnic pe bărbatul acesta prozaic și tenace, care cumpănește cu grijă totul, surd la glasul muzelor, lipsit de orice înclinație romantică. Puritanismul profund al firii sale îl face să urască pe pasionata și neînfrînata scoțiană ; protestant riguros, o detestă pe această catolică și, pe lîngă toate — după cum o vor dovedi însemnările sale personale — este ferm convins de vinovăția ei, de complicitatea ei directă la asasinarea lui Darnley. El nu ezită să-i stăvilească elanul Elisabetei, care se grăbise să-i ofere ajutor nefericitei fugare. Căci, ca politician clarvăzător, nu poate să nu prevadă limpede îndatoririle ce ar decurge pentru guvernul englez din legătura cu această femeie veșnic nemulțumită, care e excesiv de pretențioasă, semănînd pretutindeni în jurul ei tulburări și discordii. A o primi pe fugara refugiată la Londra cu onorurile cuvenite unei regine ar echivala cu o recunoaștere formală a pretențiilor ei asupra Scoției, ar însemna o atitudine fățișă din partea Angliei și i-ar impune să ia o serie de măsuri împotriva lui Moray, adică bani și arme pentru fugară. Ori Cecil nu e cîtuși de puțin dispus la toate acestea, căci el este cel care i-a îndemnat pe lorzi la revoltă. Maria Stuart este și rămîne pentru el dușmana ereditară a protestantismului, primejdia cea mai gravă pentru Anglia, și izbutește s-o convingă pe Elisabeta cît de periculoasă ar putea deveni pentru ea această aventurieră. La stăruințele cancelarului se mai adaugă și vestea, cît se poate de dezagreabilă pentru regina Angliei, a felului în care au primit-o pe Maria Stuart proprii ei nobili. Cel mai influent dintre lorzii catolici, Northumberland, a invitat-o la castelul său ; Norfolk, cel mai influent dintre lorzii ei protestanți, îi face o vizită. Toți par vrăjiți de această femeie, fapt care o determină pe bănuitoarea și atît de vanitoasa Elisabeta să renunțe la ideea generoasă de a aduce la Curtea sa o prințesă care curînd ar

umbri-o cu strălucirea ei și care în plus ar putea constitui pentru mulți dintre supușii ei o pretendentă cît se poate de binevenită.

Iată cum numai în cîteva zile intențile bune și sentimentele prea umane ale Elisabetei s-au transformat în contrariul lor : nu numai că e ferm hotărîtă să n-o primească la Curte, dar nici nu-i îngăduie să părăsească țara. Elisabeta și-ar dezminți însă firea dacă și-ar exprima limpede și cu sinceritate sentimentele și intențiile. Duplicitatea a fost întotdeauna păcatul ei cel mai mare, cel care i-a adus atîtea nenorociri atît personale cît și politice, care a semănat atîta tulburare și neliniște. În aceasta constă vinovăția cea mare a Elisabetei față de Maria Stuart. Soarta i-a pus în mîini victoria la care visase ani de zile : rivala ei, adorată și slăvită de o lume întreagă, dată drept pildă a tuturor virtuților cavalerești, s-a prăbușit în batjocură și necinste, fără ca ea să fi contribuit fățiș cu ceva la aceasta ; regina care întinsese mîna spre coroana ei și-a pierdut propria-i coroană ; femeia care, în sentimentul legitimității sale, a înfruntat-o cu mîndrie, stă în fața-i cerșindu-i ajutor. Două căi se deschideau acum în fața Elisabetei. Sau să-l ofere, cu mărinimie, ca unei biete solicitante, azilul pe care Anglia îl acordase totdeauna oricărui refugiat și s-o îngenuncheze astfel pentru totdeauna, sau să-i refuze, din motive politice, rămînerea în țară. Atît în primul cît și în celălalt caz, dreptatea ar fi fost de partea ei și s-ar fi găsit suficiente argumente care să-i justifice rațiunea. Poți să primești sau să respingi pe cineva care îți cere ajutor. Dar nici o morală și nici o justiție pe lume nu te pot îndreptăți să ademenești pe cineva care-ți cere ajutor și să-l reții apoi cu forța, împotriva propriei sale voințe. Nu există nici un pretext, nici o scuză pentru această perfidie de neiertat a Elisabetei, care nu mai îngăduie Mariei Stuart să părăsească Anglia, deși ea își exprimase pe urmă lămurit această dorință. Cu minciuni și viclenii, cu făgăduieli pline de fățărnicie, cu silnicie tăinuită, Elisabeta o reține în țară și, prin această detențiune deghizată, determinată de gînduri ascunse, ea o împinge și mai departe pe această umilită și înfrîntă femeie pe calea întunecată a deznădejdii și a păcatului.

Această flagrantă încălcare a dreptății, cu atît mai odioasă cu cît a fost săvîrșită în modul cel mai viclean și mai nedemn, rămîne pentru totdeauna o pată neagră în

istoria Elisabetei; vina aceasta este mai puțin scuzabilă chiar decît sentința de condamnare la moarte și eșafodul de mai tîrziu. Căci nu există nici o justificare, nici cel mai mărunt pretext, pentru o detențiune cu forța. Cînd Napoleon — exemplul acesta a devenit clasic — s-a refugiat la Bellerophon, solicitînd Angliei dreptul de ospitalitate, ea putea să refuze această cerere ca o farsă excentrică. Căci cele două țări, Franța și Anglia, se aflau atunci în stare de război; Napolean era comandantul armatelor inamice și, vreme îndelungată, se tot străduise fără încetare să răpună Anglia. Între Scoția și Anglia însă nici vorbă de război. De ani de zile Elisabeta și Maria Stuart nu contenesc a se numi reciproc prietene și scumpe surori. Cînd Maria Stuart se refugiază la Elisabeta, ii trimite inelul pe care-l primise ca *(„token“)* o chezășie a prieteniei lor, și se referă la asigurările ei „că nici un om din lume n-ar înțelege-o cu atîta dragoste“. Are de asemenea dreptate să amintească Elisabetei că a dat intotdeauna azil politic tuturor supușilor ei, care s-au refugiat în Anglia: lui Moray, și lui Morton, ucigașilor lui Rizzio, ucigașilor lui Darnley... Și, în sfîrșit, Maria Stuart nu vine ca o cuceritoare cu pretenții asupra tronului englez, ci ca o umilă fugară cu rugămintea modestă de a rămîne liniștită, în țară, sau în cazul cînd prezența ei nu e plăcută Elisabetei, să i se acorde libertatea de a pleca mai departe, spre Franța. Bineînțeles, Elisabeta știe că nu are nici un drept și nici un motiv legal s-o sechestreze pe Maria Stuart iar Cecil știe tot atît de bine lucrul acesta, și o pagină din însemnările sale ne-o dovedesc cu prisosință *(„Pro Regina Scotorum“)*. *„Trebuie ajutată* — notează el — *pentru că a venit în țară de bunăvoie și cu încredere în regină.“* Amîndoi sînt deci pe deplin convinși, în adîncul conștiinței lor, că nu există nici un paragraf de lege, pe care răstălmăcindu-l să poată justifica o nedreptate atît de strigătoare la cer. Dar la ce bun ar mai exista pe lume politicieni versați în a scoate din mînecă, în situații delicate, cele mai năstrușnice pretexte și subterfugii, capabile să facă din țînțar armăsar și invers, dacă atunci cînd nu există un motiv real pentru arestarea refugiatei, nu s-ar dovedi destoinici să inventeze unul? Cum în situația de față Mariei Stuart nu i se poate găsi nici o vină față de Elisabeta, trebuie să i se pună în cîrcă una. Și lucrul acesta nu este din cale-afară de dificil cu condiția să se lucreze cu precauție, căci lumea veghează:

Curţile străine sînt cu ochii aţintiţi asupra evenimentului. Plasa trebuie ţesută cu abilitate, trebuie întinsă o cursă invizibilă în care dezarmata regină să păşească fără urmă de bănuială. Şi abia pe urmă cînd o vor avea cu siguranţă în mînă să-şi dea ea seama de capcană şi încercînd să se elibereze, să se încurce şi mai rău, prin zbateri dezordonate, în deznădejdea şi panica ce-o vor cuprinde.

Această tactică de încercuire, această vicleană încercare de prindere în laţ, începe, cum e şi firesc, cu gesturi de politeţe şi de curtoazie. Doi dintre nobilii cei mai distinşi ai Elisabetei, lordul Scrope şi lordul Knollys, sînt trimişi în grabă la Carlisle în calitate de cavaleri de onoare ai Mariei Stuart. Ce delicată atenţie ! Însă adevărata lor misiune este tot atît de obscură pe cît de complicată. Ei au misiunea de a o saluta în numele Elisabetei. ca pe un oaspete de seamă, de a exprima reginei detronate regretul şi compasiunea pentru nenorocirea ce a lovit-o, dar mai ales de a o amăgi, de a o ameţi cu dulcegării pe agitata fugară, pentru a nu se dezmetici prea devreme şi a apela la ajutorul puterilor străine. Dar însărcinarea cea mai importantă, şi cea mai secretă a celor doi lorzi, este de fapt aceea de a supraveghea cu atenţie pe prizonieră, de a împiedica orice vizite, de a intercepta toate scrisorile trimise ; şi nu e o simplă întîmplare că, în aceeaşi zi, au fost trimişi la Carlisle cincizeci de halebardieri. Pe lîngă toate acestea, Scrope şi Knollys au datoria să comunice imediat la Londra orice cuvînt şi orice atitudine a Mariei Stuart. Căci cei de acolo nu aşteaptă altceva decît o vorbă nechibzuită sau un gest perfid din partea prizonierei care să slujească de pretext pentru justificarea ulterioară a captivităţii.

Misiunea emisarilor-spioni este cît se poate de bine dusă la capăt de lordul Knollys ; datorăm penei sale iscusite una dintre cele mai clare şi mai plastice descrieri a caracterului Mariei Stuart. Se adevereşte şi de astă dată că această femeie, cînd îşi adună, în rare momente, marea ei energie, impune respect şi admiraţie pînă şi celor mai prudenţi bărbaţi. Sir Francis Knollys îi scrie lordului cancelar Cecil : *„Este fără îndoială o mare doamnă întru totul superioară încercărilor de linguşire măruntă şi de amăgire vulgară, dispusă şi capabilă să susţină o*

discuție deschisă, o explicație sinceră, cu un interlocutor cinstit și respectuos.: El o găsește deosebit de inteligentă, de elocventă și este frapat de istețimea și de bunul simț al răspunsurilor sale; îi laudă „curajul", „inima ei dreaptă", „mintea deschisă", felul amabil și prietenos de a se purta. Dar mai observă că sufletul acesta e mistuit de o crîncenă mîndrie, și că *„ceea ce rîvnește ea cu mai multă însetare e triumful față de care bogăția și toate celelalte bunuri lumești îi par neînsemnate, vrednice de dispreț"*. Ne putem închipui cu ce sentimente citește neîncrezătoarea Elisabeta această caracterizare a rivalei sale și cît de repede i se înăsprește acum inima și i se aprinde mînia.

Dar și Maria Stuart are auzul fin... Curînd, ea își dă seama că amicalele condoleanțe și mărturii de respect ale acestor trimiși nu prea miros a bine și că toată condescendența și bunăvoința lor nu este decît o strădanie de a ascunde ceva. Ca o doctorie amară, dată picătură cu picătură, i se comunică apoi, printre multe complimente și grațiozități, că Elisabeta nu este dispusă s-o primească înainte de a fi scuturat de pe ea toate învinuirile ce i se aduc. Acest biet pretext a fost însă bine chibzuit între timp la Londra, pentru a da o aparență morală intenției reci și brutale de a o ține în captivitate. Și Maria Stuart sau nu vede într-adevăr cursa ce i se întinde, sau se preface că nu înțelege perfidia acestei atitudini. Cu multă însuflețire, am putea spune chiar cu entuziasm, se declară dispusă să se justifice *„dar, bineînțeles, numai față de singura persoană pe care o recunoaște ca egală: față de regina Angliei"*. Și cu cît mai repede i se va da prilejul s-o facă, cu atît mai bine! Ba, dacă i s-ar permite ar alerga pe dată să se arunce „plină de încredere, în brațele ei". Cererea ei de a fi primită la Londra pentru a spulbera acuzațiile și calomniile îndrăznețe contra onoarei sale e tot mai insistentă. Declară că acceptă cu bucurie drept unic judecător pe Elisabeta, care de fapt asta și urmărise să obțină.

Cu acest consimțămînt principal al Mariei Stuart de a se justifica, ea are acum în mînă o nadă cu ajutorul căreia o poate momi, într-un proces, pe rivala ei, pe aceea care-i venise ca oaspete în țară. Se cere însă răbdare, multă băgare de seamă și o manevră abilă, trebuie evitată o smucitură prea bruscă, pentru ca victima să nu

se neliniştească prematur şi să alarmeze lumea prea devreme. Înainte de operaţia menită să dezonoreze definitiv pe Maria Stuart, ea trebuie ameţită întîi cu narcoticul făgăduielilor, pentru a se supune de bunăvoie bisturiului. De aceea, Elisabeta îi scrie o scrisoare de-a dreptul emoţionantă în timp ce, pe de altă parte, Consiliul de Miniştri hotărăşte detenţiunea Mariei Stuart. Refuzul de a o primi personal pe regina Scoţiei este înfăşurat cu grijă în vată : „*Madame* — scrie prefăcuta Elisabeta — *am aflat prin lordul meu Herries de dorinţa dumneavoastră de a vă apăra în prezenţa mea contra tuturor acuzaţiilor care apasă asupra dumneavoastră. Oh, Madame, nu există în toată lumea un om care să dorească mai mult decît mine să asculte această justificare. Nimeni n-ar da ascultare, cu mai multă bunăvoinţă, oricărui răspuns menit să restabilească onoarea dumneavoastră. Dar nu pot pune în joc propriul meu prestigiu pentru cauza dumneavoastră. Ca să vă spun întregul adevăr sînt bănuită că aş fi gata să vă apăr mai degrabă cauza decît să deschid ochii asupra acelor lucruri de care vă acuză supuşii dumneavoastră*“. După acest refuz plin de dibăcie urmează însă o ademenire şi mai rafinată. Elisabeta promite solemn — şi rîndurile acestea trebuie subliniate — : „*pe cuvîntul meu regesc, că nici supuşii voştri şi nici vreun sfat pe care l-aş primi de la sfetnicii mei nu mă vor determina să cer din partea dumneavoastră ceva care v-ar putea păgubi sau care ar atinge onoarea dumneavoastră*“. Scrisoarea e tot mai stăruitoare, tot mai elocventă : „*Vi se pare curios că nu vă îngădui să mă vedeţi ? Puneţi-vă, vă rog, în situaţia mea. Cînd veţi fi achitată, dezlegată de această bănuială, vă voi primi cu toate onorurile ; pînă atunci nu pot. Mai tîrziu însă, o jur pe faţa Domnului, nimeni nu va fi însufleţit de mai multă bunăvoinţă ca mine, şi această vizită a dumneavoastră trebuie să fie pentru mine cea mai mare dintre toate bucuriile de pe pămînt.*“

Acestea sînt vorbe calde, duioase, consolatoare. Ele vor să aline sufletul tocmai pentru că ascund ceva cumplit : o hotărîre neînduplecată şi crudă. Căci trimisul care aduce acest mesaj are ordinul de a o face pe Maria Stuart să înţeleagă în cele din urmă, clar şi precis, că o justificare personală în faţa Elisabetei nu poate fi nicidecum luată în consideraţie, ci numai o cercetare judi-

ciară, în toată regula, a întîmplărilor din Scoția. Sigur că, deocamdată, cuvîntul acesta : „cercetare" este ascuns cu oarecare solemnitate îndărătul altui cuvînt mai onorabil : „conferință".

În cuvintele : proces, cercetare, arbitraj, mîndria Mariei Stuart se crispează, ca atinsă cu fierul roșu. *„Nu am alt judecător decît pe Dumnezeu,* spunea ea plîngînd cu lacrimi de mînie, *nimeni nu se poate face judecătorul meu. E drept că, din propria-mi voință și cu deplina încredere pe care o am în regină, în sora mea, i-am propus să fie judecătoarea cauzei mele. Dar cum mai e cu putință aceasta, dacă ea nu vrea să-mi permită să viu la dînsa?"* Și, pe un ton amenințător, ea adaugă că Elisabeta nu va cîștiga nimic dacă o reține în țara ei. (Cît de adevărat s-a dovedit mai tîrziu acest avertisment !) Pe urmă, Maria Stuart ia pana și răspunde, iritată, Elisabetei : *„Hélas, Madame, unde ați auzit că un suveran ar putea fi vreodată blamat pentru că a dat personal ascultare celor care se plîng că au fost acuzați pe nedrept ?... Renunțați, Madame, la ideea că am venit aici ca să-mi salvez viața. Nici lumea și nici Scoția întreagă nu s-au lepădat de mine... Ci am venit să-mi recîștig onoarea și să găsesc sprijin pentru a pedepsi pe falșii mei acuzatori, iar nu ca să le răspund ca unora ce-ar fi pe aceeași treaptă cu mine. V-am ales dintre toți suveranii, ca ruda mea cea mai apropiată și ca prietenă desăvîrșită, pentru a putea acuza în fața voastră pe cei care mă acuză... V-am ales, deoarece credeam că vă veți simți onorată de faptul că ați fost chemată să restabiliți onoarea unei regine..."* Doar nu a evadat dintr-o închisoare ca să nimerească aici de bunăvoie în alta — *„quasi en un autre"*. Și, la sfîrșit, ea cere cu fermitate, cu vehemență, tocmai ceea ce s-a cerut zadarnic vreodată Elisabetei, și anume, o atitudine clară, neîndoielnică : sau ajutor, sau libertate. Față de Elisabeta, ea e bucuroasă să se justifice — *„de bonne vaglia"* [1] — dar nu în forma unui proces contra supușilor săi, afară de cazul cînd aceștia ar fi aduși la judecată cu mîinile legate. Deplin conștientă de suveranitatea sa din grația divină, ea refuză să fie pusă pe aceeași treaptă cu supușii ei ; mai degrabă e gata să moară decît să fie astfel înjosită.

---

[1] De bună voie.

Această atitudine a Mariei Stuart este, din punct de vedere juridic, inatacabilă. Regina Angliei nu are vreun drept și nici putere absolută asupra reginei Scoției ; nimic n-o îndreptățește să întreprindă cercetări asupra unei crime petrecute într-o țară străină ; nici o lege din lume nu-i îngăduie să se amestece într-un conflict dintre o suverană străină și supușii ei. Aceasta o știe prea bine Elisabeta și de aceea se străduiește, cu îndoită perseverență și cu tot felul de complimente măgulitoare, să ademenească pe Maria Stuart, s-o clintească din atitudinea ei fermă, cu neputință de combătut fățiș și s-o împingă pe panta primejdioasă a unui proces. Căci, nu ca judecătoare, ci ca prietenă și soră, ar dori ea această clarificare... Și ca o condiție obligatorie pentru a-și putea satisface dorința cea mai fierbinte și anume aceea de a vedea, în sfîrșit, la față pe iubita sa rudă și de a o readuce pe tron ca regină. Pentru a o scoate pe Mariat Stuart din poziția sigură în care s-a retranșat, Elisabeta promite mereu și făgăduielile acestea sînt dintre cele mai însemnate. Se poartă în așa fel, de parcă nu s-ar îndoi nici o clipă de nevinovăția calomniatei regine, ca și cum procesul n-ar avea nimic de a face cu Maria Stuart ci, dimpotrivă, ar urma să fie intentat împotriva lui Moray și a acoliților săi. Se mai angajează ca în această cercetare judiciară să nu îngăduie să se pună în discuție nimic din ceea ce ar fi defavorabil Mariei Stuart — *„against her honour"* — (se va vedea mai tîrziu cum și-a ținut această făgăduială). Și, în mod pur formal, ordonă anchetatorilor ca, indiferent de desfășurarea și de rezultatul cercetărilor, Maria Stuart să fie tratată conform rangului ei regesc. Dar, în timp ce Elisabeta se obligă astfel față de Maria Stuart pe cuvînt de onoare și prin jurămînt, cancelarul Cecil o ia pe altă cale și lucrează cu iscusință. La rîndul său, el liniștește, în taină, pe Moray, îl convinge să se preteze la această cercetare și îl asigură că în nici un caz nu are în vedere restabilirea pe tron a surorii sale. După cum se vede, arta scamatorilor, și a cutiei cu fund dublu, nu e o invenție politică a secolului nostru !

Maria Stuart sesizează curînd că se uneltește în taină împotriva ei. Pe cît de puțin a izbutit ea vreodată s-o amăgească pe Elisabeta, pe atît de puține iluzii își face în privința bunelor intenții ale scumpei verișoare. Așadar se apără, se împotrivește, scrie scrisori — cînd dulci, cînd amare — însă cei de la Londra nu mai slăbesc lațul

pregătit ci, dimpotrivă, îl strîng tot mai mult. Ca s-o intimideze, se iau pe rînd tot felul de măsuri menite să demonstreze că sînt deciși să facă uz și de violență, dacă refuză, dacă se opune într-un fel oarecare. Comoditățile și înlesnirile de pînă acum sînt încetul cu încetul retrase ; i se face viața din ce în ce mai grea, nu mai are voie să primească vizite din Scoția și de cîte ori iese să se plimbe călare, este escortată de o suită de cel puțin o sută de călăreți. La Carlisle, lîngă țărmul mării, putea contempla nestingherită depărtările în care-și punea atîtea speranțe, putea să se lase răpită de o barcă trimisă de prietenii gata să-i sară în ajutor.

Iată de ce, ordinul de a se muta la Bolton, un castel bine fortificat din Yorkshire, unde o așteaptă o locuință confortabilă — *„very strong, very fair and very stately house"* constituie o surpriză cît se poate de neplăcută. Bineînțeles că și asprimea acestui ordin este îndulcită cu miere : ghearele ascuțite stau încă ascunse, din lașitate, în laba catifelată. I se dau Mariei Stuart asigurări că Elisabeta a ordonat această mutare numai din grija duioasă de a o ști mai aproape de dînsa și pentru ca schimbul de scrisori să se facă mai repede. Aici, la Bolton, „îi va fi mai plăcut, va avea mai multă libertate și va fi cu totul ferită de orice primejdie din partea dușmanilor ei". Maria Stuart nu e atît de naivă ca să creadă că cei din Londra se prăpădesc de dragul ei ! Ea continuă să se apere, deși înțelege că a pierdut partida. Dar ce-i mai rămîne de făcut ? În Scoția nu se mai poate întoarce, nu i se îngăduie să plece în Franța, iar situația ei în Anglia e tot mai nedemnă de o regină, trăiește din pîinea dăruită de străini și rochiile pe care le poartă îi sînt împrumutate de Elisabeta. Singură, lipsită de orice ajutor, fără un prieten adevărat în preajmă, înconjurată numai de supuși ai adversarei ei, Maria Stuart își pierde, cu încetul, siguranța de sine și rezistența ei este din ce în ce mai slabă.

În cele din urmă — și tocmai pe asta contase Cecil — sfîrșește prin a face pasul așteptat cu atîta nerăbdare de Elisabeta. Într-un moment de deznădejde și slăbiciune, declară că e de acord cu cercetarea juridică. Aceasta este marea greșeală a vieții ei, cea mai ireparabilă din cîte a săvîrșit vreodată ; s-a lăsat clintită dintr-o situație invulnerabilă, a părăsit o poziție inviolabilă, la adăpostul căreia Elisabeta nu se putea atinge de ea, nu-i putea răpi libertatea, n-o putea judeca la fel ca pe oricare dintre

supușii ei, n-o putea sili pe ea, regină și oaspete, să se supună nici unui arbitraj străin. Dar Maria Stuart nu e capabilă decît de scurte și înflăcărate izbucniri de curaj ; niciodată n-a dat dovadă de acea energie atît de necesară unei suverane, de tenacitatea care rezistă și duce totul pînă la capăt. Simțind că a pierdut pămîntul de sub picioare, încearcă să mai pună condiții. E prea tîrziu ! Și, după ce a lăsat să i se smulgă, cu viclenie, consimțămîntul, zadarnic încearcă să se încleșteze de brațul care o împinge în prăpastie. Ea scrie Elisabetei, la 28 iunie : *„Sînt gata să întreprind orice, bizuindu-mă pe cuvîntul vostru, căci nu m-am îndoit niciodată de onoarea și de credința voastră regească"*.

Dar cine capitulează o dată fără condiții, este definitiv pierdut : nici o stăruință, nici o rugăminte nu-l mai poate ajuta. Este dreptul învingătorului de a avea dreptatea de partea lui și împotriva celui învins. *Vae victis !*

PLASA SE STRÎNGE

(Iulie, 1568 — Ianuarie, 1569)

ÎNDATĂ CE A OBȚINUT, PROFITÎND DE UN MOMENT de slăbiciune, consimțămîntul Mariei Stuart, pentru constituirea unui „tribunal imparțial de arbitraj", guvernul englez pune în mișcare toate forțele și influențele de care dispune pentru a dirija procedura în direcția dorită de el. Astfel se hotărăște ca lorzii să apară în fața tribunalului înarmați cu toate dovezile, dar Mariei Stuart nu îi este îngăduit același lucru, urmînd să fie reprezentată de doi oameni de încredere ; numai de la distanță și prin intermediari își poate formula acuzațiile contra lorzilor răzvrătiți, în timp ce aceștia la rîndul lor au avantajul de a vorbi liber, pe față, cît și pe acela de a se pune de acord în taină. Procedura aceasta este perfidie curată, căci astfel ea se vede silită de la început să se apere și nu să acuze cum i se promisese. Toate frumoasele făgăduieli sînt încălcate una după alta ; Elisabeta, care se arătase pînă nu de mult atît de susceptibilă și de grijulie în ceea ce privește onoarea ei și declarase că nu o poate primi pe Maria Stuart înainte de limpezirea prin proces a si-

tuației ei, nu stă pe gînduri cînd e vorba să-l primească pe rebelul Moray. De data aceasta nici urmă de excesul de scrupule la adăpostul cărora se baricadase. Dar pentru a nu provoca opinia publică, faptul de a o pune pe Maria Stuart pe banca de acuzare este deghizat într-o formulă dintre cele mai viclene : că lorzii ar fi fost chemați pentru a da socoteală în ce privește nesupunerea lor în fața suveranei. Aceasta presupune însă că ei se vor justifica expunînd motivele care i-au silit să ridice armele împotriva reginei. Și astfel li se oferă de fapt prilejul să pună din nou pe tapet problema asasinării regelui, s-o acuze de complicitate pe Maria Stuart. Londra nu speră altceva decît că acuzațiile lorzilor vor fi în asemenea măsură convingătoare încît vor motiva din punct de vedere juridic menținerea Mariei Stuart în captivitate. Ceea ce pînă atunci fusese de neiertat și-ar găsi în felul acesta cea mai fericită scuză în fața lumii întregi.

Concepută însă ca o capcană această încercare de tragere pe sfoară care numai „procedură juridică" nu poate fi numită, ia dintr-o dată o cu totul altă întorsătură decît aceea dorită de Cecil și de Elisabeta. Îndată ce părțile adverse sînt puse față în față pentru a-și susține acuzațiile, par mult mai puțin dispuse decît păreau pînă atunci să divulge fapte și documente care ar releva un adevăr nu prea convenabil. Căci — primă ciudățenie a acestui proces — atît acuzatorii cît și acuzata sînt, în fond, complici la aceeași crimă ; ambele părți sînt interesate să nu se mai răscolească problema atît de delicată a asasinării lui Darnley, în care sînt implicați în aceeași măsură *(„art and part")*. Morton, Maitland și Moray ar putea face public conținutul casetei cu scrisori, dovedind că Maria Stuart fusese complice la crimă sau cel puțin tăinuitoare ; Maria Stuart la rîndul ei i-ar putea acuza pe lorzi că știau de crima ce se punea la cale și că au aprobat-o fie chiar și numai prin tăcerea lor. Dacă lorzii aruncă pe masă scrisorile compromițătoare, Maria Stuart — care cunoaște prin Bothwell pe semnatarii *„bondului"* încheiat în scopul asasinării, și poate că deține chiar documentul, nu se va sfii să-i divulge fără menajamente pe acești prea înfocați patrioți care și-au dat mîna pentru asasinarea regelui. Nimic mai firesc deci decît lipsa de elan a celor două tabere cînd e vorba să se atace și să se demaște reciproc, nimic mai lesne de înțeles decît inte-

resul lor comun de a aranja „*à l'amiable*“ această afacere penibilă și de a-l lăsa pe sărmanul Henry Darnley să odihnească în pace. „*Requiescat in pace*“ — iată dorința pioasă a ambelor tabere.

Astfel se întîmplă ceva ciudat, cu totul neașteptat pentru Elisabeta : la deschiderea ședinței, Moray îl acuză exclusiv pe Bothwell. El știe că bărbatul acesta periculos de la depărtarea de o mie de leghe la care se află va putea destăinui numele complicilor săi. Cu o neașteptată discreție, el evită să o acuze în vreun fel pe sora sa. Pare să fi uitat cu totul că, în urmă cu un an, Maria Stuart fusese declarată, într-o ședință a Parlamentului scoțian, vinovată de ajutorul dat la înfăptuirea asasinatului. Acești stranii cavaleri nu se avîntă nicidecum în luptă cu impetuozitatea la care se așteptase Cecil : ei nu aruncă pe masă scrisorile acuzatoare și — a doua ciudățenie (care nu e însă și ultima) a acestei ingenioase comedii — chiar comisarii englezi păstrează o tăcere prudentă : nu se ostenesc să întrebe prea mult. Catolic fervent, lordul Northumberland este, cu sufletul, mai aproape de Maria Stuart decît de Elisabeta, suverana lui. La rîndul său, lordul Norfolk lucrează și el pentru o tăcută aplanare a conflictului, din motive particulare ce vor fi dezvăluite mai tîrziu, încetul cu încetul. Rezultatele procesului par a se profila în următorul sens : Mariei Stuart i se va reda titlul și libertatea ; în schimb, Moray va păstra singurul lucru cu adevărat important pentru el : stăpînirea de fapt. În locul tunetelor și fulgerelor la care se așteptase Elisabeta, întru distrugerea definitivă a adversarei ei, adie acum un vînticel de primăvară. Cei adunați să osîndească stau de vorbă într-o dispoziție tot mai cordială și mai onorabilă, în sala cu ușile închise, în loc să răscolească și să facă publice fapte și documente scandaloase. Și, după cîteva zile — ciudat proces — în locul dezbaterilor violente, acuzați și acuzată, comisari și judecători, colaborează în deplină armonie pentru a pregăti o înmormîntare onorabilă, de clasa întîi, Conferinței pe care Elisabeta intenționase s-o transforme într-o acțiune politică zdrobitoare împotriva Mariei Stuart.

Mijlocitorul și emisarul cel mai indicat al tratativelor dintre cele două tabere, este secretarul de Stat, scoțianul Maitland of Lethington. Tocmai pentru că lui îi revenise rolul cel mai echivoc în tenebroasa afacere a asasinării

lui Darnley. Ca diplomat înnăscut, adoptase politica prudentă a talgerului cu două fețe. La Craigmillar, cînd delegația lorzilor venise la Maria Stuart să-i propună să se debaraseze de Darnley fie prin divorț, fie prin vreun alt mijloc, Maitland fusese purtătorul lor de cuvînt și făcuse acea suspectă făgăduială că Moray „se va uita printre degete“ în cazul în care se va întreprinde ceva mai radical. Pe de altă parte, el fusese cel care încurajase căsătoria ei cu Bothwell și tot el martorul „întîmplător“ la seducerea ei ; apoi trecuse de partea lorzilor în ultimul moment, abia în ajunul rebeliunii lor. În cazul unui schimb violent de replici între regină și lorzi, lui i-ar fi fost deci rezervată perspectiva nu prea plăcută de a sta la mijloc, adică sub ploaia de gloanțe ! De aceea se va strădui prin toate mijloacele, permise și nepermise, ca să se ajungă la un compromis.

Mai întîi, încearcă să o intimideze pe Maria Stuart, amenințînd-o că, dacă nu se arată conciliantă, lorzii vor face uz, fără scrupule, de argumente și dovezi ce-ar copleși-o de rușine și ocară. Și pentru a o convinge, el face să-i parvină în taină piesele principale ale acuzării, documentele cele mai împovărătoare : scrisorile de dragoste și sonetele din casetă. Nu originalele, ci textele copiate de Mary Fleming, soția lui.

Această secretă furnizare a materialului compromițător, pe care Maria Stuart nu-l cunoștea încă în întregime, este — bineînțeles — o stratagemă a lui Maitland contra camarazilor săi și, pe lîngă toate, o grosolană încălcare a normelor stabilite pentru un adevărat proces. Dar ea e repede compensată de aceeași incorectitudine săvîrșită de lorzi care, la rîndul lor, au strecurat, pe sub mînă, „scrisorile din casetă“, pentru ca ele să fie cunoscute dinainte de Norfolk și de ceilalți comisari englezi. S-a dat astfel o grea lovitură cauzei Mariei Stuart, căci judecătorii, animați de bune intenții, sînt influențați împotriva ei. Mai cu seamă Norfolk e consternat, izbit de miasmele ce se degajă din această cutie a Pandorei, deschisă sub nasul sau. El se grăbește să comunice la Londra că : *„dragostea murdară și desfrînată dintre Bothwell și regină, aversiunea ei față de soțul asasinat și conjurația îndreptată împotriva vieții lui sînt atît de vădite, încît orice om cinstit și cu bun simț trebuie să se cutremure și să se dea înapoi de groază“*. Nici Norfolk n-ar fi trebuit să comită această indiscreție în plin proces. Dar se vede treaba că la

această ciudată judecată nimeni n-a prea stat să-și aleagă mijloacele pentru a dovedi că dreptatea este de partea lui.

Rea veste pentru Maria Stuart, dar cît de binevenită pentru Elisabeta. Căci acum, cînd regina Angliei știe ce material împovărător pentru onoarea rivalei sale poate fi pus pe masa judecății, ea nu are liniște și răgaz pînă nu va fi adus la cunoștința tuturor. Și cu cît stăruie Maria Stuart pentru o discretă aplanare, cu atît Elisabeta rămîne neclintită în voința de a țintui pe potrivnica sa la stîlpul infamiei. Prin intervenția ostilă a lui Norfolk, sincer indignat de cînd a văzut scrisorile din faimoasa casetă, cauza Mariei Stuart pare definitiv pierdută.

Însă la masa de joc, ca și în politică, este pripit să consideri că ai pierdut cîtă vreme ai o carte în mînă. Tocmai în momentul acesta, Maitland dă o lovitură uluitoare. Îi face o vizită lui Norfolk : are cu el o convorbire lungă, confidențială. Și iată, se petrece ceva incredibil, o minune intervenită peste noapte ; Saul a devenit Paul. Severul judecător Norfolk, atît de indignat, atît de dîrz și de pornit împotriva Mariei Stuart, își schimbă brusc părerile și se arată cel mai zelos ajutător și partizan al ei. În loc să lucreze potrivit intențiilor propriei sale regine, care vrea dezbatere publică a procesului, el se pune pe neașteptate în slujba intereselor Mariei Stuart ; o încurajează pe regina scoțiană, să nu renunțe cu nici un preț la coroana scoțiană și la pretenția ei asupra tronului englez ! În același timp insistă pe lîngă Moray să nu prezinte scrisorile și iată că și Moray, în urma unei convorbiri secrete cu Norfolk, își modifică la fel de brusc atitudinea. A devenit mai blînd, mai împăciuitor, a căzut de acord cu Norfolk că numai Bothwell trebuie să fie acuzat de crimă, nu și Maria Stuart. Parcă s-a pornit peste noapte o adiere primăvăratică ce topește zăpezile și dezgheață apele... Cîteva zile încă, și soarele bunei înțelegeri va străluci deasupra acestei ciudate instanțe de judecată.

Se impune întrebarea : ce l-a determinat pe Norfolk să-și schimbe radical atitudinea de la o zi la alta, devenind din unealta Elisabetei trădătorul voinței ei, din adversarul Mariei Stuart cel mai zelos prieten ? Prima bănuială care încolțește în minte este că Maitland trebuie

să-l fi mituit pe Norfolk. Numai că examinată mai îndeaproape această bănuială pare cu totul neîntemeiată. Căci Norfolk este cel mai bogat nobil din Anglia; familia sa urmează în rang imediat după aceea a Tudorilor. Nu are Maitland şi nici întreaga, săraca Scoţie atîţia bani ca să-l cumpere. Şi totuşi prima impresie se dovedeşte a fi cea reală: Maitland a izbutit într-adevăr să-l corupă pe Norfolk. A oferit tînărului văduv singurul lucru ce-l putea ademeni: puterea supremă. I-a promis ducelui mîna reginei şi, prin aceasta, dreptul de moştenire asupra coroanei regale engleze. Şi o coroană exercită întotdeauna o putere de fascinaţie miraculoasă, capabilă să facă din laşi — curajoşi, din nepăsători — nişte ambiţioşi, din cuminţi şi cumpătaţi — nişte nechibzuiţi. Numai astfel se explică de ce Norfolk care, ieri încă, pusese în vedere Mariei Stuart să renunţe de bunăvoie la drepturile ei regeşti, o sfătuieşte acum, pe neaşteptate şi într-un mod atît de frapant, să-şi apere aceste drepturi. Căci de fapt nu cu Maria Stuart vrea el să se căsătorească, ci cu drepturile şi pretenţiile ei la tron, drepturi care l-ar înălţa dintr-o dată în locul Tudorilor, a aceloraşi Tudori care i-au executat ca trădători pe tatăl şi pe bunicul său. Şi nu i se poate lua în nume de rău unui fiu, unui nepot, faptul că săvîrşeşte o trădare faţă de familia regală care i-a exterminat cu securea călăului propria familie.

Desigur, nu e lesne de admis că acelaşi om care ieri se îngrozise de Maria Stuart, o detestase sincer pe această femeie criminală şi adulteră, se cutremurase de oroare la aflarea „murdarelor" ei aventuri amoroase, se hotărăşte atît de repede s-o ia de soţie. Şi, bineînţeles, apărătorii Mariei Stuart n-au scăpat prilejul de a strecura aici ipoteza că Maitland trebuie să-l fi convins pe Norfolk în acea convorbire secretă, de nevinovăţia Mariei Stuart, mărturisindu-i că „scrisorile din casetă" nu erau decît nişte falsuri. Documentele transmise nu cuprind însă nici un cuvînt în această privinţă. În realitate, Norfolk a continuat săptămîni în şir să-i vorbească Elisabetei despre Maria Stuart ca despre o ucigaşă. Însă nimic mai eronat ca încercarea de a judeca, după preceptele moralei de azi evenimente întîmplate cu patru veacuri în urmă: căci valoarea acestei vieţi omeneşti nu este absolută, nu este aceeaşi în cuprinsul unei epoci şi regiuni diferite; fiecare epocă are alte norme de preţuire şi morala rămîne totdeauna relativă. Secolul nostru este mult mai indul-

gent față de asasinatul politic decît fusese secolul al XIX-lea. Și nici secolul al XVI-lea nu prea era preocupat de marile probleme morale ; îi erau chiar cu desăvîrșire străine scrupulele de conștiință, căci morala sa nu era întemeiată pe *Sfînta Scriptură*, ci pe învățăturile diabolice ale lui Machiavelli. Pe atunci cine voia să se urce pe tron nu prea obișnuia să se împovăreze cu tot felul de ezitări și scrupule sentimentale și nu ședea să examineze dacă treptele tronului sînt sau nu pătate de sînge. Scena aceasta o întîlnim în *Richard al III-lea :* regina dă mîna bărbatului despre care știe că este ucigașul soțului ei. Autorul piesei e, doar, un contemporan și spectatorilor de atunci nu li s-au părut cîtuși de puțin neverosimile isprăvile eroilor. Cine vrea să ajungă rege înjunghie sau otrăvește fie și pe tatăl, fie și pe frații săi, sacrifică în focul războiului mii de oameni nevinovați. Nu se poate găsi în toată Europa din vremea aceea o singură casă domnitoare în care să nu se fi săvîrșit pe față asemenea crime. Cînd miza jocului este o coroană, băieți de paisprezece ani se căsătoresc cu matroane de cincizeci și fete nevîrstnice cu bătrîni care ar putea să le fie bunici ; nimeni nu se interesează prea mult de virtuți și frumusețe, de demnitate și morală : se căsătoresc infirmi și paralitici, cretini și sifilitici, schilozi și criminali. De ce să se pretindă tocmai acestui vanitos, acestui ambițios Norfolk, mai multe scrupule, mai multă chibzuință decît celorlalți, cînd tînăra, frumoasa și înfocata domniță se declară gata să-l ridice la rangul de soț al ei ? De aceea, orbit de ambiție, Norfolk nu se mai uită înapoi, la ceea ce făcuse cîndva Maria Stuart, ci numai înainte, la ceea ce ar putea face în viitor pentru el. Omul acesta slab din fire și nu prea inteligent, se și vede instalat la Westminster, în locul Elisabetei. Iată de ce lucrurile s-au schimbat peste noapte ! Mîna iscusită a lui Maitland a deschis capcana în care căzuse Maria Stuart și, judecătorul, sever pînă atunci, devine dintr-o dată un pretendent la mîna Mariei Stuart, interesat în a o ajuta să-și apere drepturile.

·

Dar Elisabeta are spioni iscusiți și minte ascuțită. Este pe cît de inteligentă, pe atît de bănuitoare. Prinții au urechi lungi care aud totul — *„les princes ont des oreilles grandes qui oyent loin et près“*, îi spune ea odată, triumfătoare, ambasadorului francez. Presimte, după sute

de semne mărunte, că la York se pun la cale tot felul de afaceri necurate, care trebuie ținute departe de urechile ei. Poruncește să fie chemat întîi Norfolk, căruia îi spune în bătaie de joc, privindu-l de sus, că a auzit că are gînduri de însurătoare. Norfolk este departe însă de a fi un erou. Și aici cocoșul cîntă tare, ca să fie auzit de toți, cum cîntase cocoșul lui Petru, cînd acesta se lepădase de învățătorul său. Norfolk se leapădă imediat de Maria Stuart, o reneagă în chipul cel mai laș și mai jalnic, deși abia mai înainte o ceruse în căsătorie. Minciună! Calomnie! Niciodată nu s-ar însura el cu femeia aceasta adulteră, cu o ucigașă! Și fără nici o jenă declară: „Cînd pun capul pe pernă vreau să mă simt în siguranță!"

Dar Elisabeta știe ce știe și pe bună dreptate poate spune mai tîrziu, cu mîndrie, că nu s-a lăsat înșelată: *„Ils m'ont cru si sotte, que je n'en sentirais rien"*. Cînd această neîmblînzită femeie înșfacă o dată zdravăn pe vreunul din curtenii ei care încearcă să se furișeze cu viclenie din cale-i și-l scutură bine, îi cad bietului om toate secretele ascunse în mînecă! Ea intervine imediat, energică. Din ordinul ei, procesul e transferat, la 25 noiembrie, de la York la Westminster, în Camera Depicta. Aici, la numai cîțiva pași de ușa ei, la discreția ochilor ei mereu bănuitori, Maitland nu mai poate trage atît de ușor sforile ca la Yorkshire, situat la o depărtare de două zile de mers călare și unde mișunau atîția paznici și spioni. În plus, de cînd și-a pierdut încrederea în comisarii ei, Elisabeta numește pe alți cîțiva slujitori de nădejde pe care se poate bizui într-adevăr, printre care Leicester, favoritul ei. Și acum, cînd a apucat ea hățurile procesului, lucrurile se vor desfășura așa cum dorise. Moray, vechiul ei pensionar, primește ordinul scurt, categoric, „de a se apăra". În același timp, este încurajat, în taină, să nu fie nici discret, nici delicat, să nu se dea în lături de la nici o acuzare — *„extremity of odious accusations"*. Adică să nu se sfiască de a prezenta și scrisorile din casetă, dovada adulterului săvîrșit de sora sa vitregă cu Bothwell. Promisiunea solemnă către Maria Stuart că nu se va da în vileag nici un document care ar atinge onoarea ei a fost cu totul uitată. Elisabeta și-a călcat cuvîntul și de astă dată. Însă lorzii tot nu se simt în largul lor. Ei tărăgănează, ezită să prezinte scrisorile; și, deoarece Elisabeta nu le poate porunci pe față s-o facă, pentru a nu-și da în vileag sentimentele și intențiile, născocește o

tactică şi mai ipocrită. Se preface că ar fi ea însăşi convinsă de nevinovăţia Mariei Stuart, susţinînd însă că nu cunoaşte decît o singură cale pentru salvarea onoarei : spulberarea tuturor „calomniilor“ cu ajutorul materialului doveditor ; de aceea stăruie cu atîta nerăbdare, pornită din adevărată dragoste de soră, pentru lămurirea deplină, definitivă, a acuzaţiilor ce se aduc Mariei Stuart.

Sub această presiune, lorzii cedează în cele din urmă. Ei trebuie să mai joace în ultimul moment o mică comedie, ca să arate că tot se mai împotrivesc. Moray nu depune el însuşi scrisorile pe masă, ci le arată numai, lăsînd ca ele să-i fie smulse „cu violenţă din mîini de un secretar al Conferinţei“. Elisabeta triumfă : scrisorile se află acum pe masă ; ele sînt citite cu glas tare, iar în ziua următoare sînt citite a doua oară în faţa unei comisii lărgite. E adevărat că lorzii au confirmat de mult, prin jurămînt, printr-un „*eik*“, autenticitatea scrisorilor, dar nu e de ajuns. Elisabeta nu se mulţumeşte cu atît. Ca şi cum ar fi presimţit toate obiecţiile acelora care se vor strădui, peste veacuri, să salveze onoarea Mariei Stuart şi vor susţine ipoteza falsificării, Elisabeta porunceşte să se facă în prezenţa întregii comisii o comparaţie riguroasă între scrisul acestor documente şi al scrisorilor pe care le primise ea însăşi de la Maria Stuart. În timpul acestei cercetări, reprezentanţii Mariei Stuart părăsesc sala de deliberare (şi acesta e un argument important în favoarea autenticităţii scrisorilor), declarînd, cu multă dreptate, că Elisabeta nu şi-a ţinut făgăduiala de a nu da în vileag nici un document care ar atinge onoarea Mariei Stuart.

Dar, mai poate fi vorba de dreptate în acest proces cel mai ilegal, cel mai nedrept dintre toate procesele ? Principala acuzată nu are voie să se prezinte, pe cînd duşmanii ei, Lennox de pildă, îşi pot exprima liber acuzaţiile. Îndată ce reprezentanţii Mariei Stuart au părăsit sala, comisarii adunaţi acolo se grăbesc să ia în unanimitate „decizia provizorie“ că Elisabeta n-o poate primi pe Maria Stuart înainte ca ea să se fi scuturat de toate acuzaţiile. Elisabeta şi-a ajuns scopul. S-a fabricat, în sfîrşit, pretextul de care avea neapărat nevoie ca să respingă pe regina proscrisă ; nu va fi greu să se găsească şi motivele care ar justifica menţinerea ei *„în honourable custody“*, un simplu eufemism pentru cuvîntul „captivitate“. Şi arhiepiscopul Parker, unul dintre credincioşii partizani ai

Elisabetei, poate exclama pe un ton de triumf : „Buna noastră regină a prins acum lupul în capcană !“

Prin această „constatare provizorie“, Maria Stuart e oficial dezonorată ; capul ei e plecat, ceafa dezgolită. Osînda poate cădea acum ca o secure pe gîtul ei. Poate fi declarată ucigașă a soțului ei și predată Scoției : acolo o așteaptă John Knox, necruțătorul ei dușman. Însă în ultimul moment Elisabeta ridică mîna și lovitura ucigătoare e oprită deocamdată. Totdeauna, cînd e vorba de o ultimă hotărîre, fie în bine fie în rău, acestei enigmatice femei îi lipsește curajul. Să fie oare un strop de omenie, ce se revarsă adesea, caldă, din inima ei, sau scrupulul tîrziu că și-a călcat cuvîntul regesc de a ocroti onoarea Mariei Stuart ? Este numai un calcul diplomatic sau — mai propriu acestui suflet inegal și de neînțeles — un amestec de sentimente contradictorii ? În orice caz, Elisabeta dă iarăși înapoi, speriată, în fața acestei ocazii rare de a-și înlătura odată pentru totdeauna rivala. În loc să lase ca aspra sentință să-și urmeze mersul ea amînă condamnarea definitivă și începe din nou o lungă tocmeală cu Maria Stuart. În fond, Elisabeta nu dorește decît să aibă liniște din partea acestei încăpățînate, care nu poate fi înduplecată și nici intimidată ; vrea numai s-o reducă la tăcere, s-o facă inofensivă. De aceea, înainte de rostirea sentinței, îi trimite vorbă Mariei Stuart că ar putea să facă o contestație în privința documentelor prezentate și, pe sub mînă, i se comunică prizonierei că dacă s-ar resemna de bunăvoie, ar fi achitată și ar putea rămîne liberă în Anglia, căpătînd pe deasupra și o pensie. În același timp — așa cum se îmblînzesc sălbăticiunile cînd dresate cu biciul, cînd momite cu dulciuri — o țin sub teroarea condamnării oficiale. Knollys, omul de încredere al Curții engleze, raportează că a speriat-o mereu cu amenințări, pe cît îi era în putință. Elisabeta alternează — conform obiceiului ei — cele două procedee : teroarea și ademenirea.

Dar Maria Stuart nu se lasă intimidată și nici ademenită nu se mai lasă. Ca întotdeauna, numai cînd vîlvătaia primejdiei îi dogorește fața își concentrează ea toate puterile ; abia atunci curajul și dîrzenia ei ating apogeul. Refuză să examineze documentele. Înțelege — prea tîrziu — că a căzut în capcană și revine la vechiul ei punct de vedere, că nu poate fi confruntată și pusă pe picior

de egalitate cu supuşii ei. Cuvîntul ei regesc este deasupra tuturor acuzaţiilor şi documentelor, a afirmaţiilor şi dovezilor. Respinge, cu bruscheţe, afacerea murdară ce i s-a propus : de a-şi răscumpăra prin abdicare o sentinţă de achitare în faţa unui tribunal pe care nu-l recunoaşte. Şi, cu fermitate, aruncă în obrazul negociatorilor aceste cuvinte, pe care atît viaţa cît şi moartea ei avea să le confirme :

— Nici vorbă nu poate fi de o eventuală renunţare la coroana mea ! Mai degrabă sînt gata să mor decît să consimt ; şi cel din urmă cuvînt al meu va fi acela al suveranei Scoţiei.

Încercarea de intimidare a eşuat. Maria Stuart a opus ezitărilor Elisabetei dîrzenia ei temerară. Şi slaba, şovăitoarea Elisabeta începe din nou aceeaşi obositoare politică a tergiversărilor ; cu toată neînduplecarea Mariei Stuart, nu îndrăzneşte să încuviinţeze condamnarea. Speriată în ultimul moment de faptele ei, Elisabeta dă înapoi de fiecare dată. Astfel că sentinţa sună mai puţin radicală decît se aştepta. E o sentinţă vicleană pe cît de vicleanı fusese procesul. La 10 ianuarie se anunţă oficial că dovezile împotriva lui Moray şi a partizanilor săi au fost insuficiente şi că aceştia nu s-au făcut vinovaţi de fapte incompatibile cu onoarea şi datoria lor. Prin aceasta, rebeliunea lorzilor e încuviinţată cum nu se poate mai clar. Însă cît de îndoielnic sună redactarea privitoare la Maria Stuart, şi anume, că lorzii, la rîndul lor, n-au putut justifica îndeajuns acuzaţiile lor contra reginei Scoţiei, pentru a o determina pe regina Angliei să aibă vreo părere proastă despre „sora" ei. Cine citeşte superficial această sentinţă ar putea crede că onoarea Mariei Stuart e salvată şi că dovezile aduse sînt considerate ca insuficiente. Însă cîrligul otrăvit stă ascuns în cuvintele : *„bene sufficiently"*. Prin aceasta se lasă să se înţeleagă că au fost prezentate comisiei tot felul de documente extrem de suspecte şi de împovărătoare pentru acuzată, numai că ele nu sînt de ajuns, nu sînt „cu totul" suficiente pentru a convinge pe o regină „atît de bună" ca Elisabeta. Lui Cecil nu-i trebuie mai mult pentru scopul pe care-l urmăreşte : suspiciunea continuă să atîrne destul de serios pentru a ţine mai departe în captivitate pe dezarmata femeie. Pentru moment, Elisabeta a ieşit învingătoare.

Dar această biruință e o victorie *à la Pyrrhus*. Căci cîtă vreme Maria Stuart e ținută prizonieră în Anglia, există două regine într-o singură țară — și atîta vreme cît se vor afla amîndouă în viață, nu va fi pace și liniște în țară. Nedreptatea naște neliniște și tot ce s-a săvîrșit cu viclenie nu va avea parte de trăinicie. Din ziua cînd Elisabeta uzurpă Mariei Stuart libertatea, își periclitează propria libertate. Tratînd-o pe Maria Stuart ca pe o dușmană, justifică orice ostilitate din partea proscrisei; călcîndu-și cuvîntul. îndreptățește orice încălcare de cuvînt din partea Mariei Stuart, minciunile ei dau și celeilalte dreptul să mintă. Ani și ani de zile va trebui să ispășească Elisabeta greșeala că nu și-a ascultat primul impuls, instinctul cel mai firesc. Prea tîrziu va înțelege că mărinimia ar fi fost soluția cea mai înțeleaptă și prevăzătoare. Cît de mediocră ar fi fost viața Mariei Stuart, cum s-ar fi înnămolit ea într-o umilă și sărăcăcioasă existență, dacă Elisabeta — după ieftina ceremonie a unei primiri reci, de complezență — ar fi lăsat-o, ca pe o umilă solicitantă refuzată, să părăsească țara! Căci încotro s-ar mai fi putut îndrepta după ce a fost concediată cu dispreț, abandonată și ignorată? Nici un judecător, nici un poet nu s-ar mai fi interesat de ea. Proscrisă, compromisă de atîtea scandaluri, umilită de generozitatea Elisabetei, nu i-ar fi rămas altceva de făcut decît să rătăcească fără rost de la o Curte la alta. În Scoția, Moray i-ar fi închis calea, și nici Franța, nici Spania n-ar fi primit cu deosebit respect pe acest oaspete neplăcut, sărăcit și deposedat de orice putere. Poate că, potrivit temperamentului ei, s-ar fi încurcat în noi aventuri amoroase; poate că ar fi plecat pe urmele lui Bothwell, în Danemarca. Dar numele ei ar fi rămas cu totul uitat în istorie sau, în cel mai bun caz, ar fi fost pomenit ca numele prea puțin onorabil al unei regine care s-a căsătorit cu ucigașul soțului ei. Numai nedreptatea Elisabetei a făcut din Maria Stuart un personaj important pe scena istoriei universale, a mîntuit-o de un sfîrșit meschin, lipsit de glorie, a salvat-o de la uitare. Elisabeta, cu mîinile ei a așezat în jurul dușmanei aureola strălucitoare a nemuririi; încercînd s-o umilească o dată mai mult pe cea care singură se năruise de la înălțimea tronului, n-a făcut altceva decît s-o ridice din țărînă și s-o investească cu nimbul martirilor. Nici una din faptele ei n-a înlățat-o atît de sus în legendă ca

această inutilă nedreptate pe care i-a făcut-o Elisabeta. Și nici o faptă săvîrșită de Elisabeta de-a lungul unei vieți întregi n-a coborît-o atît de mult, nu i-a compromis într-atît marele ei prestigiu, ca greșeala de a se fi arătat lipsită de generozitate într-un moment istoric decisiv.

ANI ÎN UMBRĂ

(1569—1584)

NIMIC MAI SEARBĂD, MAI FĂRĂ SENS DECÎT POVESTEA unei existenței serbede ; nimic mai dificil decît să încerci să dai expresie monotoniei. Searbădă și monotonă va fi existența Mariei Stuart în captivitate. Ani întregi în care nu se întîmplă nimic, o noapte pustie, fără stele, un vid continuu. Ritmul prea agitat, goana năvalnică și înfierbîntată a vieții ei a amorțit definitiv odată cu rostirea sentinței de condamnare. Și anii trec unul după altul ca valurile mării, uneori mai agitate, alteori mai liniștite ; însă niciodată bîntuite de furtună : în viața acestei femei izolate de lume nu mai există nici fericirea, nici suferința de altădată. Existența aceea trepidantă, pasionată se scurge acum într-o totală și penibilă lipsă de evenimente, ca o agonie lentă, prelungită la nesfîrșit. Timpul se tîrăște cu o încetineală exasperantă ; tinerețea se irosește zadarnic în așteptări fără sens ; împlinește pe rînd douăzeci și opt de ani, apoi douăzeci și nouă, apoi treizeci de ani. Începe un nou deceniu, la fel de gol, la fel de lînced, în care această tînără femeie, însetată de viață, nu are altceva de făcut decît să-și numere anii, mereu sporiți : al treizeci și unulea, al treizeci și doilea, al treizeci și treilea, al treizeci și patrulea, al treizeci și cincilea, al treizeci și șaselea, al treizeci și șaptelea, al treizeci și optulea, al treizeci și nouălea... Chiar și numai înșiruirea aceasta obositoare și monotonă ne face să ne cutremurăm în fața timpului gol, dizolvant și enorm, anost și corosiv ca leșia ; căci fiecare an numără sute de zile și fiece zi lungi, nesfîrșite ceasuri dintre care nici unul măcar trăit cu adevărat, în seninătate și voie bună. Și în sfîrșit iat-o ajunsă la patruzeci de ani și nevoită să recunoască adevărul amar că tinerețea s-a dus, că pofta

de viață, de bucurie s-au scurs din trupul și sufletul ei istovit. Și din nou numărătoarea exasperantă reîncepe odată cu un nou deceniu : patruzeci și unu, patruzeci și doi, patruzeci și trei... atît, căci moartea se îndură de ființa aceasta, de sufletul acesta obosit și-l dezleagă din captivitate. Se mai întîmplă cîte ceva în anii aceștia, dar lucruri mărunte și indiferente. Uneori Maria Stuart e sănătoasă, alteori suferindă ; se înfiripează cîteodată speranțe, urmate curînd de cumplite dezamăgiri ; e tratată uneori mai sever, alteori mai curtenitor ; se succed perioade mai bune și altele mai rele dar, în fond, totul rămîne la fel, enervant de identic ieri ca și azi, ca și mîine ; același șirag al orelor anoste, incolore și goale, lunecă printre degete ca niște mătănii uzate. Temnița e schimbată din cînd în cînd. Regina e ținută prizonieră întîi la castelul din Bolton, pe urmă la cel din Chastworth, la cel din Sheffield, din Tutbury, din Wingfield și din Fotheringhay, însă numai numele sînt altele, și pietrele, și pereții. De fapt, toate aceste castele nu sînt altceva decît una și aceeași închisoare, căci toate zăvorăsc între zidurile lor libertatea. În jurul acestui cerc îngust se rotesc, cu o crudă perseverență, pe căile lor atît de vaste, atît de depărtate, soarele și luna și stelele pururi călătoare. Se perindă nopțile și zilele, alunecă lunile și anii... Se prăbușesc împărății și altele se ridică, regi urcă și coboară treptele măririi, atîtea femei înfloresc, dăruiesc vlăstare noi și apoi se veștejesc, iar departe, dincolo de crestele munților, dincolo de țărmurile mărilor, lumea se schimbă necontenit. Numai viața aceasta, ființa aceasta însingurată zace mereu în umbră. Smulsă din pămîntul ei, cu rădăcină cu tot, sufletul ei nu mai poate înflori, nu mai rodește. Roasă, măcinată de otrava nostalgiei și a neputinței, Maria Stuart se ofilește, își irosește tinerețea și viața i se stinge încetul cu încetul.

De fapt această nesfîrșită captivitate n-a fost niciodată cu adevărat crudă în aspectele ei exterioare. Paradoxal, dar adevărat. Căci un suflet dîrz poate lupta împotriva sălbăticiei grosolane, poate răspunde cu îndîrjire umilirilor la care este supus ; puterile sufletești se înzecesc și se oțelesc cînd au de luptat în permanență cu forțe potrivnice. Numai golul istovește sufletul, îl dezarmează și îl doboară : o carceră cu pereți de gumă, în care pumnii nu pot lovi, e mai greu de suportat decît

ocna cea mai teribilă. Nici o lovitură de bici, nici o insultă nu rănește atît de adînc o inimă plină de semeție ca siluirea libertății însoțită de fățarnice plecăciuni și de mincinoase asigurări de supunere și de respect. Nici o batjocură nu e mai cumplită decît aceea ce se ascunde sub masca politeții ; însă tocmai această falsă considerație — ce nu se adresează omului care suferă, ci rangului său — îi este acordată cu atîta stăruință Mariei Stuart : mereu aceeași pază respectuoasă, aceeași spionare deghizată, pîndă necurmată a fiecărui gest, a fiecărui cuvînt. Mereu aceeași gardă de onoare a „onorabilei detențiuni" care, cu pălăria în mînă și cu privirea servil aplecată o urmărește pas cu pas. În toți anii aceștia, nu s-a uitat nici o clipă că Maria Stuart e regină ; i se acordă toate avantajele, tot confortul exterior, toate micile libertăți, afară de singurul lucru de preț, cel mai sfînt și neprețuit dintre darurile vieții : Libertatea. Elisabeta, extrem de grijulie cînd e vorba de prestigiul ei de suverană umanitară, e destul de inteligentă ca să nu o trateze cu răutate vindicativă pe adversarea ei. Are grijă de buna ei soră ! Cînd Maria Stuart e bolnavă, Elisabeta se arată alarmată, trimite în dată soli să-i aducă vești despre starea suferindei, îi oferă serviciile propriului ei medic și dorește cu tot dinadinsul ca mîncărurile să fie pregătite chiar de slugile ei, ale Mariei Stuart, firește, pentru ca nu cumva gurile rele să șoptească în taină că ar încerca s-o înlăture pe incomoda rivală cu ajutorul vreunei otrăvi. Nu, nimeni nu poate afirma că o ține închisă într-o temniță pe o regină a cărei persoană e sacră și inviolabilă ; ea s-a grăbit doar s-o roage — cu stăruință, cu irezistibilă stăruință ! — pe sora sa scoțiană să locuiască tot timpul pe frumoasele domenii engleze ! Desigur că ar fi mai comod și mai sigur pentru Elisabeta s-o încuie în Tower pe această neînduplecată femeie decît s-o lase să ducă cu ea, de la un castel la altul, o Curte atît de costisitoare. Însă, avînd și mai multă experiență, fiind o mai bună psihologă și avînd ceva mai mult fler decît miniștrii ei care insistă fără întrerupere să se ia măsuri de siguranță, Elisabeta evită să se facă odioasă în ochii lumii întregi. Rămîne deci neclintită în hotărîrea ei : Maria Stuart să fie tratată ca o regină, dar bine păzită, continuu spionată chiar de temniceri și spioni deghizați în curteni respectuoși care au datoria să-i facă cele mai adînci, mai plecate reverențe și s-o

lege bine în cătușe de aur. Împotriva firii ei chivernisite, a zgîrceniei proverbiale, ea aprobă — printre gemete și afurisenii — vistierului ei să plătească, pentru acest oaspete nedorit, cîte cincizeci și doi de pfunzi pe săptămînă, timp de douăzeci de ani. Și deoarece pe lîngă aceasta, Maria Stuart primește anual, din Franța, o pensie însemnată, de o mie două sute de pfunzi, se poate spune că nu e silită la o viață sărăcăcioasă. Este instalată ca o suverană, dar în castelele de reședință provizorie. Nu i se interzice să-și aranjeze în salonul de primire un baldachin, ca la Curte ; oricine se poate convinge că acolo locuiește o regină, cu toate că e prizonieră. Serviciul de masă e de argint ; camerele sînt luminate de lumînări scumpe, de ceară, puse în candelabre de argint ; pe jos sînt așternute covoare turcești — extrem de rare și de prețioase. Gospodăria ei e atît de îmbelșugată, încît la fiecare mutare nenumărate duzini de care trase de cîte patru cai transportă mobilierul și toate lucrurile ei de la un castel la altul. Pentru serviciul personal are la dispoziție un grup întreg de doamne de onoare, cameriste și slujnice ; în perioadele cele mai bune ale captivității întreține o adevărată Curte regală în miniatură (pe puțin cincizeci de persoane), cu intendenți, preoți, medici, secretari, trezorieri, feciori de casă, garderobieri, croitori, tapițeri, bucătari — din care avara stăpînă a țării încearcă cu disperare să mai reducă puțin și pe care Maria Stuart o apără cu îndîrjită tenacitate.

Dacă nu s-a rezervat pentru suverana detronată vreuna din acele romantice temnițe fortificate, care izolează cu cruzime pe deținuți de restul lumii, trebuia ales cu nemărginită atenție omul potrivit pentru a o supraveghea neîncetat pe Maria Stuart. George Talbot Earl of Shrewsbury e un adevărat gentilom, un cavaler desăvîrșit. Pînă în iunie 1569, cînd Elisabeta îi încredințează această misiune, fusese un om fericit. Mare latifundiar, stăpînind întinse proprietăți în provinciile din nordul și din centrul țării, proprietar a nouă castele, dusese o viață liniștită, de prinț suveran pe moșiile sale, retras în umbra istoriei, departe de orice funcții și demnități, de orice ambiție politică. Un om grav, serios și pe deplin mulțumit de sine. Acum, cînd barba i-a încărunțit, crede că se poate odihni în sfîrșit, dar iată că, pe neașteptate, Elisabeta îl împovărează cu slujba atît de dezagreabilă, de a supraveghea pe ambițioasa regină a Scoției, cople-

șită de amărăciune și totodată îndîrjită de nedreptatea ce i se făcuse. Lui Knollys, predcesorului său, i se ia o piatră de pe inimă cînd află că va fi înlocuit de Shrewsbury în această funcție atît de riscantă : „Pe Dumnezeul meu, aș schimba cu cea mai cumplită pedeapsă din lume o asemenea misiune!“ Căci nu se poate imagina însărcinare mai ingrată decît această *„honourable custody“* ale cărei drepturi și limite sînt cît se poate de vag precizate. Dublul caracter al unei asemenea îndeletniciri cere un tact nemăsurat. Pe de o parte, Maria Stuart e regină și pe de alta, nu e ; de formă, este oaspete, dar în realitate e prizonieră. De aceea Shrewsbury, ca mare senior și gazdă, trebuie să se poarte cu toată politețea față de Maria Stuart și în același timp, ca om de încredere al Elisabetei, să-i îngrădească cu binișorul, libertatea. E superiorul ei și, totuși, cînd se înfățișează înaintea reginei, trebuie să-și îndoaie genunchiul ; are datoria să fie sever, însă sub masca supunerii smerite ; trebuie să-și găzduiască musafira și s-o păzească totodată neîncetat. Această situație, destul de complicată în sine, e agravată de faptul că soția lui, care îngropase pînă atunci trei bărbați, iar pe al patrulea îl adusese la disperare cu necontenitele ei trăncăneli și indiscreții, țese neobosit intrigi, cînd împotriva Elisabetei, cînd împotriva Mariei Stuart. Cele trei femei la dispoziția cărora se află nu-i fac deloc viața ușoară acestui bătrîn cumsecade ; uneia trebuie să-i fie supus, de cea de a doua e legat prin căsătorie, de a treia e înlănțuit prin legături invizibile. De fapt, bietul Shrewsbury avea să fie în acești cincisprezece ani, nu atît temnicerul Mariei Stuart, cît tovarășul ei de captivitate. Astfel că nici el nu scapă blestemului general : femeia aceasta aduce nenorocire oricărui bărbat pe care soarta i-l scoate în cale.

Cum decurge viața de zi cu zi a Mariei Stuart în toți anii aceștia goi și lipsiți de sens ? În aparență cît se poate de liniștită și de comodă. Privită de afară, ea nu se deosebește de aceea a altor nobile și distinse doamne, care trăiesc retrase pe domeniile lor feudale. Cînd sănătatea i-o permit, călărește și vînează, ocupație preferată, înconjurată, desigur de odioasa „escortă de onoare“, sau încearcă, prin jocul cu mingea și prin alte sporturi, să-și mențină supletea trupului devenit cu anii tot mai obosit și mai greoi. Nu duce lipsă de societate ; adesea

o vizitează nobili de la castelele învecinate pentru a prezenta omagiile lor interesantei captive, căci nu trebuie scăpat din vedere faptul că femeia aceasta, deși dezarmată pe moment, este totuși cea mai îndreptățită pretendentă la tron și, în cazul în care Elisabetei i s-ar întîmpla acel lucru inevitabil tuturor oamenilor prizoniera de azi ar fi suverana de mîine. De aceea toți cei înarmați cu prudență și înțelepciune și mai presus de toți Shrewsbury, statornicul ei păzitor, țin să rămînă în cei mai buni termeni cu ea. Chiar favoriții și intimii Elisabetei, printre care Hatton și Leicester, îi scriu în taină rivalei pentru a-și asigura în viitor o eventuală protecție. Căci cine poate ști cum se întoarce roata și dacă nu vom fi nevoiți, mîine chiar, să îngenuncheze în fața ei și să-i solicite favoruri și sinecuri ? Astfel, cu toate că e închisă în cercul ei strîmt, Maria Stuart este informată în cele mai mici amănunte despre tot ce se întîmplă la Curte și în lumea largă. Lady Shrewsbury îi împărtășește pînă și cele mai mărunte taine ale Elisabetei, deși mai prudent ar fi fost să le păstreze pentru ea. Pe multe căi subterane îi parvin prizonierei necontenite încurajări. Ar fi greșit deci să ne imaginăm că Maria Stuart și-a petrecut exilul în deplină părăsire, ca într-o carceră strîmtă și întunecată. În serile de iarnă se face muzică : desigur că tinerii poeți nu-i mai dedică duioase madrigale, ca în vremea lui Chastelard ; a trecut de mult vremea jocurilor galante de la Holyrood... În inima aceasta greu încercată nu mai e loc pentru dragoste și pasiune, timpul aventurilor s-a dus odată cu tinerețea. Dintre prietenii de altădată, care roiau în juru-i, entuziaști și fanatici, nu i-a mai rămas decît micul paj William Douglas, salvatorul de la Lochleven, iar dintre toți bărbații de la Curtea sa — ah ! nu se mai află printre ei nici unul de seama unui Bothwell și a unui Rizzio ! — cel mai solicitat e medicul. Căci Maria Stuart e tot mai des bolnavă ; suferă de reumatism și de o ciudată durere în partea stîngă. Uneori picioarele îi sînt așa de umflate, încît cu greu se mai poate mișca și trebuie să urmeze un tratament la izvoarele termale ; din cauza lipsei de mișcare trupul ei atît de zvelt, atît de mlădios și de gracil altădată, e tot mai greoi, mai îngroșat. Foarte rar voința ei se încordează cu vechiul elan, plină de energie : au trecut pentru totdeauna acele frenetice cavalcade ce țineau douăsprezece ore în șir prin țara ei scoțiană ; au

trecut și călătoriile de plăcere, atît de vesele, de la un castel la altul. Cu timpul, prizoniera începe să-și creeze ocupații și plăceri casnice. Mereu cernită, ca o călugăriță, stă ore în șir aplecată deasupra gherghefului și lucrează cu mîinile ei albe, delicate și încă atît de frumoase, minunate goblenuri decorate cu fir de aur, dintre care s-au păstrat cîteva pînă în zilele noastre. Sau citește, liniștită, din cărțile ei preferate. În cei aproape douăzeci de ani de captivitate nici o aventură ; de cînd nu-și mai poate risipi sufletul ei mare, înflăcărat într-o iubire pătimașă ca cea pentru un Bothwell, duioșia calmă, tandrețea potolită a sufletului ei se îndreaptă acum spre acele creaturi de pe urma cărora nu se va alege niciodată cu dezamăgiri : animalele. Maria Stuart cere să i se trimită din Franța cîinii cei mai blînzi și cei mai inteligenți, espagnoli și prepelicari ; ține mereu în juru-i colivii cu păsări cîntătoare, are și un porumbar, plivește ea însăși florile din grădină și se îngrijește caritabil de familiile servitorilor ei. Pentru un ochi superficial, pentru vizitatorul trecător care nu privește în adîncul ei, s-ar putea crede că a apus pentru totdeauna în ea orice ambiție aprigă, orice dorință, că scînteia patimii s-a stins definitiv în aceea care a zguduit altădată lumea întreagă. Căci femeia aceasta, care îmbătrînește cu încetul, se duce din ce în ce mai des la liturghie, îmbrăcată ca o văduvă, cu văluri lungi, unduitoare ; îngenunchează deseori la pupitrul din capela ei și numai cîte o dată, foarte rar, mai scrie versuri, cel mai adesea în cartea ei de rugăciuni. Dar nu sonete pline de pasiune, ci versuri de pioasă reculegere sau de melancolică resemnare, ca, de pildă :

„Que suisie hélas et quoy sert ma vie
J'en suis fors q'un corps privé de cueur
Un ombre vayn, un object de malheur
Qui n'a plus rien que de mourir en vie..." [1]

Și tot mai adîncă e convingerea celor din jurul ei că greu încercata Maria Stuart și-a înfrînt orice gînd și dorință lumească, nu mai jinduiește după măreția deșartă

[1] *„Vai, ce sînt eu și la ce slujește viața mea ?*
Nu mai sînt decît un trup fără inimă,
O zadarnică umbră, sortită nenorocului,
Căreia nu i-a mai rămas decît moartea în viață" (Fr.). (N. tr.).

a puterii și că, resemnată și profund cucernică, nu mai așteaptă decît sabia înaltei doamne al cărei glas e acela al liniștii eterne.

Să nu ne lăsăm însă amăgiți de aparențe. Sub masca acestor exemplare atitudini un singur gînd vibrează cu adevărat, o singură speranță se încăpățînează să ardă mocnit în inima impetuoasă și dîrză a acestei prințese : libertatea și domnia. Nici o clipă Maria Stuart nu-și acceptă, cu lașitate, soarta. Toate aceste lecturi și conversații cuminți, lungile ore petrecute la gherghef sau în domoală visare, nu sînt decît praf în ochii spionilor, ascunzînd adevărata, neobosita ei activitate : conspirația. Din prima pînă în ultima zi a detențiunii sale, Maria Stuart complotează. Pretutindeni, de la un castel la altul — oriunde e ținută captivă — somptuoasa ei cameră nu e altceva decît un cabinet politic secret. Cu ușile încuiate, ajutată de doi secretari, Maria Stuart redactează, cu propria-i mînă, instrucțiuni secrete pentru trimișii francezi, spanioli, papali, pentru partizanii ei scoțieni și cei din Țările-de-Jos. Concomitent, din precauție, scrie Elisabetei scrisori de implorare, liniștitoare și umile, scrisori pline de jurăminte sau de cereri la care regina nici nu mai răspunde. Mesageri deghizați sosesc și pleacă necontenit la Paris și la Madrid. Se stabilesc tot felul de parole pentru recunoașterea conspiratorilor, se prelucrează sisteme întregi de scriere cifrată, schimbate în fiecare lună ; un serviciu poștal regulat, peste țări și mări, funcționează zi cu zi între Maria Stuart și toți dușmanii Elisabetei. Personalul reginei captive — și Cecil e conștient de aceasta cînd încearcă mereu să reducă numărul slujitorilor ei — lucrează ca un stat-major la aceeași veșnică manevră de eliberare. Cei cincizeci de subalterni primesc sau fac neîntrerupt vizite prin satele vecine, ca să ia vești sau să le transmită mai departe ; întreaga populație din partea locului primește regulat mită sub formă de pomeni ; grație acestei rafinate organizații de corupție, serviciul diplomatic al ștafetelor se întinde pînă la Madrid și Roma. Scrisorile sînt strecurate cînd în rufe, cînd în cărți, în bastoane găurite ca niște țevi sau sub capacele bastoanelor, uneori și sub învelitoarea oglinzilor. Se născocesc mereu alte șiretlicuri spre a păcăli pe vigilentul Shrewsbury ; se desfac tălpile de la ghete, pentru a se introduce între ele me-

saje scrise cu cerneală invizibilă, sau se aranjează peruci speciale în care sînt dosite suluri mici de hîrtie. În cărțile trimise Mariei Stuart din Paris sau Londra se subliniază, după un cod stabilit, litere izolate care, aranjate apoi una lîngă alta, alcătuiesc un mesaj secret. Documentele cele mai importante sînt însă transmise de duhovnicul ei, care le coase în patrafir. Maria Stuart, care a învățat încă din tinerețe să scrie cifrat și să descifreze, conduce ea însăși toate acțiunile principale, toate intrigile politice, și jocul acesta excitant, menit să contracareze și să nesocotească ordinele Elisabetei, antrenează toate resursele ei intelectuale și sufletești, suplinind sportul sau nevoia altor emoții și trăiri. Ea se aruncă în conspirațiile și în urzelile diplomatice cu toată înflăcărarea și nesocotința firii sale; uneori sînt momente — cele cînd îi parvin cu nesfîrșite precauții, vești sau promisiuni de la Paris, de la Roma, de la Madrid (trimise mereu prin alte tot mai ingenioase mijloace și căi) — cînd ea, înjosita regină, se simte din nou deținătoarea unei puteri reale, simte din nou interesul întregii Europe ațintit asupra persoanei ei. Elisabeta știe ce prizonieră periculoasă închide și totuși, orice ar face, nu o poate determina să-și plece capul. Maria Stuart, cea în permanență păzită și spionată, conduce din camera sa o campanie de eliberare, ifluențînd evenimentele politice ale lumii întregi... Aceasta este poate și singura bucurie, singura voluptate care o mai ține în viață și-i dă puterea să înfrunte șirul lung de ani pustii pe care-i are în față. Este de-a dreptul măreață această nesecată energie, această putere pe care lanțurile sînt neputincioase s-o frîngă, dar este și tragică totodată prin zădărnicia ei. Căci tot ce imaginează și întreprinde Maria Stuart, eșuează în mod jalnic. Toate conjurațiile și comploturile pe care le urzește fără răgaz sînt inutile. Lupta e inegală. Pentru că oricîte complicități ar implica jocul acesta, în ultimă instanță Maria Stuart este singură și este slabă. Îndărătul Elisabetei stă un întreg aparat de stat — cu cancelari, sfetnici, polițiști, soldați și spioni — și dintr-o cancelarie de stat lupta poate fi infinit mai bine condusă decît dintr-o celulă. Cecil are la dispoziție bani și nelimitate posibilități de constrîngere; el poate lua orice măsură, poate da orice dispoziție, poate să supravegheze, prin miile de ochi ale spionilor lui, pe femeia singuratică și lipsită de experiență. Cele trei milioane de locui-

tori ai Angliei nu dădeau o prea mare bătaie de cap poliției, astfel că orice străin care debarcă pe coasta Angliei poate fi cercetat îndeaproape și ținut sub observație. Agenți secreți mișună prin hanuri, prin închisori și pe corăbii ; orice persoană suspectă este urmărită pas cu pas și, dacă mijloacele acestea vulgare nu dau rezultate, se aplică pe dată altele mai rafinate și eficace : torturile. Superioritatea forței colective e evidentă. Pe rînd, prietenii plini de abnegație ai Mariei Stuart sînt prinși, aruncați în celulele întunecate ale temniței din Tower și li se smulg, cu tot felul de instrumente de tortură, mărturisirile și numele celorlalți complici. Unul după altul comploturile sînt demascate cu cruzime, sfărîmate cu ciocanele și smulse cu cleștele de tortură. Chiar dacă Maria Stuart izbutește din cînd în cînd să strecoare în străinătate, pe calea ambasadelor, scrisorile și propunerile ei, cîte săptămîni durează însă pînă ce izbutesc să ajungă la Roma sau la Madrid, cîte săptămîni trebuie să mai treacă pînă ce cancelariile de stat de acolo se decid să-i răspundă și cîte săptămîni trebuie să aștepte pînă ce-i parvine răspunsul ! Și cît de neînsemnat, cît de lent, insuportabil de lent și de lînced e în cele din urmă ajutorul, pentru femeia aceasta cu inimă înflăcărată și nerăbdătoare, care nădăjduiește armate și flote întregi pentru eliberarea ei ! Totdeauna un prizonier, un om însingurat, constrîns la izolare, obsedat zi și noapte exclusiv de situația lui, ajunge, prin forța lucrurilor, să creadă că toți oamenii, că întreaga lume liberă și activă, este preocupată de dînsul. Zadarnic se străduiește deci Maria Stuart să prezinte eliberarea ei ca acțiunea cea mai necesară a Contrareformei, ca prima și cea mai importantă operă de salvare a Bisericii catolice ; ceilalți își văd de treburile și de aranjamentele lor, se dovedesc zgîrciți sau neglijenți, nu sînt capabili să se pună de acord între ei. Faimoasa Armada nu e trimisă împotriva Angliei ; principalul ocrotitor al captivei, Filip al II-lea al Spaniei, se roagă mult, însă asta este tot ce cutează să întreprindă pentru ea. Nici prin gînd nu-i trece să se înhame la un război atît de nesigur pentru eliberarea unei regine detronate ; din cînd în cînd, el sau Papa trimit ceva bani pentru cumpărarea cîtorva aventurieri care urmează să pună la cale răscoale și atentate. Dar ce jalnice comploturi sînt toate acestea, cît de prost sînt înscenate și cît de repede sînt vîndute istețului și neadormitului spion

Walsingham ! Cele cîteva trupuri ce zac din cînd în cînd schilodite pe locul de execuție de la Tower mai amintesc poporului că undeva, într-un castel, trăiește o prizonieră, care pretinde cu încăpățînare că ea este adevărata regină legitimă a Angliei, și că se găsesc mereu smintiți și eroi care îndrăznesc să-și riște viața pentru dreptul ei.

Pentru oricare dintre contemporani apărea din ce în ce mai limpede că toate această forfotă clandestină, toate aceste conspirații și comploturi aveau s-o piardă în cele din urmă pe Maria Stuart. Oricine își putea da seama că nu exista sorți de izbîndă pentru îndrăzneața aceasta care declară război singură dintr-o temniță, celei mai puternice suverane din lume. Încă din 1572, după conjurația lui Rindolfi, cumnatul ei, Carol al IX-lea declară : „Această biată smintită nu se va potoli pînă ce nu-și va pierde capul. Va fi executată, însă din propria ei vină și nebunie. Nu văd nici un mijloc de scăpare.“ Aceasta e părerea cît se poate de severă a bărbatului care, în noaptea sfîntului Bartolomeu, așezat la loc sigur, la adăpostul unei ferestre, a dovedit marele eroism de a trage asupra unor bieți fugari dezarmați. Și într-adevăr, judecînd la rece, Maria Stuart a procedat, fără îndoială, nebunește, refuzînd soluția comodă, deși lașă, a capitulării. A preferat să se expună într-o bătălie dinainte pierdută. Poate că, dacă ar fi renunțat de bunăvoie la pretențiile ei asupra coroanei, ar fi fost eliberată în cele din urmă, astfel încît se poate presupune că ținuse tot timpul în mîini cheia temniței sale. Ar fi fost suficient să se umilească, să declare că renunță la pretențiile ei asupra tronului scoțian și al celui englez, și Anglia ar fi fost bucuroasă să-i redea libertatea. Elisabeta încearcă de mai multe ori să-i întindă puntea de aur, nu din mărinimie, ci de frică, deoarece prezența acuzatoare a acestei prizoniere primejdioase îi împovărează conștiința ca un coșmar. Negocierile sînt mereu reînnoite ; se oferă Mariei Stuart tot felul de înțelegeri și compromisuri într-o privință convenabile. Dar ea preferă să rămînă o prizonieră încoronată decît o regină fără coroană. Knollys a văzut pînă în adîncul sufletului ei cînd a spus, încă din primele zile ale captivității, că nu-i va lipsi curajul de a persevera cîtă vreme îi va rămîne o umbră de speranță. Căci cu mintea și cu sufletul dacă a înțeles vreodată bine ceva, tocmai acest lucru l-a înțeles : cît de meschină, cît de

jalnică va fi libertatea ce-o așteaptă undeva, într-un colț uitat de lume, dacă nu va mai fi altceva decît o suverană detronată, și că, dimpotrivă, numai prin înjosire își va redobîndi măreția și gloria. Se simte legată de o mie de ori mai strîns de propriul ei cuvînt decît de temnița în care e închisă; niciodată nu va abdica și cele din urmă vorbe ale ei vor fi ale unei adevărate regine a Scoției.

E foarte greu să delimitezi cu precizie hotarul dintre nebunie și îndrăzneală; căci întotdeauna un gest eroic are în el ceva nesăbuit, nebunesc. Sancho Panza e, practic vorbind, mai inteligent și mai prevăzător decît Don Quijote în ceea ce privește realitatea pozitivă; un Tersit e mai chibzuit, mai rezonabil decît Ahile. Iar cuvintele lui Hamlet: „Să lupți chiar pentru un fir de pai cînd e în joc onoarea", vor rămîne veșnic suprema piatră de încercare a adevăratului eroism. Desigur că înfruntarea unei forțe atît de covîrșitoare nu avea nici o șansă de izbîndă; ar fi însă nedrept s-o considerăm fără nici un sens numai pentru că a fost sortită eșecului. Căci femeia aceasta singură și în aparență neputincioasă a reprezentat în toți anii aceștia, tocmai prin dîrzenia, prin încăpățînarea ei fără egal o forță considerabilă; ba mai mult, de la an la an devine mai tenace. Și în ceasurile cînd ea își scutură cu furie lanțurile, întreaga Anglie se cutremură, iar inima Elisabetei se face mică de frică. Istoricului, care aruncă o privire retrospectivă nu numai asupra evenimentului, ci și asupra consecințelor lui ulterioare, îi este ușor să tragă o concluzie uneori pripită și eronată. Nimic mai facil decît a decide peste secole că un învins și-a meritat soarta fiindcă a procedat nesăbuit, fiindcă s-a angajat într-o acțiune prea primejdioasă. În realitate, însă, balanța victoriei a ezitat și s-a înclinat mereu între cele două regine în cei aproape douăzeci de ani de luptă. Unele dintre conspirațiile urzite cu scopul de a o ridica la domnie pe Maria Stuart ar fi putut deveni, cu un dram de noroc și cu ceva mai multă pricepere din partea celor ce le puseseră la cale, într-adevăr extrem de primejdioase pentru viața Elisabetei; o dată sau de două ori încercarea a fost la un pas de reușită. Prima tentativă e cea de la Northumberland, inițiată în alianță cu nobilimea catolică; toată provinciile de Nord

s-au răsculat și nu i-a fost prea ușor Elisabetei să se vadă din nou stăpînă pe situație. Urmează apoi intriga lui Norfolk, și mai primejdioasă. Cei mai buni gentilomi ai Angliei, printre care și cei mai apropiați prieteni ai Elisabetei, ca Leicester, sprijină planul lui Norfolk de a se căsători cu regina scoțiană care, spre a-l îmboldi — ce n-ar fi făcut ea ca să triumfe ? — se grăbește să-i scrie cele mai duioase scrisori de dragoste. Prin mijlocirea florentinului Rindolfi, trupe spaniole și franceze sînt gata să debarce în Anglia. Și dacă acest Norfolk n-ar fi fost un om slab din fire — precum dovedise și înainte prin lașa lui tăgăduire — dacă n-ar fi intervenit și intîmplări neprielnice : vremea rea, marea furtunoasă și trădarea, proiectul fără îndoială că ar fi izbutit. Lucrurile s-ar fi schimbat atunci radical, rolurile ar fi fost inversate ; Maria Stuart s-ar fi instalat la Westminster și Elisabeta ar fi zăcut la Tower sau chiar în mormînt. Dar nici sîngele lui Norfolk, nici soarta lui Northumberland și a tuturor celorlalți care, în anii aceștia, și-au pus capul pe butuc pentru Maria Stuart, n-au fost suficiente pentru a-l înspăimînta pe ultimul pretendent. Fiindcă se mai găsește încă un bărbat dispus să-i ceară mîna : Don Juan de Austria, fiul nelegitim al lui Carol al V-lea, fratele vitreg al lui Filip al II-lea, biruitorul de la Lepante, prototipul cavalerului liber, primul războinic al creștinătății. Înlăturat de la tronul spaniol din cauza nașterii sale nelegitime, el încearcă întîi să-și întemeieze un regat propriu în Tunisia, pe urmă e atras de cealaltă coroană, din depărtata Scoție, pe care ar putea-o dobîndi odată cu mîna ce i se oferise — a reginei prizoniere. El pregătește în Țările-de-Jos o armată ; toate planurile de eliberare sînt puse la punct, cînd — veșnicul nenoroc care o urmărește pe Maria Stuart — e doborît de o boală perfidă și se stinge din viață. Nimeni dintre cei care s-au pus în slujba Mariei Stuart, sau au vrut să-și lege destinul de al ei, n-a avut parte de o soartă norocoasă.

În fond, ceea ce deosebește în ultimă instanță destinul Elisabetei de al Mariei Stuart este acest capricios noroc care în toți anii din urmă ai vieții lor se încăpățînează să stăruie de partea Elisabetei. Amîndouă stau față în față pe aceeași treaptă, egale prin puterea, prin personalitatea lor distinctă, prin măreția lor istorică, despărțite însă de zodiile lor diferite. Tot ce întreprinde Maria Stuart din închisoarea ei, tot ce încearcă această

regină detronată, părăsită de noroc, sfîrșește jalnic. Flotele trimise contra Angliei naufragiază în furtună, mesagerii ei nu se mai întorc din drum, pretendenții mor, prietenii se dovedesc slabi sau lași în momentul hotărîtor și oricine vrea s-o ajute nu face altceva decît să-i grăbească sfîrșitul.

Cuvintele rostite de Norfolk pe eșafod sînt deci profund adevărate, zguduitoare : *„Nimic din ce a făcut femeia aceasta, nimic din tot ce s-a făcut pentru ea n-a ieșit bine“*. Căci o piază-rea o urmărește din ziua cînd l-a întîlnit pe Bothwell. Cel care o iubește nu are parte de moarte bună ; cel care e iubit de ea, numai de nenorociri are parte. Cel ce îi vrea binele, nu izbutește să-i facă decît rău ; cel ce o servește, își semnează singur sentința la moarte. Ca și stînca aceea neagră din poveste, care abate din drum toate corăbiile, ademenindu-le pe calea pieirii, ca o forță magnetică magică, tot astfel atrage ea, în cercul funest al destinului ei, atîtea alte destine. Pe neobservate, numele ei se învăluie în aura sinistră a morții și intră într-o neagră legendă. Dar, pe măsură ce-i scad sorții de izbîndă, i se încrîncenează speranța. Lunga și trista captivitate, în loc să-i frîngă sufletul, i-l călește și i-l fortifică : Maria Stuart e mai dîrză, mai pasionată ca oricînd. Și, cu toate că e conștientă de zădărnicia luptei, continuă să lupte tot mai aprins, tot mai impetuos pînă la deznodămîntul din urmă pe care-l provoacă și-l grăbește.

ULTIMA REPRIZĂ

(1584—1585)

ȘI TIMPUL MERGE ÎNAINTE... SĂPTĂMÎNILE, LUNILE, anii trec ușor ca niște nori pe deasupra acestei vieți singuratice, fără s-o atingă. Dar odată cu trecerea lor toate se schimbă în jur. Iat-o ajunsă la patruzeci de ani, vîrstă hotărîtoare în viața unei femei, fără să-și fi redobîndit libertatea. Bătrînețea îi bate la ușă : părul încărunțește pe neobservate, silueta aceea fragilă și grațioasă e tot mai greoaie, mai masivă, chipul cu trăsături atît de personale cîndva are astăzi o expresie ștearsă, obosită, un abur de

tristețe și melancolie îi întunecă figura pe care mai reușesc s-o însuflețească, cînd și cînd, elanuri religioase. Curînd vremea iubirilor va trece pentru totdeauna și viața ei va rămîne pustie; cumplit și adînc scurmă un asemenea sentiment în sufletul unei femei; ceea ce nu se împlinește acum, nu se va mai împlini vreodată. Înserarea coboară vestind întunericul nopții. De multă vreme în viața ei nu s-a mai ivit un bărbat și poate că nici nu se va mai ivi de-acum înainte vreunul; peste puțină vreme totul va fi definitiv pierdut. Ce rost mai are să tot aștepte și să tot spere minunea unei eliberări, ajutorul unei lumi șovăitoare și indiferente? Și tot mai insistent caută să se insinueze în sufletul acesta greu încercat sentimentul zădărniciei, al renunțării la luptă, al ostenelii și al cedării. Tot mai dese sînt ceasurile cînd singură se întreabă dacă nu e o nebunie să lîncezească, părăsită de toți, să se ofilească inutil, ca o floare ținută în umbră, și dacă n-ar fi mai cuminte să-și răscumpere libertatea în schimbul coroanei, cîtă vreme cosița nu-i este cu desăvîrșire căruntă. La patruzeci de ani, Maria Stuart e pe zi ce trece tot mai obosită de povara acestei vieți pustii. Apriga dorință de putere se transformă încetul cu încetul într-o blîndă și mistică nostalgie a morții. Sînt ceasurile cînd așterne pe hîrtie acele litanii jumătate tînguite, jumătate rugă:

„*O, Domine Deus! speravi in Te*
O, care mi Jesu! nunc libera me,
In dura catena, in misera poena, desidero Te;
Languendo, gemendo et genu flectendo
Adoro, imploro, ut liberes me."[1]

Pentru că oamenii de la care așteptase eliberarea șovăie și tărăgănează, ea își întoarce ochii spre Dumnezeu. E preferabilă moartea, unei vieți pustii de necontenită așteptare și nesiguranță, de speranțe și doruri mereu neîmplinite. De s-ar sfîrși odată: bine sau rău, izbîndă sau renunțare! De pe drumul acesta nu mai există întoar-

---

[1] „*O Doamne Dumnezeule! În Tine mi-am pus speranța,*
O, scumpul meu Iisus! Slobozește-mă acum,
În lanțuri grele, în cumplită pedeapsă, te doresc;
Jinduind, gemînd și îngenunchind
Te ador, te implor să mă eliberezi." (Lat.) (N. tr.)

ceri ; sfîrşitul bun sau rău, trebuie să fie pe aproape, căci Maria Stuart îl doreşte cu toată puterea sufletului ei.

Cu cît se prelungeşte mai mult această luptă crîncenă, perfidă şi surdă, acest război tenace nu lipsit de grandoare, cu atît e mai dîrză şi mai oarbă încleştarea dintre cele două vechi adversare. În politică, Elisabeta repurtează succes după succes. A încheiat alianţă cu Franţa, Spania tot nu îndrăzneşte încă să-i declare război ; a înfrînt rezistenţa potrivnicilor interni, un singur duşman i-a mai rămas în tot regatul ei, un duşman primejdios, care stă drept în faţa ei şi o urăşte de moarte : femeia aceea învinsă şi totuşi de neînvins. Numai cînd o va fi înlăturat definitiv pe această unică şi ultimă adversară ce-i stă în drum, atunci se va putea considera cu adevărat învingătoare. Dar şi Mariei Stuart nu i-a mai rămas alt duşman decît Elisabeta : asupra ei îşi concentrează toată ura. Într-un moment de neagră, sfîşietoare deznădejde, prizoniera mai face o ultimă oară apel la cea care-i e rudă şi care-i ţine în mînă destinul, mai încearcă să-i trezească cu toată pasiunea de care e capabilă, omenia : *„Nu mai pot, Madame, să îndur atîta suferinţă* — strigă ea în această splendidă scrisoare, — *şi murind trebuie să-i numesc pe ucigaşii mei. Celor mai monstruoşi ucigaşi li se aduce la cunoştinţă cine sînt acuzatorii şi de ce anume sînt acuzaţi. De ce mi se refuză acest drept, tocmai mie, unei regine, ruda cea mai apropiată şi moştenitoarea voastră legitimă ? Poate tocmai această din urmă calitate a fost pînă acum adevărata cauză a prigonirii mele... Numai că acum nu mai există nici o raţiune să se continuie astfel. Căci vă jur pe onoarea mea că nu mai rîvnesc spre alt regat decît spre acela al lui Dumnezeu, de care mă simt chemată, căci numai el poate pune capăt tuturor mizeriilor şi chinurilor mele !...“* Pentru ultima oară, cu toată ardoarea celei mai profunde sincerităţi, ea o imploră pe Elisabeta s-o elibereze din închisoare : *„Vă implor încă o dată, pe onoarea şi pe amarnica pătimire a Mîntuitorului nostru, să-mi permiteţi să plec din locul acesta şi să mă retrag undeva, într-un colţ, spre a-mi găsi odihna şi uşurarea pentru trupul meu ostenit şi muncit, istovit de suferinţe neîncetate, posibilitatea de a-mi pregăti sufletul pentru lumea Domnului care mă cheamă în fiecare zi la dînsul... Acordaţi-mi această favoare, daţi-mi această mulţumire înainte de a muri, pentru ca, de vreme ce orice vrajbă se va fi poto-*

lit între noi, sufletul meu, izbăvit de trup, să nu fie nevoit să-și înalțe plîngerile spre Dumnezeu și să nu vă acuze pentru tot răul pătimit din cauza voastră aici pe pămînt...“

Elisabeta a rămas însă surdă la această zguduitoare chemare ; nu s-a arătat dispusă să răspundă măcar cu un cuvînt de bunătate și de încurajare... Atunci, Maria Stuart își strînge și ea buzele și pumnii. De acum înainte nu mai cunoaște decît un simțămînt : ura. Ura rece și arzătoare totodată, ura tenace și neîndurătoare. Și ura această de moarte este îndreptată cu și mai multă dîrzenie contra Elisabetei, contra unicei sale dușmance, de cînd toți ceilalți dușmani și adversari ai ei s-au sfîrșit din viață. Toți au pierit, condamnîndu-se unii pe alții, omorîndu-se unii pe alții. Ca și cum acea misterioasă demonie a morții, ce emană din Maria Stuart și atinge pe oricine o urăște sau o iubește, voia să se evidențieze în mod izbitor pentru lumea întreagă, toți cei care i-au fost partizani sau au dușmănit-o au murit înaintea ei. Toți aceia care au acuzat-o la York : Moray și Morton și Maitland au pierit de moarte violentă. Toți aceia care aveau s-o judece la York : Northumberland și Norfolk și-au pus capul pe butucul călăului. Toți aceia care au complotat întîi contra lui Darnley și apoi contra lui Bothwell s-au suprimat unii pe alții. Toți trădătorii de la Kirk o'Field, de la Carberry și Langside s-au trădat reciproc. Toți lorzii și conții scoțieni, orgolioși și vicleni, toată hoarda aceea de ucigași sălbatici și lacomi de putere s-a exterminat singură. Arena sîngeroasă e acum goală. Și pentru Maria Stuart, pentru ura ei nestinsă, n-a mai rămas decît această singură dușmană : Elisabeta. Gigantica luptă dintre popoare ce s-a desfășurat timp de douăzeci de ani s-a redus acum la un duel. Și, în această luptă dintre două femei, nu mai sînt cu putință noi tratative ; acum bătălia e pe viață și pe moarte.

În această luptă acerbă Mariei Stuart îi mai e rezervată încă o lovitură care s-o facă să-și adune din nou toate puterile. Era nevoie să i se mai smulgă o speranță — cea din urmă : să mai îndure o umilință, care o va răni pînă în adîncul sufletului. Căci în Maria Stuart se trezește, cu forțe înzecite, curajul, fermitatea, dîrzenia ei neînfrînată abia cînd totul pare pierdut. Eroismul

a fost întotdeauna ultima ei armă pe care a tras-o din teacă numai după ce toate celelalte fuseseră înfrînte.

Și ultima speranță deci trebuia să-i fie smulsă din suflet : speranța într-o reconciliere cu fiul ei. Căci, în toți anii aceștia amarnici, pustii, lipsiți de evenimente — cînd viața ei se reduce la o nesfîrșită așteptare, cînd timpul trece pe lîngă ea, o surpă, o degradează încetul cu încetul, un copil crește, se înalță, devine bărbat. Este fiul ei, sînge din sîngele ei, James al VI-lea, regele Scoției. L-a părăsit pe cînd era prunc ; l-a văzut pentru ultima oară la castelul Stirling în ziua cînd, întorcîndu-se de la el, a fost înconjurată, la porțile Edinburghului, de călăreții lui Bothwell, ai aceluia care a răpit-o, a „sedus-o", tîrînd-o cu el pe calea pierzaniei. În acești zece, cincisprezece, șaptesprezece ani, mica ființă părăsită în mîini străine a crescut, a devenit din copil un adolescent, apoi un bărbat. James al VI-lea duce în sîngele său moșteniri rămase de pe urma părinților, însă îmbinate într-un mod personal. E o fire ciudată, încet și bîlbîit la vorbă, greoi și îndesat la trup, cu suflet slab și năvalnic. Impresia pe care o face băiatul la început e aceea a unui anormal. Evită societatea, se sperie la vederea unei arme, se teme de cîini. Manierele lui sînt stîngace, bruște și lipsite de armonie, de eleganță. Nimic din delicatețea, din grația firească a mamei sale ; nici urmă de vocație artistică ; nu-i place nici muzica, nici dansul și nu vădește înclinație către conversația ușoară și plăcută. Dar învață admirabil limbile străine, are o memorie bună și chiar dă dovadă de oarecare inteligență, bun-simț și tenacitate îndată ce e vorba de interesul său personal. Firea meschină, vulgară, a tatălui apasă greu asupra caracterului fiului. De la Darnley a moștenit sufletul slab, nesincer, lipsit de loialitate, firea care nu inspiră încredere. „Ce se poate aștepta din partea unui băiat atît de mincinos ?" s-a exprimat o dată Elisabeta exasperată. Ca și Darnley, se dovedește ușor influențabil. Egoistului acestuia antipatic, morocănos, îi e cu totul străină orice generozitate ; inima lui e rece și numai ambiția îi dictează toate hotărîrile și acțiunile. Atitudinea lui glacială față de mama sa se explică prin firea-i lipsită cu totul de dragoste filială, de orice sentimentalism, de orice venerație de ordin familial. Crescut de cei mai înverșunați dușmani ai Mariei Stuart, el a avut ca profesor de latină pe George Buchanan, autorul lui *Detectio*, faimosul pamflet îndreptat împotriva

mamei sale, şi n-a aflat altceva despre femeia ţinută în captivitate în ţara vecină decît că a fost complice la asasinarea tatălui său şi că îi contestă lui, regelui încoronat, dreptul la coroană. A fost educat s-o considere ca pe o străină, ca pe o potrivnică ce-i stă în cale spre a-l împiedica să domnească. Şi chiar dacă s-ar fi trezit într-adevăr în James al VI-lea sentimentul filial, dorinţa de a o vedea măcar o dată, pe femeia care îi dăruise viaţa, vigilenţa păzitorilor englezi şi scoţieni ar fi împiedicat orice apropiere între cei doi prizonieri : între Maria Stuart, captiva Elisabetei, şi James al VI-lea, prizonierul lorzilor şi al regentului de atunci. Din cînd în cînd, foarte rar în toţi anii despărţirii, fiul şi mama îşi scriu unul altuia cîte o scrisoare. Maria Stuart îi trimite uneori daruri, jucării ; o dată îi trimite o maimuţică. Dar cele mai multe dintre cadourile şi scrisorile ei nu sînt acceptate, pentru că — în mîndra-i îndîrjire — nu se poate decide să-i cedeze propriului fiu titlul de rege. Lorzii îi înapoiază toate scrisorile în care ea i se adresează lui James al VI-lea ca unui prinţ ; dînşii socot că e o jignire la adresa regelui. Mama şi fiul nu pot depăşi acele raporturi stupide, de pură formalitate, cîtă vreme dorinţa de putere se afirmă întreprinde aceste negocieri cu un sînge-rece desăvîrşit. vocea sîngelui, cîtă vreme Maria Stuart se va cramponа de domnie considerîndu-se singura suverană a Scoţiei, iar James al VI-lea, la rîndul lui, singurul rege legitim.

O asemenea apropiere ar fi fost posibilă doar în momentul în care Maria Stuart ar înceta să se mai socotească regină în defavoarea fiului ei, cînd ar fi dispusă să-i recunoască dreptul asupra coroanei. Bineînţeles că nici atunci nu se va gîndi cîtuşi de puţin să abandoneze titlul de regină şi să renunţe cu desăvîrşire la prerogativele sale. Ea este unsa Domnului : vrea să trăiască şi să moară cu coroana pe cap. Dar în schimbul libertăţii, ar fi totuşi dispusă să împartă titlul cu fiul ei. Pentru întîia oară se gîndeşte la un compromis. El poate domni, se poate numi rege, numai dacă ei i se îngăduie să se numească şi de acum înainte regină, numai dacă se găseşte o formă onorabilă care să poleiască, fie chiar şi cu o pojghiţă cît de subţire, renunţarea ei ! S-a ajuns astfel la unele negocieri confidenţiale în acest sens. Însă James al VI-lea, în permanenţă strîns cu uşa de baronii săi, imperioasă în amîndoi, dovedindu-se mai puternică decît

Lipsit de orice scrupule, tratează în același timp în toate cărțile, folosindu-se de Maria Stuart împotriva Elisabetei, de Elisabeta împotriva Mariei Stuart și de o religie împotriva celeilalte ; își pune la mezat favoarea, gata s-o acorde aceluia care dă mai mult, căci pentru el nu e la mijloc o simplă chestiune de onoare, ci numai ambiția și interesul de a rămîne rege al Scoției și de a-și asigura totodată dreptul de succesiune la tronul Angliei. Nu se mulțumește s-o moștenească numai pe una dintre cele două femei, ci pe amîndouă. E gata să rămînă protestant, dacă de pe urma catolicismului nu se va alege cu vreun folos ; pe de altă parte, e dispus să treacă la catolicism, dacă i se va dovedi că merită osteneala ! Pentru a se vedea cît mai grabnic rege al Angliei, tînărul acesta de șaptesprezece ani este cît se poate de încîntat de ideea respingătoare de a se căsători cu Elisabeta, femeie trecută, veștejită, cu nouă ani mai în vîrstă decît mama lui și cea mai înverșunată dușmană a ei. Pentru fiul lui Darnley orice negociere este posibilă, orice profit acceptat, nimic nu ajunge pînă la sufletul lui de gheață, în timp ce acela al Mariei Stuart, iluminată, despărțită de lumea reală, e cuprins de vîlvătăi la speranța că și-ar putea redobîndi libertatea printr-o înțelegere cu fiul ei și că ar putea rămîne totuși regină.

Dar Elisabeta înțelege pe dată cît de primejdioasă ar fi o înțelegere între mamă și fiu, și pentru a nu se realiza o atare alianță se grăbește să intervină, ca să încurce urzeala și așa prea firavă a negocierilor. Privirea ei ageră și cinică întrezărește curînd capcana în care poate fi prins un băiat atît de nestatornic : propria lui slăbiciune. Cunoscîndu-i pasiunea pentru vînătoare, îi dăruiește tînărului rege caii și cîinii cei mai frumoși. Îi corupe sfetnicii și (suprem argument dată fiind veșnica lipsă de bani de la Curtea scoțiană) îi oferă o pensie anuală de cinci mii de livre ; pe lîngă toate astea, îi flutură pe sub nas ideea irezistibilă a succesiunii la tronul Angliei. Ca întotdeauna, banul hotărăște în ultimă instanță. În timp ce Maria Stuart, care nu bănuiește nimic din toate acestea, continuă zadarnice tratative diplomatice și chiar se grăbește să elaboreze cu Papa și cu spaniolii planuri privitoare la Scoția catolică, James al VI-lea semnează, în mare taină, un tratat de alianță cu Elisabeta, în care sînt precizate în mod amănunțit toate avantajele bănești și celelalte privilegii ce-i vor reveni ca preț al acestei afa-

ceri necurate. Dar tratatul nu conține nici o clauză privitoare la eliberarea mamei sale. Nici măcar un rînd nu e consacrat prizonierei, care i-a devenit cu desăvîrșire indiferentă din clipa cînd nu-i mai poate oferi nimic ; peste capul ei, ca și cum nici n-ar exista, fiul se înțelege cu dușmana cea mai neînduplecată a mamei sale. Din moment ce nu mai are nimic de oferit, femeia care i-a dat viață poate rămîne departe de el, cu totul izolată de viața lui ! Și îndată ce tratatul a fost semnat și preacinstitul fiu a luat în primire banii și cîinii, pune capăt brusc negocierilor cu Maria Stuart. La ce mai folosește politețea față de o femeie neputincioasă ? Din ordinul său se redactează o scrisoare de ruptură, prin care se face cunoscut Mariei Stuart, o dată pentru totdeauna — în tonul acela sec și rigid al cancelariilor oficiale — că i se reneagă atît titlul cît și drepturile de regină a Scoției. După ce și-a deposedat rivala de regat, de coroană, de putere și de libertate, Elisabeta — cea stearpă — i-a smuls pînă și cea din urmă speranță : propriul ei fiu. În sfîrșit, iat-o răzbunată definitiv !

Acest triumf al Elisabetei constituie lovitura de grație pentru Maria Stuart : pînă și ultimele visuri i s-au spulberat. Și-a pierdut mai întîi soțul, apoi au urmat la rînd fratele, supușii și iată că acum și fiul ei, sînge din sîngele ei, o abandonează cu nepăsare... A rămas cu desăvîrșire singură. Nemărginită e indignarea și deopotrivă dezamăgirea ei. Nu mai are de ce să-și facă scrupule de aici înainte și nici milă sau îndurare nu va mai cunoaște inima ei. Dacă fiul ei o reneagă, îl reneagă și ea pe el. Dacă el a negociat drepturile ei de coroană, le va negocia și ea pe ale lui. Îl numește nesimțitor, ingrat, nesupus, fiu denaturat și prost crescut, îl blestemă și ține să-i aducă la cunoștință că-l va dezmoșteni prin testament de coroana scoțiană și de dreptul la succesiunea engleză. Mai degrabă să poarte coroana Scoției un prinț străin decît fiul acesta eretic, care și-a trădat mama ! Hotărîtă, ea oferă lui Filip al II-lea dreptul de moștenire asupra Scoției și Angliei, dacă se declară gata să lupte pentru libertatea ei și s-o umilească pe Elisabeta, care i-a năruit toate speranțele. Acum nu-i mai pasă de nimic : nici de țară, nici de fiul ei ! Numai de-ar putea rămîne în viață, ca să lupte pentru libertatea ei, pentru a-și înfrînge duș-

manii !Nu se mai teme de nimic și de nimeni. Gestul cel mai riscant nu i se pare destul de curajos. Cine a pierdut totul, nu mai are nimic de pierdut.

De ani și ani se adună amarul și veninul dezamăgirilor în inima aceasta înjosită și chinuită ; de ani și ani nădăjduiește mereu : fie prin alianțe, fie prin conspirații, să găsească o cale de înțelegere. Acum paharul răbdării s-a umplut. Ura mocnită izbucnește ca o vîlvătaie necruțătoare împotriva dușmancei, a uzurpatoarei și temnicerei sale. De data aceasta nu este regina care se ridică împotriva altei regine, ci o femeie pătimașă, dezlănțuită, pradă unui acces de furie care se năpustește asupra altei femei gata s-o sfîșie cu unghiile. Un incident meschin constituie scînteia incendiului : soția lui Shrewsbury, o declaratoare infamă, o intrigantă plină de invidie, o învinuise într-un moment de isterie pe Maria Stuart că întreține relații neîngăduite cu bărbatul ei. Bineînțeles că totul nu era decît o calomnie ordinară, în care nu credea nici măcar cea care-o lansase. Dar Elisabeta, văzînd aici un prilej de a mai terfeli încă o dată prestigiul moral al rivalei sale și de a o înjosi în fața lumii întregi, s-a grăbit să nu-l scape, astfel că pune la cale un adevărat scandal dînd amploare bîrfei și răspîndind-o din belșug pe la toate Curțile europene, precum făcuse odinioară cu pamfletul infamant al lui Buchanan, și cu „scrisorile din casetă" ale căror copii se îngrijise să le trimită tuturor capetelor încoronate din lume. Maria Stuart spumegă de indignare. Așadar, nu e de ajuns că i s-a răpit puterea, libertatea și ultima nădejde ce și-o pusese în fiul ei, vor acum să-i întineze și numele ! Vor s-o înfiereze ca adulteră în fața lumii întregi, pe ea, care trăiește retrasă ca o călugăriță, lipsită de iubire și de orice bucurie pămîntească ! Mîndria ei rănită se răzvrătește și se revarsă împotriva calomniatorilor. Cere satisfacție și o silește pe contesa Shrewsbury să retracteze în genunchi infama minciună. Dar ea știe prea bine că adevărata defăimătoare este cea care s-a folosit de această minciună ca s-o dezonoreze ; a simțit mîna vicleană a dușmancei sale și răspunde acum fățiș, cu altă lovitură, aceleia care o lovise din umbră. De prea multă vreme arde ea de nerăbdare, de acea crudă dorință de a spune o dată, de la femeie la femeie, tot adevărul acestei regine care trece drept castă și chiar fecioară, lăsîndu-se slăvită ca un mo-

del de virtute. De aceea, ea scrie Elisabetei o scrisoare, sub pretextul de a-i comunica „prietenește“ calomniile pe care le răspîndește contesa Shrewsbury asupra vieții particulare a reginei Angliei, dar în realitate pentru a striga în fața „scumpei sale surori“ cît de puțin e îndreptățită ea, tocmai ea, să facă pe moralista, pe virtuoasa și să judece moravurile altora. Tot ce o femeie poate spune alteia într-un moment de crudă sinceritate este spus în această scrisoare : toate defectele Elisabetei sînt batjocorite, aruncate în obrazul rivalei ; secretele feminine cele mai ascunse sînt dezvăluite fără milă. Maria Stuart scrie Elisabetei — din pretinsă prietenie, însă cu scopul de a o răni de moarte — că lady Shrewsbury a spus despre dînsa că e atît de vanitoasă și că are o părere atît de înaltă despre frumusețea ei, de parcă ar fi o regină coborîtă din cer pe pămînt. Ea nu se mai satură de laude și de lingușiri, silind anturajul ei de la Curte să-și exprime necontenit admirația în chipul cel mai exagerat, ceea ce n-o împiedică să maltrateze pe doamnele de onoare și pe servitoarele ei, cînd e apucată de crize de furie. Uneia i-a frînt un deget, pe alta a lovit-o cu cuțitul peste mînă, pentru că n-a servit bine la masă. Dar toate acestea nu sînt decît slabe reproșuri, față de înspăimîntătoarele revelații privind viața intimă, particularitățile fizice ale Elisabetei. Contesa Shrewsbury, scrie Maria Stuart, pretinde că Elisabeta are un ulcer purulent la picior, insinuînd astfel că tatăl ei i-ar fi transmis sifilisul. Cu toate că și-a pierdut de mult tinerețea și a intrat în menopauză, ea nu încetează să alerge după bărbați. Nu numai că s-a culcat de nenumărate ori — *„infinies foys“* — cu unul dintre ei (contele Leicester), dar mai caută în toate colțurile și ascunzătorile tot felul de satisfacții voluptuoase și nu vrea *„să piardă niciodată libertatea de a face dragoste și de a-și oferi plăceri mereu cu alți amorezi“*. Ea se furișează noaptea în camera vreunui bărbat, numai în cămașă și cu o mantilă ușoară pe umeri, lăsîndu-se în voia plăcerilor pe care le plătește foarte scump. Maria Stuart citează nume și nume și înșiră numeroase amănunte. Dar ea nu cruță pe femeia atît de odioasă nici de cea mai cumplită lovitură, amintindu-i ironic și de secretul cel mai ascuns (despre care Ben Jonson povestește pe șleau cînd se adună cu prietenii la un pahar de vin), și anume, îi scrie că *„fără îndoială, nu sînteți ca și celelalte femei și, din această privință, ar fi o nebunie din partea*

tuturor acelora care vă îndeamnă să vă căsătoriți cu ducele d'Anjou, mai cu seamă că această căsătorie n-ar putea fi împlinită“. Da, Elisabeta trebuie să știe că lumea cunoaște secretul păzit cu atîta frică : infirmitatea ei sexuală, care nu-i îngăduie decît plăceri perverse, anormale, și nicidecum o voluptate adevărată — numai jocuri erotice necomplete, nu și satisfacția deplină. Infirmitatea aceasta exclude pentru totdeauna o căsătorie princiară și bucuriile maternității. Nimeni n-a spus vreodată întregul adevăr celei mai puternice femei din lume, cu cruzimea și ironia de care a dat dovadă această prizonieră izolată în carcera ei. Mînia înăbușită, ura rece, energia înlănțuită timp de douăzeci de ani se încordează deodată și izbucnesc în această groaznică lovitură, țintită drept în inima celei care o persecută.

După această atît de furibundă scrisoare, nici o împăcare nu mai e posibilă. Femeia care a scris-o și femeia care a primit-o nu mai pot respira același aer, nu mai pot trăi în aceeași țară. Lupta la cuțite — *„hasta al cuchillo“*, cum spun spaniolii — lupta pe viață și pe moarte, e tot ce le-a mai rămas, pentru a soluționa această situație fără ieșire. După un sfert de secol de pîndă reciprocă, de ipocrite complimente și de tenace dușmănie, conflictul istoric dintre Maria Stuart și Elisabeta a ajuns, în sfîrșit, la punctul culminant, și totul atîrnă acum de un vîrf de pumnal. Contrareforma și-a epuizat toate mijloacele diplomatice, iar cele militare nu sînt încă puse la punct. În Spania se mai lucrează, încet și cu multă osteneală, la crearea unei „Armate invincibile“, dar, cu toate comorile Indiilor, nenorocita Curte spaniolă duce mereu lipsă de bani. Ea e lipsită de asemenea de energie și de hotărîre. De ce, se întreabă Filip cel Pios (care, ca și John Knox, nu vede în asasinarea unui adversar decît o faptă plăcută lui Dumnezeu), de ce să nu se aleagă o cale mai puțin costisitoare, cumpărîndu-se cîțiva ucigași care să suprime repede pe Elisabeta, protectoarea ereticilor ?

Epoca lui Machiavelli și a discipolilor săi nu-și împovărează conștiința cu scrupule morale cînd este vorba de două credințe, religia de la Sud și aceea de la Nord. Deznodămîntul ar avea urmări incalculabile. Un pumnal înfipt în inima Elisabetei ar elibera lumea de erezia protestantismului.

Cînd în politică se ajunge la un asemenea grad de pasiune, dispar ca prin farmec scrupule şi precepte morale, norme de conduită, probleme de conştiinţă, noţiuni ca dreptate sau onoare, convenienţe şi orice altfel de consideraţii. În asemenea împrejurări orice mijloc e bun cu condiţia să te scoată la liman. Chiar şi asasinatul poate trece într-un atare moment drept o faptă strălucită, eroică. Excomunicarea Elisabetei, în 1570, şi aceea a prinţului de Orange, în 1580, au pus în afară de lege pe aceşti doi adversari principali ai catolicismului. De cînd Papa a slăvit ca pe o faptă extrem de lăudabilă masacrul din noaptea Sfîntului Bartolomeu, cînd au fost măcelăriţi şase mii de oameni, orice catolic ştie că nu săvîrşeşte decît un act plăcut lui Dumnezeu dacă suprimă cu violenţă pe unul dintre aceşti duşmani de moarte ai credinţei catolice. E de ajuns o lovitură de pumnal, curajoasă şi sigură, un foc de pistol bine ochit pentru ca Maria Stuart să fie eliberată din captivitate şi să urce din nou treptele tronului, iar Anglia şi Scoţia să fie unite în credinţa cea dreaptă a Bisericii romane. Nu mai e timp de eziătri cînd este vorba de un cîştig atît de mare. De aceea, fără nici o ruşine, guvernul spaniol face din asasinarea Elisabetei unul din scopurile principale ale politicii sale de stat. Mendoza, ambasadorul spaniol la Londra, spune în repetate rînduri în depeşele sale că acţiunea aceasta (uciderea reginei) este de dorit ; guvernatorul-general al Ţărilor-de-Jos, ducele de Alba, declară în mod expres că este de acord cu asasinatul plănuit, iar Filip al II-lea, stăpînul celor două lumi, scrie cu propria-i mînă că *„nădăjduieşte că Dumnezeu va favoriza“* planul acesta. Nu se mai lucrează acum cu uneltele viclene ale diplomaţiei, nici nu se mai preconizează un război declarat, ci, ambele părţi, sînt încredinţate că ultimul cuvînt îl va avea pumnalul ucigaş. Amîndouă taberele îşi pun nădejdile în el : la Madrid, asasinarea Elisabetei a fost decisă în cabinetul secret şi încuviinţată de rege ; la Londra, Cecil, Walsingham şi Leicester sînt de acord că trebuie să i se pună capăt vieţii Mariei Stuart prin mijloace violente. Nu se mai poate înainta pe căi ocolite, nu mai există ieşire din acest impas. A sunat ceasul răfuielii din urmă, de mult aşteptată, de mult pregătită, ora cînd victoria va fi hotărîtă prin vărsare de sînge. Va învinge cea care va fi

mai iute de mînă și va înfige prima pumnalul în inima celeilalte : Maria Stuart sau Elisabeta ? Londra sau Madridul ? Reforma sau Contrareforma ?

SE PUNE CAPĂT

(Septembrie, 1585 — August, 1586)

„TREBUIE SĂ SE SFÎRȘEASCĂ ODATĂ" — *THE MATTER must come to an end* — în acești termeni energici, definitivi și imperativi, exprimă un ministru al Elisabetei sentimentul țării întregi. Pentru un popor întreg, ca și pentru un singur individ, nimic nu devine mai insuportabil decît nesiguranța permanentă. Asasinarea prințului de Orange (iunie, 1584), un luptător de frunte al Reformei, de către un catolic fanatic, indică lămurit Angliei cui îi va fi sortită o a doua lovitură de pumnal. Comploturile se succed cu repeziciune fiindcă trebuie să se pună capăt mai repede situației acesteia încordate, trebuie să fie doborîtă în sfîrșit cea care o întreține, prizoniera aceea primejdioasă ! „Răul trebuie tăiat de la rădăcină !" În septembrie, 1584, lorzii și funcționarii protestanți se adună aproape în unanimitate într-o „asociație", obligîndu-se pe onoare și jurînd „în fața eternului Dumnezeu, nu numai să osîndească la moarte" pe orice persoană care a luat parte la o conjurație contra Elisabetei, dar și să facă personal responsabil pe „orice pretendent în favoarea căruia au conspirat oamenii aceștia". Pe urmă, printr-un act pentru securitatea reginei — *Act for the security of the Queen's Royal Person* — Parlamentul dă o formă legală acestor hotărîri. Oricine a participat la un atentat împotriva reginei sau — acest pasaj e foarte important — oricine l-a aprobat chiar numai în principiu, va fi condamnat la decapitare. Pe lîngă aceasta s-a luat decizia ca „orice persoană acuzată de complot împotriva reginei, să fie judecată de un tribunal special alcătuit din douăzeci și patru de membri numiți de Coroană".

Mariei Stuart i se pun astfel în vedere, cît se poate de lămurit, două lucruri. Întîi : că rangul ei regesc n-o mai ocrotește în viitor, în cazul unei acuzații publice. Al doilea : că un atentat izbutit contra Elisabetei nu numai

că nu-i va aduce vreun avantaj, dar o va conduce direct la eşafod. Aceasta reprezintă ultima somaţie, este sunetul de trîmbiţă prin care o cetate răsculată e avertizată să capituleze. Un singur moment de şovăire, şi orice îngăduinţă, orice iertare devin imposibile. A trecut vremea echivocurilor, a duplicităţilor care au stăruit atîţia ani între Elisabeta şi Maria Stuart. Acum suflă vîntul aspru al bătăliei. În sfîrşit, adversarii stau faţă în faţă.

Curînd se vor lua şi alte măsuri menite să-i confirme Mariei Stuart că a trecut timpul scrisorilor politicoase şi al ipocriziei curtenitoare, că a sosit momentul ultimului *round* al acestei lupte, ce durează de aproape douăzeci de ani, şi că nu mai poate nădăjdui vreo cruţare. După atîtea conspiraţii şi atentate, Curtea engleză a hotărît să adopte o atitudine mai aspră faţă de ea şi să-i ia orice posibilitate de a urzi intrigi noi. Shrewsbury care, ca un adevărat mare senior, s-a dovedit un paznic prea îngăduitor, este în sfîrşit eliberat — *released* — din postul său plin de riscuri. Este dealtfel cît se poate de bucuros să mulţumească Elisabetei că, după cincisprezece ani de griji şi frămîntări, i-a permis să-şi redobîndească astfel libertatea. E înlocuit de Amyas Poulet, puritan şi protestant fanatic. Maria Stuart are temei să se plîngă acum că e ţinută într-o adevărată „servitute", căci în locul unui supraveghetor amabil şi prietenos i s-a dat un temnicer necruţător.

Amyas Poulet, unul dintre acei oameni ireproşabil de drepţi, excesiv de drepţi chiar după îndemnul biblic, dar care cu toate virtuţile lor numai plăcuţi lui Dumnezeu nu sînt, anunţă de la început intenţia de a înăspri captivitatea Mariei Stuart, de a-i face viaţa grea, de a o face să simtă că are un stăpîn. Sigur de el, încîntat de misiunea ce i s-a încredinţat şi chiar cu o crudă satisfacţie, Poulet va smulge reginei decăzute, una cîte una, toate înlesnirile de care se bucurase pînă atunci. *„Nu voi cere vreodată indulgenţă faţă de mine,* scrie el Elisabetei, *dacă ea ar izbuti, prin mijloace iscusite şi perfide, să-mi scape într-o zi din mîini, căci asta s-ar datora numai şi numai unei neglijenţe grosolane din partea mea."*

Sclav al datoriei, spirit rece şi sistematic, el îşi ia în primire sacra misiune ca pe o poruncă a Domnului. Sufletul lui aspru, rigid, cunoaşte de acum înainte o singură preocupare, o singură ambiţie : aceea de a-şi împlini în mod exemplar datoria de gardian. Nimic nu-l poate co-

rupe pe acest Caton, inima lui nu cunoaşte nici o ispită. Nici o tresărire de milă, nici o undă de bunătate nu l-ar putea abate de la desăvîrşita lui intransigenţă. Regina aceasta detronată nu este nici o clipă pentru el o femeie bolnavă şi istovită a cărei nenorocire impune respect; el nu vede în ea decît o adversară periculoasă a reginei lui şi a adevăratei credinţe; de aceea depune toate eforturile pentru a o împiedica să mai facă vreun rău. Sănătatea ei şubredă şi faptul că se deplasează tot mai greu din cauza reumatismului constituie pentru Poulet *„o binefacere pentru paznicul ei, o garanţie că nu va putea fugi“*. Îşi face datoria riguros, punct cu punct, cu o satisfacţie rea; în fiecare seară, cu meticulozitatea unui funcţionar, notează într-un registru faptele petrecute peste zi. Poate să fi existat de-a lungul istoriei temniceri mai răi, mai cruzi, mai nedrepţi decît acest puritan cu pretenţii de sfînt, este totuşi greu de presupus să mai fi existat vreunul care să-şi fi îndeplinit cu atîta bucurie atribuţiile.

Prima măsură este să suprime „căile subterane“ care i-au permis pînă acum Mariei Stuart legătura cu lumea. Toate porţile castelului sînt păzite zi şi noapte de cincizeci de soldaţi. Servitorimii i se interzice să meargă prin satele vecine, de unde putea primi veşti scrise sau verbale, şi să le transmită mai departe. Nici o persoană din anturajul Mariei Stuart nu poate părăsi castelul decît în baza unei autorizaţii speciale — şi chiar şi atunci numai escortă de soldaţi. Îi sînt interzise Mariei Stuart pomenile pe care le împărţea săracilor din împrejurimi. Vigilentul Poulet înţelege pe dată că aceste pomeni nu erau altceva decît mijlocul de a cumpăra bunăvoinţa şi simpatia populaţiei nevoiaşe pentru a o determina să transmită scrisorile Mariei Stuart către duşmanii Elisabetei. Fiecare zi aduce o nouă măsură, din ce în ce mai aspră. Rufăria, cărţile, toate lucrurile trimise la castel sînt supuse unui control amănunţit, trec printr-o vamă severă. Astfel, orice corespondenţă secretă este suprimată. Cei doi secretari ai captivei, Nau şi Curle, stau acum fără nici o treabă în camerele lor. Nu mai au scrisori de scris sau de descifrat. Nu mai sosesc din Scoţia, din Londra, din Roma, din Madrid noutăţi menite să însufleţească singurătatea Mariei Stuart, să-i mai dea speranţe. Curînd, Poulet o lipseşte şi de ultima ei bucurie, de cei şaisprezece cai, care trebuie să rămînă de acum înainte

la Sheffield. S-a sfîrşit cu plimbările şi cu vînătoarea! Orizontul ei e din ce în ce mai restrîns, legăturile ei cu lumea retezate una după alta. Sub paza nemiloasă a lui Amyas Poulet, camera în care îşi petrece zilele seamănă tot mai mult — amarnică prevestire! — cu o carceră, cu un sicriu...

Desigur că bunul renume al Elisabetei ar fi avut mult de cîştigat dacă şi-ar fi încredinţat prizoniera, „sora", unui temnicer mai puţin sever. Pentru liniştea şi siguranţa ei însă, nu se putea găsi om mai potrivit şi mai de nădejde decît acest rece calvinist, care se achită cu cinste de misiunea ce i s-a încredinţat : izolarea totală a Mariei Stuart. După cîteva luni, nici o scrisoare, nici o veste nu mai pătrunde în închisoarea ei. Elisabeta poate fi liniştită, pe deplin mulţumită de subordonatul ei ; şi într-adevăr îi mulţumeşte cu multă însufleţire pentru felul cum îşi îndeplineşte serviciul :

— Dacă ai şti, scumpul meu Amyas, cu cîtă recunoştinţă, cu cîtă afecţiune inima mea aprobă şi laudă activitatea ta fidelă, ordinele tale prudente, înţeleptele tale măsuri de prevedere, felul desăvîrşit în care îţi îndeplineşti datoria într-o funcţie atît de plină de riscuri, sarcina ta ar fi mult uşurată şi inima ţi s-ar umple de bucurie !

Dar, lucru neaşteptat, Cecil şi Walsingham, miniştrii Elisabetei, nu manifestă cîtuşi de puţin aceeaşi încîntare faţă de străduinţele acestui *„precise fellow"*, ale preaseverului Amyas Poulet. Desăvîrşita izolare a prizonierei contravine de fapt proiectelor lor secrete. Ei nu ţin deloc ca Maria Stuart să fie lipsită de orice posibilitate de a conspira ; ei nu vor ca Poulet, prin regimul său atît de riguros, s-o ferească de a mai săvîrşi vreo imprudenţă. Dimpotrivă, Cecil şi Walsingham vor o Marie Stuart vinovată, cît mai vinovată. Ei o consideră cauza tuturor tulburărilor şi comploturilor din Anglia şi doresc să continue cu conspiraţiile, pentru a se putea încurca în ele şi a fi prinsă în plasa ucigătoare. Ei vor să se sfîrşească odată, vor procesul Mariei Stuart, osîndirea şi execuţia ei. Nu le mai ajunge o simplă încarcerare. Pentru ei nu există alt mijloc de a asigura liniştea în ţară decît suprimarea reginei scoţiene. Şi, pentru a izbuti în acest sens, trebuie să se străduiască la rîndul lor s-o atragă, cu perfidie, pe Maria Stuart într-un complot, după cum Amyas

Poulet se străduiește, prin toate măsurile sale aspre, s-o împiedice de a lua parte la vreo conspirație împotriva Elisabetei. Dar tocmai aceasta le trebuie lor : participarea vădită, dovedită, a Mariei Stuart la un asemenea complot.

Și, într-adevăr, există de pe acum o conspirație care atentează la viața Elisabetei. S-ar putea spune că ea funcționează în permanență. Filip al II-lea a înjghebat pe continent o adevărată centrală a conspiratorilor antienglezi. Morgan, omul de încredere și agentul secret al Mariei Stuart, s-a instalat la Paris și organizează neîntrerupt, bine plătit cu bani spanioli, tot felul de intrigi primejdioase împotriva Angliei și a Elisabetei. Acolo se recrutează mereu tineri capabili de luptă și, prin intermediul ambasadorului spaniol și al celui francez, se stabilesc înțelegeri secrete între nobilii catolici din Anglia, nemulțumiți de regina lor, și cancelariile de stat ale Contrareformei. Un singur lucru nu știe însă Morgan, și anume, că Walsingham, unul dintre miniștrii de poliție cei mai capabili și mai lipsiți de scrupule din toate timpurile, i-a strecurat în cancelarie cîțiva spioni sub masca unor catolici fanatici ; și, astfel, mesagerii pe care Morgan îi consideră cei mai demni de încredere sînt în realitate în solda lui Walsingham. Tot ce se urzește în favoarea Mariei Stuart se și află de îndată în Anglia, mai înainte chiar ca planul să fie definitiv stabilit, gata de a fi pus în aplicare. Încă nu s-a uscat pe eșafod sîngele ultimilor conjurați, și iată că — pe la sfîrșitul anului 1585 — cabinetul englez știe că se pregătește un nou atentat la viața Elisabetei. Walsingham cunoaște numele tuturor nobililor catolici din Anglia solicitați și cîștigați de Morgan pentru ridicarea Mariei Stuart pe tronul englez. Ar fi suficient să pună în mișcare toată poliția lui și, făcînd uz de uneltele de tortură, ar putea demasca la timp întreaga conjurație.

Însă tehnica acestui versat ministru de poliție este mult mai rafinată și mai perfidă ; el țintește mai departe. Desigur că ar putea înăbuși de pe acum complotul, cu o singură lovitură. Pentru el însă nu are nici un sens, nici o valoare politică să tortureze, să execute cîțiva nobili sau aventurieri. La ce bun să reteze cîteva capete în plus ale hidrei, ale acestor veșnice conjurații, dacă cresc me-

reu altele peste noapte? „*Carthaginem esse delendam*" [1], aceasta este deviza lui Cecil și a lui Walsingham. Trebuie să se sfîrșească odată cu Maria Stuart, cu ea însăși, și pentru aceasta nu e de ajuns un pretext oarecare; este necesară o acțiune criminală cu vaste ramificații, în favoarea prizonierei, care să poată fi dovedită. Deci, în loc să întreprindă ceva pentru a stîrpi în germene așa-zisa conjurație a lui Babington, Walsingham face totul ca ea să ia amploare: o întreține printr-o aparentă neglijență. Numai grație artei sale de genial agent provocator, conjurația cîtorva diletanți, cîtorva gentilomi de provincie, îndreptată împotriva Elisabetei, se transformă cu încetul în celebrul complot al lui Walsingham pentru suprimarea Mariei Stuart.

Pentru a se ajunge la asasinarea legală a Mariei Stuart, pe temeiul unor paragrafe votate de Parlament, sînt necesare trei etape. Mai întîi, conspiratorii trebuie să fie astfel îndrumați, încît să se poată dovedi că plănuiesc un atentat la viața Elisabetei. În al doilea rînd, ei trebuie să fie în legătură și cu Maria Stuart, s-o pună la curent cu intențiile lor. În al treilea rînd — și acesta e lucrul cel mai greu — Maria Stuart trebuie atrasă în așa fel încît să aprobe în mod expres, prin scris, planul asasinatului. Ar fi fost prea penibil, prea compromițător pentru Elisabeta să ucidă o nevinovată. De aceea trebuie mai întîi ca prizoniera să se facă vinovată, să fie ademenită cu perfidie și să i se pună în cele din urmă în mînă pumnalul cu care se va omorî singură.

Acest complot pus la cale de poliția engleză împotriva Mariei Stuart începe cu o infamie. Pe neașteptate, se acordă prizonierei unele înlesniri, i se ușurează situația. Se pare că nu i-a fost greu lui Walsingham să-l convingă pe puritanul, pe cucernicul Amyas Poulet că ar fi mai bine s-o ademenească pe Maria Stuart, s-o încurce într-un complot decît să curme, cu atîta asprime, orice încercare de uneltire. Căci Poulet își schimbă deodată tactica în sensul planului stabilit de statul-major al poliției engleze. Într-o bună zi, paznicul acesta atît de necruțător se prezintă la Maria Stuart și îi comunică, în modul cel mai amabil, că are de gînd s-o mute de la Tutbury la Chartley. Maria Stuart, cu totul incapabilă

[1] Cartagina trebuie dărîmată (lat.) (n.tr.).

în izolarea ei să surprindă ceva din mașinațiile adversarilor, nu-și poatea scunde sincera bucurie. Tutbury e o sumbră fortăreață, semănînd mai mult cu o închisoare decît cu un castel. Chartley, dimpotrivă, este situat într-o regiune mai frumoasă, iar în apropierea acestui castel locuiesc familii catolice care îi sînt devotate și din partea cărora poate nădăjdui un ajutor. La gîndul acesta, inima captivei bate mai tare. Acolo va putea să călărească, să vîneze, poate îi vor parveni vești de la rudele și prietenii din Franța, și își va redobîndi în sfîrșit, dacă va fi destul de îndrăzneață și de șireată, bunul cel mai de preț : libertatea.

Noutățile continuă să o surprindă plăcut : într-o dimineață — abia cutează să-și creadă ochilor — constată că a luat sfîrșit ca prin farmec coșmarul, că cercul de singurătate în care o izolase Amyas Poulet s-a frînt. I-a parvenit o scrisoare secretă, o scrisoare cifrată, cea dintîi după săptămîni și luni de recluziune. Ce iscusiți, ce prudenți și stăruitori s-au dovedit prietenii ei, că au găsit în cele din urmă un nou mijloc ca să-l înșele pe neînduplecatul paznic. Ce îndurare nesperată din partea soartei ! Nu se mai simte despărțită de lume, dovada prieteniei devotate, a interesului, a afecțiunii celor de care e ținută departe o încălzește din nou. Din nou planurile și pregătirile pentru eliberarea ei o însuflețesc cu acea bucurie tainică ! Totuși inima îi spune că trebuie să fie prevăzătoare ; răspunde la scrisoarea agentului ei, Morgan, printr-un avertisment stăruitor : *„Fiți atenți, feriți-vă să vă amestecați în chestiuni care v-ar putea compromite și ar spori bănuiala celor de aici contra voastră"*. Dar neîncrederea îi e repede risipită, cînd află ce cale ingenioasă au găsit prietenii ei — în realitate ucigașii ei — pentru a-i transmite nestînjeniți scrisorile. O dată pe săptămînă se aduce de la o berărie din apropiere un butoi cu bere pentru servitorii reginei ; se pare că prietenii au izbutit să-l convingă pe căruțaș să introducă de fiecare dată, în butoiul plin, o mică butelie de lemn astupată cu un dop. În această butelie, ce plutea în lichidul din butoi, erau ascunse scrisorile secrete adresate reginei. Și astfel se stabilește o corespondență regulată, un schimb de scrisori ce funcționează fără greș, ca un serviciu poștal. Săptămînă de săptămînă, omul acela cumsecade — *„the honest man"* — cum e numit în rapoarte, transportă la castel butoiul care pe lîngă bere are

un conținut atît de valoros. Chelnerul Mariei Stuart golește în pivniță butoiul, scoate scrisorile aflate în butelia de lemn și pune altele în loc. Apoi predă butoiul gol (cu butelia la fund) destoinicului căruțaș care nu are de ce să se plîngă. Pe de o parte e substanțial răsplătit de prietenii din străinătate ai Mariei Stuart, pe de altă parte, intendentul îi plătește berea cu generozitate, de două ori mai scump.

Dar ceea ce nu bănuiește Maria Stuart e că preacinstitul căruțaș mai este și beneficiarul unui al treilea cîștig de pe urma afacerii acesteia necurate. Căci e plătit și de poliția engleză. Bineînțeles. Amyas Poulet este la curent cu toată înscenarea. Căci trucul cu butoiul de bere n-a fost născocit de amicii Mariei Stuart, ci de Gifford, un spion al lui Walsingham, care s-a prezentat la Morgan și la ambasadorul Franței dîndu-se drept omul de încredere al prizonierei. Astfel — adevărată lovitură de maestru pentru ministrul poliției — toată corespondența secretă a Mariei Stuart se află sub controlul dușmanilor ei politici. Fiecare scrisoare expediată de ea trece prin mîna lui Gifford, cel pe care Morgan îl consideră agentul său cel mai sigur. Înainte de a ajunge la Maria Stuart sau la partizanii ei, scrisorile sînt luate în primire mai întîi de Thomas Phelippes, secretarul lui Walsingham, care le descifrează, le copiază imediat și abia uscată cerneala pe ele, copiile se și află în drum spre Londra. Pe urmă abia, originalele sînt transmise Mariei Stuart sau ambasadorului francez cu atîta promptitudine, încît cei înșelați nu pot avea nici cea mai mică bănuială și continuă, fără grijă, corespondența.

Sinistră situație ! Ambele tabere au satisfacția că se înșală una pe alta. Maria Stuart respiră ușurată. A izbutit, în sfîrșit, după atîtea persecuții și nedreptăți, să-l învingă, să-și bată joc de vigilența acestui puritan, inflexibilul Poulet, acestui sloi de gheață, acestui meschin care controlează și scotocește pînă și în rufele ei, desface tălpile de la ghete, se crede superiorul ei ba o tratează chiar ca pe o criminală ! Dacă ar bănui, își spune ea surîzînd triumfătoare, că pe sub nasul lui vigilent, cu toți gardienii și cu toate restricțiile și nesuferitele lui precauții, ea izbutește să primească în fiecare săptămînă mesaje importante din Paris, din Madrid și Roma, că isteții și neînfricații ei agenți pregătesc de pe acum armate, flote și pumnale pentru salvarea ei ! Uneori nici

nu mai reușește să-și țină în frîu acest sentiment de nestăvilită bucurie care i se oglindește pe de-a-ntregul în ochi, căci Amyas Poulet notează ironic în registrul său că regina s-a înviorat și e pe zi ce trece tot mai înfloritoare de cînd otrava speranței a început din nou să acționeze asupra ei. Are și el motive — și încă mult mai temeinice — să rîdă în sinea lui ; să-și umple sufletul aspru de o bucurie ținută bine în frîu, ori de cîte ori îl vede sosind pe zelosul căruțaș cu provizia de bere proaspătă, iar pe pivnicerul Mariei Stuart zorindu-se să coboare butoiașul în pivnița întunecată, ca să scoată acolo, neobservat de nimeni, prețioasele scrisori din butelia de lemn. Căci noutățile pe care le va citi acum Maria Stuart sînt lucruri aflate de mult de poliția engleză. La Londra, confortabil instalați în fotoliile lor, Cecil și Walsingham au la dispoziție toată corespondența secretă a conspiratoarei, reprodusă, cuvînt cu cuvînt. Astfel pot lua act de faptul că Maria Stuart cedează coroana Scoției și dreptul ei de succesiune la tronul Angliei lui Filip al II-lea al Spaniei, cu condiția ca el s-o ajute să-și dobîndească libertatea : un asemenea document, își spun ei zîmbind pe sub mustață, poate constitui un antidot cu efecte cît se poate de calmante pentru un eventual protest al lui James al VI-lea referitor la faptul că mama lui e tratată cu prea multă severitate. Ei mai află, pe aceeași cale, că Maria Stuart este cît se poate de nerăbdătoare și insistentă în dorința ei de a se vedea eliberată de către trupele spaniole care ar urma să năvălească asupra Angliei. Cu toate acestea ceea ce lipsește din aceste scrisori este tocmai lucrul pe care sperau ei să-l găsească, dovada supremă și ultimă, atît de necesară pentru ca acuzata să poată fi suprimată și anume : participarea sau complicitatea ei la planul de asasinare a Elisabetei. Numai astfel legea i-ar îndreptăți s-o condamne la moarte. Ca să pună în mișcare mașina ucigătoare a unui proces, mai lipsește doar un mic șurub — un *„consent"* — consimțămîntul clar al Mariei Stuart la asasinarea Elisabetei. Și Walsingham, meșter priceput în meseria lui, se pune pe lucru hotărît să confecționeze cu mîinile lui acest ultim șurub, indispensabil. Începe astfel una din acțiunile cele mai perfide din istoria lumii, care ar rămîne de necrezut, dacă n-ar fi dovedită cu documente : acțiunea de provocare a Mariei Stuart, menită s-o facă complice la o crimă pusă la cale de însuși mi-

nistrul poliției. Este vorba de așa-numita conjurație a lui Babington, în realitate o conjurație a lui Walsingham.

Planul lui era într-adevăr magistral și succesul obținut a dovedit-o cu prisosință. Dar ceea ce-l face atît de respingător, încît și astăzi, după sute de ani, izbutește să cutremure sufletul de oroare și de dezgust, e faptul că Walsingham se folosește în planurile lui nemernice de tot ce are inima omenească mai pur, mai inocent și mai romantic transformînd credința într-o armă mîrșavă. Antony Babington, cel asupra căruia căzuseră sorții s-o conducă pe Maria Stuart la eșafod, este de fapt o victimă, un om demn de tot respectul, de admirație și de compasiune, căci el nu face altceva decît să se jertfească sub impulsul celui mai nobil sentiment. Mic gentilom de familie bună, destul de bogat, tînărul acesta duce o viață liniștită, retrasă și fericită împreună cu soția și copilul pe domeniul său de la Litchfield, situat foarte aproape de Chartley. Acum apare limpede de ce Walsingham alesese ca nouă reședință a Mariei Stuart tocmai castelul de la Chartley. Spionii lui dibuiseră în Babington un catolic convins, un entuziast al cauzei Mariei Stuart, capabil de orice sacrificiu și descoperiseră că el o mai ajutase de cîteva ori la transmiterea corespondenței secrete. Tinerețea lui, noblețea-i sufletească și generozitatea-i bine cunoscute se lăsaseră înduioșate ușor de destinul tragic al acestei femei. Or tocmai un idealist ca Babington, atît de dezinteresat și de inocent putea fi utilizat de către Walsingham cu mult mai mult succes decît oricare dintre spionii lui plătiți. Căci e neîndoielnic că regina captivă va avea deplină încredere în acest gentilom. Ea știe că nu interesul personal sau tentația vreunui cîștig îl îndeamnă pe tînărul acesta cinstit, sincer, poate puțin cam exaltat, să se pună atît de cavalerește în slujba ei. Și nu e la mijloc nici vreo slăbiciune, vreo afecțiune de ordin mai intim. Afirmația că el ar fi cunoscut-o personal pe Maria Stuart și că ar fi fost îndrăgostit de ea pe vremea cînd fusese paj în casa contelui Shrewsbury nu e decît o născocire romantică ; este de presupus mai degrabă că n-a văzut-o niciodată și că se pune în slujba ei cu totul dezinteresat, din devotamentul pentru credința catolică, dintr-o înclinație pentru o atît de romantică și primejdioasă aventură și din admirație față de cea pe care o consideră re-

gina legitimă a Angliei. Nestăpînit, imprudent și cam prea vorbăreț, cum sînt de obicei tinerii pasionați, el face propagandă în anturajul lui în favoarea captivei și adună în juru-i un mic grup de gentilomi catolici. Printre cei care se întrunesc la aceste reuniuni, unde au loc discuții și dispute înflăcărate, sînt cîteva persoane bizare : un preot fanatic cu numele de Ballard, un oarecare Savage, un bărbat temerar, un adevărat *„desperado"*, și alți cîțiva tineri gentilomi, candizi și exaltați, care l-au citit pe Plutarh și visează fapte eroice, fără să știe prea bine ce vor. Curînd însă se insinuează, în cercul acestor tineri inocenți și entuziaști, cîțiva bărbați mult mai hotărîți. Printre noii membri se distinge mai cu seamă Gifford, cel de care s-a mai pomenit, și căruia Elisabeta îi va răsplăti mai tîrziu serviciile cu o pensie anulată de o sută de pfunzi. Lor nu le este de ajuns să viseze romantic, utopic și inofensiv la eliberarea reginei ostatice. Ceea ce doresc ei este o acțiune directă, activă și lipsită de echivoc într-o anume direcție : înlăturarea „uzurpatoarei", asasinarea Elisabetei.

Bineînțeles că acești noi „partizani", cu mult mai curajoși decît ceilalți, nu sînt decît spioni plătiți de Walsingham, cel cu totul lipsit de orice scrupule, care i-a strecurat în cercul secret al tinerilor idealiști nu numai pentru a fi ținut la curent asupra tuturor planurilor lor, ci mai cu seamă pentru a-l împinge pe vizionarul Babington pe un alt drum decît cel pe care voia el să meargă. Căci Babington (documentele nu lasă nici o îndoială în această privință) împreună cu prietenii săi nu intenționaseră altceva decît s-o elibereze din captivitate pe Maria Stuart, printr-o îndrăzneață lovitură profitînd de vreo vînătoare organizată pe domeniul său de la Litchfield, sau de vreun alt prilej ce s-ar ivi. Nimic mai străin unui suflet atît de curat și de cinstit ca al său decît proiectul unei crime, fie ea comisă chiar și în numele celor mai înalte scopuri politice.

Pentru Walsingham însă încercarea aceasta de răpire a Mariei Stuart nu este decît o bagatelă. Pentru a o pune sub acuzare pe captivă conform noii legi, votată de Parlamentul lorzilor, are neapărat nevoie de un complot de asasinat în care aceasta să fie negru pe alb dovedită complice. Acestea sînt deci instrucțiunile pe care le urmează agenții săi provocatori care izbutesc să-i determine pe Babington și pe prietenii săi să se ralieze la

ideea unui atentat la viața Elisabetei. La 12 mai, ambasadorul spaniol, în legătură permanentă cu conspiratorii, îi comunică lui Filip al II-lea vestea îmbucurătoare că patru nobili catolici, de rang înalt și cu acces la curtea Elisabetei, s-au angajat cu jurămînt în fața altarului că-și vor suprima suverana slujindu-se fie de pumnal, fie de otravă. Iată dar că agenții provocatori și-au atins țelul : complotul înscenat de Walsingham își va urma de aici înainte cursul.

Căci nu s-a ajuns decît la realizarea primei părți a misiunii ce și-a asumat-o Walsingham. Capcana întinsă de el este fixată deocamdată doar la unul din capete ; mai rămînea să fie fixat și cel de-al doilea. Complotul pentru asasinarea Elisabetei este perfectat ; abia acum începe partea mai dificilă : de a implica pe Maria Stuart în ițele complotului, de a i-l aduce la cunoștință și a o determina să-și dea consimțămîntul în scris. Walsingham își convoacă din nou agenții provocatori și alcătuiesc împreună un nou plan de atac. Apoi unul dintre spioni, cu joc dublu, sosește la centrala conspirației catolice din Paris, pentru a i se plînge lui Morgan — agentul general al lui Filip al II-lea și al Mariei Stuart, că Babington și tovarășii lui sînt prea molîi, prea rezervați, uneori de-a dreptul fricoși, că le lipsește impulsul de a trece energic la fapte. Este nevoie de un stimulent, de o încurajare, de ceva care să-i înflăcăreze și să-i determine să nu mai tergiverseze mereu. Or numai cuvîntul Mariei Stuart ar putea constitui un asemenea stimulent. Dacă Babington ar avea certitudinea că venerata lui regină o dorește, nimic, nici o ezitare nu l-ar mai putea opri de la acțiune. Pentru reușita atentatului este așadar indispensabil — susțin agenții — ca Morgan s-o sfătuiască pe Maria Stuart să-i scrie lui Babington cîteva cuvinte de încurajare.

Morgan șovăie. Un moment pare că mintea lui lucidă a întrezărit perfidia jocului dibaci al lui Walsingham. Dar agenții provocatori insistă întruna pe lîngă el cu noi și noi argumente și în cele din urmă Morgan cedează acceptînd să ceară reginei numai cîteva rînduri formale, fără importanță. Dar pentru mai multă siguranță, pentru a evita vreo imprudență, scrie el însuși scrisoarea pe care regina, cu încrederea ei oarbă în el, urmează să o copieze cuvînt cu cuvînt și să o adreseze lui Babington.

Și cu aceasta s-a realizat un punct din planul lui Walsingham : s-a stabilit legătura dintre Maria Stuart și conjurație. Însă, cu binecunoscuta-i prudență, Morgan se îngrijește ca în scrisoarea ei către Babington, dincolo de tonul prietenos, Maria Stuart să nu se angajeze în nici un fel, să nu făgăduiască nimic. Prin aceasta Walsingham este încă departe de a fi obținut ceea ce dorea : declarații imprudente, mărturisiri clare și consimțămîntul răspicat, fără vreun echivoc, al atentatului. Agenții săi își mută din nou teatrul de acțiune din Franța în Anglia. Gifford stăruie neobosit și tenace pe lîngă nefericitul de Babington încercînd să-l convingă că acum, cînd regina i s-a adresat cu atîta căldură, punîndu-și toată încrederea în el, datoria lui este s-o țină la curent, pentru a nu-i dezamăgi încrederea cu intențiile sale, mai ales că într-o acțiune atît de periculoasă, ca atentatul la viața Elisabetei, nu se poate întreprinde nimic fără aprobarea prealabilă a Mariei Stuart. Nu există nici un risc în a-i împărtăși proiectele lor atîta vreme cît dispun de mijlocul acela atît de ingenios de a comunica prin intermediul butoiului cu bere. Și nici regina nu se expune în nici un fel folosindu-se de aceeași cale pentru a le da toate instrucțiunile. Nu prea mintos, Babington pică cu ușurință în plasă : îi scrie „mult iubitei suverane“ o scrisoare amănunțită în care îi dă socoteală de planul lor în cele mai mici detalii. De ce n-ar ajuta-o să se bucure cu un ceas mai devreme de eliberare ? Ca și cum lunga-i și amănunțita-i misivă ar fi urmat să-i parvină pe căi cerești, purtată de înșiși îngerii Domnului, ca și cum habar n-ar avea că spionii și trădătorii pîndesc și mișună pretutindeni, nebunul acesta exaltat expune în scris, punct cu punct planul conjurației : că urmează s-o elibereze din Chartley printr-o îndrăzneață lovitură, ajutat fiind de zece nobili însoțiți de o sută de oșteni înarmați în timp ce la Londra, alți șase conjurați, toți prieteni de nădejde, devotați cauzei catolice, o vor asasina pe „uzurpatoare“. Este o scrisoare pe cît de înflăcărată, de generoasă, de îndrăzneață, de plină de naivitate și de bună-credință, pe atît de absurdă. Sinceritatea cu care e scrisă însă nu poate să nu emoționeze adînc. Și numai o inimă rece, un suflet aspru și împietrit — cum este departe de a fi cel al Mariei Stuart — ar putea, din lașă prudență, să lase fără răspuns, fără o vorbă de caldă încurajare, asemenea dovadă de devotament cavaleresc.

Or tocmai capacitatea de a se lăsa înflăcărată de o idee, generozitatea de a răsplăti princiar un gest de prietenie, caracteristice Mariei Stuart, sînt și atributele pe care contează Walsingham în realizarea complotului său. Dacă încunoștințată de planul lui Babington, îl va aproba în scris, atunci ministrul de poliție își poate considera misiunea îndeplinită. Atunci Maria Stuart singură, cu mîna ei își va semna sentința la moarte, cruțînd adversarilor ei noi și noi eforturi de a-i pune în cîrcă fapte imaginare pe baza cărora să poată fi osîndită.

Scrisoarea fatală este în sfîrșit expediată. Gifford, spionul, o trece îndată cancelariei de stat spre a fi descifrată și copiată cu grijă. Apoi butoiul cu bere o poartă în pîntecul său spre victima inocentă. La 10 iulie ea ajunge în mîna prizonierei. Și în timp ce ea ia cunoștință de conținutul ei, la Londra, doi importanți bărbați de stat, dintre care unul — Cecil — a imaginat, celălalt — Walsingham — s-a îngrijit să ducă la bun sfîrșit diabolica mașinație, tremură de nerăbdare și de neliniște în așteptarea răspunsului. Este momentul culminant, clipa de maximă tensiune nervoasă. Victima a fost atrasă cu binișorul, momită puțin cîte puțin ; va păși ea oare în capcană sau va trece cuminte pe alături ? Este o pîndă, o așteptare diabolică și totuși metodele politice ale lui Cecil și Walsingham pot fi la fel de bine admirate sau condamnate cu indignare. Căci oricît de respingătoare ar fi metoda folosită pentru distrugerea Mariei Stuart, Cecil, omul de stat, și-a pus forța inteligenței sale în slujba unei cauze pe care el o consideră dreaptă, suprimarea dușmanei ereditare a protestantismului, așadar o necesitate politică stringentă. Iar lui Walsingham, ministru de poliție, ar fi absurd să i se ceară să-și aleagă mijloace dintre cele mai elegante și cinstite pentru înlăturarea adversarilor. Se pune acum întrebarea, oare Elisabeta, cea care în toate actele vieții sale pune atîta precauție și atîta preț pe părerea posterității, știe că se pune la cale în culisele politicii ei o mașinație mai perfidă și mai primejdioasă decît un eșafod ? Este oare ea la curent, îngăduie ea oare toate aceste practici respingătoare ale consilierilor ei de stat ? Care să fi fost rolul reginei în această farsă tragică montată împotriva rivalei sale ?

Răspunsul este sigur : şi în această împrejurare ca şi în altele rolul ei a fost dublu. Există dovezi precise cum că Elisabeta a fost iniţiată în tainele acestui complot, că a îngăduit, a aprobat şi poate că a încurajat chiar cu satisfacţie, de la un capăt la altul, chiar şi cele mai mici amănunte ale sinistrei manevre de provocare a lui Cecil şi Walsingham. Istoria n-o va absolvi niciodată de vina de a fi îngăduit, de a fi colaborat chiar, la ademenirea pe această cale a pierzaniei a prizonierei care i se încredinţase de bunăvoie. Şi totuşi — revenim mereu şi mereu asupra acestui adevăr — Elisabeta n-ar mai fi fost Elisabeta, s-ar fi dezminţit pe sine dacă ar fi renunţat o singură dată la duplicitatea ei. Capabilă de orice minciună, de orice prefăcătorie, de orice înşelăciune, femeia aceasta — cea mai remarcabilă dintre toate — n-a izbutit niciodată să se lepede de scrupulele morale ale conştiinţei ei, a mers întotdeauna numai pînă la jumătatea drumului în răutate şi meschinărie, opunîndu-le în ultimul moment un elan de generozitate, de înţelegere omenească menite să anihileze pornirile-i violente. Şi de data aceasta sufletul ei are o reticenţă în a profita de o înscenare atît de josnică. Şi, în timp ce proprii ei copoi înconjoară şi hăituiesc victima, ca pe o fiară încolţită, ea săvîrşeşte în mod cu adevărat surprinzător un act în favoarea victimei. Îl convoacă pe ambasadorul francez, care dirijează corespondenţa Mariei Stuart spre şi de la castelul Chartley, ignorînd faptul că face astfel jocul lui Walsingham.

— Domnule ambasador, îi spune ea cu francheţe, ştiu că sînteţi în strînse raporturi cu regina Scoţiei şi comunicaţi deseori cu ea. Credeţi-mă, însă, eu ştiu tot ce se întîmplă în regatul meu. Pe vremuri, cînd domnea sora mea am fost şi eu prizonieră şi sînt în măsură să cunosc foarte bine cele mai ingenioase mijloace de care se folosesc prizonierii ca să cîştige sprijin şi simpatie şi să stabilească legături şi înţelegeri secrete.

Prin aceste cuvinte, Elisabeta şi-a uşurat conştiinţa. A transmis un avertisment clar prin ambasadorul francez, Mariei Stuart. A spus tocmai atît cît îşi putea îngădui să spună, şi fără să-şi trădeze colaboratorii. Dacă Maria Stuart nu încetează nici de data aceasta cu conspiraţiile, ea, regina, va putea oricînd să se spele pe mîini de orice vină, şi să declare cu trufie : „Am avertizat-o pînă în cel din urmă moment".

Numai că și Maria Stuart la rîndul ei și-ar dezminți firea dacă s-ar lăsa avertizată, dacă ar urma vreodată un sfat cuminte și dacă ar proceda cu prudență și înțelepciune. E drept, inițial ea nu face decît să-i confirme lui Babington primirea scrisorii în cuvinte vagi, rezervate, care n-o angajează propriu-zis cu nimic în privința atentatului, spre dezamăgirea lui Cecil. Ea mai ezită, încă o încearcă neîncrederea și teama de a se pronunța într-o atît de gravă și primejdioasă problemă care ar putea-o compromite în mod catastrofal și chiar Nau, unul din secretarii ei, o sfătuiește să nu se pripească, să fie precaută. Dar planul e prea ademenitor, propunerea lui Babington prea seducătoare, pentru ca Maria Stuart să-i poată rezista și să nu se dedea plăcerii nefaste de a da curs unei asemenea intrigi. În cele din urmă cedează ispitei, acceptă planul — *„elle s'est laissée aller à l'accepter"* — după cum va constata Nau cu nemulțumire. Trei zile lucrează împreună cu secretarii particulari Nau și Curle, la răspunsul ce urmează să-l trimită luînd în considerație punct cu punct fiecare propunere ce i s-a făcut. La 17 iulie, după cîteva zile de la primirea scrisorii lui Babington, răspunsul ia calea obișnuită, aceea a butoiului cu bere.

De data aceasta însă scrisoarea nu mai urmează itinerariul de pînă acum. Nu mai este expediată întîi la Londra, la cancelaria de stat, unde se descifra de obicei corespondența secretă a Mariei Stuart. Căci, nerăbdători să afle cu o clipă mai devreme răspunsul hotărîtor al captivei, Cecil și Walsingham l-au trimis la Chartley pe Phelippes, secretarul însărcinat cu descifrarea, pentru a transcrie textul mai înainte chiar de a se usca cerneala. Printr-una din acele stranii întîmplări, Maria Stuart îl întîlnește, în timpul unei plimbări cu trăsura, pe sinistrul mesager al morții. Figura lui o frapează. Bărbatul acesta urît, cu fața ciupită de vărsat (ea îi face portretul într-o scrisoare), se înclină în fața ei, zîmbind ; un zîmbet satisfăcut și răutăcios. Maria Stuart însă, amețită de mărețele perspective ce i se deschiseseră înainte, crede că străinul este un mesager al partizanilor ei, trimis pentru a studia terenul în vederea apropiatei eliberări. Phelippes însă are de studiat ceva mult mai însemnat și primejdios. Îndată ce scrisoarea a fost scoasă din butoiul cu bere, el se așterne pe lucru cu o plăcere feroce. Descifrează repede cuvînt cu cuvînt, frază cu frază. La în-

ceput nu sînt decît simple formule de politețe. Maria Stuart îi mulțumește lui Babington, îi face apoi trei propuneri diferite pentru realizarea loviturii ce avea s-o elibereze. Astfel scrisoarea începe să devină interesantă pentru agent, dar lucrul cel mai important nu s-a spus încă. Așadar, mai departe. Și, deodată, de atîta bucurie năvalnică, inima aproape că i se oprește în loc: iată în sfîrșit negru pe alb *„consent“*-ul Mariei Stuart la asasinarea Elisabetei, consimțămîntul sperat și provocat atît amar de timp de Walsingham. La comunicarea lui Babington cum că șase nobili vor suprima pe Elisabeta în palatul ei, ea răspunde pe un ton rece, sigur de ea: *„Trebuie deci ca cei șase nobili să-și ducă pînă la capăt misiunea și totodată să se dea ordin ca după îndeplinirea ei, să fiu eliberată de aici... înainte ca evenimentele să ajungă la urechea gardianului meu“*. Cuvinte clare, suficiente pentru a dovedi că Maria Stuart a aprobat planul asasinatului. Înscenarea lui Walsingham a izbutit în cele din urmă. Stăpînii și slugile, inițiatorii și executorii, se felicită unii pe alții strîngîndu-și mîinile murdare pe care și le vor spăla peste puțină vreme în sîngele victimei. *„Dețineți acum documente suficiente“*, scrie plin de satisfacție Phelippes, omul lui Walsingham. Iar Amyas Poulet, care presimte că va fi în curînd eliberat din funcția de temnicer, este cuprins de o cucernică emoție: *„Dumnezeu a binecuvîntat ostenelile mele*, scrie el, *și mă bucur că răsplătește astfel serviciile mele credincioase“*.

Acum cînd pasărea paradisului a căzut în laț, Walsingham nu mai are de fapt nici un motiv să ezite. Planul său a reușit, urîta-i misiune a luat sfîrșit; dar acum este atît de sigur de reușită, încît își poate îngădui plăcerea morbidă de a se mai juca puțin cu victimele. Lasă deci să-i parvină lui Babington scrisoarea (de-acum copiată) a Mariei Stuart; nu strică — gîndește Walsingham — ca el să-i mai răspundă o dată și să mai adauge un document la dosarul de acuzare. Între timp însă Babington pare a intui după anumite semne, apropierea dezastrului. O neagră presimțire se abate asupră-i. Se simte trădat, descoperit în planurile sale secrete și o spaimă nebună pune stăpînire pe el. Căci, chiar și cel mai neînfricat bărbat își poate pierde capul în fața unui pericol necunoscut, care planează misterios și amenințător. Aleargă bezmetic în toate părțile ca un vînat hăituit. Mai în-

tîi încalecă pe cal și o ia la goană nici el nu știe prea bine încotro, cu singurul gînd de a fugi. Apoi pe neașteptate se răzgîndește și se întoarce la Londra unde se înfățișează — moment cu adevărat dostoievskian — înaintea celui care se joacă cu viața sa : Walsingham. Faptul că se refugiază — printr-un reflex absolut demențial — la cel mai înverșunat dușman al său, constituie cea mai bună dovadă a dezorientării complete căreia îi căzuse pradă. Poate că gestul s-ar putea explica și prin aceea că încearcă să se convingă dacă Walsingham are vreo bănuială. Dar ministrul de poliție îl primește calm și rece, și îl lasă să plece precum a venit ; își spune probabil că e preferabil să procedeze așa : pentru a-l determina pe zănaticul acesta să comită noi imprudențe care să-l înfunde mai adînc. Însă Babington simte gheara care stă gata să-l înhațe. Îi adresează, febril, unui prieten cîteva rînduri în care, ca spre a se încuraja singur, scrie cuvinte de adevărat eroism : *„Cuptorul încins, în care credința noastră va fi pusă la încercare, e acum pregătit“*. Trimite apoi un ultim mesaj Mariei Stuart, liniștind-o și asigurînd-o că poate avea deplină încredere în el. Dar Walsingham consideră acum că materialul adunat este suficient și că nu mai are rost să aștepte. Unul dintre conjurați e arestat. De îndată ce află, Babington înțelege că totul e pierdut. În disperarea lui, îi propune prietenului său Savage să se repeadă împreună la palat și s-o ucidă pe Elisabeta. Prea tîrziu însă. Zbirii lui Walsingham sînt pe urmele lor ; izbutesc totuși să scape, dar unde să se refugieze ? Toate drumurile sînt barate, toate porturile înștiințate, iar ei n-au asupra lor nici provizii, nici bani. Stau ascunși zece zile în pădurea St. John, pe atunci în apropiere de Londra (astăzi ea se află în inima orașului). Zece zile cumplite, de groază fără scăpare. Foamea îi împinge în cele din urmă într-o casă ospitalieră, unde li se dă să mănînce, primesc ultima comuniune, iar apoi sînt arestați și tîrîți în lanțuri la Londra. Într-una din celulele Towerului, tinerii aceștia îndrăzneți și plini de credință așteaptă tortura și execuția, în timp ce deasupra capetelor lor clopotele capitalei vestesc izbînda Elisabetei. Populația aprinde focuri de bucurie, străbate străzile în cortegii, sărbătorind salvarea reginei, nimicirea conjurației și înfrîngerea Mariei Stuart.

În acest timp, în castelul de la Chartley, prizonierei, care nu bănuiește încă nimic, îi mai sînt date cîteva ore de intensă bucurie, după atîția ani de întunecată tristețe. Toată ființa ei vibrează într-o maximă încordare. Din clipă în clipă așteaptă să sosească în goana calului un călăreț cu vestea eliberării și a triumfului. De la o zi la alta va fi scoasă din captivitate și dusă cu alai la Londra, în castelul suveranilor. În reveriile ei, se și vede întîmpinată la porțile orașului de nobilimea și burghezia înveșmîntată sărbătorește ; aude dangătele de slavă ale clopotelor fără să știe, nefericita, că într-adevăr clopotele răsună deasupra Londrei ; o zi, două o mai despart de realizarea măreţului vis : Anglia și Scoţia reunite sub sceptrul ei, credința catolică triumfătoare în lumea întreagă.

Nu există remediu mai sigur, leac mai binecuvîntat decît speranța pentru un trup ostenit, pentru un suflet înfrînt. O totală schimbare survine asupra acestei incurabile credule de cînd soarele speranței o încălzește din nou. S-a înviorat dintr-o dată, și-a regăsit tinerețea. Femeia aceasta, mereu ostenită și bolnavă în ultimii ani, care nu era în stare să meargă timp de o jumătate de oră fără să se plîngă de oboseală, de junghiuri și de dureri reumatice, se aruncă acum în șa ca în vremurile de altădată. Surprinsă ea însăși de această neașteptată transformare, îi scrie bunului ei Morgan (în timp ce coasa morții a și început să doboare primele victime din rîndurile conjuraților) : *„Har Domnului că m-a ținut în putere și că mai pot mînui arbaleta, că mai pot doborî cerbul la vînătoare și goni cu calul meu în urma cîinilor"*.

De aceea, deși surprinsă, acceptă cu bucurie invitația lui Amyas Poulet, atît de ostil pînă atunci, de a participa la 8 august, la o vînătoare în parcul castelului vecin, de la Tixall. (Puritanul acesta nătîng — își spune ea — nici nu bănuiește cît de curînd va lua sfîrșit misiunea lui odioasă de temnicer !) Se organizează o adevărată cavalcadă. Maria Stuart este înconjurată de majordomul, de medicul și de cei doi secretari ai ei, și chiar Poulet, animat de o neobișnuită, la el, amabilitate, însoțește veselul cortegiu, urmat de cîțiva ofițeri. E o dimineață strălucitoare, caldă și radioasă ; cîmpiile sînt verzi, luxuriante. Maria Stuart dă pinteni calului și pornește în goană, trage adînc în piept aerul curat, simte vibrînd

în trupul ei viața adevărată și în suflet sentimentul atît de îndelung rîvnit al libertății. Totul i se înfățișează frumos, orice acțiune i se pare realizabilă ! Cel în a cărui inimă pulsează speranța, acela se simte binecuvîntat de Dumnezeu.

Galopul se domolește în apropierea porților parcului de la Tixall ; caii înaintează acum în trap ușor, în schimb, inima Mariei Stuart începe deodată să galopeze năvalnic căci în fața porții castelului așteaptă un grup de călăreți. O, zi prea fericită !... Nu sînt aceia oare, Babington și partizanii lui ? Făgăduința secretă din scrisoarea aceea s-a și împlinit oare ? Iată însă că se petrece ceva straniu : unul dintre cavaleri se desprinde de grup și înaintează încet, cu un fel de macabră solemnitate ; se descoperă și se înclină în fața ei ; este sir Thomas George. Și Maria Stuart simte o dureroasă zvîcnire în inima atît de voioasă și de zglobie cu o clipă înainte. Căci sir Thomas George îi comunică în cîteva cuvinte că complotul lui Babington a fost descoperit și că el are ordinul să-i aresteze pe cei doi secretari ai ei.

Maria Stuart rămîne împietrită și mută. Nici un cuvînt, nici o întrebare, nici un protest nu-și îngăduie de teamă să nu se trădeze. Este departe încă de a intui dezastrul în toată amploarea lui. Dar încetul cu încetul lama rece a bănuielii îi pătrunde în suflet pe măsură ce se dezmeticește și remarcă pasivitatea lui Amyas Poulet care nu dă nici o dispoziție de întoarcere la Chartley. Abia acum înțelege adevăratul rost al acestei invitații la vînătoare : au ademenit-o, făcînd-o să-și părăsească apartamentul pentru a-l putea percheziționa nestînjeniți în lipsa ei. Fără îndoială că hîrtiile îi sînt acum răvășite și cercetate ; întreaga corespondență diplomatică pe care a întreținut-o atît de imprudent, cu o suverană siguranță de sine, ca și cum ar mai fi fost încă regină și nu simplă prizonieră în această țară străină, este la dispoziția lor. La toate aceste greșeli și neglijențe poate reflecta în timpul celor șaptesprezece zile cînd e reținută la Tixall, fără să i se permită nici o comunicare cu lumea din afară. Înțelege acum că toate secretele ei sînt trădate și orice speranță pierdută. A mai coborît încă o treaptă : din prizonieră a devenit acum acuzată.

Cît de diferită este întoarcerea la Chartley, după șaptesprezece zile de recluziune, față de plecarea aceea îna-

ripată ! Nici urmă de galopul acela plin de voioşie, cu arbaleta în mînă, înconjurată de prieteni de încredere; pe sub poarta cetăţii, în pasul lent al calului, trece tăcută, înconjurată de duşmani, o biată femeie bătrînă, ostenită, profund dezamăgită care nu mai aşteaptă nimic de la viaţă. Oare constituie într-adevăr o surpriză pentru ea faptul că-şi găseşte toate sipetele şi sertarele devastate, toate documentele şi scrisorile, prădate ? Înţelege în sfîrşit cumplita ei situaţie în faţa puţinilor credincioşi care o întîmpină cu lacrimi în ochi şi cu priviri deznădăjduite ? Fireşte, inima îi spune că totul s-a sfîrşit. Şi totuşi, un mic eveniment neaşteptat îi abate pentru cîteva ceasuri atenţia de la propria nenorocire şi durere : jos, într-o cameră de serviciu, o femeie geme cuprinsă de durerile facerii ; este soţia lui Curle, devotatul ei secretar care a fost arestat şi dus la Londra pentru a i se smulge mărturia împotriva stăpînei lui, mărturie care s-o ducă la moarte. Femeia se chinuie singură, părăsită de toţi. Nici un doctor, nici un preot nu se află în preajma ei în momentul acesta greu, pentru a i-l alina. Atunci — eterna solidaritate a femeilor şi a nefericiţilor — regina coboară în grabă şi se îngrijeşte de biata femeie ţinînd locul doctorului. Iar apoi, după ce-o ajută să aducă pe lume pruncul, ţine şi locul preotului şi-l botează întru Domnul.

Maria Stuart va mai zăbovi doar cîteva zile în acest castel odios ; apoi, conform unui nou ordin este transferată într-o fortăreaţă mai sigură, mai bine fortificată, cu totul izolată de lume. Castelul Fotheringhay este ultima dintre multiplele ei reşedinţe din această ţară în care a trăit ca oaspete şi ca deţinută, ca regină şi ca cea mai umilită şi sărmană femeie. Vremea peregrinărilor s-a sfîrşit. Curînd asupra acestui suflet neliniştit va pogorî liniştea eternă.

Dar suferinţele Mariei Stuart, din aceste zile nu înseamnă nimic pe lîngă monstruoasele torturi la care sînt condamnaţi nefericiţii ce au cutezat să-şi rişte viaţa pentru ea. Istoria comite un act de nedreptate socială ocupîndu-se numai de dramele celor puternici, descriind triumfurile şi dezastrele suveranilor şi prinţilor, ale stăpînilor de ţări şi de popoare. Ea trece însă indiferentă, sub tăcere mizeriile îndurate de cei mărunţi, anonimi, ca şi cum suferinţele şi chinurile omeneşti n-ar fi la fel de

greu de îndurat pe toate treptele sociale. Babington și tovarășii săi (cine le mai cunoaște astăzi numele, în timp ce destinul reginei a fost imortalizat prin nenumărate piese de teatru, cărți și tablouri !) îndură în trei ore chinuri cu neputință de imaginat, mai multe suferințe decît îndurase Maria Stuart în toți cei douăzeci de ani de captivitate. După lege, ar fi trebuit să fie condamnați la spînzurătoare ; însă provocatorii dezastrului consideră pedeapsa aceasta prea blîndă pentru cei care le-au căzut în capcană. În înțelegere cu Cecil și Walsingham, Elisabeta hotărăște — și umbra aceasta cade din plin asupra onoarei ei — ca Babington și tovarășii săi să fie uciși lent prin torturi atît de crude și de rafinate, încît să simtă de mii de ori moartea. Șase dintre ei, tineri încrezători — dintre care doi adolescenți care nu s-au făcut vinovați decît de omenia de a nu-i refuza pîine și ospitalitate prietenului lor Babington, cînd acesta era urmărit și hăituit ca o fiară — sînt mai întîi spînzurați, pentru a se proceda conform legii. Dar numai pentru cîteva clipe, căci ștreangul e tăiat înainte ca osîndiții să-și fi dat sufletul. Vor mai avea apoi de îndurat cu toate că viața abia mai pîlpîie în ei chinul atroce, de nedescris, cruzimea satanică a unui secol barbar. Călăul începe cu o operație oribilă. Ciopîrțește cu atîta încetineală și ferocitate trupurile încă vii ale sacrificaților, încît pînă și mulțimea de rînd, plebea londoneză, este cuprinsă de oroare și dezgust, și, în ziua următoare, ceilalți osîndiți sînt izbăviți mai repede de chinuri. Astfel, pe locul de execuție, sîngele a curs din nou, jertfă pentru femeia aceasta, căreia îi fusese dată puterea magică de a ademeni necontenit noi victime în abisul nemărginit al morții. Acum însă e pentru ultima oară ! Căci dansul macabru, cortegiul acela al morților început de Chastelard a ajuns la sfîrșit. Nu va mai apuca nimeni să se sacrifice pentru visurile ei de putere și măreție, nu se va mai ivi nici un pretendent la sacrificiu pentru că cea care vine acum la rînd pe podiumul morții va fi ea însăși.

ELISABETA ÎMPOTRIVA ELISABETEI

(August, 1586 — Februarie, 1587)

Complotul a izbutit. Maria Stuart a fost ademenită în capcană. S-a obţinut din partea ei acel mult sperat consimţămînt şi, odată cu documentul acesta, dovada culpabilităţii ei. Acum suveranei engleze nu-i mai rămîne decît să-şi sărbătorească victoria, să-şi savureze triumful, să participe din toată inima alături de mulţimea entuziastă la zgomotoasele petreceri ce se ţin lanţ în întreaga Londră întru cinstirea ei şi pentru izbînda protestantismului. Dar, ca întotdeauna, victoria ascunde în ea şi un sîmbure de tristeţe. Tocmai în clipa cînd urmează să-i dea lovitura finală, mîna acestei învingătoare tremură şi ezită. Ea, care n-a ezitat s-o atragă în cursă, să uneltească cu viclenie şi abilitate pentru doborîrea rivalei, acum cînd o are dinainte-i îngenuncheată şi dezarmată, şovăie să facă gestul definitiv şi s-o suprime. De fapt dacă Elisabeta ar fi nutrit cu adevărat dorinţa de a-şi înlătura duşmanca prin moarte violentă nu i-ar fi lipsit pînă acum prilejurile şi pretextele să o facă. Ba ar fi putut proceda cu discreţie, ucigînd-o într-un mod cîtuşi de puţin spectaculos. Ar fi fost suficient să dea curs cererii Parlamentului care, cu cincisprezece ani în urmă, pretinsese ca prizoniera să fie condamnată la moarte şi executată, sau să-şi plece urechea implorărilor lui John Knox care, înainte de a-şi da sfîrşitul, îi lăsase cu limbă de moarte următoarea povaţă : *„Stîrpiţi răul de la rădăcină, căci altfel va înmuguri, va rodi şi se va înmulţi mai curînd decît credeţi“*. Ea însă n-a ascultat de nici unul din aceşti sfătuitori şi le-a răspuns tuturora că *„nu poate doborî pasărea care, gonită de uliu, i s-a aşezat pe umăr cerîndu-i ajutor“*. De data aceasta însă s-a ajuns într-o situaţie fără ieşire, o situaţie în care trebuie să se decidă ferm între două alternative : graţierea sau moartea. Elisabeta trebuie să lase deoparte eternele ei încercări de tergiversare, de amînare şi să hotărască deschis. Şi în faţa unei asemenea necesităţi sufletul şovăielnic al acestei femei se cutremură ; este pe deplin conştientă de gravitatea hotărîrii ce se aşteaptă de la ea, de urmările a căror importanţă incalculabilă o putem aprecia pe deplin abia azi. Fiindcă sentinţa ce avea s-o rostească ea

era una în măsură să tulbure și să clatine întreaga ierarhie socială a unei lumi. A da pe mîna călăului o regină, a o decapita în văzul mulțimilor însemna de fapt nici mai mult nici mai puțin decît a distruge mitul sacru al inviolabilității suveranului; însemna a dovedi popoarelor subjugate din lumea întreagă că regii pot fi judecați și condamnați asemenea oricărui individ de rînd, că persoana lor nu este intangibilă, nici ocrotită de porunca divină. Astfel încît nu asupra unei vieți este silită Elisabeta să hotărască, ci asupra unui principiu de o importanță capitală. Căci dacă din ordinul ei, un cap încoronat se va rostogoli pe eșafod, securea călăului n-ar curma numai o viață ci ar izbi la temelia tuturor tronurilor, ar submina pentru totdeauna liniștea și siguranța tuturor monarhilor acestei lumi. Cine știe dacă fără existența acestui precedent, execuția lui Carol I — nepot al Stuarților — ar mai fi avut loc! Și de n-ar fi existat în istorie execuția acestuia, cine știe dacă ar mai fi fost posibilă decapitarea pe eșafod a lui Ludovic al XVI-lea și a Mariei Antoaneta? Cu mintea ei prevăzătoare, cu marea ei intuiție istorică și cu pronunțatu-i simț de răspundere politică, Elisabeta simte gravitatea și importanța hotărîrii ei pentru lumea întreagă și pentru istorie și de aceea, mai mult ca oricînd, amînă, tergiversează. Dar aceasta nu e o soluție, într-un fel sau altul trebuie să se hotărască totuși, și o dispută crîncenă se încinge, o bătălie în care mintea se înfruntă cu sufletul, în care Elisabeta se luptă cu Elisabeta. Or, niciodată istoria n-a cunoscut război mai dramatic decît acela dintre individ și propria lui conștiință.

Cea care cu abilitate întinsese o capcană alteia se vede prinsă la rîndul ei în plasa pe care propria-i mînă a țesut-o și se zbate cu disperare între ițele propriilor contradicții. Din această situație fără ieșire, prinsă între necesitatea de a condamna și dorința de a ierta, mintea Elisabetei găsește totuși o portiță, întrezărește o soluție de rezolvare a ceea ce nu mai putea fi la infinit tergiversat și amînat. Soluția aceasta, dealtfel unica posibilă, seamănă cu gestul cuiva care pentru a se elibera de o prea apăsătoare povară, o pune în cîrca altuia. Îi scrie Mariei Stuart o scrisoare — documentul nu s-a păstrat — și o îndeamnă să-i mărturisească totul, de la suflet la suflet, de la regină la regină, îi cere o spovedanie com-

pletă și fără rezerve în privința complotului și a amestecului ei pentru a se supune judecății ei și nu tribunalului.

Cu această inteligentă propunere Elisabeta ar fi rezolvat conflictul și ar fi dobîndit două mari avantaje: ar fi sustras-o pe regina dizgrațiată judecății publice, ar fi salvat-o de la condamnare și execuție, scutind-o în plus de umilitoarele încercări cărora le era sortită și pe sine s-ar fi eliberat de răspunderea de a o osîndi, obținînd totodată prin documentul compromițător pe care l-ar fi deținut astfel, garanția supunerii și totalei aservirí viitoare a incomodei rivale. În felul acesta Maria Stuart și-ar fi continuat pînă la capăt o existență liniștită și obscură, învăluită în uitare, lipsită de glorie, dar și de dramatice sfîșieri, stînd cuminte într-un colțișor neînsemnat și încetînd să mai constituie — prin mărturisirea făcută — un pericol pentru țară și o neliniște pentru suverana ei, răsfățată de soartă, ridicată pe culmile gloriei și ale puterii. Raportul dintre aceste două femei, pînă atunci egale și dușmance de o viață ar fi fost de aici înainte radical și definitiv modificat: istoria nu le-ar mai fi înfățișat stînd alături, pe aceeași treaptă socială, față în față într-o înfruntare continuă, ci una dintre ele, generoasă și a toate iertătoare, ar fi privit de sus, de la înălțimea tronului, la cealaltă, vinovata, prosternată jos la picioarele ei.

Numai că Maria Stuart nu este femeia care să nădăjduiască într-o asemenea salvare, să-și lege speranțele de o asemenea soluție, să se agațe cu orice chip de viață. Mîndria a reprezentat întotdeauna pentru această femeie arma ei cea mai puternică, trăsătura cea mai tenace.

Pentru această mare orgolioasă este de o mie de ori preferabil să-și plece grumazul în fața călăului decît genunchiul în fața unei alte regine, să zădărnicească soluția de compromis a celeilalte cu prețul vieții ei, decît să accepte o cît de mică umilință în schimbul unei existențe salvate în felul acesta. De aceea lasă fără răspuns propunerea dușmancei, întoarce spatele mîinii care i s-a întins cu perfidie și se drapează în faldurile unei trufașe tăceri. Mai stă încă în puterile ei — și aceasta e singura putere ce i-a mai rămas — s-o umilească o ultimă oară pe dușmanca de moarte afișînd în fața lumii întregi o atitudine de o exemplară, de o suverană demnitate. Și

dacă trăind ar însemna să se coboare pe sine acceptînd mărinimia celeilalte şi îngăduindu-i să se înfăţişeze posterităţii într-o lumină măgulitoare, mai poate să o rănească adînc, s-o despoaie de odăjdiile de aur ale generozităţii, s-o înjosească în faţa prezentului şi-a viitorului murind eroic, aureolată de glorie.

Elisabeta a riscat gestul de a întinde o mînă Mariei Stuart şi a rămas cu mîna întinsă, fără răspuns. Acum nu-i mai rămîne decît să urmeze îndemnul lui Cecil şi Walsingham şi să procedeze aşa cum i-ar fi plăcut cel mai puţin. Pentru întocmirea procedurii juridice sînt convocaţi mai întîi juriştii Curţii. Aceştia au misiunea de a stabili în ce măsură învinuirea şi judecarea unei regine de către un tribunal pămîntean constituie un act legal, juridiceşte întemeiat. Şi cum, capul încoronat al acelei ţări aşteaptă de la ei un răspuns afirmativ, se pun aşadar pe lucru : scotocesc în arhiva istoriei în speranţa că vor găsi un precedent sau măcar un caz cît de cît asemănător pentru ca astfel fapta lor să pară mai puţin excepţională opiniei mondiale, să se încadreze unei tradiţii. Ceea ce găsesc însă, după mari osteneli, sînt doar exemple neînsemnate Caietanus, un mărunt tetrarh din vremea lui Cezar, Licinius, un cumnat al lui Constantin, la fel de obscur ca şi primul, Konradin von Hohenstaufen şi Johanna de Neapole : iată pomelnicul complet şi nu prea convingător al prinţilor executaţi de-a lungul vremurilor în urma sentinţei rostite de către un tribunal.

În zelul lor prea mare, pentru a-i face pe plac suveranei, juriştii coroanei găsesc aceste exemple suficiente, ba mai mult chiar, declară că socotesc competent pentru judecarea Mariei Stuart un simplu juriu compus din reprezentanţi ai oraşului Staffordshire, unde de fapt se comisese „crima" şi că nimic, după opinia lor, nu ar reclama constituirea unui tribunal excepţional alcătuit din nobili de rang înalt. Numai că în strădania lor de a preveni orice dorinţă a reginei, bravii ei avocaţi, în loc să se aleagă cu laude au parte doar de aspre mustrări şi sancţiuni. Elisabetei îi displace profund această propunere. Ea nu poate îngădui ca o suverană, fie ea chiar detronată, să fie judecată de către o adunare atît de plebeiană. Nepoatei Tudorilor şi fiicei Stuarţilor i se cuvine să fie condamnată la moarte cu tot fastul, cu toată eticheta, impuse de înaltul ei rang. Pentru osîndirea unei

prinţese va trebui desfăşurată aşadar o adevărată ceremonie solemnă, tribunalul va trebui să-i acorde toate onorurile, va trebui să se procedeze cu profundă consideraţie, cu respectul reverenţios datorat unei frunţi încoronate, şi nicidecum dată pe mîna călăului în urma unei sentinţe hotărîte de nişte oameni de rînd, de cîţiva ţărani şi meşteşugari. „Căci — răspunde ea indignată propunerii legiştilor — aceasta n-ar fi instanţa demnă de a judeca o regină. Pentru a nu se săvîrşi o asemenea aberaţie consider necesar a se încredinţa cazul unui tribunal alcătuit din numeroşi gentilomi dintre cei mai de frunte. Asta pentru că noi, suveranele, sîntem situate pe scena acestei lumi în locul cel mai înalt spre care se aţintesc toate privirile."

Un proces regesc, o execuţie regească, o înmormîntare regească — asta doreşte ea să-i ofere Mariei Stuart. Şi pentru aceasta convoacă tribunalul nobilimii alcătuit din bărbaţii cei mai de vază, din personalităţile cele mai distinse şi proeminente ale ţării.

Dar Maria Stuart nu se arată nicidecum dispusă să se lase anchetată ori judecată fie şi de cei mai nobili supuşi ai reginei-surori.

— Cum adică — se răsteşte ea la trimişii acesteia pe care îi primeşte în camera ei fără să le iasă în întîmpinare măcar cu un singur pas — nu ştie stăpîna voastră că eu m-am născut regină ? Crede oare că mă voi demite, înjosindu-mi statul, neamul din care mă trag, fiul care îmi va urma la domnie, regii şi principii străini ale căror drepturi vor fi lezate în persoana mea, dînd curs unei asemenea invitaţii ? Nu ! Niciodată ! Oricît aş părea de încovoiată, inima mea stă dreaptă şi nu se va pleca în faţa nici unei umiliri.

La bine şi la rău omul se poartă cum îi e firea şi în încercările vieţii fiecare individ îşi dă o dată mai mult pe faţă adevăratul caracter. În momentele de cumpănă ale vieţii ei Maria Stuart va vădi aceleaşi calităţi şi aceleaşi defecte : de fiecare dată mîndria şi fermitatea ei afirmate la început cu mare hotărîre, vor slăbi pe parcurs, se vor dovedi insuficient de rezistente pentru a face faţă, pînă la capăt ; şi de data aceasta atitudinea ei se modifică şi de unde, la început afirmase cu toată demnitatea că nu se va lăsa judecată de nici un tribunal din lume, ea, suverană, fiică de suverană, nepoată de suve-

rani, unsă a Domnului şi persoană inviolabilă prin lege, sfîrşeşte prin a ceda puţin cîte puţin pînă cînd în cele din urmă abandonează lupta şi renunţă la singura armă cu care ar fi putut s-o înfrunte pe Elisabeta: consecvenţa în refuzul de a accepta să fie judecată. După nenumărate presiuni şi ameninţări ea comite greşeala de neiertat de a se declara gata să facă faţă procesului.

La 14 august sala de ceremonii a castelului de la Fotheringhay este împodobită ca pentru o împrejurare deosebit de solemnă: pe o estradă un jilţ impunător cu un baldachin deasupra, domină încăperea. El va rămîne gol tot timpul dezbaterilor şi va reprezenta un simbol: tronul suveranei care, deşi absentă, prezidează judecata. Tot ce va decide instanţa adunată aici se va rosti cu încuviinţarea şi în numele ei. De o parte şi de alta se înşiruie conform rangului ce-l deţin, membrii tribunalului. La mijlocul sălii se află o masă în faţa căreia stau procurorul general, judecătorul de instrucţie, jurişti şi grefieri.

Maria Stuart este adusă. Înveşmîntată toată în negru, aşa cum obişnuia în ultimii ani, înaintează sprijinindu-se de braţul majordomului. De cum păşeşte în sala de judecată rosteşte plină de dispreţ, ţintuindu-i cu privirea pe toţi cei adunaţi acolo:

— Ce mulţi judecători şi nici unul de partea mea!

După care se îndreaptă spre jilţul ce i-a fost rezervat, aşezat în apropierea celui simbolic, regal, doar cu cîteva trepte mai jos. Şi aici, în acest aranjament, se vădeşte din nou vechea luptă pentru prioritate dintre cele două regine — *„overlordship"* — dintre cele două ţări, ambiţia străveche a Angliei de a domina Scoţia; tronul suveranei engleze este situat cu cîteva trepte mai sus decît al suveranei scoţiene. Prilej pentru aceasta din urmă de a mai contesta o dată — o ultimă dată — în ceasul al doisprezecelea al existenţei ei, ajunsă pe pragul morţii, această mereu afirmată şi mereu respinsă ambiţie:

— Sînt regină, am fost soţia suveranului Franţei şi locul ce mi se cuvine de drept este acela, situat acolo, pe treapta cea mai de sus, spune ea arătînd cu mîna tronul rămas gol, iar vocea ei răsună mîndră şi cutezătoare în urechile tuturora.

Şi cu aceasta dezbaterile pot începe. Ca şi în celelalte rînduri — la York şi la Westminster — întregul proces nu este decît o înscenare, un simulacru de proces în care cele mai elementare legi şi norme ale dreptăţii sînt încălcate flagrant, fără pic de jenă. Şi de data aceasta martorii principali lipsesc pentru bunul motiv că au fost executaţi în mare grabă înaintea procesului. Aşa se procedase şi la procesul anterior cu slujitorul lui Bothwell; la fel s-a procedat acum cu Babington şi cu partizanii săi. Nu înainte însă de a li se fi smuls, în urma unor torturi inumane, declaraţiile cele mai defavorabile Mariei Stuart, declaraţii care alcătuiesc dosarul de acuzare. Dar faptul acesta nu constituie singura ilegalitate comisă în procedura de faţă. Curînd după începerea dezbaterilor se constată un lucru cît se poate de ciudat şi anume că documentele care constituie principalul capăt de acuzare şi în baza cărora se va rosti sentinţa de condamnare la moarte, lipsesc fiind înlocuite cu simple copii care nu pot fi confruntate cu originalele şi care deci nu prezintă nici un fel de garanţie a autenticităţii. Aşadar protestul acuzatei, adresat lui Walsingham este cît se poate de îndreptăţit :

— Cum puteţi face dovada că aceste copii după scrisorile mele cifrate, pe temeiul cărora doriţi să mă condamnaţi, nu sînt altceva decît nişte falsuri ?

Obiecţia Mariei Stuart este legală, legitimă din punct de vedere juridic şi apărarea s-ar fi putut prevala de ea pentru a respinge, ca nefondate şi nedovedite acuzaţiile aduse. Şi este de presupus că dacă i s-ar fi îngăduit acuzatei să fie reprezentată şi apărată de către un avocat, acesta ar fi protestat în favoarea ei, ar fi respins procedeul şi, demascînd ilegalităţile comise, ar fi putut demonstra cu uşurinţă reaua-credinţă care a stat la baza acestei judecăţi. Maria Stuart a fost lipsită însă de acest drept elementar, silită să ţină singură piept unei instanţe răuvoitoare, ceea ce, practic vorbind, se va dovedi imposibil cu atît mai mult cu cît ea ignora legislaţia engleză, şi nici nu-i fuseseră comunicate în prealabil documentele pe care se întemeia acuzarea. La acestea toate se mai adaugă şi marea greşeală ce o comite — aceeaşi pe care o comisese la procesele de la York şi Westminster — greşeală datorată unei inabilităţi juridice, de a nega totul în bloc, inclusiv fapte incontestabile, compromiţîndu-şi astfel intervenţia, în loc să se rezume la a res-

pinge doar acele procedee cu adevărat şubrede şi vulnerabile. Astfel începe prin a nega, printr-o prostească încăpăţînare, că l-ar fi cunoscut pe Babington. O zi mai tîrziu însă, în faţa dovezilor zdrobitoare, se vede silită să recunoască ceea ce negase în ajun şi în felul acesta printr-o atît de nesocotită dovadă de inconsecvenţă îşi pune singură, sub semnul îndoielii, toate celelalte afirmaţii, alterîndu-şi prestanţa morală în faţa opiniei publice şi dînd instanţei prilejul de a nesocoti declaraţiile ei ca nefiind demne de crezare. Cînd se dezmeticeşte şi adoptă din nou atitudinea ei iniţială pretinzînd să i se respecte dreptul suveran de a fi crezută pe cuvîntul ei regal, este prea tîrziu şi frazele ei pline de demnitate nu mai produc nici un efect.

— Mylords, se adresează ea lorzilor judecători, m-am refugiat în ţara dumneavoastră încredinţată de prietenia ce mi-o dovedise regina ei şi încurajată de făgăduielile ce mi le făcuse. Iată dovada iubirii şi a protecţiei de care mă asigurase suverana acestei ţări, spune ea scoţînd din deget inelul Elisabetei şi arătîndu-l judecătorilor.

Fără nici un ecou rămîne însă acest apel fiindcă cei în faţa cărora îl rosteşte nu ca apărători ai legii şi ai dreptăţii se află aici, ci ca slujitori supuşi al Elisabetei, avînd misiunea de a o apăra, de a da o justificare legală faptelor ei şi de a restabili, prin îndepărtarea primejdioasei intruse, odată pentru totdeauna liniştea în regatul lor. Sentinţa era hotărîtă cu mult înainte de începerea dezbaterilor. Şi este cît se poate de concludent, pentru a ne încredinţa de lipsa de imparţialitate a acestei instanţe, faptul că la 28 octombrie, dată la care tribunalul se întruneşte la Westminster, în Camera înstelată, pentru a formula verdictul, unul singur, lordul Zouche, cutează să-şi exprime îndoiala asupra concluziei că Maria Stuart ar fi atentat la viaţa reginei. Cutezanţa sa nu schimbă însă cu nimic desfăşurarea evenimentelor ; nu izbuteşte nimic mai mult prin exprimarea acestei îndoieli decît să ştirbească din farmecul şi din spectaculozitatea verdictului a cărui mare ambiţie fusese unanimitatea. Toţi ceilalţi membri ai juriului îşi unesc glasul pentru a declara că au constatat vinovăţia Mariei Stuart. Iar sentinţa hotărîtă de ei este caligrafiată de către grefier cu mare solemnitate, pe pergament, şi sună astfel : *„Numita Maria Stuart, persoană ce pretinde a avea drepturi legitime asupra coroanei regatului englez,*

s-a făcut vinovată de crima de a elabora și aproba conspirații menite să o rănească sau să o suprime pe suverana acestei țări". Ispășirea pentru o asemenea vină nu este decît una, și Parlamentul englez a hotărît-o de mult : moartea.

Tribunalul nobililor și-a făcut datoria : a judecat, a constatat, a condamnat. Verdictul său este pedeapsa cu moartea. Din acest moment misiunea lui încetează și începe acțiunea reginei, singura care mai poate juca un rol în existența Mariei Stuart, singura care mai poate interveni pentru a opri evenimentele să-și urmeze cursul. Pentru că singură suverana țării dispune de acest drept mai presus de al muritorilor de rînd, drept sfînt și atît de omenesc totodată, dreptul de a fi mărinimoasă, de a acorda grațierea. Numai de dorința ei atîrnă în acest din urmă moment executarea sau anularea sentinței. Viața sau moartea Mariei Stuart depind de un singur semn al Elisabetei. Iată așadar că cel din urmă cuvînt, tot ei îi revine, răspunderea acestei hotărîri tot în seama ei rămîne, a celei care nu detestă nimic mai mult pe lume decît obligația de a lua hotărîri radicale și irevocabile. Și din nou asistăm la aceeași dispută în care Elisabeta luptă contra Elisabetei. Ca și corul din tragediile antice răsună în urechile sale îndemnuri contradictorii, unele pledînd pentru intransigență deplină, celelalte pentru blîndă și împăciuitoare iertare. Sfîșiată de nehotărîre, descumpănita regină zadarnic își îndreaptă ochii către acel idol la care s-a închinat o viață întreagă, idol mut și surd care asistă impasibil la toate faptele sale, le înregistrează cu rece și seacă precizie pentru a le judeca și califica peste secole : istoria.

Oamenii ei de stat, cancelarul, întregul consiliu al Coroanei, prietenii cei mai devotați, nobilii, burghezia orășenească, poporul chiar, își exprimă cu toții clar punctul de vedere : singura cale de a restabili pacea și liniștea țării este decapitarea Mariei Stuart. Vocile lor răsună limpede în urechea suveranei : *„Moarte, moarte, moarte !"* Parlamentul îi adresează următoarea petiție : *„Cu plecată supunere o conjurăm pe majestatea voastră, în numele cauzei protestante, pentru asigurarea securității personale a suveranei noastre și spre binele regatului, să dispună publicarea grabnică a sentinței și executarea ei."*

Pentru Elisabeta această presiune este binevenită. Căci ea dovedeşte astfel lumii întregi că n-o persecută pe regina prizonieră, că poporul englez este acela care insistă şi care îi cere să aplice sentinţa judecătorească. Şi ea ştie cu cît i se va cere mai stăruitor lucrul acesta, cu cît glasurile care i-o pretind se vor ridica mai puternice, cu atît se vor face auzite mai departe, peste ţări şi mări, pînă în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii. Şi ea nici nu doreşte altceva. Rolul de femeie miloasă, plină de bunătate şi de omenie, gata să ierte şi să absolve de pedeapsă pe cea mai aprigă duşmancă a ei îi convine de minune şi ca excelentă actriţă ce este e hotărîtă să-l joace pînă la capăt şi să obţină tot ce-ar putea obţine de pe urma lui. Ascultă, cu adîncă emoţie, cererea mişcătoare a Parlamentului şi, cu mare smerenie şi cucernicie, îi mulţumeşte Domnului că a ocrotit-o de primejdia de moarte ce o pîndea din umbră. Apoi, cînd se hotărăşte să răspundă, cuvintele ei par a se adresa, dincolo de spaţiu şi de timp, lumii întregi şi istoriei pentru a face cunoscut o dată pentru totdeauna că nu ea poartă răspunderea pentru această cumplită faptă :

— Deşi viaţa mea a trecut printr-o mare primejdie, martor mi-e Dumnezeu că ceea ce m-a cutremurat cu adevărat a fost nu spaima pentru ceea ce ar fi putut să mi se întîmple mie, ci faptul dureros şi de neînţeles că totul a fost pus la cale de o femeie ca şi mine, mai mult chiar, de o regină şi încă de una care-mi este rudă atît de apropiată. Şi totuşi, după descoperirea complotului criminal, atît de departe a fost de mine gîndul vreunei răzbunări, încît primul lucru pe care l-am făcut a fost să-i scriu în taină şi s-o îndemn să-mi mărturisească totul în mod absolut confidenţial, de la regină la regină, pentru a o putea ierta şi a aplana conflictul dintre noi două. N-am făcut asta cu intenţia de a o atrage într-o capcană, căci nimic din ceea ce mi-ar fi putut mărturisi ea n-ar fi fost necunoscut pentru mine. Ba chiar şi acum, cînd împotriva intenţiilor mele binevoitoare, lucrurile au luat o asemenea întorsătură şi amploare, n-aş dori altceva decît să văd din partea ei o sinceră dovadă de căinţă şi aş fi fericită să pot trece cu vederea totul şi s-o iert ; aş face-o cu nemăsurată bucurie dacă ar fi în joc numai viaţa şi liniştea mea, nu şi siguranţa şi pacea regatului meu. Căci viaţa mea e pusă în slujba

țării mele și numai pentru binele ei și al poporului meu doresc să trăiesc.

În continuare Elisabeta mărturisește că dacă șovăie în luarea unei hotărîri este pentru că simte întreaga răspundere pe care o au faptele și hotărîrile ei în lumina istoriei.

— Căci noi, monarhii — spune ea — sîntem expuși pe scena lumii, tuturor privirilor. Nici cel mai mărunt gest al nostru nu poate trece neobservat și nejudecat, nici cea mai mică pată care ne maculează nu poate fi ascunsă, nici o greșeală trecută sub tăcere; de aceea prudența și chibzuința trebuie să ne călăuzească în tot ce facem pentru a proceda întotdeauna cu dreptate și cinste.

Apoi, roagă Parlamentul să fie înțelegător față de încetineala cu care se decide să ia o hotărîre căci: „este o datorie și un obicei al meu să cîntăresc bine, de o sută de ori un lucru înainte de a lua o hotărîre, chiar și în probleme mai puțin grave și serioase decît cea de față"

Sînt oare sincere aceste declarații? Și da și nu! Căci în Elisabeta se înfruntă două porniri: pe de o parte dorința de a-și înlătura un dușman atît de primejdios, pe de alta ambiția de a se înfățișa lumii în postura suveranei generoase și clemente. După douăsprezece zile de meditație ea adresează lordului cancelor următoarea întrebare: nu poate fi găsită o cale prin intermediul căreia să fie cruțată viața Mariei Stuart, fără a periclita prin aceasta propria ei viață? Consiliul de coroană și Parlamentul au un singur răspuns: nu! Elisabeta însă nu renunță ușor. Nicicînd cuvintele ei nu răsunaseră mai frumos, mai convingător, nu vibraseră de atîta sinceritate, de atîta patos:

— Sufletul meu este în clipa de față sfîșiat de o teribilă luptă, două dorințe contrare și la fel de imperioase se înfruntă în mine! Să dau glas descumpănirii mele sau să mă retrag într-o adîncă tăcere? Ce cale să aleg ca să pot rămîne cinstită și sinceră față de mine însămi și să nu rănesc, să nu zădărnicesc ostenelile voastre? Este neobișnuit, desigur, pentru voi să mă auziți că dau glas unor asemenea slăbiciuni, însă mă văd silită să mărturisesc că dorința cea mai aprinsă a inimii mele ar fi să se găsească un alt mijloc prin care să soluționăm acest conflict fără să vă nedreptățesc pe voi, fără să pun

în primejdie viaţa mea şi totodată fără să dăm curs propunerii voastre. De vreme însă ce mă încredinţaţi că o asemenea cale nu există, că siguranţa mea şi liniştea statului nu pot fi restabilite decît prin moartea ei, mă cuprinde o nemărginită, o neconsolată mîhnire la gîndul că tocmai eu, care am iertat atîtea greşeli, am graţiat atîţia rebeli, am trecut cu vederea atîtea trădări, sînt pusă în situaţia de a mă înfăţişa atît de neîndurătoare faţă de o femeie de un asemenea rang, faţă de o regină !

Prin aceste fraze emoţionante ea nu face altceva decît să dea de înţeles că intenţionează de fapt să se lase înduplecată cu condiţia ca ei să continue să insiste pe lîngă ea tot mai zgomotos şi mai afişat. Dar, ca întotdeauna, hiperprudentă, şi neputîndu-se debarasa de duplicitatea-i caracteristică, încearcă să escamoteze răspunsul şi să evite un limpede şi categoric *da* sau *nu* :

— Vă rog aşadar, să acceptaţi deocamdată un răspuns care nu e un răspuns. Nu resping propunerea voastră, înţeleg şi accept argumentele voastre, dar tot ceea ce pot face pentru moment este să vă adresez mulţumiri pentru grija ce-mi purtaţi, să vă rog să nu-mi luaţi în nume de rău neliniştea şi nehotărîrea care-mi sfîşie sufletul, să încercaţi să mă înţelegeţi şi să-mi îngăduiţi, ca nişte adevăraţi prieteni ce-mi sînteţi, să vă răspund în felul acesta care nu poate fi numit de fapt un răspuns.

Din confruntarea celor două puncte de vedere lucrurile par a se limpezi : glasul raţiunii şi-a spus clar cuvîntul : *„Moarte, moarte, moarte !“* ; celălalt, glasul inimii, nu-i opune decît vorbe, care cu cît sună mai elocvent, cu atît mai mult lasă să se întrevadă un început de cedare.

Suveranul Franţei trimite, peste Canalul Mînecii, o delegaţie investită cu misiunea de a avertiza pe Elisabeta că interesul comun al lor, al monarhilor acestei lumi, este să nu se dea curs sentinţei de condamnare. El o previne pe suverana engleză că principiul inviolabilităţii unui monarh trebuie apărat cu sfinţenie, că el reprezintă o garanţie a securităţii lor şi că apărînd cauza Mariei Stuart îşi apără propria cauză. Mai adaugă, în continuare, că o guvernare înţeleaptă şi fericită nu s-a sprijinit niciodată pe violenţă şi vărsare de sînge. Şi sfîrşeşte prin a-i aminti că persoana oaspetelui care solicită azil este intangibilă în numele moralei creştine şi că n-ar putea

comite păcat mai mare în fața lui Dumnezeu decît acela de a clinti fie și un fir de păr dintr-un cap încoronat. Și cum răspunsurile Elisabetei sînt și de data aceasta departe de a fi niște adevărate răspunsuri, nimic altceva decît jumătăți de făgăduieli făcute pe un ton care nu angajează la nimic, o avalanșă de cuvinte complicate și fraze, pe cît de vagi pe atît de semnificative pentru intențiile ce le nutrește cît și pentru dorința de a fugi de răspundere, reprezentanții tronului francez se văd nevoiți să se exprime într-un mod tot mai ferm, mai fără echivoc, transformînd de fapt ceea ce inițial nu era decît o încercare de intervenție politicoasă, într-un avertisment diplomatic conținînd o fățișă nuanță de amenințare. Cea care însă, de un sfert de secol, exersîndu-se în rafinatul și subtilul joc care se cheamă politică înaltă, s-a deprins să-și ascută la maximum atît auzul cît și privirea și a învățat mai bine decît orice pe lume să pătrundă pînă în adîncul sufletelor, să deosebească intențiile false de cele adevărate, să discearnă și cele mai fine nuanțe care se ascund în dosul cuvintelor, ascultă cu îndoită atenție toate aceste discursuri patetice pentru că ceea ce o interesează pe ea cu deosebire este să ghicească dacă trimișii aceștia, atît de categorici și de amenințători, au adus cu sine, în buzunarul secret, pentru eventualitatea că n-ar reuși s-o înduplece, și mandatul de ruperea relațiilor diplomatice și provocarea la război. Și nu-i trebuie mult ca să-și dea seama că lucrurile nu stau așa. Urechea ei, aplecată cu atenție la frazele pline de patos și încărcate de amenințări ale mesajului nu distinge zăngănit de arme, pentru că, de fapt atît Henric al III-lea cît și Filip al II-lea nu sînt cîtuși de puțin dispuși să răzbune prin foc și sabie decapitarea protejatei lor. De aceea de îndată ce a depistat adevăratul conținut al mesajului acestuia fulminant, Elisabeta nici nu se mai ostenește de a da alt răspuns decît o indiferentă ridicare din umeri. Ea înțelege că nu merita să-și irosească forțele pentru a născoci un răspuns diplomatic către regele Franței, cu atît mai mult cu cît întreaga ei inteligență și abilitate trebuie aruncate în joc pentru a neutraliza obiecțiunea mult mai primejdioasă a unei alte puteri, cu adevărat îndreptățită să intervină în favoarea prizonierei : Scoția. Căci singurul om pe lume care are nu numai dreptul, dar și sacra datorie de a contesta Angliei lega-

litatea execuției reginei scoțiene este James al VI-lea, sînge din sîngele ce urmează a fi vărsat pe eșafod, carne din carnea celei condamnate la securea călăului. Numai că dragostea pentru mama sa n-a jucat niciodată un rol de frunte în sentimentele acestui fiu. Ba chiar, de cînd între ei a intervenit acel dezacord în urma căreia ea l-a renegat, l-a dezmoștenit și a oferit unui străin dreptul de moștenire — coroana scoțiană — fapt care l-a îndemnat pe el să devină aliatul interesat și generos răsplătit al Elisabetei, s-a obișnuit să vadă în ea mai degrabă o piedică în calea realizării ambițiilor sale. Așa se face că de îndată ce află de demascarea complotului lui Babington nu întîrzie să-i prezinte Elisabetei felicitările sale. Ambasadorul francez care vine la el cu însărcinarea de a-l convinge să intervină cu toată autoritatea pe care i-o conferă calitatea de fiu și de suveran al Scoției, în favoarea Mariei Stuart, îi răpește din prețiosul timp pe care el se pregătea să-l dedice preocupării lui preferate: vînătoarea. Drept pentru care se debarasează cît se poate mai repede de el răspunzîndu-i scurt, cu grosolănie că ea, mama lui, „n-are decît să dea pe gît băutura pe care și-a preparat-o singură". Și nu se sfiește să recunoască, cît se poate de limpede, faptul că îi e absolut indiferent dacă ea împreună cu toate slugile ei ticăloase vor fi date pe mîna călăului.

— Ar face mai bine — declară el la sfîrșit — dacă și-ar petrece puținele zile ce i-au mai rămas rugîndu-se lui Dumnezeu.

El consideră că n-are nici un amestec în toată această istorie și refuză categoric să se amestece în vreun fel. Abia după ce se rostește sentința împotriva Mariei Stuart și cînd întreaga Scoție este cutremurată de indignare împotriva faptului că o altă regină are cutezanța de a dispune, după bunul plac, de viața suveranei lor ereditare, se vede constrîns să întreprindă ceva, firește pur formal și numai pentru a nu face figură proastă în ochii poporului său și ai lumii întregi. Propunerea Parlamentului scoțian de ruperea relațiilor diplomatice cu Anglia și declararea războiului însă nu-i convine cîtuși de puțin, i se pare întru totul exagerată și de neluat în seamă. Găsește că este suficient să-i adreseze lui Walsingham cîteva scrisori de protest, ba chiar de amenințare și să adauge la aceasta trimiterea unei delegații care să-l reprezinte la Londra.

Elisabeta era însă pregătită să preîntîmpine această intervenție, o aștepta chiar și auzul ei fin se ascute mai mult pentru a distinge ce se ascunde de fapt sub cuvintele energice ale declarației oficiale. Și delegația trimisă de James al VI-lea, după cum se aștepta ea, aduce două mesaje. Unul, purtat de reprezentanții de frunte ai nobilimii scoțiene, animați de sincere sentimente, sună cum nu se poate mai amenințător, mai bătăios și mai categoric: în cazul executării reginei Scoția va denunța alianța cu Anglia și-i va declara război. Celălalt, rămas necunoscut delegaților oficiali, este întru totul diferit de primul și exprimă punctul de vedere strict confidențial al suveranului, încredințat unui emisar strecurat în mare taină printr-o ușă secretă în apartamentul particular al Elisabetei.

Acesta duce nu numai un mesaj, ci și misiunea de a negocia cu regina Angliei o afacere mult mai însemnată pentru regele Scoției decît salvarea vieții mamei sale, obținerea succesiunii la coroana engleză. Agentul secret al lui James al VI-lea o asigură pe Elisabeta — după cum relatează atît de prompt informatul ambasador francez — că declarațiile amenințătoare și vehemente rostite de delegația oficială nu trebuiesc luate în seamă, că ele constituie pentru suveranul scoțian un act pur formal, cerut de împrejurări și întreprins numai și numai pentru a-și salva onoarea și reputația — *„for his honour and reputation“* — în ochii poporului său, că în nici un caz nu acesta este adevăratul său punct de vedere; că este departe de el intenția de a încerca să-i zădărnicească planurile și să-i pună bețe în roate printr-o atitudine ostilă. Elisabetei i se sugerează, cu acest prilej, un lucru care de fapt nu constituie o noutate pentru ea, și anume că James al VI-lea este dispus „să înghită“ — *„to digest it“* — executarea mamei sale fără să miște un deget, în schimbul asigurării ferme — ba la nevoie mulțumindu-se chiar și cu o promisiune mai vagă care să-i dea cît de cît speranța că-i va fi încredințată mult rîvnita succesiune engleză. Astfel că în culisele politice ale acestui dramatic eveniment începe curînd o tocmeală josnică, infamă. Fiul și dușmanca de moarte a mamei sale tratează peste capul ei, sacrificîndu-l, o afacere sinistră în care ambele părți sînt interesate de a o înlătura din

cale ca pe un obstacol stînjenitor și toate acestea învăluite de ochii lumii în faldurile înșelătoare ale unor fraze patetice, amîndoi ambiționîndu-se să se înfățișeze istoriei într-o lumină cît mai favorabilă. Toată lumea trebuie să fie convinsă că ceea ce îi însuflețește pe cei doi complici în această murdară și ignobilă petrtractare nu este decît sfînta datorie și dorință de a o ocroti și salva. Amîndoi își leagă cele mai aprinse speranțe de uciderea Mariei Stuart, dar în același timp nici unul nu este dispus să-și dea pe față intențiile și să apară pe scena lumii în chip de agresor sîngeros, ci dimpotrivă, sub masca monarhului generos și iertător.

Dealtfel, pentru Elisabeta, deznodămîntul acesta era previzibil de mult. De mult James al VI-lea a lăsat să se înțeleagă că nu s-ar face din el un dușman în cazul cînd s-ar hotărî s-o trimită pe eșaford pe cea care i-a dat viață. Propriul fiu se grăbise s-o sacrifice, întrecînd-o astfel în zelul său chiar și pe dușmanca cea mai înverșunată a Mariei Stuart.

Elisabeta s-a încredințat așadar că n-ar avea de înfruntat nici o ostilitate reală nici din partea Franței nici a Spaniei și nici a Scoției dacă s-ar decide să curme în sfîrșit, o dispută și o rivalitate care și așa durează mult prea mult. Din momentul acesta un singur om pe lume ar mai putea întoarce evenimentele în favoarea Mariei Stuart și omul acesta nu este nimeni altul decît însăși Maria Stuart. De atitudinea ei atîrnă în această ultimă instanță dacă va trăi sau va muri. Ca să se salveze în cel din urmă moment n-ar trebui decît să-și plece capul în fața adversarei și să-i implore căită, mărinimia. Fiindcă avem serioase motive să presupunem că asta și nădăjduiește Elisabeta; acesta este triumful pe care și-l dorește ea în adîncul secret al sufletului ei, căci o asemenea întorsătură i-ar permite să dea două mari lovituri: să îngenuncheze mîndria acestei trufașe fără a-și încărca conștiința cu un greu păcat și să se înfățișeze opiniei mondiale în lumina aureolată în care ar dori s-o conserve istoria.

De aceea se întreprinde în săptămînile care urmară pronunțării sentinței, tot ce se putea întreprinde pentru a zdrobi mîndria încăpățînată a condamnatei. Imediat după proclamarea sentinței Elisabeta îi trimite documentul prin Amyas Poulet, prin slujitorul acesta odios ca-

re-și face un punct de onoare din a-și îndeplini cu exces de zel, misiunea încredințată, mai mult chiar, de a-și depăși atribuțiile, convins că-și dovedește astfel nu numai corectitudinea, ci și devotamentul față de stăpîna lui, insultînd și umilind o biată femeie fără apărare ce nu mai prezintă pentru el decît un cadavru încă în viață. Este pentru prima oară cînd bărbatul acesta meschin și fără suflet consideră că nenorocirea ce s-a abătut asupra doamnei căreia i se adresează îl poate scuti de osteneala de a se descoperi în fața ei ; iese acum la iveală întreaga prostie arogantă a slujnicarului acestuia mărginit, a acestei inimi de slugă pe care numai nenorocirea altuia o face să devină cutezătoare și semeață. El ordonă slujitorilor Mariei Stuart să smulgă de deasupra jilțului stăpînei lor baldachinul împodobit cu blazonul Scoției. Slujitorii însă refuză să-i dea ascultare. Poulet smulge el însuși baldachinul, ajutat de suita sa. Atunci Maria Stuart, drept replică, așază în loc un crucifix, gest prin care dă de înțeles dușmanilor ei că se pune la adăpostul unei puteri mult mai mari decît aceea a regalității. La fiecare persecuție și încercare de înjosire ea răspunde printr-un gest îndrăzneț, demonstrativ. *„Își închipuie că mă vor speria amenințîndu-mă cu moartea, și că mă vor constrînge să le implor mila și grațierea* — le scrie ea unor prieteni — *iar eu le răspund că dacă și-au luat răspunderea de a rosti o asemenea sentință nedreaptă, cum e condamnarea mea la moarte, nu le rămîne altceva de făcut decît s-o ducă pînă la capăt.* Elisabeta n-are decît s-o ucidă, cu atît mai rău pentru Elisabeta. Ea acceptă bucuroasă un sfîrșit care s-o discrediteze pe rivala ei în fața lumii întregi și a viitorimii decît o ipocrită iertare care i-ar permite adversarei să se împăuneze cu o falsă generozitate. Pînă în ultima clipă îi zădărnicește planurile și-i strică jocul Elisabetei : în momentul cînd i se aduce la cunoștință condamnarea la moarte, în loc să protesteze sau să implore clemență, se pleacă plină de cucernicie, în fața voinței lui Dumnezeu mulțumindu-i că s-a îndurat să curme, în sfîrșit, calvarul vieții ei, apoi ca suverană ce se consideră răspunde printr-o scrisoare, de exemplară demnitate, Elisabetei : *„Madame, cu smerenie mulțumesc Domnului atotputernic, care în mare mila Lui a hotărît, prin sentința ce ați îngăduit să se rostească, să mă cruțe și să mîntuie sufletul meu de mizeriile acestei nefericite existențe. De-*

parte de mine intenția de a vă ruga să prelungiți chinul unei asemena vieți pe care și așa o găsesc prea lungă și prea împovărată de amărăciune. Favorurile pe care doresc să mi le acordați dumneavoastră și numai dumneavoastră, căci nu mai am nimic de așteptat de la nimeni și cu atît mai puțin de la cei care dețin ranguri înalte și demnități politice de frunte în Anglia, sînt următoarele :

În primul rînd, vă cer cu limbă de moarte să dispuneți ca, de îndată ce sîngele-mi nevinovat se va fi scurs, spre bucuria lacomă și nesățioasă a dușmanilor mei, trupul să-mi fie încredințat slujitorilor mei devotați și înmormîntat în acel colț de lume, depărtat de aceste meleaguri, în sfîntul pămînt al Franței unde se odihnesc în pace rămășițele pămîntești ale veneratei regine ce mi-a fost mamă, pentru a putea astfel, să-și dobîndească acolo liniștea și odihna de care n-a avut parte atîta vreme cît sufletul a sălășluit în el.

În al doilea rînd, o rog pe majestatea voastră, dată fiind samavolnicia și despotismul celor în seama cărora ați lăsat viața și moartea mea, să ordone ca execuția să nu se săvîrșească pe ascuns, ci în mod public, în prezența slujitorilor mei și a altor persoane care să poate fi martori ai faptului că îmi voi da duhul în credința în care am trăit și să ocrotească astfel memoria mea de umbra calomnioasă pe care adversarii mei ar putea-o așterne asupră-mi.

În al treilea rînd, aș dori ca nici o persecuție să nu se abată asupra celor ce m-au slujit cu credință pînă la sfîrșit ; împotriva împrejurărilor vitrege, să fie lăsați în libertate și să li se permită să plece unde doresc și să li se îngăduie să păstreze neînsemnatele daruri pe care, cu toată sărăcia mea, le-am lăsat moștenire prin testament.

Vă conjur, Madame, în numele strămoșului nostru comun Henric al VII-lea, în numele titlului meu de regină cu care m-am născut și cu care voi muri să nu-mi nesocotiți aceste ultime, aceste legitime dorințe și să mă încredințați de îndeplinirea lor printr-un cuvînt scris de mîna voastră. Voi putea astfel să-mi sfîrșesc viața așa cum mi-am trăit-o.

A voastră afectuoasă soră și prizonieră, Maria, regină“

Disputa neîmpăcată dintre cele două combatante dura de decenii întregi ; dar ceea ce este ciudat și neașteptat este faptul că după atîția ani de prizonierat, în care rolurile păreau statornicite odată pentru totdeauna : una învingătoare, cealaltă învinsă, acum, la sfîrșitul ei, iată-le inversîndu-și din nou între ele rolurile : din momentul în care ia cunoștință de sentința condamnării la moarte, Maria Stuart își redobîndește vechea ei siguranță, impresionanta ei demnitate. Mîna celei care condamnă tremură cînd trebuie să-și aștearnă augusta iscălitură pe documentul fatal, în timp ce inima celeilalte, a condamnatei, rămîne dîrză, vitează la aflarea osîndei. Propria moarte o înspăimîntă mai puțin pe Maria Stuart decît o cutremură pe Elisabeta teama de a o ucide.

Poate că siguranța și liniștea ce le afișează osîndita sînt numai atitudini de suprafață, aparente, înșelătoare. Poate că în adîncul sufletului ei ea mai nutrește încă speranța că Elisabeta nu va îndrăzni în cele din urmă să abată asupra capului ei încoronat securea călăului. Cert este că pînă și un martor atît de puțin binevoitor, atît de suspicios cum este Amyas Poulet va fi surprins de atitudinea calmă a prizonierei, de faptul că nici o neliniște, cît de vagă, nici cea mai mică crispare de teamă, nici un frison de deznădejde nu răzbate la suprafață. Ea primește, într-o deplină tăcere, vestea morții apropiate, nu are nici o întrebare de pus, nici o favoare de solicitat protest de adresat cuiva, nici o favoare de solicitat nimănui. Au luat sfîrșit pînă și încercările ei de a comunica în taină cu prietenii de peste hotare. A trecut vremea împotrivirilor, a conspirațiilor, a luptei. Împăcată cu ea însăși își acceptă soarta și se abandonează în mîna Domnului : facă-se voia Lui !

Timpul și-l va petrece de aici înainte, într-o profundă reculegere, pentru ca ceasul din urmă s-o găsească pregătită.

Își face testamentul, dăruiește slujitorilor ei devotați bunurile pămîntești ce le mai deține, scrie ultimele scrisori capetelor încoronate ale lumii ; de data aceasta însă nu scrisori conspirative prin care să-i îndemne să-și adune oștile și să năvălească în Anglia pentru a o elibera din captivitate, ci scrisori de rămas bun prin care îi încredințează că se pregătește de moarte cu sufletul curat, cu cugetul împăcat, în și pentru credința catolică. O pace adîncă, liniștitoare s-a pogorît asupra inimii aces-

teia veşnic sfîşiate de zbucium, veşnic agitate, impetuoase şi nepotolite. Teama şi speranţa „cei mai aprigi duşmani ai omului“, cum îi numeşte Goethe, au încetat să-i mai dea tîrcoale, să mai ia cu asalt fortăreaţa, în sfîrşit, blindată, ferecată şi bine apărată a sufletului ei oţelit. Ca şi în Maria Antoaneta, al cărui destin îl va repeta pe al ei, abia ajunsă în faţa morţii se va deştepta în ea adevăratul simţ de răspundere, va deveni conştientă de datoria ei în faţa istoriei. Sentimentul acesta grav şi definitiv o va înălţa pe culmi ameţitoare, nemaiatinse pînă atunci, o va determina să-şi depăşească inerţia şi indolenţa. Din momentul în care a încetat să se mai lupte pentru existenţă, toate eforturile ei se îndreaptă spre o moarte pilduitoare, demonstrativă, pentru măreţul spectacol al clipei din urmă pe care-l va oferi lumii în schimbul gloriei ce-o va aureola etern. Înţelege că multele păcate şi dramaticele greşeli săvîrşite într-o viaţă îi vor fi iertate şi uitate dacă va şti să le ispăşească printr-o moarte eroică, şi că singurul triumf ce-i va mai fi dat să guste în această existenţă va fi un sfîrşit exemplar.

Şi în timp ce aici, la Fotheringhay, condamnata îşi petrece zilele într-o mare linişte şi reculegere sufletească pregătindu-se de moarte cu un calm august, dincolo, la Londra, cealaltă femeie se zbate amarnic sfîşiată de ghearele conştiinţei ei tulburate, neliniştită, descumpănită, nehotărîtă încă, pradă unor violente accese de furie mereu iritată, lipsită de un sfat înţelept. Ca întotdeauna şi de data aceasta cea hotărîtă este Maria Stuart ; cea nehotărîtă, pradă impulsurilor ei şovăitoare, cea neputincioasă de a ancora într-o atitudine fermă rămîne Elisabeta. Nicicînd rivala ei de o viaţă nu i-a pricinuit atîta suferinţă şi frămîntare ca acum cînd a reuşit în sfîrşit s-o doboare ; somnul o ocoleşte, nu-şi găseşte odihna, este pe zi ce trece tot mai întunecată, tot mai posomorîtă, închisă într-o dureroasă muţenie. Neîncetat una şi aceeaşi întrebare chinuitoare o sfîşie : să semneze sau nu sentinţa ? să îngăduie sau nu uciderea Mariei Stuart ? Întocmai ca Sisif luptîndu-se la infinit cu povara stîncii, ea se luptă continuu cu această întrebare căreia nu-i găseşte răspuns şi de a cărei tiranie zdrobitoare nu se poate elibera. Lespedea sisifiană a acestei întrebări se prăbuşeşte mereu şi mereu asupra sufletului ei, strivindu-l. Eforturile ministrului ei de a o convinge să spună *da* se

dovedesc inutile: glasul conștiinței îi răsună în urechi mai tare și îndemnul acestuia rămîne mai tenace. Respinge de fiecare dată propunerile lor și le pretinde mereu altele pentru a le respinge din nou. Exasperat, Cecil o numește undeva *„mai instabilă decît vremea"*. Cînd pare să dorească moartea condamnatei, cînd se arată hotărîtă s-o grațieze și, fără întrerupere, îi hîrțuiește pe toți cu aceeași eternă întrebare: oare nu se poate găsi o „altă cale" de a ieși din impas, deși nimeni mai bine decît ea nu înțelege, în adîncul sufletului, că o asemenea ieșire nu există. Numai dacă s-ar putea întîmpla o minune, dacă i s-ar putea comunica într-o bună dimineață că osîndita a fost executată fără știrea ei, fără ordinul ei, că s-a produs ireparabilul fără ca ea să fi avut vreun amestec, fără a fi fost nevoită să-și asume răspunderea și că odată faptul săvîrșit ea nu mai poate face nimic! Dacă ar putea fi scăpată de povara ce-o reprezintă pentru ea viața acelei femei fără ca totuși ea să fi fost nevoită a da un ordin formal în sensul acesta! Dacă Maria Stuart ar muri *pentru* ea, nu însă *prin* ea! Frica de răspundere îi apasă tot mai greu umerii și de aceea pune în cumpănă, la nesfîrșit, avantajele și inconvenientele ce vor decurge dintr-o asemenea faptă care nu poate fi săvîrșită în secret, ci la lumina zilei, sub privirile lumii întregi. La nesfîrșit chibzuiește asupra acestei hotărîri pe care o amînă mereu de la o zi la alta, spre disperarea miniștrilor ei, pe care cînd încearcă să-i amețească cu fraze confuze, cînd îi bruftuluiește, pradă unor accese de furie neputincioasă. *„With weariness to talk, her Majesty left off all till a time I know not when"*, se lamentează Cecil, om de stat, realist, lipsit de mari complicații sufletești, care nu amestecă scrupulele cu politica și care nu poate înțelege frămîntările reginei lui.

Chiar dacă pe Maria Stuart o ține prizonieră în paza lui un gardian aspru și neiertător ca Amyas Poulet, pe cealaltă, pe Elisabeta o întemnițează un tiran mult mai crud și mai intransigent decît toți temnicerii acestei lumi: propria ei conștiință.

Încleștarea aceasta în care Elisabeta luptă contra Elisabetei durează luni și luni de zile, aproape o jumătate de an. Aproape o jumătate de an șovăie ea între îndemnul rațiunii și cel al omeniei pînă cînd, pe neașteptate, tensiunea în care trăiește a devenit insuportabilă, ner-

vii ei suprasolicitați nu mai rezită și regina se hotărăște cu atîta bruschețe, încît hotărîrea ei surprinde ca o explozie

În prima miercuri din februarie 1587 Davison, secretarul particular al Elisabetei, este anunțat prin amiralul Howard, în parcul de la Greenwich, că regina îl convoacă de urgență (Walsingham fiind bolnav în acele zile, din fericire pentru el, sau poate dintr-o simplă prudență) în cabinetul ei, cerîndu-i să aducă cu sine documentul condamnării Mariei Stuart redactat de Cecil cu mîna lui și nemailipsindu-i decît iscălitura regală. Davison se prezintă de îndată, înmînîndu-i-l împreună cu alte acte, spre semnare. Dar, contrar așteptărilor, regina, desăvîrșită actriță, pare preocupată de cu totul alte lucruri decît afacerile de stat în dimineața aceasta și îl primește distrată, dispusă mai degrabă să flecărească cu el despre cele mai diverse și neînsemnate probleme. La un moment dat, după ce-și pierduse suficientă vreme cu această conversație lejeră, după ce admirase, contemplînd prin fereastră, claritatea și prospețimea acelei dimineți de iarnă, după ce păruse să fi uitat cu totul obiectul acelei întrevederi, ea are aerul că-și amintește în treacăt că au de rezolvat împreună anumite treburi de stat și se interesează, cu vădită plictiseală, ce anume documente i-a adus la semnat. Davison o informează — ca și cum ar mai fi fost nevoie — că mapa cuprinde printre alte acte și pe acela cerut în mod expres de către majestatea sa, prin lordul Howard. Regina ia cu o mînă distrată foile și le semnează una după alta, fără a le mai citi, ca pe niște hîrtii fără importanță, printre care s-a strecurat, fără știrea ei, documentul fatal, astfel ca ea să-l semneze din nebăgare de seamă.

Comedia este jucată impecabil și totul pînă aici pare a mărturisi intenția reginei de a lăsa să se creadă că numai printr-o neînțelegere a semnat documentul, fără a fi conștientă de ceea ce face. Totuși, în secunda imediat următoare — firea ei atît de inconsecventă nu se dezice nici în această împrejurare — fie că se răzgîndește, fie că se trădează involuntar, ea îi declară lui Davison că i-a fost nespus de greu să se hotărască a-și da consimțămîntul și că toate șovăielile și amînările de pînă acum constituie cea mai grăitoare dovadă. Aceste cuvinte nu

sînt de fapt altceva decît mărturisirea fățișă că sub aparența distrată ce-o afișase fusese pe deplin conștientă că autorizează executarea Mariei Stuart. Ba mai mult chiar ea îi indică acum lui Davison să predea documentul semnat cancelarului de stat pentru a-l pecetlui cu marele sigiliu și a-l transmite apoi persoanelor însărcinate cu executarea sentinței. Mai adaugă însă că dorește ca totul să se săvîrșească în cea mai deplină discreție, și că nimeni altcineva în afara celor direct interesați să nu fie inițiat în ceea ce privește semnarea actului.

Ordinul este cît se poate de limpede, nici o nuanță de echivoc în vorbele reginei, nici cea mai măruntă în doială nu vine să tulbure convingerea lui Davison că a înțeles exact ce i se cere să facă. Dealtfel Elisabeta continuă să vorbească despre execuție și să-i dea îndrumări în privința amănuntelor desfășurării ei pe un ton rece și degajat care arată că se obișnuise de mult cu ideea morții Mariei Stuart. Astfel ea stabilește pe loc următoarele detalii : ceremonia decapitării se va petrece nu în curtea interioară, nici în curtea de onoare, ci chiar în sala cea mare de festivități a castelului, singura indicată pentru o solemnitate atît de însemnată. Și din nou insistă să se procedeze cu toată discreția și să nu se comunice nimănui faptul că a semnat ordinul de execuție. După atîtea amarnice tergiversări, după nesfîrșitele amînări, hotărîrea seamănă cu o eliberare. Acum ea s-a decis în sfîrșit. Elisabeta și-a luat o piatră de pe inimă și poate respira ușurată, scăpată de povara propriilor nehotărîri și hărțuieli sufletești. De aceea se simte dintr-o dată bine dispusă, înseninată, volubilă și sigură de sine ; își îngăduie chiar să glumească cu Davison făcînd presupunerea că desigur, Walsingham va muri de inimă rea cînd va afla marea noutate.

Acum Davison încredințat, pe bună dreptate, că afacerea este definitiv încheiată, se înclină în fața reginei și consideră că se poate retrage. Numai că Elisabeta este departe de a fi atît de hotărîtă cum voia să pară. Pentru ea nici o problemă nu este definitiv rezolvată atîta vreme cît nu s-a produs încă ireparabilul și cît se mai poate interveni și schimba cursul evenimentelor. Davison, care tocmai ajunsese la ușă, socotind audiența sfîrșită și misiunea lui clară, este chemat înapoi. Buna dispoziție, si-

guranța și fermitatea acestei atît de schimbătoare femei, au dispărut ca prin farmec. În fața consilierului descumpănit se află acum o ființă răvășită de neliniște și de nesiguranță, agitată, plimbîndu-se de colo-colo ca un leu în cușcă. Nu s-ar putea totuși găsi o altă cale de rezolvare a acestei dificile probleme ? N-au jurat oare membrii „Asociației" să apere liniștea reginei și să pedepsească cu moartea pe oricine ar îndrăzni să atenteze la viața ei ?

La ce bun atunci acest jurămînt dacă Amyas Poulet și slujitorii săi de la Fotheringhay — cu toții membri ai „Asociației" — nu întreprind nimic din proprie inițiativă pentru salvarea și apărarea suveranei lor și lasă toată răspunderea în seama ei, cînd ar putea de fapt s-o scutească de calvarul de a fi nevoită să ia o hotărîre și să procedeze la execuție în taină cu de la sine putere ? Ar fi cît se poate de oportun dacă Walsingham le-ar scrie în sensul acesta paznicilor de la Fotheringhay și Davison înțelege bine că i se cere să transmită neîntîrziat acest lucru. Dar, nefericitul de el, înțelege tot atît de bine situația delicată în care se află, căci dorința reginei transpare tot mai străveziu din toată atitudinea ei : ceea ce i-ar conveni ei de minune ar fi ca acum, după ce a făcut totul pentru executarea sentinței, să se spele pe mîini de orice amestec, și o tardivă căință îl cuprinde că a intrat în acest joc periculos fără un martor la întrevederea cu suverana. Dar nu mai poate da înapoi și tot ce-i rămîne de făcut este să-și joace rolul pînă la capăt. Căci știe exact ce se așteaptă de la el : mai întîi duce documentul spre a fi pecetluit cu marele sigiliu, apoi îl informează pe Walsingham care la rîndul său îi scrie lui Amyas Poulet punîndu-l la curent cu dorința exprimată de regină : Elisabeta, îi comunică el, se plînge de lipsa de zel constatată din partc-i, deoarece conștient fiind de pericolul pe care îl reprezintă pentru securitatea ei existența osînditei nu a întreprins nimic pentru a înlătura acest pericol din proprie inițiativă, complăcîndu-se în situația comodă de a aștepta la infinit un mandat special pentru a trece la fapte. Datoria lui, ca membru al „Asociației" ar fi fost să-și respecte jurămîntul și să ocrotească viața suveranei procedînd la suprimarea adversarei și ușurînd în felul acesta sarcina reginei care, se știe, nu detestă nimic mai mult pe lume decît violența și vărsarea de sînge.

Nici nu ajunsese încă scrisoarea în mîinile lui Amyas Poulet, cînd, la Greenwich, se pare că vîntul bate iarăși din altă parte. Joi dimineață, a doua zi după faimoasa întrevedere — un curier îi înmînează lui Davison un mesaj din partea reginei : în cazul în care n-a predat încă documentul spre a fi pecetluit cu sigiliul, să nu-l mai predea și să se înfățișeze de urgență în fața ei. Davison sosește imediat și o înștiințează că a executat ordinul și că documentul a fost pecetluit din ajun. Fără să se declare în vreun fel, fără să comenteze, fără să aprobe sau să dezaprobe ceea ce s-a făcut, Elisabeta pare totuși mulțumită de răspuns, nu contramandează nimic, nu pretinde să-i fie readus documentul. Se agită însă nervoasă, măsoară camera de la un capăt la altul, își exprimă nemulțumirea că toate sînt lăsate în seama ei, că nimeni nu-și asumă nici o răspundere, totul rostit în doi peri ; Davison continuă să aștepte respectuos, în tăcere, un ordin, o dispoziție, dar Elisabeta părăsește brusc încăperea părînd să-l fi uitat cu desăvîrșire.

Totul nu este altceva decît o grandioasă scenă shakespeariană jucată de o desăvîrșită comediană pentru un singur spectator. Prea este vădită analogia, pentru a nu o aminti, cu memorabilul moment din Richard al III-lea cînd acesta, nemulțumit, îi reproșează lui Buckingham că dușmanul său de moarte se mai află încă în viață fără însă a-i ordona să-l ucidă. Aceeași privire încărcată de reproșuri cu care își țintuiește Richard vasalul, fulgeră și în ochii Elisabetei cînd îl privește pe Davison. Iar acesta la rîndul lui, întocmai ca Buckingham din drama lui Shakespeare, deși înțelege ce i se cere găsește că e mai cuminte să se prefacă tot timpul că nu înțelege nimic. Totodată însă, conștient de rolul ingrat pe care urmează să-l joace, înspăimîntat de neșansa de a fi căzut tocmai asupra lui sorții să preia și să ducă în spate o asemenea covîrșitoare răspundere în fața lumii întregi și a istoriei, se zbate cu deznădejde, nu atît să scape — ceea ce ar fi fost cu neputință — cît să mai implice și pe alții pe care în căderea sa să-i tîrască după sine.

Vrea să împartă măcar cu cineva sarcina aceasta uriașă și aleargă mai întîi la Hatton, prieten apropiat al reginei, căruia îi împărtășește situația vitregă în care se află : suverana i-a predat documentul semnat ordonîndu-i să-l înainteze forurilor competente, urmînd ca sentința să fie executată ; tot suverana însă i-a arătat cît

se poate de limpede, prin atitudinea ei ulterioară, că va face totul pentru a se debarasa de răspundere în cazul cînd sentința va fi executată, că va nega sus și tare că a formulat ordinul în sensul acesta și că va pune totul în seama lui care ar fi înțeles-o greșit. Hatton își cunoaște prea bine regina și planul ei șiret îi apare lui cum nu se poate mai străveziu. Numai că inima nu-i dă cîtuși de puțin ghes să intre în această afacere numai de dragul lui Davison, pentru a împărți riscul cu el. Se ferește așadar să-l sfătuiască în vreun fel. Ceea ce se petrece acum nu este altceva decît clasicul joc cu aruncarea mingii de la unul la altul : Elisabeta i-a aruncat-o lui Davison, acesta încearcă să i-o paseze lui Hatton care pe dată o respinge și i-o transmite lui Cecil. Dar nici Cecil nu se arată dispus s-o rețină, fapt pentru care convoacă a doua zi dimineață Consiliul de stat în vederea unei consfătuiri secrete. La consfătuire sînt invitați de fapt numai sfetnicii cei mai apropiați ai Elisabetei : Leicester, Hatton, împreună cu alți șapte nobili, cu toții posedînd o vastă experiență diplomatică și cunoscîndu-și prea bine regina pentru a ști cît de puțin se pot încrede în statornicia cuvîntului ei. La acest sfat de taină pentru prima oară se spun lucrurilor pe numele lor adevărat : Elisabeta, au înțeles cu toții asta, a înscenat tot jocul pentru că nu dorește să apară în fața opiniei mondiale ca ucigașa Mariei Stuart. De aceea, pentru salvarea aparențelor, ține să rămînă secret faptul că a semnat ordinul de execuție, și să pară surprinsă și pusă pe neașteptate în fața faptului consumat. Deci ceea ce așteaptă ea de la oamenii ei de încredere este ca ei să intre în joc și să-și asume răspunderea acestei fapte, în aparență, contrară voinței suveranei. Numai că a purta răspunderea unei asemenea fapte, chiar și de ochii lumii, contrară voinței regale, este o întreprindere deosebit de riscantă pentru un singur individ, asupra căruia mînia — reală sau simulată — a reginei s-ar revărsa cu forța unui uragan nimicitor. Tot ce le rămîne de făcut este să împartă cu toții riscul acestei înscenări ; la propunerea lui Cecil întregul consiliu lansează ordinul de execuție. Lorzii Kent și Shrewsbury vor supraveghea personal executarea sentinței ; secretarul Beale este trimis la Fotheringhay cu instrucțiunile. Cei zece au luat pe

umerii lor povara care apăsa prea greu pe ai reginei și, depășindu-și atribuțiile, și-au asumat vina acestui masacru.

Ceea ce a caracterizat-o dintotdeauna pe Elisabeta a fost marea vioiciune și mobilitatea spiritului, a fost mintea ei mereu trează, animată de o nesecată curiozitate, de o nesfîrșită poftă de a afla. Ambiția ei supremă a fost aceea de a ști totul, de a fi informată cu promptitudine și exactitate, de a nu-i scăpa nici un eveniment, nici un gest nici chiar cel mai mic amănunt petrecut în imediata ei apropiere, în castelul ca și în întreg regatul. De aceea apare cu atît mai ciudată și mai neverosimilă indiferența pe care o afișează în acele zile ce au urmat semnării sentinței. Ea, cea nesățioasă de noutăți, cea cu întrebarea veșnic pe buze, ființa cea mai iscoditoare care a existat vreodată pe lume, se ferește, cu mare grijă, să afle ce se petrece la Fotheringhay, ce s-a întîmplat cu documentul pe care, după atîtea chinuri și scrupule ce i-au măcinat nervii și liniștea aproape jumătate de an, l-a semnat în sfîrșit. Nu întreabă pe nimeni nimic, nu suflă o vorbă, pare să fi uitat cu desăvîrșire de existența unui asemenea document, ba mai mult, de existența acelei probleme care constituise atîta amar de vreme preocuparea ei continuă, obsedantă, calvarul vieții ei. Regina pare să fi băut din băutura uitării, rîul Lethe pare să se fi revărsat tot în sufletul ei, de nu-și mai amintește nimic din zbuciumul de pînă acum. Nici măcar scrisoarea lui Amyas Poulet care-i este înmînată în dimineața de duminică, nu-i stimulează, printr-o asociație de idei, memoria.

Avem toate motivele să presupunem că răspunsul acestuia la propunerea ce i se făcuse nu-i produce cîtuși de puțin plăcere, pentru că nu pe un asemenea răspuns contase ea. Temnicerului de la Fotheringhay nu-i e prea greu să citească printre rîndurile scrisorii ce-o primise, să înțeleagă ce rol nefericit i-au rezervat cei de la Londra. Și nici nu comite greșeala să-și imagineze că l-ar aștepta vreo răsplată dacă ar avea nechibzuința să dea ascultare îndemnului și să se conformeze instrucțiunilor primite. Dimpotrivă, știe că dacă ar scoate castanele din foc pentru alții cu mîna lui, odată treaba isprăvită Elisabeta n-ar ezita nici un moment să facă din el țapul ispășitor al întregii afaceri și să-l sacrifice pe loc țin-

tuindu-l la stîlpul infamiei în fața lumii întregi ca ucigașul unei regine. Dacă i-ar face pe plac suveranei lui ar fi fără îndoială tras la răspundere într-un mod drastic și exemplar de către aceeași suverană și tîrît în fața judecății necruțătoare. Or Amyas Poulet nu este pînă într-atît lipsit de perspicacitate și abilitate și nici dispus să ispășească cu viața lui acest capriciu al reginei. Dar pentru a nu face figură proastă și a nu se arăta lipsit de gratitudine și supunere față de stăpîna lui se retrage la adăpostul unui scut intangibil, al unei instanțe superioare : fervoarea sa religioasă ; credința în Dumnezeul său nu-i permite să-și încarce conștiința cu o asemenea faptă ce contravine moralei creștine. *„Sufletul mi-e copleșit de durere* — scrie el cu mult patetism — *că am apucat să trăiesc o asemenea nefericită zi în care regina și stăpîna mea atotputernică mă îndeamnă să săvîrșesc o faptă de la care atît Domnul Dumnezeul meu cît și legea mă opresc. Averea, rangul și viața mea, tot ce am dobîndit și dețin în această lume, numai nemărginitei ei bunătăți le datorez, de aceea cu adîncă, plecată supunere le pun pe toate în slujba ei și mă declar gata în orice clipă să renunț la tot ce nesfîrșita ei generozitate mi-a dăruit dacă preabuna și iertătoarea mea regină îmi cere aceasta. Dar să mă ferească Cel de Sus să las pradă cugetul meu unui atît de cumplit păcat, iar urmașilor mei un nume de-a pururi pătat de rușinea de a fi făcut moarte de om cu de la mine putere, fără ca legea să mă fi îndreptățit sau maiestatea voastră să mi-o fi ordonat oficial. Nădăjduiesc că răspunsul meu cinstit va fi primit cu bunăvoința de totdeauna a majestății sale.“*

Numai că de data aceasta zadarnic își pune Poulet nădejdea în bunele sentimente ale majestății sale căci Elisabeta nici prin gînd nu-i trece să accepte cu bunătate o asemenea împotrivire din partea slujitorului ei pe care nu de mult îl lăudase cu mare satisfacție pentru devotamentul cu care servea și apăra interesele ei. Pradă unei furii turbate ea se agită de colo-colo ocărînd cu aspre cuvinte pe nevolnicii aceia supersensibili pe care nu-i întrece nimeni în corectitudinea lor seacă, pe chițibușarii aceia care nu cunosc virtute mai înaltă decît a fi punctuali la datorie, dar care se dovedesc neputincioși să miște un deget atunci cînd într-adevăr este nevoie. În mînia ei dezlănțuită ea îl acuză pe Poulet de făgăduieli mincinoase, de călcarea jurămîntului depus în fața

„Asociaţiei" prin care se legase să apere viaţa reginei fie şi cu preţul vieţii lui. Parazitul acesta nu e bun decît să-i înşele aşteptările tocmai în momentul cînd ea i-a arătat limpede că are nevoie de el şi oricare bărbat adevărat în locul lui ar fi sărit şi în foc pentru ea. Şi asemenea bărbaţi, slavă Domnului, mai există încă în Anglia, iată-l de pildă pe acel Wingfield care n-ar fi pregetat nici o clipă să-şi ia asupră-i fapta aceasta dacă regina i-ar fi cerut-o ! Şi cum singurul pe care-l are la îndemînă în acel moment este bietul Davison (căci Walsingham, vulpe bătrînă, a avut prevederea de a se eclipsa din vreme sub pretextul unei boli grave) Elisabeta tabără asupra lui. Naivul-secretar mai comite şi greşeala de a o sfătui să procedeze pe cale legală fără a apela la serviciile vreunui subaltern, fapt care declanşează o adevărată furtună cu descărcări electrice asupra creştetului său.

— A sosit momentul să punem capăt acestei interminabile istorii, strigă Elisabeta în culmea furiei, şi e o ruşine şi o ocară pentru voi toţi că ea mai dăinuie încă !

Davison o ascultă, cu capul plecat, într-o adîncă tăcere. Ar putea să se apere, să-i replice că lucrurile au pornit pe făgaşul dorit, că în scurt timp povestea va fi lichidată. Dar preferă să tacă şi să se lase ocărît pentru că simte, înţelege că de fapt, în realitate, regina nu doreşte să i se comunice ceea ce ştie ea prea bine şi anume că odată cu mesagerul care duce sentinţa semnată şi parafată se îndreaptă spre Fotheringhay şi un bărbat masiv şi puternic, apariţie întunecată, sinistră, a cărui mînă transformă cuvîntul în sînge : călăul din Londra.

„ÎN SFÎRŞITUL MEU ÎMI AFLU ÎNCEPUTUL"

(8 Februarie, 1587)

„*En ma fin est mon commencement*", sînt cuvintele înscrise pe o broderie preţioasă pe care cîndva, cu ani în urmă, o lucrase cu mare migală Maria Stuart. Pe atunci, înţelesul lor nu apăreau încă limpede, acum însă, în lumina ultimelor evenimente, ele par o adevărată

profeție : sfîrșitul ei tragic marchează totodată și începutul gloriei sale, prin moartea aceasta eroică va păși triumfătoare în nemurire, purificată de toate păcatele tinereții, de multele greșeli și nechibzuințe ; totul va fi uitat și iertat, iar ceea ce va rămîne pentru posteritate va fi imaginea sublimată de impurități a unui suflet ce se înalță prin moarte pe culmile demnității umane.

De săptămîni și săptămîni condamnata se pregătește, cu o mișcătoare seriozitate și meticulozitate, pentru marea încercare din urmă. Moartea pe eșafod, o știe ea prea bine, fiindcă nu o dată i-a fost dat ei, tînără regină, să asiste cum se rostogolește un cap de gentilom sub securea călăului, este un spectacol de o violență oribilă, inumană, ce nu poate fi suportat decît opunîndu-i o atitudine de mare, de exemplară demnitate. Și mai știe că în momentul suprem ochii întregii lumi vor fi ațintiți asupră-i, că așa cum se va comporta în cea din urmă clipă, așa va rămîne de-a pururi în memoria omenirii ; de aceea, socotește ea, nici o slăbiciune, nici o șovăire, nici cea mai imperceptibilă tresărire, nici cea mai neînsemnată tremurare de pleoape, nici cea mai vagă paloare, nimic din tot ce ar putea fi interpretat drept un semn de lașitate sau de teamă nu trebuie să umbrească imaginea ei din urmă, cea care va dăinui glorioasă și va rezista secolelor. Ea nu este o simplă osîndită care își așază capul pe butuc. Este cea dintîi regină încoronată, din istoria lumii, care moare pe eșafod. Iată pentru ce toate aceste săptămîni de așteptare și le petrece într-o continuă concentrare și oțelire a forțelor sufletești, aplecată cu reculegere asupra ei înșiși. Niciodată pe parcursul întregii vieți, femeia aceasta pe care natura o înzestrase cu o fire impulsivă, nestăpînită, cu un temperament vulcanic, nu a atins calmul desăvîrșit și deplina siguranță și stăpînire de sine ca atunci cînd îi mai rămăsese o singură zi de trăit.

Într-o dimineață de marți, la 7 februarie este anunțată că au sosit de la Londra lorzii Shrewsbury și Kent însoțiți de un grup de magistrați. Vestea nu produce asupra ei nici o emoție, nu pare a o tulbura sau surprinde. Primul lucru de care se îngrijește înainte de a da ochii cu trimișii Elisabetei este să-și convoace în grabă anturajul ei, slujitorii devotați care i-au mai rămas, pentru a asista la întrevedere. De acum înainte nu va mai face nici un gest, nu va mai rosti nici un cuvînt decît

în prezența martorilor aceștia credincioși care vor putea împărtăși lumii, după moartea ei, că ea fiica lui James al V-lea și a Mariei de Lorena a Stuarților și nepoata Tudorilor, în vinele căreia curge atîta sînge regesc, nu s-a lăsat înfrîntă pînă în cea din urmă clipă a vieții ei și a știut să-și înfrunte moartea cu o suverană liniște și cutezanță.

Sarcina de a-i comunica trista veste îi revine lordului Shrewsbury. Nu e o misiune nici ușoară, nici plăcută pentru cel ce o găzduise în castelul său pe regina ostatică timp de aproape douăzeci de ani. Genunchiul lui se îndoaie, capul său încărunțit se pleacă, iar în voce se simte un tremur numai cu greu stăpînit cînd o înștiințează că, înduplecată de stăruințele supușilor ei, Elisabeta a ordonat executarea sentinței. Nici acum pe fața și în toată atitudinea ei nu se ivește vreun semn de emoție sau de surpriză. Fiecare fibră din trupul și sufletul acestei femei, și fiecare reacție sînt cenzurate cu strictețe de conștiința că totul va fi înregistrat cu exactitate în cartea cea mare a istoriei. Cu deplină liniște, cu chipul cel mai senin ascultă sentința căreia i se mai dă încă o dată citire în fața ei, apoi fără a da vreun semn de răzvrătire, de împotrivire sau măcar de dezaprobare, fără să mai conteste dreptul unei regine de a judeca și osîndi o altă regină, fără să manifeste cel mai mic protest împotriva abuzului săvîrșit, se închină și rostește :

— Lăudat fie Domnul pentru vestea ce mi-o aduceți. Nici nu puteați să-mi aduceți alta mai bună căci aceasta înseamnă pentru mine sfîrșitul suferințelor și grația supremă ce mi-o trimite Domnul-Dumnezeul meu, de a muri întru cinstirea numelui său !

Femeia aceasta nu mai luptă cu armele de pînă acum : nu se mai împotrivește ca regină altei regine. Își acceptă martirajul ca pe singura cale ce i-a mai rămas spre triumf. Nu formulează decît două dorințe : să-i fie îngăduit duhovnicului ei să asiste la execuție și să i se dea un răgaz de o zi pentru a-și putea lua ultimele măsuri și a da ultimele dispoziții înainte de moarte. Ambele cereri însă i se refuză. Contele de Kent — protestant fanatic — îi obiectează că nu vede necesitatea de a lăsa în preajma ei, în ultimele momente, pe un reprezentant al falsei religii, dar că, în schimb îi poate oferi serviciile unui pastor reformat care să se îngri-

jească de aducerea sufletului ei pe calea adevăratei religii. Cîtă cruzime conține această smintită pretenție de a converti la o altă credință o femeie osîndită la moarte! La rîndul ei Maria Stuart refuză propunerea: nu are nevoie de predicile unui astfel de preot tocmai ea, catolică ferventă, care vrea să facă din moartea ei un sacrificiu demonstrativ pe altarul credinței catolice.

Cît despre cealaltă cerere privind amînarea execuției, faptul că îi este respinsă, constituie de fapt o binefacere pentru osîndită: timpul care i-a mai rămas de trăit este atît de scurt, mai are atîtea de făcut în această ultimă noapte încît nu mai are cînd să se lase copleșită de frică sau de neliniște. E nevoită să-și folosească rațional, cu mare chibzuință — acea chibzuință care n-a caracterizat-o de-a lungul întregii existențe — ultimele ore. Ca doamnă de rang atît de înalt trebuie să se îngrijească să-și pregătească o moarte demnă de o regină, o ceremonie aleasă și de neuitat. Desăvîrșitul ei simț artistic, moștenit odată cu sîngele regesc, stilul și ținuta impecabilă care au însoțit-o întotdeauna și au caracterizat fiecare din acțiunile ei și mai cu seamă cele de mare cutezanță, n-o părăsesc nici acum. Pe toate le pune în slujba acestei ultime și celei mai grandioase dintre acțiunile ei. Nici un amănunt nu trebuie lăsat la voia întîmplării, nici un detaliu neglijat, nimic nu trebuie să pară improvizat în acest spectacol măreț care are menirea să impresioneze și să uluiască prin marea lui frumusețe. Așa cum ar compune o baladă, dînd fiecărui vers eleganță și fiecărei strofe armonia sa așa își va compune de fapt regina aceasta artistă poemul eroic al morții sale.

Pentru a se putea ocupa în liniște de ultimele pregătiri, pentru a se reculege în vederea ultimelor mesaje de adio adresate celor pe care-i consideră fie prieteni, fie egalii ei, deținuta cere să-i fie servită cina ceva mai devreme și face din această ultimă masă o solemnă ceremonie de comuniune și despărțire. Gustă mai întîi din mîncăruri în prezența slujitorilor ei chemați cu toții să asiste la cina cea din urmă a reginei. Apoi cere o cupă de vin, pe care o închină în cinstea ei ultimilor ei credincioși îngenuncheați la picioarele ei, îndemnîndu-i să rămînă și pe mai departe devotați religiei catolice și să trăiască în pace și în bună înțelegere cu semenii lor. Și

întocmai ca într-o scenă din *Viețile Sfinților* cere pe rînd fiecăruia s-o ierte dacă le-a greșit cu ceva, dacă i-a nedreptățit cu voia sau fără voia ei. Pe urmă le împarte tuturor daruri pregătite din vreme : inele, coliere, pietre prețioase, dantele, toate acele obiecte de preț cu care s-a împodobit cîndva și și-a înseninat zilele mohorîte. Scena este de un patetism de-a dreptul mișcător și însăși regina este impresionată pînă la lacrimi de durerea sfîșietoare și de hohotele de plîns ale devotaților ei slujitori.

Apoi Maria Stuart se retrage în încăperea alăturată unde lumînările stau gata aprinse pe masa de scris. I-au mai rămas atîtea de făcut pînă în zori : să-și revadă pentru ultima oară testamentul, să scrie ultimele scrisori, să nu lase în urma ei nimic încurcat, nimic neclarificat. Prima scrisoare este adresată duhovnicului care deși se află în același castel, la numai cîțiva pași de odaia ei, nu are îngăduința, conform ordinului dat de contele de Kent — nici o cruzime nu e mai atroce decît aceea a fanaticului — de a-și părăsi încăperea și de a consola sufletul osînditei acordîndu-i suprema oncțiune „papistașă“. Ea îl roagă fierbinte prin scrisoarea ce i-o trimite să vegheze noaptea întreagă și să se roage pentru sufletul ei.

Urmează la rînd rudele cele mai apropiate : Henric al III-lea și ducele de Guise. Apoi se simte datoare — și sentimentul acesta îi face în cel mai înalt grad cinste — să asigure viitorul servitorilor ei pe care pînă atunci îi întreținuse din pensia de văduvă pe care i-o trimitea Curtea franceză. Se adresează pentru aceasta regelui Franței cu rugămintea de a-i ocroti ultimii slujitori devotați și de a se face o slujbă pentru sufletul *„unei regine preacreștine care moare deposedată de toate bunurile pămîntești, dar neclintită în fervoarea ei pentru credința catolică“*.

Lui Filip al II-lea și Papei le expediase mai dinainte scrisorile de adio. A mai rămas o singură suverană de la care nu și-a luat rămas bun printr-o scrisoare de despărțire : Elisabeta. Și nici n-o va face. Nu mai are nimic să-i spună, nimic să-i ceară. Îi mai rezervă o ultimă umilință, o ultimă înfrîngere și aceasta constă în moartea eroică, măreață, pe care și-o pregătește.

Orologiul a bătut de mult miezul nopții. Și iată că Maria Stuart și-a încheiat toate socotelile cu lumea

aceasta. Nu i-a mai rămas nimic de făcut. Poate să se întindă în așternut să-și odihnească trupul ostenit în care sufletul va mai sălășlui doar cîteva ore. Îngenuncheate într-un colț al camerei femeile ei se roagă în tăcere pentru a nu tulbura somnul cel de pe urmă al stăpînei. Dar regina nu doarme. Cu ochii deschiși în întunericul acestei ultime nopți își lasă făptura să se pătrundă de ultima clipă de liniște și de odihnă pentru ca odată cu zorii să se înfățișeze dreaptă, calmă, puternică, cu sufletul oțelit și cu pasul viteaz la înfruntarea din urmă.

Maria Stuart s-o împodobit de-a lungul vieții ei pentru multe împrejurări, care mai de care mai solemne și mai fastuoase : pentru nuntă, pentru încoronare, pentru botez, pentru jocuri cavalerești și pentru război și întotdeauna o strălucit în toată splendoarei ei, conștientă de farmecul irezistibil și de puterea fără de margini a frumuseții pe lumea aceasta. Dar oricîtă meticulozitate ar fi pus în pregătirea ținutei ei pentru toate celelalte împrejurări, cea de acum o întrece cu mult. Fără doar și poate că a chibzuit îndelung la această ceremonie finală și a stabilit cu grijă fiecare amănunt, dîndu-i fiecăruia în parte o adîncă semnificație. Probabil că și-a cercetat garderoba piesă cu piesă pentru a o alege pe cea mai potrivită. Marea ei vanitate de femeie a cărei frumusețe fusese cu atîta generozitate slăvită, voia parcă, la această ultimă festivitate tragică, să ofere o lecție lumii întregi, o demonstrație a eleganței și a ținutei desăvîrșite cu care știe o regină să urce pe eșafod. Timp de două ore, de la șase la opt dimineața, femeile ei nu prididesc să-i facă această savantă și ultimă toaletă. Căci trufașa de altădată nu poate concepe să se înfățișeze la locul execuției ca o femeie sărmană înveșmîntată în straie sărăcăcioase. Pentru marea ocazie regina a ales una din cele mai frumoase, mai somptuoase dintre rochiile ei de ceremonie : o rochie de catifea, de culoare închisă, tivită cu zibelină ; gulerul amplu de dantelă strălucitor de albă se desface ca o corolă în jurul gîtului, iar mînecile se înfoaie în pliuri bogate. Pe umeri poartă o mantie ușoară de mătase neagră. Trena lungă și grea șerpuiește în urmă-i, purtată pe brațe de Melville, majordomul. Din creștet pînă la picioare unduiește voalul cel alb al văduvei regești. Drept

orice podoabă poartă scapalare și două șiruri de mătănii din pietre prețioase ; în picioare, pantofi din marochin alb cu care avea să străbată în pas ușor distanța ce-o separă de eșafod. N-a uitat nici batista cu care i se vor lega ochii ; a căutat-o în sipetele ei și a găsit-o pe cea mai potrivită : subțire ca o pînză de păianjen, cu franjuri de aur, brodată probabil chiar de mîna ei. N-a neglijat nici amănuntele cele mai neînsemnate, a stăruit cu grijă asupra fiecărui accesoriu, chiar și alegerea unei simple agrafe a constituit o problemă importantă pentru ca nimic să nu distoneze în înfățișarea ei, nimic să nu fie lipsit de armonie și de grație.

Si firește nu putea să nu se gîndească la faptul că atunci cînd va sosi momentul să-și ofere gîtul securii va fi nevoită să dezbrace această fastuoasă toaletă în fața unei asistențe formată din bărbați străini. De aceea, pe dedesubt a îmbrăcat o rochie mai puțin amplă, din tafta roșie, roșie ca sîngele ce-o va macula, decoltată la gît și la umeri. Iar pentru frumoasele-i brațe albe și-a pregătit mănuși lungi de culoarea purpurei ca astfel sîngele împroșcat de securea călăului să nu creeze un contrast țipător cu nuanța veșmintelor. Nicicînd o condamnată la moarte nu s-a împodobit cu atîta rafinată și savantă cochetărie, cu atîta regească distincție pentru ultima ceremonie a vieții.

La ora opt dimineața, în ușa Mariei Stuart se aude o bătaie. Regina care tocmai îngenunchease la pupitrul ei de rugăciune și citea cu voce tare ruga celor aflați în ceasul morții, continuă în liniște, fără a se tulbura sau întrerupe. Odată rugăciunea sfîrșită ea se ridică și poruncește să se deschidă. În încăpere intră șeriful cu un baston alb în mînă — baston ce urmează a fi rupt peste puțină vreme ; se înclină adînc în fața ei și rostește respectuos :

— *Madame*, lorzii m-au trimis să vă vestesc că sînteți așteptată.

— Să mergem, răspunde Maria Stuart ; se îndreaptă spre ușă și începe drumul ei de pe urmă.

Pășește încet sprijinindu-se de cei doi slujitori care o însoțesc. Picioarele deformate, anchilozate de reumatism n-o prea slujesc. S-a înarmat cu cele trei arme ale credinței pentru a nu permite nici unei tulburări să-i spulbere liniștea, atît de prețioasă, din ceasul morții : atîrnat de gît, un crucifix de aur ; de cingătoare, prinse

mătăniile din pietre prețioase, iar în mînă, în loc de spadă, o cruce de fildeș. Așa se îndreaptă spre moarte o regină catolică — pare a spune întreaga ei atitudine; aceasta trebuie să fie imaginea care-i va supraviețui peste secole; uitate să-i fie păcatele și nebuniile ce i-au învolburat tinerețea; îngropat adînc sub negurile uitării, faptul că ispășește acum, printr-o moarte cumplită păcatul de a fi fost complice cîndva la o crimă oribilă; ceea ce trebuie să țină minte omenirea întreagă este martirajul ei pe altarul catolicismului, jertfa ei întru credința ce-o slujește.

Servitorii o însoțesc, sprijinind-o, numai pînă la ușă. Dincolo de apartamentele ei nu vor mai face nici un pas, căci așa a hotărît regina lor: să nu pară că participă nici măcar cu un simplu gest la fapta monstruoasă ce se va petrece; ei o slujesc pe regina lor, atîta vreme cît mai este încă regina lor, în nici un caz însă pe cei în puterea cărora se va afla în momentul cînd va păși dincolo de ușa apartamentului ei. De aici o vor lua în primire slugile celor care au dispus și participă la osîndirea ei, slugile dușmanilor ei. Doi dintre oamenii lui Amyas Poulet o încadrează așadar și o ajută să străbată distanța dintre ușa ei și locul de execuție. Înainte de intrarea în sala cea mare o întîmpină, îngenuncheat, Andrew Melville — majordomul. Lui, ca gentilom scoțian îi revine misiunea de a aduce la cunoștința fiului ei executarea sentinței. Regina se apleacă, îl ridică și îl îmbrățișează. Prezența lui aici este binefăcătoare pentru ea, constituie o încurajare și un sprijin moral pentru comportarea ce și-a impus-o: nici nu-și putea dori un martor mai potrivit, un mesager mai devotat care să comunice lumii felul eroic în care și-a dat sfîrșitul regina scoțiană. Îndurerat, Melville îi spune:

— Cea mai cumplită încercare a vieții mele este misiunea de a vesti lumii moartea veneratei mele regine și stăpîne.

La care Maria Stuart îi răspunde:

— Se cuvine, dimpotrivă, să te bucuri pentru că prin moartea aceasta voi pune, în sfîrșit, capăt suferințelor nesfîrșite de care am avut parte. Ceea ce trebuie, mai presus de orice, să faci cunoscut lumii întregi este că am murit ca o adevărată scoțiană, ca o adevărată regină. Dumnezeu să-i ierte pe cei ce și-au luat asupră-le păcatul de a mă trimite la moarte. Iar fiului meu transmi-

te-i că n-am făcut niciodată ceva care să-i creeze vreun neajuns și că nici o constrîngere și nici o persecuție nu m-a putut îndupleca să renunț la suveranitatea noastră.

Apoi, întorcîndu-se către lorzii Shrewsbury și Kent le adresează rugămintea de a li se îngădui femeilor ei să asiste la execuție.

Contele de Kent refuză să încuviințeze pînă și această măruntă favoare sub pretextul că prezența femeilor ar stîrni tulburări și dezordine prin țipetele și plînsetele lor cît și prin faptul că după execuție se vor repezi să-și înmoaie batistele în sîngele osînditei.

Maria Stuart însă nu cedează în fața unui răspuns atît de puțin binevoitor. Mai e capabilă încă să stăruie în dorințele ei, să și le susțină cu vehemență :

— Pun chezășie cuvîntul meu pentru comportarea lor liniștită și rezervată. Nu mă îndoiesc nici o clipă că stăpîna voastră n-ar avea cruzimea de a refuza unei regine în ultimele ei clipe asistența femeilor ei. Sînt sigură că ea nu v-a dat asemenea instrucțiuni de o asemenea duritate și nici n-ar încuviința să vă purtați atît de aspru cu o osîndită care mai are de trăit numai cîteva clipe, fie ea și de rang inferior. Nu uitați că cea căreia îi refuzați o atît de neînsemnată și totodată legitimă cerere este ruda cea mai apropiată a reginei voastre, sînge din sîngele lui Henric al VII-lea, văduva suveranului Franței și regina încoronată a Scoției !

Cei doi nobili se consultă un moment între ei, apoi îngăduie ca osîndita să fie însoțită de patru servitori și două dintre femeile ei. Maria Stuart înțelege că nu poate pretinde mai mult. Înconjurată de mica ei suită, urmată de Melville care-i poartă trena, pătrunde în urma șerifului, a lui Shrewsbury și a lui Kent în sala cea mare de la Fotheringhay.

Noaptea întreagă n-au contenit, în această sală, loviturile de ciocan. Mobilierul a fost evacuat ; în fund, s-a ridicat o platformă înaltă de două picioare, acoperită cu pînză neagră, ca un monumental catafalc. În mijlocul ei tronează butucul îmbrăcat în postav negru și alături de el o mică pernă de asemenea neagră pe care va îngenunchea regina în clipa din urmă. De o parte și de alta, două jilțuri din care vor asista reprezentanții Elisabetei — conții Shrewsbury și Kent, iar lîngă perete două siluete înveșmîntate în catifea neagră, cu fețele acoperite

de măști așteaptă împietrite momentul cînd le va veni rîndul să-și joace rolurile în scena aceasta sinistră ; sînt călăul și ajutorul său. Numai lor și victimei, care li se va alătura îndată, le este rezervată favoarea de a urca pe această scenă. Spectatorii — două sute de gentilomi de prin partea locului, mînați aici de curiozitatea de a asista la spectacolul unic și senzațional al decapitării unei regine încoronate — se înghesuie în restul sălii ținuți la distanță de o barieră păzită de ostașii lui Poulet. Mulțimea de rînd atrasă și ea de nemaipomenitul eveniment așteaptă afară, în fața porților zăvorîte ale castelului. Fiindcă numai cei în vinele cărora curge sînge albastru au voie să intre la reprezentație. Căci nu se cuvine poporului să vadă cum cade un cap încoronat și cum se varsă sîngele regesc.

Pe deplin stăpînă pe ea Maria Stuart intră în sala de execuție. Regină încă din leagăn a avut timpul să deprindă în asemenea măsură ținuta majestuoasă, pasul trufaș, atitudinea semeață potrivită rangului ei încît această înaltă știință i-a pătruns adînc și pentru totdeauna în sînge. Astfel că și acum, în ceasul cel mai greu și cel din urmă ea știe să facă față împrejurărilor cu aceeași suverană comportare. Cu aceeași eleganță și siguranță de sine cu care a urcat odinioară, pe vremea cînd avea numai cincisprezece ani și jumătate, treptele tronului francez, sau pe ale altarului de la Reims în strălucitoarea și de neuitata zi a încoronării, cu care ar fi urcat treptele tronului englez dacă steaua ei cea norocoasă n-ar fi apus atît de timpuriu, va urca acum spre eșafod : cu fruntea sus, cu nobila-i mîndrie zugrăvită pe față. Cu acea cucernică supunere cu care și-a plecat capul alături de suveranul Franței și apoi de cel al Scoției, în fața preotului care le dădea binecuvîntarea căsătoriei, tot astfel și-l pleacă acum în așteptarea securii care-i va aduce binecuvîntarea morții. Secretarul dă citire pentru a doua oară, în fața ei, sentinței de condamnare. Tot timpul cît durează această lectură chipul ei rămîne senin, cu o expresie de blîndă îngăduință, de superioară bunăvoință zugrăvită pe el încît pînă și un adversar atît de veninos ca Wingfield este frapat și se vede silit întru respectarea adevărului, să-i raporteze lui Cecil — în expunerea pe care i-o trimite — că osîndita își ascultase propria

sentință de parcă i s-ar fi acordat grațierea și nu moartea.

Dar încă o încercare o mai așteaptă, încă un neajuns mai are de înfruntat în scurtul timp care i-a mai rămas de parcurs; ultima ambiție a Mariei Stuart este să dea morții aura strălucitoare a martirajului pentru credința catolică, să se mistuie ca o flacără pură și sacră pe altarul religiei ei. Or tocmai de la aceasta sînt ferm hotărîți lorzii s-o împiedice: de a face din ultima ei clipă de viață o profesiune de credință catolică. De aceea nici o măsură nu li se pare prea meschină și nici un ordin prea aspru dacă prin el izbutește să-i frîngă mîndria și să-i biruie demnitatea. Înaintînd spre eșafod regina privise de cîteva ori cercetător în juru-i cu speranța că va putea desluși în mijlocul asistenței sau al mulțimii curioase, figura duhovnicului ei și că fie și numai prin prezența-i tăcută acesta să-i poate da binecuvîntarea și absoluțiunea. Zadarnic însă! Preotului i se interzisese cu străşnicie să-și părăsească odaia. Maria Stuart înțelege că va trebui să înfrunte moartea fără asistența religioasă care i-ar fi mîngîiat sufletul în ultimele momente, dar iată că deodată din mulțime se desprinde și urcă pe eșafod pastorul reformat de le Peterborough, doctorul Fletcher.

Pînă în cel din urmă ceas al vieții ei se vede că îi este sortit acestei femei să nu cunoască tihnă și împăcare și în moartea ei cele două religii mai găsesc prilej de a se răfui tulburîndu-i și clipa din urmă așa cum i-au zbuciumat întreaga existență. Deși prin refuzul ei repetat de trei ori Maria Stuart le-a spus limpede lorzilor că preferă moartea fără asistență religioasă decît consolarea spirituală a unui eretic, ei totuși mai încearcă o ultimă oară să-i impună preotul lor și s-o oblige să-l accepte. Așa cum ea, catolică ferventă, dorește să facă cinste religiei ei, lorzii, la rîndul lor, țin cu tot dinadinsul să și-o impună pe a lor; ca execuția să se oficieze sub egida religiei lor. Apropiindu-se de ea cu fățarnică compasiune, cu dubioasă milă creștină preotul acesta profită de împrejurare pentru a perora în fața mulțimii, pentru a face, printr-o predică interminabilă, elogiul protestantismului și asta în fața unei catolice care-și trăiește ultimele minute de viață și căreia deși i-a mai rămas atît de puțin este nerăbdătoare să ajungă cît mai repede la capătul lor. De aceea în cîteva rînduri ea încearcă să intervină, să pună stavilă vorbăriei sale nesăbuite.

Pastorul însă, care-şi pregătise cu mare grijă o predică atît de importantă şi se simţise atît de onorat că i se dădea prilejul să participe la un eveniment de o atare importanţă, este mult prea mărunt la suflet pentru a respecta sentimentele unui om aflat în ceasul morţii şi mult prea vanitos pentru a avea bună-cuviinţa de a renunţa să-şi debiteze cuvîntarea în faţa unei atît de alese asistenţe. Continuă aşadar netulburat, îi dă înainte pînă ce exasperată Maria Stuart căreia nu-i rămîne altceva de făcut, îngenunchează şi, cu crucifixul într-o mînă, cu cartea de rugăciuni în cealaltă, se roagă pe latineşte cu voce tare. Pe un mic podium, pe o mică estradă a morţii, cele două religii, departe de a-şi uni glasurile într-unul singur pentru slăvirea lui Dumnezeu, se înfruntă cu aceeaşi ură tenace dintotdeauna. Întreaga sală participă alături de cei doi la această dispută : nobilii şi oamenii lor se roagă în limba engleză. Maria Stuart şi slujitorii ei în limba latină. Cînd, în sfîrşit, i se pune capăt şi momentului acestuia penibil şi liniştea se lasă asupra adunării, Maria Stuart rosteşte cu glas tare, în englezeşte, o scurtă rugăciune pentru biserica ofensată.

Evul Mediu a rămas celebru în istorie prin brutalitatea şi cruzimea ce l-a caracterizat. Asta nu înseamnă însă că în negurile lui nu sclipesc ici-colo scînteile omeniei. În practicile lui cele mai barbare, în ritualurile lui cele mai violente se strecoară şi cîte un moment luminos, de-a dreptul măreţ.

Un asemena moment nu lipseşte nici din ceremonialul sinistru al decapitării pe eşafod : înainte de a izbi cu securea în grumazul victimei călăul îi cere iertare pentru ceea ce va comite.

Aşadar, conform obiceiului, călăul şi ajutorul său, în măştile negre cele acoperă chipurile, îngenunchează în faţa Mariei Stuart şi o roagă să-i ierte pentru moartea năprasnică la care sînt siliţi s-o supună. Iar Maria Stuart le răspunde :

— Vă iert cu dragă inimă căci moartea înseamnă pentru mine izbăvire.

Acum cei doi se pot pregăti cu conştiinţa curată, să-şi facă meseria şi să ducă la bun sfîrşit treaba pentru care sînt angajaţi.

Între timp cele două femei care o însoțeau pe Maria Stuart încep să-și dezbrace stăpîna. Ea însăși le dă o mînă de ajutor *„de parcă ar fi nerăbdătoare să părăsească lumea aceasta cît mai curînd"*, cum îi va relata lui Cecil agentul în raportul său.

Colierul și-l desprinde singură de la gît cu o impresionantă liniște și siguranță. Cînd pelerina neagră și rochia somptuoasă cad de pe umerii ei regina se înfățișează mulțimii ca o flacără vie, incandescentă, de o zguduitoare măreție : înveșmîntată în mătase purpurie, cu mănușile sîngerii acoperindu-i brațele pînă la umeri, imaginea ei luminoasă, ținuta ei de o înaltă demnitate umană în fața morții, rămîn de neuitat.

Momentul despărțirii a soit. Maria Stuart își îmbrățișează pentru ultima oară femeile, le povățuiește să-și stăpînească durerea, să nu dea glas deznădejdii lor, să nu plîngă și să nu se tînguiască. Îngenunchează apoi pe pernă și cu glas limpede, răsunător, rostește psalmul din urmă : *„In te, Domine, confido, ne confundar in aeternum"*.

Pe urmă cuprinde butucul cu amîndouă mîinile, ca într-o îmbrățișare și-și așază capul pe el. Nici un gest și nici un cuvînt, nici o tresărire și nici o ezitare nu mărturisesc că în cea din urmă clipă sufletul ei ar fi fost cutremurat de frică. Fiica Stuarților, nepoata Tudorilor a dovedit că știe să moară cu atîta demnitate. Numai că la ce bun atîta eroism, atîta măreție risipită în van, la ce bun toată acea augustă cutezanță în fața morții, atît de înălțătoare, de exemplară, dacă ceea ce urmează în clipa imediat următoare este lucrul cel mai oribil, cel mai degradant, cel mai abject și mai mîrșav din cîte se pot închipui, o măcelărire de o cruzime înfiorătoare pe care mintea și imaginația n-o pot accepta decît cu scîrbă și cutremurare. Oricît s-ar strădui cronicile și relatările scrise să învăluie în romantism, într-o luminoasă aură eroică această moarte, adevărul este cu totul altul. Prima lovitură a călăului nu și-a atins ținta. Printr-o inexplicabilă neîndemînare securea izbește cu scrîșnet înfiorător la baza craniului în loc să nimerească în ceafă, lovitură care provoacă muribundei un geamăt cumplit urmat de un horcăit sinistru. La a doua lovitură securea se înfige în ceafă și sîngele se scurge violent împroșcînd oribil în toate părțile. Abia la a treia lovitură capul se rostogolește, desprins de trup, pe podea. Dar spectacolul dezgus-

tător nu ia sfîrșit înainte de a mai interveni încă un incident de un grotesc fără margini : călăul se apleacă și apucă de păr capul pentru a-l ridica și arăta spectatorilor, dar din nou încercarea lui dă greș fiindcă ceea ce ridică el este o simplă perucă în timp ce țeasta, ca o bilă mare, desfigurată, însîngerată se izbește de podea și se rostogolește pe scîndurile eșafodului. Și cînd, în sfîrșit, reușește s-o prindă și să o ridice înfățișează privirilor o adevărată viziune de coșmar, o imagine fantomatică ce îngheață sîngele în vinele privitorilor : nobilii spectatori ai acestui spectacol de gală, fără egal în istoria omenirii, au încremenit paralizați de groază, cu respirațiile oprite, cu gurile căscate, nevenindu-le să-și creadă ochilor ; căci în locul reginei pe care au văzut-o cu toții cu o clipă în urmă, stă acum în fața lor, ca printr-o diavolească metamorfoză, chipul unei femei bătrîne cu țeastta acoperită de un păr rar, jalnic, albit și împuținat, cu fața palidă ca o arătare de spaimă, cu ochii stinși și goi în orbitele largi, ațintiți, sticloși, asupra celor care — dacă sorții ar fi hotărît altfel — ar fi îngenuncheat cu plecată supunere la picioarele ei, cu buzele care atîta vreme cît viața a mai palpitat în ele au știut să-și înăbușe frisonul și țipătul sfîșietor de spaimă și de durere, tremurînd convulsiv, cu dinții clănțănind încă timp de un sfert de oră. Nu se aude nici un sunet, nici o șoaptă nu tulbură tăcerea înghețată ce s-a lăsat asupra sălii. În cele din urmă singurul care reușește să se dezmeticească de sub vraja aceasta malifică și să îngaime, mai degrabă decît să strige, clasica formulă : *„Așa pier dușmanii reginei ! Trăiască regina !"* este pastorul de la Peterborough. Dar cuvintele lui, care se vor justițiare și pilduitoare, nu izbutesc să fie decît penibile. Și imediat, se aruncă un linţoliu negru peste trupul și capul acela înspăimîntător de meduză, cu graba și panica cu care se alungă o viziune de groază.

În mijlocul acestei tăceri de gheață slujitorii se pregătesc să scoată din sală cadavrul mutilat pentru a-l duce într-o încăpere alăturată unde urmează să fie îmbălsămat cînd un nou incident intervine. În clipa cînd trupul însîngerat și neînsuflețit este ridicat ceva se mișcă sub negrul linţoliu ; este micuțul cîine al reginei care izbutise să-și urmeze neobservat stăpîna și, în timpul execuției, înspăimîntat, căutase refugiu ghemuindu-se strîns lîngă trupul ei. Iar acum, cînd servitorii vor să-i scoată afară

mult iubita stăpînă el apare de sub linţoliu şiroind de singele revărsat asupra lui și cu o ură turbată se repede asupra lor : muşcă, urlă, sare, se luptă cu disperare, nu vrea cu nici un chip să se despartă de ea. Călăii încearcă atunci să-l apuce și să-l îndepărteze cu forța. Dar micul animal nu se lasă prins. Cu o sălbăticie neașteptată sfîșie cu colții tot ce apucă, se năpustește asupra celor doi uriași înveşmîntaţi în negru, asupra celor două bestii sinistre care i-au pricinuit atîta rău iubitei sale stăpîne.

Iată aşadar că dintre miile de cavaleri care i-au jurat credinţă de-a lungul unei vieţi de regină, dintre toţi cei care au iubit-o și s-au prosternat la picioarele ei nu s-a găsit nimeni, nici măcar propriul fiu care s-o apere şi să se lupte pentru ea cu atîta înverşunare ca acest mic animal.

EPILOG

În vechiul teatru elin se crease tradiția ca după acțiunea propriu-zisă, încărcată de dramatism, lentă și sumbră să urmeze un scurt moment satiric de mare vioiciune și dinamism, contrastînd violent cu atmosfera de pînă atunci. Un asemena epilog va încheia și drama Mariei Stuart. Capul ei se rostogolise pe eșafod în dimineața zilei de 8 februarie; a doua zi, în zori, Londra întreagă a și aflat marea veste. Pe străzile orașului, sub ferestrele Elisabetei, populația sărbătorește cu mare entuziasm, evenimentul. Lucru curios însă, auzul atît de fin, de obicei, al Elisabetei, nu percepe de data aceasta rumoarea și însuflețirea de sub ferestrele ei, căci nu manifestă în nici un fel curiozitatea de a ști ce sărbătorește poporul în ziua aceea pe care calendarul nu o menționează cu roșu ca pe o sărbătoare. Regina nu vede, nu aude și nu știe nimic; se drapează în mantia neștiinței și a nevinovăției și deoarece ea nu întreabă va trebui să fie încunoștințată, în mod oficial, de execuția prizonierei sale, a „scumpei sale surori". Misiune cum nu se poate mai dificilă și mai penibilă care cade în sarcina lui Cecil. Bătrînul sfetnic a trebuit prin multe în cei douăzeci de ani de colaborare cu această femeie impulsivă și schimbătoare; multe furtuni s-au abătut asupra capului său pleșuv, multor ciocniri le-a făcut față, multor neînțelegeri le-a găsit dezlegare. De data aceasta însă flerul său de bătrîn și încercat politician îi spune că are de trecut un hop mai greu decît cele de pînă acum, că va trebui să se înarmeze cu mult calm și răbdare, că va trebui să-și mobilizeze tot arsenalul său de vechi luptător pentru a da piept cu cea pe care de-o viață o servește și o îndrumă. Înarmat astfel cu tot sîngele rece

de care dispune și pregătit sufletește pentru tot ce poate fi mai rău, pășește el în cabinetul Elisabetei. Numai că scena pe care o declanșează vestea aceasta întrece cu mult așteptările sale. Furtuna care izbucnește acum este de-a dreptul un uragan.

Prima reacție a suveranei este o uluire totală; nu poate, nu vrea să creadă că fără ordinul ei formal, fără știrea ei au îndrăznit s-o suprime pe regina prizonieră. Niciodată nu și-ar fi putut imagina măcar o asemenea cutezanță, o asemenea nesupunere, o asemenea trădare sfruntată din partea supușilor ei, a slujitorilor ei. Fără să-i ceară încuviințarea, cu de la sine putere, au întreprins o fărădelege pe care ea n-ar fi admis-o în ruptul capului atîta vreme cît nici o putere străină n-ar fi ridicat armele și n-ar fi călcat pămîntul Angliei cu intenția de a o elibera pe captivă. Sfetnicii ei s-au dovedit niște înșelători infami, niște trădători nemernici. Prin fapta lor crudă și nesocotită au lovit-o de fapt pe ea în mod perfid, au compromis-o în fața lumii întregi, i-au năruit prestigiul politic de conducătoare înțeleaptă și luminată pe care cu atîta trudă și-l clădise, i-au terfelit onoarea ei de regină! Biata, nefericita ei soră care a căzut victimă unei asemenea ticăloșii, unei asemenea nemaipomenite erori! Regina izbucnește în hohote de plîns, se îneacă în lacrimi, țipă, vociferează, își frînge mîinile, izbește cu piciorul în pămînt, se agită de colo-colo pradă celei mai dezlănțuite mînii, celei mai covîrșitoare dureri; se năpustește ca o descreierată asupra bătrînului cancelar, încărunțit în slujba ei, îl acuză cu nestăpînită violență de a se fi făcut vinovat de neascultare, îl înfierează pe el și pe ceilalți membri ai Consiliului de a fi dispus în taină executarea sentinței pe care ea însăși o semnase cu cîteva zile înainte.

Toți cei care se văd astfel țintuiți, cu atîta vehemență, la stîlpul infamiei pentru îndrăzneala de a-și fi asumat inițiativa acestei fapte, convinși fiind că prin îndrăzneala lor împlinesc de fapt dorința secretă a reginei și-i iau de pe umeri povara care o apasă de luni și luni de zile, se așteptau ca Elisabeta să se debaraseze, în ochii lumii, de orice răspundere, să se spele pe mîini de orice amestec și să înfățișeze public fapta aceasta ca pe o eroare, ca pe o acțiune ilegală, comisă fără știrea și consimțămîntul ei, de către „autoritățile subalterne".

Pe cît de adevărat este că se așteptau la o asemenea atitudine din partea Elisabetei și dovada cea mai grăitoare o constituie faptul că s-au înțeles în prealabil să împartă cu toții în mod egal răspunderea acestei inițiative pentru a micșora în felul acesta și riscurile la care se supuneau și a diminua pedeapsa ce-i va reveni fiecăruia în parte — pe atît de adevărat este că nutreau în sinea lor convingerea că toată această furtună va fi una într-un pahar cu apă, va fi doar o mare și impresionantă scenă, jucată de ochii lumii, și că de fapt nu vor avea de suportat nici o consecință, ba mai mult, se putea presupune că nădăjduiau ca, în taină, *sub rosa,* în cabinetul ei particular regina le va adresa mulțumiri pentru că o ocrotiseră de primejdie omorîndu-i adversara și o scutiseră de răspundere, luînd-o în seama lor. Dar iată că și-au făcut greșit socotelile contînd pe recunoștința, fie ea și nemărturisită, a Elisabetei, căci această bună actriță a intrat pe de-a întregul în rolul pe care și-l pregătise și nu se mulțumește să-l joace doar superficial în fața Curții ei, ci îl trăiește cu adevărat. Mînia ei este cu atîta forță de convingere simulată încît se transformă într-o mînie reală. Iar fulgerele care se sparg în capul lui Cecil sînt foarte departe de a fi doar fulgere de recuzită menite să creeze spectatorilor impresia furtunii autentice ; asupra lui se revarsă o avalanșă de insulte, de acuzații mincinoase, un uragan al furiei auguste care nu mai poate fi ținut în frîu de nimic. Cabinetului de audiențe al unui suveran nu i-a fost dat nicicînd să găzduiască o asemenea scenă ca cea care se petrece la Westminster în ziua aceea de pomină ; și nicicînd o regină nu și-a tratat cu atîta violentă grosolănie sfetnicul și omul de încredere cel mai apropiat. Bietul Cecil este șfichiuit cu cele mai aspre ocări, brutalizat, lovit și în cele din urmă aproape că este aruncat pe ușă afară, astfel încît nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să-și prezinte demisia. Drept răspuns i se pune în vedere să se țină cît mai departe de palatul regal și o vreme să se ferească, și cu mare băgare de seamă, din calea suveranei.

De-abia acum în ceasul acesta de grea cumpănă pentru sfetnicii regali, se dovedește cît de înțelept și de abil, de prevăzător și de șiret se pricepuse să manevreze ițele acestei intrigi cel care de fapt o inițiase : Walsingham. Căci după ce dirijase evenimentele, din umbră, spre deznodămîntul acesta fatal, tocmai în zilele hotărîtoare, cînd

toată inițiativa ar fi trebuit în mod normal să-i aparțină și toată răspunderea să apese pe umerii lui, găsește de cuviință să se retragă sub pretextul unei boli intervenite subit. Și cum cel care-l înlocuise fusese nefericitul, neînsemnatul Davison, mult mai puțin inteligent pentru a ști să se eschiveze la momentul potrivit, el va fi cel care-și așteaptă rîndul, după Cecil, la furia nebună a suveranei. Mai mult decît atît, în toată această afacere lui îi e rezervat rolul de țap ispășitor, el este pionul care trebuie sacrificat întru salvarea onoarei și dovedirea nevinovăției reginei. Și suverana nu ezită nici o clipă să-l sacrifice fără urmă de scrupul : nicicînd — și cuvîntul regal stă chezășie — nu i-a ordonat să predea sentința semnată de mîna ei cancelarului, pentru a-i aplica marele sigiliu. El a făcut asta — se jură regina — din proprie inițiativă, împotriva voinței sale și fără știrea ei și a comis astfel o crimă față de suverana lui, pricinuindu-i un rău ale cărui urmări sînt incalculabile. Cu toată graba, din ordinul Elisabetei, în „Camera înstelată“ este convocat tribunalul special pentru a-l judeca și osîndi pe necredinciosul acesta a cărui singură vină reală fusese aceea că se dovedise prea credincios, prea credul față de august-șireata-i stăpînă. Această judecată exemplară condusă după legile riguroase ale dreptății, va dovedi Europei că Elisabeta este mai nevinovată decît un prunc, că n-are nici cel mai mic amestec în crima aceasta odioasă și că singurul care poartă vina întregii nenorociri abătute asupra capului Mariei Stuart nu este decît nemernicul de funcționar, ticălosul subaltern setos de sînge, vampirul acesta nelegiuit. Cei care trebuie să-l judece și să-l osîndească nu sînt alții, firește — decît cei care au jurat să împartă între ei, în mod egal, răspunderea, să rămînă solidari în fața eventualelor repercursiuni. Numai că funcțiile înalte pe care le dețin în aparatul de stat, sinecurile de care beneficiază, onorurile și drepturile de care dispun le sînt mai dragi decît viața tovarășului lor năpăstuit și dacă numai cu prețul vieții lui își pot salva bunurile, se arată cît se poate de dispuși să plătească prețul acesta. Davison este judecat și condamnat cu toată asprimea pe care o merită cel care a executat un ordin atît de periculos al stăpînului fără să se fi îngrijit să aibă un martor cînd i s-a încredințat ordinul. Este așadar osîndit la închisoare pe viață, pe lîngă amenda de

zece mii de livre, sumă ce depășește cu mult întreaga lui avere și pe care, deci, n-o poate onora.

Este adevărat însă că, mai tîrziu, odată furtuna potolită, i se acordă în mare taină o pensie. Dar cît timp Elisabeta va rămîne în viață îi va fi interzis cu desăvîrșire să se arate la Curte. Cariera lui e distrusă viața sfîrșită. De unde se poate trage o bună învățătură de minte : pe cît este de periculos pentru un curtean să nu înțeleagă dorințele secrete ale suveranului său pe atît de periculos este să le înțeleagă cu exces de perspicacitate și promptitudine.

Înduioșătorul și îndrăznețul spectacol al inocentei Elisabetei, deși zguduitor de bine jucat, este departe de a păcăli pe cineva. Dacă există o singură persoană care se lasă convinsă de frumoasa versiune, aceasta, paradoxal nu este alta decît însăși Elisabeta. Căci ceea ce caracterizează temperamentele isterice este nu numai capacitatea de a minți convingător, ci și ușurința cu care se amăgesc singure ajungînd să creadă, cu toată tăria, în propriile minciuni. O afirmație, fie ea și totalmente falsă, devine adevărată pentru asemenea firi din momentul în care o susțin, pentru simplul fapt că imaginația lor a plăsmuit-o și că se agață de ea cu dorința de a o crede. Astfel că mărturia lor, deși departe de adevăr, este numai pe jumătate o minciună, altfel spus este o minciună cinstită, suținută cu toată bună-credința ; și tocmai prin aceasta, cu atît mai primejdioasă. Elisabeta nu are sentimentul că înșală, nu e conștientă că induce în eroare cînd jură că n-a ordonat executarea Mariei Stuart, că nu din ordinul și din dorința ei a fost decapitată regina prizonieră. Căci, la drept vorbind, nimic mai adevărat decît faptul că voința ei, lipsită de fermitate, a ezitat îndelung să ia această hotărîre tocmai pentru că în adîncul sufletului ar fi dorit să poată evita deznodămîntul sîngeros. Și amintirea acestei dorințe se amplifică acum în memoria ei, devine atît de covîrșitoare — fiindcă sufletul ei are interesul, pentru pacea și liniștea lui, să creadă astfel — încît anulează de-a dreptul celelalte amintiri legate de participarea și încuviințarea unei fapte de care s-ar fi dorit străină. Mînia căreia se lasă pradă la aflarea veștii pe care o dorise și o detestase în aceeași măsură, nu este o simplă și grosolană simulare pusă în scenă cu premeditare de către un suflet abject.

Ea își exprimă cu sinceritate deznădejdea, furia și revolta căci toate aceste sentimente existau, conviețuiau reale laolaltă cu dorința de a-și suprima rivala, în caracterul ei atît de duplicitar, de îndoielnic. Izbucnirea aceea paroxistică, de furie, este cît se poate de explicabilă la o fire incapabilă de a lua hotărîri radicale cînd se vede pusă în fața faptului consumat, cînd se vede constrînsă să constate și să accepte o măsură pe care mintea ei clarvăzătoare și conștientă o considerase necesară din punct de vedere politic, dar care repugnase cu violență sentimentelor ei. Și cînd se năpustește cu atîta brutalitate asupra lui Cecil nu o face nici din calcul și nici de ochii lumii, ci pur și simplu pentru că îl detestă cinstit, căci nu-i poate ierta faptul că luni de zile a împins-o, a antrenat-o pe această cale, ca acum, la urmă să-i forțeze mîna, fără a o scuti de răspundere.

Elisabeta nu încearcă să mistifice adevărul pentru salvarea aparențelor, ci pe sine se luptă ca să se convingă de propria nevinovăție, sieși încearcă să-și inculce și să-și impună autenticitatea durerii și a deznădejdii. De aceea în cuvintele ei vibrează un accent din ce în ce mai convingător, mai autentic. Este greu de crezut că scena primirii ambasadorului francez este o simplă ipocrizie din partea ei ; îl întîmpină plînsă, îndurerată, în mare ținută de doliu și-i declară că „nici la moartea părinților ei, nici la moartea surorii ei, inima sa nu a fost atît de profund cutremurată", că înțelege astăzi mai bine ca oricînd că nu este decît „o femeie slabă și neajutorată, înconjurată de vrăjmași". Mai adaugă că ar fi fost înclinată să asculte de primul impuls al mîniei și să-i trimită pe eșafod pe toți membrii Consiliului dacă anii îndelungați petrecuți în slujba ei n-ar fi pledat în favoarea lor și nu i-ar fi salvat de la această binemeritată pedeapsă. Toți acești sfetnici nevrednici au profitat de faptul că ea semnase sentința numai și numai pentru a da satisfacție poporului care îi pretindea tot mai insistent acest lucru, dar n-ar fi dispus executarea ei decît în cazul extrem în care o armată străină ar fi năvălit pe teritoriul Angliei cu intenția de a o elibera pe captivă.

În aceiași termeni este redactată — de propria-i mînă — și scrisoarea adresată lui James al VI-lea al Scoției. Și în aceste rînduri ea își exprimă profunda și neconsolata durere provocată de „josnica eroare" petrecută

în afara știrii și dorinței regale. Martor îi este Dumnezeu că e cu totul nevinovată și împotriva îndemnurilor cu care era intîmpinată zilnic de către sfetnicii ei, împotriva tuturor presiunilor ce s-au făcut asupra ei, niciodată n-ar fi ordonat executarea mamei sale („*she never had thought to put the Queene, your mother, to death*"). Și pentru a nu fi învinuită că fuge de răspundere și se ascunde în spatele unui țap ispășitor, că l-a sacrificat pe Davison după ce s-a slujit de el, declară că pentru nimic în lume n-ar fi acceptat să fie tras la răspundere altcineva dacă fapta s-ar fi săvîrșit din ordinul ei.

Pe James al VI-lea nu-l interesează însă cîtuși de puțin toate aceste dezvinovățiri și nu prezintă nici un fel de importanță pentru el dacă augusta sa mamă a fost ucisă din ordinul reginei sau dintr-o așa-zisă eroare. Tot ce urmărește el este salvarea aparențelor în ceea ce privește atitudinea sa în această istorie și anume să lase impresia că a luptat cu vehemență pentru a-i salva viața și că vestea morții ei îl afectează în cel mai înalt grad, că nu trece peste această nemaipomenită silnicie cu un oftat de ușurare și cu un simplu : „Dumnezeu s-o ierte pentru păcatele ei, odihnească-se în pace", așa cum în realitate se simte înclinat s-o facă. Întocmai ca și Elisabeta, datoria lui este să simuleze surpriza, revolta, sfînta indignare. Se consideră obligat așadar să protesteze. Și pentru că nu are de gînd, de fapt, să întreprindă nimic, recurge la cuvinte mari, la fraze sforăitoare și la declarații solemne : o asemenea monstruoasă crimă nu va rămîne nerăzbunată, promite el. Și pentru a arăta lumii întregi cum găsește de cuviință el, James al VI-lea, să se poarte cu ucigașii mamei sale, interzice formal mesagerului englez să pășească pe pămîntul țării al cărui suveran este și trimite un sol la Berwick, oraș de frontieră, pentru a lua scrisoarea Elisabetei. Dar prevăzătoarea regină cunoștea bine leacul potrivit pentru calmarea prea spectaculoasei indignări a vecinului ei. Astfel că pe lîngă scrisoarea oficială a Elisabetei, plină de explicații, neconsolate regrete și condoleanțe, mesagerul englez îi mai înmînează solului scoțian încă una, mai puțin solemnă, purtînd mențiunea de confidențial, menită să-l ajute pe suveranul ultragiat să suporte cu mai multă bărbăție —cu alte cuvinte să înghită mai ușor și mai pe tăcute — zdrobitoarea veste. Prin această a doua misivă diplomatică, Walsingham îi certifică secretarului de stat scoțian

acordarea succesiunii la tronul Angliei lui James al VI-lea. Și într-adevăr, elixirul acesta își produce pe dată miraculosul efect: suveranul Scoției găsește de cuviință să-și manifeste într-un mod cît se poate de discret durerea pentru pierderea suferită; cît despre revoltă, indignare, răzbunare, ruperea alianței cu Anglia și așa mai departe nici vorbă nu mai poate fi. Toate s-au topit într-o mîhnire domoală care nu se repercutează în nici un fel asupra bunelor raporturi dintre cele două state. Mai mult chiar, se pare că elocventele rînduri ale Elisabetei au avut în aceste împrejurări darul de a-l convinge pe de-a întregul pe îndoliatul fiu de totala ei nevinovăție astfel că tot ce are el de făcut acum este să răspundă printr-o scrisoare plină de curtoazie îndatoritoarei regine: *„Ați dovedit cu prisosință nevinovăția dumneavoastră și numele vă va rămîne nemaculat de bănuiala că ați fi fost în vreun fel complice la acea degradantă faptă"*. Și ca un recunoscător stipendiat ce este, îi urează ca atitudinea ei ireproșabilă să fie cunoscută lumii întregi. Cît despre faptul că rămășițele pămîntești ale mamei sale au fost aruncate undeva, într-o groapă anonimă dintr-un obscur cimitir, nesocotindu-se astfel pînă și cea din urmă dorință înscrisă în testamentul osînditei, care cerea să i se asigure somnul de veci în pămîntul francez, acesta constituie pentru James al VI-lea un amănunt fără importanță pentru care nu se ostenește a face caz. A fost de ajuns să adie dinspre Anglia un vînticel călduț înmiresmat cu frumoasele promisiuni pentru a potoli ca prin farmec furtuna ce amenința să se dezlănțuie. De acum înainte nimic nu va mai tulbura bunele raporturi, atmosfera de desăvîrșită armonie și cordialitate ce va domni între cei doi suverani al căror nume se leagă atît de strîns: al unuia de viața, al celuilalt de moartea Mariei Stuart.

Politica își are căile ei, cu totul diferite de ale moralei. De aceea un eveniment ni se poate înfățișa într-o lumină sau alta în funcție de unghiul din care e privit, de punctul de vedere din care e considerat și care aparține fie politicii, fie moralei. Pe plan omenesc judecînd, execuția Mariei Stuart, a apărut în toate timpurile, drept o faptă lipsită de orice sens, de o cruzime gratuită și inadmisibilă: în plină perioadă de pace regina unei țări, amăgită cu promisiuni mincinoase și atrasă în țara vecină de către suverana acesteia este reținută prizonieră

și apoi decapitată fără ca între cele două state să fi intervenit vreun conflict armat care să justifice procedeul. Din punct de vedere politic însă nu se poate trece cu vederea faptul că înlăturarea Mariei Stuart s-a dovedit a fi o măsură necesară, indispensabilă chiar. Căci pe planul acesta, al politicii de stat justețea unei fapte nu se măsoară cu principiile și normele dreptății sau ale loialității, ci se judecă în funcție de rezultatele ei. Ori, în cazul acesta, rezultatele suprimării Mariei Stuart au fost cît se poate de fericite ; prima și cea mai însemnată consecință a execuției este aceea că în loc să producă perturbări și dezordini, moartea aceasta aduce liniștea Angliei și reginei ei. Cecil și Walsingham s-au dovedit lucizi și prevăzători cînd au contat pe faptul că Europa va tolera această măsură și că tot acel zăngănit de arme ce precedase execuția, toate acele zgomotoase amenințări se vor potoli ca prin farmec, se vor transforma într-o lașă tăcere și neputincioasă acceptare în fața unui stat puternic și invulnerabil, a unui guvern autoritar și ferm ca cel al Angliei. Unui atare stat, unui atare guvern care au știut să se impună cu atîta tenacitate, suveranii lumii se văd siliți să-i treacă cu vederea toare violențele, toate crimele și toate cruzimile pentru a-și cruța propria liniște.

Și într-adevăr emoția pricinuită de moartea Mariei Stuart este mult mai mică, mai neînsemnată decît lăsaseră să se presupună intervențiile anterioare. Atît Franța cît și Scoția se consolează și se resemnează cu o ușurință și o grabă surprinzătoare. Henric al III-lea nu se grăbește să-și trimită armatele în Anglia pentru a răzbuna moartea reginei și nu dă nici un semn că ar intenționa să o facă vreodată, după cum nu se grăbise să întreprindă nici pînă atunci ceva pentru a-i salva viața ; mai mult chiar, nici prin gînd nu-i trece să rupă relațiile diplomatice, așa cum promisese, cu statul vecin. E adevărat însă că la catedrala Notre Dame, din ordinul lui, se oficiază liturghii pentru odihna sufletului ei ; cît despre poeți, aceștia îi adresează cîteva strofe elogioase celei pe care o consideraseră cîndva regina și muza lor. Odată toate aceste sacre datorii împlinite, Maria Stuart se poate odihni liniștită, uitată de vajnicii ei cavaleri și apărători din Franța și de aiurea. Nici în Scoția durerea produsă de moartea reginei nu tulbură prea mult spiritele ; în Parlament se pot auzi cîteva slabe proteste, James al

VI-lea arborează o cuviincioasă ținută de doliu, însă cum vremea trece și toate lucrurile sînt sortite uitării, nu peste mult timp consideră că se poate deda, cu aceeași neștirbită delectare, îndeletnicirii lui predilecte: înveșmîntat în fastuoase costume de vînătoare, călărind pe superbii cai — prețioasă și delicată atenție oferită în dar de către Elisabeta — înconjurat de haita sălbatică și dezlănțuită a nemaipomeniților lui cîini, dăruiți cu aceeași delicată și rafinată generozitate de aceeași Elisabeta — vînează netulburat prin pădurile Scoției, ca unul din cei mai buni și pașnici vecini de care se bucurase vreodată Anglia. Singur Filip al II-lea al Spaniei, cunctatorul, cel care se urnea atît de lent și se hotăra atît de greu, se scutură dintr-o dată de lîncezeală, în ceasul al treisprezecelea, și-și adună faimoasa și invincibila *Armada*. Numai că gestul atît de măreț cavaleresc se irosește în gol; norocul stăruie de partea Elisabetei, succesul pare să se simtă bine la Curtea ei, iar gloria îi preferă pe învingători. Temuta și vestita Armadă este sfărîmată de furtună ca o simplă corăbioară încă înainte de a susține vreo bătălie și odată cu ea e înfrînt și atacul atît de îndelung cumpănit al Contra-Reformei.

Maria Stuart este moartă. Anglia este la adăpost de orice pericol, iar Elisabeta pe deplin învingătoare, încununată de glorie.

Vremurile nesigure, bîntuite de tulburări și de neliniști au apus. Flota engleză puternică, atotstăpînitoare peste mări și oceane, se avîntă impunătoare în lumea largă punînd temeliile solide ale viitorului mare imperiu care va dobîndi supremația mondială. Bunăstarea țării a ajuns la apoteoză, belșugul se revarsă pretutindeni și pe pămîntul acesta fertil, binecuvîntat de Dumnezeu, arta și cultura cunosc o înflorire fără precedent. Ultimii ani de domnie ai Elisabetei sînt anii triumfului desăvîrșit: niciodată regina nu fusese mai admirată, mai adorată, mai divinizată, mai răsfățată de soartă ca acum cînd dăduse dovadă de atîta cruzime, suprimîndu-și rivala. La temeliile marilor edificii politica au stat, nu rareori, lespezile de granit ale nedreptății; și porțile gloriei au fost prea adesea deschise prin fapte nedemne, sălbatice și prea puțin glorioase; pionii cei mai solizi, stîlpii cei mai înalți ai societății, cimentați de sînge nevinovat. Drep-

tatea a fost dintotdeauna privilegiul învingătorilor. Și istoria a pășit nestingherită înainte chiar dacă pentru asta a trebuit să treacă cu tăvălugul ei necruțător peste cei învinși.

Acum James al VI-lea nu mai așteaptă decît să i se plătească în sfîrșit, prețul trădării, al tăcerii în fața asasinării mamei sale, recompensa cu atîta generozitate și grabă făgăduită : tronul englez. Numai că de la făgăduială la faptă distanța este nemăsurat de mare și o lungă și grea așteptare se așterne dinaintea fiului Mariei Stuart. Săptămînile, lunile, anii se tîrăsc chinuitor de încet și coroana engleză, care părea atît de aproape este tot atît de departe de el ca luna de pe cer. Trebuie să treacă cincisprezece ani — aproape tot atît cît durase captivitatea mamei lui pe pămînt englez — în care bărbatul acesta ambițios și nerăbdător de a se vedea suveranul unuia din cele mai puternice state ale lumii, îmbătrînește numărînd ceasurile, pînă ce sceptrul va cădea din mîna rece a și mai bătrînei regine. An de an, tot mai mohorît, mai închis în sine, mai acrit de această așteptare stearpă și fără de sfîrșit — aceeași de care avusese parte atîta amar de vreme și mama lui — își petrece zilele lungi și posomorîte într-o deprimantă lipsă de activitate. Mai încearcă ce-i drept, să-și alunge plictiseala, să sfîșie monotonia ceasurilor identice peregrinînd pe la castelele sale, vînînd pe domeniile regale, scriind tratate greoie pe teme religioase sau politice, toate acestea în lipsa unei adevărate preocupări, pentru a-și omorî timpul și a-și face mai ușoară insuportabila, obsesiva, așteptare. În toți acești cincisprezece ani trăiește cu urechea ciulită, cu ochii ațintiți în zare în așteptarea mult rîvnitului sol care să-i aducă mult sperata veste. Zadarnic însă ! Căci Elisabeta nu se grăbește să-i lase moștenirea promisă, nu pare animată de aceeași nerăbdare de a-i ceda tronul. Viguroasă, clocotind de viață și de pofta de a trăi, bătrîna suverană pare să aibă zece vieți în trupul ei de femeie, iar în vine îi curge un sînge tineresc, năvalnic și impetuos de parcă sîngele rivalei ucise ar fi însuflețit-o și întinerit-o, de parcă ar fi preluat ca și partea de viață, netrăită, a celeilalte !

De cînd capul dușmancei a căzut retezat pe eșafod, mîna ei ține sceptrul cu mai multă fermitate, capul ei poartă coroana cu mai multă siguranță și liniște decît

oricînd. A trecut vremea neliniștilor chinuitoare, a nopților nedormite, a coșmarurilor și a zvîrcolirilor conștiinței încărcate, a zilelor zbuciumate de teamă, de nesiguranță, de neputința de a lua o hotărîre. Acum, de cînd e liniște în țară, viața ei se desfășoară senină și liniștită. Nimic nu o mai amenință, nimic nu mai tulbură calmul zilelor și nopților ei, nici un suflet de muritor nu-i mai revendică tronul, nu-i mai contestă regalitatea, nici un adversar n-o mai înfruntă ; o singură bătălie mai are de dat, un singur dușman mai pîndește din umbră : moartea. Numai ea îi mai poate smulge sceptrul din mînă și coroana de pe cap. Dar bătrîna septuagenară se încăpățînează să lupte din răsputeri cu ea, se încleștează, cu o forță sălbatică, de tronul ei pe care nu vrea să-l cedeze nimănui. Cu tenacitatea și îndîrjirea cu care și-l dobîndise cîndva, cu care știuse să și-l apere la primejdie, se agață acum de el, de viață, nu vrea să moară, nu abandonează lupta, nu renunță la putere.

Dar iată că înverșunarea nu slujește la nimic, căci cu toată împotrivirea bate și ceasul ei implacabil : încetul cu încetul moartea o supune pe această sălbatică, trufașă regină, răpune sufletul vijelios, ambițios, lacom, inima aceasta care n-a fost întotdeauna vitează, dar care se dovedește a fi, pînă în ultima clipă, atît de rezistentă, de îndîrjită. Sub ferestrele muribundei, care încă mai luptă, încă nu acceptă să depună armele, solul moștenitorului scoțian așteaptă, cu calul înșeuat, un semn pentru a da pinteni și a duce în goană vestea cea mare. Una dintre doamnele de onoare ale reginei urma să dea semnalul acestei plecări lăsînd să cadă de la geamul camerei — în momentul cînd suverana își va da sfîrșitul — un anume inel. Dar solul are mult de așteptat sub ferestre căci cu tenacitatea cu care se refuzase atîtor pretendenți străluciți, regina virgină se refuză și morții.

Trupul și sufletul ei care n-au cunoscut stăpîn și n-au tolerat rivalitate se opun cu deznădejde mîinii de gheață care-i înăbușe suflarea și-i întunecă pentru totdeauna privirea nesățioasă. În cele din urmă, la 24 martie 1603, fereastra se deschide și o mînă grăbită aruncă inelul. Solul încalecă pe dată și, timp de două zile și jumătate, gonește fără popas spre Edinburgh. Cele cîteva sute de leghe pe care le parcurge el acum în goana calului înspumat pentru a duce suveranului său însemnata veste, le străbătuse cu aceeași grabă năvalnică lordul Melville

în urmă cu treizeci și șapte de ani, în sens invers, pentru a vesti Elisabetei că Maria Stuart a născut un băiat, a dăruit țării un moștenitor. Același moștenitor despre a cărui naștere aflase atunci cu atîta neputincioasă, deznădăjduită furie Elisabeta, află astăzi că prin moartea ei i-a pus pe creștet o a doua coroană. Fiului Mariei Stuart i-a fost dat să obțină, cu prețul vieții ei, ceea ce ea nu putuse dobîndi prin luptă : unirea celor două regate sub un singur suveran, James. Prin el se va stinge ura neîmpăcată ce domnise generații de-a rîndul între cele două popoare. Istoria își are căile ei, ciudate, obscure, întortocheate, ce par adeseori de nepătruns, de neînțeles : însă ceea ce trebuie să se înfăptuiască se înfăptuiește mai devreme sau mai tîrziu. Ceea ce este istoricește necesar, se va realiza în cele din urmă, imperativele istoriei se impun de la sine, însă pentru aceasta trebuie lăsat timpul să-și spună cuvîntul.

Iată-l așadar pe James I-ul solid și definitiv instalat în palatul de la Whitehall — ținta supremă a visurilor mamei lui — și stăpînindu-l cu satisfacția celui ce se crede îndreptățit să-l stăpînească. A devenit unul din marii suverani ai acestei lumi, unul din cei mai puternici și bogați bărbați ai zilei ; nici o grijă, nici o neliniște, nici o ambiție nu-i mai tulbură sufletul, nu-i mai stînjenesc tihna pe care o va savura pe deplin tot restul zilelor lui. Tot ceea ce-și dorește, tot ce-l interesează este o viață îmbelșugată și liniștită. Visuri de glorie nu-i bîntuie somnul, nu-i strică odihna orgolioase proiecte, nemurirea nu-i dă tîrcoale. Vînează și acum uneori, cu aceeași voluptate ca odinioară în pădurile Scoției și-și mai întrerupe cîteodată prelungita siestă pentru a vizita teatrele și a onora cu protecția lui — singurul lucru care-l va onora pe el peste veacuri — pe un oarecare autor dramatic ce va dăinui în eternitate sub strălucitul și gloriosul nume de Shakespeare.

Trîndav și slab din fire, neînzestrat de natură nici cu inteligența ascuțită și pătrunzătoare a Elisabetei, nici cu îndrăzneala pătimașă sau cu ardoarea intempestivă și atît de romantică a Mariei Stuart, el nu face decît să ia în stăpînire, ca un administrator corect, moștenirea pe care i-au lăsat-o cele două înverșunate adversare. Ceea ce și-au dorit ele cu acea năvalnică pasiune care a devorat sufletele și viețile lor într-o neîntreruptă în-

fruntare, intr-o continuă, sălbatică încleştare, pică de-a gata, ca un fruct pîrguit, în mîna acestui mediocru bărbat a cărei singură virtute se dovedise a fi răbdarea. Acum însă, de vreme ce destinul a hotărît ca Anglia și Scoția să se unească, în sfîrșit, prin neînsemnata lui persoană, se cuvine să fie dat uitării faptul că două regine și-au înveninat zilele pentru aceasta. Acum, cînd vremea vrajbei a trecut pentru totdeauna, balanța dreptății stă în cumpănă între cele două foste înverșunate dușmance, făcîndu-le parte dreaptă și situîndu-le pe aceeași treaptă. Cele care n-au contenit o clipă, atîta vreme cît sîngele fierbinte le-a clocotit în vine, să lupte pe viață și pe moarte, se pot odihni în sfîrșit alături. Din porunca suveranului celor două regate unite rămășițele pămîntești ale Mariei Stuart sînt dezgropate din cimitirul de la Peterborough, unde zăcuseră uitate, urmărite de o persecuție ce-i supraviețuise, și aduse cu mare pompă, cu risipă de facle și cu solemne ceremonii în cavoul regilor englezi de la Westminster Abbey. Tot acolo, învecinat cu statuia Elisabetei, a fost așezat chipul dăltuit în marmoră al Mariei Stuart.

Vechea vrajbă a amuțit pe veci în liniștea și pacea cavoului. Fiecare stă împăcată, împietrită, eternizată pe locul ei și nu-i mai contestă, de secole, celeilalte, nici locul, nici dreptul, nici rangul. Acelea care s-au evitat cu grijă o viață întreagă, pe care o oarbă, năprasnică dușmănie le-a împiedicat să se privească în ochi măcar o singură dată, stau de atunci, de cînd moartea le-a domolit patima și le-a împăcat ura, față în față, ca două surori — cum adeseori s-au numit, cu o fățărnicie pe care veacurile au anulat-o — ocrotite de aceeași aripă sacră a nemuririi.

SFÎRȘITUL VOL. I—II

CUPRINS

Consilier editorial : ELENA ZAFIRA ZANFIR
Corector-Tehnoredactor : GEORGE RĂDULESCU

Bun de tipar : 18.09.1992. Apărut : 1992.
Hîrtie tipar de 50 g/m². Format : 16/54 × 84.
Coli tipo : 26,75.

Tiparul executat sub cd. 1 338 la
ROMCART S.A. — București

Nici o femeie pe lume — și istoria stă mărturie — n-a provocat atîta literatură, n-a iscat, în jurul misterului ei feminin, atîtea drame, atîtea romane, atîtea biografii romanțate, atîtea aprinse și controversate dispute.

Timp de mai bine de trei sute de ani vraja ei a dăinuit proaspătă și mai dăinuie încă și astăzi, acționînd cu aceeași forță magică, ademenindu-i pe poeți, preocupîndu-i pe învățați. Pentru că mintea omenească, iscoditoare, lacomă și nesățioasă a tins din toate timpurile să dezvăluie ceea ce era învăluit, să descopere ceea ce rămăsese nedescoperit, să limpezească ceea ce dăinuia nebulos, să destrame umbra pentru a face lumină.

Stefan Zweig
(Maria Stuart - Introducere)

S-ar putea ca de la Erasmus încoace (despre care a scris o lucrare sclipitoare) nici un scriitor să nu se fi bucurat de o mai mare celebritate ca Stefan Zweig. Dar niciodată n-a fost purtată faima mondială cu o mai profundă modestie, cu o mai delicată pudoare, cu o umilință mai neprefăcută...

Gloria sa literară va deveni legendară, precum aceea a celuilalt mare pacifist, a înțeleptului din Rotterdam.

Thomas Mann

Lei 460

ISBN 973-603-006-7